

✓ 08 2.475/1895

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН РУСКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАГОГІЧНОГО

ПІД РЕДАКЦІЄЮ

Володимира Шухевича.

РІЧНИК СЕМИИ.

ЛВІВ, 1895.

З ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА
під надзором Кароля Беднарського.

З М І С Т.

Розправи наукові.

Сторона

М. Грушевський. Виїмки з жерел до історії України-Руси 3, 17, 33, 71, 81, 97, 113, 130, 161, 177, 193, 209, 241.	
Про виховане тілесне	11, 37
А. Глодзинський Огород шкільний 58, 116, 136, 226, 266, 294, 307, 334, 372	
✓ Генрик Веркц. Про отвертість в вихованю	109
Шкідливість і позитки пілу	188
Д-р Василь Павлюк. Гидротерапія	218
✓ Виховане в Англії	277
В. Ш. Мнемотехніка	292
✓ В. Остерлюфф. Два напрями в німецькій педагогії	297, 312

Лекції методики і уваги.

В. Витовинський Наука рахунків в школі народній на підставі нових книжочок рахункових	9, 29, 55, 139, 182, 200
Яків Михоласевич. Розклад материялу научного на поодинокі місяці, призначений для однокласової школи народної з бесідою викладавою рускою	19
✓ Павло Банаш. Короткий перегляд книжки „Школа народна Ч. II.“	91
Стефан Ковалів. Методичне переведенє чотирох ділань дробами звичайними	149, 166, 179
✓ Володимир Витовинський. Чого домагає ся суспільність від учителя народного	195, 217
✓ Ю. А. Критичні замітки про книжку: „Школа народна ч. II.“	245, 272
Д. Чеховський. Кілька уваг про „Вправи латинські“ для II. класу гімназійної	257
Осип Кокурєвич. Початкові лекції географії в школі народній	289, 305
✓ Ю. А. Критичні замітки про книжку: „Школа народна Ч. III.“ 330, 337, 353	

И н ь ш і.

Розширенє круга діланя галицької крайової Ради шкільної	19
✓ Справи шкільні в Союзі Галицькім	28, 39, 50
Омелья Партицкий	49

✓	Бюджет шкіл народних	51
	Вступна річ виголошена в XXXIII. роковини смерті Тараса Шевченка проф. Михайлом Начовским в Коломиї	65
✓	Наші школи народні	93
	<i>Яків Миколаєвич</i> . Про нові пляни научні для шкіл народних	103
	Петиції галицьких учителів шкіл народних в радї державній	121
	О. Василь Ільницький. Похорон і посм. згадка	129
	Наука другої мови кравчої	143
	Відписуване prestaцій шкільних на случай опорожнення посади учительської	147
	<i>Д-р Йосиф Олеськів</i> . В справі еміграції до Америки	147
	Кілька гадок о науці господарства рільного	164
	Правила здоровля	170
	Ческа етнографічна вистава в Празі	185
	<i>В. III.</i> Шкільництво на ческій народописній виставі в Празі	263
	Шкільне торжество в Перемишлі	283
✓	<i>Павло Курчів</i> . Він помер	321
✓	<i>В. III.</i> Людвик Пастир. (Посм. згадка)	327
	Школа в Добромишлі	342, 362, 369
✓	Звіт Ради шкільної о школах народних	358

Постанови властей шкільних, Новинки, Конкурси, Оповідання, Відозви, Справозданя і пр. в кождім числі.

Передилата:

на рік року 1 ар.
60 кр., на ці-
лий рік 3 ар.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУССКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакция
ул. Чарнецкого
ч. 26.Администрация
ул. Академічна
8.Неопечатані ре-
клами без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Запросини до передплати.

З сим числом розпочинає „Руске товариство педагогічне“ VII річник свого видавництва „Учитель“.

Вказувати на потребу і konieczність видавництва „Учителя“ не потребує: виходять они вже з того, що у нас число руских шкіл так народних як і середних чим раз більше зростає, та що і університети нині пишають ся працями професорів Русинів. — Я поставив собі за задане змагати до того, щоби усякий рух, дотикаючий справ нашого шкільництва, далше жерела наукові, дотикаючі чи то історії Руси чи етнографії подавані були в „Учителю“. — Річ ясна, що до сеї цілі так вельми пожаданої і важної дійду тільки при помочи всіх сил, що беруть живу участь в руху педагогічно-дидактичній і в вихованю дітей, значить так поодиноких людей як і товариств і інституцій.

По часті удалось мені се, потребує лиш вказати на то, що наш учений історик проф. Грушевский став нині сталим співробітником „Учителя“. Мушу і сей факт піднести, що в минувшій році взагалі учительство більше інтересувалось „Учителем“, як давнійше. Ся ціль повинна цілому загалови Русинів горячо лежати на серцю. Проте запрошую всіх до ласкавої участі в видавництві і прошу подавати мені вісти про всякий рух в справі руского шкільництва: о статі змісту педагогічно-дидактичного, о справозданя з засідань конференцій учительских, з засідань виділів товариств дбаючих про материяльний і моральний розвій нашої молодіжи і стану учительского, о рецензії учебників шкільних і тим подібних видавництв, о статі з історії педагогії, про стан просвіти закордонської України-Руси, о уваги над діланем так самого товариства педагогічного як і его філій і інших інституцій виховуючих — як про бурен і пр., о уваги над видавництвом „Учитель“, о справозданя з видань педагогічно-дидактичних, які появляють ся не тільки на націй, але і на чужих мовах, о оповіданя, статі научні і пр., словом про все, що підлягає під назви видавництва „Учитель“.

Львівська бібліотека

АН УРСР

№ ИП. 16894

Вкінці прошу Всіх добрих Русинів не тільки о поміч, але і о те, щоби зводили між знакомими не тільки пропагувати „Учителя“, але і спонукувати їх до живої участі в самих видавництвах.

Сподіюсь, що сей мій голос, яко редактора „Учителя“, одинокого руского орґану педагогічного, що голос сей, що змагає до красної будучности нашої, відобьє ясним відгомном о рускі серця, а оно вкаже певно час і додасть волі доброї служити і в тім напрямі справі народу нашого, котрий в нинішню пору, коли всі народи блискавкою розвивають ся і стають кріпкими та здоганяють у розвою оден одного, — такої помочи від кожного чоловіка домагьсь, що признаєсь до свого народу.

На сім місци складаю Всім тим прилюдну подяку, що дбаючи про розвій руского шкільництва, помагали мені в видавництві „Учителя“ в минувшім році і прошу їх о дальшу ласкаву поміч.

Так як всяке видавництво потягає за собою кошти, годі і „Учителю“ без них обійтись; проте просить Руске товариство педагогічне, яко властитель сего орґану, дотеперішних Передплатників, щоби не лише самі відновили чим скорше передплату, але нехай кождий возьме на себе сей невеликий обовязок спонукати свого сусіда до зложеня передплати, а вже в однім році зросте число Передплатників в двое, а дасть Біг коли тою дорогою підемо дальше, слідуячого року буде їх в четверо більше! Тоді зможе „Учитель“ стати на висоті своєї задачі, бо спроможе ся на 3—4 числа в місяць, а тим самим подасть інтересованим такий багатий і різнородний матеріал, що они не будуть потребувати передплатувати иньших часописей змісту педагогічно-дидактичного. — За передплату у нас і так не тяжко: таж кожда школа має право вставити в бюджет свій певну квоту на видавництва педагогічні. Чиж не можна в сей спосіб заосмотрити кожду руску школу в орґан, що заступає її справи? Лише більше волі і сьмілости, а „Учитель“ станєсь не лише гостем в декотрих школах, але конечною духовою потребою кождої рускої школи.

Проте Товариші до сьвятого діла, якого під Вас вимагає зване Ваше і нарід руский.

Скріпляйте „Учителя“ Вашими працями.

Скріпляйте „Учителя“ і матеріально, надсилаючи передплату за себе, і дбаючи про те щоби Ваші товариші її надсилали, а виносить она річно 3 зр. — на пів року 1 зр. 60 кр., а на чверть року 1 зр.

Для членів руского товариства педагогічного, що вложать річну вкладку (50 кр.) до кінця лютого, виносить річна передплата (неподільна) 2 зр.

Передплату просимо надсилати до: Адміністрації „Учителя“ Львів ул. Академічна ч. 8.

Всякі письма до: Редакції „Учителя“, Львів ул. Чарнецького 26.

Будьте здорові та щасливі з Рождеством Христовим та Новим Роком!

Проф. Болеслав Шухевич.
редактор „Учителя“.

Виймки з жерел до історії України-Руси.

Подас М. Грушевський.

(Дальше).

IV. П Т О Л Е М Е Й.

Відомости наші про Клавдія Птолемея дуже бідні; астроном з фаху, жив він в другій половині II в. по Христі. Їго трактат: *Γεωγραφικὴ ὡχάνη*. Підручник географії, є нїби коментарій до мапи: він подає географичне положенє країв, річок, міст по меридіанам і паралелям, і додає коротенькі нотатки. Подасмо витяг з кн. III гл. 5 — „восьмої карти Європи“ (з рецензії Мюллера). Як видно і з него, Птолемей подає катальог імен географичних і етнографичних з ріжних часів, отже треба з єго відомостей користати обережно.

Сарматію займають багато народів: Венеди коло всеї саги Венедскої; за (впів) Дакією Певкини і Бастерни і по всему берегу Меотиди Язиги і Роксолани; далі в середину за ними Гамаксобії і Скити-Алани.

Менчі народи в Скитії: коли Вистули річки, близче Венедів — Гутони, потім Фінни, потім Сулони, близче (впів — під) їх Фругундіони, далі — коло верху Вистули річки — Варини; близче їх Омброни, далі Анартофракти, далі Бургіони, далі Ареуети, потім Сабоки, потім Пеніти і Бесси — коло гір Карпатських.

На схід від їх — близче Венедів — знову Галинди і Судини і Ставани до Аланів; близче їх Ігілліони, потім Койстобоки і Трансмонитани, до гір Певкинів.

Знову коло Венедскої заводі берег океанський займають Вельти, за ними Оссії, потім Карбони — самі північні; на схід від їх Кареоти і Сали; близче їх Гелони та Гицноподи та Меланхлени; близче їх Ататирси, потім Аорси і Пагирити; близче їх Савари та Боруски — до гір Рипейських. Потім Акіби і Наски, близче їх Вібіони і Ідри. Близче Вибіонів, аж до Аланів — Стурни; межі Аланами та Амаксобіями — Каріони і Сарпатії. Коло завороту р. Танаїда — Офлони та Танаїти, близче їх Осили аж до Роксоланів; межі Амаксобіїв та Роксоланів Ревканалі і Ексобігити; знову межі Певкинів та Бастернів Карпіани, за ними Гевини, потім Бодини; межі Бастернів і Роксоланів Хуни і похід своїми горами Амадоки та Навари. Коло озера Біки Тореккади, а по бігу Ахілея — Тавроскити. Близче Бастернів, в сторону Дакиї — Таїри, а близче їх Тирагеті.¹⁾

¹⁾ Птолемеїв катальог народів задає багато праці ученим, що силкувалися їх принасувати до певних місць і етнографичних назв; тут годі над тим застановлятися, тим більше, що в сїм катальозі — як сказано, зведені етнографичні відомости ріжних часів: знаходимо Геродотових Гетів, Меланхленів, Агитирсів, поруч з ними багато нових імен, але деякі не мають жадного значіння, бо то не імена етнографичні: як Амаксобії, себто — що їдуть на возах (кочовники), Гицноподи — з кіньми ногами, Гевне, меж іменами є й реальні: як Венеди — славяне західні (Венедська заводь Балтійське море, Вистула — Висла), Гутони (Готи), Фінни, Галинди (пруська назва, що припадає літопису Голанд), і т. п. Зауважу, що деякі догадують ся, що Савари можуть значати Сіверян, Карпіани — мешканців прикарпатських, Ставане — Славян, Беси — мешканців Бескидів, Пеніти — мешканців Пенинів, коло Дунаїця, і т. п.; але з такими догадками тра бути обережним. Хуни Птолемея оборонці славизму Гутини мають за сїх остатніх. Зауважу ще, що назву Тавроскитів деякі візантійські історики (як Лев Диякон) прикладали до Русі. До токування Птолемеївих назв окрім „Славянських Старожитностей“ Шафарика див. спеціальну розвідку Мюленгофа

V. І о р д а н.

Іордан (не Іорнанд, як називають его також) був родом з якогось варварського народу, асимільованого Готами (м. б. аланського) і служив за нотарія у одного князя готського Гунтига, жив на сході в імперії Східній, і тут, набувши в Мезії, написав коло р. 551 свою історію Готів (*Getica*); потім став він монахом; догадка, ніби був єпископом, і той *Virgilius*, якому присвятив він свою Римську історію (*Romana*) був папа (538 - 556) не має підвалин. Для Готської історії головним жерелом була праця тогож наймення Кассіодора міністра короля Теодорика; ця остання написана була десь коло р. 530 і до нас не дійшла, її скоротив Іордан, вибравши здебільшого те, що належало до східних країн, і зкориставшись також деякими инчими жерелами. Обидва історики — Кассіодор і Іордан, перейняті готским патріотизмом і з того погляду вимагають критики. Найліпше видане Іордана — Т. Моммзена в *Monumenta Germaniae historica, Auctorum antiquissimorum tomus V p. I* (1882). Подаємо два витяги — з географичного начерку і з історії готського королівства (текст з рецензії Моммзена).

V. Коло лівої сторони (Альпів — гір Карпатських), що йде на північ, від початку р. Вистули на незмірній простороні сидить великий нарід Венетів. Хоч імення їх тепер міняють ся від родин (княжих) і місць (мешкання), але головні назвиска мають — Словенів та Антів. Словени живуть від міста Новетунського і озера т. зв. Мурейського до Дністра і на північ до Висли; болота і ліси в їх замість міст. Анти ж, мужитійші між ними — при завороті Чорного моря, від Дністра замешкують аж до Дніпра, а ці річки відходять одна від одної на багато днів ходу.¹⁾

XXIII. Після смерти короля Готів Гебериха, через якийсь час, перейшло королівство до Германарика, найславнішого з Амалів, що багато повивних народів північних подолів і примусив корити ся своїм законом. Не дурно деякі предки рівняли его до Олександра Великого. Бо панував він, підбавши, над Голтескитами, Тіудами, Інаунксами, Васинабронками, Меренс, Мороднс, Імніскарами, Рогамі, Тодзанс, Атауль, Навего, Вубегенами, Кольдами.²⁾ Славлячись з влади над ними, не стерпів він щоб і Герульського на-

в *Monatsberichte der Berliner Akademie*, 1866, і газетні праці проє. Шараневича — *Kritische Blicke in d. Geschichte der Karpaten-Völker* і О. Партяцького — *Старинна історія Галичини*.

¹⁾ Тут імя Венедів з'являється як загальним назвиском Словян, Словенами звуть ся західні, а Антами східні їх частина; подібний поділ бачимо ми й у сучасника Іордана Прокопія, і то побільшує вагу цієї відомості. Озеро Мурейське нам невідоме; видно тільки, що Іордан клав его десь на заході, коло Дунаю (с. V); гадка, що то є оз. Ільмань, а м. Новетунське — Новгород, не має ніякої певної підвалини.

²⁾ Готи, нарід германський, з берегів Балтика в к. II або початку III перейшов в краї чорноморські і напав на державу Римську. В пол. IV в. король їх Ерманарик заснує значну державу. Коли б зложився ми на відомості Іордана про неї, мусила б вона займати трохи не цілу східню Європу, але справедливо вважають, що Іордан мав тут користати з переказів і пісень народних, в яких особа Ерманарика дуже швидко одагла ся поетичним туманом, а его діяльність і держава значно побільшена. З тогож походить, що назви народів Ерманарикової держави, які подає Іордан, незвичайно покручені (і в рукописах мають різні варіанти). Пробують вгадати в *Merens* — Мерю, *Mordens* — Мордаву, *Tadlans* — Чудь, *Vasinabroncas* — Вєсь і Перм, *Navego* — Навгород. Цікаво, що се все народи північні; може в знозинах або боротьбі з ними були Готи за часів свого мешкання коло Балтики, й для того їх імена преховались в переказах готських, а з часом попали до каталогу підвладних народів, також як і Есги, а може й Венети. Дійсна держава Ерманарика чи не обмежувалась чорноморськими берегами, де Іордан містить Геруліїв; тому догадка, вїби Київ, що в північних сагах відомий

рода (над яким панував Галарик), значну частину его вигубивши, решти під себе, не підбити. Сей нарід, як повідає історик Аблавій, живучи коло оз. Меотиди, по місцях болотяних, що Греки звуть „еле“, називалися Елурами; нарід проворний, а ще більше гордий.¹⁾ Бо не було такого народу, щоб з них не набрав собі легкого війська. Та хоч проворність їх спасала в інших війнах частих, перед сталою і звільною вдачею Готів полягла, і судила їм доля служити меж інших народів королю Готів Германарику. Після погибелі Герулів пішов Германарик війною на Венетів, а ті, хоч в війнах не славі, але числом великі, зпочатку хтіли бороти ся. Та нічого не значить множество люду невовинного, особливо як ще й воля на те божка буде, та й сила збройна прилучить ся. А вони, як то зпочатку оповідання, чи то в реєстрі народів почали ми вже казати, виходячи з одного роду, тепер три мають імення, себ то Венети, Анти, Славени; і хоч тепер вони, за для гріхів наших, скрізь лютують, тоді всі слухали Германарикового розказу.²⁾ Також покорив він подібно розумом і відвагою свою народ Естів, що замешкують предвтії берег океану Германського, і панував над всіма народами Скитії й Германії, як над своїми маєтностями.

XXIV. Потім не за довгий час, як оповідає Орозій, народ Гуннів, немилосердний над усяку жестокість, напав ся на Готів.³⁾ Він перейшов велике те озеро (Меотиду) і зараз, немов якийсь вир народний, потягнув за собою Алпидзурів, Алциндзурів, Ітімарів, Тункарсів та Боїсків, що сиділи на тім березі Скитії. Підбили під себе, томлячи частими битвами, ще і Галанів, що не гірші від їх були на війні, та різнили ся людекістю, побутом і виглядом. Бо Гунни хоч кого війною може не подолували, страшним лицем своїм нагадали страху і примушували тікати, бо в їх лице було страх чорне, і ніби, щоб так сказати, неформенна галушка якась, а не лице, з якимись точками замість очей. Поганий вигляд виявляє їх смілівість духа, бо вони калічать дітей своїх першого-ж дня по родинах: натинають мечем щоки хлопцям, щоб вони перш ніж молоком погодують ся, мусили терпіти рани. З того вони старіють ся безбороді і хлопцями не бувають гарні, бо на лиці, посічене мечем, за для ран пропадає молодецька краса волоса. На зріст малі, але проворні і зручні в рухах, добрі їзди, широкі в плечах, дотепні що до стріл

під іменем Дніпрового города (Danparstadir) як столиця Готів, дійсно був столицею Ерманика, не має великої ваги (про сю догадку див. розвідки: проф. Дашкевича в київск. Университетск. Извѣстіяхъ 1886, XI и Веселовского — Журнал Мин. Нар. Просв. 1887, VI). Королівство готське прожило не довго, бо вже коло 375 р. розбили его Гунни з підмогою своїм Балзмиром Вестготи (Тирвинги) по-мандрували тодіж до Візантії, Остготи (Грейтуни) зісталися під зверхністю Гуннів (див. нижче).

¹⁾ Тут бачимо також приклад обленення варварських імен з мов клясичних: Герули — Гелури, від Елу, болота Історик Аблавій (Αβλαβιος), на якого не раз покликується Іордан, називаючи его історіографом готским, цілком невідомий.

²⁾ Тут цікаво, що Іордан зазначає назви Славян і Антів як сучасні, з давніших переказів він знав тільки Венетів; але нижче, в оповіданні про Винитаря, знаходимо й Антів.

³⁾ Далі йде легенда про родовид Гуннів, як породили їх відьми, вигнані з готської землі, побравшись з злими духами; Гунни з початку жили на схід від моря Азовського, і принакрово довідавшись (на польованню за сарною), що й по той бік моря є земля, перейшли на другий бік; се останнє взято з джерел византийських. Орозій — автор хроніки з поч. V в.

і лука, шиями міцні і завше з гордості кирпу гнуть. З виглядом людським, живуть вони в скотській жостокості.¹⁾

XLVIII. Як я вже оповів, як міг, слідкуючи за словами предків, про часи, коли як Остроготи, так і Везеготи були сполучені, і виселив історію Везеготів по відділенню від Остроготів, треба нам знову вернути ся до їх давних скитських осель і оповісти подобним чином генеалогію і діла Остроготів. Відомо, що по смерті короля свого Германарика, відділені від Везеготів, зостали ся вони в тій же своїй вітчизні, піддавши ся зверхности Гуннів, хоч Винитар, з роду Амалів, заховав ознаки своєї влади. Він подобив ся відвагою дідові Вульгульфіві, а хоч не був такий щасливий як Германарик, але не терпівчи щоб підлягати зверхности Гуннів, по малу відтїтав ся від них, і хочачи своєю мужністю показатись, пішов війною на край Антів. Нанав на їх, і в першій битві его побито, але потім взяв перевагу, і розіслав їх царя Боа з его силами і 40 старшинами, як страшний приклад, щоб трупи, вісячи, більшого страху надавали підданям. Але ледве рік панував він собі так свобідно: Баламбер, король Гуннів, не стернів того, але покликавши до себе Гезимунда, сина великого Гунимунда, що заховуючи свою присягу і вірність з великою частиною Готів признавав зверхність Гуннів, і поновивши з ним союз, повів військо на Винитара. Довго били ся; в першій і другій батві подолів Винитар, і не зможе ніхто оповісти, яку бійку задав Венетар війську Гуннів. В третій битві при річці зв. Ерак серед бою Баламбер (Баламер) підступом пустивши стрілу, пробив голову Венетару і взявши его племенницю Вадамерку (Валадамарку) за себе, панував над цілим народом Готским спокійно, одначе так що завше правив Готами їх власний князь, хоч за дозволом Гуннів.²⁾

VI. П р о к о п і й.

Прокопій, з м. Кесарії, був юрисконсульт у Велізарія, в 2-ій полов. VI в., і мав добрі відомости про сучасне політичне й громадське життя; історію

¹⁾ Подібне про вигляд Гуннів оповідає Амміан Марцеллін (IV в.), додаючи, що були вони криві (randi). Одначе немало писальників (Венелін Ілловайський, Забелин, у нас О. Партицкий) зачисляє Гуннів до Славян, тім часом як більш розповсюджений погляд (висловлений ще в минулому віці Дегінем) залічував їх до Монголів, маючи їх за народ Гіон-гнгу, відомий з жерел хинських; ще недавно в сій справі вела ся горяча полеміка між д. Ілловайским і нинішніми ученими російськими (Ілловайській Розысканія о началѣ Руси, вид. 1886, Журнал Министерства Нар. Просвѣщ 1882 VII, IX). Справа зостає ся непорішеною і погляд на Гуннів, як народ монгольського роду (в ширшій значінь — се б то може й Турків, може й Алтайців) переважає. Ми маємо тут орду воєнничу, подібну до попередних Скитів чи Сарматів, що переходили нашими стінами, на якійсь час підбиваючи собі сусідні народи, першу докладніше відому ще до своїх чинів.

²⁾ В сему уступі цікаво дуже оповідає про боротьбу Остготів з князем Антів — отже Славян східних; на жаль — не означено де вони жили тоді. Остготи вишли з Чорноморських країв разом з Гуннами на захід, коли Атила, сполучивши всіх Гуннів, розпочав свій похід в серед. V в. Зостали ся одначе частини — т. зв. Готи Тетраксита на східному березі Чорного моря, коло Анапи, відомі за часів Юстиніана (Прокопій), і Готи кримські, в Таврії; ці держали ся довго (про їх згадає й Слово о полку Ігоревім): ще в XV було там князівство Мангунске, і вимерли вони тільки в XVIII в., коли скасована була й катедра готска. Історія Готів в наших краях має чималу літературу. Окрім загальних монографій про великий рух народів, зазначим ширші — Бруна Черноморські Готи etc., в т. II его „Черноморья“ і Томашека Die Goten in Taurien (Etnologische Forschungen, I, 1881).

політичну, власне війни Византиї за імн. Юстиніана з Персами, Вандалами й Остготами, описує він в своїй „Історії“ (De bello Persico, Vandalico, Gotthico, 8 кн.), внутрішній історії часів Юстиніана присвячені его праці *Ktízis* (De aedificis) і *ʼAvéxōta* (Historia asrana); для нас важні его відомості про Славян, спеціально східних, заміщені в історії остготської війни (кн. III і IV). Перші з книг его політичної історії були вже видані в світ десь перед р. 554, коли видавав він останню, додаткову (VIII) книжку. Новіше видане его писань — в *Corpus scriptorum historiae Byzantinae*, t. II - IV, 1833—8 (переклад подаємо звідти).

III. с. XIV.¹⁾ Коли про се рознесло ся в народі, зійшли ся в сій справі майже всі Анти і ухвалили сю справу спільно вести, сподіваючись собі великої користі, що вони мають в руках воеводу ромейского (себто византийского) Хилвудія. Бо сіми народами Склавінами і Антами не править один муж, але з давних часів живуть так, що порядкує громада²⁾, і для того всі справи, чи щасливі чи лихі, до громади йдуть. Та можна сказати і в усіх инчих справах однаково ведеть ся у обох сих варварських народів і уставило ся здавна. Єдиного бога, що молоньою насилає, визнають єдиним владикою всіх і жертвують ему корів і всяку худобу. Не знають долі (фатума) і зовсім не признають, щоб вона мала якусь силу над людьми, але як хто має перед собою смерть видимою, чи в хоробі, чи на війні, обіцяють вони за життя своє, як що не пропадуть, жертву богу, і спасши ся жертвують, що обіцяли, і думають, що тією жертвою спасли собі життя. Шанують вони річки, нимфи і деякі инші божества, жертвують їм усім і з тих жертв ворожать собі. Живуть вони в лихих хатках, селячись далеко один від одного і переміняючи часто кожний своє мешканє.³⁾ Виступаючи на битву, ідуть здебільшого на ворогів піші, маючи в руках невеликі щити і піки, а нагрудників не одягають. Деякі не мають ані сорочки, ані плаща, але тільки в коротких сподніх стають бити ся з ворогами. У обох народів мова одна, проста і варварська. Виглядом вони також не різнять ся меж собою; всі вони високі і надзвичайно міцні; тілом і волоссям не дуже білі і не русяві, і не впадають зовсім в чорне, а рудоваті всі. Житє провадять суворе і нецивілізоване, як і Масаети, і дуже брудні, як

¹⁾ Перед тим оповідав Прокопій, що воевода Хилвудій (Χιλβούδιος) в р. 531 з наказу імн. Юстиніана держав варту над Дунаєм, непускаючи „Гуннів“, Антів і Славян переходити за Дунай і грабувати краї византийські. Сам він часто переходив за Дунай і був „варварін“, але в такім поході его нарешті Славяне вбили. Згодом знайшов ся Анти, що попав був, під час війни Славян з Антами, в неволю до Славян, на ім'я також Хилвудій. Викуплений з неволі, став він удавати з себе того небіжчика Хилвудія, але нарешті попав ся в руки Грекам. Герули, що покликали Греки до помочи собі, по дорозі побили Славян, що грабували Тракію, при сій нагоді попав ся і Хилвудій. З сего powodu подає Прокопій свій важний уступ про Антів і Славян.

²⁾ *Ἐν δημοκρατίᾳ βιαιότατοι*. Сей класичний текст про устрій Антів і Славян не тра розуміти так, що зовсім не мали вони князів, а що не було в їх одного монарха на цілий нарід, і що вищою властю політичною залишалась рада народна, ніче; очевидно, князі, як і були, не мали великого значіння в житті політичнім.

³⁾ Звістку про окремі мешкани тра так зрозуміти, що жили переважно не великими селами або містами, але хуторами або дворцями, невеликими осадями. Трудніше зрозуміти ті віби неперестанні переміни місця; деякі пояснюють се так, що ті народи були тоді в стані руху, міграції, переходу на свої нові оселі, на яких потім застає їх історія. Але може тут є й яке-небудь непорозуміння, може які-небудь господарські періодичні переходи, на пр. з оборонних осад на хутори підчас хліборобської роботи і т. п.

і ті. Але вони зовсім не злі і не підступні і в простоті заховують звичай унескі (гунські). І ім'я у Склавінів та Антів колись було одне: за давних часів і сих і тих звали Спорами, для того, думаю, що заселяють край розкиданими (спорядіу) і відокремленими оселями.¹⁾ Для того й займають великий край — бо більшу частину того берега Істра замешкують вони. Доти про сі народи.²⁾

Тоді Анти, зібравши ся, як то сказано вже, того чоловіка заставляють признати ся перед ними, що він самий Хилвудій, воєвода ромейський; коли ж він вирекав ся, грозили ся. А поки се в їх діяло ся, імп. Юстиніан прислав послів до сіх варварів, просив, щоб вони перейшли до давнього міста, званого Туррис, що лежить по той бік Істра, збудований колись Траляном, імператором римским і з давних часів порожний, бо зруйновали его тамошні варвари. Се місто і край окольний — бо належав він з початку до Ромеїа, обіцяв їм подарувати, заховувати до них ласку і грошей багато їм наперед дати, з тим щоб вони були союзниками его і не давали Гуннам нападати на державу Ромейську. Почувши таке, варваре згодились і обіцялись все те зробити, аби з ними жити лишив імператор Хилвудія, воєводу ромейського, привернувши єму его годність, бо запевняли навмисне, що то Хилвудій.³⁾

IV, гл. 4. За Сагідами багато сидить народів гунських.⁴⁾ Дальший край зветь ся Евлїсією, в приморській і в внутрішній частині її живуть варвари аж до Меотійского озера і ріки Танаїда, що тече в се озеро, а се озеро втекає в Понт Евксинський. Люде, що живуть тут, здавна звали ся Киммеріями, а тепер Утургурами. А за ними на північ сидять незчисленні народи Антів. А коло того місця, де починаєть ся протока з озера в море, живуть Готи звані Тетраксити, їх не багато, але заховують закон християнський.⁵⁾

(Дальше буде).

¹⁾ Виймавши етнографичне ім'я, Прокопій зараз пробує собі его пояснити з грецької мови — Спори з спорядіу; се звичайна метода, з якою повставали всі ті грецизовані назви, які ми вже бачили. Правдоподібно в Спорах бачуть покручене слово Серби, що давнішими часами було загальною назвою народів слов'янських і пізнішими часами тільки зосталось спеціально за деякими народами (як то було і з словом Славяне).

²⁾ Прокопій не розрізняє географічно осель Антів і Славян, як то робить Йордан. Тут і вище (I, гл. 27: „Уни, Склавіни і Анти, що по той бік Дунаю, недалеко від берега, мають свої батьківські оселі“) він містить коло Дунаю без різниці і Склавінів і Антів, але оповідаючи про краї східні, над Азовським морем, каже тільки про Антів, так що в сему згожує ся з Йорданом, бо й той Антів містить на сході. А коло Дунаю й справді могли зтикати ся оселі і східних і західних Славян.

³⁾ Далі оповідає П., що Хилвудій в сії справі поїхав до Константинополя, але понав ся при нападї Геруїв в руки Нарзеса.

⁴⁾ Оповідє П. про народи кавказські; назва Гуннів не має в его, видно, певного етнографічного значіння.

⁵⁾ З сих відомостей про Антів можна вивести (порівнюючи до слів Йордана), що замешкували вони в VI в. цілий край від Дунаю до країв задонських. Про Тетракситів казав я вже. Що до Утургурів-Гуннів, то делі розуміють тут Болгар; ще в X в. жили тут „Чорні Болгари“, відомі в договорі Ігоря.

Наука рахунків в школі народній на підставі нових книжочок рахункових.

Подає Волод. Витошинський.

Перечитавши сей заголовок, скаже не один читатель, що наш Учитель за много розписав ся в сім році о тім предметі. Та оно виправді так і виглядає, але годі знов полишити якусь справу на все, або відложити на дальший час, котра проволоки не може терпіти. Наука рахунків в школі народній від часу, коли в жите ввійшли нові плани і інструкції, стала ся власне тим предметом над котрим тепер кожному учителеви найбільше застановити ся потреба; а взглядно над тим: якто належало би поступати дорогою, котру вказує інструкція, щоби знов дійти до ціли, яку витичив план науковий. Справа з рахунками не так легко дасть ся залагодити як з иньшими предметами науковими. Возьмім н. пр. науку мови. При тій науці піде учитель тягом книжки і держати ся буде лише методичних вказівок поданих в інструкції. Він майже на оден спосіб переведе кожду повістку змісту морального, в иньший спосіб уступ річевий а инакше знов віршик. Учитель до уміщеного там материялу не потребує нічого додати, ані з него уняти. Книжка буде его провідником і коли за нею піде по гадці інструкції, то відповість певно в тім взгляді всяким вимогам. З наукою рахунків має ся річ цілком инакше. Поступоване методичне не дасть ся тут так загальними вказівками означити, ані так уложити підручники, щоби учитель не потребував і від себе самого щось додати, аби річ ясно і зрозуміло дітям представити.

Тут не можна сказати коротко, що з додаванем має ся поступити так, з відніманем инакше а з множенем і діленем знов инакше і на тім конєць. Коли би то так було, то певно, що тогди над наукою рахунків не потребували-б ми много дебатувати і она не справляла би таких труднощій в начаню, на які стрічаємо в наших школах. Возьмім книжочки рахункові і перекиньмо картку по картці а знайдемо там много розличних ділань рахункових а кожде з них иньшого рода і в иньшій зачерку чисел. З кождим отже таким діланем инакше поступити потреба. Всего того не подає нам інструкція, бо се забрало би в ній споро місця. Она подає лише зачальні засади і вказівки яких належить держати ся при науці рахунків, а дальше відсилає учителя до підручників, котрі містять систематично і методично перепроваджену цілу сю науку. Інструкція отже вказує дорогу а книжочка рахункова веде по ній. Но як тяжко знайти дорогу без жадної перешкоди, так і на тій дорозі знаходять ся для несвідомих місця непевні і роздорожа і тому тії не знають нераз, котрою дорогою піти їм було би найлучше. В нових книжочках такими роздорожами суть місця, де якась річ єсть загально лише перепроваджена і через се стала си не кождому ясна. Однакож коли застановимо ся більше над трактованою там річею, то таки признаємо, що може і не конче потреба було тої справи розводікати і через се марнувати час і папір, бо муєла би тогди книжочка стати ся дорожша, чого ані власти шкільні, ані родичі молодежи шкільної собі не бажають.

Як належить поступати при науці рахунків на підставі нових підручників, вказав нам вже почасті п. Ковалів в попередних числах Учителя а того року. Там довідались ми, як має учитель учити рахунків на підставі нової книжочки в зачерку „4“ а взглядно 10, бо подібно як з 4 поступити належить і з дальшими числами до 10. В ч. 18 Учителя мали ми знов пере-

проваджене методичне додавання і віднімання дробів звичайних. Гадаю, що всі читателі Учителя за се суть дуже вдячні п. К. і надію ся, що подібних перепроваджень побачимо ще більше в нашій органі. Я знов хочу на сім місці вяснити декотрі неясні місця в нових підручниках рахункових, розмістити докладно материял в них уміщений на поодинокі степені в школах нашого типу, чого докладно плян науковий не подає і вказати, як належало би поступити з наукою рахунків на III і IV степені шкіл низшого типу, щоби відповісти новим плянам і інструкції наколи дотепер ще для тих степенів нових підручників не видано.

До тепер вийшли з друку чотири книжочки рахункові а то: Рахунки для шкіл народних часті I і II і „Наука рахунків на III і IV класу шкіл шестикласових“. Дві перші книжочки приписані суть для всіх шкіл народних, без ріжниць катеґорії, а дві дальші для шкіл висшого типу. Що до призначення двох перших книжочок на поодинокі степені науки, каже інструкція, що книжочка: „Рахунки для шкіл народних Ч. I.“ має бути вичерпана в першій році науки в всіх школах з виїмком однокласових а то тому, що в школі однокласовій, де на науку голосну вимірено лише $1\frac{1}{2}$ години часу не можна би було вичерпати цілого материялу, що узглядає плян науковий і приписує в тих школах на I степені з науки рахунків лише зачери першої десятки. В другій році науки має учитель переробити цілий материял поміщений в книжочці „Рахунки для шкіл народних ч. II.“

Пригляньмо ся особію змістови згаданих повисше книжочок. Книжочка Ч. I ділить ся на два розділи. Розділ перший обіймає числа від 1 до 10 а розділ другий від 10 до 20. Над розділом першим не будемо задержувати ся, бо зміст его обяснив докладно п. Ковалів, подаючи методичне переведення перших чотирох чисел. Одно дало би ся там закинути п. К., що не зазначив досадно ріжниць між властивим діленням а діленням в значеню поміру або міщеню, що потягає за собою і відрубний спосіб писання тих двох родів ділень. Додати можна се в праці п. К. на примірах рахункових в ч 9 стр. 132 вірш 15 з гори, де має бути $\frac{1}{2} = 1$ а не $2 : 2 = 1$ бо то не єсть все одно як там сказано На тій самій стороні, в 10 віршу не має читати ся $\frac{1}{2}$ „дві половини“ але „половина з двох“ або „2 поділене на 2“. То саме дотичить і иньших задач практичних уміщених на стороні 133 в тім самім числі Учителя.

Ріжниця між тими двома родами ділень мусить конче наступити а впливає она вже з самої неможливости в виконаню декотрих задач. Кождий легко поділить 1 на 2 а ніхто знов не змістить 2 в 1. Инакше належить розуміти поділити 6 зр. на 3 робітників, а инакше знов: кілько робітників виплатимо 6-ма зр. даючи їм по 2 зр. Перший рахунок буде властиве ділення, котре напишемо в формі такої $\frac{1}{3} = 2$ читаючи „трета часть з шести“ або „6 поділене на 3“. а другий рахунок буде міщене, котрий для ріжниць від першого будемо писати знов в формі відмінній т. є. $6 : 2 = 3$ читаючи 2 містить ся в 6 рази 3. Спосіб писання ділення в формі дроба має і сю добру сторону, що вже наперед промощує дорогу до науки о дробах звичайних, котрі самостійно нічим иньшим не суть як вказаним діленням, де чисельник єсть ділиником а знаменник дільником.

Дали ся вже чути голоси противні писаню ділення в формі дроба, але ніякий з них не виказав ще того злого, щоби противило ся засаді рахунковій. Здаєть ся що они хочуть „Най так буде, як бувало“ або противлять ся. длятого, що ще над сею справою добре не застановили ся і властивої річи

не порозуміли. Я не виджу в поземій черті ніч такого злого, щоби в рахунках блудом (похибною) можна назвати, бо черта ся нічим иньшим не єсть, як заступницею двох точок, котрі відграничають ділимок від дільника. Чи спротивить ся також тому наука рахунків, если хтось ділимок напише над дільником і відграничить їх чертою замість писати ділимок побіч дільника і відграничити їх двома точками? Мені здає ся що ні, бо через се рахунок ані на вартости ані на значіню не тратить. (Дальше буде).

Про вихованє тілесне.

На недавно відбутім в Пешті VIII міжнароднім конгресі для гігієни і демографії держав депутат угорского парламенту Альберт Берзевічі вельми звязлу річ про стан тілесного вихованя в нинішних часах та про задачі, які нас дожидають на сім поли. Се питанє незвичайної ваги, однак на жаль, за мало ним люди займали ся. Може сю справу порушать на слідуючим конгресі.

Питанє тілесного вихованя молодіжи, сказав бесідник, стануло в новітні часи на передовім плані не для научного забитя часу, або задля самої диспути, але задля практичної konieczности, викликане примушуючою силою досвіду. І саме ся обставина каже надіятись, ба й дав певну за поруку, що се питанє не стане лиш в рядах академічних дискусій, побіч иньших більше або меньше удалих експериментів, але що буде розвизане, яко таке ввійде в житє і нашу систему вихованя перемінить з коріня.

Оно ще не буде давно, як великі мислителі всіх народів почали пізнавати, що наша дотеперішня система науки і вихованя лиш односторонню відповідає вимогам життєвим, та що се напруженє духових сил молодіжи, якого вимагає школа, а багато случаях перешкаджає розвоєви сил тілесних. Великі учені, як: І. Люке, Руссо, Баседов, Пестальюці, Фребель спізнали вагу тілесного вихованя, однак їх спостереженя та напінненя не дійшли до свідомости загалу. Педагогія ішла своєю давною дорогою; знанє сейчас піддано аналізі, та від его вимог — що пречинь на ціли мають повсякчасний взріст — не можна було нічого урвати. Наслідки застою в вихованю тілеснім насупротив не виступали так різко; его звязи з системою вихованя не так легко можна було заприжити. Діло Льюїсера було, так сказати-б першим покликком в сій справі і его спіткала досить остра відправа; увага тимчасом була більше звернена на опір перед безпощадним обходженєм з молодіжю шкільною, та перед шкідливими адоролью впливами шкіл.

Підчас коли щаслива в сім згляді Англія знала своїми атлетичними іграми та виравами, що стали вже народним звичаєм так складно перешкодити небезпечі дисгармонії межі тілесним а духовим розвоєм, на континенті видалась гімнастика, що вже досить розвинулась насупротив вимог школи недостаточною, головню за впливом Гуте Мута і Яна.

Нема що таїти, що введєнє загального обовязку служби військової дало перший товчок до широкого руху, який нині проявляє ся на сім поли. Наслідки признали справедливість маршалкови Мольткому, котрий завважав, що загальний військовий обовязок не єсть ніяким тягаром (або бодай не єсть виключно тягаром) але противно, се могучий чинник народного вихованя. Як

би то ми могли нарікати, і то часто справедливо на милітаризм, що розвинувся від часу війни з рр. 1870—71, що-то, як часто говорить ся, тільки сил безпродуктивно мучить, та через матеріяльні жертви, яких єсть причиною, перешкаджає і то так сильно до скоршого і повнішого здійснення культурних цілей, тож преці се факт незаперечений, що сей милітаризм вельми причинив ся в певнім напрямі до загального виховання. Він то вплив в наше вихованє, чи посередно, чи безпосередно силу та мужескість та довів до того, що навчив те, що було злого понехати а натомість навчив пізнавати средства до виділення сего зла.

Однак наслідки показали ся спершу в певній мірі односторонніми. Бо коли головним стремлінням було піднести народну спосібність до оружя, цілком природно здавало ся, що введуть початки військових вирав до шкіл, щоби будучим жоввірам вже в школі подати бодай початкове кінечне до сего образованє. Се по части і стало ся і вирави тілесні в школі збогатили ся вартними і тревалими елементами. Се також факт, що з того часу гімнастику шкільну почали брати більше на серію. Але коли би ми ішли даліше сею дорогою, то мусіли-б сейчас побачити, що она блудна, бо ми і задачу нашу вичити собі блудно.

У Франції заведено інституцію „bataillons scolaires“ (шкільних відділів). Та і у нас виготовлено на початку ємдесятих років „проект закона про вирави війскові і оружні для молодіжи шкільної“ разом з інструкцією переведеня в діло. Сей проєкт закона не прийшов однак на порядок денний законодавства, і о скільки мені відомо, до впровадження сєї інституції в жите зроблено лиш одиноку пробу в Будапешті. Про французські „bataillons scolaires“ можна нині сказати, що на підставі свідочств тамошних міродайних сфер, они минули ся з призначенєм і не виказали здібности до жита.

Се стало пересвідченєм загалу, що не виключно улекшенє війскового образованя та піднесенє будучої оружної сили могло би бути завданєм тілесного вихованя, через що однак средства вихованя не можна виключно відобрати системі війскового вихованя.

Колиж ще, як лиш почала істнувати „la ligue national de l'education physique“, головнио здавалась бути засвідченою ся гадка, що народна сила оружна розвиває ся, то однак вже від вісімдесяти літ виявило ся докладнійше та справдішнє пізнанє потреби, задачі та средств із ближшого призначеня цілий сего звязку та з педагогічних рухів вєляких європейських народів. Про тілесне вихованє молодіжи не тільки виключно диятого треба дбати, бо — особливо у деяких народів — процент здібних до служби війскової при бранках виказує некористні пропорції, та що для новобранців завдяки загальному обовязкови війскової служби, коротший час служби а при тім доселі незвістні великі вимоги служби чинять початкове образованє та загартованє уже в школі потрібним.

Вже і сей факт вказує на потребу дбалішого та хосенішого тілесного вихованя, що богато наших молодців по укінченю шкіл тратять сили, нидіють та стають ся неспосібними до покованя сих задань, які жите накладе от хоть би на їх горожаньські пути, ба і часто-густо оказують ся они вже в школі неспосібними, щоби відповісти вимогам роботи умової, яка їм приписана. Бо саме в сьому скриває ся відворотна сторона питаня, що і заданя, які нас дожидають на поли роботи духової, чим они більше скомпліко-

вані та рафіновані, тим вимагають більшого загартовання тіла, та щоб через те послідних не здебелювати.

Ще одна поважніша пересторога лежить в деяких інших з'явищах: в розширенню нервозности, в скорім старінню, в смутнім дальше факті, що наші діти за-рано перестають бути дїтьми, їх покидає дитиняча сьвіжість тіла і духа, та охота до дитинячих розкошів, словом діти за скоро дозрівають, чого причиною коротке житє, що у деяких народів, як приміром у Угрів проявляє ся. Коротко сказавши: все вказує на се, що ми від Ювеналевого ідеалу „mens sana in corpore sano“ далеко відбігли, як рівнож і від сего, що „*ligue nationale*“ тими словами виразила: „Повне сили здоровле, від котрого зависить моральна та інтелектуальна рівновага“.

Справді, наколиб се не було так наочно доказано, як се стараєсь доказати Аксель Кай у своїм безперечно заслуженім дїлі, що межі з'явищами а школою заходить звязь, муєла-б школа — котрої заданем не тільки нашу інтелігенцію, але цілого чоловіка виховати — безусловно мати обовязком старатись поковати се лихо. А лиш тоді она зможе дійти до ціли, наколи найде підпору в своїм дїланю і то в спосіб сьвідомий ціли в домі родичів, ба і в цілій суспільности. Бо після мовї думки мусять перемінитись наші понятя і наші навички, наколи хочемо утрєвалити рівновагу межі духовим та тілесним вихованєм. Се загальне, з людскої точки баченя виходяче понятє тілесного вихованя, підперте з одного боку історичними згадками, а з другого боку примірами англійскої практики, випало такі роди гімнастики на передовий плян, яким не лицюють ні шаблянові шкільні вправи старого крою, ні грубі вправи військові, та котрі відповідно іграм, чи певним скріплюючим родам спорту в сполученю з сьвівубігателями, або духа молодїжи образують, або суть спосібні їх ревність та жажду під взглядом тілесного загартованя побудити, та при відповіднім застосованю привести до многостороннього розвитку сил тілесних.

Сей новаторський рух іде рука в руку з досліджуванєм гігієнічних відносини школи та з усильним старанєм, щоби, при енергічнім позитивнім дїланю виховавчих средств, що потрібні до скріплення тіла, було в негативнім взгляді усторонєне все, що спиняє тілесний розвиток в школі. Се, розуміє ся, викликало за собою критику плянів науки, та зродила ся гадка, що дасть ся погодити вимоги лікарські з вимогами дидактичними. Впрочім вимоги виступили в більше означеній формі і взглядом багатьох питань згода можлива. Возьмім з одного боку на увагу точки пропамятного письма, яке виготовляла на підставі реферату д-ра Долінгера і д-ра Суппана сполучена комісія, та і правительству предложила, котру то комісію виділяло в справах питань гігієни шкільної та тілесного вихованя гігієнічне товариство угорське приведенє до життя д-ром Маркушовеким а з другого боку прочитаємо ті точки, які торік сформулував в справі тілесного вихованя жовтневий гігієнічний конгрес в Бордо, а побачимо, що між ними обома лиш маленькі заходять ріжницї. Ми бачимо тут в приближеню се все разом зібране, що при даних обставинах дасть ся зробити: гігієнічно отвітна будова шкіл і урядженє, провітрюванє їх та освітлюванє, надзїр і контролю над здоровлєм учеників с. в. розвиненє заведеня шкільних лікарів, в великих школах в сполученю а самою школою, в школах же народних в сполученю зі шкільним надзором; наука гігієни, лікарсько-справедливе застосованє увільненя від певних предметів шкільних; в бурсах гігієнічний, цілям відповідаючий порядок

життя; кольтонїї вакаційні, також по можности та відповідне до вимогів устроєне постійних лікарсько-педагогічних заведень для дітей, що або слабосилі, або нервові, або що поволи розвивають ся. З другого боку по можности побільшене свободних від науки годин і де лиш дасть ся при цілковитім увільненню від пополудневої науки застосоване можливо найбільше средств до загартування тіла: систематичне гімнастикованя, при поліпшенню уживаних в школі елементів військових вправ, устроюване гімнастики перегонювої в поодиноких заведенях, поодиноких шкільних округах, ба і в цілім краю, розширене забав дїточих та в тій цілі постаране ся о отвітні місця ігор, в літі плаваня, в зимі ховзанка, танець, єспів, де лиш можливо: їзда на кони, роблене оружжя, стріляне до цілі, маївки, що можуть бути сполучені з науковими цілями, устроєне осібної висшої школи для тілесного вихованя; на конець наука зручності (slöjd), що з одного боку приспориє хосенину відомість, а з другого боку через занятя змислів відповідно розділює роботу нервів. Се як раз средства і дороги, які найновіший рух, що взріє до великих розмірів в фахових кружках всіх вародів, з деякими малими відмінами підіє на верх, яко такі, що дали би ся примінити. І підчас коли на се все кладе ся натиск, приходять ся до пересвідчення, що ся реформа повинна перебити ся через школи середні, що становлять інтелігентне гроо народу та що особлившу увагу повинно ся звернути на вихованє дівчат, з одного боку задля спецієйної натури вихованя жінок, а з другого боку тому, що занедбанє тілесного вихованя дівчат безпосередно мстить ся на тілеснім розвою будучої генерації.

Головне-ж однак, що здає ся опанувати нинішній реформаторський рух на цїлій лїнії се певно пильне домаганє ся заведеня і розширеня дїточих ігор. Тут і там домагають ся, щоби дотеперішні недобрі роди гімнастики закинути а замінити їх новими, свободіиїшими. І се впадає в очи, що коли висше згадана ligue nationale de l'education publique саме як раз пропагованє сих ігор уважає одною зі своїх головних цілей; коли такі вдохновені фахові люди, як Даріль і барон Кубертен се собі завданням поклали, атлетичні ігрища англійські Французам зробити милими і учателїв гімнастики в сих ігрищах виправити, до чого вже і в нас пороблено початкові кроки, коли у Німцїях рух сей ведений на поли письменнім Райдтом а на поли товариским Шенкендорфом своїми пробними стаціями в Браншвайгу та Герліц дійшов до пожаданих результатів; то французкі педаг. круги задивляють ся на се скептично а навіть починають противитись вправам атлетичним молодєжі.

(Конець буде).

Рух в руских товариствах.

Дня 8 грудня відбули ся у Львові загальні збори Товариства „Шкільна Поміч“.

Наради відкрив голова товариства о. Стефанович промовою, в котрій вказав на дїяльність товариства. „Шкільна Поміч“ — говорив він — була основана зараз по отворенню рускої школи вправ і мала задачу підняти бідну молодіж сеї школи. Ціль була двоїка; одна гуманна, щоби дуже бідним дїтям, котрі задля убожества ледво чи були-б користали зі школи, допомогти до якоїсь освіти і причинитись до вихованя їх на позитивних членів суспільности, — друга патріотична, щоби уможливити їм просвіту, іменню в ма-

тернім язиці і в привязанню до свого обряду. Задачу сю сповняло товариство тим, що роздавало бідним дітям одіж, обув, книжки і прибори шкільні. Сліди діяльності руских шкіл і нашого товариства вже тепер помітні; значна частина молодіжи з низших верств, виховує ся нині в рускім дусі. Однак потреби наші стають що раз більшими: бо коли зразу існувала у Львові лиш одна руска школа (вправ), прибула опісля також школа імені Шашкевича, а в найновішій часі женська школа вправ, — через те зросло число запомаганих дітей, а тим самим і наші видатки. Щоби їх покрити, удавались ми до різних інституцій (призначаючи певну частку своїх доходів на добродійні цілі) і збирали вкладки членські та добровільні дари. Більші дари одержали ми: з галицької щадниці 100 зр., від товариства асекураційного „Дністер“ 80 зр., з відсотків лаяту бл. п. ігумена о. Косака 40 зр. В виду збільшених потреб було головною задачею нового виділу придбати більші фонди як від різних інституцій так і через упорядкування складання членських вкладок. По сій промові запросив голова о. Евг. Гузара до проводу дальшим нарадам.

З порядку денного відчитав п. Гриневич справоздане з діяльності виділу: показав подрібно в який спосіб запомагав виділ бідну молодіж; що урядив враз з учителями і учительками дотичних шкіл коляду для школи женської і для школи імені Шашкевича; що удав ся до краєвої Ради шкільної о увагленню обох руских шкіл вправ при безплатнім роздаванню учебників шкільних; вкінці подає, що задля неправильного впливання вкладок рішено ввиплати до львівських членів курсора (як се практикуєть ся у всіх польських товариствах у Львові) відповідні відозви і поквітованя вже видруковані а новий виділ має то лише ввести в житє.

Касир п. Врецьона здав справу зі стану каси. Зеланий фонд складає ся з лаяту бл. п. ігумена крехівського о. Косака в сумі 1000 зр. і з книжки уділової Торговлі в сумі 10 зр. дарованої о. деканом Гуллою з Борщова. Біжучий маєток творили вкладки і дари. Всіх доходів було 750 зр. 12 кр., розходів 708 зр. 82 кр., отже остало ся 41 зр. 80 кр. З виданих грошей куплено 55 бунд і плаців, 74 пар чобіт і черевиків, 87 штук одіня для хлопців; 27 зр. 94 кр. видано на убрание дівчат, 52 зр. 84 кр. на коляди, а 120 зр. 76 кр. на книжки і прибори шкільні.

Збір прийняв се справозданє і ухвалив ще окрему подяку для більших добродійів і поданє дарів їх до прилюдної відомости. Ними були: Є. Експ. Виреось, Митрополит Сильвестер 10 зр., о. Редкевич зі Львова 46 зр. (зі складки), др. Крижановский зі Львова 22 зр. 50 кр. (з пушки), пос. Барвіньский 20 зр., тов. „Просьвіта“ 15 зр., о. Ваньо зі Львова 13 зр. (зі складки), о. Іриней Яворский з Бучача 12 зр., „Народний Дім“, тов. ім. Шевченка, о. Юзичинський Йосеф з Боринич, др. Клим. Сарницкий зі Львова по 10 зр., др. Федак зі Львова 8 зр., Ч. Родина Хойнацких зі Львова 7 зр. 9 кр., др. Коств. Левицкий 6 зр. — вкінці о. Дудкевич з Рудна, Іван Ясеницкий управит. Леоновий, др. Ортинський з Жидачева, Клюб руских жінок, рад. Теофіль Бережницький, Інститут Ставропигійський, др. Щасний Сельський, др. Лев Павенцький, пані Диметова, о. Теофіль Обухкевич з Оліфанту, дирекція „Нар. Торговлі“, о. Мих. Форись з Голосір, книгарня Ставропигійська (з пушки) і кравець Дмитрий Ковальський зі Львова по 5 зр.

По сій приступлено до вибору нового виділу і до него увійшли: оо. Стефанович і Гузар, пп. учителі Врецьона, Гамота і учителька пані Литинська,

а яко заступники о. Ваньо і п. Гриневич. До контрольної комісії вибрано пп. Хойнацького і Левицького.

В дальшій дискусії ухвалено на внесення о. Ваня: поручити особливий опіції виділу школу ім. Шашкевича. Дальше рішено старатись о. збільшенню залізничного фонду через приєднування нових добродіїв. Вкінці виражено подяку п. Врецьоні за довголітнє совісне ведення каси.

Зараз по загальнім зборі уконститууван сь новий виділ, вибираючи головою о. Стефановича, заступником голови о. Гузара, касієром п. Врецьону, секретарем п. Гриневича, а бібліотекарем о. Ваня.

П О Д Я К А

Виділ товариства „Шкільної помочи“ в Станиславові складає прилюдну подяку Вп. жертводавцям, котрі жертвували на цілі товариства датки: Всесвітлійшому о. митратови В. Фацієвичеві за дар 3 зр.; Сьвітлому тов. асекураційному Дістер за дар 40 зр.; Впр. о. А. Струтинському в Ямниці за узирану складку в громаді 3 зр. і 38 кр.; п. С. Веберови учителеви при ц. к. Сем. уч. за даток 3 зр.; о. Гр. Громадці з Кінчак за даток 33 кр.; Вп. п. Старосольському радникови суду окр. за дар 6 зр. 26 кр.; п. М. Друмовичеві за 1 зр.; Станиславській Касі ощадности за дар 10 зр.; Впр. о. Крилош. Др. Ів. Гробельському за даток 1 зр.; п. Др. Мих. Коцюбі за даток 50 кр.; Др. Стефаніцкому за даток 50 кр.; о. Ів. Порайкови за даток 50 кр.; Впр. о. К. Куницкому за даток 50 кр.; п. Іє. Ткачківчови за даток 1 зр. Прийміть Добродії іменем убогої рускої молодіжи щире Спасєніє!

В Станиславові 22 н. ст. грудня 1894.

За виділ тов. Шкільної помочи: Омелян Аврисовський, Ром. Заклинський.

К о н к у р с и.

— Окр. Рада шкільна в Городку розписує конкурс: 1) на посаду учителя старшого при 4-кл. школі народній в Янові (460 зр. і 45 зр. на мешканцях), 2) на посади учителів при школах 2-класових в Барі і Яениках.

— Окр. Рада шк. в Збаражжі розписує конкурс з реченням до 15 січня 1895 р. 1) на посаду учителя молодшого при школі 5-кл. мужескій в Збаражжі; 2) учителів при школах 1-кл. в Клебанівцях, Тернівцях, Воробіївцях, Інцицях, Доброводах, Гнилицях вел. Козарах, Лубанках низших, Лубанках вищих, Лозівцях, Медині, Скориках і Збаражжі стар.

Tinct. capsici compos.

(Pain Expeller)

приладжена в антиці Ріхтера, Прага,

Загально звістие, лагодяче біль штиранс, можна дістати по ціні 1 зр. 20 кр., 70 кр. і 40 кр. за флашку майже в кожній антиці. При закупнї треба бути дуже обережним і треба брати флашки лише з охоронною маркою „котва“ яко правдиві.

Центральна розсылка.

2-2

Ріхтера антика під Золотим Львом, Прага.

Видан „Руске товариство педагогічне“. — За редакцію відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, під надзором К. Беднарського.

Передплата:

на пів року 1 зр.
90 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУССКОГО ТОВАРИЩЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО.

Редакция
ул. Чарнецкого
ч. 26.Администрация
ул. Академична
8.Неопечатані ре-
клами без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Виймки з жерел до історії України-Руси.

Подає М. Грушевський.

(Дальше).

VII. Життя Георгія Амастридського.

Амастрида, тепер Аммасера, місто коло Синопа, при південнім березі Чорного моря. Св. Георгій був тут єпископом в кінці VIII початку і IX віку. Час написання життя его і автор не відомі, аналіз приводить до гадки, що написано воно в 1-ій пол. IX в., разом з доданими до него чудами; одно з сих чуд і має важне значіння для нас. Життя зах. валось в єдиному рукописі X в., видано було з початку в Acta sanctorum, а р. 1893 видав его в Петербурзі, з перекладом російським і з додатком спеціальні розправи, проф. Васильевский під назв. „Русско византийскія изслѣдованія“ (і в „Лѣтописи Археограф. комисіи“ т. IX); переклад тексту подаємо з его видання.

Гл. 43. Напали варвари Рос (Ρως), нарід, як то всі знають, дуже жестокий і немилосердний, що не має жадного сліду ласки до людей. Подібні до звірів своєю вдачею, нелюдські своїми вчинками, самим виглядом виявляють вони жадобу морду, не мають втіхи ні в чому, що належить чоловіку, як тільки в убиванню. Отсей то нарід, погибельний і чином і іменем, почавши руїну від Пропонтиди і перейшовши дальший берег, дійшов і до вітчизни св. того, вирубаючи немилосердно всяку плоть і літа всякі, не жалуючи старих, не проминаючи дітей, але на всіх разом погибельну узброюючи руку, поспішав запровадити смерть скільки сили. Руїнують ся церкви, святощі поганяють ся; на їх місці алтари, беззаконні зливання й жертви, таврійське побивань чужинців давне, що й досі в їх живе; смерть дівчат, чоловіків і жінок. Ніхто не помагав, не було кому заступити. Шанують сіножати, жерела й дерева. Провідніє вишне попускає, може — щоб сповнилася злоба; знаємо з Письма що багато такого потерпів Ізраїль.¹⁾

¹⁾ Маємо нахід Руси на південний берег Чорного моря, цілком аналогічний з находом Ігора 941 р. Русь з'являється під формою Ρως (indeclinabile), як взагалі в ранішніх византийських жерелах. Признаючи тут звістку, як казано, 1-шої полов. IX в. про факт з початку того віку, будемо мати чи не найранішню згадку за Русь. Цікаво, що вона виступає тут як нарід вже відомий добра загалу, не новий. Про національність сего народу не находимо відомости:

44. Добрий пастир не був присутній тілом, а духом був з Богом і перед лицем єго розуміючи і читаючи в судах невислідних, не дбав про оборону і відтягав поміч. Але на решті не міг так лишати і творить тут чудо не менше від інших. Бо коли варвари увійшли в храм і побачивши гроба¹⁾, подумали, що там є скарб (бо й справді то був скарб), і взяли ся розкопувати єго — ослабли в їх руки, ослабли ноги і звязані невидними кайданами, стояли нерухомі, нужденні, повні дива і страху, не можучи нічого більше як тільки стогнати.

45. Воввода їх, побачивши таке чудо, сповнив ся страхом і дивом і привівши якогось, в неволю взятого, запитав ся в єго, що воно значить, і яким чином стало ся таке з воїнами. Той відповідає: „се сила Бога, що із неістнованя привів се все до істнованя, що чинить все з своєї волі, якому ніхто не може противити ся, ані цар ані владика (τράννος), ані князь, ані варвар, кого б ти не назвав, ані цілий нарід. З єго волі царі царствують і владики володіють землею.“ Кажє варвар: „щож, хіба ми щоденно не чинимо жертв богам, устрояючи алтари й зливання?“ „Але то, чоловіче, не правдиві боги, яким ви жертвуєте (зливаєте) і не з таких жертв тішить ся Біг; нічого єму не потрібно, бо всім він володіє.“ Кажє той: „а є якась інша жертва, яку любить ваш Біг? І як той, хто потребує такої жертви, може уважати ся таким, що нічого не потребує?“²⁾

46. Здивований тим всім варвар обіцяв ся все то зробити як найскорше. Дає волю й свободу християнам, наказує їм просити Бога і сьвятого. Запалюють багато сьвітла, правлять всеночну службу і співи псалмів. Варвари звільняють ся з богопосланого гніву, вчиняють якусь угоду й умову з християнами. Більш уже вони не поневіряли святощів, не зневажали божих алтарів, не грабували непочтивими руками святих скарбів, не поганили храмів кровію; досить було одного гроба, щоб обявити нерозсудність варварів, щоби задержати велике убиванє, спинити нелюдскість і до тихости овечої привернути вовків жестоких, до поважання божих храмів довести тих, що шанували гаї і луки.³⁾ (Дальше буде).

риса, якими єго взхарактеризовано, можна однаково добре прикладати як до Славян, так і до інших народів, — власне їх жестока вдача і поганські звичаї; що до жестокости можна навести оповідання про нелюдські вчинки Славян в Тракій у Прокція (De b. Gotthico III. 38: на палї сажали, палицями забивали, живих палили). Зауважено згадку оповідання про таврські звичаї (за Таврів звичайно оповідали, що вбивають чужинців): вона натякає, що автор нав'язував Русь якимсь чином до Таврів, стже вїби відносив до північних берегів Чорного моря (з сїм можна порівняти назву Руси у Льва Диякона — Тавроскити).

¹⁾ Гроб Георгія Амастрідського.

²⁾ Далї християнин оповідає про правого Бога й радить для визволення своїх принести елею і воску, шанувати храм і пустити невольників.

³⁾ Далї йде похвала гробу й святому, тим і кінчить ся ціле життє. Як видно з поданих уривків, написано воно дуже риторично, і за сїєю риторикою пропадають реальні ознаки тої Руси. Одначе може бути, що релїгійні погляди, які автор нав'язує їй, шанованє лук, ключів і гаїв (дерев), мають реальне значінє; се цілком згожувалось би з іншими відомостями про релїгію руску, своїми й чужими, в яких культ ключів і дерев являє ся звичайно.

Розширення круга діляння галицької краєвої Ради шкільної.

Недавно тому урядова Gazeta Lwowska принесла важну вість: Намістник Галичини одержав від міністра просвіти д-ра Мадейского телеграфічно вість, що цісарь найвисшою постановою передав справи шкіл промислових в Галичині краєвій Раді шкільній. Сталося се на предложене міністра просвіти.

Доси заряд промислових шкіл, котрі удержувалися з державних фондів і контролю над промисловими школами, котрі не удержувались коштом держави, належали до ц. к. намістництва. Тепер, по мисли найновішої цісарської постанови, в галицькій краєвій Раді шкільній повстане побіч двох існуючих вже секцій для народних і середніх шкіл, третя секція для галицьких промислових шкіл, котра буде заряджувати тими школами і наглядати їх. Секція для промислових шкіл дістане свою окрему організацію; в склад її мають увійти відпоручники Виділу краєвого, ради міської і палати торговельної, директори державних шкіл промислових у Львові і Кракові, краєвий інспектор для шкіл промислових і референт тих шкіл з ц. к. намістництва, а засідання тої секції будуть відбуватися під проводом президента краєвої Ради шкільної (намістника) або його заступника. До обсягу секції для шкіл промислових будуть належати майже ті самі справи, що входять в обсяг секцій для народних і середніх шкіл. Отже в важніших справах постанови промислової секції будуть предметом нарад в пленум краєвої Ради шкільної. Впрочім близіші пояснення в тій справі подасть міністерський рескрипт

Р О З К Л А Д

материялу научного на поодинокі місяці, призначений для однокласової школи народної з бесідою викладовою рускою.

Уложив :

Яків Миколаєвич.

19

Після §. 13. розпорядження ц. к. Ради шк. краєвої з дня 7 марца 1893 ч. 1741. поміщеного на початку плянів научних обов'язані учителі на конференціях окружних уложити подрібний розклад материялу на місяці і тижні для всяких категорій шкіл в окрузі існуючих, а відповідаючий вповні вимогам пляну научного. Послідний речинець до уложення жаданого повисшим розпорядженням розкладу єсть початок 1896/7 року шкільного; але вже і тепер домагаються Ради шк. окружні, щоби кождий учитель уложив з початком року для своєї школи тимчасовий розклад і його придержував ся.

Отже вже тепер потрібні такого загального пляну, і — гадаю — що прислужу ся П. Товаришам подаючи сей розклад до прилюдної відомости. Призначений він для шкіл однокласових з бесідою викладовою рускою, бо одно, що таких шкіл єсть у вех. Галичині найбільше, а по друге, що працюючи через десять літ при такій школі маю в тім напрямі троха досвіду. Не єсть то розклад сего рода, якого домагає ся власть шкільна краєва, єсть се радше зуставлене загальних правил, на котрі при нормальних відносинах шкільних перед уложенем подрібного і до обставин якоїсь даної школи при стосованого пляну згодитись можна.

п о д і л г о д и н

школи нар. однокл. в . . . . . з наукою подільною і рускою мовою викладовою.

(Призначений на час, коли дитвора науки доповняючої не ходить до школи).

Д н і	Сте- пень	8	$\frac{1}{2}$	9	$\frac{1}{2}$	10	$\frac{1}{2}$	11	12	Сте- пень	2	$\frac{1}{2}$	3	$\frac{1}{2}$	4	$\frac{1}{2}$
Понеділок	III	Рахунки		Реалія		Р и с у н к и		Релігія		I	Рахунки		М. руска			
	IV		Рахунки		Реалія					II		Рахунки		М. руска		
Второк	III	М. руска		Читанє		Сьпів	Гімнастика або ручні ро- боти жіночі			I	Рахунки		М. руска			
	IV		М. руска		Читанє					II		М. польска		М. руска		
Середа	III	Рахунки		Реалія		М. польска				I		М о в а р у с к а				
	IV		Рахунки		Реалія		М. польска			II	Рахунки			М. польска		
Четвер	III	М. руска		Читанє		М. польска				I	Рахунки		М. руска			
	IV		М. руска		Читанє		М. польска			II		Читанє		М. руска		
Пятниця	III	Рахунки		Реалія		М. руска		Релігія		I		М о в а р у с к а				
	IV		Рахунки		Реалія		М. руска			II	Рахунки			М о в а р у с к а		
Субота	III	М. польска		Реалія		Сьпів	Гімнастика або ручні ро- боти жіночі			I	Р е л і г і я			М о в а р у с к а		
	IV		М. польска		Реалія					II				М. польска		

ПОДІЛ ГОДИН

школи нар. однокл. в . . . . . з наукою подільною і рускою мовою викладовою.

(На час, коли дитвора науки доповняючої ходить до школи).

Д н і	Сте- пень	8	1/2	9	1/2	10	1/2	11	12	Сте- пень	1/2	2	1/2	3	1/2	4
Понеділок	III	Рахунки		Реалія		Р и с у н к и		Релігія		I	Рахунки			М. руска		
	IV		Рахунки		Реалія					II		Рахунки			Мова руска	
Второк	III	М. руска		Читане		Сьпів		Гімнастика або роботи жіночі		I	Рахунки				Мова руска	
	IV		М. руска		Читане					II		Мова польська				
Середа	III	Рахунки		Реалія		М. польська				I		Мова руска				
	IV		Рахунки		Реалія		М. польська			II	Рахунки			Мова руска		
Четвер	III	М. руска		Читане		М. польська				Від год. 12 до 4 наука доповняюча.						
	IV		М. руска		Читане		М. польська									
П'ятниця	III	Рахунки		Реалія		М. руска	Релігія			I	Рахунки			Мова руска		
	IV		Рахунки		Реалія		М. руска			II		Рахунки			Читане	
Субота	III	Реалія		М. польська		Сьпів		Гімнастика або роботи жіночі		I	Релігія			М. руска		
	IV		Реалія		М. польська					II			М. польська		Читане	

СТЕПЕНЬ ПЕРШИЙ.

Місяці	М о в а р у с к а	Р а х у н к и	З а м і т к а
Вересень	Розговори з дїтворю, писане крисок прямих і скосих, рисоване декотрих предметів, переведене науки о звуках: і. н. о. а.	Числити від 1—10, писати цифру 1 і рисувати єї образ: 	1. На першім році науки не треба вчити о дробах, гл. плян стр. 12.
Жовтень	Переведене науки о звуках: е. у. с. р. л.	Чотири ділання в обсягу числа 2 в пам'яті і письменно.	
Падолист	Переведене науки о звуках: м. н. п. т. г. ц. ш.	Чотири ділання в обсягу числа 3 в пам'яті і письменно.	
Грудень	Переведене науки о звуках: ч. щ. й. б. в. к.	Чотири ділання в обсягу числа 4 в пам'яті і письменно.	
Січень	Переведене науки о звуках: д. з. х. ж. ф. і.	Чотири ділання в обсягу числа 5 в пам'яті і письменно.	
Лютий	Переведене науки о звуках: ь. ї. є. я. ю.	Чотири ділання в обсягу числа 6 в пам'яті і письменно.	
Марець	Переведене науки о звуках: дж. дз і читане друку малого.	Чотири ділання в обсягу числа 7 в пам'яті і письменно.	
Цвітень	Переведене науки о буквах великих на підставі букваря стр. 43—55. О імені власнім і уживанню точки.	Чотири ділання в обсягу числа 8 в пам'яті і письменно.	
М а й	Перевести методично уст.: 6. 9. 16. тільки читати уст.: 1. 2. 4. 8. 10. 12.	Чотири ділання в обсягу числа 9 в пам'яті і письменно.	
Червень	Перевести метод. уст.: 24. 27. 31. 32. тільки читати уступи: 14. 18. 20. 25. 29 і молитви на стр. 79.	Чотири ділання в обсягу числа 10 в пам'яті і письменно.	

СТЕПЕНЬ ДРУГИЙ.

Місяці	Мова руска	Мова польська	Рахунки	Читане курсоричне	П и с а н ь		З а м і т к а.
					Р у с к е	П о л ь с к е	
Вересень	Перевести метод. уст.: 1. 4. 6. 7.	Перевести науку о звуках: i. u. o. a. e. ~~я~~ . n. g. w. l.	Повторене чотирох ділань в обсягу від 1—10.	Читати з Школи народ. ч. II. уст.: 2. 4. 5. 6.	Писати букви: o. a. e. i. u. й. y. д. з. 1. 2.	Писати букви: g. w. l.	1. Розклад науки мови польської зроблений після старого елемента з р. 1891 або 1892.
Жовтень	Перевести метод. уст.: 8. 10. 13. 18. 23.	Перевести науку о звуках: l. t. b. h. k. d. e. a.	Методичне перевед. ділань від 10—15.	Читати устуні: 11. 15. 17. 20.	п. т. л. м. ц. ш. щ. ч. ї. г. 3.	l. t. b. h. k. d. e. a.	2. Після постанов пляну стр. 12 має ся на другім році науки по-знакомити дівчорі з дробами звич. о малім знаменнику.
Падолист	Перев. метод. уст.: 24. 25. 26. 29. 31.	Перевести науку о звуках: p. j. y. g. f. c. s. z. ž.	Методичне перевед. ділань від. 16—20.	Читати устуні: 22. 27. 32. 33. 36.	в. к. б. с. ф. х. ж. у. ь. е. я. 4. 5.	j. f. s. z. ž.	3. З дітьми I і II. степеня треба співати легкі пісні.
Грудень	Перев. метод. уст.: 34. 35. 37. 41. 64.	Перевести науку з елемента від стр. 29—40.	Методичне перевед. чотирох ділань від 20—30.	Читати устуні: 39. 42. 44. 45. 47.	ю. р. и. ц. ш. щ. о. с. л. а. м. 6. 7.	ó. ś. n. ć. ž. dż. rz.	
Січень	Перевести метод. уст.: 48. 49. 51. 55. 58. 65.	Перевести від стр. 41—49.	Методичне перевед. числення від 30—40.	Читати устуні: 50. 52. 54. 57. 60.	і. к. н. ю. я. 6. х. ж. ф. 8. 9.	Писати склади: om. og. ol. za.	
Лютий	Перевести метод. уст.: 69. 71. 73. 77. 81.	Перевести від стр. 50—57.	Методичне перевед. числення від 40—50.	Читати устуні: 62. 66. 68. 72. 75.	Г. П. Т. Б. Д. Ї. Ч. В. І. О. 10.	Писати склади.	
Марець	Перевести метод. уст.: 83. 87. 89. 91. 92.	Перевести від стр. 58—62.	Методичне перевед. числення від 50—60.	Читати устуні: 79. 80. 82. 84. 85. 86.	Писати слова.	C. E. L. Ł. F. G. J.	
Цвітень	Перевести метод. уст.: 98. 99. 101. 105. 107.	Перевести метод. уст.: 8. 9. 11. тільки читати уст.: 2. 3. 5. 7.	Методичне перевед. числення від 60—70.	Читати устуні: 94. 96. 102. 104. 109.	Писати слова.	D. K. N. S. Z. W.	
М а й	Перевести метод. уст.: 117. 122. 123. 138. 140.	Перевести метод. уст.: 15. 22. 30. тільки читати: 13. 16. 17. 20. 21. 23.	Методичне перевед. числення від 70—80.	Читати устуні: 111. 113. 115. 119. 120.	Короткі речення.	Писати слова.	
Червень	Перевести метод. уст.: 148. 150. 154. 158. 165.	Перевести метод. уст.: 44. 43. 52. тільки читати уст.: 31. 34. 40. 46. 48.	Методичне перевед. числення від 80—90 а відтак до 100.	Читати уст.: 125. 130. 149. 159. 161. і пісні на стр. 109 і 110.	Короткі речення.	Короткі речення.	

СТЕПЕНЬ ТРЕТИЙ.

Місяці	Читане курсоричне		П и с а н ь		Мова руска	Мова польська	Р а х у н к и
	Р у с к е	П о л ь с к е	Р у с к е	П о л ь с к е			
Вересень	Читати курсорично уступи: 2. 3. 5.	Читати курсорично уступи: 2. 3. 5.	Писати: о. а. д. і. и. ї. й. п. т. І. ІІ.	Писати: е. а. г. в.	Читати старат. уст.: 1. 2. 3. 5. 6. і Гимн народ.	Читати старат. уст.: 3. 5. 6. 7. 9.	Повторити чотири ділання в обсягу від 1—100.
Жовтень	7. 9. 10. 12. 14.	7. 13. 16.	Л. М. Н. С. Х. Ж. Ф. Ч. Ц. Ш. Щ. ІІІ. ІV. V.	І. І. t. k. b. d. с. s. z.	Чит. старат. уст.: 7. 9. 10. 12. 13. 15.	Чит. старат. уст.: 11. 12. 13. 14. 15. 16.	Додаване в пам'яті і на письмі в об- сягу 1000.
Падоліст	16. 18. 20. 22.	20. 22. 25.	к. в. б. з. р. ю. я. г. ї. VІ. VІІ. VІІІ.	rz. dz. cz. sz. ź. ś. ć. dź. ń. j. f.	Чит. старат. уст.: 16. 17. 19. 21. 22. 23.	Чит. старат. уст.: 18. 21. 22. 24. 25. 26.	Перевести додаване в пам'яті і на письмі чисел багатоіменних в обсягу 1000.
Грудень	26. 31. 34. 37. 40.	31. 36. 42.	О. С. Е. И. Ц. Ш. Щ. І. Н. К. Ю. Я. І. Ч. ІХ. X.	G. I. J. A. N. M	Чит. старат. уст.: 24. 25. 28. 29. 30. 32.	Чит. старат. уст.: 27. 29. 30. 31. 33.	Перевести віднімане чисел звич. в па- м'яті і на письмі в обсягу 1000.
Січень	з другої часті уст.: 12. 16. 17. 156.	з частини другої уступи: 7. 11. 15.	Г. Р. П. Т. Б. XІ. XІІ і слова.	S. Ł. L. F.	Чит. старат. уст.: 33. 35. 36. 38. 41. 43.	Чит. старат. уст.: 34. 35. 36. 38. 40. 46.	Перевести віднімане чисел багатоімен- них в пам'яті і на письмі в обсягу 1000.
Лютий	28. 33. 39. 157.	19. 25. 32.	В. Д. Х. Ж. Ф. і слова.	Z. W. B. R. і слова.	Чит. старат. уст.: 45. 47. 48. 50. 52. 54.	Чит. старат. уст.: 42. 44. 45. 46. 48. 50.	Перевести множене чисел звич. в пам'яті і на письмі в обсягу 1000.
Марець	55. 60. 68. 69.	42. 45. 64.	Писати слова і речення.	Як руске.	Чит. старат. уст.: 55. 56. 57. 60. 61.	Чит. старат. уст.: 52. 53. 54. 55. 57. 58.	Перевести множене чисел багатоіменних в пам'яті і на письмі в обсягу 1000.
Цвітень	74. 78. 82. 88.	67. 72. 76.	Писати слова і речення.	Як руске.	Чит. старат. уст.: 62. 63. 65. 66. 67. 68.	Чит. старат. уст.: 59. 60. 61. 62. 63. 64.	Перевести ділене чисел звич. в пам'яті і на письмі в обсязі 1000.
М а й	91. 93. 98. 104.	89. 95. 109.	Відписувати з книжки.	Як руске.	Чит. старат. уст.: 69. 70. 72. 73. 74.	Чит. старат. уст.: 66. 67. 70. 72. 74. 75.	Перевести ділене чисел звич. багатоімен- них в пам'яті і на письмі в обсягу 1000.
Червень	118. 131. 146 147. 148.	131. 143. 174.	Відписувати з книжки.	Як руске	Повтаряне уст. по- передню переведе- них і чит. уст. 156 і 157 з часті ІІ.	Чит. старат. уст.: 76. 77. 79. 80 і повтаряти.	Перевести приписані задачі о дробах звич., понятє дроба десятого і чотири ділання тими дробами з увагленем за- стереження поданого в плянах на стр. 12.

СТЕПЕНЬ ТРЕТИЙ.

Місяці	Р е а л і я (відомости з історії і природи)	Р и с у н к и	С ь п і в
Вересень	Перевести методично уступи з частин другої „Школи нар. ч. III.“: з географії: 1. 22. з історії: 41. з наук прир.: 10. 13. 15. 18.	Нарисовати з підруч. Стефановича взір: 3. 4. 5.	Вивчити одну пісню сьвіцку і одну церковну.
Жовтень	з геогр.: 36. 39. з істор.: 43. 44. з н. прир.: 24. 31. 32. 37.	11. 12. 13.	„ „
Падоліст	з геогр.: 47. 48. 50. з істор.: 45. 46. з наук прир.: 42. 52. 56.	17. 18. 20.	„ „
Грудень	з геогр.: 55. 57. 63. з істор.: 53. 61. з наук прир.: 60.	24 а. 26.	Сьпівати коляди, котрі звичайно сьпівав ся в церкві.
Січень	з геогр.: 69. 71. 77. з істор.: 65. 85. з наук прир.: 64. 68. 73.	27. 29.	Вивчити одну пісню сьвіцку і одну церковну.
Лютий	з геогр.: 81. 82. 83. з істор.: 90. 91. 92. з наук прир.: 79. 86.	47. 48.	„ „
Марець	з геогр.: 103. з істор.: 96. 100. 101. 107. з наук прир.: 99. 112.	49 а. 49 б.	„ „
Цьвітень	з геогр.: 123. 145. з істор.: 114. 117. з наук прир.: 118. 120. 127.	56. 57.	„ „
М а й	з геогр. 146. 147. 148. 149. з істор.: 134. 154. з наук прир.: 128. 136. 143.	63. 66.	„ „
Червень	Повторенє переведеного материялу.	67. 68.	„ „

СТЕПЕНЬ ЧЕТВЕРТИЙ.

Місяці	Читанє курсоричне		П и с а н є		Мова руска	Мова польска	Рахунки і наука о формах
	Р у с к е	П о л ь с к е	Р у с к е	П о л ь с к е			
Вересень	Курсорич. чит. уст.: 7. 12. 29. 43.	Курсорич. чит. уст.: 2. 4.	Писати в тім самім порядку і то само, що призначено для III степеня.	Писати в тім самім порядку і то само, що призначено для III степеня.	Статаричне чит. уступів: 2. 3. 5. 6. 189.	Статаричне чит. уступів: 1. 3. 4. 5.	Повторенє таблички множення і ділення, повторенє чотирох ділань рахунк. в па- мяти і на письмі числами цілими в об- сягу 1000.
Жовтень	Курсорич. чит. уст.: 40. 61. 74. 80.	Курсорич. чит. уст.: 7. 9. 11.	" "	" "	8. 9. 12. 13. 14. 18.	7. 8. 9. 11. 12. 13.	Розширенє обсягу чисел понад 1000, писанє цифр в тім обсягу і письменне додаванє і відниманє чисел цілих по- над 1000.
Падолист	Курсорич. чит. уст.: 85. 88. 89. 115.	Курсорич. чит. уст.: 14. 20. 22.	" "	" "	19. 20. 23. 31. 33. 36.	14. 15. 17. 18. 20. 21.	Множенє дво- і більшицифровим мно- жником і діленє дво- і більшицифровим дільником чисел цілих. О звичайних фігурах теометричних.
Грудень	Курсорич. чит. уст.: 119. 126. 146. 167.	Курсорич. чит. уст. з частини другої: 1. 8. 15.	" "	" "	38. 40. 44. 53. 66. 67.	22. 23. 24. 25. 27.	Додаванє, відниманє і множенє чисел многоїменних. Обчисленє обводу звичайних фігур тео- метричних.
Січень	Курсорич. чит. уст.: 176. 179. 184. 188.	Курсорич. чит. уст.: 22. 25. 32.	" "	" "	70. 71. 74. 82. 83. 87.	28. 29. 30. 32. 33. 34.	Діленє чисел многоїменних. Обчисленє поверхні квадрата і просто- кутника.
Лютий	Курсорич. читанє поодиноких розві- док з часописий.	Як при рускій мові.	" "	" "	90. 95. 106. 124. 123.	35. 36. 37. 38. 39. 40.	Чотири ділання звичайними дробами. Обчисленє поверхні прямокутника і трапеца.
Марець	Курсор. чит. розві- док з часописий і книжочок признач. для молод. шк.	" "	" "	" "	140. 147. 149. 152. 153.	42. 44. 45. 46. 47. 48.	Чотири ділання дробами звичайними. Обчисленє поверхні колеса.
Цвітень	Курсор. чит. задач письменних това- ришів шк.	" "	" "	" "	157. 166. 176. 78.	49. 50. 51. 52. 53.	Додаванє і відниманє дробів десятих. Наука з погляду о cm^3 , dm^3 , m^3 .
М а й	Читанє візвань зі суду і подібних письм урядових.	" "	" "	" "	Повтарянє пе- реведеного ма- териялу.	55. 56. 57. 58. 59. 60.	Множенє і діленє дробів десятих. Практичне міренє города, поля.. і на підставі сего обчисленє поверхні, дов- готи, ширини.
Червень	Читанє письм урядових.	" "	" "	" "	Повтарянє пе- реведеного ма- териялу.	Повторенє переведених уступів.	Повторенє переведеного материялу.

СТЕПЕНЬ ЧЕТВЕРТИЙ.

Місяці	Р е а л і я або відомости з історії і наук природ.	Рисунки	С ь п і в
Вересень	Перевести методич. уступи з рускої читанки: з географії: 15. 22. 27. з історії: 60. 61. з наук природних: 7. 17. 26.	Нарисовати: з підруч. Стефановича взір: 3. 4. 5.	1. Розклад для степеня четвертого має вартість лиш по кінець сего року шкільного.
Жовтень	з геогр.: 35. 45. а також без взгляду на книжку о Семигороді і Уграх, з історії: 69. 72. з наук природ.: 28. 37. 49. 50.	20. 40. 41.	2. Розклад материялу з мови рускої і реаліїв зладив я на підставі рускої читанки для класи третьої виданої р. 18 9
Падоліст	з геогр.: 51. 52. 55, а також о Боснії, Дальмації, Істрії і Країні з істор.: 76 77. 84. з наук прир.: 58. 64. 80.	47. 48. 49.	3. Для співу призначає ся ті самі пієни для степ. III і IV.
Грудень	з геогр.: 57. а також: о Каринтії, Тироли, Сольногороді і Стирії з істор.: з польск. чит. уступ: 42. 55. з наук прир.: 81. 91. 96. 99.	49 b. 66.	4. Задач має бути на степені III і IV. на кождий курс по 22. Іменно має бути 15 задач руских і 7 польских; отже кожда трета задача має бути польска. Гляди ч. I. істор. 80 і 96.
Січень	з геогр.: Австрія гор. і долішна, Чехи і Моравія з істор. з польск. чит. уступ: 61. 80. 84. з наук прир.: 101. 115. 118.	83. 88.	5 Справу научаня географії в школах народ. обговорив я в „Учителю“ річник II. рік 1890 стор. 375, — і рік 1894, річник VI. стор.
Лютий	з геогр. Шлеск і повторене при читанню уст.: 85. 88. 103. 105. 119. з істор. чит. з польск. читанки уст.: 98. 117. з наук природ.: 121. 125. 127.	90. 93	
Марець	з геогр.: Про держави полудневої Європи з істор. з польск. читанки уст.: 119. 121. з наук. прир.: 138. 142. 160.	102. 103.	
Цвітень	з геогр.: Про держави серед. і північної Європи. 120 уст. з рус. читанки з істор. з чит. рускої: 93. 94. 112. з наук прир.: 107. 109. 129.	106. 107.	
М а й	з геогр.: Про прочі чотири части сьвіта і чит. уст.: 128. 156. з істор. з читанки рускої: 136. 137. 173. 188. з наук прир.: 131. 167. 182.	109. 111.	
Червень	Повторене перевед. материялу.	167. 168.	

Справи шкільні в Соймі Галицкім.

На засіданю соймовім з д. 4 січня наступило перше читанє внесеня пос. Барвіньського о утворенє окремої гімназії державної в Перемишлі з руским язиком викладовим. Пос. Барвіньський, мотивуючи своє внесенє сказав насамперед, що справа ся єсть добре звісна Палаті і длятого не буде над нею довго розводити ся. В 1887 р. було поставлене в Палаті внесенє на утворенє в Перемишлі мужескої гімназії державної. Погляди в тій справі були поділені, а переважав погляд, що треба насамперед переконати ся, чи знайде ся достаточне число молодіжи, і длятого Сойм ухвалив, щоби на разі заведено в Перемишлі рівнорядні класи рускі. Ухвалено так в тім наміреню, що буде можна приступити до відкритя окремої рускої гімназії, скоро досвід покаже, що фреквенція в класах рівнорядних буде достаточна.

В протягу шести літ від заведеня руских клас рівнорядних показало ся, що фреквенція єсть нормальна, бо тепер число учеників в 7-мох класах з класою підготовляючою виносить 300 учеників, отже що суть вимагані достаточною ухвалою соймовою услія. За відділенем клас рівнорядних і утворенем окремої гімназії промавляють також взгляди дидактично педагогічні, бо годі, щоби при найліпшій охоті директор міг дати раду трудній задачі управи заведенем. що числить 854 учеників (в гімназії польській і класах руских). Бесідник висказав переконанє, що прихильне залагодженє єго внесеня лежить в інтересі успішного розвою як польської гімназії так і руских клас. Під взглядом формальним просив бесідник, щоби внесенє єго передано комісії шкільній, що й ухвалено.

На оногдашнім засіданю предложено Соймови два правительственні проекти законів, змінюючих постанови містячі ся в законі з 2 мая 1893 р.: „О основуваню шкіл народних і обовязку ходженя до них, та о місцевих і окружних надзорах для шкіл народних“. Проект правительства о основуваню і удержуваню шкіл народних та ходженю до них реформує закон в слідующих напрямках.

1) Наші школи народні (з виїмкою немногих шкіл виділових)! мають характер елементарний і не доставляють ані школам фаховим, ані практичним званям відповідно підготовленої молодежи. Краєва Рада шкільна, що правда старала ся тому бракови зарадити через засновуванє многих шкіл пяти-і шести-класових і наданє їм у вищих класах напряду торговельно-промислового, але школи ті не можуть заступити школи виділової, котра у всіх иньших провінціях монархії розвинула ся і становить підставу виобразування класи ремісничої і купецкої. Проект закона заповняє отже ту діймаючу люку нашого шкільництва народного і після бажаня Сойму заводить обовязково школи виділові мужескі і женські в 32 найбільших містах нашого краю. Школи ті мають бути три-класові, а обовязок ходженя до них на щоденну науку в тих містах розширяє проект з 6 на 7 літ. Ті обовязкові школи виділові будуть заведені вже з початком шкільного року 1895/6.

2) Трилітна обовязуюча наука, заведена законом з 1885 р. в нашім краю не відповідає доси своїй задачі. Доповняючі курси сполучені з народними школами мають занадто загальний характер і не дають молодежи занятій вже в практичнім званю того, чого она потребує. Иньші курси доповняючі, уряджені окремо, мають матеріал учеників занадто ріжнородний, не

мають часто фахових учителів, жадують ся на неправильну фреквенцію і не сповняють також свої задачі у відповідній мірі. Проект закона, предложений тепер, упорядковує цілу науку доповняючи при школах народних, забезпечує їй фахових учителів і надає їй практичний напрям. Робить то насамперед тим, що ділить науку доповняючи на рілну і промислово-торговельну, а сю послїдну всюди, де будуть до того услїва, каже ділити на торговельну і промислову окремо, а крім того наказує спеціалїзувати науку промислову на поодинокі відділи. Відтак заводить в тїй науцї точні категорїї зависимі від підготовлення учеників, чого дотеперїшна наука не уязгляждала, а маючи в одній класї матерїал учеників занадто різнородний не досягала результатів. Для того для молодїжи, котра укїнчила школи пяти- або шести-класові і видїлові, будуть уряджені, о скїлько то дасть ся, курси науки доповняючої окремо від молодежи, котра скїнчила школи менше-класові, а окремо знов буде уряджена наука для молодежи, котра не відповіла обовязкови щоденної науки, а з причини свого віку і занятя не може вже бути потягнена до тої науки. Після проекту будуть курси доповняючі мати однаково підготовлену молодїж, отже будуть могли держати ся точно приписаного пляну, а урєвень науки дасть ся в них по правдї піднести і удержати.

3) Неправильність фреквенції творить доси велику перешкоду в розвою наших шкіл іменно же сїльських і позбавляє науку дійсного успїху. Проект закона зараджує тому насамперед через то, що обовязок розпочинання науки шкільної пересуває на укїнчений семий рік життя (доси був шестий рік життя), отже усуває зі школи нерозвинені дїти, котрі для того не можуть правильно до них ходити. Відтак же складає проект закона виконуванє примусу шкільного у відповіднійшї руки, бо в руки окружної Ради шкільної.

4) Сповняючи резолюцію ухвалену Соймом минушої сесїї дає проект можливість заложеня висших заведень наукових для дївчат по більших мїстах. Не будуть то класичні гімназїї, але школа, котра їх в тїм напрямі виобразує. Висша школа видїлова, обїймаючи шесто-лїтний курс науки для дївчат, котрі скїнчили чотиролїтну науку початкову, має відповісти потребі інтелїгенції мїської там, де покаже ся дійстно та потреба, і знайде свій вираз у жертвах грошових. Суроґатом такої школи суть вже нинї курси додаткові, існуючі при декотрих школах видїлових, одно- або дворічні. Межи ними а чотирьма класами школи видїлової не було однакож відповідної звязи, а плян науковий не представляв цілости, котру творить теперїшний проект.

Наука рахунків в школі народній на підставі нових книжочок рахункових.

Подає Волод. Витошинський.

(Конець).

Роздїл другий книжочки рахункової ч. I. містить науку о числах від 10 до 20. Як же поступить учитель собі з тою наукою в тїм зачерку чисел? Початок тої науки буде подібний як при першій десятцї. Там учили ся дїти наперед числити від 1 до 10 а тут подїбно, через додаванє по одній одиницї научать ся дїти числити до 20. Вказує тов табличка додаваня уміщена на стр. 21. Уміщені на боцї таблички кропковї пригадують учителеви, що і тая наука має бути узмисловлена предметами. Позаяк дїти уміють вже всі по-

одинокі цифри писати а числа від 10 до 20 суть лише зложені з поодиноких їм вже знаних чисел, можна отже зараз дітий нажити писати числа від 10 до 20 зазнакомлюючи їх з тим, що перша цифра означає повну одну десятку а наступаючі цифри означають скількість одиниць по десятці. Порядок і ток поступованя буде при науді чотирох ділань рахункових в тім зачерку чисел подібний як при числах першої десятки т. є. узмисловлене числа наперед а потому додаване, віднимане, множене і ділене в значеню поділу і поміру.

Як з кожним діланем рахунковим має ся поступити, вказують нам приміри наведені зараз на переді при кожній новій цифрі а яко засадничі вказівки напечатані товстим друком. Они вказують, що при додаваню можуть зайти два випадки, котрі мусить ся мати на взгляді а то : додаване одиниць до числа більшого як 10 н. пр. $14+5$ від чого лише 11 єсть вільне і додаване двох або більше чисел меньших як 10 н. пр. $9+2$ або $4+5+6$. Перший випадок додаваня т. є. додаване чисел меньших від 10 до чисел більших як 10 не справить великої трудности дітям коли они уміють бігло додати числа в зачерку першої десятки. Они додадуть одиниці при десятці до одиниць, що мають бути додані і вискажуть їх суму з десяткою. Н. пр. $15+3=10+5+3=10+8=18$. Дитина знаючи з попередньої науки, що $4+5$ єсть 9 скаже тепер без довшого намислу, що $14+5$ єсть 19, $6+2=8$ подібно буде $16+2=18$ і т. д. Другий случай, який заходить на тім місці при додаваню, єсть додаване чисел меньших від 10 а котрих сума перевислає 10. І те додаване опирає ся на першій десятці, отже і оно також не повинно справляти дітям трудностей а стане ся оно тогди ще лекшим, коли діти научать ся бігло доповняти кожде число до 10-ки. Длятого потреба сильніший натиск положити на подібні вправи, як тоє вказує табличка додаваня на стр. 19 під 1.

Дитина, маючи н. пр. додати $9+2$ відбирає з 2 одну одиницю і додає до девятки, щоб отримати десятку, до котрої додаєть потому позісталий остаток з 2 т. є. 1. Має н. пр. до 8 додати 5. Доповняє 8 до 10 двома одиницями і дочисляє потому еще 3 позістали одиниці, через що одержить 13. Розуміє ся, що все те мусить бути предметово узмисловлене. Належить їх в тім як найбільше вправляти так на числах іменованих, як і неіменованих, а також і на задачах практичних, бо на тім опирати ся буде додаване і на висших степенях науки. Если діти не научать ся додавати чисел в зачерку 20, то можна бути певним, що додаване і на висших степенях вічно куляти буде.

При відніманю чисел того зачерку заходять три випадки, а то : віднімане одиниць від числа більшого як 10, коли на остаток лишисть ся число також більше як 10 н. пр. 15 3, дальше віднімане числа більшого від 10 від числа більшого як 10 н. пр. 14 12 і на конець віднімане одиниць від числа більшого від 10, коли на остаток зістає число меньше від 10 як н. пр. 15—6. Перший випадок відніманя опирає ся на відніманю чисел з зачерку від 1 до 10. Діти знаючи, що $5-3=2$ скажуть також на підставі того, що $15-3=12$ а переконає ся їх о тім на предметах н. пр. розкладаючи 15 галок на 10 і 5 і беручи з 5 3 галки, не нарушуючи цілком десятки. Другий випадок відніманя буде трохи труднійший, наколи тут так від'ємник як і від'ємна зложені з десятку і одиниць. При такім відніманю можна би ужити двох способів, а то не беручи в рахубу десятку, бо они яко додатна і уємна зносять ся, а належало би відняти лише одиниці ; або відняти від цілої від'ємної десятку від'ємника а від того останка еще одиниці від'ємника. Перший

спосіб добрий, але не практичний, бо не дасть ся всюда примінити. Бго можна ужити лише тогди, коли десятки так в від'ємній як і в від'ємнику суть рівні. Спосіб сей як оказав би ся вигідним н. пр. при відніманю 65—62 так знов не вигідним н. пр. при 97—45. Вправді до тепер уживано майже у всіх школах виключно першого способу і доходило ся також тою дорогою до ціли, але що він вимагає при рахованю більше напруженої памяти у дїтини і більше часу, мусить уступити тепер місця способови другому, котрий не вимагає розкладання від'ємника і від'ємної на десятки і одиниці і через се увільняє дїтий від їх спам'ятованя і щадить на часі. Як же то відбувало ся таке рахуване? Учень задачу з віднімання розкладав на два осібні віднімання т. є. одно з десятків а одно з одиниць. По утвореню тих двох віднімань і їх виконаню наступало додаване останків з десятків і одиниць а вкінці заміна всего на одиниці. Кождий з нас знає добре, кільки то трудностей справляло ученикам відніманє в памяти чисел зложених з соток, десятків і одиниць а часто і тисячів на висших степенях наукових. Заким ученик розложив від'ємну і від'ємника на одиниці висших і низших рядів, потім осібно одиниці кожного ряду відняв, останки потім додав а на кінці виразив все одиницями найнижшого ряду, потребовав на се кільки минут часу, або і чверть години, если належав до слабших учеників і рахуване не ішло єму гладко. Він в часі рахуваня забував одиниці поодиноких рядів, їх останки і порядок тих же і певно, що без підмоги учителя, підповіданя товаришів і тайних нотаток на лавці не розв'язав би був сам належито задачі. При тім, если учитель тримав ся тої засади, не конче потрібної, що кождий рахунок устний мусів бути еще і письменно перепроваджаний і то з всіма дрібницями і виясненнями, без взгляду на тоє, що рахунок сей всего того не потребовав, бо дїти о тім всім добре познакомлені були. Нераз хотай ученик знав і розумів для чого так а не инакше числити, мусів однакж все за кождим разом відколядувати. Если в той спосіб переробив учитель один або два лише приміри в одній годині, чи можна було жадати від учеників вправного числення? Для того вже від самого початку, т. є. від числа 12 почавши, належить учити дїтий, щоби при устнім відійманю, відіймали від цілої від'ємної частями від'ємник Маючи н. пр. відняти 11 від 12 скажемо: „10 від 12 зістає 2, меньше 1 єсть 1“ ($12-10-1=1$).

При третім випадку відіймання т. є. коли прийде відіймати число меньше від 10 від більшого як 10, а на останок має випасти число меньше від 10 поступить учитель щось подібно як при додаваню. Там доповняв число до 10 а тут буде наперед віднімати тільки одиниць від від'ємної, щоби лишило ся 10, а від тих 10 еще решту від'ємника. Н. пр. мають відняти $12-5$. Возьмуть наперед 2 одиниці то зістане 10, а від 10 еще 3 то випадає 7. ($12-2-3=7$) По науці віднімання наступить наука о множеню чисел. Множенє буде мало місце в зачерку чисел від 10 до 20 лише при тих числах, котрі дадуть ся розложити на чинники, а такими тут суть 12, 14, 15, 16, 18 і 20.

Науку множення так само як кожду иньшу належить розпочати від предметів узмисловлюючих, т. є. образиво і операти всьо нове на старім т. є. на тім, що дїтям вже знакове. Дїти знають вже з попередної науки, що $5 \times 2 = 10$ а коли до 10 додамо 2, повстане 6×2 що чинить 12. Додавши до 12 еще одну двійку ($6 \times 2 + 2$) будемо мати $7 \times 2 = 14$, подібно $7 \times 2 + 2 = 8 \times 2 = 16$, $8 \times 2 + 2 = 9 \times 2 = 18$ і $9 \times 2 + 2 = 10 \times 2 = 20$. З трійкою, чвіркою і т. д. поступить ся подібно, як попередно з двійкою, н. пр.: Кільки чи-

нить $4 \times 3 = ?$ Діти знають з попередньої науки, що $3 \times 3 = 9$, а коли до 3×3 додамо ще одну трійку, то буде 4×3 , котре повстало з $3 \times 3 + 3 = 12$ і т. п.

По науці множення наступає наука ділення чисел. Відомо кожному учителеви, що ділене єсть нічим иньшим як відверненим множенням. З тої причини отже належить науку сю оперти на множення і кождий випадок через множення справджувати. Наука о діленю буде мати місце в тім зачерку чисел лише при числах, котрі дадуть ся поділити без решти з винятком перших п'ять чисел як то було вказано в першій розділі тої книжочки. Отже на I степені науки будуть діти ділити числа 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 12, 14, 15, 16, 18 і 20. Коли діти знають добре табличку множення в зачерку числа, до которого науку рахунків допроваджено, то ділене не справить їм великої труднощі. Дитина знає, що по зложенню чотирох трійок повстало 12 ($3 + 3 + 3 + 3 = 4 \times 3$) так знов на відворот через розклад 12 на трійки буде їх 4 ($12 = 3 + 3 + 3 + 3$) з чого випливає що $12 : 3 = 4$ або другий примір. Дитина пізнала при множеню, що 12 повстало з 6 двійок (6×2) то тепер знов, коли скаже ся єї розложити або поділити 12 на самі двійки, то одержить їх 6 рази по 2 з чого випливає, що 12 містить в собі 6 двійок ($12 : 2 = 6$) або дванадцять поділене на шість частей дасть 2 ($\frac{12}{6} = 2$). Для лучшої вправи дїтей в множеню і діленю повинен учитель поступенно укладати з дїтьми табличку множення і ділення і через справджене одної через другу вправляти їх в тих двох ділянках рахункових. Такі таблички в зачерку 12 так будуть виглядати:

$1 \times 2 = 2$	$2 : 2 = 1$		
$2 \times 2 = 4$	$4 : 2 = 2$	Єдинки 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12 (12).	
$3 \times 2 = 6$	$6 : 2 = 3$	Двійки 2, 4, 6, 8, 10, 12 (6).	
$4 \times 2 = 8$	$8 : 2 = 4$	Трійки 3, 6, 9, 12 (4).	
$5 \times 2 = 10$	$10 : 2 = 5$	Чвірки 4, 8, 12 (3).	
$6 \times 2 = 12$	$12 : 2 = 6$	Шістки 6, 12 (2).	
$1 \times 3 = 3$	$3 : 3 = 1$	$1 \times 4 = 4$	$4 : 4 = 1$
$2 \times 3 = 6$	$6 : 3 = 2$	$2 \times 4 = 8$	$8 : 4 = 2$
$3 \times 3 = 9$	$9 : 3 = 3$	$3 \times 4 = 12$	$12 : 4 = 3$
$4 \times 3 = 12$	$12 : 3 = 4$		
$1 \times 5 = 5$	$5 : 5 = 1$	$1 \times 6 = 6$	$6 : 6 = 1$
$2 \times 5 = 10$	$10 : 5 = 2$	$2 \times 6 = 12$	$12 : 6 = 2$

Як попередно так і на тім місци не можна забувати о монетах, мірах і вагах о кілько они операють ся на числах від 10 до 20. При числі 12 мають діти научити ся, що 12 штук чинять 1 тузин а 12 місяців 1 рік. При 20 що 20 cm. єсть 2 dm., 20 h становять 2 десятки (двогелерівки) 20 gr. = 2 dkg. і т. и.

На тім закінчила би ся наука рахунків на I. степені шкіл більшекласових. Єслиби она була належито проваджена, з докладним зрозумінням властивой річи яку попає інструкція і цілий уклад рахункової книжочки, можна тогди сьміло сказати, що зробило ся много. Діти научили ся додавати віднімати, множити і ділити в зачерку чисел до 20. Виробили собі понятія о частях цілости, бо пізнали вже що єсть $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{4}$ і $\frac{1}{5}$. Пізнали монети, міри і ваги. Научили ся таблички множення і мірення до 20 і потрафлять самодільно розв'язувати і виконувати задачі. Коли річ правдиво буде ся так мала, то можна бути певним, що дальша наука рахунків піде легко, бо перебороло ся уже перші найважнійші і пайбільші труднощі і тим способом приладило ся сильну підвалину, на котрій дальша робота операти ся буде

Видає „Руске товариство педагогічне“. — За редакцію відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Передилата:

на пів року 1 ар.
60 кр., на ці-
лий рік 3 ар.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУССКОГО ТОВАРИЩЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО.

Редакция
ул. Чарнецкого
ч. 26.

Администрация
ул. Академична
8.

Неопечатані ре-
кламациі без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Виймки з жерел до історії України-Руси.

Подає М. Грушевський.

(Дальше).

VIII. Життя Стефана Суроожского.

Цілковиту авальогію з поданням витягом з життя Георгія Амастридского має одно з чуд (3 е) життя Стефана Суроожского, але на жаль що до своєї автентичности не так певне. Ширша редакція життя, що містить в собі згадане чудо, заховала ся тільки в мові славянській, в рукописах XVI в.; чудо одначе не має в собі ознак пізнішого підроблення (хіба додаток „з Новгорода“). Стефан, єпископ Суроожа, жив в 2-ій полов. VIII в.; чудо мало стати ся скоро по его смерті, довод сього бачать також в імені єп. Филорета в тому ж чуді; з того всего мало б воно бути не пізніш 1-ої чверти IX в. Ціле Життя видав проф. Василевский разом з життєм Г. Амастридского; чуда з кн Бравалином і Анною видав раніше Востоков в Описаніи Румянцевскаго музеума с. 689; подаємо текст з видання Василевского.

3. О прихощеніи ратию к Суроожу князя Бравалина изъ Великого Новогорода. По смерти же святаго мало лѣтъ минуоу, прииде рать велика роусская изъ Новогорода — князь Бравалинъ сидеть зѣло, плѣни отъ Кореоуны и до Корча, съ многою силою прииде къ Соуроожу.¹⁾ За 10 днѣй бишася зѣлѣ межоу себе, и по 10 днѣй вниде Бравалинъ, силою изломивъ желѣзнаа врата, и вниде въ градъ, иземъ мечъ свой. И вниде въ церковь, въ святую Софію, и разбивъ двери, и вниде, идѣже гробъ святаго. А на гробѣ царское одѣало, и жемчугъ, и злато, и камень драгый, и кандила злата, и съсудовъ златыхъ много, все пограбиша.²⁾ И въ томъ часѣ разболѣся, обратися лице его назадъ, и лежа, плѣны точаше. Възми глагола: „великъ чоловікъ свѣтъ естъ, иже зде, и оудари мя по лицу, и обратися лице мое назадъ.“ И рече князь боляромъ

¹⁾ Суроож — тепер Судак, давнѣйше Сугден або Солдая, містечко на півд. березі Таврії, коло Теодосії. Князь руский пограбував весь південний берег Таврії: від Кореуны (Херсона, коло сучасного Севастополя) до Корча (Керчі); замість імення его Бравалин в інших рукописах стоить „бранлив и силен“ — себ то воєнничий, але се, мабуть, перекручено з імення. Що до Новгорода, звідки він прийшов, се звичайно уважають за пізніший додаток (оснований на легенді, що Русь пішла з Новгорода), і се правдоподібно.

²⁾ Катедрою в Суроожі справді була церква Софії; се, як і імення Филорета, може доводити автентичність оповідання.

своимъ: „обратите все назадъ, что есте взяли.“ Они же възвратиша все и го-
тѣша и князя пояти отгуду, князь же възни, глаголю: „не дѣйте мене да-
лежу, изламати бо мя хоцетъ единъ старъ свѣтъ моужь, притисну мя, и душа
ми изити хоцетъ.“ И рече имъ: „скоро выженѣте рать изъ града сего, да не
възметъ ничтоже рать.“ И изъѣе изъ града. И еще не въстанѣше, дондеже
паки рече князь боляромъ: „сѣмъ възвратите все елико пограбихомъ свѣщен-
ныя събоуды церковныя, въ Корсуни, и въ Керчи, и вездѣ, и принесите сѣмъ
все, и положите на гробъ Стефановъ.“ Они же възвратиша все, и ничтоже
себѣ не оставиша, но все принесоша и положиша при гробъ святаго Стефана.
И паки въ ужасѣ¹⁾ рече свѣтъ Стефанъ къ князю: „аще не крестиниши
въ церкви моеи, не възвратиши и не изыдеши отсюду.“ И възни князь гла-
голю: „да придоуть попове и крестятъ мя; аще въстану, и лице мое обра-
титися, крещуся.“ И придоша попове, и Филаретъ архієпископъ, и молитви
сътвориша надъ княземъ; и крестиниша его въ имя Отца и Сына и Святаго
Духа, и обратися лице его паки; крестинишася и боляре вси.²⁾ Но еще шѣ
его боляше; попове же рекоша князю: „общайся Богоу, елико отъ Корсуни
до Корча что еси взялъ плѣнники моужа и жены и дѣти, повели възвратити
всѣ.“ Тогда князь повелѣ всѣмъ своимъ все отпустити и идоша кождо въ сво-
йсѣмъ; за недѣлю же не наиде изъ церкви, дондеже даръ даде великъ свя-
тому Стефану; и градъ, и люди, и поповѣ почтливѣ, отъиде. И то слышавше ки-
ратини, и не смѣяху нанти, аще ли кто наидѣше, то посрамленъ отхождаше.³⁾

IX. П р у д е н ц і я.

Пруденцій Галіндо, єпископъ въ мѣстѣ Труа (въ Франціи) зъ середни IX в.
(† 861 р.) уважає ся авторомъ хроніки зъ лѣт 835—861, доданой до т. зв. літо-
писи Бертинської (Annales Bertiniani), урядової літописи французскихъ королів.
Під р 839 оповідає він тут про послів руских; се оповідає поданою нинче зъ ти-
сту Пруденція, вдавеного Перцомъ въ Monumenta Germaniae historica, Scripto-
rum t. I.

Прийшли такожъ послѣ грецкі, що пославъ імператоръ Теофілъ: єпископъ
Теодосій, митрополитъ халкидонскій, і Теофанъ спатарій, зъ дарунками, вартки
імператора, і листомъ; імператоръ⁴⁾ прийнявъ їхъ учтиво въ Інгульсгеймѣ⁵⁾ 15 дн
іюньскихъ калевд. (15/6). Послѣ сї мали мову про затверженє умови і спосов,
і вічної приязни і ласки межъ обома імператорами і їхъ підданиими; висловили
такожъ подяку і радість въ Господі про побіди, які зъ ласки Неба досягнувъ (Те-
офіл), воюючи зъ чужими народами;⁶⁾ зъ того просивъ і імператора (Людвигъ)

¹⁾ Себто въ екстазі — се належить до Бравалона.

²⁾ В одному попередньому чуді (чудо I) згадує ся клирикъ Филаретъ, су-
часникъ св. Стефана і єго безпосередній заступникъ на Сурожській катедрі; єпископъ
въ Таврії єп. Филаретъ істнувавъ в 1-ій чверті IX в., якъ зауваживъ д. Володимирскій.
Доводячи, що то й бувъ згаданий въ нашому чуді архієпископъ (передмова с. 282);
се є доводомъ і автентичности, і часу чуда.

³⁾ Далі йде чудо зъ „царицею Анною“, що „отъ Корсуни въ Керчъ ду-
щи, разболѣся на пути смертными недугами на Черній водѣ“ (Кара су, Черна
вода коло Судака) — тутъ звичайно розуміють Анну, жінку єп. Володимирскія,
хочъ се зостаєть ся справою непевною (въ деякихъ спискахъ стоїтьъ нямомісь: „дѣти
царица“, „а и царица.“).

⁴⁾ Людвигъ Побожный.

⁵⁾ Інгульсгеймъ.

⁶⁾ Тутъ і далі, очевидно, Пруденцій переказує змістъ листа Теофіла;
въ листі мабуть стояло: послыаю зъ послѣми людьми, що знують себе Рос і т. д.

і його підданих по приятельському подякувати Подавателю всяких побід. Прислав з ними також якихось людей, які казали, що вони, себто нарід їх, зве ся Рось (Rhos), що король їх, хакан назвиском, послав їх до него (Теофила) задля приязни, як вони казали. В згаданому листі він (Теофил) просив, щоб з ласки імператора вони (посли) могли мати можливість повороту й запомогти по-веїй его імперії, бо дорогу, якою вони прийшли до него (Теофила) в Константинополь, мали вони серед варварських, надзвичайно диких і великих народів, так що він (Теофил) не хоче, щоб вони нею вертали ся, аби не попали ся часом в біду.

Імператор (Людовик), докладнійше розвідуючи про причину їх приходу, довідався, що вони з народу Свеонів (*gentis esse Sueonum*), і думаючи, що вони не так шукали приязни, як були шпигунами до держави его (Теофила) і нашої, постановив їх задержати в себе, щоб можна було поправді дізнати ся, чи з добрими замірами вони прийшли, чи ні.¹⁾ Про се він не занехав сповістити Теофила листом через згаданих его послів: що він їх (Русів), а приязни до него (Теофила) прийняв учтиво, і як покажеть ся, що вони щирі, і буде можливість їм без шкоди вернути ся до вітчизни, то він їх одішле з замогою, а як ні, то він з послами своїми одішле до самого Теофила, щоб він сам з ними вчинив, що таким людям належить.²⁾

Побіду, про яку згадуєть ся, мав Теофил над Болгарами. „Рос“ (Росъ), як бачили ми, є звичайне імя Русів у давніх византийців; що до „хакана“ (*rex, chaganus vocabulo*), то деякі обясняли его, як імя особи, норманським іменем Гакон, але з філологічного погляду се досить трудно (спеціальна розвідка про се Куника в Заннеках петербурскої академії т. VI), і далеко правдоподібніше, що маємо тут титул — хакана, або кагана, як звав ся король у Хозарів, а від їх перейшло те і на Русь: так митроп. Іларіон зве св. Володимира каганом, так звуть ся князі рускі в Слові о полку Ігоревім.

1) Люде, що називали себе в Константинополі Русю, в Ангелгеймі, по розвідках, показали ся Свеонами, себто Шведами. Се є один з г. ловиїшних аргументів т. зв. норманської школи на довод того, що Русь була народом скандинавським, і від скандинавів се імя прийняли народи слов'янські: Антинорманісти, що признають славянський початок руского імени й народу, на се відповідають: що шведи ніколи не називали самі себе Русю, чи Росами, як називали себе рускі послі в Константинополі, і самі норманісти признають, що се імя дали їм Фини, від яких віби жали се перейняти слав'яне; 2) не можна довести, щоби вожді скандинавські звали ся каганами; 3) як би справді послі рускі пекзались норманами (а норманів на дворі Людовика тоді добре знали, бо вони розпочали вже свої напади на Францію), то се не доводить, що нарід Русь був скандинавський, бо то могла бути служебна дружина, з виходців-скандинавів набрана, як і пізніше між дружиною рускою за часів Олега та Ігоря багато було скандинавів. Другий довід, що дорога послів серед великих і диких народів і їх поворот через Францію мають показувати на Скандинавів, не має великої ваги, бо дорога із Київа наприклад також не була вільною й безпечною, і як показує приклад Святослава, часами ставала цілком непрохідною; і в часи того посольства в степах чорноморських мешкали Угри, Болгари, Печеніги. Ширший коментар сего текста з погляду норманського див. особливо у Куника *Berufung der schwedischen Rodsen t. II* і Томсена *Ursprung des rus. Staates* (а і російський переклад 1891 р.), з антинорманського — у Гедеонава, Варлаги и Русь т. II; важні уваги також в вище згаданій розправі Василенського (Русско-византийскія изслѣдованія).

2) До чого прийшов Людовик з своїми вислідами про тих послів, Пруденцій не каже.

Х. Ібн-Хордадбег.

Абуль-Касым Обайдаллах ібн-Абдаллах ібн-Хордадбег був до 80-х рр. IX в. старшим над почтою в Джибалі (в Мидії), і як такий, не зважаючи арабської держави, з уряду свого мусив зібрати географічні відомості для військових нарядів; пізніше жив в Багдаді, на дворі каліфа. Їго праця „Книга доріг і держав“ має якийсь поплутаний характер; обсягають, що початкова редакція написана коло р. 846, потім автор її доповняв, так що повніша редакція писала ся ще десь по р. 880. Дуже важне его оповіданє про торгівлю руску належить до 1-ої редакції, значить написано ще в 1-ій полов. IX в.; додатки пізнішої редакції взято в [ ]. Нове виданє Ібн-Хордадбег, з французьким перекладом дав Де-Гюе (M. I. De Goeje) в *Bibliotheca geographiconum arabiconum* t. VI (Лейден, 1889), подаємо текст звіти (р. 115); окрім того виїмки з него, в російськїм перекладі, з докладним коментарем є в збірнику Гаркаві *Сказанія мусульманських писателів о Славянахъ и Русскихъ до конца X в.* (1870).

Подорож купців руских. Русь, що належать до народу славянського, з найдалеких країв Саклаба¹⁾ ідуть до моря Румського²⁾ і продають там футра бобрів і чорних лисиць, а також мечи; цар Рума бере десятину з їх краму.³⁾ А то їдуть Танаїдом, рікою Славян, переходять через Камлидж, столицю Хозарів,⁴⁾ і там володар краю бере з їх десятину. Звідти плавають човнами по морю Джурджана⁵⁾ і ідуть до того пункту берега, який мають на меті. [Се море має діаметру 500 парасангів]. Іноді вони возять свій крам на спині велблюдів [з міста Джурджана] до Багдаду; [свиухи славянські бувають у їх тут за товмачів.⁶⁾ Вони їдуть з себе християни і платять для того податок поголовний].⁷⁾

¹⁾ Славянщини, ся форма, звичайна у арабів, повстала з грецької *Σαλαβήνη*. Дуже важна відомість, що Русь — се Славяне; нічого натякає Ібн Х. на джерело з якого та відомість могла узятись — від багдадських товмачів, до яких звертали ся купці рускі.

²⁾ Себто римського, ромейського — візантійського (Рум — Візантія); так звало ся Чорне море.

³⁾ Пізніший письменник ал-Факіх (I пол. X в.) додає до сего місця: „потім вертаючись, вони їдуть в Самакуш, город жидівський, і звіти вертають ся в край славянскі“; в Самакуші бачать Тнутагаракал.

⁴⁾ Камлидж, інакше Ітиль, сучасна Астрахань, на усті Волги. Назви Славянська ріка дуже важне; воно вказує на відомості про славянскі оселі у Баладури і Табари. В поданому устуні Ібн-Хордадбег одні прикладають се ім'я до Дона, інші до Волги (але не південної частини її, яку араби уважали разом з Доном двома рукавами одної ріки); подібно до того Хаукаль (2-ої пол. X в.) називає „Рускою рікою“ Волгу, а пізніший письменник Димешки (XIV в.) зовсім Дон Славянскою і Рускою рікою (у Гаркаві с. 107 і 221).

⁵⁾ Море Джурджана — Каспійське, а переважно его південно східна частина.

⁶⁾ І так вже в 1-ій пол. IX в. Русь веде широку торгівлю з Візантією і з сходом; се доводить ясно, що вона вже від давнішого часу мешкала десь в краях південних. Що широка торгівля земель руских з сходом існувала, і то з давніх часів, підтвержують скарби монет східних (Туркестану і каліфату Арабського), що в значному числі відомі по Україні-Руси; монети ці починають ся з VIII в. і ідуть до середини X в., коли ся торгівля упала.

⁷⁾ Цікава ся згадка, що купці рускі удавали з себе християни; що немислими купцями, які часто бували і в Візантії і в Таврії, вже з початку IX в. могло бути чимало християн, се зовсім природно.

Потім оповідаючи про мандрівки купців суходолом (мабуть тих же купців жидівських, про яких оповідав він перед Русама), згадує він про транзитну торгівлю через край рускі: купці їдуть „по на Румом, через край Славян, в Камлидж, столицю Хозарів“, звідти Каспійським морем в Туркестан, і далі — в Хану

ХІ. Аль-Баладури (і Табари).

Арабський історик і генальог Абуль-Аббас Ахмед ібн-Яхія ібн-Джабир, прозвіском аль-Баладури, з Багдада (род. в початку IX в., ум. 892 р.) в своїй „Книзці про завоеванє країв“, писаній в 60-х рр. IX в.,оставив цікаву звістку про арабський похід на наші краї з VIII в. Доповнило й обяснило сю відомість оно віданє пізнійшого історика Абу Джафара Табари (себ то — з Табаристана, писав коло 914—5 р.) в его „Історії царів“, що заховалась одначе здебільшого вже в пізнійшій персидській переробці. Аль-Баладури видав Де-Гуе, Табари Цотенберг, уривки з них в згаданім збірнику Гаркави.

Аль-Баладури: (Марван) вступив в землю Хазар, з боку Баб-аль-Аллана, і ввів до неї Асида ібн-Зафира ас-Сулами [и] Абу-Язид; були з ними царі гірські з околиць Баб-ель-Абваба.¹⁾ І Марван напав ся на Славян, що жили в землі Хозарів, взяв у їх в неволю 20000 люда (або — родин) і осадив їх в Хакхиті.²⁾ Колиж вони потім вбили свого старшого і втікли, він (Марван) догнав і побив їх.

Табари: Марван зкликав військо і взявши его прийшов до проходу, званого Баб-аль-Аллан, все побиваючи, аж прийшов в Самандар, а се одно з міст хозарських. Також прийшло військо з Баб-ель-Абваба з чоловіком на імя Асид-аль-Дям,³⁾ і у Марвана військо доповнилося до 150 тис. З сім війском ішов він до міста Самандара, де живе король хозарський. Хакан втік, а Марван пішов далі, лишивши місто позаду себе, і став обозом коло Славянської ріки, напав ся на оселі невірних, побив їх усе їх і зруйнував 20 тис. домів.⁴⁾

(Дальше буде).

Про вихованє тілесне.

(Конець).

Се цілковита правда, що говорять бесідники вдохновені за іграми молодіжи, щоби їх боронити та зробити приемними: що народне образованє потребує не мілітаризму але свободи; що про набранє сил при випавах тілесних тільки тоді може бути бесіда, коли вони не суть рівночасно шкільною годиною, а лиш чинною розривкою, починаючою на свободнім порушаню ся та на лич-

(р. 116). Окрім поданого уступу цікава у ібн-Хордадбега відомість в оповіданю про титули у різних народів (р. 13), що цар Славян зве ся князь (кназ).

¹⁾ Марван був, як оповідають аль-Баладури і Табари, начальником північної вірменської границі каліфата за каліфа Гишама, в 1-ій пол. VII в., а 748 р. сам став каліфом. Походом він ішов, як видно, берегом Каспійського моря (прохід Баб-ель-Алан, Алянія — в Дагестані сучаснім), на Семендер, що був коло сучасних Тарків або Тарху, на каспійскім березі, на північ від Дербента (тогочасного Баб-ель-Абваба).

²⁾ Хакхит — Кахетія (в Грузії).

³⁾ Помилка, замість ас-Сулами.

⁴⁾ Оповіданя аль-Баладари і Табари поповняють себе посполоу, і з них можна вивести, що Марван напав на оселі Славян, що мешкали на Славянській ріці, під зверхностю хозарською. Як сказано було, араби називають Славянською і Рускою рікою південні частини Дона і Волги. Нема поводу заперечити тому, не признавати, що в басейні Дона могла мешкати в VIII в. значна людність славянська (хоч число 20 тис. може й побільшено); слідом тих південно-східних осель славянсько-руських в XI в. вставала ся Тмутаракань, що тоді одначе була вже островом, відділеним від иньшої славянсько-руської території степами, що займали тоді кочові орди (про се у Барсова Географія Начальної лїтописи с. 149).

ній ініціативі. Дальше: що ті ігри, що гартують тіло, помежи всіма родами вправ тілесних найбільше з'єднують в собі моментів тілесного та духового загартовання, при всесторонній роботі м'яси внаслідок вирабляють характер бо призивають нас до витривалості, терпеливості, уваги, пановання над собою, піддавання ся своїй волі, самопожертвування, рівночасно вчать нас зручності, приємності ума, рішучості, вирабляють в нас кров зимну, силу волі і ділають та нарешті викорінюють багато злих природних пороків. З другого боку образують они в добродійний спосіб наш ум, бо вирабляють сердечніші відносини межи учениками а учителями, що проводять тим вправам, межи ними затісняють звязи любови не порушуючи при тім ні авторитету ні карности. Сеж також правда, що особливо Райдш підносить, що на вільнім воздуху виконувати вправи тілесні поза школою, яко товариська забава могли-б ставити гігієнічно найліпшу та морально найблагороднішу забаву межи молодіжю обох полів, що в цілості могла-б заступити танець в закуренних та але провітрюваних комнатах. Нарешті оно ледви чи підлягає сумнівowi, що довговічність англійського інтелігентного населення та еластичність сил тілесних, в чім оно перевищує другі народи континенту завдячитись має в великій мірі уподобанню Англійців в спортах, в гартуючих тіло іграх, що викорінювались не лишень в їх вихованні, але глибоко увійшли в їх товариське життя. Так як у старинних народів розумне управління вправ тілесних припадало на золоту епоху їх розвою, так заведбання тих вправ було звичайно знаком упадку та знидіння народу.

Сего рода виводам супротивставляє ся звичайно такі некорисні досвідчення які спостерегло ся на деяких місцях, де вже заведені шкільні вправи гімнастичні, але се дасть ся усправедливити або неотвітним місцем, або за великою кількістю учасників або недостатчею догляду. Дехто єсть такої думки, що такі вправи дадуть ся лиш приміняти для екстернатів, бо в інтернатах було-б се протинне порядкови домовому та карности, щоби органі, покликані до нагляду та виховання в таких забавах молодіжи брали участь, як їх товариші. Інші вважають се шкодою, впливаючою з сих вправ, що через них успособленя зовсім безпосередньо приходить до значення, та що через те ся праця м'яси, до якої ми тим робом молодіж заставляємо єсть о багато менше рівномірною, чим ся, до якої втимує систематична гімнастика. Саме межи найбільше запаленими прихильниками вправ сих тілесних погляди розходять ся, чи оно порадою та чи з удачею вправ годить ся, завести ці вправи обовязковими, та чи не ліпше було би в них брати участь лишити кождому до волі. В сьім случаю розуміє ся о вправах тілесних, яко средстві вихованнім не може бути і бесіди.

Вже сей легкий начерк показує нам, що на точці сего питання, ще багато дало-б ся розважати та розводити та що процес вислідження поглядів та порад в дослідах та досвідах в сій матерії, ще не зараз буде скінчений.

Тимчасом здає ся мені се досить ясним, що ми не сьміємо дати ся звести на бездорожжя тими острійшими протинствами, які зниклі повставати в часі вироблювання ся поглядів, та що не будемо приневолені задля новості жертвувати сего, що вже раз в нашій шкільництві показалося добрим та хосенним. Тут розходять ся остаточно о се, щоби ті напрями, що здають ся собі взаїмно невідповідати в хосенний спосіб вирівняти, бо-ж се річ ясна, що ми з нашої молодіжи не хочемо зробити ані атлетів, ані жовітрів, ані якісь педантних гімнастиків.

Мусимо з сею гадкою освоїти ся, що в ніякий спосіб ревізія научних плянів не може довести до такого зменшеня научного матеріалу, щоб оно було спосібне положити кінець жалобам на перетяжене молодіжи науками, або щоб ним дало ся цілковито усторонити недостачі нинішнього тілесного вихованя. Полекші вимогів шкільних після мого розуміння належить вижидати виключно від методичних улїпшень, і якої-б міри були сі полекші, ми мусимо для запевненя пропорцій та гармонії межи тілесним і духовим розвитком молодіжи хопатись средств позитивних, саме тих средств, про які в тій моїй короткій бесіді найбільше говорив, для котрих однак, цілком природно мусимо придбати потрібного часу. Для тих средств вихованя мусимо позискати молодіж висших шкіл, котра на континенті а головню у нас до сїх справ відноситься досить рівнодушно, також для них мусимо зискати і тих, що вже вийшли зі шкіл, котрих звичай і понятя по всі часи мали і мати будуть великий вплив на се, що в школі з хісною дасть ся завести а що ні.

Я думаю, що мужі ХХ столїтя зовсім сего не будуть потребували соромити ся, наколи они — відступаючи в тїм взгляді від своїх безпосередних попередників — таку саму вагу положать на шкільованє та розвій тілесних сил, здоровля та зручності своїх синів та дочок, скільки на образованє сил умових.

Нам потрібно другого „відродженя“, зовсім так, як на кінці середних віків і наколи сьвіжий, притягаючий гармонійний дух клясичного старого сьвіта з'умів людскість відмолодити, коли она в надмірній ревности та односторонности екстремної набожності почала ставати невразливою на найгарнійші розкоші та найблагороднійші добра житя; чомуж те понятя старинного сьвіта не могло-б зробити того самого впливу і на наші часи, котрі за далеко поєунений матеріялізм зробив односторонними, в котрих тягу гармонїя тому поєувала ся, що гонене за хлїбом наеущим, борба о істнованє нас тільки до виробленя тих сил побуджає, яких ми в нашім званю до позисканя матеріяльних дібр потребуємо. Вже нинї починає появлятись пересьвідченє що, треба надїятись, стане загальним будучого столїтя — що ми односторонним вихованєм наших дітей, навіть з точки видженя їх власної екзистенції зовсім не добре їм прислужуємо ся. Коли се пересьвідченє виломить ся на верх, тоді і тілесне вихованє займе належне собі місце в загальній системі нашого публичного вихованя. І се буде — що єсть і цілею наших стремлень — не тільки педагогічною реформою, але і виробленєм запропащеного ідеалу: гармонїї в житю та в силах тіла ума і духа!

(Beamten-Zeitung Nr. 26 Seite 416—417 und Nr. 27 Seite 427—428).

Справи шкільні в Соймі Галицкім.

Внесенє пос. Рутовского о поліпшенє платні учителїв шкіл народних було на однім з засїдань соймових мотивованє. Мотивів на потребу акції в тїм напрямі достарчав пос. Рутовскому аж надто много невідрадий стан нашого шкільництва народного: з року на рік збільшає ся недостача квалїфікованих учителїв, бо молодіж кидает ся до иньших занятій, — многі школи народні, вже зорганїзовані, не можуть бути отверті, бо нема учителїв (в р. 1893/4 було замкнених 412 шкіл), — в шкільництві функціонує тепер 914 учителїв неквалїфікованих. У внесеню предкладає ся передо всім зміну арт. 11 закона о учителях:

Арт. 11. А.) Річні платні дійсних учителів публичних шкіл ділять ся на такі класи:

а) В школах звичайних: I. класа у Львові і в Кракові в половині посад 900 зр., в другій половині 800 зр. II. класа в Бялії, Дрогобичі, Ярославі, Коломиї, Новім Савчи, Перемишлі, Ряшеві, Самборі, Станиславові, Тернополі, Тарнові 700 зр. III. класа в Бохині, Бродах, Бережанах, Бузачі, Горлицях, Городку, Яслі, Яворові, Коросні, Подтуржу, Сяноці, Сятині, Сокалі, Стрию, Терехові, Вадовицях, Величці, Золочеві, Жовкви 600 зр. IV. класа в прочих містах і містечках в половині посад кожного повіта 550 зр., в другій половині 500 зр. V. класа в громадах сільських для 10% посад кожного повіта 450 зр., для 20% посад кожного повіта 400 зр., для 20% посад 350 зр., для 50% посад 300 зр.

б) В виділових школах осібних і в класах шкіл виділових, полученных з звичайними: I. класа в містах наведених під а) I. 900 зр. II. класа в містах наведених під а) II. 800 зр. III. класа в містах наведених під а) III. 700 зр. IV. класа у всіх інших школах виділових 600 зр.

Б) платня дійсного молодшого учителя в перших трьох класах плат звичайних шкіл, а також у всіх класах плат виділових шкіл виносить 60%, платні старшого учителя школи, при котрій молодший учитель робить службу. Платня молодшого учителя в двох слідуючих класах плат звичайних шкіл виносить 300 зр. річно.

Крім того предкладають знижене літ служби на 35, пенсіоноване окалічливх в службі (навіть перед 10-тим роком служби) з пенсією $\frac{18}{100}$, вдован і сиротам відправу, если муж не вислужив 10 літ, а постійну пенсію в висоті $\frac{2}{3}$ платні мужа, если він служив більше як 10 літ, також додатки на виховане дітей.

На підставі реферату посла Станислава Баденього виголовила для 23 січня с. р. комісія шкільна справозданє о першій часті предложена правительственного з проектом закона о закладаню і уряджуваню публичних шкіл народних і обовязку посилення до них дітей, який ми подали в посліднім числі „Учителя“.

Комісія підносить в своїм справозданю, що обовязуючий тепер закон оголошено для першого липця 1873 р. а вже в 1880 р. ухвалив сойм на внесенє посла Шуйского резолюцію, признаючи konieczність реформи. В слідуючих роках займав ся сойм що року проектами до зміни того закона, але проекти ті відрочувано. В 1883 р. ухвалено закон, котрий однакж не одержав санкції, але краєва Рада шкільна відповіла наміреням сойму видавши в 1893 р. нові планн наукові. Аж в 1885 р. ухвалено новелю зміняючу поодинокі параграфи закона з 2 мая 1873 р. і новий закон з 2 лютого 1885, котрим видано постанови о урядженю публичних шкіл народних а спеціально шкіл виділових.

В 1886 ухвалив сойм організацію школи виділової в Сокалі і поручив виділови краєвому предложити внесенє що до організації інших шкіл виділових. Опісля зреорганізовано женські школи виділові в Кракові, Тарнові, Яслі, Ряшеві, Львові, Станиславові, Коломиї, Тернополі і Бродах. В 1888 р. ухвалив сойм внесенє всіх мужеских шкіл виділових, крім школи в Сокалі, з причини, що школи ті не відповідали своїй цілі і не мали условій розвитку. Комісія шкільна признала однакж ті школи за хосенні, скоро лиш они бу-

дуть мати у нас услівя розвою. Отже тепер єсть 9 женських шкіл виділових і одна мужеска школа виділова.

Предложений правительством проект закона сполучає в одну цілість приписи містачі ся доси в титулі I. і III. зак. з 2 мая 1873 і в законї з 2 лютого 1885.

На погляд комісії єсть найважйїшим проект нового закона о організації мужеских і женських шкіл виділових. Школи ті мають доставити школам фаховим, практичним званям і семінаріям учительским молодїжи відповідно підготовленої. Комісія шкільна признає, що школи ті нинї, коли з одної сторони в практичних званих вимагає ся більшого загального образования, як то, яке може дати школа елементарна, а коли з другої сторони кр. Рада шкільна має вже для тих шкіл підготовлених учителїв і книжки — відповідягь дійство потреби краю і можуть мати всякі услівя розвою. Школи виділові мають бути триклясові і бути в звязи з чотирокласовою школою народною. Отже школа виділова, получена з школою народною буде мати сїм клас. Проектована школа виділова має приготовляти загально до практичних звань, але вже не має обнимати на погляд комісії науки практичної або фахової в точно означенім напрямі, бо то належить вже до спеціальних шкіл фахових; школа виділова мусить бути так уряджена, щоби не підготовляла лиш до якогось одного фаху але взагалї до практичних фахів і шкіл фахових

В арт. 7. постановляє проект, що школи виділові, окремі для хлопцїв, а окремі для дївчат, мають бути założені у всїх містах, зачислених в арт. 11. зак. краєвого зь 15 червня 1892 до класи 1 і 2 платні учительської тогди, коли в данім містї 6-та класа школи шестикласової буде числити що найменше 30 учеників, взглядю учениць. В иньших містах мають бути заведені школи виділові аж тогди, коли знайдуть ся на то потрібні фонди. Комісія шкільна годить ся на то, але думає, що навіть в 32 містах, наведених в законї з 15 червня 1892 повинні бути основувані школи виділові поволи і поступенно, а краєва Рада шкільна і край повинні переконати ся, о скілько тих кілька шкіл, котрі вже в слїдуючїм роцї будуть основані, відповідають своїй задачі, заким будуть основані такі школи у всїх 32 містах.

В звязи з організацією шкіл виділових містить проект закона постанову, що примус шкільний в тих місцевостях, в котрих будуть основані школи виділові, має тревати 7 лїт. Комісія шкільна думає, що така загальна постанова ішла би за далеко і в практицї не далась би перевести. В містах, в котрих мають бути заведені школи виділові, єсть людність по передмістях майже виключно рільнича, котра лиш виїмково може користати з школи виділової, а до того ще, коли-б всї дїти, що не підуть до шкіл середних або фахових, були змушені ходити до школи виділової, то одна школа не вистала би. Комісія шкільна годить ся з тим примусом лиш о стілько, щоби краєва Рада шкільна мала право звільняти від учащаня в 7-ім роцї цілі передмістя, або на жаданє родичїв поодинокі дїти.

Арт. 30 проекту правительства постановляє, що обовязок учащаня до школи зачинає ся аж з скінченням 7 роком житя. Комісія признає, що та постанова була би дуже хосенна, але з другої сторони каже, що був би то тягар для біднїйшої людности і утрудняв би дуже примус шкільний, котрий вже і нинї в пятім або шестім роцї науки не може бути так виконуваний, як би того пожиток школи вимагав. Комісія шкільна полишає для того постанову, що обовязок учащаня до школи розпочинає ся з скінченням 6 роком

життя з міною, що діти не розвинені можуть на жадане родичів учащати до школи аж з скінченням 7 роком життя. В арт. 14 постановляє проєкт закону, що женська школа віділова може бути розширена доданям 2 або 3 висших клас, через що повстала би шести-класова виспа школа женська. Тим способом могли би повставати виспі женські заведеня наукові, котрих потребуу признав сойм в резолюції, ухваленій минушого року.

Задачею науки доповняючої єсть укріпленє молодіжи в набутій науці в щоденній школі і доповненє тої науки відомостями потрібними до життя практичного в напрямі рілничім або промисловім і торговельнім. Після арт. 17 буде учитель обовязаний уділяти науки доповняючої в границях обовязуючого закона т. в. о скілько она дасть ся помістити в 30 годинах на тиждень. О скілько би внаслідок науки доповняючої учитель мав учити більше як 30 годин тижнево, буде побирати винагороду, означену законом. Не дасть ся однакож — на погляд комісії — заперечити, що та винагорода може бути недостаточна, особливо в тих случаях, де учитель науки доповняючої буде з хісном уділяти науки на підставі висшої кваліфікації або спеціальних відомостей, сягаючих поза границі обовязкової кваліфікації учительської. Кр. Рада шкільна нехай обдумає тогди способи винагороди учителя в таких случаях.

Зовсім новою постановою єсть арт. 20, що бодай в одній школі народній більше класовій в кождім повіті рілнича наука доповниюча буде уділяти ся учителями спеціально в сїм напрямі виобразуваннми і укваліфікованнми. Комісія уважає ту гадку за дуже добру і відповідаючу гадкам не раз вже соймом висказаним; але єсть тої гадки, що такі курси можуть лиш там розвинути ся і привести хосен краєви, де знайде ся учитель, котрий буде мати не лиш формальну кваліфікацію, але і замилуване до того фаху та особливий дар научуваня. Комісія шкільна думає, що до орґанізації таких курсів треба приступати дуже осторожно і лиш о стілько, о скілько вже при заложенню курсу знайдуть ся всякі услівя его розвитку.

В постановах о виконуванню примусу шкільного складає проєкт закона обовязок той в руки Ради шкільної окружної, що єсть не лиш конєчним, наколи примус шкільний має бути дійсно виконуваний, але і відповідає вповні бажанням місцевих Рад шкільних, котрі доси дуже нерано підоймали ся тої задачі.

Крім повнєших змін, поробила комісія шкільна ще кілька малозначних поправок стилєстичних в проєкті правительствєннім, взагалі же поручає проєкт правительства до принятя в тім перекованю, що він відповідає вповні потребам краю і школи, та єсть лиш результатом засад і змагань, які зазначував сойм при многих нагодах.

Проєкт закона, обнямаючий 40 параґрафів, поставлено проєкт на порядок дневний засіданя соймового, котрий і принято по довших дискусиях, в котрих особливо брали уділ послы рускі.

Комісія шкільна дая 25 січня полагодила друге предложєне правительства, дотикаюче змін декотрих постанов закона з 23 червня 1873 о місцевих і окружних властях надзоруючих для шкіл народних.

Комісія розглянувши в тім проєкті, поручає его до принятя галаті з декотримн лиш змінами, маючимн на цілі усунєнє можливого хибного толкованя намірень законодателя.

Правительственный проєкт задержує у відмінній кодифікації нинішній стан річи що-до розмежеєня місцевих Рад шкільних, а комісія шкільна, крім поправки стилістичної, вносить, щоби сойм о стілько змінив зміст дотичного параграфу, аби кр. Рада шкільна могла в містах творячих для себе окремий округ шкільний, поручити окружній Раді шкільній атрибуції Ради шкільної місцевої не дожидаючи в тім взгляді внесеня поставленого репрезентацією громадскою, а лиш по вислуханю мйня репрезентації громадскої.

В виду збільшених prestaцій обшарів двірських, вносить комісія шкільна згідно з предложенем правительства і з торічною ухвалою соймовою, щоби репрезентант обшару двірського був від тепер, з самого вже права до того, членом місцевої Ради шкільної, а зваживши, що закон з дня 24 цвітня 1894 збільшив також значно висоту датків, котрими ціла суспільність єсть обовязана причиняти ся до засновуваня і удержуваня шкіл народних, думає комісія шкільна, що треба покликати також на члена місцевої Ради шкільної репрезентанта ширшої суспільности, а іменно делегата Ради повітової. Однакож ийкий член місцевої Ради шкільної не буде міг мати права до двох або кількох голосів, хоч би мав право засідати в ній з різних титулів.

Дальше вносить комісія шкільна, щоби кр. Рада шкільна могла корпорациям торговельним або промисловим, що причиняють ся постійно добровільними датками до удержаня школи або кругів з нею сполучених, признати право висиланя до місцевої Ради шкільної тих міст, в котрих єсть школа одержуюча ту запомогу, свого репрезентанта з правом голосованя.

Закон признає дальше кождому властителиви обшару двірського в окрузі області шкільної, право іменованя постійного репрезентанта до місцевої Ради шкільної, котрий би вступив до неї яко член. Та постанова буде мати значіне там, де обставини не дозволяють властителиви брати участь в працях місцевої Ради шкільної, в котрої окрузі лежить один належачий до неї обшар двірський. Коли однакож кілька обшарів двірських лежить в одній громаді катастральній, буде обовязувати постанова, нормуюча вибір спільного репрезентанта кількох співвласителів одного обшару двірського. Такий репрезентант і єго заступник будуть вибирани більшостію голосів управнених а коли би не могли згодити ся на вибір, будуть покликани окружною Радою шкільною.

Проект закона накладає на місцеву Раду шкільну і на дальше обовязок доглядати поведєня молодіжи шкільної поза школою, полишаючи учителям обовязок догляданя карности в школі, а окружній Раді шкільній обовязок догляданя моральности учителя. — Проект полишає дальше місцевій Раді шкільній обовязок залагоджуваня спорів межи учителями а громадою або членами громади, а окружній Раді шкільній полишає ся задачу залагоджувати спори межи учителями. — Так само полишає місцевій Раді шкільній право уділяти урльопів учителям і обовязок догляданя уділюваня науки в годинах, означених пляном науковим, передаючи однакож право означуваня тих годин вишшим властям.

Повнєша постанова відбирає отже місцевій Раді шкільній власть над тим, що дїє ся під взглядом дидактичним і педагогічним в комнаті шкільній і власть над учителем, о скілько то відносить ся до єго морального поведєня, відповідаючи в тім многим, а часто оправданим жалям учтелів, котрим місцеві Ради шкільні, не досить просвічені і не досить переконані о потребі науки, часто утрудняли задачу, а заразом узвзглядяючи то, що Ради окружні посідають нині завдяки помноженю посад інспекторів шкільних, органи, за

помочню котрих можуть ліше як колись виконувати надзир над школами, до того степеня, що одвічальність за діяльність учителів повинна вповні на них спочивати.

Правительство вносячи свій проєкт чуло однак, що було би шкідливе, коли-б надзир суспільности над школою був обмежений і що окружна Рада шкільна не дала би ради своїй задачі; для того накладає проєкт закона на місцеві Ради шкільні обовязок повідомлювання окружній Раді шкільній о всь, що може стояти на перешкоді здоровому розвитку школи, а чим би то небудь вини походило і виповідати свою гадку о стані школи. Комісія шкільна, бажаючи, щоби місцеві Ради шкільні ані на хвилю не сумнівалися о тім, що мають обовязок доносити не лиш о справах економічних, але також о всь, щоби видавалося їм невідповідним під виглядом релігійним, або для удержання обичайности, вносить, щоби сойм умістив ще постанову, виповідаючу виразно, що річі могуті некористно вплинути на школу, о котрих місцева Рада шкільна, коли їх сама усунути не може, повинна повідомити окружну Раду шкільну, можуть бути також моральної, а не лиш матеріальної натури.

Дальше постановляє проєкт, що предсеіатель місцевої Ради шкільної має голосувати а не рішати на случай рівности голосів. При рівности голосів буде ухвалою то, за чим голосував предсеіатель. Вплив предсеіателя буде тим способом збільшений. Коли-ж він застановить ухвалу, то буде мусіти до трох днів повідомити окружну Раду шкільну. Речинець виношеня жалоб з сеголою відрочаючою против ухвал місцевої Ради шкільної скорочений з 14 на 8 днів.

Проєкт надає предсеіателєви права і обовязки виконуючого органу місцевої Ради шкільної і передає єму обовязок навідуватись до школи і доносити о її стані окружній Раді шкільній. Рада окружна буде лиш там їмнувати з помєжи членів місцевої Ради шк. надзирателя шкільного, котрий би заступав предсеіателя, де то буде уважати за потрібне.

Проєкт правительства робить право звиджуваня школи зависним від позволеня місцевої Ради шкільної, а то зі взгляду на сумні події, які проявилися в декотрих сторонах краю. Комісія годить ся на ту гадку, але вносить, щоби позволенє предсеіателя місцевої Ради шкільної давало право до звиджуваня.

Дальші постанови проєкту заporučають духовєнству право надзорования науки релігії а комісія робить поправку, що той надзир дотикає також і практик релігійних шкільної молодіжи.

Наконець надає проєкт окружній Раді шкільній право відкликуваня предсеіателя і розвязаня місцевої Ради шкільної, коли він мимо унімєсь не сповняє своїх обовязків. Комісія шкільна годить ся з загальним духом і з постановами проєкту, кладе вагу на звязь межи школою а суспільністю і бажає, щоби Ради шкільні могли діставати інформації о стані шкільництва від людей компетентних і охотних, котрі би доповняли інформації, давані інспекторами шкільними, бо ті в виду того, що мають обширні райони, не можуть допильнувати кожної школи.

Комісія вносить для того крім проєкту закона, також резолюцію, виваючу правительство, а взгляду краєву Раду шкільну о зарадження, щоби окружні Ради шкільні о стані шкіл їм підластних переконували ся побіч звичайних візитацій відбуваних інспекторами, також і висиланєм делегатів,

завізуваних до того з поможі осіб займаючих ся шкільництвом народнім і значючих его відносини.

На засіданю з 24 січня наступило справозданє комісії шкільної о внесеню пос. Барвіньського в справі утвореня окремої гімназії з викладовим языком руским в Перемишли. Комісія вносила: „Взиває ся ц. к. правительство, щоби існуючі в ц. к. гімназії в Перемишли рівнорядні класи з руским языком викладовим, відділили від тої гімназії і утворило з неї окрему державну гімназію в Перемишли з руским языком викладовим“. — Внесенє комісії ухвалено.

Рух в руских товариствах.

Справозданє з IX і X засідань виділу тов. педаг. з дня 6 листопада 1894 і 12 січня 1895.

Виділ нараджував ся над внесенем сов. В. Ільницького, щоб товариство педаг. заняло ся видавництвом бібліотеки для шкільної молодіжи. Після заявленя сов. О. Барвіньського, подасть Рада шк. кр. такому видавництву грошеву підмогу. Порішено се видавництво розпочати „Кобзарем“ Шевченка, предложеним вже давійше товариством Радї шк. до апробати.

Принято до відомости, що молитвенник виданий товариством вже появил ся і кошта его виносили 1.000 зр., ціну примірника навначено на 20 кр. За безкористне уложенє сего молитвенника вислано Всч. О. Сов. А. Тороньському письменим подяку.

Коштом товариства також появил ся переклад повісті Ю. Верне: „Подорож наоколо світа“. Кошта сего видавництва виносили 360 зр.; ціну примірника означено на 60 кр.

Принято до відомости справозданє касиєра, що завічану бл. п. С. Качалою суму 1.000 зр. вже піднято і покрито сими грішми часть довгу товариства.

Рішено на рік 1895 видавати часопис „Дзвінок“ без брошурованя і без окладинок, через що заощадить ся 200 зр.

Ухвалено старатись о призвіл на дебіт „Дзвінка“ в Росії. В тій цілі виділ вислав уложену Ви. дир. Е. Харкевичем петицію до російского міністерства справ внутрішних, через австрійске міністерство справ внутрішних. Голова товариства був в тій справі в міністерстві справ вишних у Відні, де, по засягненій інформації з Петербурга, ему заявлено, що російске правительство дебіту „Дзвінка“ не дасть.

Принято до відомости, що в Щирці і Миколаєві відбулись загальні збори тамошних філій і рішено візвати їх, щоби подали о тих зборах справозданя до центрального виділу. — Ви. учителям з Балинець, бажаючим засновати у себе філію, уділено потрібних інформацій.

Принято до відомости, що Ви. п. Вітошинський, управитель школи в Знесію, заявив охоту держати два відчити на найблизших загальних зборах товариства; порішено з его ласкавої оферти при нагоді скористати.

З ініціативи виділу запросив Ви. п. дир. Е. Харкевич професорів, уділяючих руского языка яко предмету надобовязкового в львівських школах середних з польским языком викладовим, на нараду, як би сю науку належало зреформувати. Анкета ся-відбула три засіданя і уложила плян сеї науки; сей плян і відповідну просьбу вислано до Ради шк. кравчої.

Прийнято до відомости, що „Історія педагогії“ вже готова, лиш вада-
вещь єї пише ще передмову до неї.

Полагоджено справу деяких рукописей, надісланих товариству до друку.
Рішено зробити відбитку фейлетону „Народної Часописи“: „Розбишак
на ріці Місісіпі“, повість Герштейера.

Обговорювано справу редакції „Дзвінка“ і „Учителі“.

Загальні Збори відложено на пізніше.

Прийнято нових членів: 1) Левицького Волод. учителя рускої гімназії
у Львові; 2) о. Левицького Олекс. душпастиря в Пуцилові; 3) п. Камінську
Ольгу, уч. в Уричі; 4) п. Запоточну Фридр., уч. в Витошинцях; 5) Цеглин-
ського Р., проф. руск. гімн. у Львові; 6) Чайковского К., смер судию; 7) Ко-
зюка, кондуктора держ. жел. і 8) о. Лежигубекого, сотрудника у Львові.

Загальні збори членів товариства „Шкільної помочи“
в Станиславові відбули ся дня 1 н. ст. січня с. р. в комнатах „Рускої
Бесіди“. Збори отворив о. Ом. Абрисовский вступним словом. Товариство за-
ложене перед несповня двома роками в ціли спомогання убогій рускої молодіжи
шкільної всіх шкіл публичних Станиславівських, (ві всіх школах Стан. єсть
700 рускої молодіжи) почало розвивати ся під прихильними обставинами. Шя-
рокі кружки Земляків всіляких станів заінтересували ся товариством, спомогли
щедро, а через те молоде се товариство вийшло в життє і стануло на кріпких
ногах. В тім часі позискало 96 членів і прибирало 550 зр. мастику. Тота
сума грошей досить значна, а ще значнійша она й тим, що склали єї наші
Земляки (звісно не багаті), що мусять спомогати багату народних товариств
в цілім краю і давати на різні добродійні, чи патріотичні ціли. Через складку
тих грошей, дана була товариству можливість запомогти убогим школярів і шко-
лярок руских, а вжеж найщедрійше запомогло товариство учеників рускої
школи вправ при ц. к. Семинарії уч., бо ся руска школа має найбільше
права до запомогти рускими грішми.

Саме-ж товариство запомогли найщедрійше значними жертвами слідуєчі
Добродій: Преосв. Єпископ Станиславівський 50 зр.; Высокопреосв. Ексцеленція
Митрополит 15 зр.; тов. асек. „Діістер“ 40 зр.; рада міста Станиславова 40 зр.;
рада повітова станиславівська 20 зр.; о. Антін Войцїховський 50 зр.; о. Др.
М. Садовський 20 зр.; товариство „Руских жінок“ в Станиславові 20 зр.; тов.
кредитове міщанське в Станиславові 15 зр.; каса ощадности в Станиславові
10 зр.; о. А. Мапанюк 10 зр.; о. М. Гулла узабіраною складкою 10 зр.;
о. А. Стчинський 5 зр.; о. Денис Вакулинський 3 зр.; міщани Станиславівські:
Янковський 10 зр.; Ковальський 15 зр.; Рубчак 10 зр.; и Старосольський радник
суду окр. в Станиславові 6 зр. 26 кр.; Всесв. о. Мітрат В. Фацьевич значними
вкладками чл. 8 зр. Збори виявляють подяку Вп. жертводавцям і ухваляють
єї оголосити в газетах.

Молодіж шкільна обдарована товариством знає о тім що зістала запо-
можена грішми рускими. Виділ привязував до того велику вагу, знаючи що
дитина буде пам'ятати хто єї запоміг, а се чей причинить ся до скріплення па-
тріотичного почуття у маленьких Русинів та Русинок. В той спосіб товариство
„Шкільна поміч“, хоть як оно і скромне, стане також чинником в роботі для
доброї долі народу українсько-руского.

По промові запросив голова о. совітника Куницького до проведу даль-
шим нарадам. З порядку денного відчитав п. Заклинський справозданє з діло-

водства а п. Вебер справозданє касове. Приходу мало товариство (за 20 місяців свого істнованя) 550 зр. 70 кр. На се зложили ся слѣдуючі позиції: Складка місцевих Русинів перед основанем товариства 36 зр.; вкладки членів звичайних 141 зр. 75 кр.; вкладки чл. спомагаючих 105 зр.; запомоги 240 зр. і 26 кр.; жертви і складки привагодні 22 зр. 26 кр.; дохід із скарбонк 5 зр. 43 кр. Товариство запомагало убогих учеників і учениць пятьох шкіл народних і школи виділової женьскої плащами зимовими, чобітьми, черевиками, сукенками, шапками, хустками, убраннями, квижками і приборами науковими. Загально закупило і роздало 48 плащиків зимових, 42 пар чобіт, 20 пар черевиків, 8 убрань хлопячих, 32 сукенки дівчачі, 16 шапок, 25 хусток, книжок шкільних і приборів наукових за 22 зр. 73 кр. Видано грішми: На друки, відозви, книжки товариства, печатку, скарбонки (при основаню товариства) 33 зр. 40 кр.; видатки канцелярийні, почтові, штемплі, марки і т. д. 26 зр. 12 кр. плащі зимові 183 зр.; сукенки дівчачі 26 зр. 85 кр.; чоботи 65 зр. 09 кр.; черевики 32 зр. 20 кр.; хустки і шапки 18 зр. 80 кр.; убраня 12 зр.; прибори наукові і книжки 22 зр. 73 кр.; уділено на прокормленє грішми 7 зр. 60 кр. Сума всіх видатків виносить 427 зр. 89 кр. Товариство має маєтку готівкою 122 зр. 81 кр. Виділ, хочачи сповинити ухвалу послѣдних зборів, щоби уряджувати кольонїї вакаційні для убогих дїтий шкільних, прийняв по переведеній дискусїї тоту гадку, що кольонїї вакаційні в такім великім і нездоровім місті як Львів мають за собою більшу рацію, як в Станиславові місті загально-здоровім. Виділ думав о заложеню бурси (платної), як се гадав був зробити виділ коломийскої „Шкільної Помочи“, та не переводив тої справи тому, що товариство не має до тепер ніяких сталих значнійших фондів, як мають такі товариства в Коломиї і Львові, а ще і тому не перевів виділ тої справи, бо видів обяв вї в Коломиї, де до заложеної „Шк. Помочєю“ бурси не вписало ся потрібне число вихованців. Виділ манїфестуючи товариство на виї брав участь в славних похоронах Шашкевича через своїх відпоручників, брав участь в помин. богослуженю за Ом. Огоновеского в Станиславові. Маючи на увазі § 11 статуту, котрий каже що кождий член товариства має право жадати від виділу інформацій що-до поміщення дїтий на так званих станциях, виділ займав ся збиранєм потрібних дат. Старав ся також позискати як найбільше учеників при записах до рускої школи вирав при Сем. учит.

Отєї справоздання прийняли збори до відомости і висказали через повстанє з місць подяку і узнанє виділови і голові товариства за веденє справ.

З порядку дневного вибрано контрольну комісію з о. катехита Порайка і проф. Мостовича, котра має фуніувати до слѣдуючих заг. зборів.

Помежи важкійшими ухвалами зборів суть такі: Збори поручають новому виділови, щоби спомагав убогих учеників шкіл середних, щоби номіщував гроші на книжочку Народної Торговлі, щоби оголосив відозви і призбирав окремий фонд на мундури для убогих учеників гімназйальних.

До нового виділу вибрано о. Ом. Абрисовеского головою товариства, п. Теклю Навроцку, проф. Кокорудза, проф. Заклинського, уч. Струтинського, а на заступників уч. Дмитерка і уч. Якубовича.

НОВИНКИ.

— Існити кваліфікаційні на учителїв шкіл народних і виділових рознічнуть ся: 1) у Львові дня 18 лютого, 2) в Перемишлї дня 25 лютого,

3) в Тернополі дня 15 лютого і в Станиславові дня 22 лютого. — Подана вносити треба за посередством Рад шкільних окружних заосмотруючи їх: 1) метрикою, 2) свідоцтвом зрілості, 3) potwierdzeniem що найменше 2 літної практики публичною і учительською, 4) життєписом і 5) виказом перестудіюваних підручників.

— **Популярні університетські курси.** В австрійському бюджеті на 1895 р. поміщена позиція під заголовком: „Субвенція на устроєння популярних університетських курсів у Відні 600 зр.“ Се має бути початок діяльності по приміру англійської *Universyte extension* (розширення університету). Оксфорд, Кембрідж дає в тім вигляді ініціативу; в згаданих містах і многих других устроюють професори учені і люди фахові не провізоричні, але сталі, органічні, цілість якої небудь галузи науки обнимають курси для ширшої публіки. До того вибирають предмети з історії, політики, економії, адміністрації і взагалі такі, які кождий горожанин повинен знати. На того рода курси ходять люди заняті фізичною працею і учаться. Введено також винос і іспити; хто зложить того рода іспит з цілого курсу — при чім ніхто его не питає, чи кінчив які школи — дістає свідоцтво, на основі которого єсть увільнений від одного року студій на університеті. Курси такі приступні і понятні для кождого, хоч они строго научні і основні. Досить представити собі вплив того рода викладів бодай на одну kwestію соціального руху, щоби пересвідчитись, що они можуть найусушнівіше ділати протів анархістичних змагань. Згадана *Universyte extension* єсть в Англії дуже хосенною інституцією. Як бачимо, правительство хоче і в Австрії зробити початок в тім напрямі.

К о н к у р с и.

— Окр. Рада шкільна в Тернополі розписує конкурс:

- 1) на посаду молодшого учителя при 6-кл. школі муж. в Тернополі (420 зр. і 10% дод.);
  - 2) на посаду старшого учителя при 3-кл. школі муж. в Тернополі (700 зр. і 10% дод.) і на посаду молод. учителя при тій же школі (420 зр. і 10% дод.)
- Від кандидатів ad 1 і 2 вимагає ся іспиту кваліфікаційного для шкіл виділових.

3) на посади при 1-кл. школах етатових в Чернихові, Чорторії, Черняхів руским, Грабівці, Домаморичу, Гладках, Городищі, Івачеві зол., Івачеві гор., Кипяцї, Курниках, Людви́вці, Лучцї, Носівцях, Смолянцї, Воробіївцї, Застінцї, Забайках і Пронятині.

Речинець до 24 лютого с. р.

— Окр. Рада шкільна в Рогатині розписує конкурс:

- I) при 5-кл. муж. школі в Рогатині: а) на посаду ууравителя (650 зр.); б) дві посади старших учителів (495 зр.)
- Вимагає ся іспиту для шкіл виділових з групи II і III.

II) При 1-кл. школі в Підгородю на посаду учителя (450 зр. і помешканє)

Речинець до 15 лютого с. р.

— Окр. Рада шк. в Дрогобичі розписує конкурс:

- 1) на посаду учителя релігії при школі 6-кл. в Дрогобичі;
- 2) на 2 посади молод. учительок при 6-кл. школі жіночій в Дрогобичі;
- 3) на одну посаду молод. учителя при 4-кл. шк. мужескій в Дрогобичі;
- 4) на одну посаду учительки молод. при 3-кл. школі жіночій на передмістю Зваричко-Лішнянськїм в Дрогобичі;

5) на посади при школах 1-кл. етатових в Більчї, Бастриці, Орові, Раделичї, Рибнику, Тинові, Урожи, Воли Якубовій і Залітї.

Речинець до 20 лютого 1895.

„ДОБРІ РАДИ“

часопис літерований для господарства і сабани; виходить в Рогатині пошта Садагура (Буковина) ще місяць і коштує на рік 1 зр. 50 зр.

Ще можна получити всі (6) роки. по анижній ціні.

Видав „Руске товариство педагогічне“. — За редакцією відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, від зарядок К. Бодарського.

Передплата:

на пів року 1 ар.
60 кр., на ці-
лий рік 3 ар.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

О Р Г А Н

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редикція
ул. Чарнецького
ч. 26.

Адміністрація
ул. Академічна
8.

Неопечатані ре-
кламні без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

ОМЕЛЯН ПАРТИЦКИЙ,

професор учительских семінарій у Львові, член-основатель і почесний член товариства „Просвіта“, товариства ім. Шевченка, руского тов. педагогічного і других руско-народних товариств,

помер дня 1 лютого наглед на удар серцевий, переживши 55 літ.

Покійний родив ся 1840 року в селі Тейсарові повіта жидачівського з вітця Посифа, пароха тейсарівського і матери з Абрисовских. (Мати відумерла его в 9-ім році життя, а отець умер в році 1879). Школи нормальні, гімназіяльні і богословські кінчив у Львові. Яко питомець духовної семінарії студіював філософію класичну і руску, а зложивши по скінченню богословія іспит з языка руского в 1864 році, посвятив ся праці учительській з першу при гімназіях в Чернівцях, Тернополі і у Львові, а відтак при львівській учительській семінарії від часу введення її в життя аж до смерті.

Омелян Партицкий, від молодости мислячий і трудолюбивий, почав писати вже яко семінарист в перших літах 1860-их („Галичанин“ в 1863 р. надрукував его наукову студію „Червона Русь в часах передісторичних“) і від того часу не выпускав пера з руки до посліднього віддиху. Видав перший Словар німецко-русский, укладав шкільні книжки, займав ся якийсь час редакцією „Правди“, в 1870-их рр. оснував і редагував „Газету шкільну“, з початком 1880 рр. оснував і редагував літературні часописи „Зоря“, оснував часопис „Зеркало“, видав своїм накладом дуже много книжок великого змісту. Послідною его працею був обемистий твір про доісторичну історію Галичини. Весь свій зайвий гроші покійний жертвував на друк книжок не лиш свого, але і чужого пера. Працював також в молодших літах в руско-народних товариствах. Русини стратили в ній чоловіка ученого і працюючого, щирого і прикладного учителя.

Дня 3 с. м. відбув ся похорон покійника при великій здвизі учеників его і рускої громади. Рускі товариства народні і семінарії зложили вінці на домовину Омеляна. Похорон вело численне духовенство руске і латинське, а хор кандидатів учительских і теологів співав під проводом о. Ост. Низжанського. На могилі працювали покійника пп. Н. Вахнянин, Ол. Барвіньский, Корн. Устиянович і Татомір — в імені товариств руских і товаришів покійного. Не стало знов одного труженника народного і то такого, котрого не зможе хто-будь заступити. Щирий жалі громади проводив несподівано померлого до могили.

Нехай ему земля пером буде, а пам'ять про него живе між Русинами та учить, як щиро працювати для народу.

Справи шкільні в Соймі Галицкім.

На засіданнях в днях 29 і 30 н. ст. січня здавала шкільна комісія справоздане о народних школах і учительських семінаріях, пропонуючи приймати до відомости відповідне справоздане краєвої Ради шкільної, візвати правительство до побільшення числа окружних інспекторів і додання окружним Радам шкільним канцелярських сил, щоби інспектори не були приневолені займати ся адміністративними справами. — П. Ковальський виражає признане краєвій Раді шкільній за її старання о народні школи, хоч не згаджує ся з деякими її постановами, н. пр. з надто острым шкільним примусом, котрий виключає заохоту і веде до накладання кар на родичів, що набирають недовіря до школи. Треба конечно основою народної просвіти зробити релігію. Бесідник кінчить резолюцією, жадающею, щоби при кожній учительській семінарії були заведені і інтервати.

П. Рей говорить дуже довго о потребі звязку межи школою а суспільністю і ставить резолюцію в тім напрямі, апелюючи до шкільних властей і інспекторів. П. Ст. гр. Бадені ставить два бажання до краєвої Ради шкільної: перше, щоби она в будучім справозданню подала докладний образ учительських поборів після поодиноких категорій, а друге виказ шкільних буднєв (з пляном коштів), котрих будова має бути підпоможена з краєвих фондів після торічного закона. Що-до резолюції Рея бесідник замітив, що треба би ще ухвалити другу резолюцію — до суспільности, щоби она підпирала школи.

Референт приймив резолюцію п. Ковальського і п. Рея, а сойм ухвалив разом з комісійними.

Ректор Войцїховський подав справозданє зі стану шкіл середних з цілим рядом резолюцій. Резолюції шкільної комісії дотично середних шкіл суть: 1) Визнає ся правительство, щоби оно, основуючи нові середні школи, творило нові заведеня передовсім з існуючих вже паралельних клас; 2) щоби підвищило платню учителів і дало їм можливість авансу; 3) щоби і на дальше старало ся завести науку гімнастики у всіх школах середних; 4) щоби перепроважувало конесеквентно внутрішнє уладженє і асанацию шкільних буднєв і щоби постарало ся о лікарів шкільних; 5) щоби приступило до заснованя школи учителів Мойсєвої релігії; 6) щоби перевело зміну екзамінаційних приписів для кандидатів на учителів шкіл середних, в ціли улєкшеня іспитів після внесеня поданих краєвою комісією екзамінаційною і Радою шкільною краєвою, та щоби розважило при тім, чи не далось би розділити іспиту з поодиноких груп на частні іспити, котрі можна би складати окремо, або і підчас університетських студій.

В генеральній розправі забирає голос п. Поновський і пригадає важну резолюцію соймову з 1886 р. в котрій виражене бажанє, щоби Рада шкільна краєва старала ся науку обох краєвих лєзиків по школах середних так уложити, щоби польська молодіж могла вчити ся руского лєзика, а руска молодіж польского. Примусови в тім взгляді стоїть на перешкодї арт. XIX. основного закона державного о загальних правах горожан з 1863 р., котрого зміна вимагає більшости ²/₃ голосів. Але тепер у Відни віє таким духом, що зміну ту можна би перевести, бо навіть провідники вірно конституційного стороництва внакше вже дивлять ся на ту квестію, а стороництво Гогенварта є прихильне, що можна бачити з статей Гельфєрта в Vaterland-і. Бесідник навів цілий ряд посольських голосів з 1886 р., котрі озвали ся в тім

справі, між иньшими Ад. Сапіги, Цолля, Малецького, В. Дідушицького і др. — Всі вислухали ту мову уважно, хоч внесенє не поставив бесідник ніяких.

В дальших дискусиях над справозданєм шкільної комісії о стані середних шкіл в роках 1893—1894 забирає голос п. Ст. Тарновський. Бесідник вважає злишнім жадати обовязкової науки обох краєвих язиків в середних школах, що предкладав п. Поповський. Обох язиків учать ся в нас добровільно і се є найбільше похвальне. — П. Антоневич не бачить користи в тім, если в виду конечности заведеня паралельних клас заводилось би в данім місті, другу середню школу. Ліпше вже засновати її в менших містах. Бесідник заявляє ся за запровадженням льокацій при класифікації учеників і ставить відповідну резолюцію. — П. Чарторийський попирав внесенє п. Поповського і заявляє ся за примусовим утравізмом в школах, бо-ж було-б пожадано, щоби польска молодіж навчила ся по руски. — П. Окуневський полемізує з п. Тарновским, котрий не признає конечности примусового утравізму для того, що буцім то польска молодіж добровільно вчить ся рускої мови. Шкода що в справозданя Ради шкільної краєвої не втягнено цифр, котрі показали-б, кілька польскої молодіжи вчить ся по руски. А прецінь руска молодіж обовязково вчить ся в польских гімназиях по польски. Чому-ж для польскої молодіжи наука рускої мови не має бути обовязком? — Реперент шкільної комісії ректор Войціховський симпатизує з внесенєм п. Поповського, але вважає его трудним до переведеня. П. Антоневичеві він вдячний за цінні фахові сказівки. — Відтак внесеня комісії прийнято з додатками п. Антоневича.

Буджет шкіл народних.

На засіданю сойму краєвого з дня 28 січня с. р. ухвалено ось який прелімінар краєв. фонду шкільного:

I. Видатки: Платиї, ремунерації за уділюванє науки релігії, додатки 5-літні, на помешканє, винагорода за години надобовязкові, а таксаже задаток для фонду шк. окружного в Кракові 2,715 984 зр., ремунерації, за-помогі і підмоги на курси вакаційні 53.100 зр., кошти подорожі і diety учителів зі взглядів службових 3.000 зр., додаток до фонду емеритури, емеритури для тих, що в наслідок реорганізації тратять посади і дари з ласки 21.557 зр., підмоги для фондів шкільних місцевих на будову шкіл 50.000 зр., підмоги для фондів шкільних місцевих на удержанє шкіл, удержанє будинку шкільного в Тарнові, поменші потреби шкільні і урядові і на кошти надзору фондів шкільних місцевих 70.672 зр., на прибори до науки (з слайдом) 18.460 зр., на окружні бібліотеки 4.125 зр., на окружні конференції 30 222 зр., на стипендії для учеників і учениць учительских семинарий 90.000 зр., ріжнородні видатки 11.800 зр., підмоги для шкіл удержуваних товариствами 18.184 зр., сума видатків: 3,087.104 зр.

II. Доходи: а) загальний фонд шкільний краєвий. Відсотки від капіталів 13.775 зр., доходи з дібр, реальностей і иньших прав 171 зр., додатки 40 зр., зиск з розпродажі книжок шкільних 2.835 зр., такса від спадщини 9.000 зр., иньші 8 зр., додаток з скарбу державного 54.943 зр., звороти задатків уділюваних громадам на будинки шкільні 14.600 зр. б) Поодинокі фонди місцеві: Відсотки від капіталів шкільних 20.303 зр., доходи з ґрунтів і ре-

альностей шкільних 6.173 зр., доходи з натураліїв 21.300 зр., доходи в готівці з давніших зобов'язань 438.024 зр., додатки від податків 388.171 зр., 3% додаток окружний 282.152 зр.

Рух в руских товариствах.

Загальні збори Наукового товариства ім. Шевченка, котрі відбули ся дня 2 н. ст. лютого в присутности значного числа членів місцевих і з провінції, відкрив голова товариства Ол. Барвінський о годині 10 $\frac{1}{2}$ рано промовою такого змісту:

„Минуло доперва півтора року від заснованя Наукового товариства ім. Шевченка, а вже і тепер громадна скількість членів його свідчить, що товариство здобуло собі симпатію і інтерес. Коли поветала гадка переміни давнього товариства в товариство наукове, підняли ся були сумніви, чи таке товариство зможе утриматись. Та вже сей короткий час свідчить, що така реорганізація була відповідна і що она дає запоруку розвитку товариства. Коли перше виділ займав ся і адміністрацією і науковими справами, то було так, що весь труд виділу забирала адміністрація. Тепер адміністрацію полишено і на дальше виділови, а наукову працю членам. То показало ся користним як з наукового так і з адміністраційного боку. Надії сповнили ся, хоч обставини були не конче прихильні. Виділ, лишивши секціям наукову працю, міг економічно краще повести товариство. Коли мова про науку, то скажу, що в секціях фізіологічній і історично-філософській праця справді ішла скоро і живо наперед, завдяки їх директорам, покійному д-ру Омелянови Огоновському і проф. М. Грушевському. Найменше діяльності проявила секція природничо-математична, бо сил там було мало і робота в першій почині. Коли я згадав і фінансову сторону товариства, то подякувати мушу передо всім проф. Громницькому и п. Костеві Паньківському, котрі тут найбільше потрудили ся.

Поверну до наукової сторони, хоч панове мають в руках справозданя. Як відомо, товариство видає „Записки“, де містять всякі наукові розправи, котрі — завдяки головні Українцям — звернули на себе увагу у нас і за границею. Крім того переняло товариство „Часопись правничу“, „Історичну Бібліотеку“, котрої редакцію я задержав на дальше, і видавало „Зоря“ під редакцією Вол. Лукича-Левницького і Ос. Маковея, та і другі видавництва. Уступаючий виділ в порозуміню з секціями постановив видавати в сім році „Жерела історичні“, котрих програму зладив проф. Грушевський, і збірники матеріялів етнографічних. Постановлено видавати також „Руску Бібліотеку“, розпочату небіжчиком Онишкевичем, а проф. Коцовський обіцяв приладити найближчий том. З того видно, що у нас веде ся праця, котра може скріпити нашу наукову повагу. Та знаємо, що всяке виданя потребує грошей. Виділ і о се постарав ся. Упорядковано справу довжників друкарні. Власні давні довги товариство сплатило, розширило друкарню, придбавши дві нові машини. Щоби добути більше фондів, виділ постарав ся о друки шкільних книжок і о субвенції з красивого сойму і міністерства. Сойм в минулому році дав 500 зр., а тепер бюджетова комісія ухвалила 1.000 зр. Центральне правительство признало на 1895 рік 1.500 зр., а на „Історичну Бібліотеку“ є окрема субвенція в сумі 500 зр. (Оплески). Цевно, що та квота ще невелика, бо при найощад-

нійших видатках оден том „Жерел історичних“ коштувати буде 3.000 зр.; але маю надію, що ми і на дальші літа діставати будемо ті підмоги, ще і більші. Коли я згадав о руху науковім і науковій праці, котру ми лише тут, в Австрії, при підмозі властей, можемо плекати, то думаю, що буду вірним речником загального збору, коли скажу: Наш Найясніший Пая і Монарх Франц-Йосиф I. най живі! (Всі вставши кликнули тричі: Най живі!)

Доси я вичисляв самі користи. Тепер перейду і страти. Всім в тямці ще торічний привіт покійного голови товариства „Просьвіти“. Він сказав: „Я один з трех послідних недобитків-оснувателів нашого товариства, можу тепер сказати: Нині отпущаєши раба Твого Владико“. Всі ми знаємо єго працю в нашім товаристві, а справоздання секцій, в котрій він працював, будуть записані на вічну пам'ять. Другу страту тяжку потерпіли ми вчера зі смертю Омеляна Партицкого, а третю давнійшу, через смерть проф. Петра Левицкого. Годі-ж мені не згадати тут ще двох — нашого великого мецената Пильчикова і Вовка Карачевского. Сьвітлі збори зволють пам'ять їх почитити встанем з місць. (Всі встали.)

На закінчене мушу згадати про оден докір, котрий зроблено історії товариства поміщений в II-ім томі „Записок“. Сказано, що она тенденційно сфальшована.

Заявляю отверто, що я був автором тої історії і написав єї як міг вірно, на підставі інформацій членів, бо записок з давних часів, на жаль, не маємо. Помилки можуть там бути, але тенденції фальшувати у мене не було. Коли проф. Драгоманов причинив ся до чого, то ніхто не буде єму перечити, а буде лише вдячний. Але, на скільки я знаю, головна тут була заслуга покійного Пильчикова. Коли в однім органі виражають ся о рускій „Академії наук“ з насмішками, то ми скажемо: з кого ся насмівають з того люде бувають. Ми доведемо до чогось працю, але не насміхами і кепкованем. Кінчу просьбою до сьвітлх зборів, щоб они дальше і ревайіше старали ся підняти працю і змагання нашого товариства і придбати єму нових членів, а тогді і в наше віконце загляне сонце.“ (Оплески.)

На внесенє проф. Громницкого загальні збори висказали голові товариства подяку за єго дотеперішні труди, а він, відповідаючи, заявив, що для него найбільшою нагородою була би хвиля, в котрій товариство переміналось би в правдиву Академію наук.

З порядку дневного мало наступити відчитанє справоздання з діяльності товариства. На внесенє п. К. Паньківського ухвалено справоздання не читати, бо оно напечатанє і члени мають єго. Голова отворив дискусію над справозданєм, але голосу не забрав ніхто, отже дискусію замкнено.

Наступило справозданє каснера п. Костя Паньківського. В дискусії над тим справозданєм забирали слово пп. Хойнацкий, Евг. Барвіньский, проф. Бічай, проф. В. Шухевич, проф. Геців, д-р К. Левицкий, проф. Коцовский, ред. Белей, Ол. Барвіньский і сам каснер, котрий давав кождому потрібні поясненя. — Проф. Врецьона, здавши в імени контрольної комісії справозданє з веденя касових книг товариства, котрі она знайшла в порядку, виїс, щоб уступаючому виділови уділити абсолюторію, а п. К. Паньківському висказати признанє і подяку за єго невтомимі труди на поли адміністрації. Оба внесеня прийнято і сповнено.

По тім наступили вибори, а по виборах відчит проф. Грушевського о боярстві на галицькій Русі. По відчиті загальні збори перервано і назначено

другу їх частъ, т. є. відчит проф. Верхратекого про галицькі діалекти і внесення та інтерпеляцій членів на 4-ту годину по полудни. Пополудневий відчит проф. Верхратекого (на котрий явило ся також много пань) викликав таку оживлену дискусію, що разом з нею тривав майже три години. Коли на порядок денний прийшли внесення та інтерпеляцій, ніхто до слова не зголосив ся, отже голова Ол. Барвіньский подякувавши зібраним а особливо замісцевим за участь, закрив загальні збори.

Загальний збір І-ої філії Руского товариства педагогічного в Щирци відбув ся дня 1 н. ст. січня с. р. в сали шкільній в Щирци.

Вступне слово виголосив голова філії о. Еліяшевский: заявив свій жалъ з причини малого заінтересованя ся філією зі сторони учителів і при тім заохотив їх, для власної просвіти, для піднесення значіння і поваги руского товариства і для розбудженя якогось духа-житя межи учителями, до численної і щирої участі в конференціях і зборах учительських. — Відтак наступило справозданє секретаря. Довідано ся, що виділ мимо невідрадиних обставин старав ся через цілий рік розвинути як найширшу діяльність. Виділови прикрі давав ся відчувати брак власної хати і все був змушений впрошуватись в комірне. Мимо того зарядив виділ дві конференції учительські, на котрих були совістно оброблені і передискутовані теми шкільні; на дохід молодіжи шкільної урядив в літї майку в літку на Збудові і замірив був устроїти в честь Маркияна Пашкевича вечерок музикально-вокальний на ціль добродійну, але староство львівське зглядно окружна Рада шкільна відмовила на тую ціль салі шкільної в Щирци. — Справоздання касового не було з причини, що перешкоджений касиєр не був на зборі.

До нового виділу на рік 1895 вибрано: головою через аклямацію наново о. Б. Еліяшевского з Гуменця, пп. К. Малицкого зі Щирця, Н. Стефановича з Дмитра, Т. Серкеса з Никінович і Л. Аелєра з Ланів яко виділових а пп. Ів. Долинку з Бродок і Ст. Куяниця з Сороків яко заступників.

На запросини виділу філії приїхав п. Банах, учитель з Рудна, з відчитом „О вихованю“, і той свій відчит, старанно оброблений, відчитав на зборі по виборі виділу. Зібрані нагородили прелєгента щирою подякою.

Наступили внесення членів: О. Еліяшевский виїс, щоби заходом філії урядити в короткім часі номінальне богослужєня за упокій бл. п. Омеляна Огоновского в Щирци. — П. Малицкий виїс, щоби виділ філії виїс петицію до сойму о підвищенє платні і зниженє літ служби для учителів. — П. Серкес виїс, щоби виділ постарав ся у дотичних властей о заведенє руского язика в урядованю шкільнім замість польского там, де нині викладовий язык руский. — Всі ті внесення одобрено, прийнято і припорушено виділови до переведєня.

Вкінци о. голова подякувавши за довіре і заохотивши членів виділу як і прочих учителів до помочи, виїс „многая літа“ цісарєви і замкнув збори. Жаль, що околичні свьященники чомусь сторонять від участі в зборах філії товариства педагогічного; на запросини ливя ся одинокий о. Хорєавий з Милошович. А прецінь се товариство руске, то кождому Русинови повинно залежати на розвою єго, іменно-ж учителям і свьященникам.

Наука рахунків в школі народній на підставі нових книжочок рахункових.

Подає: Володимир Витошинський.

(Дальше).

Друга книжочка рахункова „Рахунки для шкіл народних часть II“ призначена на II степені науки школи кожної категорії. Містить она науку о числах від 1 до 100. Наука ся розпочне ся на підставі сеї книжочки в другім році науки в школах більшекласових численням від 1 до 100, подібно як було при науці о числах від 1 до 10 і від 10 до 20. Учитель повторить наперед числене одиницями в порядку їх настання до 10 і опре на тім зараз числене десятками до 100. Коли діти пізнають десятки в обсягу сотки і навчають ся їх називати, будуть доперва учить ся числити від 20 до 30 через дочислюванє по одній одиниці. В той сам спосіб будуть дальше числити від 30 до 40 потім до 50 і так дальше аж дійдуть до 100. При тім дуже уважати треба на се, щоби діти научили ся вправно розкладати кожде число на десятки і сотки, а знаючи вартість кожного такого числа, потрапили також зараз єго написати. Наколи діти познакомлять ся загально з першою соткою, наступлять зараз по тім вправи рахункові чотирох ділань в обсягу кожної десятки осібно.

В школі більшекласовій вправи в обсягу перших двох десятків, як подає книжочка від 1 до 14 сторони, будуть лише повторенєм переробленого матеріалу в першій році науки і если би учитель числив ся з часом, або був певний, що всі діти в обсягу тих чисел добре рахувати знають, може сьміло тих кілька карток опустити а розпочати доперва науку від сторони 14 т. є. від числа 30. Радив би я лише переробити всі практичні приміри, котрі своїм легким уложенєм а навіть як виражу ся і дотепом, будуть для дітей не лише поучаючими але і цікавими, а то тим більше, що будуть їх самі з книжочки відчитувати.

Інакше в тім місці буде ся мала річ в школах однокласових, де діти в першій році науки учили ся лише до 10 а в другій році мають так само, як в школах більшекласових, дійти до сотки. Тут, если би учитель хотів поступати порядком як суть уложені книжочки, мусів би на II степені науки перейти ще другий розділ книжочки части I а відтак цілу книжочку часть II. Було би то за велике заданє на оден рік і здає ся мені, що хотяй би учитель і добре коло тої роботи звивав ся, то все на перероблене того всего, що в обох книжочках містить ся, забракло би часу. Щоби сему зарадити, думаю, чи не було би добре так зробити. Розділ другий першої книжочки, де бесіда о числах від 10 до 20, опустити цілком і уважати єе так, як би єго там і не було а з початком другого року науки приступити зараз до книжочки другої. В такім разі розпочинала би ся наука від сторони 4 від ділу „Вправи рахункові в обсягу чисел від 1 до 10“ а по скінченю того ділу наступив би ще діл „Вправи рахункові в обсягу чисел від 1 до 20“ т. є. до сторони 14. Від сторони 14 верне учитель на сторону 3 де дасть дітям понятє чисел першої сотки тримаючи ся тих самих методичних точок, як се робив учитель в перших лекціях другого року науки в школах більшекласових.

Коли діти пізнають обсяг чисел від 1 до 100 а взаглядно навчають ся числити до 100 і на відворот, розкладати кожде число на десятки і одиниці

а також і будуть уміти його написати, поверне тоді учитель на сторону 14 і далі розпочне науку від ділу „Вправи рахункові в обсягу чисел до 30“ і піде уже порядком книжки до її кінця.

Здаєся мені, що справа науки рахунків в школах однокласових дала би ся залагодити на низших двох степенях, як я вище сказав, если би тут не заходило еще одно лихо. Коли заглянемо до плянів наукових добачимо, що вимір часу на науку рахунків в школах однокласових єсть скупіший, як в школах більшекласових, бо половина часу припадає на науку тиху. Що ж на се інструкція каже? Інструкція на се дає таку раду: „З причини, що в школах однокласових вимір годин на науку голосну єсть менший, як в школах більшекласових, вільно учителеви школи однокласової скоротити поступованє методичне. То само можна учинити і в школах більшекласових, если наука з якихсь причин довший час була перешкоджена.“

Не легко то так методичне поступованє при науці скоротити як се в інструкції написати а при науці рахунків то по моїй гадці се і неможливе. Тут иньшої ради нема, як тільки хіба декотрі вправи уміщені в книжочці полишити і в той спосіб обєм уміщеного в ній матеріалу зменшити. Наука рахунків не много на тім потерпить а на часі таки много зискає ся. Опустити можна сьміло всі вправи друковані дрібним друком, обняті під мале і т. є. задачі з доповняючими kropkami, бо сі з поміж иньших задач для вправи мають найменшу вартість. Я зробив би так само і з подібними задачами як на сторони 12 під 2 і 3. Один лиш можна би з них зробити ужиток а іменно той, що надають ся добре на тихе занятє в школі, бо з ними діти не так борзо упорають ся, та не будуть через се перешкоджати другому відділові дітей при науці голосній.

Наступає тепер питанє як поступати належить з чотирма діланями чисел при кожній десятці? Спосіб того подає дуже докладно сама книжочка котрій не можна відмовити практичності і систематичного як також і методичного зуставлення. Додаванє буде розпочинати ся наперед від чистих десяток як н. пр. $10+20=30$. Потім наступить додаванє одиниць до десяток сполучених з одиницями н. пр. $36+3=39$ а вкінці додаванє десятків з одиницями до подібних їм чисел як $15+24=39$. І на тім степені науки при жаднім діланю не належить розкладати чисел на десятки і одиниці але відразу до першого числа дочисляти число друге а если їх є більше то до повсталєї суми з перших двох чисел дочислити число третє і так даліє поступати, добираючи слідуєче число до суми попередних. Возьмім до того один примір. Маємо счислити $20+10=30$. Говоримо: „Двайцять а десять є трийцять“; а не як давнійше „Двайцять то чинить 2 десятки а 10 одну десятку. 2 десятки а 1 десятка є 3 десятки а 3 десятки то є 30.“ Другий примір. Маємо додати устно $16+23+35=74$. Говоримо: „Шіснайцять а двацять є трийцять і шість а три є трийцять і девять а трийцять є шідесят девять а пять є ємдесят і чотири“. Так само числять діти і при письменнім рахунку, котрий на сїм степені науки навіть і письменним годі назвати, бо тут всі задачі діти обчисляють в пам'яті а лише готові вислідки пишуть. З способом уживанім при додаваню письменнім познакомлять ся діти доперва на III степені т. є. де додаванє розпочинає ся під збираня одиниць, потім десятків і т. д. Так само при відніманю, множеню і діленю в другім році науки будуть діти знати лише один спосіб числення т. є. спосіб пам'ятевий. Кожда задача розв'яже ся в пам'яті а напише ся вже з готовим вислідком.

При відніманню належить подібний порядок задержати як при додаванню. І тут наперед маніпулює ся десятками; потім приходить ся до чисел де відємна зложена з десятків і одиниць а відємник не перевищує десятки, н. пр. 42 - 9, а вкінці наступає відніманне чисел де так відємна як і відємник зложена з десятків получених з одиницями, н. пр. 47 - 29. В який спосіб буде відбувати ся відніманне в зачерку чисел до 100 не подаю на тім місці, бо кождий інтересований знайде се в книжочці, де в тій цілі уміщені суть вказівки а іменно на сторони 8 і 9 згаданої книжочки.

Як поступати при множенню і діленню поучає також сама книжочка а іменно вказівки на сторони 16, 17 і 18 означені зв'язочкою.

Заходить тут ще одне питання, що-до способу писання письменних вправ а взагалю в яким порядку належить писати числа входячі в склад задачі. При додаванню, відніманню, множенню і діленню в значенню поміру пишуть ся числа побіч себе з властивими знаками, котрі при додаванню мемо читати (+) більше; при відніманню (-) менше; при множенню (×) рази а при діленню в значенню поміру (:) містить ся. При діленню в значенню поділу пише дільник під ділимком і читає ся „поділене“ або „n-та часть“. При множенню так само як і на першій році будемо і тут ще писати множник перед множною і так: $2 \times 14 = 28$, де 2 буде множником а 14 множною. При діленню чисел заходить на тім степені вже та ж різниця, що часто по поділі лишають ся решти. З того рода задачами стріне ся учитель вже на сторони 11, де в н. пр. $17 : 2$; задача до розв'язання не є тяжка, але де написати тую решту, котра позістає, если сей рахунок будемо уважати за ділене в значенню поміру. Дитина скаже: „В 17 містить ся 2, 8 разів і зістає 1“ і напише: $17 : 2 = 8$ а позісталість буде писати побіч того, як то роблять Німці, а то так: $17 : 2 = 8 \frac{1}{2}$.

Не мале значіння мають в тій книжочці і приміри практичні. Діти будуть їх з книжочки самі відчитувати і розв'язувати і на підставі їх буде учитель сам много інших примірів укладати і подавати ученикам до розв'язання. Памятати також має учитель і о дальшій науці о мірах, вагах і т. н. які в зачерку сотки містять ся.

На тім степені науки пізнають діти, що день має 24 години, місяць 28, 29, 30 і 31 днів, корова 100 сотиків, сотнар 100 кілограмів, копа 60 шук, гектолїтр 100 лїтрів і т. д.

На остатній картці сей книжочки уміщені найзвичайніші улекшеня уживані при розв'язуванню задач рахункових. Уміщені они в книжочці лише яко вірці, котрі вказують учителеви, яким би то способом можна часом улекшити рахунок, щоб скорше прийти до вислїдку. Для того не треба брати того ділу книжочки яко відрубної часті з науки рахунків і осібно его трактувати, але о скілько при численню спосібність буде одного зараз відповідного способу ужити. Н. пр. при розв'язанню задачі 14 на сторони 34 уживає ся способу як під III на сторони 69. Перейшовши з дітьми цілу книжочку докладно і з розвагою можна бути певним, що діти дуже много з науки рахунків научили ся; бо не лиш що уміють маніпулювати числами в обсягу до 100 але що важнійше, що на всесторонних примірах практичних научили ся мислити і підготували ся добре в тім напрямі на будуче. Если би ми хотіли відповісти подрібно чого діти на другім степені з науки рахунків учили ся, мусіли би ми сказати, що майже всього. І дійство, они крім засадничих чотирох ділань учили ся рахунку спілки (задача 20 на сторони 21) рахунку

мішанини (задача 15 сторона 28) рахунку проценту (задача 10 на стороні 34). Учать ся діти на тім степені науки і о дробах. Пізнають часті $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{5}$ і учать ся ними додавати, їх віднимати і ними множити а також перемінювати на інші часті, що провадить знов до спровадження дробів о нерівних знаменниках на дробі о знаменниках рівних. Вкінці поступенно при кожній новій десятці доповняють табличку множення і міщення і по скінченню книжочки уміють її вже цілу. На закінчене о книжочці рахунковій часті II мушу додати, що уклад її єсть дуже добрий і під кожним виглядом перевищує ся книжочка своєю попередницю. Маю повну надію, що коли учитель піде вслід зіставлення тої книжочки і сам добре зрозуміє гадку зіставника (автора) то наука рахунків о половину стане ся лекшою в наших школах народних а наслідки без сумніву будуть лучші як тепер.

(Дальше буде).

Огород шкільний.

Подав: Ант. Глодзинський.

(Дальше).

Ростини цибулькові. В огороді цвітівим дають ростини цибулькові найперші весняні цвіти. До таких належать:

Гіацинт (*Hyacinthus orientalis*), цвіте в цвітні і в маю.

Скорозріст піденіжник (*Galanthus nivalis*), цвіте дуже вчасно на весні.

Туліпан (*Tulipa gesneriana*).

Шафран весник (*Crocus vernus*), цвіте в марті і цвітні.

Скороспілка весняна (*Leucojum vernum*) цвіте в марті.

Цибульки шафрана і скороспілки ростуть через кілька років на однім місці; за той час розростають ся они і коли їх вже за густо розсаджувемо їх на інше місце.

Цибульки гіацинтів, туліпанів і скорозросту пересаджують ся що року в осени на старанно скопанім дрібним обірином погноєнім куснику в відступах що 5—6—10 см. на 7—8 см. глибоко. Посаджені цибульки прикриває ся на зиму легко соломою. На весні соломі згрібає ся а ростини обсапують ся. Коли ростини відцвітуть і било усьхе, тогди цибульки треба викопати, очистити від глини і переховати на сухім місці аж до осени.

До красних цвітів цибулькових належить також Лілія сніжна (*Lilium candidum*) котра має цвіт великий, сніжно білий, дуже пахучий. Цвіте в липні і серпні. Росте на місці 4—5 літ. Потім треба її в серпні, як било усьхе пересадити, при чім цибулю можна поділити, для дальшого розмноження тої величавої цвітки.

Георгінія змінна (*Dahlia variabilis*), єсть то цвіт осінній красний, хотяй без запаху. Ростина ся відзначає тим що має коло корівя бульвисті нарости подібно як би у бараболі. Що року било в осени зріає ся а корін з бульвами треба викопати і переховати в пивниці вільній від морозів. Георгінії розмножує ся з насіння і з поділу корінця перед садженем на весні. Найбільше модні тепер георгінії порожнього цвіту.

Зужиткованє рoстин оздобних в огороді шкільнім.

Всі повнше подані рoстини так однорічні як і тревалі, що мають служити до прикраси огорода шкільного, дадуть ся зужиткувати передовсім в той спосіб, що обсаджуюмо ними рабати вздовж доріг і стежок положені.

Рoстини стараємо ся укладати в гармонійні скуплення. Цьвіти на рабатах садимо або так, щоби рoстини найвищі ішли самою серединою а по боках росли цьвіти низші, або найвищі рoстини садимо на краю дальшій а найнижші на краю найближшій від дороги. Рoстин не можна садити за густо, бо инакше краса їх цьвіту губить ся. Цьвіти треба укладати побіч себе так, щоби творили одну гармонійну для ока милу цілість а не разили ока своєю пестротою. Наймилішою для ока єсть така гармонія барв, яку видимо н. пр. при заході сонця де синь неба лучить ся з помаранчево червою краскою обляків над заходом сонця і золото-червою краскою обсапаними вершками дерев. Лучать ся добре з собою барви червона, жовта і синя; помаранчева і синя; зелена і фіолетова; червона, біла і помаранчева; червона біла і синя, біла і фіолетова.

Кілька понизше поданих прикладів най покажуть, як можна укладати цьвіти на цьвітових рабатах.

I. В ряді середнім рожі корчиковаті добирає після барви цьвіту. В рядах бічних братки. Обвідки з суниць або барвінку або фіялків.

II. Ряд середній: левкоії лїтні або астри добирає барвами. Ряди бічні: резеда або флюксен. З країв обвідки.

III. Ряд середній: гвоздики; ряди бічні: братки; обвідки.

IV.

(Взорець до прикладу IV і V).

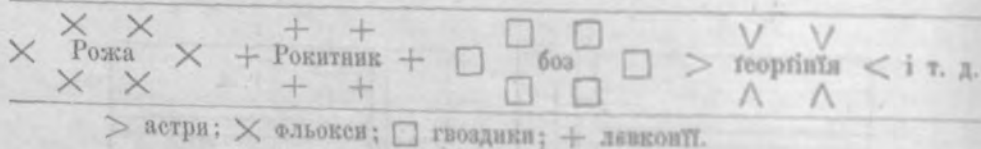
1. Скороспілка весняна,
2. Червоні гіяцинти обведені білими шафранами, а в слідуючій (2) сині гіяцинти обведені жовтими шафранами.

3. Перерви можуть бути обсягані травою або засаджені фіялками.

V. 1. Туліпани.

2. Фіолетові гіяцинти обведені жовтими шафранами на переміну з червоними гіяцинтами обведеними білими шафранами.

VI. На середині роботи садимо рядом в віддаленню що 1-20 м. або і більше кортики рожі, лілії, бозу перекого, рокитника чорнявого, георгінів, вєпрни або винниці (порічки). Наоколо них садимо однорочні цвітї числом н. пр. по 6.

О г о р о д я р и н н и й.

Коли огород цвітєвий має служити для прикраси школи і для вироблення смаку естетичного у молодіжї, то дальші два відділи огорода шкільного, то єсть огород яринний і шкілька овочевих дерев мають служити безпосередньо практичним цілям. В огороді яриннім ознайомлює ся молодіж — а особливо найбільше в тім інтересовані дівчата — зі всіми роботами коло ярини. Охочі і спосібні дівчата заставляємо сїяти, садити, пікувати, пересаджувати, полоти, сапати, обгортати, привязувати биля насїяні, збирати насїя, переховати ярину на зиму. Они і в будучности яко газдинї найбільше з тим будуть мати дїла. В огороді яриннім познайомлює ся молодіж з огородинцтвом, галузею доси мало сїльській людности знаною, хотїя досить важною. Нинї більша половина селян має ґрунту так мало, а при тім рук до праці досить, що зазнайомлене сїльської людности з управою огородинчою (котрої задачею єсть з малого кусника землі добути при великій старанности в управі, при сильнійшій ґноєнї і при значнім накладі праці рук людських добути як найбільше плодів) було би для неї великим добродїємством.

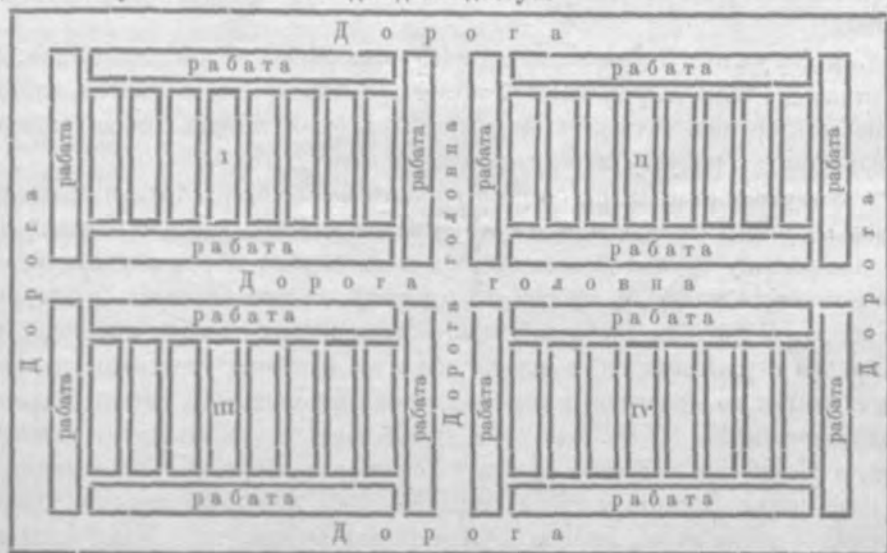
В огороді яриннім зазнайомлює ся молодіж з поправними відмінами рєстїн яринних (як і взагалї господарських), які новочасна штука огородинчи вєсіла виплекати і з рєстїнами доси сїльській людности мало знайними, як н. пр. шпараїами, калїфіорами, помідорами і т. д.

З тих повнєше наведених зовсїм важних причин учитель школи народної не може занедбувати управи огородинни, хотїя би і єго особистї відношеня того рода занятїю не сприяли — н. пр. єсли не єсть жєнатим. Тим лекшою єсть річею перепровадити взїрцєве загосподарованє огорода яринного там, де особистї потреби учителя жєнатого позваляють на зробленя щорічних невеличких вкладів на закупнє доброго насїя і т. н.

Але найважливішу роль відіграє огорож яринний при школах сільських під більшими містами, бо людність тих місцевостей і так плекає яринну на продаж, а дуже многі навіть можуть лише з продажу ярини жити, як н. пр. в околицях під-львівських.

Головним видатком на загошодаровань огорож яринного єсть закупно доброго насіння, здорового і в найлучших сортах. Скоро раз роздобуло ся таку сорту, можна потім собі самому з року на рік насіння продукувати; лише декотрі рослини вимагають що року закупна свіжого насіння пр. каляфіори.

Ґрунт під огорож яринний повинен бути, о скільки се можливо, зріґольований і старанно вигиновий. Ґноєне кожної парцелі повторяє ся що 2 або 3 роки в спосіб вже повише поданий (ч. 21 „Учителя“ з р. 1894). Найкрасше виглядає огорож яринний если его поділимо на чотири рівні відділи в спосіб нашкіцований в чч. 20 і 21 „Учителя“ з р. 1894. Кожний з тих відділів має вид квадрата або прямокутника і єсть поділений на грядки 1·20 широкі з бороздами до 30 см. широкими. Крайні грядки від доріг творять ніби рами і уживають ся на рабати цвітоті, обсаджуюмо їх також корчиками веприн, винниця, як то вже була о тім докладно бесіда в части попередній. Поміж тими чотирьма відділами ідуть дві по 1·5 метра широкі дороги. До кожної грядки має бути зі всіх боків догідний доступ.

I, II, III, IV чотири відділи з грядками під ярину.

Насіння рослини, котрі не зносять або можуть обійти ся безпересадження (морков, петрушка, горох, біб і др.) сіємо відразу в ґрунт до того приготований. Такі насіння або садимо в ямки, н. пр. біб, фасолю, або сіємо рядом, н. пр. морков, петрушку.

Ряди значимо собі на поперек грядки. Коли рослини посходять а стоять за густо, треба їх в протягу літа в міру їх розросту промикати і брати на ужиток до кухні.

О спорядженню розсадників (інспектів) була вже бесіда. Найпростіший розсадник робити можна в той спосіб, що грядку, сильно дрібним обірником погноєну, менше більше на чотири метри довгу обкладає ся доколом дошками і ту скринку накриває ся з верха вікнами ошкеленими зовсім так само як в інспектах. В такім розсаднику можна сіяти розсадку вже від половини марта. На ніч окривають ся вікна солом'яними матами. На день в часі погоди і як

тепло, вікна здоймають ся. Розсаду можна плекати також в дерев'яних скринках, сподом продіравлених, в котрі насипаємо доброї землі.

Короткий опис управи поодиноких рослин в огороді яриннім.

I. Ростини кореневі.

1. Бараболя (*Solanum tuberosum*) належить до белеповатих.¹⁾ В огороді яриннім управляємо бараболі лише о стільки, о скільки они мають достарчити вчасної ярини, заким прийдуть бараболі з поля. Для того садимо тут лише сорти найвчаснійші. Если хочемо мати вчасні бараболі треба добирати не лише вчасні сорти, садити їх на буйних грядках, але треба ще щоб насінне перед засадженням добре привило і накілчило ся. Для того уміщуємо насінне від лютого в теплій комнаті, де оно вяне, морщить ся і починає кильчити ся. Коли кильці суть вже 2—4 цент. довгі, садимо насінне уважно, щоб не ламати кильців на грядках не за вогких. Сипати, полоти і обгортати кілька разів, як на поли, а від весняних приморозків, если би були, треба хоронити. При кінці червня можна вже мати молоді барабольки. Найвчаснійші і придатні до огородової управи суть слідуєчі сорти: 1) американські вчасні рожеві; 2) Extra early Vermont; 3) англійські ниркові бараболі; 4) бішккетові (Bisquit-Kartoffel), що-до смаку одні з найлучших; 5) Bresee's Peerless; 6) Snowflake.

2. Бруків (*Brassica napus garifera*) належить до хрестоцвітних. Бетт то рости дводітна, а управа її вель легка. Яко ярина до варення найсмачнішою вель бруків, поки вель ще молода. Бруків можна також шаткувати і квасити так як капусту або разом з капустою.

З засівом розсади не потреба спішити ся, бо стара бруків став ся не-смачною; для того сіємо насінне деє при кінці цвітіння або аж в маю. Невелику але смачну бруків можна збирати коли садимо її розсаду аж по зборі якогось вчасного плоду, н. пр. вчасного гороху, салати, а навіть в стерня по зборі збіжжя; в тій цілі треба собі приготувати розсаду на ще пізнійше. Розсаду брукви пересаджує ся в червні або і ще пізнійше, притинаючи корінь троха а листки до половини, і садимо глибоко аж по перші листки. Віддалене рослин виносить 20—30 см. одної від другої. Бруків любить ґрунт глинястий, вогкий, а не зносить свіжого ґноюна. Роботи коло брукви суть: сипанє, полєне і обгортанє. Обгортати треба старанно щоб корінь не стояв під верхом на сонці, бо тогди зараз ликоватіє. Перехованє брукви через зиму таке саме як бураків. Як вже вище було спізнєно бруків можна шаткувати і квасити. Так іменно роблять з нею в Альзаці. Яко ярина вель бруків найсмачнішою, коли не вель старша над два місяці.

Насінє брукви збирає ся з висадків. Відміни брукви суть: 1) великанська Hoffman'a, управляна на полях яко кори для товару; 2) відміни до їдженя або округлі як Rond des Vertus, або подовговаті, як н. пр. біла, со-лодка Long des Vertus.

3. Бурак (*Beta vulgaris*) належить до лободоватих.²⁾ Управа его вель знана. Бурак вправді зносить пересадженє, але з коренем треба обходити ся дуже уважно. Для того найлучше садити его від разу. Садить ся по 2—3 зерня

¹⁾ До белеповатих (*Solanaceae*) належить тютюн, помідор і бараболі. Бараболі цвітє не суть вправді коріннями, як прочі ту численні ярини кореневі, але суть буластими наростами на коріннях.

²⁾ До лободоватих (*Cyperodaceae*) належать: лобода, бурак і шпинат.

в відступах що 30—40 см., а коли поєходять, то злишні ростинки проминає ся і пересаджує на иньше місце. Бураки можна садити через цілий цвітень і май. Через літо треба їх кілька разів обсапати і високо обгорнути.

Бураків уживає ся до виробу борщу, і такі бураки мають мати темно червоне м'ясо з соком як кров червоним. Дальше уживають бураків до виробу цв'ікли і на ярину звану бурачками.

В огородинстві плекає ся лише відмінні так звані цв'іклові; на поли управляемо бураки т. зв. пашні (pastewne). Добрий бурак цв'ікловий перекровний має барву м'яса темно червону аж в чорне впадаючу а не може мати яєних білавих жилок або лика. Найлучші відмінні суть: 1) єгипетські плоскі, з малим листем і чорним м'ясом; 2) ерфуртські, на пів довгі; 3) Non plus ultra, повздожні, як кров червоні, з дуже темним листем; 4) Victoria зі всіх відмін може найлучша, лист має темний, блискучий, кучерявий. Насіває збирає ся з висадків. Бураками цв'ікловими можна обсаджувати край грядок з цегулею, морквою, або нетрушкою. (Дальше буде).

Постанови властий шкільних.

— Кр. Рада шкільна потвердила вибір бар. Адольфа Бруницького, Стан. Незабитовського на делегатів Ради пов. до окр. Ради шкільної в Городку, а управителя школи зі Старого міста Андрія Батицького на представителя учительського звання до окр. Ради шкільної в Старім місті. Учителями народних шкіл іменовані: Вінк. Електрович у Воли задержавській, Райзель Дебора Лібсман стар учителькою школи жєньської в Дрогобичі; Осип Мельницький управ. в Олеші; Антія Сменда учит. в Тисмениці на передмісті; о. Гр. Литвиневич гр. кат. катехитом народних шкіл в Станиславові; Ванда Гурска ст. уч. в Гусятині. В званію учительським потверджено Осипа Старомійського в гімназії V у Львові. Заступниками учителів в середніх школах іменовані: Тадей Тросколяньський в гімназії в Станиславові, др. Стан. Витковский в гім. св. Анни в Кракові, Мих. Грицак в гімназії в Стрию, др. Енген Ромер і Іван Теофіл Качор в реальній школі у Львові. Перенесені заступники учителів: Александер Демкович з гімназії в Перемишлі до Коломиї; Андрій Процик з гім. в Сяноці до Ярославля; Франц Фриз з Кракова до Ясла; Іван Дорозінський з Кракова до Боклі; Осип Яворський з Тарнова до Кракова; Осип Вербицький з Кракова до Нового Санча; Адам Волєк з Нового Санча до Кракова. В Дорогові пов. станиславівського буде від 1 вересня 1895 однокласова школа народна.

— Учителями народних шкіл іменовані: О. Дмитрик старшим уч. в Надвірні; В. Соколіва управителькою на Забужу в Сокалі; о. З. Ягелський гр. кат. катехитом в Раві; П. Станьковский управителем на Балках в Снятині; Пельвєцький мол. уч. в Коломиї; А. Глушкевич мол. уч. в Коломиї; В. Явєцький ст. учит. в Снятині; Ем. Новаковська мол. уч. в Гвіздці; П. Панась ст. уч. в Печеніжині; о. Гнат Попович гр. кат. катехитом в Снятині; А. Чосниковський ст. уч. в Королівці; Марія Тененбаум управ. в Ходачкові малім; Т. Мацілінський уч. в Цєброві; В. Грицакевич в Сороках львівських; Іп. Кобиланський в Сапогові; Ів. Стронський в Стронятині; Емілія Дандівна мол. уч. в Станиславові при виділовій школі; Іл. Солєвицький в Бєбничах коло Крича; Альойза Рогальська ст. уч. в Скалі; А. Лясак управ. в Забержові; Ант. Висницка ст. уч. в Висничу; А. Ключевач в Борку; А. Косовський упр. в Бороновичах великих; О. Виживовський у Гвозниці горішній; В. Когут в Паликіні; М. Строківна мол. уч. в Тичині; Юлія Залєска в Пікулічах; Л. Лукашевич ст. уч. в Дрогобичі; О. Щєпанський у Вороцяні і Ф. Свошовський в Ославиці.

Конкурси.

Головний Виділ Товариства „Просьвіта“ у Львові розписує сам конкурс на написане для Товариства „Просьвіта“ книжочок єдиного змісту: 1. Повістей з життя суспільно-народного і оповідань морально-релігійних. 2. Оповідань історичних. 3. Розвідки економічно господарські, як також образки з історії промислу і торгівлі. 4. Розвідки з гігієни. 5. Короткий правотар народний. 6. Образки етнографічні і географічні. 7. Образки з природи. При виборі предмету праці звертає ся увагу на зміст дотеперішних видань Товариства. Книжочки мають бути написані в спосіб приступний для народу, а обємом не можуть переходити трох аркушів друку. За оригінальні праці платять Товариство „Просьвіта“ від аркуша (24 сторін) 15—25 зр. а за переклади 8—15 зр. а. в. Рукописи належить надіслати до Головного Виділу Товариства „Просьвіта“ у Львові (при ул. Вірменській ч. 2), кожного часу. Рукописи прийняті стають ся власністю Товариства, а неприйняті будуть звернені авторам. За Головний Виділ Товариства „Просьвіта“ у Львові дня 12 грудня 1894. *Олександр Барвінський, Др. Кості Левіцький.*

Щоби розбудити живіший рух поміж нашими письменниками, часопись „Зоря“ розписує конкурс на оповідання, новелі, розправи научні і т. н. Кожа праця має складатись менше-більше з 2.000 вершів друку. До оцінки праць буде визначена окрема комісія. Праця, узана за першу, одержить премію 75 зр., друга 50 зр., третя 25 зр. Ті праці будуть по черзі друковані в „Зорі“; крім сего редакція застерігає собі право друкування всіх тих праць з поміж надісланих, котрі будуть для „Зорі“ відповідні. Речинець до надіслання творів називає ся до 15 н. ст. марта 1895 р. Пізніше прислані твори не можуть уважатись конкурсовими, хоч можуть бути друковані. Твори треба посилати рекомендовано на адресу: Вл. Кость Павликівський, директор Інституту руского товариства педагогічного у Львові, при ул. Театинській ч. 19. На кожій праці дає ся знає або число; те саме пише ся і на замкненій ковертї в котрій містять ся імя, прізвище і адреса автора. Коли твори будуть прийняті, коверту отворять ся; автори неприйнятих творів можуть собі відібрати свої праці вказавши якусь адресу, під котрою має ся твори звернути. Конкурс рішить ся в першій половині цвітня 1895 р. і результат оголосить ся в „Зорі“ і інших часописах. — *Редакція „Зорі“.*

Краєва Рада шкільна розписує конкурс на місця окружних інспекторів шкільних в Живці, Лимановій, Бжеску, Коросні, Вербозі, Перемишлянах, Долині, Товмачі і Новім Санчі, а євентуально в інших шкільних округах, які можуть опорожнитись ся. Від компетентів вимагає ся або учительської кваліфікації до середніх шкіл і бодай п'ятилітньої практики в учительсьім званю, або кваліфікації на посаду дійсного катихти народних або середніх шкіл і також бодай п'ятилітньої практики на сій посаді, або кінці учительської кваліфікації до вишшох шкіл і десятилітньої практики в учительсьім званю. Ті кандидати, що старають ся о посади в руских повітах, мають вказати ся знанєм обох краєвих мов. Подання треба вносити до кінця лютого 1895 р.

Посмертні вістини.

Григорій Либинович, учитель в Стрізьчу, н.м. городеньского в 36 році служби учительської.

П. Штокаль учитель в Отиновичах пов. бобрецкого.

Оба покійні позіставляли по собі памать ревних учителів і щирих труженників на вибі народній, що виховали цілі покоління, котрим присвячували незвичайною трудолюбивістю і любовю до народу руского.

Земля їм пером!

Видан „Руске товариство педагогічне“. — За редакцію відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Водяреского.

Передилата:

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

О Р І А Н

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакция
ул. Чарнецького
ч. 26.
Адміністрация
ул. Академічна
8.Неопечатані ре-
кламациі без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Вступна річ

виголошена в XXXIII роковини смерті Тараса Шевченка проф. Михайлом
Пачовским в Коломій.*)

Витаю Вас в імені всіх руских коломиїських товариств сердечним братним словом та тішу ся що нинішній XXXIII роковий з ряду вечер в пам'ять великого мужа лучить наші серця і душі в одну душу спільної любови і поклову тому апостолови сьвятої правди. Наші серця оживляв нинішня хвиля тим житєм, яке палало в душі того сина закріпощеного мужа-невольника з поміж мільонів невольників, що вихований в школі дяка 24 літ пережив в кріпацтві, не цілих 9 літ втішав ся окупленою непевною свободою, а через 10 літ мучив ся простим салдатом по сибірських кріпостях — і вмер забитий неволею і недолею, замучений за волю свого народу, не діждавшись висвобождения селян у своїй широкій батьківщині, не діждавшись живи з свого засіву на перелозі, котрий як сам каже зорав і засіяв на добру — щасливу жатву!

Вже пам'ять такого чоловіка мусить бути дорогою для кожного, що дивить ся на людей душою, що тямить на границі понятія чоловічого бства — але пам'ять Тараса взносить ся до самої-саміської висоти почеси задля того що він був не лише людиною з серцем і душою, — але був, в і буде одиноким віщим кобзарем цілої Руси-України, одиноким апостолом правди цілої людскости. Для нас, він не згасиме огнище, де тепло загаріти можуть свої зболіли душі латами вкриті і світлом забути незрячі брати та вірні — нелицемірні сини Руси! Бо кому ж нині не звісна історія нашої бувальщини, тої руїни де так страшно забряцала шабля великої цариці, де закріпощений парід орав землю зрошену власною кров'ю, засинав новою скибою сліди своєї славної бувальщини і сів шеницю на користь своїх спанованих братів-дворян та вельможів? Колишній козацький вольний дух розвіяв ся тужливим вітром по широких степах, а заховав ся тільки у високих могилах та нишком гомонів давню славою в кобзарських думах!

*) З огляду на близькі XXXIV роковини смерті Т. Шевченка, які наші читальні святкують, де зазвичай пп. Учителі вступну річ про Шевченка проголошують, подасмо отсей відчит, котрий емалюючи чотири черти проносячи поезію Т. Шевченка, послужить не тільки за вступ до подібних відчитів, але теж подасть темат (власне ті чотири черти) до уложень подібної білши для народа приступної річи. — Редакция.

Тими думами виплекав Тарас свою душу, виплекав ними серед злиднів своє серце, щоб відтак відкрити його перед очима цілого цивілізованого світа та скрикнути грізним словом проповідника:

Схаменіть ся — будьте люди,
Бо лихо вам буде;
Розкують ся незабаром
Заковані люди!

Не хочу ту розповідати про Тараса яко поета, не думаю розвертати поетичних картин вічної краси, повної дидактичних гадок його стихотворів, себ було сумним доказом, що ми діти великого батька не прослідили того, що вже його вороги оцінили та за що присудили перше місце між європейськими творами народних гейнів. Скажу лише тільки, що творам українського кобзаря яко садинокому гейнви запевнили вічну стійність всі три сестриці — Музи. с. е. поезія, малярство і музика.

Противно — ми знаємо естетику, ми знаємо і любимо ся піснями великого кобзаря, ми одушевляємо ся високими гадками — но ми робимо се для власного хісна — для заповнення вільних хвиль в щоденнім життю, тай на тім кінчимо нашу заяву великого почитателя для музи Тараса, а чому? Тому, що ми не звертаємо іноді належної уваги на нинішній момент в творах поета, т. е. на черти характеру Шевченка яко чоловіка, не яко гейн-естетика!

Тай справді — для забави і розвеселення нашого духа, шукати годить ся ідеалів, краси, артизму душі і гейнів, а для реального життя для позитивної праці — глядіти треба образів, примірів, порад та наук з життя взорцевих людей, щоб ми самі могли пуститись таким шляхом. Словом: Поет — глядить за поетичним, звичайний чоловік за реальним характером великих мужів, особливо коли перед ним стоїть задача праці — громадської роботи а не забави.

Шевченко як раз так своїм життям як і творами стає нам взором а визначні черти в його вдачі в його характері подають йому програму для кожного честного громадянина, для кожного мужа, що бажає щиро слави та добра своєму народови.

Чотири товстих черт бачимо у характері Тараса яко чоловіка, а найсильніше між ними виступає перша, с. е. любов, безконечна любов, коло котрої куплять ся три прочі її рідні сестри. Як спокійнічна тужлива муза безталанного народу, з поміж котрого вийшов Тарас, переповнилася свої словесні твори щирою любовю до рідної землиці, до її синів і братів так означує ся нею і душа, — сердечна та натуральна душа того вірного сина України.

Я так її, я так люблю
Мою Україну убогу
За нею душу погублю.

Тому і других вірних синів благає:

Любіте ся, брати мої,
Вкраїну любіте
І за нею безталанну
Господа моліте!

Задля того батьківщина була для Тараса матерією, сестрою, сьвятинею, котрою величав ся він перед світом малюючи її величавими образами, як:

У нас Брути і Коклеси
Славні незабуті;
У нас воля виростала,

Двійпром умивалась,
У голови гори клала —
Степом укривала.

А коли бачить що на тій преславній країні не хороше завелось між людьми, що просьвічена і мудра суспільність звелась ні на що — а люд у кайданах стогне та з голоду гине — бажає покинути той прикрий его серцю сьвіт, збираєсь полетіти високо та свої муки свої люті заховати в хмарі. Однако любов, тверда любов до рідного поля не дозволяє кинути его на віки, та любов спонукує его при прощаню з землею до слів:

А ти моя Україно,
Безталанна вдово,
Я до тебе літати му
З хмари на розмову...

Зове він свою батьківщину безталанною вдовою та бачучи як її рідні діти гребуть могилу, засипають давню свою славу — сердито відзивавсь до них:

Схаменіть ся недолюдки,
Діти юродиві!
Подивіть ся на рай тихий —
Полюбіте щирим серцем
Велику руїну.

Він кличе — просить благає їх до згоди. до братнього обнятя, бо в тім бачить лише одиникий спосіб повернути давню славу і відродити могуче національне та материяльне жите народу, а статись то може, бо Тарас щирий син Христової віри вірив, що у Господа живе жива правда, котра му- сить з'явитись і на землі:

Ми віруєм твоїй силі
І слову живому.
Встане правда, встане воля
І Тобі одному поклонять ся
Всі язики — во віки; во віки.

Такої горячої любови до рідного поля, бажає Тарас і від всіх людей та просить:

...Молітесь Богу!
Свою Україну любіть —
Любіть її во время люте...
В останню тяжкую минуту
За неї Господа моліть!

От і одне горяче бажанє Тараса, одна милостиня яку нам нині го- дить ся понести для памяти того великого покійника, милостиня яку може сповняти кождий вірний син батьківщини — а предєї її у нас часом прикро приходить сповнити!

З любовію до батьківщини лучять ся любов до живої правди та змагань, щоб она стала живою і межи людьми. Се становить другу черту в характері Тараса.

І ту не бажає він від людей чогось неможливого, він хоче, щоб люди жили так, як жив він зі своєю долею:

Ми не лукавили з тобою,
Ми просто йшли; у нас нема
Зерна несправди за собою.

Чи може се новина для нас? Ні, се суть слова сьв. Євангелія, слова самого Ісуса -- закон кожному християнинові!

Тарас кличе отже: жийте так як віра наша нам велить; се велике слово! Бо сю правду знає і темний мужик і сьвітової слави учений муж! Загляньте лише в погляди проф. Еміля де Лявля а переконаєтесь що християнство рішилоб всі наші економічні перепони, коли би тільки всі зрозуміли і придержували ся духа християнської любови, правди і братерства — а в євангелію, після Нуста — могли би знайти рішення всіх своїх питань так політика як і економія, що то так сильно безпокоить цілу суспільність а особливо нашу. Задля того, пече его жаром, коли бачить між сучасною своєю просвіченою прояви нехристиянського сьвіта, що:

Той неситим оком
За край сьвіта зазирає,
Чи нема країни,
Щоб загарбати і з собою
Взять у домовину.
А той вишком у куточку
Остриє ніж на брата!

Та мало ще того добра; суть ще люди, що і не надієш ся по них ворогів для себе, ти віриш їм брате думаючи, що і серце у него таке як і лице. І звіриш ся ему зі своїми тайнами:

А той тихий, та тверезий
Богобоязливий,
Як кіточка підкрадеться ся,
Вижде нещасливий у тебе час
Тай запустить
Пазурі в печівки.
І не благай, не випросить
Ні діти ні жінки!

Дійство ся чорна пречорна черта в деяких одиницях тих чорних фарисеїв, яких багато мусіло бути і в часах Шевченка — не дає ему спокою, бо він прочитавши XI. псалом каже:

Мій Боже милій, як то мало
Сьвятих людей на сьвітї стало.
Один на другого кують
Кайдани в серці... а словами,
Медовими устами
Цілують ся, і часу ждуть
Чи швидко брата в домовині
З гостей на цвинтар повезуть.

Тому болять его серце, коли бачить такий розклад у своїй суспільности, коли не знаходить братів з котрими можна би мирно у згоді пожити:

Деж ті люди — деж ті добрі
Що серце збиралось
З нами жити — їх любити!

Справді безмірною любовію наповнене серце Тараса готове було жити мирно зі всіми людьми та в згоді працювати, трудитись над осушенням ідеалу братнього пожиття, братніх відносин між усіма людьми!

Се третя черта в характері нашого поета, що не дозволяла ему кинути прогресивних ідей народного діяча на поли національного розвою просвіти і добробиту батьківщини.

Що просвіта лежала Тарасови на серці, знаємо так з его щирих заходів коло недільних шкіл як і з частих згадок в его стихотворах щоб подати світла, доброго світла незрячим братам грецькосям.

І в тім вигляді положив нам наш Апостол велике превелике завдання і тяжку, може і найтяжшу для нас працю! Бо просвітити темного — се річ не легка а піднятися може лише той хто сам себе просвітив ясним світлом! Щоб піднятися тої роботи а робота пекуча і конечна — треба скоро користати з дорогих хвиль життя та з кріпкою тямкою на поклик Тараса „работати“ над собою, а веселитись тогди, коли бодай мільйонну частину сповнимо приказу великого проповідника. Бо неосвітивши яким світлом себе, ми випустившись в хату грецькосям замутимо ще гірше его душу та вивемо ему навіть то, що становить скалисту основу его тихого життя — се віру і надію на слова Тараса:

Поки живе надія в хаті ...

Нехай живе, не виганяй!

Ту, в тій обшій — конечній роботі на нашій темрявою вкритій ниві треба тямити — по словам (Reich-a) що просвітитель народу — мусить бути чоловік умний перенятий любовію ближнього, обережний (vorsichtig) а подавати народови тільки лише, скільки сей може спожити (verdauen), еслиж бересь від народу щось злого, треба ему натиюсть, подати щось доброго, а если береш брате ему щось середнього, то дай ему щось знаменитого (vorzügliches).

Нарід повинен держатись давнього если оно є щось доброго і спасенного ему — бо просвіта народної маси повинна всегда заразом ставати і єї ублагородненем а процес повинен відбуватись не нагло але іти легким поважним шагом по християнському битому шляхови.

Четвертою чертою в его характері яко чоловіка — се доброта. Хоч тяжкі хвилі перебув у злющій мачохи, котру з цеклом прирівнює поет — хоч не минала его лиха година від дядька катюги, від учителя-дяка і других его опікунів — то все таки не закипіло его серце ненавистію проти людей, протини наповнялось співчутем до них, до всіх угнетених, до всіх природою скривджених а особливо до сиріт, до женщин — та дітний. Тихе семейне життя, щире братолюбів — се було ідеалом поета а дітя для него то „божая благодать“.

Добро найкрасше на світі —

То братолюбів.

Тому благая він Госнода словами:

Мені о Госноди подай

Любити правду на земли

А всім нам вкупі на земли

Єдиномишлє подай

І братолюбів пошли.

бо в понятію поета:

Нема нічого красшого, лучшого в світі

Як у куні жити

З братом добрим — добро певне
Пожить — неділити..
В с'їм разі жде і нагорода від самого Господа, бо:
От таких братів благих своїх
Господь не забуде
Воцарить ся в дому тихих
В с'емії тій великій (= всього народу)
І пошле їм добру долю
Од віка до віка.

Вкінці піднести годить ся ту високу Христову науку яку голосно
поет — приказуючи людям ставитись висше духом над своїх ворогів:

От так, люде навчайтесь
І ворогам прощати
бо суд над ними належить до Бога:

Бог карає неправих
Правим помагає.

От такими чертами чисто Христової науки визначував ся Тарас як
чоловік а жите такого чоловіка має велике значіння не тільки для нашого
часу но і для будучих поколінь, а то тому, що з іменем Шевченка зв'язана
судба многих мільонів народу; що в н'їм як в фокусі сконцентровані духовні
сили нашого кріпостного люду, що він виріс з рідної почвы політої потом
і кровію своїх батьків, котрі его яко одинокого вірного — та сьмілого сина
вислали проповідати перед цивілізованим сьвітом тії думи — історію, що
предовгі літа укривались в душах під тихими забутими невільними сільськими
стріхами широкої України.

Як раз характер поета і его бажання повинні стати нам провідною
лямпадою, повинні стати програмою позитивної праці всіх народів XIX. в. де
почуте достоїнства людської вже давно розпливалось в що раз ширші круги,
займає щораз більше ґрунту і щораз більші маси домагають ся участі в ма-
терияльнім і моральнім добрі, здобутім працею людскости. Тому і невин-
ство, підданство, упадають каста і всякі привілеї а почуте достоїн-
ства чоловіка, почуте прав людскости оживає в мільонах людей і они борять ся
за свої права, за волю і рівність. Але якої бажав Тарас волі, якої рівности?

Не такої волі, щоб давши ему туюж кинути темного брата у темноті,
щоби лишити на вільному вітрі голодного і немочного чоловіка. — Не та-
кої і рівности бажав Тарас, щоб холодно дивитись, як брат визискує
темного брата, як могучий нуждою і голодом запрягає убогого брата в де-
бровільну неволю; не такого ожидав Тарас і вольнодумства, щоб гинули міль-
йони людей у темноті і нужді а неучтво і убожество гнало їх між злочин-
ців. Тарас бажав, молив Господа о волю і вільність таку щоб она була жа-
вою, щоб проявлялась не лише в словах але і в ділах, в житю і то в житю
всєї народної маси. Задля того нехай не жие тільки тисячна часть людей
добром XIX. віку а просьвіта і наука, щоб не стала привилеєм одної верстви
суспільности, та щоб убожество не було причиною упослідження і заневолення
людей. Задля того протестував Тарас против деспотів і против всєї ученої
та неученої традиції, на якій лиш опирав ся деспотизм. Протестував против
здеморалізованих земляків, перевертнів, запродаючих ся в службу своїх во-
рогів, цураючих ся власного слова — і в тій точці не щадить і самого
Хмельницького.

Запротестував також против фалшивого євьященства, що під покровом віри ширило розбрат, роз'єм, незгоду між своїми і чужими. Між братами великої Матери Слави!

Хибною однак була би гадка, коли би хто думав, що душа нашого поета, і его муза виповідаючи ті погляди обмежувались лише на тихий світ України, або инакше кажучи: не виходили з поза національних границь. Перекартуймо тільки твори як: „Іван Гус“, „Неофіти“, „Саул“, „Марию“, „Царі“, „Наймичку“, „Катерину“, „Відьму“ і н. то побачимо, що Тарас обняв ними всю людскість, і вніс ся висше своїми загальними поглядами чим Міцкевич „Rap-om Tadeusz-om“, а навіть „Dziada-ми“, чим Гете зі своїм „Герман і Доротея“, чим Пушкін своїм „Онегіном!“

Тим Тарас став апостолом народного добра не лише для Русинів-Українців, а его бажання і жадання від просьвічених дотикають не тільки нас Русинів, але загалом всіх тих щирих праведників якого будь народу, що бажують щиро добра і слави своему народови!

Виймки з жерел до історії України-Руси.

Подає М. Грушевський.

(Дальше).

ХІІ. Патріарх Фотій.

Патріарх Фотій († 891) був свідком походу Руси на Царгород 865 р. і каже про нього в двох своїх казанях з поводу того походу (εις την εφοδον των Ρως) і окруж. посланню до грецьких єпископів з р. 866. Не вважаючи на риторичну форму (особливо в казанях), ці писання мають важне історичне значінє, як голос свідка. Текст казань сих став відомий лише з 60-х рр. і виданий цілком вільна разів: в Lexicon Vindobonense Наука Спб. 1867, Fragmenta hist. graecorum Мюллера Р. 1870, нарешті новоперевірений текст в грецькій часописи *Αλφεια*, 1881, N. 9 і 13, звітти переклад російський подано в часоп. Христіанское Чтеніє 1882, IX—X; подаємо переклад з текста Наука, порівнявши з тим новішим перекладом. Послєнє Фотія відомо давно, видруковане ще в Photii Epistolae (Lond. 1651, і в новітшій їх виданю 1864); уривки у Куніка Berufung etc. II. Найважливіша монографія про Фотія — Герфенротера (1869).

І казань.¹⁾ Горе мині, що дожив я до сеї біди, що ми стали посьміхом для наших сусідів, глумом і сором у околних (Πс. LXXVIII), що наглий нахід варварів не дав часу, щоб і вість повідомила нас, аби могли надумати щось для безпечности, але разом і побачили, і почули, і потерпіли, хоч ті що напали відділені були від нас стількома краями і державами, пливкими ріками і морями без пристаней. Горе мині, що бачу я, як нарід дикий і суворий без страху окружує місто й грабує міські околиці, все руйнує, все нищить, рілі, оселі, товар, отари, жінок, дітей, дідів, хлопців, як всіх рубає мечем, нікого не жалуючи, нічого не зоставляючи; руїна загальна! Як сарана на хліба, як гниль на виноград, чи краще — як спека, як крутінь, як повінь, чи не знаю, що вже й назвати, напав він на наш край і винищив цілі покоління людности. Уважаю щасливими тих, що раніше згинули від погибельної і варварської руки, бо вмерши завчасу, перестали вони чути біду, що впала на нас

¹⁾ Казанє 1-е було висловлене в часі самої облоги Царьгорода, до повороту імператора Теомою его — гнів божий і потреба каятя й тривкої переміни до ліпшого в житю. В попередніх словах нарто уваги натяканє про прихід варварів „з півнісци“. Таким був для Царьгорода і північний берег Чорного моря).

несподівано; а як би було чути у снх небіжчиків, то й вони разом зо мною плакали б над тими що zostались живими, що так бідують увесь час; що таким сумом сповнили ся і не визволяють ся з него; що так шукають смерти й не знаходять. Бо далеко ліпше вмерти раз, аніж все чекати смерти, даремно жалкувати про біду близьких і душею боліти.

Де тепер христолубний імператор?¹⁾ Де обози? де зброя, махили, вовни ради і припаси? Чи не похід нинішніх варварів забрав і привернув до себе? Імператор несе тяжкий тягар за границями, разом з ним пішло і терпить труди і військо, а нас гнєте очевидна погибель і смерть, що одних вже взяла, а до нинішніх наближаєть ся. Сей скитський, дикий і варварський нарід, мов би вилізши з самих околиць міста, подібно до звіря полевого (Псал. LXXIX) нищить навколо его. Хто боротимє ся за нас, хто стане супроти ворогів? Всего ми позбавили ся, всякої помочи. Яким голосієм можна таку біду оплакати? Які слези зрівняють ся з великістю біди, що на нас обсіла? Прийди до мене найплачливий з пророків і оплач разом зі мною Єрусалим, на той давній, столицю одного народу, що розріс ся з одного кореня дванадцятьма галузями, а столицю всего сьвіта, який тільки осяває віра християнска, перший давностию і красою, обсягом і розкішню, числом людности і багатством; оплач зо мною разом сей Єрусалим, ще не взятий, не збитий, але близький до взятя, що на очах наших хитаєть ся; оплач разом зо мною сю царицю міст, що ще не забрана в неволю, та вже віддала в неволю надію спасти ся. Пошукай води голові і жерел сліз для очей моїх і плач разом зо мною.²⁾ Столице, які біди зкупили ся навколо тебе! Рідних дітей твоїх і гарно оселені околиці міста пожерають безодня моря, пащі огня і меча, ділячи зничаям варварів між собою. Красна надія для багатьох, яка буря бід і яка сила страхів обложила тебе навколо й осеромила твою гучну славу! Місто головне майже цілого сьвіту, яке військо знущаєть ся з тебе, немов з раба — ненаучене штурці військової, споряжене по рабському! Місто — оздоблене здобичню з багатьох народів який нарід хоче зробити тебе своєю здобичню! Ти що збудовав багато трофеїв над ворогами Європи, Азії і Ливії, як підняла над тобою тепер піку варварска, проста рука, щоб над тобою поставити трофей! Ба все в тебе пішло так зле, що твоя сила необорна на чисту безсилність апала, і немичний, низкий і нелюдський з вигляду супротивник на тобі хоче показати силу своєї руки і славним іменем вкритись.³⁾

2 казанє.⁴⁾ Так і на нас унала й опанувала така біда, стаючи перед лицем нашим доводом гріхів. Бо вона була не подібна до нинішніх нападів варварів, але й наглість того нападу, і надзвичайна его швидкість, і нелюдскість варварського народу, і суворі вчинки, і жорстока удача — показують, що сей удар був посланий з неба, як буря. Та як ви вже зрозуміли се, і гірке стражданє й остання біда накарбували на наших серцях причину того

¹⁾ Пішов в похід на Арабів.

²⁾ Ідуть текети з плачу Єремії.

³⁾ Далі автор доводить потребу не хваленого, а трізного поліпшення морального. і подає надію на ласку Божу.

⁴⁾ Проминаю кілька стрічок з початку, де Фотій обяснює, що є гнів божий. Се казанє промовлено вже після того як Русь кинула облогу Царгорода; скільки часу пройшло меж ними не знаємо, але облога мусила тягтись кілька місяців; зміст казаня; пригадуванє минулої біди й божої ласки і заклик до морального поліпшення

випадку, (не) мовчати, але маючи в вас таких що знають те, про що казати, тим більше висловляти справедливі докори, доводити і повтаряти, що ми се самі своїми гріхами наробили і нби в театрі, в представленю виставили, зробивши жите наше театром ріжнородної пристрасти¹⁾. Що дивніший, страшний і нагліший нахід того народу, то більше виставляє ся надмірність гріхів наших, з другого боку — що він (нарід) неславний, незначний, невидатний був до сего находу на нас, тим тяжший сором нам, більший триумф нашої неслави, тяжчу біль задає удар того батога. Бо як слаб і зневажений перемагають славних і силою необорних — з вигляду, то удар стає не до терпіння, нещастє — без віради, пам'ять біди — незабутню²⁾. Отже покарали нас наші беззаконства, жалю завдали — пристрасти, осоромили злі вчинки, пригнетили переступи, і ми стали ганьбою і соромом у сусідів наших (Псал. LXXVIII). Ті, яким грізною була колись сама чутка про Ромеїв, підняли зброю супроти самої їх держави і в долоні заплескали, лютуючи й сподіваючись взяти столицю як гніздо птиці. Вони пограбували єго околиці, зруйнували передмістя, лютовали над невольниками й стали навколо сьміливо, показавши через ваше недбальство таку відвагу й зневагу, що мешканці не осмілялись і глянути на їх просто, не страшливими очима, але з чого мали б мужайніше з ворогами битись, з того слаби й падали: коли варвари би їх земляків, то се повинно було викликати справедливий гнів, вимагати такої же цімети з певною надією щастя, а вони злякавшись і настрашившись, ослабили і страждана невольників уважали за свою власну неволю, тим часом як вони, спасши ся, повинні були помститись за тих, що впали в біду⁴⁾. Народ не славний, нарід якого й не рахували, нарід що ставили разом з рабами, не звістний — та здобув імя, незначний — та став славним, зневажений і бідний — та дійшов високого становища й незчисленного багатства, нарід, що десь жив далеко від нас, варварський, кочовничий, що пишав ся зброєю, несподіваний, неспостережений, без штуки військової так сильно і нагло ринув на наш край, як хвиля морська, і знищив людність, як звір полевий (Псал. LXXIX) траву, очерет або хліб (ото біду послали нам від Бога!), не милуючи ані чоловіка, ані худоби, не жалуючи немочи жіночої, не даруючи тендитности дитячої, не шануючи сивизни старих, не уласкавляючись нічим, що може уласкавити людей, що дійшли й до звірачого стану, але без страху витинаючи мечем всякі літа і плоть. Можна було бачити, як немовлят, відірваних від грудей, позбавляно і молока, і самого жита, і готового трунок для них — гай гай — були ті скелі, об які їх розбивано, а матери жалібно ридали, і забивано їх разом з немовлятами роздираними, забиваними. Жаль було слухати, ще більше — бачити, і далеко ліше мовчати, як розповідати про сю (нелюдскість), що заслужили більш ті, що її чинили, ніж ті що терпіли. Та нелюдскість показувалась не тільки на людях, але мордувала і скотину безсловесну: волів і коней, птиць і вівчих, що тільки стрічалось; віл лежав — і коло єго чоловік, дитина і кінь мали спільну могилу, жінки і птиці кровю своєю обливали одні одних. Все було сповнено трупами, в річках вода ставала кривавою, ті жерела і стави

¹⁾ В оїх словах — об'ясненє цілої риторичної композиції: Фотій налягає на незначність Русі з одного боку, страшний характер находу — з другого, щоб тим більше вразити чути слухачів; з сего погляду всі єго слова про незначність і неславність руского народа могли бути в якійсь мірі побільшені: що імя Русі було вже добре відомо, виразно каже він в своїм посланню.

²⁾ Пропущено кілька рядків менч цїкавих.

не можна було пізнати через те, що були закидані трупами, інші ледви було знати, бо обкидано їх до решти; мертві тіла загнали рілі, завалили дороги; гаї здичіли й стали більш непрохідні (через трупи), ніж через заросли й пустиню; сповнилися ними печери; гори, горби, долини і проваля нічим не ріжнилися від міських кладовищ. Таким нещастем переповнилася та руїна; так пошість тієї війни, літаючи на крилах гріхів, скрізь носилась, нищучи все, що траплялось.¹⁾

Чи пригадуєте той переляк, ті слези й лемент, як вдарило ся в них місто в останній розпуці? Чи пригадуєте ту темну і страшну ніч, як жите у всіх нас зберало ся зайти з заходом сонця, і світ нашого існування мала поглинути глупа темрява смерті? Чи пригадуєте той час незносний, тяжкий, коли прийшли до нас варварські кораблі, дихаючи чимсь суворим, диким, погибельним; коли море тихо і спокійно розстелявало свій хребет, їм даючи приємне і легке плавання, а на нас піднімаючи суворі хвилі війни; коли вони йшли попри місто, неучи, виставляючи пловців з мечами, мов би загрожуючи місту смертю від меча; коли вся надія людська лишилася людям (в місті), і місто держало ся надією на єдину оборону у Бога; коли переляк і темрява опанували розум, і вухо прислухало ся тільки до одної вісти: варвари перелізли стіну, і вороги опанували місто?²⁾

Коли ж се все діялось у нас, коли ми поставили свою совість непокхитним судєю своїх гріхів і за її докорами признали її обвинувачення за справедливе, коли молили Бога службами і сльозами, коли каялись з серцем пригнобленим, коли всю ніч простягаючи до Бога руки, просили в Нього ласки, всю надію на нього поклавши, тоді визволяли ся ми з нещастя, тоді відступила від нас біда, що обійшла нас; побачили, як розходить ся буря і гнів Божий від нас відступав, побачили, як вороги наші йдуть геть, і місто, на яким руїна висіла, спасло ся від грабовання, тоді... Колиж? Коли ми, без жадної оборони, не маючи помочи від людей, осмілили ся надією на Матері Слова і Бога нашого, просили її, аби Сина упросила і про гріхи уласкавила, до її впливу (πρόφης) покликували ся для спасення, до її покрову звертали ся, як до стіни непохитної, благаючи, аби знищила смілисть варварів, збила їх піху, захистила безнадійний нарід, оборонила своє власне стадо. Бу одіж, щоби відігнати нападників і оборонити обложених, носило зі мною все місто, ревно ми молили ся і правили молебни; через те, з своєї невимовної ласки до людей, за для матерного сміливого прохання, прихилив ся на те Бг, гнів его відійшов, і помилував Господь свою власність. Дійсно, ся всечестна одіж є одіж Божої матери; ішла вона навколо мурів — і вороги завертали ся дивним способом; заступала вона місто, і облога ворожка розпадала ся ніби за якимсь знаком; окривала вона его, і з ворогів спадала та надія, яка їх осмілювала: бо як тільки одіж дівочу обнесено стіною, варвари покинули облогу міста, ми визволились від неволі і здобули несподіване ратіваннє³⁾. Так

¹⁾ Тут пропущено кілька рядків, цікавіше в їх — уваги, що „місто ледви не піднято на піку“.

²⁾ Пропущено кілька рядків менше цікавих.

³⁾ Цікаво, що Фотій нічого не каже про ту бурю, що мала прогнати Русь; нема про неї згадки і в двох інших сучасників, напн Миколас і черниця Микити — вона з'являється в письменників з X в., що оповідають за сей похід (Симеон Логотет і ин.); ак. Кунік висловив гадку, що на похід Русь було перенесено чудо з р. 626, з часу походу на Константинополь Аварів, Слав'янів і Генівів

споглянув Господь не на гріхи наші, а на каяте, не спомянув переступів, а зглянув ся над пригнобленими серцями нашими і прихилив своє вухо до слів уст наших. Несподіваний був нахід ворогів, несподівано стало ся й відступлене, незвичайний гнів божий — та невимовна й ласка; невимовний був страх, що надали — стидкий був і біг їх; в їх наході помагав їм гнів (божій), та здобули ми й ласки божої, що одвернула їх нахід.¹⁾

Послання. І не тільки сей нарід (Болгарский) змінив давнійшу безбожність на віру в Христа, але й той нарід, про якого так часто казано, той що переважав всіх що до суворої влади й охоти до убивання, себто звана Русь (Ῥως), що опановавши околних і з того загордувавши, підняла була руки на державу Ромейську.²⁾ Тепер і вони перемінили еллінську (себто — язическу) і безбожну віру, в якій пробували раніше, на чисте і непокривджене служення Христу і радо вступили помеж (наших) підвладних і приятелів намість недавнього грабування й великої відваги супроти нас. І так розпалося їх жадане віри і запал (кличе Павел: слава Богу во віки!) що прийняли єпископа і пастиря і вдали ся надзвичайно ревню і пильно до служення Христу.

І коли вони з ласки божої, що хоче, аби всі люде спасли ся і до розуміння правди прийшли, так відступились від давніх мудрувань і перемінили їх на чисту віру християнську, то як і ви, братие, підійметесь поклопотатись і потрудитись коло вирубання і випалення злих галузій, певні ми в Господі

(розвідка про рік походу ири „Извѣстіяхъ аз-Бекри“). Пана Миколай I згадує про нахід, чи влестиво — натякає в листі, писанім в вересні 865; се відповідь на погрози імн. Михайла завойовати Рим: „нарепті — не ми запалили церкви святих і околиці Константинополя, майже до стін его, побивши багато людей; тим не було ніякої німсти, язичникам, людям іншої віри, ворогам Христа, що ворожо поводять ся з слугами Правди... Не є се добрий лад, не є така переміна варту наслідуюваня, аби ті, що починили стільки шкод, йшли собі геть без кари, а ті що нічого злого не вчинили, замісь їх таке терпіли; щоб тих що зневажають Христа, пускали, а тим, що его славлять, такі погрози задавали“ (лист вид. в збірн. Мниа СХІХ і Ясее). Микита Пафлагонський в біографії патр. Ігнатія, писаній десь в останній чверті ІХ в., дичи згадує про находи Руси на остр. Теревинт (на Пропонтиді), де пробував патр. Ігнатій: „Коло того часу найпогібельніший нарід скитський, т. звана Русь (Ῥως), прийшовши Чорним морем до протоки (Στεγος-Βεσφορ) і порублюючи весь край, всі монастири, набігли й на острови коло Византиї (Константинополя), пограбували все майно і гроши, а людей, що побрали в неволю, всіх побили. Набігли і на монастир патріарха з варварским запалом і забрали все майно, яке знайшли, взяли 22 кращих слуг і всіх їх порубали сокірами на кормі корабля,“ на другім місці: „Русь, рублюючи сей острів (Теревинт), кинула алтар на землю (в церкві 40 мучеників), а патр. Ігнатій его знову поставив“ (біогр. у Гардуіна Acta concil. i Мниа CV). Зауважу про звістки Микити: вони так хронологічно уміщені, що перший похід припадає десь на рік 860, через що деякі (як Гергенротер) бачили тут окремий похід, тим часом як норманисти звичайно бачуть тут помилку і всі звістки прикладають до одного походу. Що до дати, то на основі хронологічних студій кладуть звичайно р. 865 для походу, описаного у Фотія (наш лїтон. кладе під р. 866, виставляючи вождями его Аскольда і Дира).

¹⁾ Далі йде порада — і далі провадити праведне житє, і наведено приклад Ізраїля; кінчать ся обидва казани покликом до Пресв. Дїви.

²⁾ Подібності сеї характеристики Руси до оповідава житія Георгія Амастрідського привели д. Куніка до гадки, що житє було написане під впливом послання Фотія і належить до р. 865; сю думку збиває д. Василевский в розправі про Амастрідске житє.

Ісусі Христі, правдивім Богу нашім, що стадо его помножить ся ще значно і сповнить ся слово, що побачуть мене всі вони від малого до великого.¹⁾

ХІІІ. Аль-Джайгани.

Мухаммед ібн Ахмед аль-Джайгани був визирем Саманидів, володарів Хорасана (на півд.-схід від Каспійського моря) в кінці IX і початку X в. і тоді зложив свою „Книгу доріг для знання держав“, де є цікавий уступ про поділ Руси на три частини; подаємо его з спеціальної розправи д. Гаркави в Трудах ІІІ археологич. съїзда т. І, додаючи відміни з тих пізніших писальників, що переказують сю відомість, а могли користатися з ліпших рукописів Джайгани (бо сього маємо тільки в персидськ. перекладі) — аль Істахри (з полов. X в.), ібн-Хаукаля (з 70-х рр. X в.) і Ідриси (XII в.); витяги з перших двох видані в відомім збірнику Гаркави, а Ідриси видав в Парижі Жобар в р. 1836—7, також у Делевеля Polska wieków średnich II.

Руси складають ся з трох родів: 1) з Русів, що мешкають найближче до Булгара; їх володар живе в місті званім Куяб, воно більше від Булгара, 2) Славів й 3) Танів (чи Табів). Мешканці їздять в торгових справах до Куяба. Але ніхто досі не сказав, щоб який чужинець поїхав туди, щоб пробувати, бо кожного чужинця, який туди поїде, зараз вбивають. Вони торгують також, (їздачи) водою; нікому про свій побут нічого не повідать і не мають звязку з чужинцями. Вони не дозволяють, щоб який чужинець поїхав в їх край.²⁾ З трох міст розвозять вони футра чорних соболів і цинну (чи олово) по всіх місцях. У їх такий звичай, що як котрий вмереє, палать вони его, а дівчата небіжчика з власної волі віддають себе, щоб спалили разом

¹⁾ З слів Фотія виходить, що ті послы Руси за єпископом прибули подорого по їх поході; в 2-м казаню Фотія про їх ще нема згадки послання ж відносять до р. 866. Ширше про се, але з певними анахронізмами, і трохи одмінно (бо ініціатором з'являє ся імператор, що дарунками прихилив Русь до згоди і вмовив їх, аби прийняли єпископа) оповідано в біографії імп. Василя Македонянина, що залічує ся звичайно до писань Константина Порфирородного.

²⁾ Замість того Істахри і ібн-Хаукаль мають: „інший нарід зве ся Артанід, а царь его мешкає в Арти, а Ідриси: „інший нарід зве ся Славів, а царь їх живе в місті Слава, се місто на верху гори; третій нарід зве ся Артоанія, а царь їх живе в місті Артоан; се гарне місто, лежить на горі неприступній; лежить воно між Славою і Куябою. від Куяби до Артоана 4 миль, а від Артоана до Слави 4 дні.“ Куяба є звичайно у Арабів імя Київ; і так перша частина Руси, Русь par excellence, є київська грунпа земель. Славів звичайно уважають за область Славян новгородських; характерно, що і їм вже надає ся імя Руси, що сталося через прилучення їх до держави Руси пізнішої. Що до Арти (се імя одначе має багато різних варіантів — Арба, Арбауя), то тут заходить велика трудність; давніше було розповсюджено обяснене (Френа), що се Еразь, мордовський нарід (в басейні Оки), інші вгадували тут Візирію (Пермь), Смоленск; д. Львовський (Розысканія о началѣ Руси, 55) бачить тут Русь, що мешкала в Донщині, при Азовскім морі, здаючись на слова Хаукаля, а той каже, що „Арта лежить меж Хозаром і великим Булгаром, що є суоюдом Рума на північ“; ці слова дійсно згожують ся з таким обясненем, але знов у Ідриси маємо цілком инше, як бачили. Справа остає ся непорішеною, хоч обяснене д. Львовського цілком можливе (ба навіть імя Арти пригадує Тмутаракань).

³⁾ У всіх переказників єї слова про недопускання чужинців і т. п. прикладають ся тільки до Арти: „кунці їздять в Куяб“, а у Ідриси: „кунці мусульманські їздять з Арменії в Куяб, що ж до Арти, то...“

з небіжчиком. Деякі стрижуть собі волосся на голові, як хорий вмере, або красять собі бороду. Одѣжно в них довгі свити і короткі куртки. Руси в торгових справах мандрують до Хозарій.¹⁾ (Дальше буде).

Рух в руских товариствах.

В день Трех Святителів т. в. 11 н. ст. лютого с. р. відбули ся перші загальні збори філії Руского товариства педагогічного в Грибовичах — в хаті п. В. Витошинського, управителя школи на Знесію, на котрі прибули майже самі народні учителі з охрестности Львова. — Збори відкрив найстарший віком педагог п. Гр. Врецьона о годині 4-ій по полудні а вітаючи сердечними словами зібраних, висказав в короткій промові свою радість, що ось входить в життя четверта вже з ряду філія руского товариства педагогічного і закріпив народне учительство, щоби численно і щиро до сеї філії горнуло ся. По нїм забрав голос оснуватель еї п. Витошинський і в цікавій розвідці розказав генезу новозавязаної філії, причім згадав досить обширно за давні т. зв. конференційні кружки, котрі введені в життя давним інспектором п. Керекартом і морально піддержувані шкільними властями призвичаїли учителів львівського і бобрецького округу до дуже уенішої для шкільництва праці в малих учительських товариствах. Коли-ж згадані кружки майже зовсім упали, повинні учителі шукати собі иньшого товариства, в котрім могли би над собою і над шкільництвом дальше працювати. — Відтак відчитав п. Витошинський статуті філії а для поясненя деяких параграфів забирали голос деякі бесідники. Обознакомивши ся докладно з правами і обов'язками членів зачали зібрані висувати ся до філії товариства педагогічного, почім приступили до вибору голови і членів видѣлу. Голосувало 17 товаришів а з першого голосованя картками вибрано головою п. Волод. Витошинського а видѣловими пп. Лією Чижо з Дублині, Ів. Строньського зі Строїняна і Т. Милевича з Грибович. На четвертого видѣлового і двох заступників голоси розстріляли ся, тому п. Врецьона в своїм винесеню поручив вибрати через аклямацію п. Ів. Петришина. Однакож той вказав на иньшого кандидата. На наші збори прибули і учитель Поляк і 1 Нїмець. Оба сі панове працюючи в руских селах живуть з товаришами Русинами в найкрасній згоді, володіють дуже гарно рускою мовою, люблять щиро сей нарід, над котрого просвітою з цілою душею трудять ся, проте задля зазначеня нашого признаня таким товаришам п. Петришин виїє, щоби одного з них т. в. п. Длугошевського з Підлісок вибрано на члена видѣлу. Винесенє се прийнято з одушевленням. — Відтак на заступників видѣлових вибрано через аклямацію пп. Петришина і Годованьського. Перед оголошенем скрутицію мав п. Витошинський відчит про значенє і задачу завязаної філії. Над ним виявляла ся гарна і займаюча дискусія, в котрій пп. бесідники їдучи за глибоко обдуманими гадками прелзента висказували свої погляди, причім власне п. Длугошевський заявив себе і знаменитим бесідником і щирим робітником-товаришем на тяжкій ниві людкової просвіти. З всіх бесідників закинув лише п. Строньський п. В-му, що той ужив кілька польонизмів а другий, що п. В. трохи за остро скрити-

¹⁾ Цікаві тут звістки про погребальний обряд Русів, дрібнійше описаний у арабських письменнях Х в., і про торгівлю руску футрами і металом; Ідрисіс додає: „з помеж купців видають ся купці з Куяби“.

кував байдужність і оспалість деяких учителів. Прочі призвали працю п. В. дуже доброю і за нio подякували ему збори повстаням з місць. — Додати ще належить, що на сі збори вислав центральний виділ свого делегата в особі проф. Білецького. — О годині 7½ вечером замкнув п. Врецьона ті перші загальні збори повною надією, що склад виділу філії дає ему повну запоруку успішного єї розвитку а ту надію поділяли і всі присутні. — Відтак відбула ся ще скромна перекуска, переплътана, як звичайно, сердечними бесідами, гарними піснями і захоотою до дальшої праці і витривалости помімо дуже гіркої долі сьвітлоносців.

Постанови властей шкільних.

Краєва Рада шкільна ухвалила висказати п. Ник. Торосевичеві, властители Путигинець і презесови ради повітової в Рогатині признанє і подяку за ревні заходи коло народних шкіл в рогатинськїм повіті; затвердити іменоване о. Анат. Долинського, греко-кат. пароха в Бродях, на духовного члена окружної Ради шкільної в Бродях і іменовано ко. Фр. Войнара, римо кат. катихета гімназії в Ярославі, на такого-ж члена окружної Ради шкільної в Ярославі; затвердити в учительськїм званію в середних школах Теод. Ербеца в станиславській гімназії і Лавр. Васьковского в гімназії в Бокни; іменувати суицентами середних шкіл: Володим. Левичкого при рускій гімназії у Львові і Фел. Урбашевича в реальній школі у Львові; установити особіх учителів релігії обох обрядів для 5-класових шкіл в Чорткові від 1 вересня с. р. і зорганізувати від 1 вересня с. р. однокласову школу : в Майдані, Завою і Слободі небилевській калуского повіта.

НОВИНКИ.

— В справі рускої гімназії в Чернівцях доносить „Буковина“: Справа основаня рускої гімназії, взглядно отвореня руских паралельних клас при маючій ся в Чернівцях основати низшій німецькій гімназії доходить новою до щасливого кінця. В понеділок дня 11 с. м. відбуло ся в ціли знайдена відповідного місця під будову нового будинку на сю гімназію засіданє під проводом радника прав. Магнера, в котрім взяли участь краєвий інспектор Тумлірж, старший радник будівництва Павловський, радник міський Ваць і міський будівничий Віркенталь. Рішено: 1) Припоручити радї громадській на будову сєї гімназії місце за новим костелом єзуїтским в обшарі 3 400 кв. метрів; 2) предложити міністерству просьвіти, внесене, щоби, заким буде будинок готовий, помістити нову гімназію тимчасово в будинку давної семинарії учительської, при улиці шкільній (до тепер касарня оборони краєвої, так щоби нова назва гімназії з рускими класами рівнорядними могла бути отворена вже з слідуєчим роком шкільним. При виборі снімшеного місця під будову нової гімназії була рішающею обставина, що в сусідних передмістях найбільше мешкає Русинів.

Ю о н ю р с и.

- Окр. Рада шк. в Гусятині розписує конкурс:
- А) при 5-кл. школі муж в Копичинцах на 2 посади учителів молодших;
  - Б) при 5-кл. школі мішаній в Гусятині на 2 посади учителів (-льок) молодших;
  - В) при 3 кл. школі жін. в Копичинцах на посаду молодшої учительки.
- При 3-кл. школі мішаній в Городицях:
- а) на посаду учителя старшого;
  - б) на посаду учителя молодшого.
- Г) При школах 2-кл. на посади учителів (-льок) молодших в Яблоніві, Личковичах, Васильківцях і в Крогульцях;

Д) на посади при школах 1-кл. в Босирах, Целієві, Мишківцях, Оришківцях, Сокиринцях, Суходолі, Трибунівцях, Воли Чорноконецькій і Жабинцях.

Кандидати на посади учителів (-льок) при 5-кл. і 3-кл. школах, мають виказати ся кваліфікацією з мови німецької.

В повисішій окрузі є ще кілька посад учителів молодших і надетатових, котрі можуть бути зараз обсажені. Компетовати можуть кандидати, що викажуть ся іспитом зрілості ц. к. семинарії учительської.

Речинець до кінця марця с. р.

— Рада шк. окр. в Долині розписує конкурс:

А) при школі 5-кл. муж. в Болехові:

а) на посаду управителя, і

б) молодшого учителя;

Б) при 5-кл. школі муж. в Долині на посаду молодшого учителя;

В) при 4-кл. жін. школі в Болехові:

а) на посаду старшої і

б) молодшої учительки;

Г) на посади молодших учителів при 2-кл. школах мішаних в Мизуні і Перегінську;

Д) на посади учителів при 1-кл. школах в Брошнів, Човганах, Гузіві, Кальній, Рахнин, Ракові, Пацкові, Тростянці і Витвиці.

Речинець подань до 15 марця с. р.

— Окр. Рада шк. в Ліску розписує конкурс на посади учительські:

А) при школах 1-кл. в Бальниці, Лушківі, Маневі, Вільшаниці, Середній, Телишниці, Ошварові, Телешниці саниї, Воли Митовій, Загочеві, Зубеньску, Бересці, Лещоватім Лобозві, Скороднім, Станковій, Завадці, Жорниці Вишній;

Б) при школі 2-кл. в Лютовисках посада управителя;

Г) при школі 5-кл. в Ліску: а) посада управителя і б) учителя старшого.

— Окр. Рада шк. в Калуші розписує конкурс на посади учительські:

А) при школі 5-кл. мужескій в Калуші на посаду молодшого учителя;

Б) при школах 1-кл. в Бережниці шляхотській, Добровлянах, Голяни, Ісеню, Кадібній, Каменю, Копанках, Красній, Небілові, Новиці, Перевізці, Славках, Угринові середнім, Угринові старім, Верхній і Зборю.

Речинець до 15 марця с. р.

— Окр. Рада шк. в Товмачі розписує конкурс на посади учительські:

А) на посаду старшого учителя при 5 кл. муж. школі в Товмачі;

Б) на посаду молодшого учителя при школі 3-кл. мішаній в Отинії;

В) на посаду молодшого учителя при школах 2-кл. мішаних в Нижнів, Гостоні, Озерянах, Олеші;

Г) на посади молодших учителів при 1-кл. школах в Антонівці, Хомяківці, Деляві, Довгій, Доляві, Гориглядах, Колінях, Королівці, Кривотулах нових, Кутисках, Марківцях, Милованю, Надорожній, Пужниках, Пшеничяках, Рошнів, Стриганьцях, Тарнавиці пільній, Торговиці, Прибллові, Вороні і Винограді.

Речинець до 20 марця с. р.

— Окружна Рада шк. в Городенці розписує конкурс на посаду старшого учителя при школі 5-кл. в Городенці. — Потрібний іспит з II-ої або III-ої групи.

— Окр. Рада шк. в Надвірній розписує конкурс:

А) на посаду стар. учителя при школі 5 кл. мужескій в Надвірній (іспит з групи II-ої або III ої);

Б) на посаду молодшого учителя (-ельки):

а) при школі 5-кл. муж. в Надвірній;

б) при школі 5-кл. жін. в Надвірній;

в) при школі 2 кл. мішаній в Делятині;

В) на посади при школах 1-кл. мішаних в Глибокім ад Голосків, Гвозді, Яблоніці, Лосеві, Лузі, Молодихові, Ославах чорних, Потоці чорнім, Добротіві, Фітківі, Ланчині, Майдані горішнім, Назаніві, Сколівці, Стрункові, Тарнавиці лісній, Велесниці, Волосіві і в Зеленій

Речинець до 20 марця с. р.

— Окр. Рада шк. в Жовкві розписує конкурс:

- А) на посаду молодшого учителя при школі 5-кл. муж. в Жовкві і на посаду молодшого учителя при 2-кл. школах в Колодаї і Жовтанцях Середоїлю;
- Б) на посади учителів при школах 1-кл. в Боронім, Честаню, Добросиню, Куляві, Кутичволі, Любелі, Мокротині селі, Мокротині кольоні, Нагорцях, Печихвостах, Передриміхах, Перемивілах, Пристані, Реклицю, Скаряві новій, Станислівці, Удинові, Вязові, Воли жовтанецькій, Волиці, Звертові і Жовтанцях-Загаю.

Речинець до 20 марца с. р.

— Окр. Рада шк. в Станиславові розписує конкурс:

- А) 1) на посаду старшого учителя при 5-кл. школі в Галичі і 2) на посаду молодшого учителя там же;
- Б) на посаду старшої учительки при 4-кл. школі в Галичі;
- В) на посаду молод. учителя (-альки) при школі 3-кл. мішаній в Бзунолі;
- Г) на посаду управителя і посаду молодшого учителя при 2-кл. школі мішаній в Чернівці;
- Д) на посади молодших учителів (-льок) при 2-кл. школах мішаних в Делієві, Опришівцях, Побережжю, Загвоздню;

Е) на посаду учительки при 1-кл. школі жіночій в Ямниці;

- Ж) на посади учителів (-льок) при школах 1-кл. мішаних в Боднаріві, Братківцях, Хоросткові, Тяжеві, Дорогові, Добровлянах, Дрогомірчанах, Ганусівцях, Козині, Кримідові, Колодубці, Коньчаках старих, Коньчаках нових, Медцелі, Межигорцях, Майдані, Пацукові, Підлужу, Сільці, Саногові, Тисьменичанах, Турмірі, Узиню, Водниках і Забережжю.

Речинець до 20 марца с. р.

— Ч. 4.402. Р. III О. Конкурс. Сим розписує ся конкур в цілі обсадження посади ц. к. інспектора окружних шкіл народних міського округа у Львові.

До тої посади привязані суть по мысли уставу державної з 8 червня 1892 (Дн. д. п. ч. 92) права і побори ц. к. урядника державного IX. рангі дия і з правом до VIII. рангі дияет, в границях вказаних в §. 1 державної уставу в 8 червня 1892.

Надто признаний ц. к. інспекторови окружному шкільному у Львові ричалт дияет і подорожей в квоті річній 600 зр.

Від компетентів о ту посаду вимагає ся доказів укінчення студій університетських на виділі філософічній, кваліфікації до шкіл середних або до шкіл виділових і що найменше 5-літньої практики в заводі учительскім.

Також мусять компетенти виказати ся знанням обох мов краєвих (польскої і рускої).

Кандидати, що займають посади дійсних учителів шкіл середних або учителів головних в семінаріях учительских, мають надто додати виразно, чи в разі іменованія що-до виміру платні і що-до додатків патиїтних желают собі бути трактованими після норм, обовязуючих учителів шкіл середних, по мысли уступу другого §. 1 державної уставу з 8 червня 1892, або чи хотять піддати ся постановленням першого уступу §. 1 тоїж уставу.

Номінація може бути по мысли §. 2 уставу відразу стаюу у компетентів що до тепер не були дійсними ц. к. інспекторами окружними, відповідно до узнання н. Міністра просвіти на протяг найдаліше 3 літ провізорично.

Подання заосмотрені в потрібні документи службові, вищовиявши табелю службову належить внести за посередством властей, до президії ц. к. Ради шк. краю до 15 марца 1895

З ц. к. Ради шкільної окружної.

У Львові дня 15 лютого 1895 р.

„ДОБРІ РАДИ“

часопись літературна для господарства і забави; виходить в Рогіні щоти Садагура (Буковина) ще місяці і коштує на рік 1 зр. 50 кр.

Ще можна получить всі (6) роки по зниженій ціні.

Видає „Руске товариство педагогічне“. — За редакцію відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, під зарядом К. Беднарського.

Передплата:

на ціл року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУССКОГО ТОВ. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакция
ул. Чарнецкого
ч. 26.Адміністрація
ул. Академічна
8.Неопечатані ре-
кламні без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Виймки з жерел до історії України-Руси.

Подав М. Грушевський.

(Дальше).

XIV. Умови кн. Олега з Візантією.

Найдавнішими тубільними жерелами історичними з'являють ся умови, заведені Візантією з князями київськими і в перекладі славянським з грецького, часто недокладним, заховані в початковій літописі. Всіх їх маємо три цілих і фрагмент четвертого, з часів кн. Олега, Ігоря і Святослава (під роками 907, 912, 945 і 971.) Автентичність їх сучасна наука поставила вище всяких закидів, виснявши не- певности деяких давніших учених. Одначе в деяких точках зостають ся великі ріжниці в поглядах на їх; так деякі їх признають дуже поспеваними, з значними пропусками і перемінами, инші знов не припускають таких значних перемін. З погляду історії права (а з сего погляду переважно їх розберали) одні — і то більшість — бачуть в їх памятки руского звичаєвого права, инші (як проф. Сергієвич) признають значний вплив права грецького. Спеціально що до умов Олегових, то в фрагментах, заміщених в літописі під р. 907, деякі бачили прелиминарії переговори, що привели до умови 911 р.; инші — що тут маємо експерти з умови 911 р.; правдоподібнішою здаєть ся думка, що маємо фрагменти окремої умови, хоч заведеної може й не при таких обставинах, як оповідає літо- пись. Для обясненя умов є вже чимала література, значнійше з неї вичислено в Христоматії по історії русского права проф. Владімірського-Буданова кн. I (до- дамо розправу Гедеонова Варяги и Русь, т. I) де подано докладний коментар до умов з р. 911 і 945. Подаємо текст з літоп. Іпатської, додаючи в клямирах до- датки, а під текстом варіанти з літоп. Лаврентієвської і ин. Поділена на розділи за поділом В.-Буданова.

I.

1. Олегъ же, мало отступивъ отъ города, нача миръ творити съ ца- рема Грѣцькыма, съ Леономъ и съ Александромъ, посла к нимъ в городъ Карла, Фарлофа, Велмуда, Рулава и Стѣмида, глаголя: „имете ми ся по дань“. И ркоша Грѣць: „чего хочете, и дамы ти“. И заповѣда Олегъ дати воємъ на 2000 кораблей, по двѣнацѣть гривнѣ на ключъ, и потомъ дати углады¹⁾ на Рускіе города: пѣрвое на Кіевъ, таже и на Черниговъ, и на

¹⁾ Вар. поправний: уклады.

Переяславль, и на Полътескѣ, и на Ростовѣ,¹⁾ и на Любечѣ, и на прочахъ городахъ; по тѣмъ бо городамъ сѣдяху [велиции] князья подѣ Ольгомъ суще.²⁾

2. Да приходять Русь, хлѣбное³⁾ емлютъ, елико хотять, а иже придуть госте, да емлютъ мѣсячину на 6 мѣсяць, и хлѣбъ, и вино, и мяса, и рыбы, и овоцемъ, и да творять имъ мовь,⁴⁾ елико хотять; и пойдутъ же Русь до мови, да емлютъ у царя вашего на путь брашно, и якоря, и ужа, и прѣ,⁴⁾ и елико надобѣ.^{***)}

3. И яшася Грѣци, и ркоша цари и боярство все: „аще приндуть Русь бес купли, да не взимають мѣсячины; да заирѣтитъ князь людемъ своимъ, приходящимъ Руси здѣ, да не творять пакости в селѣхъ и въ странѣ нашей; приходящии Русь да витають у святаго Мамы, и послеть царство наше, да испишють имена ихъ, и тогда возмутъ мѣсячное свое, пѣрвое отъ города Києва, и пакы ис Чернигова, и Переяслава, и прочии города; и да входятъ в городъ одними вороты, съ царевымъ мужемъ, безъ оружья, мужъ 50, и да творять куплю, якоже имъ надобѣ, не платяче мита ни в чѣмъ же“.^{***)}

4. Царь же Леонъ съ Олександромъ миръ створиша съ Ольгомъ, имѣшеся по дань и ротъ заходивше межи собою, целовавше сами крестъ, а Ольга водиша и мужий его на роту; по Рускому закону кляшася оружьемъ своимъ, и Перуномъ богомъ своимъ, и Волосомъ скотнымъ богомъ, и утвердиша миръ.^{****)}

¹⁾ В пізнішихъ додано: и на Смоленскѣ ²⁾ Замість хлѣбное вар. слѣбное (сол = посел) і слюбное (умовлене). ³⁾ Вар. пізн.: мовици. ⁴⁾ Себто вітрила.

*) Фрагменти з умови затягнено до оповідання, в формі розмови; вона в'являється результатом дуже щасливого походу на Візантію; Греки мали заплатити значну дань на прибуття війско і дружину руску, що стояла по ріжнихъ містахъ залогами, і дати важкі вигоди купцямъ рускимъ; що значать вираз „на ключъ“ не відомо добре. При сій нагоді довідуємось, що меж підвладними Руси землями, де такі залоги стояли, були не тільки сусѣдні (як Сіверщина — в Черниговом, Переяславом і Любечом), але й далекі Кривичі (Полоцьк) і Мера (Ростов), як тільки се належить до тексту умови, а не в пізнійша догадка літописця, бо низче, як і в умові з р. 945 виступають тільки Чернигов і Переяслав; по сїх земляхъ сидять „великі князі“, підвладні Олегу, що відси, послали свої полки з Олегом і мають право на здобич; чи були то князі з київської династії, чи тубильної, не знати, але останнє правдоподібнїйше.

**) І так на далі — послі рускі будуть поберати посольське удержання (слѣбное), купці — протягом цілого півроку мають право даремного харчовання (і користання з бань публичних) і можуть споряжати свої човни з арсеналів візантійських; торгівлю одправляють цілком свободно (не так як в р. 945) і без оплати жадного мита.

***) Сей уступ показує, яке велике число руских купців (окрім ватаг воєннихъ руских, що служили імператору) перебувало в Царгороді. Висловлені в сїм уступі умови мають забезпечити Греків від нападів і ворохобні їх: Греки хотять перешкодити мандрівкамъ воєнів (не — купців) і віддати Русь під можливий догляд. Умови — про право споряження човнів в § 2, про те, що лише купці мають право на удержання, і про спосіб перебування в Царгороді (§ 3) стоять також в умові з р. 945 (§ 2), а в умові з 912 р. їх нема; з того дехто виводили, що сї точки належать до умови 912, инші — що сї точки умови 907 р. мали силу і після 912 р. Св. Мана — монастир св. Маманта за мурами Константинополь; так звала ся пристань і передмісте те.

****) Сей уступ про присягу може також належить до тексту умови, як тоє і в умові з 945; цікаво що в обох Олеговихъ умовахъ про християн між Русію нема згадки, як в Ігоревім.

II.

В лѣто 6420. Посла Олегъ мужи свои построи мира и положити ряды межѣ Грѣкы и Русью, и посла глаголя:¹⁾

Равно другаго свѣщанія, бывшаго при тѣхъ же царихъ Льва и Александра²⁾

1. Мы отъ рода Рускаго, Карлы, Инегелдъ, Фарлофъ, Веремудъ, Рулавъ, Гуды, Руалдъ, Карнъ, Фрелавъ, Рюаръ, Актеву, Труанъ, Лидульфостъ,³⁾ Стемиръ,⁴⁾ иже послани отъ Олга, великаго князя Рускаго,⁵⁾ и отъ всѣхъ, иже суть подъ рукою его, свѣтлыхъ [и великихъ князь и его великихъ] бояръ, к вамъ, Львови и Александру и Костянтину, великимъ о Бозѣ самодѣржцемъ, царемъ Грѣцкимъ,⁶⁾ на удѣржаніе и на извѣщеніе отъ многихъ лѣтъ межю Християны и Русью бывшую любовь похотѣнемъ нашихъ [великихъ] князь и по повелѣнію, и отъ всѣхъ, иже суть подъ рукою его сущихъ Русь. Наша свѣтлость боле ниѣхъ хотящи⁷⁾ же о Бозѣ удѣржати и извѣстити такую любовь, бывшую межю Християны и Русью, многожды право судихомъ, не⁸⁾ точю простословесенъ,⁹⁾ и писаніемъ и клятвою твердою, кѣншеся оружіемъ своимъ, такую любовь извѣстити и утвѣрдити по вѣрѣ и по закону нашему.

2. Суть, яко понеже мы ся имали о Воини вѣрѣ и любви, главы таковы:¹⁰⁾ По первому слову да умиримся с вами, Грѣкы, да любимъ другъ друга отъ всея душа и изволѣнъ, и не вдадимъ, елико наше изволеніе, быти отъ сущихъ подъ рукою нашихъ князь свѣтлыхъ, никакому же съблазну или вниѣ; но потщимся, елико по силѣ, на сохраненіе прочихъ и всегда лѣтъ с вами, Грѣкы, исповѣданіемъ и написаніемъ съ клятвою извѣщаемую любовь непревратну и непостыжну. Такожъ и вы, Грѣци, да храните такую же любовь къ княземъ же свѣтлымъ нашимъ Рускимъ и къ всѣмъ, иже суть подъ рукою свѣтлаго князя нашего, несъблазнену и непреложну всегда и въ вся лѣта.

3. А о головахъ, иже ся ключють проказа, урядимся сице: Да елико явѣ будетъ показаніи явленными, да имѣють вѣрно о тацѣхъ явленіи; а ему же начнутъ не лти вѣры, да не кленется часть та, иже шцетъ нестяю вѣры;

¹⁾ И посла глаголя — нема подекуди. ²⁾ Стемиръ. ³⁾ Лидуль Фостъ.
⁴⁾ Такъ в Лавр., в Іпат.: хотящихъ же. ⁵⁾ Такъ Лавр., Іпат.: но. ⁶⁾ Просто словесемъ.

^{*)} Слово „равно“ объясняютъ этимъ перекладомъ греческого ἴσος, кочіа (Лавровский), тоді се будѣб титуломъ умови; тільки трудно об'яснити тоді, чому тут нема імени третього імператора — Костантина. Умова датована вереснемъ 912 р., по нашому — р. 911, бо византийський рік починався вереснемъ.

^{**)} Цікаво, що послы, згадані під р. 907, виступають вої й тут, з додаткомъ новихъ. Імена й соправителѣхъ — одинъ зъ доводівъ норманської теоріи; годі перечити, що деліи зъ нихъ дійсно скандинавскі, хоч і не вої; се показує якъ значний бувъ в X в. притокъ скандинавськихъ кондотеріи в нашу дружину.

^{***)} Імена сихъ трохъ імператорівъ були колись основою закиду що до автентичности умови, а теперъ — однимъ зъ важнихъ доводівъ автентичности: Левъ Философъ, его малий синъ Костянтинъ і соправителѣ Олександръ були імператорами разомъ кінця місяця і сентябръ 6420 (911) — припадає власне на той часъ.

^{****)} Глави — харахлі, розділи; такъ розуміють де хто і початокъ §. 5 (а о главахъ), дивись такожъ кінець умови; що далі „глав“ нема, уважають за доказъ того, що початкова форма умови не захована цілкомъ; та глави в оригіналі могли бути означені й способомъ писемъ й нумерацією.

да егда кльнеться по вѣрѣ своей, будетъ казнь, якоже явится съгрѣшеніе о семъ.*)

4. Аще кто убить, Крестьянина Русинъ, или Христьянинъ Русина, да умереть, идеже аще створить убийство. Аще ли убѣжить створивый убийство, аще есть имовитъ,¹⁾ да часть его, сирѣчь иже его будетъ по закону, да возметь ближний убѣнаго; а и жена убившаго да имѣть толцѣмъ²⁾ же прибудетъ по закону; аще ли есть неимовитъ створивый убийство и убѣжавъ, да дѣржится тяжи, дондеже обрящется, яко да умереть.**)

5. Аще ли ударить мечемъ или бьеть кацѣмъ любо съсудомъ, за то ударение или убєеніе да вдасть литръ 5 сребра по закону³⁾ Рускому; аще ли будетъ неимовитъ тако створивый, да вдасть елико можетъ и да сонметъ съ себе и ты самыя порты своя, въ нихъже ходитъ, а о прочѣ да ротѣ ходитъ своею вѣрою, яко никакоже иному помощи ему, да пребываетъ тяжа оттолѣ не взыскаема о семъ.***)

6. Аще украдетъ Русинъ что любо у Крѣстьянина, или наки Христьянина у Русина, и ятъ будетъ в томъ часѣ тать, егда татьбу створить, отъ погубившаго что любо: аще приготовится, татьбу творяи и убивєнь будетъ, да не възыщется смерть его ни отъ Христьянъ, ни отъ Руси, но наче убо да възметь свое, иже будетъ погубилъ; и аще вѣдасть руцѣ [свои] украдый, да ятъ будетъ тѣмъ же, у негоже будетъ украдено, и связанъ будетъ, и отдасть то, еже смѣ створить, и створить трижды о семъ.****)

7. Аще ли кто, или Русинъ Хрѣстьяну или Хрѣстьянъ Русину, мученія образомъ искуєть творити и насилєе явѣ, или възметь что любо дружинне,⁴⁾ да възпятить трончѣ.*****)

8. Аще вывѣржена лодья будетъ вѣтромъ великомъ на землю чюжо, и обрящются тамо иже отъ насъ Руси, да аще кто идеть снабдѣти лодью с рухломъ своимъ, и отсылати наки на землю Крестьянську, да проводимъ ю сквозѣ всяко страшно мѣсто, дондеже придетъ в бестрашно мѣсто. Аще и таковая лодья, и отъ буря, или бороненія земнаго боронима, не можетъ възбо-

1) Вар.: домовитъ. 2) Вар.: томуѣмъ. 3) Вар.: покону. 4) Дружне.

*) Проказа — шкода взагалі; часть, иже ищеть — здебільшого розуміють тут істця, що має зложити присягу на доказ, хоч так звуться і обидви сторони, і тому є иньша думка — що присягу назначає той чи ой стороні судя; явѣ показанія явленіями — доводи певні.

**) Да умереть — одні розуміють тут кару смерті по грецькому закону (Сергієвич), иньші — сполученє права руского (німєта) і грецького (кара) — Евєре і ин. Проф. Сергієвич думає, що сей розділ дає далеко ліпші шанєи грекам, допускаючи втїкачку і даючи можливієть зменшити кару грошону видѣлом частини жінки (він має той погляд, що умови належать тільки до Руси, що перебувала в Греції). Замість: и жена читають ще: иже на, розуміючи нагороду донощиму або обвинувателю.

***). В Правді Рускій за се положено 12 грив. (= 6 литр), „закон Рускій“ прикладають отже до практики композицій, а не до великості кари. Умова виключає право німєти і обмежує одвічальність тільки майном, не переносючи на особу (як в Р. Правді — оддаване и неволю); прок — рєшєта, никакоже иному помощи — ніхто не може допомогти.

****). Злодій може бути вбитий, коли б не давав ся тільки, як даєть ся звязати — відповідає майном; потрійна заплата — принцип грецького права.

*****). Звичайно сей розділ відрізняють від попереднього так, що там іє мова прокрадіж, тут — про грабованє силоміє; искує пробували обвинити перекладом піратє: = пиратство, дружинне — гуртом, ватагою.

рошитися въ своя си мѣста, спотружаємъся грѣбцемъ бо тоя лодья мы Русь и допровадимъ с куплею ихъ поздорову, — ти аще ключится близъ земли Грѣцькимъ; аще ли ключится такоже проказа лодья Рустѣй, да проводимъ ю в Рускую землю. И да продають рухло тоя лодья, и аще что можеть продати отъ лодья, воволочимъ имъ мы¹⁾ Русь, да егда ходимъ въ Грѣцьки, или съ куплею, или в солбу къ царевн (в)ашему, да пустимъ я съ честию проданое рухло лодья ихъ. Аще ли ключится кому отъ тоя лодья в ней убѣну быти, или бѣну быти отъ насъ Русі, или взяти что любо, да повинни будуть то створишии прежде реченную спитѣмъею.*)

9. Отъ тѣхъ²⁾ аще полонникъ обою страну дѣржимъ есть, или отъ Руси, или отъ Грѣцьк, проданъ въ ину страну, — оже обряцеться или Русинъ или Грѣчнинъ, да искупить³⁾ и възвратитъ искупленое⁴⁾ лице въ свою страну, и възмуть цѣну его купящии, или мнитъся въ куплю на дань⁵⁾ челядинная цѣна; такоже аще отъ рати ятъ будетъ, да отъ тѣхъ Грѣцьк такоже да възвратится въ свою страну, и отдана будетъ цѣна его, якоже речено есть, якоже есть купля.**)

10. Егда же потребу на войну ити, егда же потребу творите,⁶⁾ и си хотять почестити царя вашего, да аще въ кое время елико ихъ придетъ и хотять оставити у царя вашего своєю волею, да будутъ.***)

11. О Руси о полонѣхъ: Многажды⁷⁾ отъ коея-убо страны пришедшимъ в Русь и продаемомъ въ Кристьяны, и еше же⁸⁾ и отъ Христьянъ полонныхъ многажды отъ коея любо страны приходящимъ в Русь: се продаеми бывають по 20 золота и да придуть въ Грѣцьки.****)

12. О томъ аще украденъ будетъ челядинъ Рускій, или въскочить, или по пужи проданъ будетъ, и жаловати начнуть Русь, да покажется таковое отъ челядина, да имуть и въ Русь; но и гостѣ погубиша челядинъ, и жалуютъ, да ищють обрѣтаемое да имуть е; аще ли кто некушения сего не дасть створити, мѣстникъ да погубитъ правду свою.*****)

¹⁾ Волочимъ мы. ²⁾ „Отъ тѣхъ“ в деякихъ прилучено до попередньої фрази.

³⁾ Так в пізнійшихъ, в Інат: не купитъ. ⁴⁾ Искупное. ⁵⁾ Дань. ⁶⁾ Егда ц. творите — нема в Лавр. ⁷⁾ Лавр.: Отъ Руси отъполоненни множайшии. ⁸⁾ В пізнійш. аще ли.

*) Се одинока статя в сій умові на думку проф. Сергієвича, де іде мова не тільки про околиці константинопольскі. Властиво тут тільки два випадки: коли чужий човен буде в тяжких обставинах, то як буде се можливо — ему треба дати можливість дістатися у свій край, коли не можливо — то спрэдати і гроши прислати. Боро́ненне земное замків — міліни.

**) Невільник має бути вернений дїясно (лице), і тоді за него або платять кошти викупу (цѣна) або нормальну цѣну (челядинная цѣна..., цѣна, якоже есть купля).

***). Розділ дозволює Русинам вступати до византийського війська; з оповідань Константина Порфир. (De sieget.) видно, що в Константинополі служили значні полки рускі.

****). Недокладну першу половину сего розділу розуміють звичайно так, що тут мова про новільників руских, що попадають в Византию, і византийських що попадають на Русь; — уставленою обовязковий викуп по 20 солідів.

*****). Справедливою здає ся догадка, що тут мова про Русь, що жила під Константинополем, у св. Мамі. Мѣстникъ — думаютъ, переклад *μεστέρας* — (а не мѣстник — істець), господар: хто не дасть у себе шукати (ревизия), платити шкodu.

13. О работающихъ въ Гръцѣхъ Руси у Христьяньского царя: Аще кто умреть, не урядивъ своего имѣнья, ци и¹⁾ своихъ не имать, да възвратитъ имѣнье къ малымъ²⁾ близикамъ в Русь; аще ли створить ображение,³⁾ таковой възметъ уряженое его, кому будетъ писалъ наслѣдiti имѣнье, да наслѣдiti е о'тъ) взимающихъ куплю Руси отъ различныхъ ходящихъ въ Гръки и удолжающихъ.*)

14. Аще злодѣй възвратитъ в Русь, да жалуютъ Русь Христьяньскому царству, и ятъ будетъ таковой и възвращенъ будетъ не хотая въ Русь.**)

15. На утверждение же и неподвижение быти межи вами Христьяны и Русью бывший миръ сътворихомъ Ивановомъ***) написаннемъ на двою харотью, царя вашего и своею рукою, подлежащимъ честнымъ крестомъ и святою единосушною Троицею, единого истиннаго Бога нашего,⁴⁾ извѣсти и дать нашимъ словомъ;⁵⁾ мы же кляхомся къ царю вашему, иже отъ Бога суще яко Божие зданье, по закону и по покону****) языка нашего, не преступати ни намъ ни иному отъ страны нашея отъ уставленныхъ главъ⁶⁾ мира и любви. И таково написание дахомъ царства вашего на утверждение обоему пребывати таковому свѣщанию, на утверждение и извѣщение межи вами бывающаго мира, мѣсяца себтября в 2, а в недѣлю 15, в лѣто создания миру 6420.^а

(Дальше буде).

Справозданє з діяльности Виділу Руского товариства педагогічного за час від січня 1894 до 25 марта 1895.

Виділ Руского товариства педагогічного відбув в часі свого урядованя 12 засідань, на котрих старав ся по своїм силам повести успішно розвиток нашого товариства.

На першім засіданю уконституовав ся виділ в сей спосіб: Заступникомъ головы избрано директора рускої гімназії у Львові Е. Харкевича, секретарем проф. І. Матієва, касиром п. К. Паньківського, економом учит. шк. вправ. О. Гриневича. Настоятелем інституту товариства назначено п. К. Паньківського, а крімь него избрано до комітету, що сим інститутом управ-

¹⁾ Либо. ²⁾ Обращение ³⁾ Милымъ ⁴⁾ Вашего. ⁵⁾ Посломъ. ⁶⁾ Так в Лавр., Іпат. код.: глаголовъ.

*) Мова про спадок по Руси, що пробувала в службі византийській; право спадку признано за заповітом (ображене — заповіт, testament) і ab intestato, хоч би не мав при собі кривних (ци и своихъ не имать); майно має бути передано через руских купців (удолжающихъ — що пробувають в Греції) своїмъ (близикам) в Русь.

**) За для трудного зрозуміння сего тексту робили ся різні поправки: „возратитъ“ себто: хто хоче воювати на Русь (Евсере), „возвратитъ (втіче) въ Греки изъ Руси“ (Миклошич), „не возвратитъ“ (Срезневский); останя поправка найправдоподібніша; Срезневский прилучав се до попереднього: хто б взявши майно спадкове, присвоїв собі его й не привіз; иньші розуміють взагалі втікачку.

***) Круг висловив догадку, що Ивановимъ з'явилось тут замість кияноваримъ (зих київарю; урядовихъ звичайний дипломатичний вираз).

****) Закон і покон Срезневский прирівнював до lex і consuetudo; в Лавр.: по закону и по закону языка нашего.

ляв: проф. о. сов. О. Торонського, о. І. Чанельського, проф. І. Громницького, д-ра А. Хоміна і д-ра С. Федака.

Товариство наше, на підставі ухвали виділу, брало участь в краєвій виставі з минушого року. Виділ виставив видавництва товариства, всілякі рускі учебники, які міг зібрати, і графічний образ розвитку нашого товариства і інституту. До здвигнення спільного руского навільйону причинив ся виділ квотою 100 ар.

Щоб розширити діяльність товариства, старав ся виділ о збільшене числа членів. В тій цілі оголошував виділ в руских часописях зазиви з просьбою, приступати до нашого товариства. На жаль знайшлося за цілий рік лиш 58 патріотів і патріоток, котрі послухали сего зазиви і вписались в члени нашого товариства. — В тій самій цілі старав ся виділ і о заснуванє нових філій, уділяючи охочим потрібних інформацій і приходячи їм радо в поміч. Тож з великою радістю зазначає виділ, що на тім полі заявив ся сего року значний поступ; бо коли доселі була всего лиш одна філія в Щирці, то в біжучім році оснувалось 3 нові філії: в Калуші, в Николаєві і в Грибовичах. За се годить ся на сім місці заявити тамошнім патріотам велике признанє за їх ревну діяльність на полі нашого шкільництва. На загальні збори згаданих філій вислав виділ або свого відпоручника, або бодай сердечний привіт телеграфом. При сій нагоді треба згадати, що і ставіславівські патріоти заходять ся також над основанєм у себе філій нашого товариства.

Так як минулих літ, вів і сего року виділ видавництво часописей: „Учитель“ і „Дзвінок“. Виділ нараджував ся часто на своїх засіданнях над редакцією сих часописей; мусить однак на жаль сконстатовати, що участь Вп. Учительства в редакції нашого головного орґану, се в „Учителя“, була вельми слаба так, що редакция сеї часописи може повеличатись лиш дуже невеличким числом дописувателів з провінції. Було би отже вельми пожаданим, щоби сям нашим орґаном заітересувались ширші круги нашого Вп. Учительства і зволили єго своїми дописями і замітками підпомагати, бо се в конечним услівєм розвитку кожного періодичного видавництва. Щоби зменшити кошта згаданих видавництв, був виділ приневолений зредукувати „Дзвінок“ до 1-ого аркуша друку, і поодинокі члени не брошуровати і не давати окладників. А щоби придбати більше предплатників для „Дзвінка“, звертав ся виділ до російського правительства з просьбою о уділене дебіту в Росії для сеї часописи, однак мимо заходів, починених виділом в Вис. ц. к. міністерстві для справ виїшних, дебіту відмовлено.

Заходом виділу з коштом товариства появились сего року 2 книжки: Переклад повісті Ю. Верне: „Подорож доокола землі“ і перший фоветичною правописею друкований Молитвослов для дїтви. Сеї послїдний уложив зовсім безкористно Впрес. о. сов. А. Торонський, за що єму виділ складає на сім місці сердечну подяку. Покінчено також друкованє „Короткої історії педагогії“; недоєгає лишень до сего видавництва єще передмова, над котрою Вп. проф. Грушкевич саме що тепер трудить ся. Виділ замовив також передрук з „Народної часописи“ повісті Герштекера: „Розбишаки на ріцї Місєіні“, що буде добрим набутком для шкільних бібліотек наших гімназій. Виділ рішив також розпочати цілу серію видавництв для рускої молодіжи шкіл середних, при чім заявила Висока ц. к. Рада шк. красава готовість, прийти в поміч нашому товариству підмогою грошевою. — Вікінци займав ся виділ рецензуванєм всіляких до друку надісланих рукописей, а також загадав видати шкільн

маши з рускими написами і в тім згляді вів голова товариства переговори з накладником Гельцлем у Відні і проф. Масреким у Львові.

Виділ заходив ся дальше коло перенесеня школи імені М. Шашкевича в догіднійше місце і коло збільшеня єї фреквенції. В тій цілі видав зазив до Русинів львівських, утворив окремий комітет і через своїх відпоручників впливав в тім дусі на инші народно-руські товариства у Львові, Заходи народно-руських товариств в тім ділі увінчались, як звісно, пожаданим успіхом.

Щоби прийти в поміч нашим львівським школам, пожертвувало наше товариство для бібліотеки школи ім. М. Шашкевича 40, а для школи вправ 25 книжочок свого видавництва.

Виділ займав ся управильненем і поліпшенем науки руского языка яко предмету надобовязкового в львівських школах середних з польським языком викладовим. В тій цілі скликав заступник голови анкету зложену з учителів сего предмету в згаданих школах. Анкета ся відбула 3 засідання і уложила новий плян науки, котрий враз з відповідною просьбою переслано до Високої ц. к. Ради шк. кравової. Просьба тая принесла пожаданий успіх, бо, як се виділови приватно донесено, Висока Рада шк. кр. заняла ся ревню уліпшенем згаданої науки в дусі, через анкету зазначенім.

В наслідок заходів виділу зволив Ви проф. д-р Грушівський розпочати цілий ряд викладів з рускої історії для членів товариства і ширшої громади Львовян. Виклади єї відбувають ся що тижня в одній салі рускої гімназії. За сей труд складає виділ Впов. д-ру Грушівському на єім місци сердечну подяку.

Зарівно подяку складає виділ і Вєєч. о. Зубрицькому, парохови Мшанця, за пожертвованє товариству значного числа книжок.

Се є короткий начерк діяльности виділу за рік минувший.

Львів, 10 марта 1895.

Від виділу.

Справозданє касове і видавництва товариства з днем 25 марта 1895.

1) Приходи і розходи товариства.

Приходи:

	гр.	кр.
1) 3 вкладок членських до 25 н. ст. марта 1895	222	03
2) Позісталисть каси вкладок з кінцем року 1893	325	15
3) 3 продажі книжок в р. 1894	239	36
4) Половина запису бл. п. Стефана Качали	500	00
Разом	1.286	54

Розходи:

	гр.	кр.
1) Друкарни за друк молитвенника і повісті Верного	553	75
2) Будова павільйону	100	00
3) Недобір в видавництві книжок з кінцем р. 1893	290	46
4) За переклад Верного	75	00
5) Оправа книжок	170	21
6) Дрібні видатки	62	75
Разом	1.252	17
Готівка в касі	34	37
Разом	1.286	54

2) Приходи і розходи „Учителя“ до 25 марта 1895.

Приходи:		зр.	кр.
1) Послѣплата і предплата до 25 марта 1895	.	1.055	66
2) Запомога Високого Сойму	.	500	00
3) Запомога з запису бл. п. Стефана Качали	.	200	00
4) Надвишка з року 1893	.	114	97
Разом		1.870	63

Розходи:		зр.	кр.
1) Адміністрація і експедиція	.	142	00
2) Марки	.	176	50
3) Друк „Учителя“	.	858	00
4) Редакція, коректа і ремунація за „Учителя“ і „Дзвінок“	.	626	70
5) Податок	.	19	87
6) Дрібні видатки	.	62	36
Разом		1.885	43

Відтягнувши недобір до переносу на II кварт. 1895 . 14 80

Буде . 1.870 63

3) Стан маєтку газети „Учитель“ до 25 марта 1895.

Пасива:		зр.	кр.
1) Недобір каси з 20 марта 1895	.	14	80
2) Довг до друкарні	.	526	95
Разом		541	75

Актива:		зр.	кр.
1) Залегла предплата по струченю (33% страти)	.	315	00
Оджеж актива менші о 230 зр.			
Предплатників мав „Учитель“ 262.			

4) Приходи і розходи „Дзвінка“ до 25 марта 1895.

Приходи:		зр.	кр.
1) Послѣплата і предплата до 25 марта 1895	.	744	52
2) Запомога Високого Сойму	.	100	00
3) Запомога з запису бл. п. Ст. Качали	.	300	00
Разом		1.144	52

Розходи:		зр.	кр.
1) Друкарни за друк	.	550	00
2) За кліші і літографію	.	168	06
3) За марки, експедицію і адміністрацію	.	96	00
4) Коректа, брошурованє і редакційні видатки	.	125	45
5) Податок	.	20	58
6) Недобір каси р. 1893	.	32	10
7) Дрібні видатки	.	28	03
Разом		1.020	22
Додавши надвишку касову		124	30
		1.144	52

5) Стан маєтку Газети „Дзвінок“ до 25 марта 1895.

Пасива:		зр.	кр.
1) Довг до друкарні	.	696	92
Разом		696	92

Актив:

	зр.	кр.
1) Залегла предплата 66%	125	00
2) Надвишка каси	124	30
Разом	249	30

Одже актива суть менші о 450 зр. від пасивів.

6) Стан маєтку товариства з 25 марта 1895.

	зр.	кр.
1) Вартість книжок на складі	2.863	57
2) Вартість претенсій за книжки, взяті в коміс	735	04
3) Вартість залеглих вкладок членських (половина)	285	00
4) Готівка в касі з кінцем марта 1895	143	87
Разом	4.037	48

Відтягнувши дефіцит „Дзвінка“ і „Учителя“ в сумі . 680 00

Зістає вартість маєтку . 3.347 48

Справозданє з руху книжок в році 1894.

Число	ТИТУЛ КНИЖКИ	Ціна зр.	Друко-вано	Найшло в кінець 1893 р.	Продано	Даровано	Дано в коміс	Разом	Зістає на рік 1895
1	Молитвенник народний	20	10000	—	100	—	200	300	9700
2	Хемія Роско'єго	40	—	1	—	—	—	—	1
3	Вязанка желаній	10	—	58	15	—	35	50	8
4	Читанка ч. 1, 2, 3, 4	10	—	1584	110	10	50	170	1414
5	Олеся Чайченка	5	1000	2	—	1	—	1	1001
6	Писанка Дніпрової Чайки	5	—	120	11	—	—	11	109
7	Дума про княгиню Кобзаря	5	—	174	14	—	—	14	160
8	Казка про сонце та його сина	5	—	217	12	—	30	42	175
9	Грицько, що страши́йше	5	1000	—	—	—	—	—	1000
10	Байки Глїбова	5	1000	—	—	—	—	—	100
11	Могутний Комар В. Чайченко	5	1000	—	—	—	—	—	1000
12	Попались, Івана Нечуя	10	—	40	46	—	6	106	295
13	Записки школяра, В. Шухевич	20	—	380	13	—	85	98	282
14	Лисенко. Тече вода з під явора	10	—	38	—	1	—	1	37
15	О. Нижанков. Батько і мати	10	—	108	—	1	—	1	107
16	М. Пачов. Про биліни і думи	20	100	—	—	10	35	45	55
17	Учитель з р. 1890	200	—	150	2	2	—	4	146
18	Учитель з р. 1891	200	—	105	2	2	—	4	101
19	Учитель з р. 1892	200	—	93	3	1	—	4	89
20	Учитель з р. 1893	200	131	—	—	—	5	5	126
21	Учитель з р. 1894	200	100	—	—	10	5	15	85
22	Дзвінок з р. 1892	400	—	22	—	—	3	3	19
23	Дзвінок з р. 1893	400	19	—	—	5	2	7	12
24	Дзвінок з р. 1894	400	80	—	—	10	5	15	65
25	Горд. Картагенці та Римляни	20	1000	—	32	11	60	103	897
26	Приписи до іспитів кваліфік.	20	—	374	5	4	—	9	365
27	Верне. Подорож довкола землі	60	1000	—	20	10	30	60	940
28	Робінзон	40	—	528	8	—	160	168	360
29	Квіточка	20	—	424	12	—	50	62	362
30	Віночок	20	—	463	19	—	50	69	394
31	Кобзар Шевченка	20	—	1472	20	—	—	20	1452
32	Забавки	10	—	1484	17	—	—	17	1467
33	Звіринець	10	—	1697	3	—	—	3	1694
34	Менажерія	10	—	1720	19	—	—	19	1701
35	Гостинець	10	3100	1617	76	—	100	176	1441
36	Пригоди Дон Кіхота	40	—	240	10	2	80	92	148
37	Лис Микита Гетого	50	—	58	15	—	19	34	24
38	Мапа Русь-України	20	—	1708	79	4	150	233	1475

Вартість книжок, взятих в коміє, представляє суму 735 зр. 4 кр. Вартість книжок в магазині (пів ціни) представляє суму 2.863 зр. 57 кр. а. в. Разом маєток товариства в книжках представляє суму 3.598 зр. 61 кр.

Кость Паньківський, касвер.

Короткий перегляд книжки „Школа народна ч. II.“

Написав: Павло Банат.

Рік 1893 і 1894 є безперечно епохальний в розвою нашого шкільництва, а то через зміну наук. плянів шкільних а в слїд за тим і книжок шкільних відповідних до нових плянів. Ще через рік а старі пляни і книжки належати будуть до споминів. Нині уже всі школи завели у себе нові книжки, в котрих цілком вищий зміст, а сказати можна сьміло далеко лучший, бо відповідний до обставин життя, образования і понять нашого народа.

Нинішню річею мовою буде обговорити уклад книжки „Школа народна ч. II“.

Книжка та призначена для II степеня науки шкіл з язиком викладовим руским. Ї то ч. II. давнього Букваря. Містить она 165 уступів, котрі слїдують порядком після трех головних точок: Від річий ближних до дальших, від знаних до незнаних, від поєдинчих до зложених. Що порядок той зовсім виравно уложено, досить є ближше придивити ся укладови книжки. Мов жерело, що творить малу річку а та пливучи в даль ширшає, багатїє, так і змістом своїм та книжка уложена. Зачинає ся від рідної хати і чим раз віддаляє ся в округ хати, через подвірє, не минаючи того, що на подвірю знаходиться ся, ні коня, корови, віаци та собаки, ні кур, качок і гусей, і дальше через сад і огород до робітників у поле і все, що по тій дорозі подібати можна, все, що видїйше, більше впадаюче в око, все описане в книжцї. Поміж уступів змісту реального много уступів змісту морального, котрі невідбігають від понять дїтний того ступеня, для котрого книжка призначена. — Стиль книжки легкий. Що захованє такого укладу книжки не легке, видимо з слів Байна, котрий в своїй „Науцї вихованя“ в роздїлі „Перехід від річий знаних до незнаних“ каже: „Хто би сьвідомо нарушував засаду так ясну, певний бути може, що промахне ся, а той, котрий би міг сказати, що єї не порушить ніколи, годен нестерельної слави.“ — Автори тої книжки, котрі, як видно були добре ознайомлені з умовним розвитком дїтний, того степеня, для котрого та книжка призначена, зробили своє, але щоби їх праця видала овоч, потрібно ще, щоби учителі уміли добре вихиснувати ту книжку.

В тій книжцї маємо уже початки історії і географії, чого давнїйше в подібних книжках не бувало. Як можна добачити не то з тої книжки але і з дальших частий, знаходиться ся в нїй більше уступів, котрих цілею виробити чувства патріотичні а то: Уст. 2. Рідна хата; 17. Яка твоя матерня мова; 18. Рідна мова; 55. Київ, найстарше руске місто; 91. Сьв. Ольга, перша християньска княгиня руска; 106. Християньска віра в Польщі; 162. Люби землю рідну і 164. Наш цїсар; чувства релїгійні: Уст. 8. Всевидяче око; 32. Я — чоловік; 33. Церква; 34. Ісусе Христос межі дїтьми; 35. Пісня до пресьвятої Богородицї; 47. Сьвятий Отець Николай; 48. Пісня до сьв. Отця Николая; 64. Сьвятий Вечер; 65. Коляда; 68. Йорданські сьвята; 73. Сумління; 123. Божа поміч; 124. Боже, то твое діло; 135. О Боже, творче сьвіта,

і кінцеві Піснї благальні. Є то новости в читанцї на тім степені науки, але новости відповідаючі духови часу, бо знаємо, що закидувано з певних сторін, що школи наші виховують молодїж за мало в душі релігійнім, а ми знов знаємо, що і за мало в душі патріотичнім. В тих двох напрямх доповнена тая книжка а велїд за нею і иньші книжки.

При самім кінці книжки знаходимо також уступи з географії а то: 149. Жерело, струя, потїк, ріка; 159. Чотири сторони свїта; 161. Земля і небо і 163. Зверхність або старшина.

II.

Сказавши загально про уклад книжки „Школа нар. ч. II“, позволю собі ще декотрі уваги додати. До книжки тої додав би я ще кілька карток графіки. Додаток той узасаднюю тим, що зі взгляду на всїлякі випадки учитель часами не є в силі вичерпати цілого „Букваря“ в I році науки, тому на другім степені трудно зачинати відразу від друку. Не богато графічної частини от з 6—8 карток а таки здало би ся; оно помічнійше було би для учителя і учеників. Кілько-ж разів трапляє ся, що учитель хоруге, що школа замкнена з причин епідемії, що в класі надмірна скількість дітний і учитель не є в можности вичерпати цілого Букваря, ба, хоть вичерпав, не всі діти а однаковим поступом, а ще в додатку вакації!

Знаю учителїв, котрі при давнїйшій укладі Букваря зачинали науку на другім степені завсїгди від великих букв писаних, чи діти читали уже добре друк, чи нї, виходячи з засади: „Повтаряє ся матерю наук. І певно коротке повторенє частини графічної не спинить ходу науки. Повтаряє ся — як виразив ся оден з визначних наших педагогів — є неначе головна естація в науцї; повтаряє ся подає ученикови потїху в працї і додає сили до працї а учителеви додає певности і пізнанє поступу.“

Є також уступи, що змістом своїм не конечно відповідні до читанок а ті є: 20. Швачка; 49. Я забув; 85. Перестороги; 94. Оден до школи, другий поза школу.

В уступі 20 „Швачка“ сказано, що до науки шитя, яку удїляла учителька в школі деякі дївчата не радо брали ся, иньші учили ся єї дуже недбало, з кільканайцяти дївчат лиш одна Ірина вчила ся пильно. Коли дївчата повиростали заведидали ся, що они хоч ходили до школи не зміють всего того що Ірина.

Питаю, хто завинив, що дївчата не умїли шити, чи дївчата чи учителька? Де карність, де средства педагогічні, щоби дітний примусити до науки. Жалїю над учителькою, котра з кільканайцяти дївчат одну лиш вивчила шити, бо „иньші учили ся дуже недбало“. В уступі тім представляє ся уявно учительку а ученикам вказує ся, що є такі школи де ученики не конче мусять учити ся.

В уступі 49. „Я забув“ сказано, що Пилип досить пильний школяр забував брати з собою деякі потрібні річи, як книжки, задачі, хустинки а не раз і з улиці вертав ся по шанку. Учитель обіцяв дати гарні образки тим, що були пильні і порядні, і коли раз роздавав обіцянку, словами: Я забув і... Пилип поправив ся.

Чи є то відповідний спосіб до викоріненя у якоїсь дітнин забудьковатости, сумніваю ся. Забудьковатість трапляє ся у дітний розсїяних, тупоумних,

замислених і т. п. Усунути ті причини — а може она бути у кожного ученика иньша — отже і иньше средство застосувати потреба а ціль осягне ся.

Невідповідний також уступ 94. „Оден до школи а другий поза школу“, а особливо закінчене, де сказано, що „ученик Павло ходив часто поза школу і став недбальцем. На що тоє закінчене поміщено — не знаю, хіба щоби ученикови піддати гадку, що часами і поза школу ходити можна. Через 8 літ практики не трафив ся мені такий випадок; хіба може аж тепер. Уступи 20. і 94. мають — як видно — ціль, вказати ученикам на хосенність науки і їх до неї заохотити, але здає ся мені, що не туди дорога! На тім степені науки не річ дітям виводити о хосенности науки. Наука повинна будити інтерес, замислюванє сама собою — а се річ учителя — діти повинні безсвідомо до неї подати ся. На се має учитель всі препарати педагогії, методики і дидактики. Знаємо що і старшим дітям не можна витолковати о хосенности науки, як наука сама не має для них інтересу.

В уступі 85. „Перестороги“ зібрано дванайцять правил житєвих. Чи такі правила сухі, мають який хосен для дітей в тім віці — не знаю. Є то промова на розум, котра може бути відповідна для людей старших але для дітей у котрих до розуму тільки слабї підвалини докладає ся, не привнесуть хісна.

В уступі 27. „Говори правду“ змінив би я слова: „Отче!... Вибач се мені!“ на „Вибачайте мені“. Такий спосіб є відповідийший нашій бесіді і нема потреби его зміняти.

В уступі 33. „Церква“ ужити належить замість „бабинець“ слово „претвор“. Називаємо в книжці „іконостас, амвона“ можна ще сказати і „притвор“.

Уст. 80. „Сирітка Марися“. Реченє „Матусенька єї давно вже не ва-рять і не кличе до обіду, бо умерла“ змінити, бо в першій хвили, прочитавши того, запитав дитина: хто умер? чи матусенька чи Марися?

Уст. 116. „Ластівка і воробець“. Реченє „Бо ластівка шкідні хробачки губить“, змінити на: „ластівка шкідні мушки губить“, бо ластівка хробачків не нищить, а мушки.

Уступи 32. „Я — чоловік“ і 111 „Наше тіло“ переставив би я. Перший трудівийший, другий лекційний.

Чи слова „Кася, Марися“ суть відповідні сумніваю ся. Є то виговор підльвівський, а в літературі у наших писателів трудно подибати.

По при малі ті недостатки і похибки, книжка та має свою стійну вартість и рад би знати, хто займав ся укладом єї, бо і ті що укладають книжки заступили собі на то, щоби імена їх подати до прилюдної відомости. — Тим закінчу я перегляд книжки „Школа народна ч. II.“

Наші народні школи.

З справоздання виготовленого кравною шкільною Радою і предложеного союмови, дає ся стан народних шкіл в 1893/4 шкільнім році виразити в слі-
V дуючих цифрах: 3 дітей від 6—12 літ побирало науку в публичних народних школах 539.899, а в приватних школах, дома і в висших школах 34.069. Учи-
телів з іспитом зрілости було 5.141, а без іспита 941. Недоставало учителів 594 і стілько клас було недійствующих; учителів з іспитом зрілости недоста-
вало 1.535. Шкіл зорганізованих, но недійствующих задля недостатку учителів

було 142. Таким способом показує ся, що сумні відносини, существовавші задля недостачи учителів, не змінили ся на лучше. Протвино, в порівнянню з попереднім роком число недійствуючих клас збільшило ся о 52, а число недійствуючих шкіл о 91. З того 233 шкіл не мали ні будинку, ні учителя, а в 179 були будинки, але не було учителів. Значить, що все ще є великий недостаток учителів, но краєва шкільна Рада надів ся, що то ало в недалекий будучности буде усунено. Число учеників в мужеских учительских семінариях збільшило ся в послідних двох роках о 479; іменно єсть їх тепер 1.779, іспит зрілости в 1893/4 р. видержало 107 учительских кандидатів, а 66 екстерністів. На 1894/5 шкільний рік асигновано на стипендій суму 90.000 зр., а такі стипендії будуть головно полишені ученикам нововідкриваючих ся з початком 1895/6 р. мужеских учительских семінарий в Коросні і Сокалі. З позичкового фонда в сумі 228.692 зр. 30 кр., збільшеного в 1894 р. о 67.322 зр. 33 кр., признала краєва шкільна Рада позички на будову шкіл: в 1893 р. 234, а в 1894 р. 84 сільским громадам.

В 1893/4 шкільнім році прийшло ся нар. школам перший раз підчинитись до нових плянів науки, введених 1 н. ст. вересня 1893 р. Найменше трудностей було з переведенем нового пляну науки по селах і малих місточках. Тут практичне направлене, вказане сільским і мало-місточковим школам, приняло ся дуже легко з введенем нових книжок, котрі винкають в круг сільских занятій і відносини, усунувши з сільскої школи все, що в ній було непотрібне або невідповідне.

Дальше в справозданю підносять краєва шкільна Рада, що відповідно зреформувала і приватні школи, а дальше, що представила народні школи на виставі в двох картах Галичини з 1873 і 1893 рр., зображаючих історичне розвитє тих шкіл в посліднім 20-літтю. З порівняня обох карт виходить, що в 1873 р. було 2.362 шкіл, а в 1893 р. 3.812; посіщало школу двацять літ тому назад 172.506 учеників, а тепер 561.509; учителів було давнійше 3.266, тепер 5.875; розходи удержання шкіл виносили в 1873 р. 424.271 зр., а в 20 літ пізнійше 2.986.480 зр.

НОВИНКИ.

— Дирекция женської учительської семінарії у Львові оголошує що екстерністки, котрі наміряють складати іспит зрілости в тій семінарії з кінцем сего року шкільного, мають внести дотичні подання до дирекції (ул. Скарбівська ч. 39) найдалше до 31 н. ст. марта с. р. Остемильовані подання мають обіймати: 1) метрику уродження на доказ окінченого 19-го року життя; 2) свідоцтво здоровля, виставлене урядовим лікарем; 3) свідоцтво моральности і 4) короткий опис наук та виказ перчитаних до іспиту книжок. Подання внесені по речинци не будуть приймати ся. З огляду на се, що до іспиту зрілости зголошують ся екстерністки, котрі ходили якійсь час до учительської семінарії, а опустивши відтак заведене, були би ще не скінчили его в сїм році, коли зголошують ся до іспиту, то краєва Рада шкільна розпорядженем з дня 17 серпня 1893 ч. 17.690 рішила, що такі екстерністки не можуть бути допущені до іспиту зрілости.

О П О В І Щ Е Н Е.

Загальні збори Руского товариства педагогічного відбудуть ся дня 25 марта с. р. у Львові. О год. 8½, зійдуть ся згромаджені Гості до Успенської церкви на богослуженє за померших членів. Збори розпочнуть ся о год.

10 рано в салі ІІІ 6. класи рускої гімн. (Народний Дім, ІІІ поверх) з сліду-
ючим днєвним порядком:

1. Вступне слово.
2. Справозданє секретаря.
3. Справозданє касове.
4. Справозданє маґазинєра.
5. Вибір Виділу і Голови.
6. Відчит.
7. Внесення членів.

Виділ упрашає о як найчисленнїйшу участь.

Від Виділу Руского товариства педагогічного.

У Львові, дня 10 марци 1895.

Матієв, секретар.

Харкевич, заст. голови.

Ю н ю р с и.

— Окр. Рада шк. в Ярославі розписує конкурс:

- 1) на посаду упрavitелє 4-кл. школи в Радимнї;
- 2) на посаду учителїв (-льок) молодших при: а) 5-кл. школї мішанїй в Сїяні; б) 4 кл. школї мішанїй в Радимнї; в) 4-кл. школї мішанїй в Порохнїку;
- 3) на посади учителїв (-льок) молодших при школах 2-класових а) в Майданї Сїянєскім; б) в Тучанах;
- 4) на посади учителїв (-льок) при школах 1-кл. в Боратинї, Хлопцях, Хорові, Теплицях долїшних, Червонїй волї, Дубровнїцї, Грабівцї, Кїсїлевї, Мо-
настирю, Молодичах, Нєновичах, Пискоровичах, Рудавї, Рєпнїнї, Ришковїй волї,
Воли Бухівскїй, Воли Угорскїй, Вилєвї, Заболотцях і Замїховї.

Рєчїнєць до кінца марца с. р.

— Рада шк. окр. в Равї розписує конкурс:

- 1) на посаду учителя релїгїй обр. гр.-к. при 5 кл. школї муж. в Равї;
- 2) на посаду а) молодшого учителя при 5-кл. школї муж. в Равї; б) мо-
лодшого учителя при 2-кл. школах в Маґєровї і в) в Василєвї; в) упрavitелє
при 2-кл. школї народнїй в Пєтиличах;
- 4) на посади учителїв при 1-кл. школах в Белєцї, Брїкєнталю, Дома-
шовї, Дєвятиєрю, Городзовї, Грєбєннїм, Корчовї, Любичи Княжїй, Любичи сєлї,
Михалївнї, Смолинї, Стаях, Щирци, Ульгївку і Улицку.

Рєчїнєць до 10 цвїтєня с. р.

— Окр. Рада шк. в Берєжанах розписує конкурс:

- 1) на посади учителїв при школах 1 кл. в Августівцї, Баравївцї, Буш-
ках, Цєнєвї, Дмухавцї, Дубнїцї, Глинїнї, Гїновичах, Гутїску, Кальнїм, Кома-
рївцях, Конїюхах Нєст., Конїюхах Кут., Козівцї, Кривїм, Куропатнїках, Литятинї,
Мєчнїцєвї, Плавчї вол., Поручинї, Рєгачанї мїстї, Рєгачинї сєлї, Слободї, Сло-
бїдцї, Шумлянєх, Теофїнїльцї, Урманю, Вїльцї, Вїмислївцї, Золочівцї і Жуковї;
- 2) на посади молодших учителїв при бїльшєкласових школах: а) при 3-кл.
в Козовї; б) при 2-кл. школах в Козловї і Нараєвї; в) при 2-кл. школї в Тавровї.

Рєчїнєць до 31 марца с. р.

— Окр. Рада шк. в Підгайцях розписує конкурс:

- 1) на посаду учителя релїгїй гр.-к. при школах 5-кл. мужєскїй і жїночїй;
- 2) на посаду старшого учителя при 5-кл. школї муж. в Підгайцях;
- 3) на посаду учительки молодшої при школї 5 кл. жїночїй в Підгайцях;
вимаґаєсь квалїфікацїї на школи видїловї з ґрупи ІІІ математично-рїсункової;
- 4) на посади учителїв молодших при школах 2-кл. в Гнїльчу, Новосїлцї
і Вїшнїйчїку;

4) на посади учителїв при школах 1-кл. в Бєнявї, Богатківцях, Ищковї,
Котузовї, Носовї, Пяновичах, Раківцї, Славєнтинї, Соколовї, Сосновї, Старїм мї-
стї, Уєсю, Бєкєрсдорфї, Бїлокерївнїцї, Маловодах, Рєсоховатцї і Семиківцях.

Рєчїнєць до 31 марца с. р.

— Окр. Рада шк. в Камінці струм. розписує конкурс :

1) на 2 посади старших учителів при 4-кл. школі в Стоянові;

2) на посади учительські при 1-кл. школах сільських в Бербеках, Дідиліві, Гуті полонецькій, Яблонівці, Ягони, Язениці польській, Язениці рускій, Побужа-нах, Соколи, Соколові, Виткові старім, Кучерявцях, Монастирку, Нагірцях, Ордові, Ракобовтах, Руді Сілецькій, Убині, Волиці Барилівій і Волиці деревлянській;

3) на посаду молодшого учителя при школі 5-кл. в Буску.

Речинець подань до 31 марця с. р.

— Окр. Рада шк. в Бродах розписує конкурс :

1) на посаду старшого учителя при школі 5-кл. мужескій в Бродах; ви-магає ся іспиту до шкіл виділових з групи рисунково-математичної;

2) на посаду управителя при школі 2-кл. в Топорові;

3) на посаду старшого учителя при 3-кл. школі в Підкамени;

4) на посади молодших учителів при 3-кл. школі в Підкамени і 2-кл. школі в Топорові;

5) на посади молодших учителів при школах 2-кл. в Берліні і Тростянці;

5) на посади учителів при 1 кл. школах в Бативі, Грицеволи, Гутиску Турянскім, Гуті Пеняцькій, Ясеницях, Ясенові, Конюшкові, Корсові, Кустиню, Ку-тисках, Ляшкові, Литовисках, Мильні-Камінці, Накані, Шиярові, Увині, Вер-бівчику, Тетильківцях, Галях Смоленських, Клекотові і Галях Дітковецьких.

Речинець до 31 марця с. р.

— Окр. Рада шк. в Богородчанах розписує конкурс :

Г) на посаду молодшого учителя при 2-кл. школі мішаній в Богородча-нах старих;

2) на посади при школах 1-кл. мішаних в Бабчи, Виткові, Хмелівці, Глу-бокій, Грабівці, Глебівці, Яблінці, Космачі, Кричці, Маняві, Монастирчанах, Мар-ковій, Молоткові, Невочині, Похівці і Жураках.

Речинець до 10 цвітня с. р.

— Окружна Рада шк. в Снятині розписує конкурс :

1) на посади учительські при 1-кл. школах в Везелуї, Будилоні, Дубків-цях, Олешкові, Орельці, Потічку, Тростянці, Туляві, Устю над Прутом і Видиніві;

2) на посади управителів при школах 2-класових в Джурові, Ілїницях, Стецевій і Карлові;

3) на посади молодших учителів при школах 2 кл. в Джурові, Карлові, Підвисокій, Волчківцях, Рожнові, Завалю, Стецевій, Ілїницях і Снятині на Балках.

Речинець по кінцець марця с. р.

— Окр. Рада шк. в Городенці розписує конкурс :

1) на посади учительські при школах 1 кл. в Далешеві, Глушкові, Яку-бівці, Копачивцях, Кунисівцях, Луці, Незвисках, Вікні, Олівій-Королівці, Під-вербцях, Семенівці, Стрільчі і Тишківцях;

2) на посади молодших учителів при школах 2-кл. в Чернятині, Чортівці, Раківці, Серафимцях і Чернеліцях;

3) на посаду управителя при школі в Чортівці;

4) на посаду старшого учителя при школі 4-кл. в Обертині.

Речинець до кінця марця с. р.

„ДЗВІНОК“

ілюстроване для дітей і молодіжи.

Передплата 4 зр., 2 зр., 1 зр.

Цілорічні передплатники отримують за доплатою 25 кр. на опаківанні і оплати поштової премію: Лисенка: Коза-дереза — ком. оперетта на фортепіані до співу.

Адміністрація „Дзвінка“: у Львові уліця Академічна ч. 8.

Видає „Руске товариство педагогічне“. — За редакцію відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, під зарядом К. Беднарського.

Передплата:

на пів року 1 зр.
60 зр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 зр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУССКОГО ТОВАРИЩЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО.

Редакция
ул. Чарнецкого
ч. 26.Администрация
ул. Академична
8.Неопечатані ро-
клямації без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Виїмки з жерел до історії України-Руси.

Подане М. Грушевський.

(Дальше).

XV. Ібн-Фадлан.

З усіх арабських письменників Ібн-Фадлан для нас найважливіший, раз що відомости его про Русь найширші й найдокладніші, друге — що оповідає він здебільшого з власного досвіду (хоч подекуди явно побільшує і розмальовує). Р. 922 він був в посольстві, що послав каліф Муктадир до царя Булгарів (заволжских, камских) Альмаса (чи Альмуса) задля запровадження ісламу в Болгарії і збудування тверди, за проханням того царя. Догадують ся, що записка Фадлана є урядове справоздане з того посольства; переховала ся вона (в витягах) в арабському географічному словнику Якута (XIII в.); видав сей словник Wüstenfeld p. 1866 і д. в Липску, саму записку Фадлана видали з поясненням Френ (Ibn-Foszlans und and. Araber Berichte, 1823) і Гаркави в своєму збірнику: Сказанія мусульманських писателів etc. Ширші коментарі до его відомостей подали — Круг в своїх Forschungen — з точки норманської і Котляревський в праці „О погребальных обычаях Славян“ — з точки славянської. Подано важливіше з Збір. Гаркави.

Я читав записку Ахмеда ібн-Фадлана ібн-Аббаса ібн-Рашда ібн-Хаммада, служебника (клієнта) Мухаммеда ібн-Сулаймана, посла від Муктадира до царя Славян,¹⁾ де він оповідає про все, що бачив від часу виїзду свого з Багдаду аж до повороту. Розкажу все, що він оповів, его ж словами, дивуючись тому.²⁾

Він сказав: я бачив Русів, коли вони прийшли з своїм крамом і стали над рікою;³⁾ я не бачив людей більших тілом, як вони, — мов дерева пальмові; вони руді, не одягають ані курток ані свит,⁴⁾ але чоловік одягає плащ і кутає ним один бік, а одну руку випускає з під нього. Кожен завжди має при собі меч, ніж і сокіру; мечи в їх широкі, хвилясті, франкского виробу. Почавши від кінців ногтів аж до шиї у кожного (бачиш) зелені дерева, ма-

¹⁾ Себто Болгар: і. Фадлан уважав Болгар Славянами; з сего powodu можна тільки повторити увагу проф. Гаркави, що етнографія була слабим місцем у Арабів.

²⁾ Се вступні слова Якута; останнєю увагою висловляє він свій скептицизм з powodu відомостей ібн-Фадлана.

³⁾ Ф. не каже, де він бачив Русь, могло то бути в Булгарі (на Камі, недалеко Волги, коло м. Казани) чи в Італії; звичайно думають про Булгар.

⁴⁾ В оповіданню про убране покійника бачимо одначе й те й друге.

люнки й інші речі.¹⁾ Кожна жінка в їх має на грудях коробочку залізну або мідяну, срібну або золоту, відповідно стану й заможности чоловіка; кожна така коробочка має каблучку і до неї причеплено ножа, також на грудях. На шиї мають золоті й срібні ланцюги: як чоловік має десять тисяч діргемів, набуває жінці ланцюга, як має двадцять тисяч — набуває її два ланцюги і так кожного разу як прибуває в нього 10 тис. діргемів, дає він жінці нового ланцюга, так що часом ниніша має багато ланцюгів на шиї. Найліпша ozdoba в їх — зелені коралі з глини,²⁾ з тих коралів, що на кораблях (привозять); всяким способом змагають ся їх здобути, купують одну коралинку по діргему і з них нижуть намиста своїм жінкам.³⁾

Вони найбрудніші створіння Божі, немов дикі онагри. Приходячи з свого краю, кидають якорь в Ітиль (а то велика ріка) й будують на березі великі хати дерев'яні; в одній хаті зберають ся їх десять, двадцять, більше або менше; кожний має лавку, де й сидить разом з гарними дівчатами, (привезеними) на продаж. Кожного ранку приходить в їх дівчина з великим цебром з водою, ставить перед своїм господарем, той мив в ній лице, руки, волосє, мив й розчісує їх гребінцем в цебрі, сякаєть ся й плює в него і всяку нечистоту з тієї води робить. Коли він все своє покінчить, несе дівчина цебер до того, хто сидить коло в'ї, і той чинить як і в'ї товариш. А та без перерви носить цебер від одного до одного, поки не обіде всіх, хто є в тій хаті, і кожний з них сякаєть ся й плює тудя, мив в нему лице й волосє.⁴⁾

Коли їх човни приходять до місця якорного, кожен з їх виходить з хлібом, м'ясом, молоком, цибулею й напитком,⁵⁾ іде до високо виставленого стовпа, з лицем виробленим подібно до людського; навколо в'ї менші образи, а ззаду встромлені в землю високі палі. Він приступає до більшого образу, падає перед ним і каже: „владико, я прийшов здалека, маю з собою дівчат стільки й стільки голів, соболинних шкур стільки й стільки, аж доки не порухує все, що з собою привіз краму. Далі каже: „сеє дарунок я приніс тобі,“ — і лишає принесене перед стовпом, кажучи: „хочу, щоб ти мій дав купця з динарами й діргемами, щоб купав він у мене все, що маю і не сперечав ся б зо мною, що-б я йому не казав“; і йде собі. Як торг іде трудно і час

¹⁾ І в нас, і в Скандинавії уживали ся мечі звичайно прості, а не хвильсті; що до франкського виробу, то тут може просто хтїс Ф. зазначити, що мечі були не східного виробу. Слова про дерева etc. невиразні; дехто думав, що тут мова про рисунки на тілі, татуїровку, інші — про рисунки на мечях, інші — на тих плащах, і се подібніше до правди.

²⁾ Варіант: з шкла.

³⁾ Такі коробочки, як тут оповідає Ф., часто знаходять у жінок в могилах скандинавських; у фінських виробів досі істнували жіночі нагрудні бляхи з ланцюжками, т. зв. сусутиги; з лігонією, з оповідання про пісмету Ольги знаємо, що сусутиги носили і в нас. Що до ланцюгів, догадують ся що тут може йде мова про т. зв. гривні, обручи на шию, звичайно з срібла, а також і з золота, дуже розповсюджені в давній Русі. Коралі з глиняних композицій і шкла уживали ся звичайно у нас, як видно з здобутків археологічних, але особливого смаку до зелених намист не відомо; може тут яке непорозуміння. Діргем — срібна монета, близько франка.

⁴⁾ Се оповідання про брудний спосіб життя Русі не тра приймати на віру; писав се мусульманин, маючи всякі уявлення законом приписані, і з того погляду судив, а таки мабуть і побільшив; в спосіб уживання може те справедливо, що млили ся з одного начиння, але переміняючи воду.

⁵⁾ Може бути мед, пиво.

затягаєть ся, він вертаєть ся з новим подарунком в друге, в третє, і як бажанє его все ще затягаєть ся, приносить дарунок якомусь з тих малих образів і просить заступити ся, кажучи: „се жінки володара нашого і его дочки“; і він не минає ані одного образа, щоб не попросити й не помолити, щоб заступив ся, і не кланятись єму низко. Часто ж торг іде легко; попродавши, (купець) каже: „володар мій вчинив мою волю, треба єму за то подякувати“. Бере скільки там товару і овець, забиває їх, частину мяса дає убогим, решту приносить і кидає перед великим стовпом і малими, що навколо его, вішає голови товарячі й овечі на вкопані в землю палї, а як настане ніч і собаки зїдять оте, той хто жертвував каже: „володар до мене прихильний і зїїв мій дарунок.“¹⁾ Як котрий з їх заслабне, ставлять єму шатро здалека, кидають его туди, не ходять до его близко, не говорять з ним, навіть не навідують его за весь час (хороби),²⁾ особливо як се бідний або раб. Як він одужав й устане, вертаєть ся до них; а як умре, то его палять, а як раб — то так і кидають его, поки не зїдять его собаки й хижі птиці. Як впіймають злодія або розбійника, приводять до високого, товстого дерева, вяжуть єму на шню міцного шнурка, вішають на єму, й він зостаєть ся так вісити, аж доки не розпадесть ся на кавалки від часу, вітрів та дощів.³⁾

Минї казали, що з своєю старшиною, як хто вмере, таке вони виробляють, що паленє то є ще найменша річ; тому прочувши про смерть одного значного чоловіка у їх, я дуже хтів самому при тому бути. Вони поклали небіжчика в могилу й накрили віком,⁴⁾ на десять днів, аж доки покращали й пошили єму одєжу. Се буває так: для бідного роблять малий човен, кладуть его туди й палять; як багатий, то збирають его майно, ділять на три частини: третину дають родині, за третину готують єму одєжу, за третину купують напїток, що пють того дня як дівчина забиває себе й горить разом з господарем. Вони дуже охочі до вина, пють его день і ніч, так що іноді котрий з них і вмирає з чаркою в руках. Як умре господар, то родина его питає дівчат і хлопців его: „хто з вас умре з ним?“ і котрийсь з них каже: „я“. Як се сказав, то се вже стає его обовязком, відречи ся ніяк не вільно, як би й хотїв — то не дозволять. Здебільшого чинять се (себго — згожують ся) дівчата.⁵⁾

¹⁾ Широко розповсюджене уживанє образів антропоморфичних, ідолів, відомо про славян західно північних, балтійських. Літвинсь, правда, каже, що Володимир поставив в Києві ідоли Перуна, Хорса и иных, але се уважають часто за запроважену Володимиром новину в культі (повод до такої гадки дає й літвинсь своїми виразами). Також не маємо в нашій митології давній слїдів якоїсь родини богів, як бачимо тут у Фодлана (можливо одначе, що є тут і его догадки й побільшення). Норманисти наводять митологічні погляди скандинавські, де істнувала родина богів. Що до жертв, то згадку про жертвоване худоби мали ємо у Прокопія. Річи, які продають Фодланові Руси — челоїд і шкіри — є звичайний крам руский, порівняти з сім слова Хордадбега, ібн-Якуба (2 пол. X в.), а ще ліпше слова кн. Святослава, що з Руси вивозили ся скора, и воск, и мед, и челоїд (літоп. під р. 969).

²⁾ Варіант: „навідують его увесь час“. Можливо одначе, що тут Ф. якийсь поодинокий принадок узяв за звичай.

³⁾ Про вішанє злочинців оповідає літвинсь під р. 1071, де за провини вішають знахурів.

⁴⁾ Варіант: оплакували его.

⁵⁾ Докладнійше се об'яснює Мосуди, кажучи, що нежонатого женять на смерть. Такий шлюб ми маємо мабуть і в сіх похоронах, тому і в самому обряді

Отак, як вмер і згаданий чоловік, поспитали его дівчат: „котра вмере з ним?“, і одна сказала: „я“. Тоді вибрали двох дівчат, які мали її стерегти і бути з нею, куди б вона не пішла; іноді вони й мияють ноги її своїми руками. Далі взяли ся краяти єму одержу й готувати все потрібне. Дівчина ж пила що дня й співала, веселячись і радіючи. Як же настав день, коли мали спалити небіжчика і дівчину, я пішов до ріки, де стояв его човен, дивлюсь: его витягнуто вже на берег, поставлено чотири підпори з берези й иншого дерева, а навколо образи, подібні до велетнів. Човен витягли на ті підпори, і ходили туди й сюди, промовляючи слова для мене не зрозумілі, а небіжчик все ще був в своїй могилі, его ще не вийняли. Далі принесли лавку, поставили її на човен і вкрили вишиваними килимами, шовком грецьким і подушками, також з грецького шовку. Прийшла стара жінка, що зветь ся ангелом смерті і позастеляла на лавці все оте; вона доглядає шитви й приготування, вона ж забиває дівчину; бачив я її — червону, грубу, люту видом.

Далі прийшли до могили, зняли землю з дерева,¹⁾ також саме дерево й вийняли мерця, в плащі, в якому вмер; я бачив — він почорнів від холоду того краю. Вони поставили були з ним в могилу напхоток, овочів і гусля,²⁾ тепер се вийняли. Небіжчик ні в чому не перемінив ся, тільки краскою. Наділи на его широкі штани, панчохи, чоботи, куртку і свиту з шовку з золотими гудзьями, на голову наділи шапку з шовку і соболя, понесли в шатро, що стояло на човні, посадили на килимі й підперли подушками; принесли напхоток, овочів й пахучі рослини й кинули перед ним; принесли собаку, розтяли її на двоє й кинули в човен. Принесли всю зброю небіжчика і положили коло его. Далі взяли двох коней, ганяли їх, аж доки упріли, розрубали мечами й кинули в човен; далі привели двох биків (чи корів), розрубали їх і кинули в човен, далі привесли півня й курку, зарізали їх і кинули тудиж.³⁾

Коли настав час меж південем і заходом сонця в п'ятницю, повели вони дівчину до чогось, зробленого подібно до гмизу дверного; вона стала ногами на руки чоловіків, підняла ся на той гміз, сказала щось своєю мовою, і її спустили. Потім підняли вдруге, вона зробила теж що за першим разом, і її спустили; підняли в третє, і вона робила теж, що перші два рази. Потім дали їй курку, вона відрубала їй голову й кинула, а курку взяли й кинули в човен. Я спитав ся товмача, що то вона робила, і той мниї сказав: за першим разом сказала: „от бачу я мого батька й мою матір“, за другим: „от бачу я — сидять всі родичі (своєнки) покійні“, в третє сказала: „от бачу я

бачуть справедливо сполучений обряд весільний і обряд похоронний; до першого вьязуть жертву курей: то характеристична жертва весільна (хоч аналогічні жертви знаходимо і в иньших обставинах у Константіана Порфиродного и Льва Діакона. Смерть з господарем, як бачимо, не була обов'язковою, а добровільною; по Масуди жінка мусила вмерати.

¹⁾ Яким вкрита була могила.

²⁾ Взагалі струмент струний.

³⁾ Мерців палять в човнах; то мабуть стояло в звязку з їх купецким станом, а властиве — їх приходом на човнах, хоч могло бути і обрядом звичайним; човен мав служити небіжчику й на тім світі, подібно до коня, що знаходимо наприклад в могилах воїнів руських в Київщині, та й у сьім оповіданні маємо коней. Виходячи з поглядів і символів митологічних, де хто пробували об'яснити жертви небіжчику символами его посмертного перебування між хмарами (воли), вітром (собака), блискавкою (півень). Що коней ганяли, се могло значити кінську гру на честь покійника.

свого господаря, сидить він в саді а сад гарний, зелений; з ним там чоловіки й хлопці, він кличе мене, ведить же мене до нього.¹⁾

Її повели до човна, вона зняла обручі, що були на її (руках) й віддала старій жінці, що зветь ся ангелом смерті; ся жінка її вбиває. Потім взяла обручі, що були на ногах і віддала двом дівчатам, що її услуговали; се дочки так званої ангела смерті. Потім підняли її в човен, не заводячи в шатро; надійшли чоловіки з щитами й палицями і подали її чарку з напитком; вона сьпівала над нею й випила; товмач сказав, що се вона прощаєть ся з своїми подругами. Потім дали їй другу чарку, вона взяла й засьпівала довгої пісні; стара ж підганяла її, щоб випивала чарку й ішла до шатра, де її господар. Я бачив, як вона вагала ся, хотіла вийти в шатро й встромила голову меж човном і шатром; стара взяла її за голову, завела в шатро й сама пішла за нею. Чоловіки почали бити палицями по щитах, щоб не чути було її крику, і щоб се не стримало инчих дівчат, так що не схочуть вмерати разом з своїми господарями. Дівчину положили поруч небіжчика її господаря, двоє взяли її за ноги, двоє за руки, а стара, так звана ангел смерті, обкрутила її шию шнурком і два противні кінці дала двом тягнути; сама підійшла з великим, широким ножем, встромила межі ребра і виїняла, а два чоловіки душили її шнурком, доки не вмерла.

Потім підійшов близький родич небіжчика, взяв кавалок дерева, запалив і пішов задом наперед до човна, маючи в одній руці кавалок дерева, а другу тримаючи ззаду, сам голий, аж доки запалив дерево, що положили під човном після того, як положили забиту дівчину коло її господаря. Після того люде підійшли з трісками й деревом; кожен мав запалений шматок дерева і кидав на дрова під човном. Огонь обняв дрова, далі човен, далі шатро з небіжчиком, дівчиною й всім иншим; потім дмухнув дужий, сердитий вітер, полум'я розгорілось і все дужче розпалювало ся невинно.²⁾

Коло мене стояв чоловік з Русів, і я чув як балакав він з товмачом, що був з ним. Я спитав (товмача), про що він з ним балакав, і той відповів, що Русин сказав ему: „Ви, громада арабска, дурні, бо берете найдорожшого і найповажнішого у вас чоловіка й кидаєте его в землю, де его їдять гади і хробаки; ми же палимо его огнем в одну хвилию, і він зараз же вступає до раю.“ Далі він засьміяв ся надзвичайно і сказав: „з ласки своєї до небіжчика владика его (биг) послав вітер, так що візьме его за годину.“ І справді не минуло й години, а вже й човен, дерево, небіжчик і дівчина стали самим попільом. Потім вони на місці, де стояв витягнений з води човен, зробили щось подібне до округлого горба, встромили в середину велику березову палию, написали на ній імя небіжчика і імя руского царя, й пішли собі.³⁾ У царя

¹⁾ Дівчина дивилась (може в кирницю) в підземне царство мертвих, рай, і в екстазі (а може й п'яна — бо давали їй пити богато) побачила своїх родичів (своєків) і свого господаря.

²⁾ Деякі подробиці Ф. здаєть ся не зрозумів добре; так били в щити мабуть не для крику (бо й не могла кричати), а се мало характер ритуальний. Подробиця, що родич підпалюючи поступав задом, може була цілком припадкова — може заступав огонь од вітру. Що був голий, се могло бути знаком жалоби.

³⁾ Обряд погребальний руский, як его описують Фадлаї і ібн-Дусте, знаходять собі важні і докладні аналогії в оповіданю літонеї про звичаї народів задішніх — Сіверян, Радичів і Витичів, і археологічних розвідках на ґрунті сїверянським (в землі Полян мерців не палили, і імя Русь прикладаєть ся у Ф. мабуть тому, що прийняли се імя, належучи до держави Рускої, Київської).

руського меж иншого такий звичай, що з ним на дворі его живе 400 відважних товаришів і вірних людей, що разом з ним вмирають і дають себе на смерть за него. Кожен з їх має дівчину, що usługовує ему, має голову, готує що їсти і пити, і ще другу — наложницю. Сі 400 люда сидять під троном (царя); трон у его великий, дорогим каменем оздоблений. На троні сидять з ним сорок наложниць; з трону він ніколи не злазить; як схоче поїхати, то підводять коня до трону, й звіти він на него сїдає, а як схоче злізти, то підводять коня так, що він злазить на трон. Він має намісника, що командує війском, ходить на ворогів й заступає его у підданих.¹⁾

Отсе я взяв з записки ібн-Фадлана, не міняючи й слова; він має відповідати за все що оповів; Біг же краще знає, скільки тут є правди.²⁾

(Дальше буде).

В літописі сказано: „и аще кто умряше, творяху трызну над нимъ (себ то грища, борбу), и по семъ творяху кладу (краду, стію), и възложать на кладу мертвѣца, и съжигаху, и по семъ собравше кости, вложяху въ осудъ маглъ и поставляху на столѣхъ на путѣхъ.“ Археологічні розвідки (зроблені й описані Д. Самоквасовим в Трудахъ кїевского археологич. съѣзда т. I) показують, що істнували два трохи одмінні способи похоронного палення: в більших, багатших могилах, де, знати, поховано якихсь князїв або старшин, палили мерця на стосі разом з ріжним майном, і все засипало ся землею, так що се відповідає цілком оповіданню Фадлана. В кількох могилах (особливо т. зв. Чорна в Чернигові і Гульбище коло Чернигова) попереду сипали з землі терасу, на нїй оставили великий стію, збитий залїзними цвѣками; небіжчика було положено на стосі в багатім убранні й коло него зброю й ріжні речі (вачиня, гроші, кістки до граня), трохи оддалї (більш метра) лежала жінка в убраню; по спаленю (огонь був такий великий, що залїзо плило) присипали се землею, й на нїй стовпило ся начинне з кістками жертівної худоби, при тім часом зброя, гроші, срібні роги; в могилі Чорній якісь слїди монумента на цегляній основі. Кілька знайдених в сїх могилах монет з к. IX в доводять, що маємо похорони з к. IX або початку X в., отже майже сучасні з оповіданєм Ф. В могилах менших находили кістки небіжчика (разом з кістками ріжних звірят) в начинї, так що, знати, спалено его було де инде, і після, як спалено, потім зібрано в начинне, поставлено на насипаний горбок і висипано могилою; иноді разом з такими начиннями стоять порожні, що, може були в стравю. Сей обряд таким чином підходить під слова літописи і ібн-Дусте, і ми, значить, маємо там описаний обряд похорону звичайного люду. Трудність дає тільки згадка літописі про виставлене на стовпі; его пробували обминути, розуміючи стовп як насипаний горбок (санскр. stūpa), так як маємо у Дусте. Що до начинї на могилі, згаданой у Фадлана, то є ще більш виразна відомість про якесь письмо руске у ібн-Надима (що писав коло 987—8 р.), той каже: „чоловік, на щирість якого я покладаюся, казав що один кавказский цар послав его послом до царя Русів; він доводив, що (Руси) мають букви, які вирізають на дереві; показував минї шматок білого дерева, з знаками; не знаю чи то були слова, чи поодинокі букви“ (Гаркави ор. с. с. 240); ібн Надим подає й копію тїх букв, але їх даремно пробували обяснити (і з рун, і з глаголицї, і з арабского письма).

¹⁾ Се оповіданє досить трудно приложити до побуту руско-славянського (так само й руско-норманського), маємо перед собою щось більш орієнтальне, що найбільше нагадує, як справедливо зауважено, побут козарський (кагана й его „намісника“ — бега); для теорії, що до князїв варяжских в Кїївні сидїли козарські династи (теорії однак дуже слабій), відомість Ф. є одною з підвалин, але можливо, що він тут просто помішав Козар з Русами, як, бачили ми, болгарів волжских взяв за славян.

²⁾ Сї слова належать Якуту; останнім виразом він ще раз, як і з початку, висловив свій скептицизм що до оповіданя Ф.

Про нові пляни научні для шкіл народних.

Подає:

Яків Миколасвич.

(Конєць).

III.

Пляни для шкіл низшого типу.

Пляни для шкіл однокласових.

Найважнійші постанови. Найважнішою зміною, яку Рада краєва рівночасно з виданєм плянів ввела, се заведене в школах однокласових науки подільної. Зроблено се — як каже ся в висше згадуванім звіті Ради краєвої — тому „бо зважаю на вишні обставини науки, іменню на брак учителів, недостаточність будинків і фінансове положенє краю“. Але дати того самого звіту виказують, що лиш момент перший був тут рішаючим. На ст. 13 сего звіту виказано в 1892/3 р. шк. 1.309 (35%) шкіл з наукою цїлоденною, 2.105 (58%) з південною, а 269 (7%) по части з пів- а по части з цїлоденною наукою, отже вже тогди значно, бо о 23%, перемагали школи подільні і задля сильно змагаючої ся фреквенції, було би ся їх число з року на рік прибїльшало. А що причиною введеня науки подільної не суть за малі салї шкільні, тільки за велике число дїтй, видно з сего, що на одного учителя сьельского припадає 99·6 дїтй, — число таке, що і нові салї побудовані після плянів виданих Радою кр. помістити єго не в силі. Не була тому причиною також „недостаточність“ будинків шкільних, боє 353 будинків існує, а до них годї знайти учителя бодай неіспитованого; — проте — гадаю — дати єї оправдують достаточню мою гадку: що причиною браку і дезерції учителів єсть виключно за мала платня в порівнянню до жаданої праці.

Замість давнішого терміну „віддїли“ введено тепер в низшого типу школах назву „степенї“, — і так 1 р. н. творить стєпень перший, другий р. н. стєпень другий, 3 і 4 р. н. ст. третій, 5 і 6 р. н. ст. четвертий.

Як в школах типу висшого так і тут введено оден новий предмет. „Лучі читаня механїчного — як сказав оден учитель — пробиваючись крізь дощ калїграфії утворили ясний лук веселки блестячий приманливим написом: читанє і писанє“. Се той новий предмет находячий ся в плянах для всіх катеґорій шкіл, а вагу, яку до него прикладають, замарковано тим, що поставлено єго по редїції на першім місці. З розкладу годин подавого для шкіл однокласових виходить, що на ст. II. треба присьвятити на читанє тижнево 3 рази, а на ст. III. і IV. два рази по пів години, — тільки часу припадає также на писанє, котре уважатись має за занятє тихе. -- В часї призначенім на читанє мають дїти на двох степенях низших читати курсорично (с. є. без спинюваня читаня питаннями і поясненнями) уступи вже переведені або лекції навіть ще небрані, а на стєп. IV. крім уступів з читанок повинні дїти відчитувати: статї з газет, письма урядові і візваня, щоби тим способом приспосібити їх до плавного і виразного відчитуваня друку і письма і розуміня змісту перечитаної річї. Цїлю тих лекцій єсть виробленє вправи в читанню механїчним, бо перше звертано на се мало уваги; на писанє і перше і тепер лишає ся часу досить. Одно тут завважати мушу, що писанє треба бодай час від часу уважати за науку голосну с. є. виписувати взір на таблицю, пояснити єго і зараз такої в часї писаня переводити коректу зошитів, щоби вказати наглядно які букви і в чім пишуть неправильно і таким способом усу-

вати невластивості, — доводити письмо дитин до одностайної красної форми. Однак тепер на се часу нема, бо максимум 30 год. стало ся нормою.

На бесіду викладову припадає на ст. I. $4\frac{1}{2}$, на трох степенях висших по $\frac{1}{2}$ год. тижнево науки голосної. Другої бесіди краєвої вчити треба від ст. II. почавши $1\frac{1}{2}$ год. тижнево, так що за 6-літний час науки припадає на бесіду викладову 480 а на краєву 300 год. науки голосної. Наука бесіди викладової має довести до того, щоби ученик: „розумів мову в вислові устним і письменим, легко і о скільки можна поправно висказував свої гадки устно і письменно, а також умів зладити потрібні в звичайних орудках письма“. Ціль науки др. бесіди краєвої означено дещо відмінно: дитина має розуміти мову і письмо, а при тім легко і поправно висловляти ся тою бесідою устно. При бесіді викл. жадає ся ще і поправного висказування своїх мислей письменно, тут не жадає ся сего і задля того число задач письменних має бути о половину менше як з бесіди викладової.

З рахунків має ся взяти на I. ст. чотири діляня в пам'яті і цифрами до 10, — на II. ст. до 100 а при тім познакомити з дробами звичайними о малім знаменнику і звичайними мірами і вагами, — на III. ст. в пам'яті і письменно до 1000 числами цілими, багатоіменними і дробами десятими, на IV. ст. розширити обсяг чисел понад 1000 оперуючи числами цілими, багатоіменними, дробами звичайними і десятими, виправляти в розв'язуваню практичних задач, а також обчисляти поверхню площин і обем бріл на примірах з практичного життя взятих.

Плани для шкіл дво- три- і чотирокласових.

Найважніші постанови. Школи дво- три- і чотирокласові мають свою назву від числа системізованих сил учительських. Для кожної категорії тих шкіл видано особні плани научні. Як в 1 класових школах так і тут творить 1 р. н. степені перший, 2 р. н. ст. другий і т. д.

В школі 2 і 3 класовій вчить оден учитель два найнижші степені по дільно с. в. ст. другий рано, а перший по полудни; прочі два степені припадають в школі 2 кл. одному учителеви, котрий вчить їх неподільно, а в 3 кл. степені III. і IV. мають особних учителів. В шк. 4 класовій кожний степені має особного учителя. — Через збільшенє чинних сил при школі збільшає ся і час призначений на науку поодиноких предметів.

В шк. 3 і 4 класових уділяє ся декотрих предметів на ст. III. особно 3 а знов особно 4 р. н., так само на степені IV. особно 5 і 6 р. н.

В шк. 3 класових вчити вже треба бесіди німецької на найвищім (IV.) степені, в шк. 4 кл. на степені III. і IV. Ціль науки бесіди німецької означено так: Плавне і виразне читанє письма і друку; доведенє дитин до розуміння і вправи в уживаню так в мові як і в письмі найважливіших форм потрібних в щоденнім житю. Ходить отже о то, щоби познакомити дитин з звичайними формами і словництвом бесіди німецької.

Обсяг науки приписаний для шкіл дво- три- і чотирокласових єсть — поминувши бесіду німецьку — майже зовсім такий самий як в шк. однокласових; ціла ріжниця полягає на тім: 1. що з рахунків приписує ся взяти в тих школах на ст. I. до 20 (в шк. 3 і 4 клас. розділено вправді матеріял з рахунків особно для 3. 4. 5. і 6 р. н., але обсяг єсть там такий самий як і в школі однокласовій), — і 2. що вимоги з граматики почавши від дво- до чотирокласової школи поступенно збільшають ся.

Всякі інші постанови суть такі самі як в шк. однокласових.

Прикмети добрі. На повне признане заслугу докладність і ясність стилізації, яку стрічаєм при означуванню ціли предметів научних а особливо їх об'єму. Хотят так давніші як і теперішні плани жадають однакових результатів — виявши мову німецьку — так від шкіл одно як від 2. 3 і 4 класових, однак ясне сформульоване тих жадань для всіх предметів і для всіх степенів причиняє ся до скорого зорієнтованя ся і до виробленя суду о цілі науки і її обсягу, а се річ великої ваги для того, хто свідомо і совістно хоче сповняти призначені йому обовязки.

При рахунках, граматиці і реаліях видно систематичність і старання упорядковане приписаного матеріалу. З рахунків визначено в шк. 1 клас. на перший ступень тільки 4 ділення до 10 (давніше було до 20); для ступеня III. не було давніше визначеного докладного обсягу, сказано тільки: „чотири ділення в розширенім об'ємі...“ тепер призначено лиш до 1000 а при тім обмежено науку дробів десятих до трох перших місць, множене і ділене тих дробів переводити належить тільки числами цілими. — При граматичній частині опущено науку: о реченнях зложених, складних і розставці слів в реченні. При реаліях подано зовсім відповідний розклад матеріалу на поодинокі ступені, а разом точно означено обсяг сеї науки. Тих кілька примірів нехай послужить на доказ, що автор щиро старав ся уложити ті плани на підставі теоретичних засад і з узнанням наших потреб і обставин практичних, та що з сеї задачі вивязав ся дуже щасливо, бо за жадання неоправдані, які ся в планах находять, не можна винувати лиш автора але і Раду краєву, котра подала інструкцію, як має ся плани уложити а відтак на пленарних засіданнях поробила в виготовленім проєкті свої поправки і доповнення.

Хиби. Рада краєва вводячи в однокл. школах науку подільну виходить з непедагогічного становища, бо коли теорія промовляє за введенням до тих шкіл науки подільної, позаяк тільки спосібніші сили учительські зможуть удержати лад і добре вести науку маючи перед собою чотири відрубні відділи дитин, а для більшости учителів се задача зовсім не легка і у них або карість розлюзовує ся або наука не зовсім правильно подає ся: то Рада краєва пояснюючи причини заведення науки подільної мовить,¹⁾ що зділано се задля браку учителів, бо таким способом один учитель зможе більше дитин учить, отже зискає на тім наука. — Ходило отже о се, щоби одною силою обходити ся і тогди, коли число дитворів перевищує означене максимум с. в. 80 і було-б треба другого учителя. Поминувши се, що Рада краєва видаючи розпорядження повинна їх перед всім сама перестерігати, отже придержувати ся означеного максимуму дитин, і що жадаючи від учителів більше праці задля виспої понад приписане число фреквенції повинно би ся їм яко нагороду за надзвичайний труд визначити сталу ренумерацію відповідну до цифри дійсно учащої молодіжи, а сего до тепер не зділано: то все такої не належить допускати, щоби один учитель вчив більше як 80 дитин, бо і учителя сили в такім разі скоро забсорбують ся і наука не буде така, якою повинна бути.

При другій бесіді краєвій сказано в примітці, що на II. ступені має ся так добре в тім напрямі діти приготувати, щоби опісля могли уживати при науці на ст. III. не другої частини читанки але частини третьої с. в. щоби

¹⁾ Sprawozdanie c. k. Rady kr... стр. IX.

можна було від третього степеня почавши поступати при науці бесіди краєвої рівномірно з бесідою викладовою. — Дитина приходячи на 3 рік н. вчила ся вже голосно бесіди викладової 240 а краєвої 60 годин, якже можна на ст. третім ставити їй з обох тих предметів однакові вимоги — вчити ся з таких самих книжок? І повніше число годин присвячене на науку бесід, і засада що поступати належить поступенно, бо сего вимагає природний розвій духа дитини, і факт, що та друга бесіда не єсть так легка як викладова, промовляють рішучо за арифметичним порядком читанок то значить, щоби до науки другої бесіди краєвої уживати читанки часть I., відтак часть II. і III. — В західній Галичині відпадає друга бесіда краєва, а години в пляні на ту науку призначені розділяють ся в части на читане, на бесіду викладову і рахунки, а через се побільшає ся час науки тих предметів; там повинен учитель при рівних уеліях більше навчити як его товариш, котрий вчить в своїй школі обох бесід краєвих. А що вимоги для всхідної і західної части краю поставлено такі самі, то — очевидно — праця в школах о одній мові єсть легша і там горне ся більше сил учительських. Зі звіту Ради краєвої¹⁾ видимо, що в західній Галичині єсть 113, а у всхідній 240 шкіл нечинних, — там єсть 116, а тут 747 або 86% учителів неіспитованих.

На третім і четвертім році науки має дїтвор з рахунків вивчити ся чотирох дїлань в обсягу 1000 числами цілими, многоіменними і десятими, але тільки до 3 місць десятих і ограничаючи ся при множеню і дїленю до множення і дїлення дробів десятих числом цілим. Кому звістний розвій уметвенний дїтвори сільскої 3 року н., сей признає, що для неї наука о дробах десятих за трудна, а ще до того і часу на сю науку лишає ся дуже скупо. — Через цілий вересень треба повтаряти дїлання до 100, — в жовтні взяти додаванє в пам'яті і письменно до 1000, — в падолисті додаванє чисел многоіменних, — в грудні відниманє чисел звичайних до 1000, — в сїчни відниманє чисел многоіменних, — в лютім множенє чисел звичайних в пам'яті і письменно до 1000, — в марті множенє чисел многоіменних, — в цвітні дїленє чисел звичайних до 1000, — в маю дїленє чисел многоіменних. На виробленє поняття дроба десятого і вартости трох перших місць, на операції дробами в пам'яті і на письмі, на пізнанє дробів звичайних і операції ними лишає ся всего оден місяць часу або 6 годин науки голосної. Але що се — сказати дехто може — погляд особистий, тому прислянємо ся аналогічним вимогам в краях німецьких нашої держави, щоби там знайти другий доказ предметовий на его оправданє. В Австрії долїшній²⁾ мають дїти на 2. 3 і 4 р. н. навчити ся чотирох дїлань числами цілими до 10 0 і пізнати головні засади числення (*Elemente des Bruchrechnes*) дробами звичайними, — а в Шлеску³⁾ на 2 і 3 р. н. має дїтвор вивчити ся до 100 і пізнати підстави числення дробами, а доперва на 4 і р. н. чотири дїлання до 1000 числами цілими і десятими, — операції числами многоіменними призначені доперва на 6. 7. і 8 р. н.

Коли зважити, що час призначений на рахунки в школах Австрії дол. і Шлеска єсть такий самий як у нас, що там населенє просвічене

¹⁾ Sprawozdanie... Lwów 1893. стр. 32 і 33, 6. 7.

²⁾ Lehrpläne für Volks- und Bürgerschulen in Nieder- Oesterreich. Wien 1891. стр. 3. — Межи тими плянами а плянами інших країв німецьких нашої держави заходить лиш позначна різниця.

³⁾ Normal- Lehrpläne für Volks- und Bürgerschulen in Schlesien. Troppau 1886. В школах 3 і 4 класових Шлеска розложено так науку рахунків: 1 р. н. до 20, — 2 р. н. до 100, — 3 р. н. до 1000, — четвертий понад 1000 і дробі десяти..

і вєпірає лекції шкільні наукою домовою, а мимо того про дробї десяти зачинають ся діти вчити в Австрії доперва на 5, а в Шлеску на 4 і 5 р. н.: то з сего не трудно буде заключити, що в нас наука о дробах десятих на 3 р. н. єсть за вчасна і ані фізичними обставинами (час на ту науку призначений) ані психологічним розвитком дитини не оправдана. — Укладаючи теперішні пляни звернено увагу при визначуваню обєму поодиноких предметів на вимоги ставляні в краях німецьких, але при рахунках нові пляни наші загнали в кут самих штудерних Німців.

Вводячи до шкіл однокласових науку подільну визначила Рада краєва за мало годин на поодинокі предмети, а зробила се для того, щоби загальне число годин в тих школах не перевишало 30, бо в противнім разі Міністерство не було би тих плянів затвердило. Що се число годин для шкіл однокласових за мале, о тім пересвідчена і сама Рада краєва, а зазначено се виразно в другій часті інструкції на стр. 84 отими словами: „Звертає ся лише увагу, що по причині скупого виміру часу, призначеного на науку голосну в сих школах і на сих степенях, де мусить учитель вести рівночасно два відділи, призначувати треба на писанє час виключно на занятія тихі призначений, а лише поясненє способу писаня букв буде наукою голосною“. — В Австрії дол., Шлеску призначено в однокласових школах з наукою подільною ще менше часу на науку шкільних предметів, бо разом з релігією 31 год. тижнево, але коли завважим, що тих країв пляни приписують то само що і наші, — що в тих краях єсть тільки одна бесїда, а в нас дві, — що там ходять діти через 8, а в нас тільки через 6 лїт до школи; — то пересвідчило ся, що там визначене число годин при звичайних відносинах єсть вистарчаюче, а в нас оцє рїшучо за мале.

Реасумуючи повисші гадки сказати можна, що виданє плянів научних з 1893 р. єсть значним поступом на поли нашого шкільництва народного, однак здало би ся було пильнїйше зважати на вислїди практики, а також на загально признані засади дидактичні.

Загальні збори Руского товариства педагогічного.

Припізнена сегорічна зима, лихий стан комунікацій в краю і неконче відновідна пора зложивсь на се, що участь позамісцевих членів Руского товариства педагогічного на зборах не була так численна, як се повинно бути. А єсли помимо того можна було бачити на зборах все таки поважїйше число учителїв, то головна заслуга того припадає в участі патріотичному учительству округа львівського. Учителї середних шкіл львівських доставили мале число учасників. Рівножь явило ся кілька львівських пань учительок.

По поминальнім богослужєню в церкві Волоскїй зачала вєповняти ся простора сая III-тої класє рускої гімназії учасниками, так що перед 11-тою годиною можна було приступити до відкритя зборів. В заступстві неєприсутної президії видїлу (голови пос. Барвіньського і заступника голови директора Харкевича) відкрив збори член видїлу профєсор рускої гімназії В. Білєцкїй. В промові згадав память покійних членів товариства: Ом. Огоновського, М. Подольського, о. Ник. Січинського і Ом. Партицкого, а єприсутні віддали їм чєсть повставши з місць. Відтак зазначив успїх діяльности видїлу в справі управлїння і піднесеня науки руского язика в львівських гімназиях поль-

ских. Виділ товариства, уложивши плян тої науки, предложив краєвій Раді шкільній внесенє на утворенє посади т. зв. вандруючого учителя для тої науки, а краєва Рада шкільна полагодила успішно се внесенє і предложила єго міністерству просвіти.

Предсідателем зборів вибрано серед грімких оплесків катимита о. Ал. Стефановича, котрий покликав на секретарів пп. Витошиньського і Чижя.

З порядку дневного приступлено до справоздання секретаря з діяльности виділу товариства, яке поданє в посл. числі „Учителя“.

В дискусії над тим справозданєм порушено передо всім справу редакції часописей „Учителя“ і „Дзвінка“. Підношено заміти, що в „Учителю“ за мало порушені життєві справи учительства: не обговорює ся зміни плянів наукових, законів шкільних і підручників, а натомість містять ся довші довші розвідки, котрі можуть інтересувати спеціалістів. Рівнож за мало уважляняє ся дискусію, яка вивязує ся в соймі над справами шкільними. Правда, що участь учительства в дописях слаба, але годї за се винити учителів, бо если редагувань орґану буде млаве, то годї, щоби ним зацікавились ширші круги учительства. В тім треба глядати причини, що і матеріяльна підмога учительства (невелике число предплатників) виходить невелика. — Що-до „Дзвінка“ то піднесено, що твори українських писателів треба би піддати стараннійшій редакції, приноровити їх під взглядом язовим і що-до форми до наших галицьких відносин. Впрочім з огляду на невелике число передплатників варта би виділови розважити, чи взагалї не застановити се видавництво.

Редактор обох часописей проф. В. Шухевич відповів на піднесені заміти. Інвшю мірою — говорив він — треба критикувати часопись, издавану поодинокю особою, на власне різіко і одвічальність, а инвшю часопись, котра єсть орґаном товариства. Если товариство розвиває живу діяльність, порушає життєві справи, то і єго орґан буде виразом того ділання. Пригадаймо собі живу, горячкову діяльність руского товариства педагогічного в початках заснованя, а порозуміємо, длячого тогдішня „Часопись шкільна“ була лїпша від „Учителя“. Впрочім обнимаючи редакцію, я не почув від учительства директиви, в яким напрямі редагувати, натомість виділ товариства припоручив дбати о се, щоби „Учитель“ міг діставати субвенцію краєву і був поручений до бібліотек шкільних. Учительство не піддержує матеріяльно видавництва, тож годї зрікатись субвенції. Особистих справ годї порушувати в „Учителю“. З огляду на невеликий обєм видавництва, годї широко розписуватись про многі справи а треба обмежитись на поданє змісту. Дописей від учителів нема, і треба нераз подавати матеріял, може і не так відповідний до такого орґану як „Учитель“. Впрочім містились в „Учителю“ розвідки, котрі обходять учителів. Що-до „Дзвінка“, котрого видавництво боролось від самого початку з дефіцитами, воля зборів застановити видавництво або ні.

По дискусії над справозданєм касовим, в котрій піднесено, що виділ повинен дбати о зменшенє дефіциту видавництва, а справозданє касове могло би бути більше спеціалізоване — прийнято до відомости справозданє секретаря і касієра. Внесенє п. Дмитерка, щоби застановити видавництво „Дзвінка“, упало. — Ухвалено резолюцію, поставлену о. Стефановичем і поручаючи виділови товариства: пригадати властям шкільним, що суть книжки рускі на премії.

До виділу вибрані: головою пос. Ол. Барвіньский, членами: В. Білецький, Е. Харкевич, Іл. Чиж, Ів. Банах, Ів. Матіїв, Кость Паньковский, Вол. Витошинський, Гр. Врецьона, О. Барвіньска і М. Вояковска, а заступниками: О. Макарушка, І. Петришин і В. Тисовський.

Ухвалено внесення: Ів. Малицького в імени філії щирецкої, щоби в руских школах народних діловодство було ведене в рускім язиці, та щоби платня учителів народних була поліпшена, а в тій ціли має виділ товариства внести петицію до сойму; п-ї Літинської, щоби виділ подумав о заснованю товариства учительської помочи; — Ів. Строньського в справі зміни статутів товариства; — о. Стефановича, щоби краєва Рада шкільна поручила окружним Радам шкільним: вчисляти в заслуги учителів їх діяльність по читальнях. — Всі ті внесення має виділ розслідувати. Наступив відчит п. Вол. Витошинського на темат: „Чого домагає ся суспільність від народного учителя?“ Відчит сей ухвалено випечатати в „Учителю“.

Збори закінчились по 3-тій годині.

Про отвертість в вихованю.

Генрика Веріца.*)

(З Przegląd-u pedagogiczn-oro).

З природи річи матері більше займають ся дітиною в першій епоці єї життя, чим в слідуючих, бо тогди они ще часто гуторять з дітьми, розговоряють ся і беруть живу участь в забавах дитячих, прикростях і утіхах. — Ведуть ся з ними, як з незнаною рослиною, котрої кожний наросток новий радістю їх переймає. — Пізнійше відносини сі улягають визначній зміні і обмежують ся по більшій часті до необхідних остережів, пересторог і упімнень, в наслідок чого зменшає ся отвертість дітини і з попередною зажитою гине єї сердечна наївність. — Діти замикають ся в собі, перестають ділитися своїми гадками і чувствами з тими, котрим найбільше на тім повинно залежати, щоби ті гадки і чувства пізнали, — бо знають, що їх нещасні і веселі приключки не знайдуть у родителів співзвучного відгуку.

Подібне явище може наступити також навіть тогди, коли родичі дітей нестять, позаяк пестоці обмежують ся звичайно на достарчуваню лакіток і уляганю нерозумній волі дітини, але не причиняють ся що так скажу, до відчиненя души дітини. Отвертість діточа дуже часто не іде в парі з пестоцями родичів — Отвертість причиняє ся до умственного розвитку дітини, пестоці придушують єго. — Образуючи отвертість, приновлюємо дітину до висловлюваня всіх своїх гадок — отже лучає ся нам нагода до справленя їх, а наколи ми дітину нестимо, побуджуємо єї до самоволі, придушуємо діяльність розуму. — Так отже дуже часто лучає ся, що родичі мимо того, що нестять діти і з ними дуже сердечно поводять ся, не знають гадок і чувств дітини, позаяк же стремлять до їх пізнаня а поведженєм своїм до отвертости не заохочують.

Наколи дітина пересвідчить ся з якою рівнодушністю родичі приймають сердечні прояви чувств єї і гадок, замикає перед ними серце і мов-

*) Генрик Веріц, — один з лучших польских педагогів. Про єго принципіи в вихованю гледи збірку єго педагогічних розвідок під заголовком: *Myśli o wychowaniu i nauczaniu*.

чить навіть в тім случаю, наколи виявлене гадки було би важним показом для родичів. — Однак дитина знаходить необхідному потребу ділення ся своїми гадками, отже шукає лиць менше імпонуєчих їй своєю повагою, з ними на-в'язує ближші відносини, но, на жаль, не все на свою користь.

Отже самі родичі починають ся до загачення дитині чистого жерела науки а наставляють єю в можности присвоєня собі мутних відомостей, упереджень і суєвірій. Попередні відносини сердечної отвертости не легко дають ся навіязати на ново. — Отже дорослі люде не раз безповоротно відвертають ся від лиця, котре рівнодушно приймає їх довірочні звіреня. Правда, що живість дитини не дозволяє сему вражіню втравалити ся, довше однак подібне поводжене ся знеохотить дитину а тогди неминуучо зверне ся она до иньших лиць. Не перечимо, що лекше додержати відносини отвертости з молодшою, чим з старшою дитиною, позаяк сфера умствєнна 4-літної дитини має вузкий обсяг, чим дитини дев'ятилітної, але з другого боку, чим старша дитина, тим більшою милостю дарить родителів, тим більше вірить їх слову і поважє — очевидно приймаючи, що вихованє їде правильною дорогою, і не знеохочує ся, хоч і не одержить вдоволяючої відповіді.

Образованє і розвиванє отвертости найбільшу окаже прислугу тогди, коли дитина начне ходити до школи, коли єсть виставлена на різні опасности відсуваючи ся цілковито з під контролї родителів. В вільних хвилях отверта дитина охотно звірить ся зі своїх гадок і чувств відносячих ся до життя шкільного а так єсть нагода справити не оден ошибочний і прискорий суд, зажегчи чесні чувства або приглушити пориви сумнівної вартости.

Нерозумно однак було би похвалювати всяке відозванє ся дорослішою дитини, нерозумно слухати з видним задоволенем того, що она говорить, або много мовлячим, повним задоволення зором заціплювати в дитині пересьвідченє о нешибочности єї поглядів. — Вихованець має бути отвертий в тій цілі, щоби можна було справити єї ошибочні погляди і гадки, але не тому, щоби викликувати подив у присутних

Образуючи отвертість, не залишаймо однак образовати вихованця в задержуваню тайни. Завірно єму від часу до часу яку малу тайну просячи, щоби єю задержав при собі. Прийде єму то тим лекше, що таке звіренє ся схїбляє дитині, бо она вважає то за рід відзначеня. — Однак природа тайни має бути така, щоби і в случаю не задержаня єї через дитину, нікому з того не вийшла кривда. — Таке поступованє вчинить то, що з вихованця не вийде сплетяр.

Кожний вихованець має свої гадки прямо висловлювати, але і без рішучости приписуючої лиш собі правду, не зносячої запереченя або впрост противної гадки, а передовсім повинен навчити ся слухати і вважати на то, що старші говорять. — Дитина має знати, що не лицює мішати ся до розговорів иньших лиць, але в довірочній поговірці з родичами або виховавцями повинен сміло висказувати свої гадки.

Не залишуймо тої виміни гадок і пізійше, коли доростаючий молодець починає, що раз більше самостійно висказувати осуди, не важко єго прискорих висказів легко, бо в кождім висказі містить ся часть правди. — Кожний осуд залежить від точки, з якої ми на дану річ ся задивляємо. — Уявмо єму річ з иньшого боку а віроятно змінять перший свій висказ і вийде з нами в компроміс.

Навіпаки, если відозване ся молодого чоловіка лиш одно обуренє в нас викличе а не поверне до розваженя квестиї на холодно, то діждемо ся хвилі, в котрій молодець почувши ся на силах з цілою ароґанцією своєю гадку висказувати буде. — Наколи однак старші не будуть легковажити гадок молодших, тогди будуть на їх слова вважати молодші і дадуть ся пересьвідчити їх арґументами.

А як добра піклуюча ся мати повинна бути повірницею найніжнійших чувств своєї доньки, так добрий отець має знати гадки і стремленя свого сина, має бути его духовним провідником. — Нехай син дізнає ся, що батько его будучи молодим також горячо відчував то само, що єсть в душі сина, най ся дізнає, які зміни потім в тих поглядах зайшли, а тогди може лекше син его послухає і досьвід батька синові принесе користь.

Переложив: *Лев Турбацький.*

Курс рілньничий для учителїв народних шкіл.

Після ухвали соймової з лютого 1894 р., уряджено і отворено 13 вересня 1894 року при краввій низшій школі рілньничий в Городенці рілньничий курс, що має на ціли приспособлюванє учителїв народних шкіл до уділюваня науки рілньництва на доповняючих курсах, які поступенно мають завести ся при народних школах. Курс рілньничий уряджено на підставі пляну, уложено Виділом краввим і краввою Радою шкільною, а потвердженого Міністерством просьвіти. Плян сей уложено в такий спосіб, щоби слухачі рілньничого курсу могли не лиш докладно познакомити ся з наукою селського господарства і доповнити, а заглядно поставити на твердій основі ті відділи з природничих наук, котрі доконче потрібні до зрозуміня годівлі рослини і звірів, — але і щоби слухачі могли приглянути ся практиці господарства та прислухувати ся, як учителі краввої низшої школи рілньничої в Городенці учать учеників, щоби набрати методи.

Учителі етатові кождої з краввих низших шкіл рілньничих, отже і школи городенської, мають за богато обовязкової роботи, через що годї жадати від них, щоби навчали і на курсі рілньничім. Длятого Виділ краввий, щоби рілньничий курс відповідав своему призначеню, призначив учителя рілньництва школи управи і виправи льну в Городку, п. В. Шибиньского, яко учителя фахового на курс рілньничий в Городенці. Веденє курсу краввої школи рілньничої городенської поручено п. Р. Бастєнови. Інспекцію над рілньничим курсом мають відпоручник кр. Ради шкільної др. Диїстрианський і відпоручник Виділу краввого проф. Струсевич. Опікуном курсу єсть барон Яков Ромашкан, провідник кураторії рілньничої школи в Городенці, котрий справами рілньничого курсу живо займає ся і для улекшеня вправ, як уживати рілньничих знарядів і виконувати ручні праці при рілі, відступив безкористно частину свого ґрунту для рілньничого курсу. Пп. барон Ромашкан, др. Диїстрианський, Струсевич і Бастєн становлять завідуючу комісію, котра має спільно слїдити хід і успіхи курсу та предкладати Виділові краввому і кр. Раді шкільній внески, умотивовані і оперті на досьвідах, що до справ курсу рілньничого.

На курс в р. 1894[5] вислала кр. Рада шкільна 10 учителїв, призначивши для них з фонду шкільного стипендії по 300 зр.

Постанови властий шкільних.

— Учителями народних шкіл іменувала кравва Рада шкільна: Ів. Чабана учителем 1-класової школи в Млинясках, Валер. Говдуна в Жираві, Володисл. Говдунову в Яйківцях, Ант. Мендельску молодшою учителькою 5 кл.

сової школи женьської в Яворові, Винк. Бережницького учителем 1-класової школи в Креховичах, Стан. Финяка старшим учителем 5-класової мішаної школи в Буску, Мих. Надаховського старшим і Володим. Свйонткевича молодшим учителем 5-кл. школи мужескої ім. Мицкевича в Станиславові, Брон. Нижанковського старшим учителем 5-класової школи мужескої в Яворові, Юл. Франковську старшою учителькою 6-кл. школи женьської в Стрию, Ів. Кушовського учителем в Верчанах, Ник. Бойченюка старшим учителем і Мих. Концовичівну молодшою учителькою 5-кл. школи мішаної в Косові, Ольгу Саноцьку молодшою учителькою 5-кл. школи в Ширці, Амвр. Левицьку учителькою в Худівцях, Фил. Ратича учителем в Дрищеві, Ванду Инесівну молодшою учителькою 6-кл. женьської школи в Бережанах, Алекс. Тресневську молодшою учителькою 4-кл. школи в Болшівцях, Ів. Бурбеля управителем 2 кл. школи в Городиславичах, Йос. Соїку старшим учителем 6-кл. мужескої школи в Бережанах, Павл. Вернерову молодшою учителькою 3-кл. школи в Озерянах, Володисл. Мосочого учителем в Мушкарові, Ів. Тетуха в Перепелниках, Алекс. Ціщецкого в Верхобужі, Лавр. Владику в Посаді новоміській, Фр. Дудкого в Кривім, Зах. Станчака в Мисцовій, Арк. Порубальську старшою учителькою 6-кл. школи женьської в Рогатині о. Вас. Навроцького греко-кат. катихитом женьської школи виділової ім. Ядвиги у Львові, Людв. Лейчака управителем, Дам. Фуртака і Ів. Мартінова старшими учителями 4-кл. школи в Струсові, Яросл. Білявського управителем а Апол. Старжевського старшим учителем 4-кл. школи мужескої в Самборі, Кар. Бляху молодшим учителем 6-кл. школи мужескої в Самборі, Кар. Павлевича управителем 2-кл. школи в Висковичах, Кам. Ференцевичівна учителькою в Берегах долішніх, Леоп. Беґу управителем, Бр. Ясевича старшим учителем і Теод. Шарка молодшим при 5-кл. школі мужескій в Сяноці, Анну Морецьку молодшою учителькою 5-кл. школи мішаної в Сіняві.

К о н к у р с и.

— Окр. Рада шкільна в Турці оголошує конкурси:

1) на посаду старшого учителя і 2 посади учителів (-льок) молодших при 5-кл. школі народній в Турці.

Вимагає ся патенту до шкіл виділових з групи II-ої або III-ої.

2) на посаду учителя (-ельки) в 1-кл. школах в Боберці, Борині, Хащеві, Яблінці вижній, Ясениці замковій, Яворі Комарниках, Краснім, Ліміві, Лосинці, Маткові, Михнівці, Мохнатім, Розлучі і Жикотані.

Речинець подань до 16 цвітня с. р.

— Окр. Рада шк. в Борщеві оголошує конкурси:

1) при школі 5-кл. в Борщеві, посада молодшого учителя (-ельки) і на 2 посади молодших учителів (-льок) при школі 5 кл. в Скалі;

2) на посади молодших учителів (льок) при 3-кл. школах мішаних в Королівці і Іванкові;

3) на посади молодших учителів при 2-кл. мішаних школах в Білчу золотім, Пилипівцях, Єрмаківці, Глубочку, Кудринцях, Мілиниці, Мушкатівці, Вільхівці, Шупарці і Устю єпископськім;

4) на посади учителів при однокласних школах в Біловцях, Худинівцях, Звенигороді, Гуштині, Юрмянолі, Капустинцях, Трубчині Верхняківцях, Волківцях над Дієстром і Залучі.

Речинець подань до 25 цвітня с. р.

— Окр. Рада шк. мійська у Львові оголошує конкурс на посаду управителя школи мішаної ім. св. Софії і управителя школи мужескої ім. св. Мартіна у Львові (платня 800 зр., додаток 100 зр. і на помешканє 360 зр.).

Надто на дві посади учителів дійсних з платнею 800 зр. і додатком 80 зр. при мійських школах народних, які би в наслідок повнішого обсадження управителів опорожнились.

Речинець подань до 30 цвітня с. р.

Вилаз „Руске товариство педагогічне“. — За редакцію відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, під зарядом К. Бедзарського.

Передплата:

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакция
ул. Чарнецького
ч. 26.
Адміністрация
ул. Академічна
8.Неопечатані ре-
кламациі без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Виймки з жерел до історії України-Руси.

Подає М. Грушевський.

(Дальше).

XVI. І б н - Д у с т е.

Про сего письменника не маємо ніяких відомостей, саме ім'я его, як заховало ся в рукописі, не можливе, поправляють на Ібн-Даста, Ібн-Русте. Своєю „Книгу дорогих-скарбів“ написав він в 1-ій пол. X в., але докладійше трудно час означити: перший видавець, проф. Хвольсон залічував її до початку X в., проф. Гаркави-ж бачить в її виразні сліди користання з Ібн-Фадлана. Звістки его про Славянів і Русів у всякім разі цікаві, хоч видно справді сліди невдалої компіляції, сполучених супротивних відомостей. Уривки текста видав проф. Хвольсон під назвою: *Извѣстія о Хозарахъ etc. Ибн-Даста, 1869*, і Гаркави в своєму збірнику; відомий текст (з одного рукопису) взагалі недокладний; подаємо его з видання Гаркави.

(с. 28). Меж краєм Баджиаків і краєм Славян десять днів дороги; на початку славянської землі є місто „бан. Дорога до їх края йде степами, через потоки й ліси густі. Край Славян — рівний, і лісний, вони й живуть в лісах. Ані виноградів, ані рілї не мають; з дерева виробляють подібне до куклів, там у їх і вулики для пчіл, і мід пчіляний заховуєть ся; се зветь ся у їх — улишдж, один такий куколї містить відомо 10 поставців его. Вони пасуть сви-ней, ніби овець.¹⁾

Як вмере котрий, вони палять его труп. Жінки, як хто вмере, деруть собі ножем руки й лице. Як сплять мерця, другого дня йдуть до того місця, де то було, збирають попіл, складають в начинє і ставлять на горбі. За рік по смерті небіжчика беруть куклів двацять меду, иноді щось більше, иноді щось менше, несуть на той горб, тамже збираєть ся родина небіжчика, їдять, пють і потім ідуть собі. Як небіжчик мав трох жінок, і котрась каже, що (дуже) любила его, то приносить до тіла (чоловіка) дві палї, їх вбивають в землю сторч, третю палю кладуть вперекі, по серединї тієї поперечини вяжуть шнурка, (жінка) стає на лавці і кінець шнурка вяже собі навколо шиї. Коли вона таке зробить, лавку виймають з під неї і вона висить, поки

¹⁾ Баджиаки — Печеніги, що з кінцем IX в. стали розпросторюватись в чорноморських степах; про яке місто пограничне каже Д., трудно вгадати, проф. Гаркави догадуєть ся, що то Київ. Слово улишдж проф. Хвольсон правдоподібно уважає за „улий“, натомість д. Гаркави читає „сиджу“, нашіток, згаданий у Фадлана.

не задушить ся і не вміре, а як вміре — кидають її в огонь, там вона й горить.¹⁾

Всі вони язичники. Більш над усе сіють проса; в живина беруть зерна проса в корці, піднімають до неба й кажуть: „Господи, ти давав нам страву, дай і тепер її досить.“ Є в їх різні кобзи, гуслі (загалі — струменти струнні) і дудки; дудки довгі два лікті, а кобза має вісім струн. Напиток собі роблять з меду. Палючи мерця, гучно тішать ся, радіючи з ласки, яку показав йому Біг.²⁾ Товару до роботи в їх мало, а коней верхових має тільки один згаданий чоловік.³⁾ Зброя в їх така — піки (до кидання), щити й сулиці; иньшої зброї не мають.

Їх старший — коронований;⁴⁾ вони его слухають й від розказу его не ухиляють ся. Оселя его в середині края Славян. Вище згадана особа, що звуть вони „головою голів“, зветь ся у їх Свіет — малих (малих — цар); ся особа вища від жупана,⁵⁾ бо то тільки є намісник. Цар той має верхових коний і не вживає иньшої страви окрім кобилячого молока; має він також чорні, міцні і дорогі брови. Місто, де він живе, зветь ся Джарваб (?); що міста там буває торг трехденний.⁶⁾ Холод в їх краях такий великий, що кождий викопує собі в землі ніби пивницю, прироблює до неї з дерева гостроверху стріху, подібно до (даху) церкви християнської, й на ту стріху накладає землі. В такі пивниці переходять з цілою родиною і взявши дерева і каміня, запалюють огонь, розпикають каміня на огню, аж почервоніють, а як каміня розпечет ся як найбільше, поливають водою; з того йде пара, що нагріває хату так аж одежу з себе скидають. В таких оселях зостають ся до весни.⁷⁾

Король об'їздить їх що року; хто має дочку, з того король бере що року собі одну з її суконь, а як сина — то також бере собі по одному убранню его собі річно. Хто не має ані сина ані дочки, той дає по одній сукні жінак або служниці що року. Як цар спіймає в своїй державі розбійника, каже або

¹⁾ Як згадано було, оповідане Ібн-Дуста цілковито згоджуєть ся з оповіданем літописним і з обрядом в менших могилах сіверянських; горб, на якому ставлять начине — є спідний горбок, підвищене в могилах. Слідами поминаю, про які каже Ібн-Дуст, могли бути ті начини з останками мяса і т. н., що стоять в могилах на засипаних землею попелищах.

²⁾ Тут дійсно можна бачити згадку про оповідане Фадлана за той сміх. В оповіданню про живина маємо приклад тих суперечливих відомостей, бо вище сказано, що роблять землі.

³⁾ Натомість д. Хвольсон поправляє й читає: їх старший зветь ся субаєдж (жупан).

⁴⁾ Мусить бути, в тексті не достає чогось; чоловік сей, мабуть, є та „голова голів“, про яку каже низче.

⁵⁾ В тексті — сугедж, субедж, то поправляють на субаєдж.

⁶⁾ Сей цар, як і цар Ібн-Фадлана нагадує більше хозарського кагана, можливо, що про него тут мова.

⁷⁾ Тут, очевидно, мішає до купи відомости про землі і про баню парову, що дивувала звичайно чужинців, почавши від Геродота; подібно до Ібн-Дустового, але ширше і певніше оповідане знаходимо у аль-Бекри, що називає се ал-аттба (мб. истба) (с. 57 з вид Розена). Новішу легенду того рода наводять з *Livonicae historiae series* Фабриція (XVII в.), де оповідано, як інелінгські домінікани, добиваючись якоїсь ласки в пани, на доказ свого суворого способу життя, показували, як вони б'ють ся вінками в бані. (Чтенія в Київск. Истор. Обществі т. I, 289.)

задушити его, або віддає під догляд якому небудь начальнику в далеких країнах своєї держави.

(с. 34). Що до Русі, то вона на острові, навколо его озеро. Остров той, де живуть вони (Русі) має просторонь на три дні дороги; вкритий лісами й болотами, нездоровий і такий вохкий, що як ступиш ногою на землю, то вона трясеться, так богата водою.¹⁾ Вони мають царя, що зветься хакан-Рус; чинять поїзди на Славян, приїзять кораблями, виходять, забирають їх в неволю, везуть в Харван (попр.: Хазран) і Булгар і спродують там. Поль не мають, а живуть з того, що привозять з землі Славянів. Як у кого з їх родить ся син, він бере голій меч, кладе перед новонародженим і каже: „не лишаю тобі в спадщину ніякого майна, матимеш тільки те, що здобудеш сим мечем.“ Вони не мають ані нерухомих маєтностей, ані міст, ані поль; один в їх промисел — торгувати соболями, білками і иньшим футром, яке й продають, хто хоче, а заплату грошову завязують міцно в свої пояси. Одягають ся вони неохайно; чоловіки носять золоті обручі. З рабами поводять ся добре і дбають про їх одіж, бо ті помагають їм в торгівлі.²⁾ Міст у їх велике число, і живуть вони просторно.³⁾ Гостей шанують і добре поводять ся з чужинцями, що шукають в їх оборони, і з усіма хто в їх часто буває, не дозволяючи нікому з своїх кривдити й тиснути таких людей. Як же хто скривдить або притисне чужинця, помагають (скривдженому) й боронять. Мають мечі сулайманові.⁴⁾ Як котрий з поміж родів просить помочи, всі виходять до борби. Між ними нема розрізнення, але воюють з ворогом однодушно, поки его не подолють. Як котрий має справу з ним, кличе на суд до короля і перед ним сперечають ся; як король скаже свій декрет, виконують, що він скаже. Але як обидві сторони не задоволені з королівського декрету, то за его розказом мусять зброєю остаточно розрішити: чий меч гострійший, той і має верх. До боротьби сієї родичі (з обох сторін) приходять в зброї і стають. Тоді суперники починають битись і хто подолів противника, той справу виграв як схоче.

Мають знавців,⁵⁾ з них деякі і королеви розказують, мов би начальники їх. Буває, що вони звелють жертвувати своєму творцеві все що надумають: жінок, чоловіків і коней, а як знавець скаже, то того розказу ніяк вже не можна щоб не виконати. Знавець бере чоловіка або худобу, накидає ему петлю на шию, вішає жертву на палию й чекає, поки задушить ся, й каже, що то жертва Богоу.

¹⁾ Се й далше оповіданє про Русів було раніш відоме з скороченого витягу у Мукадеси (кінця X в.), який додає, що Русів коло 100 тисячів (текст у Гаркаві с. 283); з недобре прочитаного слова поветала й назва руского острова — Вабія. Такого, як Д. каже, місця одначе годі знайти, хіба на Полісі, або в Дніпрових плавнях десь. Що до назвиска короля хакан-Рус то годить ся порівняти відомість Пруденція; але чи маємо тут дійсно руского князя, чи хозарского кагана, трудно сказати.

²⁾ Д. Хвольсон читає натомість: дбають про свою одіж, бо бавлять ся торгівлею, і вище замість неохайно — чисто.

³⁾ Тут також маємо суперечність.

⁴⁾ Сю назву один письменник арабский обясняє так, що вони привозили ся з краю Сельман в Хорасані; чи справді уживала Русь східні мечі (протинні у Фадлана), чи тільки подібні, годі сказати.

⁵⁾ Д. Хвольсон товмачить: лікарів.

Вони відважні й сьміливі. Як нападуть на иньший парід, то доти не відступлять, поки не знищать цілком; перемогши, гнетуть; роблять рабами. На зріст високі, гарні на вигляд і в нападі сьміливі, але сьміливість ту показують не на коні: всі свої поїзди й походи чинять на кораблях. Сподні носять широкі — сто ліктів іде на кожні. Одягаючи такі сподні, збирають їх коло коліна і прив'язують до нього. Всі мають завше з собою мечі, бо мало вірять один одному, і підступ у їх — річ звичайна: кому хоч малий маєток удасться здобути, зараз рідний брат або починає заздро дивитися і силкувати ся, щоб як небудь того вбити або зграбувати¹⁾. Як умре хто небудь з значних, копають ему могилу подібно до великої хати, кладуть его туди й разом з ним кладуть в туж могилу і одіж і золоті обручі, що він носив; далі ставлять туди багато страви, начине з напитками і гроші. Нарешті кладуть в могилу улюблену жінку небіжчика живою. Вихід могили закладають, і жінка вмирає в затворі.²⁾ (Дальше буде).

Огород шкільний.

Подає: Ант. Гладзінський.

(Дальше).

4. Зміячка іспанська (*Scorzonera hispanica*) (*Węzymord ogrodowy*. — *Schwarzwurzel*). Сеєя мало у нас знава ростина яринна має довгі, грубі корені подібні до петрушки; смак їх єсть солодкавий і пригадує шпараги або каляфіори. Зміячка належить до родини зложених (*Compositae*)³⁾ Управа зміячки єсть така сама як петрушки. На зиму однак не конче треба її викопувати з землі бо она і в ґрунті досконало зимує, і можна її ще і на весні поки не вистрілять викопувати до ужитку. Вчасно засіяне насіє зміячки виростає скоро, так що в серпні можна вже викопувати корені і варити. В осени вибираємо часті коренів зміячки, призначених до ужитку в зимі, очищуємо їх і переховуємо так само як петрушку. Зміячка живе в ґрунті кілька літ, так само як хрін; збиранє насія єсть отже легке.

Корінь зміячки приправляє ся так як морков, або з білим сосом.

5. Морков звичайна (*Daucus carotta*) належить до окружкових (*Umbelliferae*)⁴⁾ і єсть ростиною дволітною. Любить ґрунт глибокий спульхнений і удає ся найлучше на рік тому назад погаєнім поли. В господарстві управляє ся відміни моркви видаючі много маси на корм для худоби; они

¹⁾ В сіх Русах норманисти також бачили Норманів, але тут ми бачимо, очевидно, не нарід, а стан військовий, дружину, яка могла бути скрізь і мабуть була дружиною київською, де зарівно служили і Славяни, і Нормани. Побутові риси, якими описує сю Русь автор, справді дуже характерні. Зазначимо, що судові поєдинання були широко розповсюжені в північних землях — на пр. в Пскові, в Московщині.

²⁾ Таким чином ібн-Дусте Слав'янам надає обряд похорону, Русам — закопування; обряд погребальний воїнів руско-полянських відомий з розвідок археологічних — небіжчика справді ховали в зброї, на коні, якого вбивали завівши в могилу. Одне подібними словами оповідає Масуди за Болгарів (дунайських).

³⁾ До родини зложених належить ще між иньшими: придорожник (*Cichorium*); вабородник (*Tragopogon*) і сонічний (*Helianthus*).

⁴⁾ До родини окружкових (*Umbelliferae*) належать між иньшими ще: кминик; кріп (*Anethum*); копрій (*Foeniculum*); петрушка; пастернак; селер.

мають довгий і білий корінь. В огородництві, для потреб чоловіка управляють ся відміни з коротким а грубим коренем і їх зовуть кароткою.

Каротка росте скорше, як морков довга і для того на потреби осінні і зимові можна її сіяти аж в маю. Щоби мати вчасно в літі каротку, можна висівати насінє в осени але так пізно, щоби насінє зійшло аж на весні. Насінє моркви висіває ся на справлені грядки в рядках віддалених від себе по 20 цм. В літі треба кілька разів морков сполоти, обсапати і обгорнути. Морков переховує ся в сухій пивниці в сухім чистім піску; листки всі треба старанно повідтинати. Насінє збирає ся з висадків. Найлучші відміни суть: 1) карота голендерска, приходить дуже вчасно; 2) карота нантейска, пізна велика і дуже добра; 3) карота Duwick'a, велика пізна, 4) карота без серця, французка, велика. З поміж відмін довгої моркви найсмачнішою єсть червона бруншвіцка.

6. Побородник луколистний (*Tragopogon porrifolius*) (*Kizibród* *Haferwurzel*); рослина дволітна, котру управляє ся так само як петрушку, а кореня її уживає ся так само як кореня зміячки на ярину, котра в осени і в зимі заступає шпараги. Корені вибрані в осени переховує ся через зиму в пивниці.

7. Пастирнак (*Pastinaca sativa*). Управа тої рослини зовсім подібна до управи петрушки. Пастирнак може зимувати в ґрунті і аж на весні викопує ся єго до ужитку, звичайно кормить ся ним товар, але їдять єго як ярину.

8. Петрушка (*Petroselinum sativum*). Управа її така сама як моркви. Петрушку сіє ся вчасно на весні або рядами що 20—25 цм. від себе віддаленими або сїємо рідко широкометно. Краї загонів можна обсадити вчасною калярепою, бураками або салатою. Можна сіяти петрушку або морков на загонах призначених під цибулю. На таких загонах висіваємо рідонько і вчасно насінє, присапуємо єго, рівнаємо граблями, а потім в своїм часі садимо цибулю рядами. — Через літо треба петрушку пару разів обполоти. Перехованє петрушки через зиму єсть легке. На висадки призначені рослини можуть зимувати в ґрунті.

Ужиток з петрушки єсть двоякий: корінь її єсть знаною приправою до росолу; листки не менше суть уживані на закришку і до убирания берегів полумисків. Петрушка плекана для листя має ті листки красні і кучеряві а корінь короткий. Виглядає она так красно, що можна її уживати на обвідки до кльомбів і рабат. Корінь петрушки кучерявої, всаджений в зимі до вазонків, випускає в теплій комнаті много листків, котрі можна уживати до кухні. Також можна собі листків петрушки призначених до ужитку в зимі засушити в літі на сонці.

Петрушки кореневої маємо дві: 1) петр. цукрова, коротка і вчасна; 2) петр. пізна бардовіска, довга. Крім того плекають для листя відміну петр. кучерявої.

9. Редьков огородна (*Raphanus sativus*); (*Cruciferae*)²⁾. Редьки маємо кілька важних для практики відмін а то: I) Редьковку місячну, II) і III) редьков літну і IV) редьков зимову.

I. Редьковка місячна, найменша і найвчаснійша. Під більшими містами чим вчаснійше її виплекаємо, тим більший можна мати з її продажі зиск. Найвчаснійшу редьковку з ґрунту маємо тогди, коли прилагодимо собі грядочки в осени, скопані але не заскороджені а на весні, скоро земля роз

²⁾ До тої родини належать єще між иньшими: капуста, калярепа, калафіора, бруков, іпа, ріпак, гірчиця, хрін, ржій.

мерзне ся, засіваємо насінє редьковки і заскороджуємо єго. З такого засіву можна мати редьковку вже на початку мая. По вибраню редьковки можна на тих грядках садити цибулю або каліфеїри. Редьковку можна також засівати на боках загонів призначених на огірки, бо заким огірки розростуть ся, редьковку вибереса. — Найбільше ціненими єуть редьковки округлі рожеві. Бєли хочемо мати редьковку і через літо, треба єї сїяти що три тиждні малими відділами і старанно підливати, щоби не зідала мушка листя.

II. Редьков дїтна так звана квартальна, більша від місячної, засїяна в цвітінні приходить в дїтї.

III. Редьков осїнна, засїяна в маю виростає цілковито аж в осєнї; найлучшою єсть тут відміна т. зв. хїнська рожева.

III. Редьков зимова, найбільша зі всїх, засїяна в червнї росте аж до осєнї і переходує ся на потреби зимові. Найлучші єї відмінї єуть 1) ерфуртська чорна кругла і така сама довга; 2) лянська довга.

Насїє редьковки місячної збирає ся такою того самого року. Редьки пізної висадки переходують ся в пивниці до слїдуючого року.

Редьков не зносить сьвіжого ґноєня і в такім ґрунті трупїше.

10. Рїна огородова (*Brassica hortensis*) єсть троха відмінна від рїпи польної котру управляють у нас по стернях для худоби. Рїну огородову уживає ся яко ярвиу а сїяти можна єї від цвітіння до липни; єїє ся в ряди і рїдко. Щоби мушка не зідала листя посїнає ся грядку саджою або спорошкованим вапном негашеним, а також добре підливає ся. Рїна огородова найлучше удає ся на землі пісковатїй і не зносить сьвіжого ґноєня. У неї квасять рїпу шаткуючи єї разом з кацустою. Рїпи огородовї маємо дві відмінї: 1) Р. Монахїйська, червона, пласката; дуже вчасна і смачна; 2) Р. тельтовська, удає ся найкрасше на землях пісковатих. Обі ті сорти можна засївати в місяци липни і на початку серпня.

11. Селєр (*Arium graveolens*) належить до округлових. Бєть то рїстина подібна до петрушки так з виду як і з застосованя. Корїнь селєра єсть однак грубшїй від петрушки а більше подібний до бурака. Мясисті хвостики з листя селєрів приправлені як мїзерия або салата єуть улюбленою приправою до мяса. Насїє селєрів засїває ся о скілько можна вчасно (навіть в лїтї) до скринки; насїє сходить аж по 3 тижднях. При кінци цвітіння або на початку мая пересаджуємо розсаду в ґрунт в відступах що 40 см. При садженю притинає ся корїнець розсади так само як корїнець цибулі; розсади садимо в дїрки кілком пороблені обережно, щоби не позатинати корїнець. Від весняних приморозків треба ростинок хоронити. Корїнь селєра може дїяти до значної величини лише при стараннїй плеканю. Плеканє то починає в тім, що ростинок садить ся глибоко але наоколо ростинок вибирає ся земля аж по шийку при корєнї а вибрану землю прикрити дрібним обїрником. Що два тиждні почавши від місяця червня кождо ростинок треба підолати. В вереснї відриваємо 4—5 найстарших листїв, що помагав зростови корєня. Поміж селєрами можна садити салату, редьковку, шпінат. На весні єїє ся рїдко чи то салату, чи редьковку, а поміж тими ростинами садимо потім в своїм часі в рядах селєри. Редьковка або салата потім уступають ся, а селєри ростуть дальше вже самі. На грядках з цибулею можна садити по краях загонів селєри в відступах що 60 см. Насїє дістаємо з висадків, так само як у петрушки. Селєри зимують в пивниці в піску, але від морозів треба їх хоронити.

Відмін селерів єсть кілька, а з тих найліпші суть селери яблочні; бо корінь їх має вид яблока, — они мають дрібний лист і для того можна їх

Фиг. 1. Селер праский.

управляти між цибулею; відміна звана праскою має корінь дуже великий (пор. фиг. 1).

Корінь селера уживає ся на закришку; за границею ладять з него і салату. Листків селерів уживає ся так само як листків петрушки.

За границею управляють ще одну відміну селерів так званих нате-в их (selery nasiowe) у котрих головний пожиток з нати а не з кореня. Нать у тої відміні селерів єсть мяска і можна єї краяти як огірки на мізерію, або їсти засолену до хліба з маслом як редьковку сирю, обібравши шкірку. Селери натеви мають корінь малий, а за то хвостики листків грубші мяккі. Хвостики ті набирають смаку аж під осінь по так званім вибіленю. Біленє то відбуває ся слідуючим способом. Селери натеви, котрі садить ся густо на грядцї, накриває ся на початку вересня солом'яними матами або соломою, щоби під тим покритєм листки а радше їх натиная стратила зелень і поблідла. Зелена нать не має смаку.

12. Хрін (*Cochlearia Armoгасіа*) належить до хрестоцвітних. Хрін єсть рослиною тривалою, росте у нас дико а задля свого глибокого кореня буває навіть утяжливою хоптою. В огороді шкільнім можна єму визначити місце в відділі для рослин багаторічних. Під більшими містами управа хрїну поплачує. Хрін розмножує ся не з насін'я а з кореня. Корінцї призначені до садження мають бути не грубші як гусяче перо а довгі на 20 см. і без бічних корінцїв, котрі єсли би були старанно відтинає ся. Корінцї ті садить ся на весні в грядку ще в осени зрізольовану і добре погноєну. На тій грядцї значимо собі рядки що 60 см. (локоть) віддалені і в тих рядках засаджуємо корінцї що 25—30 см. ($\frac{1}{2}$ ліктя) оден від другого.

Корінців тих можна собі налагодити ще в осени і переховати їх через зиму в вогкім піску в пивниці. Садити треба так, щоби цілий коренець був прикритий землею ще на $\frac{1}{2}$ цяля глибоко. Корінь можна всаджувати троха скісно в дірочку зроблену кілком (фіг. 2) на 22 ц. глибоку. По засадженю утискаємо добре землю наоколо кореня, а через літо треба полоти і сапати.

Фіг. 2. Колок до роблення дірок при садженю ярини і цвѣтів.

Щоби мати грубі і довгі корені, треба недопустити до того, щоби головний корень, котрий має витворити ся з всадженого корінця, в землі не розгалузив ся. Можна то осягнути тим способом, що в червні того самого року а так само і року слідуячого відгортаємо землю наоколо кореня до глибини 20 цм. і утинаємо ножиком всі бічні корінці при насаді, чим змушуємо корінь рости в глибину а не допускаємо до розгалуження. По тій операції нагортає ся землю назад і добре корінь нею обгудлює ся. (Щоби собі тую роботу улекшити, — садилисьмо корені від разу троха скісно). Вже в осени першого року можна мати показні корняки хрину. Але правдиво великанські корняки дістати можна з ростин через два або і три роки плеканих. Другого року треба найперше грядки погноїти дрібним обірником, присапати єго, а в червні знова пообтинати докладно всі бічні корені до глибини 20 цм. так само як року минушого. Корені ростин дволітних мають бути найсмачніші. Найгрубіші корені маємо з ростин трилітних. Хрін в той спосіб плеканий єсть дуже сочистий, не єсть ликоватий і набирає смаку більше лагідного. Дво або трилітні ростини викопуємо вже з землі цілковито, ростини переховує ся в пивниці, а грядки докладно і глибоко перекопуємо, щоби вигубити всі корені в землі оставші.

II. Ростини цибулькові.

До ростин цибулькових, плеканих в огородах яринних належить: 1) цибуля (*Allium sera*); 2) цибуля плодистець (*Allium fistulosum*), *cebula zimowa* або *siedmiolotka*; 3) цибуля шальотка (*Allium ascalonicum*), *cebula kartoflanka*; 4) пор (*Allium porrum*); 5) часник огородовий (*Allium sativum*); 6) часник іспанський або рокамбул (*Allium scodoprassum*); 7) зрізованець або тримбулька, *szczypiorek* (*Allium schoenoprassum*). Всі они належать до родини лілійватих (*Liliaceae*).

1. Цибуля звичайна (*Allium sera*). Цибуля займає в огородинім господарстві одно з найперших місць, длятого і в огороді шкільнім годилось би єї старанно плекати.

Цибуля єсть рослиною дволітною; першого року виростає цибуля; другого року іде в стрілу і видає насіння.

Цибулю можна управляти двояким способом а то: 1) з вчасно на весні засіяного насіння одержуємо розсаду, котра пересаджена на грядки виростає в великі цибулі готові до ужитку і така управа називає ся одиорічною; або 2) з густо висіяного в червні насіння виростають до осени дрібні цибульки звані димавками; котрі слідуячого року висаджені виростають в великі цибулі і така управа, у нас звичайно практикована, називає ся дволітною — а при тій управі маємо вже в липні а навіть і в червні цибулі готові до ужитку. — Управа цибулі одиорічна, єсть безперечно користнійшою задля ошадження часу і поля.

Цибуля любить найлучше ґрунт глинковатий; в землях тяжких гине а на пісках не виростає велика. Сьвіжого гноєня не зносить і для того управляє ся єї в поли другим т. в. минушого року погноєнім.

При однорічній управі сїємо насїня досить густо і о скільки можна вчасно (в другій половинї марта а найпізнійше в першій половинї цвітіння) в добре справленім розсаднику; землю утовкає ся дощикою і аливає гноївкою а потім присипує ся еще дрібною землею на 1 см. грубо. Розсаду підливає ся мірно водою аж до часу пересадження. Від приморозків хоронить ся розсаду в холодні ночі окриваючи єї матами на тичках підпертими.
(Дальше буде).

Петиції галицьких учителів шкіл народних в раді державній.

На руки посла Люетера наспіло сими днями 275 петицій галицьких учителів народних, а як доносять найновіші телеграми, того рода петиції надходять і дальше. Петиція, підписана і вислана учителями, ось якого змісту:

„Висока Палато! Державний закон о народних школах з 14 мая 1869 постановляє в §§. 55, 1: „Найнижша плата, понизше котрої не вільно зійти ніякій громаді, повинна бути так вимірена, щоби учителі і помічники, свободні від побічних занять могли всі свої сили пожертвувати своєму званю, а перші з них також могли вижити і родину відповідно до місцевих відносин“.

Учителі можуть справедливо покликати ся на тоє, що сей §. не добув собі в Галичині достаточного узгяднення.

Від лїт вносимо петиції о поліпшенє наших нуждених плат (Knechtengelage), о управильненє правних відносин, о зменшенє лїт служби, але безуспішно. Послїдна соймова сесія завела цілковито наші надії, що добудемо від сойму сповненє наших управлених жадань. Для того важимо ся з повним довірем предложити Вис. Палаті нашу уклїнну просьбу прийти нам з помічю.

Стан шкільництва не єсть в ніякім краю монархії так критичний як в Галичині.

В доказ того позволимо собі покликати ся на справозданє Ради шкільної до вис. сойму. Майже 4 мільони анальфabetів, три тисячі громад без шкіл, два тисячі системізованих клас замкнених, тисяч індивідуїв без означеної законом кваліфікації повинні функції учителів. В високій степені наносять се сорому, що селяньска людність стоїть тут на так низькій степені просвіти і що брак учителів прибирає з кождим роком більші розміри.

Однак такому стану можна зарадити тільки материяльним поліпшенем положеня стану учительського. З виїмкою більших міст, побирають учителі справді плати жебрачі (Knechtengelage), а іменно на селі 250 до 300 ар., в містах і місточках 300 до 450 ар.

А що неможливо, як говорить згаданий висше §. 55, удержати родину без побічного занятя і пожертвувати всі сили своєму званю, то й управильненє наших плат після так званої системи класифікації личної, яка істнує н. пр. в Долішній Австрії, було би першим необхідним кроком до поліпшеня нашого положеня, а разом піднесеня поваги школи.

Система личної класифікації, від давна вже заведена для всіх категорій державних урядників, а запевнююча рівні плати людям з однакою

кваліфікацією і займаючим однакові посади, представляє одну поруку справедливого виміру винагородження. Она уможливила заразом аванс, відповідаючий старшенству служби, забезпечує учителеві властиве становище в суспільності, побільшає запал і ревність — та без сумніву причинить ся до заповнення браку учительських сил.

Зменшене часу вислуги емеритури на 30 літ, як мають учителі середніх шкіл, єсть неменше важне для піднесення народного шкільництва, бо по 30 літах служби сили учителя єуть звичайно так ослаблені, що вже не може бути бесіди о успішній і позитивній єго діяльності. Тепер в числі 6.000 учителів єсть лише 7 емеритованих, котрі вислужили 40 літ; се виносить ледви 0.11%.

Велика наша біда, котра погіршає ся з року на рік, змушує нас в найбільшій покорі просити Вис. Палату посольську, щоби зволила змінити §. 55. державного закона о народних школах і ухвалила що слідує:

1) Точне означенє мінімальної плати учителів і молодших учителів, щоби могли бути вільні від побічних занятій, що спиняють їх повнити обов'язки і пожертвувати всі свої сили своєму званю, та щоби могли удержати прилично родину після потреб і місцевих умов.

2) Зменшене часу вислуги емеритури на 30 літ.

3) Заведенє системи личної кваліфікації."

Вієть о тих петиціях викликала у верховодячих верств польської суспільності і в певній частині праси польської крики обурення і закидів против учительству.

І чим же то провинили ся учителі? А тим, що віднеслись з своїми жаданнями до ради державної і то на руки опозиційного посла д-ра Люєфера, поминуючи „краєву делегацію“, с. в. коло польське. Тим способом мали представити учителів в сферах віденських сойм галицький в злім світлі, а репрезентантам краєвим заявили повне недовіре.

Пригляньмо ся, заки такий суд видамо тій справі блисше. Справа поліпшення долі учителів була предметом дискусії послідної сесії сойму краєвого. Сойм міг бодай в частині увзгляднити просьбу учителів тим більше, що став фінансовий краєв в послідних часах значно ся підніє, так що податки що року зменшались. Годіє було на ті просьби сказати: „не маємо грошей на підвишенє платні“, тим більше, що ті з оподаткованих, для котрих кожний сотик має велику вагу, іменню самі хлібороби зреклись єго обниженя податку на річ шкіл і учителів. Більшість соймова відкинула внески так званої лівиці соймової, котра жадала на цілі поліпшення долі учителям вставленя в бюджет 100.000 ар. і обниженє літ служби учительської. — Проте позаяк більшість віденського „Кола польського“ зложена з тих самих послів, що в соймі голосували против повнешого внеску, річ проста, що учителі, щоби бодай звернути увагу цілої держави на свій нужденний бит, старали ся євчинити через иншого посла і вибрали до єго чоловіка відзначаючого ся сьміливістю та незвичайним красномовством.

Петиція, сама собою, не принесе для учителів ніякого реального хісна. Унормованє правних відносин шкільництва народного підпадає під власть автономії шкільної, котру як-раз старає ся коло польське як найбільше розширити, а котрої не важилось би центральне правительство нарушити під теперішню пору, при теперішніх відносинах. Але та петиція повинна бути поважним memento для автономії краєвої, а властиво для сойму краєвого,

що годі переходити над жаданнями учителів прямо до порядку дневного, як се н. пр. стало ся, як ми повисше згадували, на послідній сесії соймовій. Та петиция єсть неначе пересторогою, що вже час залишити всякого рода експерименти педагогічно-дидактичні (бо вже було коли виробити собі ясний і сталий план діланя), а крайний час заняти ся долею тих соток учителів, котрі як-раз мають бути средством помічним до переведеня тих планів в житє, і дати їм спроможність до житя.

Постанови властей шкільних.

— Краєва Рада шкільна ухвалила на засіданю з дня 1 н. ст. цвітня: 1) Затвердити іменоване о. Сев. Навроцкого греко кат. пароха в Шляхтинцях на духовного члена до окружної Ради шкільної в Тернополи; 2) затвердити вибір Кори. Луціанського, управителя народної школи на передмістю Наконечне в Яворові, на представителя учительского звания до окружної Ради шкільної в Яворові; 3) установити посади катихитів греко- і римо-кат. релігії при 5-класовій школі в Гусятині від 1 вересня 1895; 4) приймати до відомости справоздане краєвого шкільного інспектора з люстрації гімназії єв. Анії в Кракові.

— Іменованя. Краєва Рада шкільна іменувала учителями народних шкіл: Гр. Турского в Стрілкові, Теодосію Стоцьку в Завадові, Мих. Леваківну в Варяжи, Людв. Синдаківну в Лисечниках, Казим. Новотарского в Товстообах, Теоф. Муху молодшим учителем при 2 кл. школі в Чишках, Стеф. Валевску молодшою учителькою 6-класової женьської школи в Рогатині, Гв. Кваса молодшим учителем при 5 кл. мужескій школі в Рогатині, о. Дан. Куція греко-кат. катихитом при 6-класовій женьській школі в Дрогобичи, Ядв. Борейківну молодшою учителькою 3-класової школи в Риманові і Едв. Данкевича управителем 2-класової школи в Крукеничах.

НОВИНКИ.

— Запомози признані громадам на будову шкіл народних. З фонду призначеного Союмом в бюджеті краєв. фонда шкільного за р. 1894 в сумі 7.000 зр. признала Рада шкільна краєва запомози на повисшу ціль слідующим громадам: Бібрка 500 зр., Стрілка нові в пов. бобрецкім 400 зр., Бжеско 500 зр., Цішанів 500 зр., Нароль в пов. цішанівськім 500 зр., Болахів 300 зр., Должка в пов. Долина 100 зр., Болахів руский 50 зр., Волоско село 250 зр., Тяжковичі 200 зр., Вориня в пов. кольбушівськім 150 зр., Гвоздець і Тисовляс в пов. Пуєко 200 зр., Велиголови в пов. Нового Санча 150 зр., Перемишляни 500 зр., Магерів 500 зр., Сендзішів 500 зр., Іцьмір і Посади 400 зр., Марьямніль 200 зр., Розвадів в пов. тарнобжескім 800 зр.

Виділ краєвий признав безповоротні запомози з фонду шкіл народних з р. 1872 на будову шкіл слідующим громадам: Борців 300 зр., Озеряни в пов. борщівськім 400 зр., Войнянів 350 зр., Новий Торг 400 зр., Дембіца в пов. Ропчиці 300 зр., Рудки 400 зр., Старе місто 350 зр., Авдрихів 350 зр., Рогозяк в пов. поваторськім 350 зр., Казішівня в пов. рогатинськім 100 зр., Дубровица 300 зр. і Пляти 150 зр.

— Охорона здоровля в школах. Міністер Мадейский видав окружник до всіх шкільних властей в справі охорони здоровля учеників середних шкіл. Окружник виказує, що в тій цілі заведено полекші при письменних задачах, при науці латинського і грецкого язика та при іспиті зрілости Міністер признає, що самі тарні відносини в школах можуть полішити ся, если будуть ліпші шкільні будинки, однако до сего часу мають директори шкіл наглядати, щоби шкільні комнати були ясні, провітрені, чисті і щоби ученики не були обтяжені занятями. При будові нових шкільних будинків мають лікарі давати своі указки.

— Накладом Руского товариства педагогічного вийшла книжка: Д-ра Д. Кельнера „Коротка исторія педагогіі“. Переложив Теофіл Груш-

кевич, професор ц. к. П гімназії у Львові. Ціна 60 кр 1895. Сторін 170 великої вісімки.

Позаяк ся книжка є окремою відбиткою з „Учителів“ проте не подаємо о ній особного справоздання а тільки „Передне слово“ самого перекладчика. Ось оно:

„По причині цїлковитой недостатї в рускій мові відповідного підручника до исторії педагогії поручив менї Вийдѣть Руского Товариства педагогичного єще в роцї 1890 зладити переклад нїмецкого твору: *Kurze Geschichte der Erziehung und des Unterrichtes mit vorwaltender Rücksicht auf das Volksschulwesen*. Von Dr. L. Kellner, geh. Regierungs- und Schulrat Neunte Auflage. Freiburg im Breisgau Herdersche Verlagsbuchhandlung. 1889. Я забравъ ся зъ початкомъ 1891 року до роботи и ставъ єї поміщувати частями в рускій педагогичній газетї „Учителю“ давши заголовокъ рускій: „Коротка исторія педагогії“. Такъ Впов. авторъ оргъ твору Д-ръ Кальнеръ якъ и видавець зовсімъ безкористно пїзвелили на зладжене перекладу в рускій мові, за що тутъ симъ Впов. Панамъ висказую найщиршу подяку.

Предкладаючи Впов. Публицї рускій сю роботу мою здаюсь на єї ласкавий осудъ, о скілько водновѣвъ задачї вложенїй на мене Рускимъ Товариствомъ педагогичнымъ.

Що сей перекладъ має багато недостатї, сего я самъ свідомий пересмотривши роботу в цїлости по випечатуваню. Бєть тут неконсеквенцій такъ що до складнї якъ и правописи. Сї хибы вийшли по бōльшій частї зъ того, що перекладъ роблено якъ то кажуть прихланцемъ, перериваючи роботу задля недостатї часу неразъ и на кілька мїсїцїв.

Въ мартї 1895.“

— Зоологія на низшїх класах шкіль середних написав Ів. Верхратський. Ціна прим. оправ. в полотно 1 зр. 30 кр. — У Львові 1895. 3 печатні Наукового тов. імени Шевченка.

Підручник сей уложений після інструкцій міністеріальних з д. 24 мая 1892 р. Описує він 112 родів звірячих. Роди менше важні або такі, що може їх учитель взяти коротше, привагдно і порівнюючо в класї напечатані черенками дрібнїйшими і узшими, а повнїші 112 родів печатані бōльшими черенками — чим автор звертає увагу на важнїші роди, з котрими кождий освічений чоловік запізнатись мусить, а до того легко опише дитина і пізнасть після них їм покревнї роди.

Підручник той написаний не лише для початкової науки в школі, але має він також тую цїль: подати, о скілько можна, коротко і звязно займаючі звїстки і картинки про найважнїйші роди звірат і тим чиним становити домашню лектуру, з котрої ученик пильнїйший може користати з власної охоти. Підручник той придасть ся і в кождій бібліотечї шкільній, бо дасть учителям спроможність перед наукою шкільною познакомитись близше з неодним тематом, що містять ся в Читанках шкільних, а розказуючи про те дітям бōльше їх заїнтересує предметом, надто важний сей підручник для учителїв і з того боку, що автор опирає в їм термінологію і номенклатуру зоологічну на виразах, які живуть в устах нашого люду.

На сю послїдну обставину звертаємо особливо увагу тих учителїв, що готувать ся до іспитів, при котрих знане термінології і номенклатури зоологічної вимагати ся буде після повнїшого підручника, як неменше і ботанічної після підручника: д-ра Ос. Ростафінського „Ботаніка шкільна“ на класи низшї, котру переложив на язык рускій той же проф. Іван Верхратський. Ботаніка коштує оправна в полотно 70 кр. а. в.

— „Der Stein der Weisen“. Під таким заголовком виходить зошитами два рази на місяць богато ілюстроване і знаменито редговане письмо (A. Hartlebens Verlag Wien), котре обговорює найживнїйші справи, котрі подають читачеві не тільки знамениту лектуру домашню але і обиякомлюєть єго з найновїйшими дослїдами наук, винайденнями і пр., через що ставсь від довшого часу коначною потребою кождого до просвіти прямуючого умислу. Осмий зошит того письма містять в собі статю про „Сон“, вельми пожадану і з знаням написану.

Цікавою є статя про кораблі призначенї до оборони побережя моря. В статї Опановане огню поєснює заховий учений, в який

спосіб первістні люди могли роздобути огонь. Пречудні суть великі ілюстрації міста Маскат в Арабії. В довшій статі обговорюєсь споряджене різнородного печива; статю ту ілюструє 13 картин 3 менших статуй цікаві от сі: Стереша сирового, Малярство на шклї для облачних образків, Фабрикати з целюльоїду, Перенесене цілого забудовання (стацій) в Америці і пр

Конкурси.

— Конкурс в справі курсу на учителів шкіл виділових з I групи у Львові і в Кракові і в справі курсу робіт ручних жіночих у Львові і Кракові.

Є. Е. п. Міністер просвіти дозволив постановою з дня 3 лютого 1895 ч. 29.624 на уряджене в році шкільнім 1895/6:

I. Двох курсів для учителів шкіл народних, пригтовляючих ся до іспиту виділового з предметів I-ої групи, т. є. педагогіки і дидактики, мови і літератури польскої, мови і літератури німецкої, географії і історії;

II. двох курсів фахових, в цілі образования учительок робіт ручних жіночих в школах висшого типу.

I.

Курси виділові з предметів I групи, з особливим увагленем мови німецкої, відбувати ся будуть в протягу р. шкільного 1895/6 від 1 вересня 1895 по кінець серпня 1896, в ц. к. II гімназії у Львові і в ц. к. гім. сьв. Анни в Кракові — через 14 годин тижнево, і то в той спосіб, що кандидати, котрі будуть прийняті, зістануть приділені в характері учителів тимчасових і з поборами дотеперішними до шкіл народних у Львові і в Кракові, і також до шкіл народних в місцевостях, положених в безпосереднім з повисшими містами сусідстві, і будуть сповняти обовязки в тих школах в 16—18 годинах тижнево.

Число учасників кожного з тих курсів ограничає ся до сорок.

Учителі шкіл народних, котрі би хотіли користати з тих курсів, в цілі пригтовання ся до іспиту виділового з предметів групи історично-язикової і отримане в наслідок того посад учительских в школах висшого типу і виділових, мають внести подання через безпосередню власть, до ц. к. Ради шкільної краєвої, найдальше по кінець цвітня с. р.

Учителі, що мають патент кваліфікаційний з відзначенем, будуть мати першєнство, неменше і ті учителі шкіл львівських і краківських, що зобовязуть ся писемненно декларациєю, що підуть на посаду в тій школі висшого типу або виділовій, для котрої їх ц. к. Рада шкільна краєва призначить.

Неменше мають всі учителі шкіл позальвівських і позакраківських додати таку декларацию до своїх подань, позаяк без неї просьба їх не зістане уваглена.

Учителям, прийнятим на курс, застерігають ся, о скільки они суть сталими, їх сталі посади, а всім позамісцевим уділять ся субвенції на покритє коштів подорожі.

II.

Фахові курси робіт ручних жіночих відбувати ся будуть в протягу року шк. 1895/6, т. є. від 1 вересня 1895, до кінця червня 1896 в школі виділовій жіночій ім. сьв. Ядвіги у Львові і в школі виділовій жін. сьв. Схолястики в Кракові в 18 годинах тижнево і обіймати будуть науку робіт ручних жіночих і рисунків, до них застосованих.

Число учасничок кожного з тих курсів виносить буде 20.

Услівем прийнята є іспит зрілости узисканий в одній з семинарій учительских і стверджене особливше успосібнене до виконувая робіт ручних жіночих.

Учительки, що позістають на посадах, а хотіли би дістати ся на один з тих курсів, мають зречи ся поборів на протяг року шк. 1895/6 на рік їх заступниць, при чім зауважає ся, що сталим учителькам, котрі подали би ся на сей курс, застерігає ся їх посади, які тепер займають.

Кандидатки мають додати до своїх подань, які належить внести за посередством безпосередньої влади, письмнену декларацію, що удадуть ся на посади в тих школах вишого типу або виділових, на котрі їх ц. к. Рада шкільна краєва призначить.

Натомість одержать учительки замісцеві стипендію в річній квоті 100 — 150 зр.

Поданя о прийняте на один з повисше іменованих курсів треба внести за посередством властей безпосередних до ц. к. Ради шкільної краєвої найпізнійше до кінця цвітіння с. р.

3 ц. к. Ради шкільної краєвої.

У Львові дня 18 марца 1895.

— Окр. Рада шк. в Мостисках оголошує конкурс на посади учителів:

1) На одну посаду старшого учителя при 5-класовій школі мужескій в Мостисках і двох таких самих посад при 5-класовій школі мішаній в Судовій Вишні.

2) На одну посаду учителя молодшого при 5-класовій школі мужескій в Мостисках.

3) На одну посаду старшого і одну молодшого учителя при 3-класовій школі народній в Чернівці.

4) На одну посаду молодшого учителя при 2-класовій школі в Кругеничах.

5) На одну посаду учителя молодшого при 2-класовій школі в Пайкуті.

6) На посади учителів при 1-класових школах в Арламіївській Волі, Хоросниці, Годинах, Кальникові, Крисовичах, Малинові, Малинівській Волі, Містичах, Остріжці, Підайсках, Шешеровичах, Волчищовичах і Золотковичах.

Речинець до кінця цвітіння 1895.

— Окр. Рада шкільна в Заліщиках розписує конкурс на посади учителів:

1) На одну посаду старшого і одну посаду молодшого учителя при мужескій 5-класовій школі в Заліщиках.

2) На одну посаду учительки молодшої при 5-класовій школі женській в Заліщиках.

3) На одну посаду учителя (-льки) молодшого (-ої) при 4-кл. школі мішаній в Тлустім.

4) При школах 2-класових мішаних: в Синькові, Новосілці Кост., Угриниківцях, Виятинцях і Устечку по одній посаді учителя молодшого або учительки молодшої.

5) При школах 1-класових мішаних: в Ведриківцях, Ванищіві, Дрогочівці, Дуписках, Голіградах, Головинцях, Костельницьках, Кошилівцях, Кулаківцях, Лятачі, Лисівцях, Милівцях, Мишкові, Печерній, Повівцях, Свєрківцях, Шутромивцях, Шинівцях, Щитівцях, Зазулицях, Жежаві, Хмеліві, Добровлянах і Іваною.

Речинець до 15 мая с. р.

— Окр. Рада шкільна в Перемишлі розписує конкурс на посади учителів:

На посаду учителя а взгядно учительки при 1-класових школах: в Бахові, Борщовичах, Грушатичах, Княжичах, Косевичах, Мацковичах, Новосілках, Рожубавичах, Рускім селі, Селисках, Сливаниці коло Дубеця і Валиві.

Речинець до кінця цвітіння 1895.

— Окр. Рада шкільна в Жидачеві розписує снм конкурс на посади учителів:

1) На три посади учителів старших при 4-класовій школі мішаній в Миколаєві.

2) Посади молодших учителів при 4-клас. школах в Миколаєві і Роздолі, при 4-класов. школі женській в Жураві і дві посади при 5-клас. школі мішаній в Жидачеві.

3) Посади двох учителів старших при 4-клас. школі мішаній в Роздолі.

4) Посада учителя управлюючого при 2-клас. школі мішаній в Розваді.

5) Посади молодших учителів при 2-класових школах мішаних в Чертежи, Демни, Розвадові і Стільську.

6) Посади учителів при школах 1-класових в Балпчах Подорожних, Буянові, Деменії Піддв'єтрянській, Дубравцї, Ганівцях, Ілові, Ізидорівцї, Юсєнтичах, Кїївцї, Корчівцї, Которинах, Ляховичах Подорожних, Любшї, Лютинцї, Ляскові, Малехові, Межвїрчу, Мельничї, Новошинах, Облазницї, Протесах, Тарнавцї, Волицї Гвїздичівській і Журавкові.

Речинець до 30 цвїтня 1895.

— Окр. Рада шкільна в Вїбрцї розписує конкурсу на посади учителів:

1) При 5-класових школах мужескій і женській в Вїбрцї: посада гр.-кат. катихита.

2) При школї 5-класовій мужескій в Вїбрцї:

а) 1 посада старшого учителя;

б) 1 посада молодшого учителя.

3) При шклях більшекласових по ади молодших учителїв:

а) при 3-класовій школї в Стрілисах нових;

б) при 2-класових школах в Вїбранівцї, Глїбовичах, Городиславичах і Під'яркові.

4) При школах 1-класових в Бергешові, Богородичах, Дроговичу, Городищу Цетварскім, Ляшках долїшних, Любешцї, Мільбаху, Новосїлцях, Вільхївцї, Оришківцях, Отинєвичах, Петинєвичах, Підманастирю, Підгірцях, Рєпєхові, Станківцях, Стрілках, Шомонїї, Сухрові, Волонім, Залізцях, Жабокрукках і Загіречку.

Речинець до 30 цвїтня.

— Окр. Рада шкільна в Рогатинї розписує конкурсу на посади учителїв:

1) 2 посади старших учителїв при 5-класовій школї в Рогатинї.

2) а) При 3-класовій школї мішанїї в Вурштинї;

б) при 2-класовій школї мішанїї в Букачівцях і Стратинї посада молодшого учителя (-лькв).

3) При 1-класових школах в Бенківцях, Чєсєвках, Демянові, Дитинїї, Фразї, Ганівцях, Гєрбутові, Григорові, Кєсцївнї, Любшї, Мартиніві старім, Мєлїї, Настащїнї, Новошинах, Воскрєсїєцях, Підмихайїлівцях, Підшумляницях, Помонятах, Поплавниках, Потоцї, Пукові, Рїздванах, Скоморохах старих, Серїках долїшних, Слобїдїї Болшовецкій, Тепїтниках, Васючинї, Вєрбилївцях, Виспї, Залужу, Жєлиборах і Журавєнку.

Речинець до 30 цвїтня.

— Окр. Рада шкільна в Раві рускій розписує конкурсу на посади учителїв:

1) 1 посада старшого учителя при 5-класовій школї мужескій в Раві.

2) 1 посада учителя при 2-класовій школї в Василєві.

Речинець до 25 цвїтня.

— Окр. Рада шкільна в Чорткові розписує конкурсу на посади учительскї:

1) 1 посада гр.-кат. катихита при 5-класовій школї мужескій в Чорткові.

2) При 5-класовій школї мужескій в Чорткові:

а) 1 посада старшого учителя;

б) 1 посада молодшого учителя.

3) При 1-класових школах в Базарі, Білїм Потоцї, Хомлїкївцї, Долинї, Мухавцї, Паушївцї, Рудодубах, Семакївцях, Свидові, Шманыкївцях, Шманыкївчикках, Шульганївцї, Ужнїю і Заболотївцї.

Речинець до кінца цвїтня.

Ч. 8.203.

Оголошенє конкурсу I.

Сим оголошує ся конкурсу на посаду директора ц. к. мужескої семінарїї учительської в Сокалі в VII класї ранїї службової

До посади сеї привязана є платня в квоті річній 1.000 (тисяч) зр. а в. і право побирання приписаних уставою додатків п'ятилітніх по 200 (двіста) зр. а. в., надто додаток за управу річних 300 (триста) зр. а. в., право до помешкання в натурі евентуально до відповідного рехіотум за помешканє а вкінці половина відповідаюча тій місцевості додатку активального VII ранги т. є. 140 (сто сорок) зр. а. в.

О ту посаду убігати ся можуть учителя старші ц. к. семинарий учительських, професори шкіл середніх і ц. к. інспектори окружні, що можуть вказати ся знанєм обох мов краєвих, доказами відбутих вищих студій (університетських або політехнічних) і кваліфікацією учительскою до шкіл середніх або видільових.

Кандидати мають внести поданя заосмотрені в потрібні документи, до Президиї ц. к. Ради шкільної краєвої за посередством відповідних властей, найдальше до 2 мая 1895 р.

З ц. к. Ради шкільної краєвої.

У Львові дня 2 цвітня 1895.

Ч. 8.203.

Оголошенє конкурсу II.

Сим оголошує ся конкурс на посаду старшого учителя в ц. к. мужескій семинарії учительській в Сокалі в IX класі ранги службової.

До посади тої привязана є платня етатова в квоті річній 1.000 (тисяч) зр. а. в. враз з приписаними уставою додатком активальним в квоті 200 (двіста) зр. а. в. і право до побирання приписаних уставою додатків п'ятилітніх по 200 (двіста) зр. а. в.

Ті, що о ту посаду старатись наміряють, мають вказати ся знанєм мови польскої і рускої і кваліфікацією учительскою до шкіл середніх (гімназій або шкіл реальних) або бодай кваліфікацією до шкіл видільових а також відповідною практикою в заводі учительскім.

Поданя, заосмотрені в потрібні документи належить вносити за посередством відповідних властей до Президиї ц. к. Ради шкільної краєвої найдальше до 2 мая 1895.

З ц. к. Ради шкільної краєвої.

У Львові дня 2 цвітня 1895.

Посмертні вістки.

— Іван Балтарович, вихованець управитель школи в Глинянах, в 72 році житя. Учителем був звиш 40 літ.

— Омелян Степан, учитель в Уневі, в 32 р. житя.

— Емілія з Штогринів Денєга, жена учителя в Яструбичах в повіті сокальскім, в 33-ім році житя.

— Онуфрій Прислонекій, народний учитель в Камінці новій, упокоїв ся по короткій, тяжкій недужі в 64 році житя а 35 учительского звания. Покійний скінчив гімназію в Новім Санчі, був на богословію та виступив і посвятив ся тяжкому званию учительскому. Був се тихий по рівний робітник.

— Людвик Козакевич, ц. к. проф. гімназії в Ришєві, упокоїв ся по короткій недужі дня 1 н. ст. цвітня с. р. в 59-ім році житя. Покійний відзначає ся честним і правим характером, яко учитель тішив ся поважанєм своїх товаришів і любовію у молодіжи, а і для Русинів завжди був щиро прихильний.

Передплата:

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

О Р Г А Н

РУСКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакция
ул. Чарнецкого
ч. 26.Администрация
ул. Академична
8.Неопечатані ре-
кламні без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

О. ВАСИЛЬ ІЛЬНИЦКИЙ

почетний крилошанин Митрополитальної Консисторії, член краєвої Ради шкільної, висл. директор академічної гімназії у Львові, член руского товариства педагогічного і многих руских товариств, упокоївся дня 15 н. ст. цвітня с. р. в 72-ім році життя.

Похорон відбув ся в четвер дня 18 цвітня н. ст. рано в Підпечарах коло Станиславова.

Покійний родив ся 22 цвітня 1823 р. в Підпечарах, де отець его був парохом, і в тім-же селі умер в домі свого брата, також пароха, виїхавши там на Великодні свята зі Львова. Гімназію скінчив в Станиславові, філософію у Львові, де слухав Гануша, а теологію у Відні р. 1846. Звідси в часі студій відбув дві подорожі пішки, одну через Угорщину до Галичини, другу на Триєст до Венеції і Медіоляну а відтак через Тироль назад до Відня. Крім фахових студій займав ся літературою, естетикою і філософією. Обнявши адміністрацію парохії на селі, брав діяльну участь в Соборі руских учених у Львові 1848 р., відтак учив руского языка, а потім доповнявши у Відні студії і зложивши іспит, був професором історії і географії в гімназіях станиславівській і П. львівській. Року 1861 іменованний був директором гімназії в Тернополи а 1868 р. директором академічної (рускої) гімназії у Львові і членом краєвої Ради шкільної. Року 1882 обходила сея гімназія і ширший кружок Руснів 30-ті роковини его учительської служби; на світлім обході в салі Народного Дому проф. Полянський звеличав краснорічиво его заслуги. В р. 1893, скінчивши 70-ий рік життя, муєв після вимог закона залишити дальшу службу учительську і пійшов на емеритуру, не переставши однак трудити ся яко член краєвої Ради шкільної.

Покійний відзначив ся і положив немалі заслуги для Руси на різних полях публичного життя: яко педагог, яко письменник і яко громадянин. Він опікував ся щиро повіреною ему молодіжню, особливо в рускій гімназії, не тільки під взглядом дидактичним, але також і материяльним, а старав ся її виховати при тім на честних людей і вірних синів свого народу. Літературну діяльність оказував на різних полях: писав повісти, наукові статті з історії, статті етично-критичні і популярні статті в многих галузях науки; видавав

також учебники для шкіл середніх і народних. Особливо заслужив ся як председатель комісії для укладання руских учебників, бо за его заходами і неуставною привукою виготовлено в кілька літ всі пильніші учебники для єдиної тогди рускої гімназії, в котрій він був першим директором. Свої літературні твори поміщав в руских часописах, деколи і в окремих книжочках, звичайно під псевдонімами Денис або Денис з Покутя або з-над Серета. Але не тільки в літературнім і просвітнім а також в цілм національнім руху рускім брав покійний живу участь, завсїгди як щирий народовець. Він належав до всіх руско-народних товариств, і в послїдних роках займав ся особливо збиранем складок на будову руского театру і в тій ціли отолошував безнастанно теплі і сердечні відозви. Не цілком відтягав ся і від політики, хоч до сего менше надавала ся его м'ягка, уступчива вдача. Взагалі покійний належав до найщирїйших і найревнїйших тружеників руских, все живо інтересував ся всіми рускими справами а і сам без упину працював і також других закрїплював до праці.

Вічная ему пам'ять!

Виймки з жерел до історії України-Руси.

Подас М. Грушевський.
(Дальше).

XVII. М а с у д и.

Абуль Хасан, прозвищем аль-Масуди, жив в 1-ій полов. X в., був купцем, мандрував цілий рік, але се не перешкодало ему зоставити по собі багато писань. Заховалось одначе тільки одно — „Золоті луки“, витяг, з додатками, що сам зробив він з своїх писань, тепер загублених, писаних до р. 944; „Золоті ж Луки“ писав він в р. 947—8; повне виданє їх зробили Барбе де Мейнар і Куртейль (*Prairies d'or*, Paris 1861 sq.), витяги з коментарем в згаданім збірнику Гаркави. Відомости М. про Русь і Славян дуже важні й характерні, але невідомі їх жерела; більшість відомостей, знати, здобув він з живих переказів, але подекуди натякає на невідомі нам писані жерела; подаємо кілька цїкавих уступів в перекладї з збірника Гаркави.

(Г р. 364). Перед 300 (р. Гиджри, себто 912—3) трапилося, що в Андалус¹⁾ прийшли морем кораблі з тисячами люда, що й напали на побережні краї. Мешканці Адалуса думали, що то нарід Маджусів,²⁾ що звияється ся на

¹⁾ Андалузія, в Іспанії.

²⁾ Маджус перероблено з біблійного *Magog*, так Араби звали взагалі язичників. Тут іде мова певне про якийсь нахід Норманів, але Масуди, хоч дуже обережно, вселовляє догадку, що то була Русь: до сеї догадки привела слава недавніх страшних походів Руси на східні землі і переконанє М., що з океану друга дорога йде через Чорне море, яким їздять тільки Руси; по думці Масуди — протока Азовского моря, себто Дон, лучила ся з Хозарскою рікою, себто Волгою думка ся повстала з того, що їздили з Дону в Волгу човнами, перетягаючи їх суходолом через малу полосу землі коло м. Царицина сучасного; але він рішучо повстає проти гадок про безпосереднє сполученє тіх морей. Се все має значінє для об'ясненя більш давньої згадки аль-Катиба (інакше аль-Якуби), що писав в кінці IX в. і згадуючи про Севілю, каже що „в се місто вступили Маджус, звані Рус (себто 843—4), брали в неволю, грабували, палили й биля.“ Того року дійсно напали були на Севілю нормани, і норманисти відомість аль-Катиба уважали за довод норманского роду Руси — що аль Катиб назвав норманів Русами. Вагу сеї відомости зменчив проф. Гаркави, призначивши назву Руси в тексті аль Катиба пізнішим додатком, опертїм на гадці Масуди: він зауважив, що письменники арабські, що знали аль Катиба, ніде не згадують про

тому морі що 200 лїт, і що приходить він в їх край протокою, що тече з моря Укіанус (Океан), але не тїєю протокою, де стоять мідяві маяки (Гибралтар). Я ж думаю (я Біг знає краще), що ся протока сполучаєть ся з морем Майотас (Азовским) і Найтас (Чорним), і що той нарід — се Русь, бо окрім їх ніхто не плавав сим морем, сполученим з морем Укіанус.

(II. 9). Що до язичників в землях хозарського царя, то меж ними є народи Славян і Русів. Вони живуть в одній половині міста (Ітиля) і палять своїх мерців разом з худобою, зброєю й убранєм. Як вмер чоловік, то разом з ним палять его жінку живою; як вмер жінка, то чоловіка не палять; а як умре нежонатий, то его женять після смерті. Жінки хочуть, щоб палили їх для того, щоб разом (з чоловіком) увійти до рая. То є також річ Гинда (Індусів), як то вище згадували сьмо; тільки що до сего у Гиндів такий звичай, що жінку тоді тільки палять з чоловіком, як сама на то призволить.¹⁾

(II. 11). Такий устав в столиці хозарської держави, що в її буває сім суддів, двоє для мусульманів, двоє для Хозарів, що судять на підставі закону Таури (Тори), двоє для християн місцевих, що судять по закону Інджиля (Євангелія), один для Славян, Русів і інших язичників, що судить по закону язическому, себто закону розума. Коли ж трапиться ся велика справа, якої судді не розуміють, то вдають ся до суддів мусульманських, оповідають їм і приймають рішення, якого вимагає закон Іслама. Межи царями східними ніхто не тримає війська на пенсії, окрім царя хозарського. Всі мусульмане в сих краях відомі під назвою „народу Ларси“. З Русів і Славян, про яких ми сказали, що то язичники, складаєть ся військо царя (хозарського) і его служба.²⁾

(II. 15). В верхів'ї хозарської ріки є протока, сполучена з протокою моря Найтас — а то є море Руске, бо окрім їх (Русів) ніхто по ньому не плавав, а вони живуть на одному з берегів его. То є великий нарід, що не слухав ані царя, ані сьв. Письма (откровенія); меж ними є купці, що мають зносини з краєм Бургар. Русь мають в своїй землі срібну копальню, подібно до срібної копальні в горі Банджгира, в краю Хорасана.³⁾

(II. 18). Русь складають ся з багатьох народів, поділених на окремі племена. Меж ними є племя зване Лудана, се найбільше меж ними. Вони їздять з краєм в край Андалус, Румію (Рим), Кустантинію (-вополь) і Хо-

імя Русь що до походу 944 р.; що Масуди свою думку висловляє дуже обережно, як нову, особисту догадку; і що аль Катіб, згадуючи про Русь, мало або зовсім не знає в Єгипті, де він писав, не залишив би сього імени без якіхось коментарів

¹⁾ Пор. оповідання і. Фадлана і і-Дусте.

²⁾ Про хозарське царство буде мова при відомостях Іосифа. В відомостях Масуди заслуговує увага ся ріжнородна з погляду національного і релігійного людність Ітиля, а також сила і важність руско-славянського елемента в царстві хозарських.

³⁾ Отже Русь Масуди заміщує коло Чорного моря; імя Русь тут мабуть взято в подігичнім значінні — приложено до народів київської держави. Що Чорне море звало ся Руским, се знаємо і з нашої літописи: „Понтеское море, яке море словеть Руское. Бургар — Болгари воляжкі, Банджгир місто на південь від Каспійського моря; про існування копалень в землі Русь є відомости і в інших письменників арабських.

зар.¹⁾ Після 300 р. гіджри (912—3) трапилося, що коло 500 кораблів, на кожного сто люда (Русів), ввійшли в протоку Найтаса, сполучену з Хозарською рікою. Хозарський цар в сему місці поставив в великому числі людей, аби затримували тих, що приходять з того моря (Чорного), а також тих що приходять суходолом з того боку, де сполучається затока Хозарського моря з морем Найтас. Се роблять тому, що турецькі кочовики — Гузи приходять в той край і зімнують тут; вода що сполучає ріку Хозарську з протокою Найтаса, часто замерзає, і Гузи переходять нею з своїми кінями, бо то вода велика і так дуже замерзає, що не ламається під ними, — і переходять в землю Хозарів. Іноді виступає супроти їх цар хозарський, як поставлені люде за слабі, щоби втримати Гузів, не давати їм перейти по мералій воді і відганяти їх від своєї держави. Що ж до літа, то Турки тоді не мають куди перейти й.²⁾

Коли рускі кораблі прийшли до хозарських людей, що стояли коло устя протоки, Руси послали до хозарського царя — просити, щоб їм було вільно пройти в його землю, ввійти в його ріку, виплисти в Хозарське море — а то є море також Джурджана, Табаристана і інших персидських країв, як ми вже згадували;³⁾ вони ж мали ему дати половину всего, що заграблять

¹⁾ Отже купці рускі в X в. мали їздити в торгових справах в Іспанію й Італію; ся відомість стоїть одинок, хоч в її нема нічого неможливого, коли порівняєм з звістками про торгівлю східною й західною ібн-Хордадбега, ібн-Якуба і інших жерел, бо всі представляють їй дуже широкою (так в митному уставі Остмарки з початку X в. згадують ся купці славянські de Rugis et de Boemanis, себто з Руси, як думають, і Чехії; М. Галл, літописець польський, оповідає, що в XI в. через Польщу їздили західні купці до Руси. Що таке Лудана (вар: Мудана, Кудкана), певно — деякі бачать тут Ладогу, давню столицю Славян новгородських, деякі Лучан (Луцк на Волині).

²⁾ Похід, про який оповідає тут Масуди, був не перший, тільки попередній, менш значний, вже забули ся тоді, як він писав. Історик з початку XIII в. Мухаммед бен ель-Хасан в своїй історії Табаристана (півден. берега Каспійського моря) оповідає коротко ще про два попередні походи — один з третьої чверти IX в., другий 909—10 р.: „того року (297 гіджри — 909—10 р.) шіснацять кораблів руских з'явилося на морі і прийшло в Абесгун, як і за часів Хасана (сина) Зейда (в р. 864—884 панував на півд.-східнім березі К. моря) приходили в Абесгун і воювали; Хасан (син) Зейда послав військо й вигубив всіх їх. А тоді (909—10 р.) вони встигли багато порубувати й пограбувати в Абесгуні і по той бік моря по берегу, вбили й пограбували багато мусульман. Начальником Сарі був Абу-з-Зиргам Ахмед, син ель-Касима; він написав про се Абуль-Аббасу, і той прислав поміч. Руси прийшли в Анджиле, що звуть (тепер) Мамазе; він (Ахмед) напав на їх вночі, багато побив, забрав у неволю й порозсилав по околицях Табаристана“ (у Дорна — „Каспій, о походах древних русских въ Табаристанъ“ с. 5). Абесгун — славна пристань в півд.-східнім кутку Каспійського моря, коло р. Джурджан. Сарі — столиця півд. берега Каспійського моря, званого Мазендераном і Табаристаном (сі назви мішались); Анджиле місце на певно не відоме; за часів походу 909—10 р. край сей належав до Саманидського каліфату, і Абуль-Аббас був намісником тут. Що Хозари не пускали військові ватаги ходити на схід, про се каже й Йосиф (див. далі); де стояла та застава хозарська, трудно сказати, інші думають на Тмутаракань, власне протоку Керченську, інші на той „волок“ межі Доном та Волгою, де мала бути твердиня Саркел.

³⁾ Ріжні частини Каспійського моря мали спеціальні прозвища від бережних місць і країв; топографічні дані східних народів Руси спеціально розібрана в згаданій праці Дорна. Подаємо звіти об'ясненя до місць, згаданих в оповіданню Масуди про похід 913—4 р. — Джиль (Гилан) і Дайлем — землі на схід від Табаристана, в півд.-західнім кутку моря, Адарбайджан — край далі на

у народів, що живуть по тому морю. Він (цар хозарський) пристав на се. Так вони і ввійшли в протоку, прийшли до устя ріки й стали плисти тією протокою, аж прийшли до Хозарскої ріки, прийшли нею до міста Ітиля, проминули і дісталися до устя ріки, де тече вона в Хозарське море. Від устя до міста Ітиля се ріка велика і богата водою. Кораблі Русів розійшлися по тому морю, купи їх кинулись на Джиль, Дайлем, на міста Табаристана, на Абаскун, що лежить на Джурджанським березі, на Нафтяну землю і в напрямку на Адарбайджан, бо від округи Ардабіля в землі Адарбайджана до сего моря коло трох днів дороги. Руси лили кров, брали в неволю жінок і дітей, грабували майно, розсилали кінних і палили. Народи, що мешкали коло сего моря, заголоєли з переляку, бо з часів найдавніших не бувало, щоб ворог на їх тут вдарив, а приходили тільки кораблі купців та рибалок. Руси воювали з Джилом, Дайлемом [і з прибережним краєм Джурджана, мешканці ж Бардан, Аррана, Байлакана й Адарбайджана тікали від них¹⁾], з воеводою ібн-абис-Саджа і дійшли до Нафтяного берега в окрузі Ширвана, званого Баку. Вернувши ся з країв прибережних, Руси повернули до островів, що недалеко Нафти, кілька миль від неї. Царем Ширвана був тоді Алї-ібі-аль-Гайтам; мешканці взяли ся до зброї і посідавши на кораблі (війскові) і купецкі, поїхали на ті острови; але Руси кинулись на їх, тисячі мусульман було побито й потоплено.²⁾

Чимало місяців Руси зоставали ся таким чином на тому морі; жаден з народів тих країв не міг приступити до їх на тому морі, а кріпили ся й стерегли ся від їх, бо навколо того моря мешкають народи. Коли ж вони награвували ся, й житє такє їм наскучило, поїхали вони до устя Хозарскої ріки, де тече (в море), послали до царя хозарського й понесли гроши й здобич, як була в їх умова; а цар хозарський не мав кораблів і вго люде до того не звикли, інакше мусульманські краї мали б з того великий страх. Тоді Лореня і всі мусульмани з землі Хозарської, дізнавшись про сю справу, сказали хозарському цареві: „позволь нам (помститись), бо сей нарід (Русь) нападав на землі наших братів мусульманів, лив їх кров і брав в неволю їх жінок і дітей“. Не можучи їх втримати, цар послав сповістити Русь, що мусульмани хочуть воюватись з ними. Мусульмани зібрали ся й пішли їх шукати там, куди плвуть до Ітиля. Коли побачили одні одних, Руси вийшли з своїх човнів; мусульманів було коло 15 тис., на конях і в зброї; з ними

захід, до Тавриза; Ардабіль — місто на південь від р. Кури; Нафтяною, як видно, звала ся богата нафтою земля коло Баку; Бердаа — місто на притоку р. Кури, недалеко сучасного Єлисаветполя; сусідній край (на півд.-захід від Кури) звав ся Арран; Байлакан — місто на Араксі, не дуже далеко від устя.

¹⁾ Додаток деяких кодексів.

²⁾ Як ми бачили, Хозарська держава не пускала воєнничих ватаг на схід, бо то шкодило її інтересам торговельним; коли „царь“ хозарський пустив Русів, то тому тільки мабуть, що не міг втримати. Число руского війська здаєть ся за великим, але про похід Ігоря 941 р. історики оповідають, що мав з собою 10 тис. човнів. Похід Русів 913—4 р. був щасливіший від попередніх, бо в Табаристані йшло повстанє і боротьба з саманидським війском; похід був в кінці 913 і початку 914 р.; як бачимо, Руси не обмежились Табаристаном, а зруйнували й західний берег Каспійського моря. Про сей похід окрім Масуди оповідають коротко і інші — згаданий Мухамед бен аль-Хасан, Зегір-ед-Дин, вірменський історик Каган-катавацц.

було також багато з християн, що жили в Італії. Три дні була між ними битва; Біг поміг мусульманам супроти Русів, і меч знищив їх; деяких вбито, деяких втоплено. Коло п'яти тисяч (Русів) втікло і поїхало човнами в той край, що коло землі Буртасів, вони лишили свої човни й стали на землі, але й тих — кого мешканці Буртаса вбили, хто піймав ся мусульманам в землі Бургар, і ті їх вбили. Нараховано було мерців, що вбили мусульманам коло берегу Хозарської ріки, коло 30 тис. З того року Руси вже не чинили такого як ми описали.¹⁾

(Ш. 61). Розділ XXXIV. Відомості про Слав'янів, їх оселі, оповідання про їх царів і розселення їх народів. Сказав Масуди: Слав'яне належать до потомків Мадаю, сина Яфета, сина Нухи (Ноя); до него належать всі народи слав'янські і до него йдуть вони в своїх генеалогіях. Такого ж погляду і багато освічених людей, що висліджували сю справу. Оселі їх під Козерогом (на півночі), звідти тягнуть ся на захід. Вони складають ся в різні народи, між якими трапляють ся війни; мають королів. Деякі з їх держать ся християнської віри, яковитського закону; де які ж не мають св. Письма, не підлягають законам: вони язичники і не знають ніяких законів откровенних (св. Письма).

З помеж сих народів один попереду, за давних часів, мав власть (над иньшими), цар его звав ся Маджак, а самий нарід звав ся Валинана. Сему народу за давних часів корили ся всі иньші слав'янські народи, бо власть була его, й иньші королі его слухали ся. Далі йде слав'янський нарід Астрабана, теперішній король его зветь ся Саклаїх. Також нарід званий Дулаба, цар їх зветь ся Ванджеслава. Далі нарід званий Бамджин, король зветь ся Азана; се нарід найхрабрійший між Слав'янами і найкращі їздиці. Ще нарід званий Манабан, а король зветь ся Ратибар. Потім нарід званий Сарбин; сей нарід слав'янський грізний, довго було б оповідати — за для яких причин, і широко викладати — за для яких ознак, а також для того, що не підлягають ніякому народові (або закону). Далі йде нарід званий Марана, потім нарід званий

¹⁾ Назва Ларсів зостаєть ся незрозумілою; так звало ся, видно, військо хозарське, рекрутоване з магометанів Буртас — Морана. Останні слова Масуди показують, що він писав се раніше, ніж до него дійшла звістка про новий похід Руси на каспійські землі — 944 р., про який даявійше оповідає знаходимо у Мойсея Каганкатаваци, вірменського історика з другої полов. X в., він оповідає в своїй Історії Агван (края коло р. Кури): „в тіж часи з півночі настав ся нарід дикий і чужий — Рузики; не більш як трома заходами (власливо — трома часами) вони як буря розпростирали ся по всему Каспійському морю до столиці гванської Партана (Бердоа). Не було можливо їм противити ся; вони віддали місто мечу і забрали все майно мешканців. Той же Салар (вождь народу Гелемків — м. б. з Дайлему) обступив їх, але не міг їм зробити жадної шкоди, бо вони були необорні силою. Жінки в місті, звернувши ся до підступу, почали трути Рузів; але сі, довідавшись про зраду, немилосердно нагубили жінок і дітей і пробувши в місті 6 місяців, цілком его зруйнували. Иньші, як страдалохи, пішли в край свій з великою здобиччю“. Історію Агван видав в рос. перекладі Патканов 1861 р., витяг в розправі Дорна; ширше оповідання про сей похід знаходимо у візв'ючих письменників, особливо в персидській поеми Нізамі († коло 1202—3 р.), в обставинах одначе легендарних — з Руссю воює Олександр Великий, і у Ібн-ель-Атира († 1233). Про східні походи Русів є ще кілька давніших праць — Григорєва в Журналі Мніст. Нар. Преса, 1835, V і Куніка в Бюлетенях Петербур. Академії.

Сасин і нарід званий Хашанин; далі нарід званий Баранджабин. Згадані тут імена деяких королів — то звичайні (імена) їх королів.¹⁾

Згаданий нарід званий Сарбин палить себе на огні, як вмирає в їх король або старшина; палять також его худобу. В їх є звичай подібні до звичаїв Гинда; ми вже про се згадали по часті в сій праці, оповідаючи про гору Кобха (Кавказ) і землю Хозарску, кажучи, що в землі хозарській є Славяни й Русь, й що вони палять себе на стосах. Се славянський нарід, иньші йдуть на схід і тягнуть ся на захід.²⁾

Перший меж королями славянськими — то король аль-Дир, він має великі міста, великі залюднені землі; в столицю его держави приходять мусульманські купці з ріжним крамом. Коло сего короля з помежи королів славянських живе цар Аванджа, що має міста і великі землі, багато війська й запасів військових; він воює з Румом (Византиєю), Йфранджем (Франками), Нукабардом і з иньшими народами але війни ті виходять на різно. Далі є сусідом того славянського царя цар Турка. Сей нарід — найкращий з лиця меж Славянами, найбільший числом і найхрабрійший що до сили.³⁾ Славяне складають ся з багатьох народів і численних родів; до книги нашої не належить описувати їх народи і поділ на роди. Ми вже вище сказали про короля, якому в попередні часи иньші королі їх підлягали, себто про Маджака, короля Валинапа, а то є корень з корнів славянських, поважаєть ся з помежи народів славянських і має першенство між ними. Пізнійше, як пішла незгода між народами процав лад, вони поділились на племена, кожде племя вибрало собі короля, як то, ми вже казали про їх королів, — з причин, які оповідати було б довго. Ми вже виложили суму того всього і деякі подробиці в двох книгах наших — Ахбар аз-Земан (Літопись часу) і Аусат (Середня книга)⁴⁾.

(Дальше буде).

¹⁾ Імена народів славянських і їх князів значно покручені і заховали ся в дуже одмінних варіантах, так що обяснювано їх ріжними неподобними способами; так маємо варіанти: для Валинапа — Валмана, Лабана, Маджан — Махаль, Бабака, Астрабана — Асабана, Вастарана і т. н., Сакланх — Сакландж, Дулаба — Дулана, Дулавана, Бамджин — Намджин, Махас, Азана — Гарана, Араба, Манабан — Манази, Матнан, Ратибар — Занбир, Зантабир, Сарбин — Сартин, Маро, Сасин — Хасин, Харватин — Джарваник, Хашанин — Хасабин і т. н. Переказувати ріжні догадки не будемо, зазначимо кілька правдоподібніших: Марави — Морави, Харватин — Хорвати; в Сасин бачать деякі Саксів, Бамджин — Чехів. Для нас цікавіші назви, які прикладають ся до народів славяно-руських; так в Валинапа деякі новіці учені бачать Волинин; ми мали б тут надзвичайно важну, бо одну відомість, про якусь велику державу, засновану князями волянськими, про якусь організацію, ранішу від київської. Дулаби є, очевидно, Дуліби, але чи наші, чи західні, в Чехії? в їх князі бачили Вацлава чеського (Лелевель); але може бути, що тут маємо подвійну звістку про теж князівство волянське (дулібеке). Сарбин — звичайно уважають за Сербів, се правдоподібно, але могли то бути і наші Сіверяне, близькі сусіди Арабів, і в їх справді мерців палили, як ми бачили вже.

²⁾ Варіант: і далекі від заходу.

³⁾ Сі слова про аль-Дира не трудно прикласти до київського князя того імени, одного з попередників Олега (хоч ми не знаємо запевне часу его князювання); хоч Масуди ніби каже за сучасних, але помилка така можлива, тим більше що Масуди не здавав собі ясно справи, чи каже він про імення, чи про титули славянських князів. До Київів добре припадають і слова про торгівлю з мусульманами. Останні слова — про красу можуть належати до народу Аванджа (незрозумілого).

⁴⁾ Сі книги Масуди не заховали ся, як сказано вже.

Огород шкільний.

Подив: Ант. Глодзький.

(Дальше).

Коли пересаджуємо сіянки цибулі з розсадника, треба уважати на слідувачі точки: а) сіянки суть добрі до пересадження тогди, коли перця їх суть грубі як гусляче перо (в місяці маю); б) вибирає ся сіянки з розсадника уважно, підваживши лопаткою змочену землю; в) перед садженням сіянок корінці притинає ся острым ножиком о $\frac{1}{2}$ їх довгости, бо за довгі корені завертають ся і через то рослини труднійше приймають ся; г) корені так притаті обмачує ся в лайнях товарачих розроблених з водою і трошка глини на чировату масу, бо такі рослини найскорше приймають ся.

д) Сіянки садять ся в рілю мірно вогку в дірки кілком до садження пороблені; садить ся їх трошка глубше як рослини в розсаднику і уважає ся, щоби корінці не завертали ся в гору, бо то особливо цибулі шкодить. По засадженю обтискає ся землю добре наоколо корінців і части рослини в землі посадженої але треба уважати, щоби не здушити ані цибульки ані піря. За легко всаджена сіянка звичайно не приймає ся.

г) Сіянки цибулі садять ся в рядах за шнуром в відстунях що 10—15 см. ряд від ряду. Цибулю літну (матеру) яко більшу садимо ширше; цибулю зимову (голендерску) садимо густійше. В таких самих віддаленю садимо рослини і в поодиноких рядах. Місця в котрих сіянки не прийняли ся, треба подосаджувати новими сіянками.

Мірно підливане в літі в часі посухи сприяє зростови цибулі, — она виростає тогди велика і має смак делікатний. Але найважійшою річю єсть цибулю полоти; полонє а з ним сананє як треба і 3 рази повторити, бо між хоптою не будемо мати доброї цибулі. Обгортанє цибулі сприяє також єї зростови.

В серпни або аж в вересни починають кінці листків (піря) жовкнути і поволи усихати; щоби тоє усиханє прискорити, притолочуємо їх на цілій грядці тяжкою дошкою, а в тиждень пізнійше вибираємо цибулю з ґрунту. Цибуля з зеленим листєм на зимованє непридатна. Осінні дощі можуть заробити великої шкоди, і тому з вибиранєм цибулі треба спішити ся. Виймлеу з грядок цибулю пересушуємо на сонці аж поки не висхне.

Перехованє цибулі через зиму. Так звані літні гатунки цибулі як н. пр. Матера або Тріполі не дадуть ся добре перезимувати. З літних ще хіба одна Giant Rocca дасть ся зимувати. Дзятото лишаємо на зиму звичайно лише відміни тверді звані задля того зимовими або цибулею голєндєрскою, — і они без великого заходу перестояти можуть аж до весни. Цибулю призначену до зимованя вибираємо з ґрунту аж тогди, коли вже листки (піря) зісхли. Таку вибрану цибулю осушуємо на сонці, хоронимо від дощу а навіть роси, очищуємо від корінців і сухого листя а потім складаємо в місцях добре від морозу забезпечених н. пр. на поді на соломі, і прикриваємо зверху соломю. Коли надходить весна, треба цибулю хоронити перед теплом, щоби не зрєсла; соломю забираємо, а цибулю широко розпростираємо.

Відміни цибулі голєндєрскої (зимової), т. є. спосібної до перезимованя суть: 1) Magnum bonum; 2) Ціттанєска великаньска (Zittauer

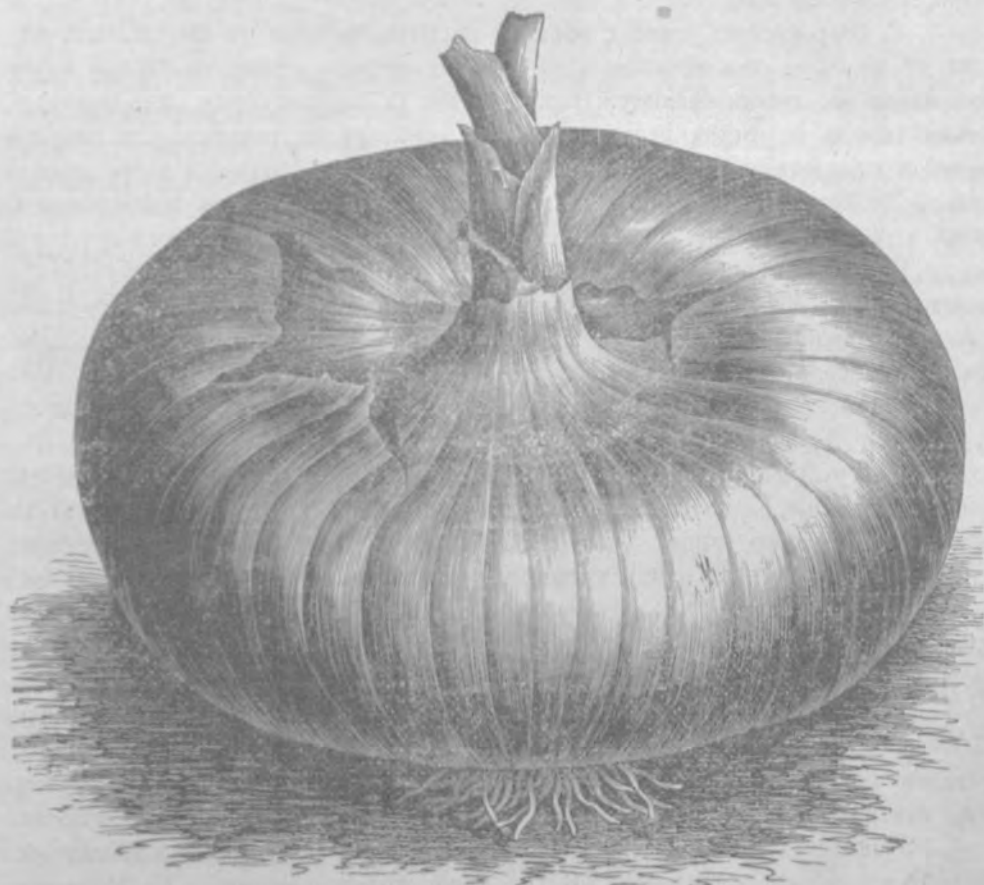
Riesen), велика, округла, дуже добре зимує; 3, цибуля James'a (фiг. 3), виду повздовжного яйцеватого. Всі відміни цибулі голландської дадуться управляти способом однорочним як також і дво-літним т. є. з димавок.

Фiг. 3. Цибуля James'a.

Відміни цибулі літної т. зв. ма-дери відзначаються тим, що трудно дають-ся зимувати. Скірочка на них тоненька а мясо менше тверде. За то однак они дохо-дять до великанських розмірів, бувають і кілька разів більші від цибулі голланд-ської і власне задля того заслугоують по го-родах на плеканє чи то до продажу в літі і в осени чи до ужитку домового. Відміна мадери звана Giant Rocca дає ся навіть довший час в зимі утримати. Та відміна буває незвичайно великою, мясо має рожеве. Друга відміна мадери єсть ц. Трі-полі (Tripoli Bassano), котрої образ видимо на фiг. 4. она єсть також дуже велика і має мясо біле.

Цибуля літна (мадери) плекає ся лише способом однорочним, з димавок єї ніхто не плекає.

Фiг. 4. Цибуля Тріполі (Tripoli Bassano).

2. Шальотка (*Allium ascalonicum*), *cebula kartoflanka*. Той татуює цибулі має то собі властиве свойство, що під одним її корчем знайдемо, коли доросте, 15—20 штук цибуль скуплених з собою так як н. пр. під коренем бараболі, і з відси назва єї „kartoflanka“. Шальотка дає ся досконало переховати через зиму і єсть видатна, скоро з під одного корча можна мати 15—20 штук, кожда ваги около $\frac{1}{2}$ фунта.

Шальотка росте так скоро, що вчасно на весні посаджена приходить навіть скорше до пожитку, як цибуля в висаджених димавок. Єсть то отже найраніша цибуля; по ній приходить цибуля з димавок, по тій знову маємо мадеру а по мадері аж приходить цибуля голандерська з управи однорочної.

Управа шальотки єсть дуже проста: Дрібніші цибульки вибрані в осени висаджуємо на весні в буйнім ґрунті глибоко на 1 $\frac{1}{2}$ цала (3—4 см.) в рядах що 20 см. від себе віддалених а в відступах по 15 см. в ряді. Шальотку треба два рази підгорнути, раз мірно, другий раз добре. В серпні они вже перестають рости, що пізнає ся по жовкненню і усиханню листя.

3. Цибуля плодистець (*Allium fistulosum*), *siedmiolatka*, *Winterzwiebel*. Єсть то род цибулі, котра раз засаджена, росте на тім самім місці і кілька літ, зимує в землі без всякого старання а на весні аж до червня достарчує піря а навіть цибулі до закришки. Цибуля та цвіте і видає насінє другого року, але мимо того не гине але живі і росте так само третого, четвертого року. Єсть то отже рстлина тревала. На гандель она не пригодна, але она може служити на потреби домашні, щоби заощадити цибулю, котра має іти на продаж.

4. Пор (*Allium rosum*), рстлина дволітня, подібна до цибулі, але цибуля єї не буває так великою і не має так острого смаку, а листки порів суть пласкі як листки чесноку. Порів уживає ся на закришку, але запотребованє їх єсть по містах невелике. Пори упралляє ся так само як цибулю способом однорочним. Сіянки (розсаду) порів садить ся в ґрунті добре погноєнім — бо пори любять і зносять сьвіжий погній — що 15 см. в поодиноких рядах а ряд від ряду що 20 см. В часі зросту треба землю полоти і зрушати.

Найкористівіше єсть управляти такі відміни порів, котрі можуть зимувати в ґрунті. Можуть пори зимувати і в пивниці або долах, як петрушка, але найвигідніше єсть лишати їх в ґрунті і накрити їх під зиму соломю або листєм, коли земля примерзне.

Відміни добре в землі зимуючі єуть: 1) п. брабантські; 2) руєнські; 3) Carentan; 4) Mousselbourgh (шкотські) дуже великі.

Цибулька перлова, дрібонька, уживана до консерва в огті як н. пр. корнішонів, а навіть сама в огті замаринована смачна приправа до мяса, єсть відміною порів. Она насінє не видає, але за то розмножує ся з цибульок, котрих під одним корчином єсть много, подібно як у шальотки.

Цибульку перлову засаджує ся в осени в вересні в рядах по 15 см. віддалених, она приймає ся, випускає листки зелено зимуючі; в часі зросту, треба раз підгорнути а в липні вже можна їх з землі вибирати.

5. Чесник городовий (*Allium sativum*). Чесник любить найліпше землі середні пісковаті; сьвіжого гноєня не зносить. Чесник єсть рстлиною тревалою і розмножує ся з зубків, котрих в одній головці єсть багато. Зубки котрі знаходимо в головці цвітій, можуть також служити до розмноження.

Зубки чесноку садить ся або в осени, або на весні в рядах по 25 см. а що 15 см. в ряді віддалених. В літі треба полоти і санати. Коли листки

жовкнуть і обсихають, виймає ся головки з землі, сплутає в вінці і так перевозує в місці сухім, від морозів забезпеченім. Смак чеснику єсть дуже острый, і для того в Німеччині мочать чесник в воді і лише тої води уживають до заправи.

6. Чесник іспанський (*Allium scodoprassum*) також звуть єго „рокамбул“, заслугує на управу задля смаку, котрий єсть о много лагіднійший від чеснику простого. Головки того чеснику суть барви червоної; управа така сама як ч. звичайного.

7. Зрізованець або тримбулька (*Allium schoenoprasum*). Єсть то рстлина травала, котра росте корчиковато як трава і котрої листків (піря) уживає ся до сирів, сосів, росолу і т. д. Розмножує ся з ділення корчиків; найлучше садити корчики на берегах рабат яко обвідки що 10 см. корчики оден від другого; там можна дозволити їм рости аж поки занадто не розростуть ся. Найлучша пора до розсаджування то вересень. З пересаджених корчиків не треба зрізувати піря, а так само не можна стинати листків в часі слоти. Зрізованець любить ґноєнь саджою або голубячим навозом.

Щоби мати зелений зрізованець в зимі засаджуємо в осени корчики до вазонків або до скринок і тримаємо їх в комнаті або в стайні на вікні.

(Дальше буде).

Наука рахунків в школі вародній на підставі нових книжочок рахункових.

Подає: Володимир Витошинський.

(Дальше).

Маючи плян науковий, інструкцію і книжочки рахункові видаї на підставі нових плянів для двох перших степенів науки, не буде учитель більше клопотати ся тим, як би науку рахунків повести в тих двох найвищих відділах, бо вже самі ті книжочки, вкажуть єму дорогу поступовання. Инакше мав ся річ з наукою рахунків на двох висших степенях, для котрих до тепер не маємо ще нових підручників рахункових а лише мусимо послугувати ся давними, котрі не відповідають своїм уложенєм новим плянам а також противлять ся інструкції, котра каже: що учитель мав держати ся стисло обовязуючого пляну і невідько єму відступити від приписаного підручника для тої науки. На тім отже місці стрічає учитель вузол, котрий мусить якось розв'язати, хотий і не легко єму прийде на се віднайти спосіб. Пійде отже по гадці нового пляну, супротивить ся тогди інструкції, бо буде мусів полишити приписаний на тепер підручник рахунковий яко в тім напрямі невідповідний. Пійде знов по гадці інструкції і буде держати ся стисло на тепер приписаного підручника, не відповість знов вимогам нових плянів а се може єму вийти і на гірше. Щоби сему лиху бодай в части зарадити, думаю, чи не було би добре завести в школах низшого типу ті самі книжочки котрі вийшли вже для шкіл типу висшого з матеріалом і вказівками методичними по гадці нових плянів і інструкції. Для чого до тепер сего не учинено а то бодай на разі заки вийдуть властиві підручники для шкіл типу низшого, не можу відгадати хотий за сими підручниками промовляє дешевна їх ціна (10 кр.) а що найважнійше, що і книжочки котрі вийдуть колись для шкіл низшого типу не будуть від них може і нічим ріжнитися, або може зайдуть якісь дуже малозначні зміни а то тому, що плян науковий приписує той сам

материял для шкіл типу низшого на III степені, що і в школах типу висшого на III класу. Так само майже річ має ся з материялом рахунковим на IV степені шкіл типу низшого і в IV класі шкіл висшого типу.

Порівняймо пляни в тім напрямі а спостережемо, що між ними нема жадної різниці, крім того, що на IV степені шкіл низшого типу, можуть діти познакомити ся ще з найважливішим правилом з науки геометрії.

а) Материял рахунковий приписаний пляном науковим на III степені шкіл низшого типу.

Розширене зачерку чисел до 1000. Діланя рахункові в пам'яті і числами в тім зачерку з увагладненням чисел багатоіменних і дробів звичайних о малім знаменнику. Діланя рахункові дробами десятними в зачерку трох місць з обмеженням множення і ділення тих дробів до множення і ділення числом цілим. Розв'язання задач практичних за допомогою внесень. Знання мір і ваг о скільки їх поділ містить ся в зачерку 1000.

Материял рахунковий приписаний пляном науковим на IV степені шкіл низшого типу.

Розширене зачерку чисел поза 1000 і ознайомлення з укладом десятним чисел. Діланя рахункові числами цілими, багатоіменними, десятними, також дробами звичайними, уживаючи рахунку в пам'яті в декількох примірах. Розв'язання задач практичних при допомозі рахунку внеску в пам'яті і цифрами. Вправи учеників в провадженню рахунків господарських дівчат в провадженню рахунків господарства домового з увагладненням обставин місцевих. Обчислення поверхності площей і об'єму брел в зачерку задач життя практичного.

Зваживши отже, що нові книжочки рахункові для шкіл висшого типу не містять в собі нічого нового, як все се, що плян науковий приписує і для шкіл типу низшого, можна сміло на разі ужити їх до тих других шкіл і навіть се лежить в інтересі самого учителя, щоби бодай для себе постарав ся о одну таку книжочку і після неї повів науку рахунків в своїй школі а тоді знайде ся на властивій дорозі згоди наукового пляну з інструкцією.

Пригляньмо ся отже змістові книжочки „Наука рахунків на III класу шкіл шестикласових“. Книжочка ся ділить ся на IV розділи. Розділ I містить чотири діланя числами одноіменними і багатоіменними на переміну. Розділ II

б) Материял рахунковий приписаний пляном науковим на III класу шкіл типу висшого.

Розширене зачерку чисел до 1000. Діланя рахункові в пам'яті і числами в тім зачерку з увагладненням чисел багатоіменних і дробів звичайних о малім знаменнику. Діланя рахункові дробами десятними в зачерку трох місць з обмеженням множення і ділення тих дробів до множення і ділення числом цілим. Розв'язання задач практичних за допомогою внесень. Знання мір і ваг о скільки їх поділ містить ся в зачерку 1000.

Материял науковий приписаний пляном науковим на IV класу шкіл висшого типу.

Розширене зачерку чисел до 1,000,000 і ознайомлення з укладом десятним чисел. Діланя рахункові числами цілими багатоіменними, також дробами звичайними о малім знаменнику, цифрами і в пам'яті. Розв'язання задач практичних за допомогою внесень. Повторення річей о монетах, мірах і вагах.

містить науку о дробах звичайних. В III розділі єсть наука о числах десятих а IV розділ учить розв'язувати задачі дорогою внеску. З того видно, що в сій книжочці нема нічого більше ані менше, як все то, що приписує плян і для III степеня шкіл низшого типу.

Заки приступимо до поясненя змісту кожного розділу особно, вернім еще попередно до пляну і подивім ся як він розкладає той материял на поодинокі літа т. є. на 3 і 4 рік науки, чи може оба відділи мають спільно побирати науку рахунків а тогди і поділ материялу на дві часті т. є. на I і II відділ степеня III оказав би ся злишнім. Плян каже, що наука рахунків в школах одно- і двокласових на степені III має ся відбувати спільно а лише в школах три і чотирокласових відрубно. Здає ся мені, що мало учителів згодить ся на се, щоби два відділи т. є. вищий і низший спільно побирати могли науку рахунків. Таж наука рахунків то не наука язика, котрого учить ся на сотках уступів уміщених в шкільних читанках, в котрих хотяй і змінямо їх порядок будуть все тим чим були і дадуть ся навязати до попередної науки а вкінци між ними нема такої стислої звязи як в рахунках. Систематичного порядку в рахунках змінити не можна, бо тут одна засада а другою мусить ся конче лучити і творити нерозірваний ланцух. Возьмім до того примір. Сего року припустім учать ся діти 3-го року науки разом з 4-им роком чотирох ділань числами одноіменними і многоіменними, на другий рік будуть ся учити числами десятиними і дробами звичайними. Чи діти, котрі прийшли тепер з другого року науки на третій рік будуть також з старшими той сам материял переробляти, не маючи понятя о діланях числами звичайними. Чи се єсть можливе? Пійдм знов за гадкою тих, що кажуть, щоби весь материял приписаний на III степен в однім році переробити побіжно. На другий рік при трактованю науки в той сам спосіб т. є. того самого материялу як в році попереднім, діти відділу вишого, повтараючи сей материял, угрунтують собі єго а діти низшого відділу будуть учити ся яко нових річий. Робота така до нічого не придасть ся. Насамперед учитель не може цілого материялу приписаного пляном на два роки в однім році вичерпати а по друге, що побіжне і нагле трактованє науки не принесе найменшої користи. Діти низшого відділу т. є. 3 року науки нічого не навчають ся а діти 4 року науки скористають з того дуже мало і то в зачерку скупім і тісних рамках з огляду на низший відділ. Отже опираючи ся на вище висказаних недогідностей, єсьм за тим, щоби в кожній категорії школи, кождий відділ дитий, особно побирав науку рахунків, бо тогди лише можна буде говорити о єї систематичнім веденю, чого і інструкция домагає ся; а що се єсть можливе, повинен отже кождий учитель школи типу низшого розложити материял рахунковий на відрубні відділи і уложити поділ годин, щоби наука рахунків могла бути систематично ведена і материял приписаний пляном чи то на III степен чи на IV, щоби був в двох літах вичерпаний. Думаю, що найлучше було би в тім напрямі поступити як слідує.

(Дальше буде).

Рух в руских товариствах.

Дня 6 цвітня о 6 год. по полудни відбули ся загальні збори гол. Товариства для огородинцтва і пчільництва в школі в Микулинцях. Наколи

зібралося досить поважне число членів, директор відділу п. Ант. Рибачек відкрив засідання повитавши зібраних і загадав пам'ять померших членів бл. п. Т. Ляхмана і Я. Ручасвича, що зібрані через повстання з місця почили. — По відчитанню протоколу з попереднього засідання пояснив передсідатель, що при обісланню вистави не вивязався виділ після ухвали, бо не мав охотних людей до того. Справоздане з діяльності виділу і зі стану каси прийняли зібрані до відомости а вибрані з членів пп. І. Абрагамовський і К. Жмур переглянули рахунки. Відчит мав п. Л. Лейчек: „Роботи в саді, огороді і коло пчіл на весні. Потім вибрано новий виділ на 2 роки пп. Антін Рибачек директором, Людвик Лейчак заступником, Кость Абрагамовський секретаром, о. Михайл Павлик і Т. Ляхман виділовими а Генрик Кесельрінг і Василь Кіцюрка заступниками. На делегатів до Ради загальної вибрано п. Т. Ляхмана і І. Рибачка заступником. Внесення не було а голова роздав присутнім членам книжочки і насіння медодайних цвітів тай замкнув засідання дякуючи за уділ. — *А. Рибачек.* — *К. Абрагамовський.*

НОВИНКИ.

— Заступником голови товариства „Проевіта“ — на місце уступнишого п. Ол. Барвіньського — вибрав виділ на однім з своїх засідань о. сов. Ал. Тороньського, катихита рускої гімназії. О. Тороньський, яко найстарший віком виділовий, і доси проводив виділови в часі неприємності бувшого заступника голови товариства.

— Д-р Олександр Колесса — як доносить „Буковина“ — затверджений вже міністерством просвіти яко доцент університету для рускої мови і літератури.

— Похорон бл. п. о. Василя Ільницького відбувся дня 18 цвітня в Підпечарах коло Станиславова при численній участі духовенства з охрестности, а навіть і з дальших сторін під проводом Вир. о. митрата Білецького і при участі делегата станиславівської капітули Вир. архідіакона Латининовича. На похоронах явилися представителі краюї Ради шкільної, учителя рускої гімназії у Львові і руских товариств. Проповідь в церкві виголосив о. Вальківський, а над гробом промавіля краєвий інспектор Ів. Левинський та професори Роман Цеглинський і Іл. Кокорудз.

— Круги учительські з Николаївщини і Роздільщини вміряють дня 2 н. ст. мая взяти громадню з родинами участь в представленню штуки Ів. Франка „Учитель“, котра буде того дня відіграна в рускім театрі в Стрию. Було б дуже пожадано, щоби і круги учительські Жидачівщини та Стрийщини пішли за приміром тамтих, аби на тім вечери представилися образ великої родина учительської. — *Теодор Дума* управ. учитель в Рудниках.

— До рішничої школи в Ягольниці коло Черткова пора подати ся. Новий рік шкільний розпочинає ся з 1 н. ст. липня с. р. Всі кошти науки, одежу і ціле удержане дістає ученик даром. Хто хоче ходити до тої школи, несить найдальше до 15 н. ст. мая с. р. нести подати до дирекції тої школи і долучити метрику родження на доказ, що скінчив 16-ий рік життя, свідоцтво шкільне з укінченої з добрим успіхом школи народної і свідоцтво моральности та здоровля. Сини господарів селян і міщан мають першешство перед кандидатами бідними, бо школа має на цілі виховувати передо всім самостійних господарів, аби они здобутки наукові і досвід набутий в школі потону прикладали до потреб свого господарства. Близших пояснень уділяє дирекція школи рішничої в Ягольниці (почта в місці).

Постанови властей шкільних.

— Народними учителями іменовані: Валерія Фрузницька старшою учителькою в Сколїм; Іван Дяків управителем 5-кл. муж. школи в Яворові; Лев

Квасницький управ. такої-ж школи в Жовкві; Фел. Соколовський ст. уч. в Долині; Євгенія Шульман мол. уч. в Долині; Стан. Борковський управ. в Олешнях міст.; Зигм. Марковский управ. в Любачеві; Іван Алексєвич управ. в Кривчи; Камілія Пекарська мол. уч. в Бровничах великих; Петро Вцісло учит. в Кцоніві; Антін Броневич в Кречові; Кароль Хоронжий в Липниці горішній; Софія Бромилська старшою уч. і Ядвига Завирська мол. учит. в Мостисках; Кароль Микось учителем в Тулиголовах; Іван Столярський ст. уч. в Радимі; Стан. Якубовський управ. в Майлані сїнявськ.; Єлевора Згурівна мол. уч. в Сколошові; Марія Дішкова уч. в Ріпівнику сухім; Каспер Плонка уч. в Білобоках; Гвальберт Кручек в Миротині; Микола Валашек управ. в Олпинах; о. Юліян Чучкевич гр. кат. катехитом в Судовій Вишні; Яков Мірко ст. уч. в Ланцуті; Амалія Графівна мол. уч. в Ланцуті; Людвик Дзядецкий стар. уч. і Амалія Воль стар. уч. в Переворску; Йос. Білецкий в Поториці; Казим. Бехерівна в Моршині; Володис. Дзєвота стар. учителем 4-класової школи в Цішанові; Сим. Федина старшим учителем 3-класової школи в Задвірні, приділяючи єго до 6-класової школи мужескої в Дрогобичі; Володимир Вучацкий старшим учителем 3-класової школи на передмістю Зваричко-лішнянськ. в Дрогобичі; Ант. Станкевич старшим учителем 4-класової школи мужескої в Дрогобичі; Соф. Бєм молодшою учителькою 3-класової школи на передмістю Зваричко-лішнянськ. в Дрогобичі; Йос. Хухля управителем 5 кл. школи мішаної в Ліску. — У званю учительськ.м затверджений Стан. Зьобровський в гімназії в Ясї.

— Краєва Рада шкільна ухвалила на засіданю з дня 22 н. ст. цвітня: 1) Затвердити вибір Алеко. Роскоша управителя школи в Городниці на представителя учительства до окружної Ради шкільної в Гусятині і Алекс. Мохнацкого старшого учителя 5-класової школи мужескої в Сяноці на такого-ж представителя до окружної Ради шкільної в Сяноці; 2) визначити на другого представителя учительства до окружної Ради шкільної в Гусятині Йос. Дівину, управителя школи в Личківцях; 3) приймати до відомости справозданє краєвого інспектора шкіл з люстрації школи реальної у Львові і 4) іменувати: кс. Людвика Вайса заступником катихита при учительськ. семинарії в Тернополи і Андр. Алиськевича заступником учителя при гімназії в Перемишлях.

Конкурс.

— Окр. Рада шк. в Борщеві оголошує конкурс на посаду учителя однокласової школи народної в Зедичах.

Мова викладова руска.

Речинєць до кінця мая 1895.

— Окр. Рада шкільна в Теребовлі: розписує конкурс:

1) на посаду учителя релігії гр. к. при 6-кл. школі мужескій і 5-кл. жіночій в Теребовлі (річно 600 зр. і 10% додатку).

Учитель релігії в школі жіночій має також уділяти тої науки в школі на передмістю „Сєди“.

2) На посаду управителя в школі 3-класовій в Кобиловолоках і на посаду старшого взагледно молодшого учителя при тій школі.

3) На посади учителів при 1-кл. школах в Брикули новій, Малові, Могильниця старій і Скоморошу.

4) На посаду старшого і молодшого учителя при школі 4-кл. в Лошєві.

5) На посади молодших учителів при школах 2-кл. в Хмелівці, Дарахові, Ізавчу, Іванівці, Янові, Могильниця новій і в школі 4-кл. в Струсові.

Речинєць до 15 мая о. р.

— Окр. Рада шкільна в Гусятині розписує конкурс на посаду учителя релігії гр. к. при 5-кл. мішаній школі в Гусятині.

Платня 450 зр. і 10% дод.

Речинєць до кінця мая 1895.

— Окр. Рада шкільна в Надвірній розписує сим конкурс на посаду старшої учительки при 5-кл. школі жіночій в Надвірній.

Платня 450 зр. і 10% додатку.

Речинень подань до кінця мая 1895.

— Окр. Рада шк. в Косові оголошує конкурс на посаду натхитя гр. кат. при школі 5-кл. мішаній в Косові.

Платня 450 зр. і 10% дод.

Речинень подань до кінця мая с. р.

Посмертні вістки.

АНТІН РИБАЧЕК

управитель школи в Микулинцях, член руского товариства педагогічного і других руских товариств, щирый приятель і опікун молодіжи, ревний організатор і просвітитель міщанства,

упоноїв ся нагло дня 13 н. ст. цвітня в 63-ім році жита.

Смерть сего многозаслуженого мужа глубоко нас тронула і мусить так само тронуть кожного, хто цїнить щирю працю патріота для добра своїх ближних, для добра загалу. А таким патріотом був пок. Антін Рибачек. Покійний був членом руских товариств, був душею всеї організації просвітної і економічної в місточку Микулинцях. Під его проводом красно все вела ся там читальня — від кількох літ читальня „Просвіти“ — відтак наса щадничка, фізїя товариства для огородництва і шкільництва і т. д. Вагу утрати сего патріота можуть осудити лиш ті, що слїдили за працею покійного і бачили єї результати. Головний видїл товариства „Просвіти“ оцінюючи великі єго заслуги ухвалив подати в календари на рік 1896-ий портрет Антона Рибачека і єго житєпись. Вічная память сему щирому патріотови і многозаслуженому діятелю!

Через усі книгарні до набутя

DER STEIN

DER WEISEN

ілюстроване півмісячне письмо для дому і родини, забави і поученя з всіх галузей науки.

Семий річник 1895.

1 і 15 кожного місяця виходить один зошит

в обемі 4 аркушів великого формату з 30—40 ілюстраціями, при тім образи на цілу сторону і таблиці.

Кождий зошит коштує тільки 30 кр.

Чверть річно 1 зр. 80 кр., піврічно 3 зр. 60 кр., річно 7 зр. 20 кр.

12 зошитів становлять цілий том.

Річно 24 зошити з 1.000 ілюстраціями.

В прекрасній оправі ориґінальний коштує том 5 зр.

До тепер в 6 річників, значить 12 томів.

Кождий річник або том можна набути окремо.

A. Hartlebens Verlag Wien.

Видав „Руске товариство педагогічне“. — За редакцію відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, під зарядом К. Беднарського.

Передплата:

на пів року 1 ар.
60 кр., на ці-
лий рік 3 ар.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

О Р І А Н

РУССКОГО ТОВАРИЩЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО.

Редакция
ул. Чарнецкого
ч. 26.Администрация
ул. Академична
8.Неопечатані ре-
кламні без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Наука другої мови краюї.

Моравський сейм ухвалив, як вже звісно, однодушно заведення обов'язкової науки чеської мови в школах середніх на Мораві. Позаяк подібна гадка була порушена з польської сторони також і в нашій сеймі, то не від річи буде послухати, що говорить о ухвалі моравського сейму якийсь знаток шкільних відносин в Press-і. Він каже:

„Межи численними законами, які видала минувша сесія сеймів краюїх, не легко знайде ся такий, котрий мав би глибокий інтерес для держави і населення, як звісна постанова моравського сейму. З тої постанови віє новочасним духом і з неї дає ся чути відгомін поклику, що дає ся чути голосно зі всіх сторін, домагаючись сповнення школою практичних потреб. Не тут місце розбирати, о скільки ті бажання практичного образования нашої молодіжи в школі суть оправдані. Фактом єсть, що іменню на полі т. зв. духових наук нерозмірність межі подажею а попитом прибирає чим раз більше застрашуючі розміри і що коли ще в шістьдесяти ба і в сїмдесяти роках була рішуча недостача представителів сих фахів, то нині маємо вже клопіт з множеством таких сил, а слова „образований пролетаріят“ не суть вже пустими. Нині вже ніхто не питає, чи якийсь убігатель о сю або ту посаду учив ся добре латини або греки, або чи він знає добре історію та початок наук філософічних. Нині хотять мати людей, котрі би доросли до вимог щоденних інтересів і реального життя.

Всі міродайні чинники мусіли конче прийти до глибокого пізнання сих відносин. Міністерство просвіти не було рівнодушне супротив таких глибоко сягаючих питань; оно у всіляких розпорядженнях остерігало перед тисненем ся цілими масами до шкіл для учених, а ширшому колові охочих до науки отворило фахові школи і робітні з переважно практичним напрямом. Але успіх позістав позаду за ожиданєм, бодай о стільки, що хоч школи фахові дійшли до розцвіту, то все-таки не зменшило ся число тих, що шукають висшої науки. Бєть то і найліпший доказ майже елементарної сили формального образования, сили, перед котрою клонить ся свідомо або і несвідомо кождий, хто поважно думає о науці і вихованю. Скажім отверто: наплив до висших шкіл єсть потішającym доказом для великого значіння культури нашої держави, а коли-б хтось хотів спияти той свободний наплив до тих заведень наукових, то підорвав би нерв життя держави. Із сеї ділеми єсть лиш один ви-

хід: Треба висіти школи, отже передовсім школи середні поставити на такі основі, котра відповідала би практичним вимогам, бодай в більшій мірі, як доси. Із сего взгляду треба також з радістю повітати ухвалу моравського сойму. Морава не єсть під взглядом мови окремим для себе островом в подібний спосіб, як другі краї держави; населене єсть також під взглядом топографічним що-до мови мішаним, а нарід німецький і чеський стикають ся постійно з собою та і мусять стикати ся майже всюди. Але розуміти себе на поли язиковім значить не лиш собі вибачати, але також і цінити себе взаїмно. В тім то і лежить етичний момент ухвали, поминувши зовсім єго практичну сторону. З розумінєм мови настає і розумінє потреб і чувств другої народности, відпадає всяка недовірчивість, яку стрічаємо дуже часто межі людьми, котрі не розуміють мови один другого — так сказав дуже мудро той, що мотивував згадане внесенє.

Чи та ухвала грозить винародовленєм обох народів? — Така небезпечність єсть лиш для тих, що не знають сили і могутости мови. Преці ова сама називає поетично первістну мову голосом матери, отже чимсь таким, що єсть чоловікові вродженим, що єсть вже в нїм самім, а чого чоловік може лиш тогди відцурати ся, коли відцурав ся своєї власної натури. Небезпечність лежить деінде. Не дасть ся заперечити, що материал науковий через заведенє обовязкової науки другого языка кравого збільшає ся досить значно і внескодавці числили ся з тим фактом. Навіть і тогди, коли-б хтось не годив ся з тими наріканнями, що ученики в школах середних єуть перетяжені, треба би зробити полєкшу на якісь иньшій поли, скоро би завело ся обовязкову науку другої мови кравової. Розуміє ся, що таку полєкшу треба би зробити коштом науки якихсь иньших мов. В школах реальних має відіасти обовязкова наука англійської мови, а в гімназіях має бути подібно виключена грецька мова. В отєім єсть і ціла суть реформи в теперішній організації наших шкіл середних. А хибаж можна науку англійської і грецької мови обмежати без шкоди для того образования наших учеників шкіл середних, яке они повинні і мусять одержати?

Над тим питанєм варто призадуматись. Передовсім же не треба уважати науку англійської і грецької мови за рівнобіжні з собою фахи. Ту різницю зрозуміли і послали в моравскім соймі, бо коли виключене науки англійської мови з числа предметів обовязкових ухвалено значною більшістю, то коли прийшло ся ухвалювати резолюцію, завваючи правительство, щоби оно завело полєкшу „особливо в науці грецької мови“ показала ся більшість лиш трох голосів, при поіменнім голосованю було за тим 42 реалістів а 39 гуманістів.

Коли-б відпала наука грецької мови, або коли-б єї лиш зроблено предметом надобовязковим, то упала би ціла наша гуманістична система наукова. Але гадку, яку піддав моравський сойм, можна би забезпечити на иньшій поли. Ще два роки тому назад видало міністерство просвіти розпорядженє, в котрім припоручало, щоби при науці класичних языків звертати увагу більше на духа класичної старини, а граматичні подробиці і фільологічні тонкості лишити на боці. При відповіднім переведеню даного в сїм напрямі розпорядженя далось би завести улекшенє в материалі науковім, а заведенє науки нової мови не пошкодило би науці других предметів. В тім дусї треба буде ту справу рішити.

Відписуване prestaцій шкільних на случай опорожнення посади учительської.

Від якогось часу появили ся жалоби громад, а навіть в соймі (інтерпеляцією) піднесено, що prestaції на плату учителів суть стягані від сторін, конкуруючих до удержання школи народної, також в часі, коли посада учительська єсть опорожнена. Щоби оминути подібні жалоби на будуче, порішила краєва Рада шкільна, ще в силу давнішого закону з 1889 р., щоби окружні Ради шкільні удержували завсїгди в точній евіденції всякі опорожнені посади учительські і коли мине три місяці від часу опорожнення, се єсть по відчисленю інтеркалярної належитості для краєвого фонду шкільного емеритального, зарядили здержанє дальшого побору prestaцій на плату учителів від сторін конкуренційних, аж до дня поновного заміщення опорожненої посади, про що інтересовані сторони мають бути повідомлені. Евентуальний зворот надплачених prestaцій, о скільки не буде ужитий на покритє залеглої prestaції за час минувший, може окружна Рада шкільна на жаданє тих сторін виплатити готівкою з окружного фонду шкільного, а в противнім случаю надплачена квота має ужитись на рахунок будучої фактичної належитості. Аж по новім заміщеню посади треба від дня заасігнования плати учителеви зарядити на ново припис і побір prestaцій від сторін конкуренційних.

Постанови розпорядження краєвої Ради шкільної, о скільки відносять ся до відписування prestaцій сторонам конкуренційним, можуть бути примінені властиво лиш до шкіл о однім учителю етатовім і се лиш тогди, если нема в тій школі учителя надетатового, бо в школах дво- або більшекласових могли би сї постанови аж тогди бути примінені, если би всі посади учительські рівночасно були опорожнені, чого годї допустити.

На основі нового закону краєвого о заснованю і удержаню публичних шкіл народних з 1894 р., приписувати prestaції належить до відділу краєвого.

Тож краєва Рада шкільна видала порученє окружним Радам шкільним, щоби задля відписаня prestaцій сторонам конкуренційним на плату учителів в нечинних школах народних, подали сейчас відділови краєвому: 1. виказ зорганізованих шкіл в дотичнім окрузі, котрі помимо означеного речинця доси ще не війшли в житє; 2. виказ шкіл часово нечинних довше як три місяці, та щоби на будуче рівнож доносили відділови краєвому, если котрі школи будуть нечинні довше як три місяці, де отже сторонам належить ся зворот prestaцій на плати учителів, по попереднім відчисленю тримісячної належитості інтеркалярної.

В справі еміґрації до Америки.*)

„Зі всіх країв на євїті, до котрих би наші люди могли виходити на поселенє, єсть Бразилія найбільше некористною. Еміґрація тамтуда в нинішних обставинах — то чиста і певна погибель. Що наших людей тягнуло до Бразилії, се вільні землі і вільний переїзд. Поправді сказавши, землі ніколи там задармо не давали, лише за взглядно високу оплату ратами і грубим опроцентоваванєм (9 проц.), а вільний переїзд обмежений нині до дуже малого числа еміґрантів з Галичини.

*) З огляду на те, що наші учителі мають найліпшу нагоду і повинність патриотичну в тій тепер для нашого народу весьма важній справі, якою єсть еміґрація до Америки, відповідно пар'д поучити, подаємо швидко проф. д-ра Олексєвца поміщенє в ч. 90 „Народної Часописи“.

Недавно тому замкнуло бразилійське правительство тоту провінцію, в котрій би наші люди могли поселяти ся на ґрунті, т. є. Парану, а тоті, що їдуть до Бразилії, будуть законтрактовані на три роки, працювати як невільники в наймах на плянтаціях кави і бавовни. Платня дуже лиха, що не вистає на удержане; робота тяжка в кліматі парнім і дуже горячим, котрого наш чоловік не годен витримати. До того лютить ся там безустанно жовта пропасниця — хвороба не менше страшна як тиф або холера.

І подумати собі, що нарід з розпучкою в серці опускає свій рідний край, щоби дістати ся до такого пекла. Коли вже не можна вижити на рідній землі, то є в єввіті вільні землі, урожайніші, і без порівняня близші, о здоровім кліматі, о великій будучности економічній, під розумним, честним і справедливим правительством, в котрих здорова кольонізація може пустити коріне і благотворно вплинути навіть на наш старий край. Приміром в Канаді, що лежить в північній Америці і починає Европу засипувати своїм збіжем, суть величезні простори вільної землі, котру тамошнє правительство дає по 113 моргів на родину кольоністів або навіть і поодиноким селянам. Голіруч на цілєм єввіті чоловік пропаде і всюди треба добре рук приложити до роботи, але в Канаді маючи на загосподарованє пару соток, можна стати господарем на всю губу, а в Бразилії з пару тисячками, навіть на поселеню в Парані знидієш. В Канаді близше до єввіта, порядок, справедливість, комунікції знамениті, школи, торговля, промисл, зарібки, а в Бразилії — поняті не можна, що спонукало декого до формальної пропаганди за нею!

Кольонії в Парані не мають будучности. Збіже, котре би наші кольоністи управляли, мусіло би шукати купця в Европі, віддаленій о місяць їзди кораблем. Чи-ж може то збіже обстати при збіжжю Сполучених Держав, Канади, Росії, або хоч би Індій чи полудневої Сибіри? Парану лучить з подбережем моря одинока зелізняця упривилейована, котрої тарифи так страшенно високі, що збіжа нею не возять, бо би не оплатило ся, лиш так цінний продукт як чай „мате“, котрого транспорт може оплатити ся. Паперові гроші бразилійські і арґентинські стратили страшенно вартість, адміністрація краю дорога, рабівнича і самовільна, промислу в краю ніякого, а заразом дуже високі мита на продукти промислу заграниці, лихі землі — ото надія на поліпшенє долі, ото підстава сподіваного економічного розвою кольоній! Додаймо до того напади розбійничих племен Ботокудів, кілька родів великих ідовитих вужів, котрих укушенє єсть без ратунку смертельне, жовту пропасницю, дикі звірі, як ягуари, американські льви і т. д., то будемо мати понятє о бразилійськім раю.

Не було би про що говорити, бо як сказано, тепер правительство бразилійське не пускає вже наших людей на поселенє, але що в „Ділі“ друковано сяжневі артикули о надаваню ґрунтів в Парані тогди, коли вже було відомо, що Парана замкнена, то не від річи будуть повисені інформації. Впрочім і тепер радять тим емігрантам, що виїздять до Бразилії, іти тимчасом в найми на плянтації кави і бавовни в Сан Паольо, близько границі Парани, щоби потім колись перенести ся на поселенє до Парани. Тота рада також непрактична, бо як всі люди з Галичини схотять в одній стороні найматися, то платня робітника, і так там дуже низька, бо не вистає на удержанє, стане ще низша.

Вкінці ще слівце о тім, звідки то руский і польский селянин достає тої ласки і чести у бразилійського правительства, що оно перевозить єго

за дармо? В Бразилії аж в недавних часах знесено невільництво, а бразилійські плянтатори так на то улютили ся, що аж прогнали цісаря свого краю. Плянтаторам бавовни і кави урвала ся даремщина, тим більше, що вже і з Африки не вільно везти невільників; не стало робочої сили і плянтатори почали підупадати, ваблять отже людей з Європи, а головню від нас з Галичини бодай тим, що правительство дає їм даремний перевіз. Потопаючий ловить ся і бритви, то ж наші люди дали ся звабити.

Що-до якості земель, клімату, комунікацій, культури і взагалі виглядів на економічну будучність вже Аргентина стоїть непорівняно вище від своєї сусідки Бразилії, але має деякі важні хиби спільні з Бразилією, і для того еміграція тамтуди несподобна.

Пишучий сї стрічки від шести лїт старає ся о достовірній інформації зі всіх країв, де приймають колоністів в переконанню, що еміграція наших селян неупущена. Найліпші умови представляє Канада. В перших днях липня сего року виїжджаю до Канади на оглядини і для вибрання околиць, котрі би на колонізацію для наших селян найліпше надавали ся. Розуміє ся приложу руку лиш до еміграції розважної, здорової, але не горячкової.

Др. Йосиф Олеськів.*

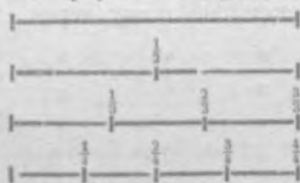
Методичне переведенє чотирох ділань дробами звичайними.

Написав Стефан Ковалів.*)

IV. М н о ж е н н я.

А. Як множимо цілим числом дріб?

Нарисуймо 4 лінії рівної довгости: першу лишаємо цілу, другу ділимо на дві, третю на три, четверту на чотири рівні часті і кажемо:

перша лінія неподілена, становить цілість і має: $1 \times 1 = 1$;

друга лінія поділена на 2 рівні часті і має: $2 \times \frac{1}{2} = 1$;

третя лінія поділена на 3 рівні часті і має: $3 \times \frac{1}{3} = 1$;

четверта лінія поділена на 4 рівні часті і має: $4 \times \frac{1}{4} = 1$;

— Множжє буде: $5 \times \frac{1}{5}$, $6 \times \frac{1}{6}$, $7 \times \frac{1}{7}$, ... $100 \times \frac{1}{100}$?

— Буде: $\frac{1}{2}$, $\frac{2}{3}$, $\frac{3}{4}$, ... $\frac{99}{100}$ або 1.

— Много єсть: 2 рази $\frac{1}{2}$, $\frac{2}{3}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{1}{5}$, ... $\frac{99}{100}$?

— Єсть: $\frac{1}{2}$, $\frac{2}{3}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{10}{10}$, ... $\frac{99}{100}$ або 2.

— Множжє єсть: $4 \times \frac{1}{4}$, $6 \times \frac{1}{6}$, $8 \times \frac{1}{8}$, $10 \times \frac{1}{10}$, ... $200 \times \frac{1}{200}$?

— Єсть: $\frac{1}{2}$, $\frac{2}{3}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{10}{10}$, ... $\frac{99}{100}$ або 2.

— Єсли поділимо 4 корони в гелєрах (сотиках) першу на 4, другу на 10, третю на 20, четверту на 50 рівних частин і возьмемо:

з першої $2 \times \frac{1}{4}$ маємо $\frac{1}{2}$ або $\frac{1}{2}$ корони;

з другої $5 \times \frac{1}{10}$ " $\frac{1}{2}$ " $\frac{1}{2}$ "

*) Перші три часті гледи ч. 18 „Учителя“ з р. 1894.

з третьої $10 \times \frac{1}{20}$ маємо $\frac{10}{20}$ або $\frac{1}{2}$ корони;
з четвертої $25 \times \frac{1}{100}$ „ $\frac{25}{100}$ „ $\frac{1}{4}$ „

або :

з першої $1 \times \frac{1}{4}$ маємо $\frac{1}{4}$ або $\frac{1}{4}$ корони;
з другої $1 \times \frac{1}{10}$ „ $\frac{1}{10}$ „ $\frac{1}{10}$ „
з третьої $1 \times \frac{1}{20}$ „ $\frac{1}{20}$ „ $\frac{1}{20}$ „
з четвертої $1 \times \frac{1}{25}$ „ $\frac{1}{25}$ „ $\frac{1}{25}$ „

— Если поділимо 1 копу оріхів на 6, другу на 12, третю на 18, четверту на 20 рівних частин і возьмемо :

з першої $3 \times \frac{1}{6}$ маємо $\frac{3}{6}$ т. є. $\frac{1}{2}$ копн;
з другої $6 \times \frac{1}{12}$ „ $\frac{6}{12}$ „ „ $\frac{1}{2}$ „
з третьої $9 \times \frac{1}{18}$ „ $\frac{9}{18}$ „ „ $\frac{1}{2}$ „
з першої $1 \times \frac{1}{3}$ „ $\frac{1}{3}$ „ „ $\frac{1}{3}$ „
з другої $3 \times \frac{1}{12}$ „ $\frac{3}{12}$ „ „ $\frac{1}{4}$ „
з третьої $3 \times \frac{1}{18}$ „ $\frac{3}{18}$ „ „ $\frac{1}{6}$ „
з четвертої $5 \times \frac{1}{20}$ „ $\frac{5}{20}$ „ „ $\frac{1}{4}$ „ і т. д.

— Много разів мушу взяти по $\frac{1}{4}$ літра, щоби було 1, 2, 3, 4, 5 . . . .

— 2, 4, 6, 8, 10 . . . . 200 разів по $\frac{1}{4}$ літра.

— Много разів мушу взяти по $\frac{1}{4}$ кілограма, щоби було 1, 2, 3, 4, 5 . . . . 100 кілограмів?

— 3, 6, 9, 12, 15 . . . . 300 разів по $\frac{1}{4}$ кілограма.

— Множу $\frac{1}{4}$ часть метра через 4, 8, 12, 16, 20 . . . . 400; много за кожним разом маю метрів?

— Маю 1, 2, 3, 4, 5 . . . . 100 метрів.

— Що множу за кожним разом : чисельник, чи знаменник?

— Що роблю з одержаним добутком?

— Одержаний добуток ділю через знаменник.

— Много буде кіп если :

$\frac{1}{4}$	копи помножу через	25,
$\frac{1}{2}$	„ „ „	30,
$\frac{1}{3}$	„ „ „	35,
$\frac{1}{6}$	„ „ „	500?

Відповідь : За кожним разом буде 5 кіп.

— Много єсть 5 разів $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{5}$, $\frac{1}{6}$?

— Єсть : 2, 3, 4, 5, 6 цілих.

— Много єсть : а) $18 \times \frac{1}{2}$, б) $14 \times \frac{1}{3}$, в) $16 \times \frac{1}{4}$ г) $28 \times \frac{1}{5}$?

Відповідь : а, б, в, г (за кожним разом) 10 цілих.

— Если за літер муки купець жадає $\frac{1}{4}$ корони, много заплачу за 10, 20, 30, 40, 50 літрів?

— Заплачу 10, 20, 30, 40, 50 разів по $\frac{1}{4}$ корони або : $\frac{10}{4}$, $\frac{20}{4}$, $\frac{30}{4}$, $\frac{40}{4}$, $\frac{50}{4}$ т. є. 3, 6, 9, 12, 15 копн.

— Господиня потребує денно $\frac{1}{4}$ кілограма мяса; много потребує на 3, 6, 9, 12, 15 . . . . 30 днів?

— Потребує 3, 6, 9, 12, 15 . . . . 30 разів по $\frac{1}{4}$ т. є. 2, 4, 6, 8, 10 . . . . 20 кілограмів.

— Робітник заощаджує денно з своєї плати $\frac{1}{4}$ корони; много заощадить в 10, 20, 30, 40, 50 . . . . 100 днях?

— Заощадить 10, 20, 30, 40, 50 . . . . 100 разів по $\frac{1}{4}$ т. є. 1, 2, 3, 4, 5 . . . . 10 копн.

— Если гектолітер збіжа коштує $8\frac{1}{2}$ корон то :

5 гектл. коштує $5 \times 8\frac{1}{2} = 5 \times 8 + 5 \times \frac{1}{2} = 40 + 4 = 44$ к.;

10 " " $10 \times 8\frac{1}{2} = 10 \times 8 + 10 \times \frac{1}{2} = 80 + 8 = 88$ к.;

25 " " $25 \times 8 + 25 \times \frac{1}{2} = 200 + 20 = 220$ к.

— Чого єсть більше : чи $40 \times \frac{5}{8}$ кілограмів, чи $50 \times \frac{1}{2}$ кілограма ?

— $40 \times \frac{5}{8} = \frac{200}{8} = 25$ кір., $50 \times \frac{1}{2} = 25$ кір.

— А. має $\frac{5}{8}$ копн, Б. має 12 а В. 30 разів більше як А.; много кіп має Б., а много В.?

— Б. має $12 \times \frac{5}{8} = \frac{2 \times 5}{6} = 10$ кіп;

— В. має $30 \times \frac{5}{8} = \frac{5 \times 5}{6} = 25$ кіп.

Если промір має 1 метер, то обвід кола виносить $3\frac{1}{2}$ метра; як великий обвід буде кола о промірі а) 7, б) 14, в) 21, г) 28 метрів? Відповідь:

а) Обвід має $7 \times 3\frac{1}{2} = 21 + 1 = 22$ метрів

б) " " $14 \times 3\frac{1}{2} = 42 + 2 = 44$ "

в) " " $21 \times 3\frac{1}{2} = 63 + 3 = 66$ "

г) " " $28 \times 3\frac{1}{2} = 84 + 4 = 88$ "

Б. Як множимо дробом ціле число?

$\frac{1}{2}$ рази 2, 4, 6, 8, 10, 12 . . . 100 єсть: 1, 2, 3, 4, 5, 6 . . . 50

$\frac{1}{3}$ " 3, 6, 9, 12, 15, 18 . . . 150 " 1, 2, 3, 4, 5, 6 . . . 50

$\frac{1}{4}$ " 4, 8, 12, 16, 20, 24 . . . 200 " 1, 2, 3, 4, 5, 6 . . . 50

$\frac{1}{5}$ " 5, 10, 15, 20, 25, 30 . . . 250 " 1, 2, 3, 4, 5, 6 . . . 50

$\frac{1}{19}$ " 19, 38, 57, 76, 95, 114 . . . 950 " 1, 2, 3, 4, 5, 6 . . . 50 і т. д.

Если кілограм цукру коштує 96 гелєрів то :

$\frac{1}{2}$ кір. коштує $\frac{1}{2} \times 96 = \frac{96}{2} = . . . 32$ гелєри;

$\frac{2}{3}$ " " $\frac{2}{3} \times 96 = \frac{2 \times 96}{3} = 2 \times 32 = 64$ "

$\frac{1}{4}$ " " $\frac{1}{4} \times 96 = \frac{96}{4} = . . . 24$ "

$\frac{3}{4}$ " " $\frac{3}{4} \times 96 = \frac{3 \times 96}{4} = 3 \times 24 = 72$ "

$\frac{1}{5}$ " " $\frac{1}{5} \times 96 = \frac{96}{5} = . . . 16$ "

$\frac{5}{6}$ " " $\frac{5}{6} \times 96 = \frac{5 \times 96}{6} = 5 \times 16 = 90$ "

Если кона коштує 60 гелєрів то :

$\frac{1}{2}$ коши коштує $\frac{1}{2} \times 60 = \frac{60}{2} = . . . 30$ гелєрів;

$\frac{1}{3}$ " " $\frac{1}{3} \times 60 = \frac{60}{3} = . . . 20$ "

$\frac{2}{3}$ " " $\frac{2}{3} \times 60 = \frac{2 \times 60}{3} = 2 \times 20 = 40$ "

$\frac{1}{5}$ " " $\frac{1}{5} \times 60 = \frac{60}{5} = . . . 12$ "

$\frac{4}{5}$ " " $\frac{4}{5} \times 60 = \frac{4 \times 60}{5} = 4 \times 12 = 48$ "

$\frac{5}{6}$ " " $\frac{5}{6} \times 60 = \frac{5 \times 60}{6} = 5 \times 10 = 50$ "

Метер сукна коштує 12 корон; много треба заплатити за а) $1\frac{1}{2}$, б) $2\frac{1}{2}$, в) $10\frac{1}{12}$ метрів? Відповідь:

а) за $1\frac{1}{2}$ метра $1\frac{1}{2} \times 12 = 1 \times 12 + \frac{1}{2} \times 12 = 12 + 9 = 21$ корон

б) за $2\frac{1}{2}$ метра $2\frac{1}{2} \times 12 = 2 \times 12 + \frac{1}{2} \times 12 = 24 + 10 = 34$ корон

в) за $10\frac{1}{12}$ метра $10\frac{1}{12} \times 12 = 10 \times 12 + \frac{1}{12} \times 12 = 120 + 1 = 121$ корон.

А. зібрав з поля 75 кіп збіжа; Б. зібрав $3\frac{1}{2}$ а В. $5\frac{1}{3}$ разів більше; многож кіп зібрав Б., а много В. збіжа? Відповідь:

а) Б. зібрав $3\frac{1}{2} \times 75 = 3 \times 75 + \frac{1}{2} \times 75 = 225 + 37 = 262$ кіп.

б) В. зібрав $5\frac{1}{3} \times 75 = 5 \times 75 + \frac{1}{3} \times 75 = 375 + 57 = 432$ кп.

— З 648 кілограмів соли спродав купець $\frac{1}{3}$; много кілограмів спродав, а много еще зістало? Відповідь:

Спродав: $\frac{1}{3} \times 648 = 5 \times 81 = 405$ кілограмів.

Зістало: $648 - 405 = 243$ кілограмів.

— Ремісник платить річно 126 корон комірного; много заплатить: а) за $\frac{2}{3}$, б) $\frac{5}{6}$, в) $\frac{8}{9}$ року? Відповідь?

а) За $\frac{2}{3}$ року заплатить $\frac{2}{3} \times 126 = \frac{2 \times 126}{3} = 84$ корон;

б) " $\frac{5}{6}$ " " $\frac{5}{6} \times 126 = \frac{5 \times 126}{6} = 105$ "

в) " $\frac{8}{9}$ " " $\frac{8}{9} \times 126 = \frac{8 \times 126}{9} = 112$ "

Дробом множить ся ціле число в сей спосіб, що множимо чисельником дане число, а добуток ділимо знаменником.

В. Як множить ся дріб дробом?

Чи возьмемо з половини яблука половину, чи з цілого яблука четвертину то все одно: Кажемо, що половина з половини яблука, єсть то само, що четверта часть з цілого яблука.

Чи возьмемо половину з пів аркуша, чи четверту часть з цілого аркуша, єсть все одно: кажемо, що половина з половини аркуша єсть то само, що четвертина цілого аркуша.

Дам одному половину з третини бохонця хліба; другому шесту часть з такого цілого бохонця хліба, то оба по рівній части дістали: половина з третої части бохонця, єсть так само велика, як шеста часть з цілого бохонця хліба. Числами напишемо так:

$\frac{1}{2} \times \frac{1}{3} = \frac{1}{6}$ яблука.

$\frac{1}{2} \times \frac{1}{2} = \frac{1}{4}$ аркуша.

$\frac{1}{2} \times \frac{1}{3} = \frac{1}{6}$ часть бохонця хліба.

Если метер (кілограм, літер, словом одиниця) коштує $\frac{1}{2}$ корони, то $\frac{1}{2}$ метра (кілограма, літра, словом одиниці) коштує половину з пів корони, або четверту часть з цілої корони, що числами так напишемо:

1 метер (кілограм, літер, одиниця) $1 \times \frac{1}{2} = \frac{1}{2}$ корони.

$\frac{1}{2}$ метра (кілограма, літра, одиниці) $\frac{1}{2} \times \frac{1}{2} = \frac{1}{4}$ корони.

Чи я возьму з пятої части корони (20 гелерів) половину (10 гелерів), чи з цілої корони (100 гелерів) десяту часть (10 гелерів) єсть все одно: кажу, що половина з пятої части корони єсть то само, що десята часть з цілої корони. Числами напишемо так:

$\frac{1}{2} \times \frac{1}{5} = \frac{1}{10}$ часть з цілої корони.

Если літер муки коштує $\frac{1}{5}$ часть корони, то $\frac{1}{2}$ літра коштує половину з пятої части, або десяту часть з цілої корони.

Числами напишемо так:

1 літер коштує $1 \times \frac{1}{5} = \frac{1}{5}$ корони.

$\frac{1}{2}$ літра коштує $\frac{1}{2} \times \frac{1}{5} = \frac{1}{10}$ корони.

Напишім собі еще на таблиці так:

$\frac{1}{3}$ з $\frac{1}{2}$ літра єсть $\frac{1}{3}$ з цілого літра, або: $\frac{1}{3} \times \frac{1}{2} = \frac{1}{6}$ літра.

$\frac{2}{3}$ " $\frac{1}{2}$ " " $\frac{2}{3}$ " " " " $\frac{2}{3} \times \frac{1}{2} = \frac{2}{6} = \frac{1}{3}$ "

$\frac{1}{3}$ " $\frac{1}{3}$ метра " $\frac{1}{3}$ " " " " $\frac{1}{3} \times \frac{1}{3} = \frac{1}{9}$ метра.

$\frac{2}{3}$ " $\frac{1}{3}$ " " $\frac{2}{3}$ " " " " $\frac{2}{3} \times \frac{1}{3} = \frac{2}{9}$ "

$\frac{1}{3}$ " $\frac{1}{2}$ " " $\frac{1}{3}$ " " " " $\frac{1}{3} \times \frac{1}{2} = \frac{1}{6}$ "

$\frac{1}{2}$ з $\frac{1}{2}$ копн єсть $\frac{1}{20}$ з цілої копн, або $\frac{1}{2} \times \frac{1}{2} = \frac{1}{20}$ копн.

$\frac{2}{3}$ " $\frac{1}{2}$ " " $\frac{3}{20}$ " " " " $\frac{2}{3} \times \frac{1}{2} = \frac{3}{20}$ "

$\frac{3}{4}$ " $\frac{2}{3}$ " " $\frac{6}{20}$ " " " " $\frac{3}{4} \times \frac{2}{3} = \frac{6}{20}$ " і т. д.

Бєли копа капуети вистарчить господарини на $\frac{1}{3}$ місяця, то:

а) $\frac{1}{2}$ копн вистанє на половину з $\frac{1}{3}$ місяця, або на $\frac{1}{6}$ часть з цілого місяця;

б) $\frac{1}{3}$ копн вистанє на пьту часть з одної третої, або на $\frac{1}{15}$ часть з цілого місяця;

в) $\frac{2}{3}$ копн вистанє на $\frac{2}{3}$ з $\frac{1}{3}$, або на $\frac{2}{15}$ части з цілого місяця;

г) $\frac{1}{10}$ копн вистанє на $\frac{1}{10}$ з $\frac{1}{3}$ части або $\frac{1}{30}$ з цілого місяця;

д) $\frac{7}{10}$ копн вистанє на $\frac{7}{10}$ з $\frac{1}{3}$ части, або на $\frac{7}{30}$ з цілого місяця.

То само числами:

1 копа вистанє на $1 \times \frac{1}{3} = \frac{1}{3}$ місяця

а) $\frac{1}{2}$ копн " " $\frac{1}{2} \times \frac{1}{3} = \frac{1}{6}$ "

б) $\frac{1}{3}$ " " " $\frac{1}{3} \times \frac{1}{3} = \frac{1}{9}$ "

в) $\frac{2}{3}$ " " " $\frac{2}{3} \times \frac{1}{3} = \frac{2}{9}$ "

г) $\frac{1}{10}$ " " " $\frac{1}{10} \times \frac{1}{3} = \frac{1}{30}$ "

д) $\frac{7}{10}$ " " " $\frac{7}{10} \times \frac{1}{3} = \frac{7}{30}$ " і т. д.

За метер картану платить ся 45 гелєрів, много за 8 дециметрів тогож картану?

Відповідь: Бєли за 10 дециметрів картану плачу 45 гелєрів, то за 2 дециметри (пьту часть з десяти дециметрів) заплачу пьту часть з 45 гелєрів т. є. 9 гелєрів, а за $4 \times 2 = 8$ дециметрів $4 \times 9 = 36$ гелєрів.

То само дробом звичайним:

45 гелєрів $= \frac{45}{100} = \frac{9}{20}$ корони;

8 дециметрів $= \frac{8}{10} = \frac{4}{5}$ метра.

Бєли метер коштує $\frac{9}{20}$ корони, то $\frac{1}{5}$ часть метра коштує пьту часть $\frac{9}{20}$ або $\frac{9}{100}$ з цілої корони, а $\frac{4}{5}$ чотири рази по $\frac{9}{100}$ т. є. $\frac{36}{100} = \frac{9}{25}$ корон.

Числами:

1 метер . . . . . $1 \times \frac{9}{20} = \frac{9}{20}$ корони

$\frac{1}{5}$ метра . . . . . $\frac{1}{5} \times \frac{9}{20} = \frac{9}{100}$ "

$\frac{4}{5}$ " . . . . . $\frac{4}{5} \times \frac{9}{20} = \frac{36}{100} = \frac{9}{25}$ корони

З а д а ч і.

1. Як множить ся дріб дробом?

Бєли множимо чисельник чисельником, а знаменник знаменником.

2. А. має 35 $\frac{1}{2}$ корон, Б. 10 рази більше; много корон має Б.? Відповідь: 355 корон.

3. Посадив 28 гектолїтрів бараболь, зібрав 5 $\frac{1}{2}$ разів більше; скілько гектолїтрів бараболь зібрав? Відповідь:

Зібрав: $5\frac{1}{2} \times 28 = 5 \times 28 + \frac{1}{2} \times 28 = 140 + 20 = 160$ гектолїтрів.

4. За черевики заплатив 9 корон, за чоботи 2 $\frac{1}{2}$ рази більше; много коштували чоботи? Відповідь:

Чоботи коштували $2\frac{1}{2} \times 9 = 2 \times 9 + \frac{1}{2} \times 9 = 18 + 6 = 24$ корон.

5. З 1000 копиць сїна забрала вода $\frac{1}{8}$; много копиць лишило ся на луцї? Відповідь:

Вода забрала: $\frac{1}{8} \times 1000 = 7 \times 125 = 875$ копиць.

Лишило ся: $1000 - 875 = 125$ копиць.

6. Гінчай накупив вепрів за 900 корон, а продав всі гуртом за $2\frac{1}{2}$ рази більше квоту; а) много взяв за весь товар? б) много на нїм заробив? Відповідь:

За весь товар взяв: $2\frac{1}{2} \times 900 = 2 \times 900 + \frac{1}{2} \times 900 = 1800 + 200 = 2000$ корон.
Заробив: $2000 - 900 = 1100$ корон.

7. Посїяв $1\frac{1}{2}$ рази більше ячменю ніж жита, $1\frac{1}{3}$ рази більше вівса ніж ячменю; многож посїяв ячменю, а много вівса, если жита посїяв 18 гектолітрів? Відповідь:

Ячменю посїяв: $1\frac{1}{2} \times 18 = 1 \times 18 + \frac{1}{2} \times 18 = 18 + 9 = 27$ гектолітрів.

Вівса посїяв: $1\frac{1}{3} \times 27 = 1 \times 27 + \frac{1}{3} \times 27 = 27 + 9 = 36$ гектолітрів.

8. Заміняв 25 гектолітрів пшениці за жито; многож дістає гектолітрів жита, если за 1 гектолітер пшениці дістає $1\frac{1}{4}$ гектолітра жита? Відповідь:

За 1 гектолітер пшениці $1 \times 1\frac{1}{4} = 1\frac{1}{4}$ гкл. жита;

за 25 гектолітрів пшениці $25 \times 1\frac{1}{4} = 30$ гкл. жита.

9. Кільограм цукру коштує 80 гелерів; много коштує: а) $2\frac{1}{2}$, б) $3\frac{1}{2}$, в) $8\frac{1}{2}$, г) $11\frac{1}{2}$ кільограмів? Відповідь:

а) 2; б) 3; в) 7; г) 9 корон.

10. А. потребує на 3 дні $8\frac{1}{2}$ корон, Б. на 2 дні $5\frac{1}{2}$ корони; котрий видасть місячно більше? Відповідь:

А. видасть місячно $\frac{20}{3} + 8\frac{1}{2} = 10 + 8\frac{1}{2} = 18\frac{1}{2}$ корон;

Б. " " $\frac{20}{3} + 5\frac{1}{2} = 10 + 5\frac{1}{2} = 15\frac{1}{2}$ " "

11. 12 косарів потребує до скошення луки а) $5\frac{1}{2}$, б) $8\frac{1}{2}$, в) $10\frac{1}{2}$ днів; многож потребував би днів оден косар? Відповідь:

В кождім разі 12 рази довшого часу: а) 68; б) 106; в) 125 днів.

12. 1 корона має . . . . . 100 гелерів;

$\frac{3}{4}$ корони має $\frac{3}{4} \times 100 = 3 \times 25 = 75$ "

$\frac{4}{5}$ " " $\frac{4}{5} \times 100 = 4 \times 20 = 80$ "

$\frac{19}{20}$ " " $\frac{19}{20} \times 100 = 19 \times 5 = 95$ "

13. Много літрів буде: а) $\frac{1}{10}$, б) $\frac{1}{11}$, в) $\frac{1}{12}$, г) $\frac{1}{13}$ гектолітрів: Відповідь: а) 22; б) 44; в) 45; г) 46 літрів.

14. Много ґрамів буде: а) $\frac{1}{10}$, б) $\frac{1}{11}$, в) $\frac{1}{12}$, г) $\frac{1}{13}$, д) $\frac{1}{14}$ кільограма?

Відповідь: а) 625; б) 252; в) 940; г) 990; д) 998 ґрамів.

15. Много єсть місяців: а) $\frac{1}{10}$, б) $\frac{1}{11}$, в) $\frac{1}{12}$, г) $\frac{1}{13}$ року? Відповідь:

а) 10; б) $5\frac{1}{2}$; в) $11\frac{1}{2}$; г) $9\frac{1}{2}$ місяців.

16. За кільограм свїчок церазинових жадає купець $1\frac{1}{2}$ корони; много потреба заплатити а) за $\frac{1}{2}$, б) $\frac{1}{3}$, в) $\frac{1}{10}$ кільограма? Відповідь:

За 1 кґр. $1 \times \frac{1}{2} = 1\frac{1}{2}$ корони.

а) за $\frac{1}{2}$ кґр. $\frac{1}{2} \times \frac{1}{2} = \frac{1}{4}$ корони.

б) за $\frac{1}{3}$ кґр. $\frac{1}{3} \times \frac{1}{2} = \frac{1}{6}$ корони.

в) за $\frac{1}{10}$ кґр. $\frac{1}{10} \times \frac{1}{2} = \frac{1}{20}$ корони.

17. Перемініть в повисшій задачі корони на гелери, а кільограми на декаґрами і відповіджте на подані питання! Відповідь:

$1\frac{1}{2}$ корони = 150 гелерів;

$\frac{1}{2}$ кільограма = 50 декаґрамів;

$\frac{1}{3}$ " = 60 "

$\frac{1}{10}$ " = 70 "

Тепер кажемо так:

100 декаґр. коштує 150 гел.

10 декаґр. коштує 15 гел.

5×10 декатр. коштує $5 \times 15 = 75$ гел.

7×10 декатр. коштує $7 \times 15 = 105$ гел.

18. Перемінуйте в задачі 9-тій гелери на корони і відповіджте на подані питання! Відповідь:

80 гелерів $= \frac{80}{10} = 8$ корони.

За 1 кгр. $1 \times \frac{1}{10} = \frac{1}{10}$ корони.

а) за $2\frac{1}{10}$ кгр. $2\frac{1}{10} \times \frac{1}{10} = \frac{21}{10} \times \frac{1}{10} = \frac{21}{100} = 2$ корони;

б) " $3\frac{1}{10}$ " $3\frac{1}{10} \times \frac{1}{10} = \frac{31}{10} \times \frac{1}{10} = \frac{31}{100} = 3$ корони;

в) " $8\frac{1}{10}$ " $8\frac{1}{10} \times \frac{1}{10} = \frac{81}{10} \times \frac{1}{10} = \frac{81}{100} = 7$ корон;

г) " $11\frac{1}{10}$ кгр. $11\frac{1}{10} \times \frac{1}{10} = \frac{111}{10} \times \frac{1}{10} = \frac{111}{100} = 9$ корон;

19. ~~10~~ єсть більше чи $\frac{1}{10}$ з 15 штук, чи $\frac{1}{10}$ з 45 штук?

— Все одно: 10 штук.

20. Що волиш, чи $\frac{1}{10}$ з $\frac{1}{10}$, чи $\frac{1}{10}$ з $\frac{1}{10}$ копн?

— $\frac{1}{10}$ з $\frac{1}{10}$ єсть: $\frac{1}{10} \times \frac{1}{10} = \frac{1}{100} = \frac{1}{10}$ копн (10 штук);

$\frac{1}{10}$ з $\frac{1}{10}$ єсть: $\frac{1}{10} \times \frac{1}{10} = \frac{1}{100} = \frac{1}{10}$ копн (10 штук).

21. Що єсть більше з цілости (одиниці):

а) чи $\frac{1}{10}$ з $\frac{1}{10}$, чи $\frac{1}{10}$ з $\frac{1}{10}$;

б) чи $\frac{1}{10}$ з $\frac{1}{10}$, чи $\frac{1}{10}$ з $\frac{1}{10}$;

в) чи $\frac{1}{10}$ з $\frac{1}{10}$, чи $\frac{1}{10}$ з $\frac{1}{10}$;

г) чи $\frac{1}{10}$ з $\frac{1}{10}$, чи $\frac{1}{10}$ з $\frac{1}{10}$?

Відповідь:

а) $\frac{1}{10}$ з $\frac{1}{10} = \frac{1}{10} \times \frac{1}{10} = \frac{1}{100}$;

$\frac{1}{10}$ з $\frac{1}{10} = \frac{1}{10} \times \frac{1}{10} = \frac{1}{100}$;

Так само: б) $\frac{1}{10}$; в) $\frac{1}{10}$; г) $\frac{1}{10}$ з цілої одиниці.

22. Кільограм одного товару стоїть 60, другого 90 гелерів; за щож більше потреба заплатити: чи за 60 декаграмів першого, чи за 40 декаграмів другого? Відповідь:

З першого 100 декатр. стоїть: 60 гелерів;

" " 10 " " 6 "

" " 6×10 декатр. стоїть: $6 \times 6 = 36$ гелерів;

" другого 100 декатр. стоїть 90 гелерів;

" " 10 " " 9 "

" " 4×9 декатр. стоїть: $4 \times 9 = 36$ гелерів.

23. Кільограм одного товару стоїть $\frac{1}{10}$ а другого $\frac{1}{10}$ корони; многож заплатиш за $\frac{1}{10}$ першого а $\frac{1}{10}$ другого кільограма? Відповідь:

За кільограм першого $1 \times \frac{1}{10} = \frac{1}{10}$ корони;

" $\frac{1}{10}$ " $\frac{1}{10} \times \frac{1}{10} = \frac{1}{100}$ "

" кільограм другого $1 \times \frac{1}{10} = \frac{1}{10}$ корони;

" $\frac{1}{10}$ " $\frac{1}{10} \times \frac{1}{10} = \frac{1}{100} = \frac{1}{10}$ корони.

(Дальше буде).

НОВИНКИ.

— Відзначено. Є. В. Цісар надав краюому інспекторови шкіл Людомилowi Германови у Львові ордер залізної корони III-сї класи.

— Проф. М. Грушевский іменований членом-кореспондентом історично-філософичної секції академії наук в Кракові.

— В учительських семінаріях розпочнуть ся сего року іспити зрілости в такім порядку: в Тарнові 24 мая, в Ряшеві 4 червня, в Кракові 7 червня, в Станиславові і Тернополи 24 червня, а у Львові 2 липня; в женських семінаріях: в Кракові 15 червня а у Львові і в Перемишлях 4 липня.

— Про похорон бл. п. Антона Рибачека, управителя школи в Микулинцях, пишуть до „Діла“: Похорон многозаслуженого патріста-діятеля відірвання ся величаво дня 25 цвітня с. р. перед полуднем при участі публіки місцевої, міщан і інтелігенції, поближких учителів, ц. к. старости з Тернополя (котрий скористав з нагоди асентерунку в Микулинцях) і інспектора шкільного, при асистії сімох священників, чотирох руских і трех латинських (двох місцевих і кс. Цозля з Тернополя) під проводом о. Евстахія Цурковського пароха з Настасова, котрий заступав в чинї тим недужого під той час пароха місцевого о. М. Павлика. З руских священників прибули: оо. Цегельський парох Струсова, Сірко сотрудник з Ладичина і Гарматій сотрудник з Настасова. Мощі спроводжались до церкви дорогою воколо ринку а не просто через дорогу протиставленої церкви. Служб Божих було три: одна тиха латинська а дві рускі, тиха і співана, котру правив о. Цурковский. В часі походу і підчас служби Божої співав хор, до заведення котрого з-між читальників покійник головнио причинив ся. За домовиною ступала молодіж шкільна з вінцем несеним двома школяриками красно пристрояними. Над могилою виголошено три бесіди. Промовляли: о. Цурковский, п. Юрій Геців учитель з Тернополя і Стефан Абрагамовський міщанин в імені читальні микулинської. О. Цурковский, яко свідомий місцевих обставин звеличав достойно простору, довеслу і ревну діяльність покійника, віддав належну ему послідну честь як і признание тим, котрі віддали ему послідну прислугу. Бесіди хоч тривала годину, слухали всі уважно і радіючись висказом тої почести, яку кожний при посліднім цілованю відчував для покійника. О. Цурковский відозвав ся до учителів, щоби вступили сьміло в слїди покійного, щоби не були трусами в справах широ народних, бо ось присутність ц. к. старости на сїм похоронї показує, що діло честне таки знаходить признание. — П. Геців попрацював покійника в імені учительства горячим словом. — Найгарятіше і найбільше трогаче вражінє викликала бесіда міщанина п. Абрагамовського, котрий мов сирота по покійнику заголосив, а за ним залякало усе міщанство, кидаючи груди на домовину свого добродія і друга. Діла покійного між живими не погубають і дадуть мир душі его. Справді хороша кінчина смирного народного учителя, перенятого на скрізь бажанєм добра братії своїй. Позавидувати може не оден достойник! — *Щирий.*

— **Честь кому честь!** На посліднім засіданю головного відлзу товариства „Пресвіті“ заступник голови о. Ал. Торонський, відірвши засіданє, присвятив сердечну теплу згадку помершому недавно патрістови бл. п. Антонови Рибачекови управителеви школи в містечку Микулинцях, б. голові тамешної звірцевої читальні і каси позичкової, взагалї пресвітителеви і організаторови міщанства а великому прихильникови товариства „Пресвіті“. Зібрані члени встали з місць почтили пам'ять покійного і сю заяву почести написано на пам'ятку до протоколу. Дай Боже, щоби між руским учительством було як найбільше рівних ему приятелів народові!

— Інспектором шкільним для шкіл народних у Львові (на місце Мечислава Барановського, іменованого директором жіночої семінарії учительської у Львові) має стати — директор гімназії Товарський, а другим інспектором (для шкіл жіночих) директор Фенгара (Fafara).

— **Жіноча гімназія у Львові** — завдяки жертві одної Польки п. К. з Росії, котра зложила на сю ціль 30.000 рублів — зможе бути створена дуже вже і від вересня с. р. очевидно лиш перша класа, до котрої приймали би учениць по скінченню школи видільової. Всіх клас гімназії було би шість. Персонал учительський дібрав би ся з учителів гімназійних плачених з процентів від казначейства 30.000 рублів і з такої від учениць. По віденській і прагській була би третя гімназія жіноча в Австрії. Плани наку для львівської гімназії вже укладає ся, а опікуватись нею буде, товариство учителів шкіл середних.

— **Мощі бл. п. Опелана Огоновського** будуть заходом родичи перенесені в другий половинї мая с. р. до мурованого гробу. Рівночасно поставлять на гробі незабутнього покійника гарний пам'ятник.

— **Школа деревного промислу в Коломиї** має тепер 41 учеників, між ними по десять токарів, різьбарів і столярів, та і одного надзвичайного ученика столяра. В бурей пришколі єсть уміщених 11 учеників, а инші дістають підмоги. Міністерство призначило на підмоги в сїм році 200 зр. Деякі дістають

підмоги від повітових виділів (один від сьятинського 50 зр. а другий від підгаєцького 20 зр.). В школі вироблюють ся також на замовлене меблі та і різні домашні знадобки.

— В справі курсу для учителів шкіл видільових з I групи у Львові, котрий розпочинаєсь 1 вересня с. р. видала Рада шкільна краєва слідуючу постанову по поводу різних сумнівів і поголосок, які в тій справі ходили: „З уважного прочитання конкурсу оголошеного дня 18 марта с. р. ч. 4134, виходить, що зі згляду на потреби цього краю, признане є першєнство принятия на курс видільовий учителям львівским, що осьвідчать готовість обняти посади на провінції, і що на той курс видільовий приняті будуть і можуть подавати ся такі учителі львівські сталі і тимчасові, котрі не зложать такої декларації. Число фреквентантів курсу львівського ані провінціональних не зістало з горі означене, бо ц. к. Рада шкільна краєва означить доперва тогди, коли буде знати, кілько місць тимчасових опорожнить ся у Львові з початком року шкільного 1895/6

По мысли порученя п. к. Ради шкільної краєвої з дня 18 марта 1895. ч. 4134 має ц. к. Рада шкільна окружна, предлагаючи число посад, які опорожнити ся мають, не спускати з ока згляду на тих учителів тимчасових львівських, котрі спосібностями своїми і аплікацією дають надію, що відповідать цілковито вимогам школи народної міської. Тих учителів належить не тільки задержати на їх посадах, але також передовсім і пропонувати на курс видільовий. На число посад, що мають опорожнити ся, зложать ся проте: посади надетатові, що мають прибути з початком року 1895/6 в наслідок зросту числа дітей учащихся ся; — дальше посади надетатові, які займають по школах мужеск их учительки, що в столиці з богато зглядів є аномалією, — вкінці також посади надетатові, котрі опорожняють ся природним способом, або з котрих увільнені зістануть учителі тимчасові, котрі заданю своему не вдовольнили.

Учительки тимчасові, що учать тепер в школах мужеских, може ц. к. Рада шкільна окружна помістити при школах жіночих, або мішаних дуже легко з початком року шкільного 1895/6, бо число тих учительок є невелике.

Вкінці осьвідчає п. к. Рада шкільна краєва, що на курс видільовий з групи I будуть приняті учителя, котрі мають вже іспит видільовий з тої групи однаков без язика німецького, в цілі доповнення екзамену з того предмету.“

Постанови властий шкільних.

— Краєва Рада шкільна ухвалила на засіданю з дня 29 н. ст. цвітня між иншим: Устроїти однокласову школу народну під 1 н. ст. вересня 1895 в Пузасівцях повіта станиславівського; вилучити громаду Хромогорбів пов. стрийського, з округу народної школи в Любінцях і устроїти в Хромогорбах окрему школу народну під 1 н. ст. вересня 1895; прийняти до відомости справозданє краєвого інспектора шкільного з лєстрації рускої гімназії у Львові.

Наука, штука і література.

— На конкурс розписаний сего року редакцією „Зорі“, напіло 11 оповідань і одна поема. Оповідання мають заголовки: Хатка в балці, Весняні бурі, За длі загального добра, Градобур, Перша заповідь церковна, З єї дневника, Олюв'яка, Золоте серце, Роман князь галицький, Бобо і Розійшли ся, а поема зве ся: Сирота. До спілки праць запрошено д-ра Івана Франка, д-ра Ол. Колесу і проф. Василя Білецького.

Премією з фондаций Стефана Дубравського наділив виділ тов. „Просьвіти“ працю адвоката д-ра Чайковського п. з. „Образ гонору“, визнавши, що ся праця в формі популярного оповідання містить в собі важну науку для людю, а притім єсть гарною студією з життя нашого народу. Нагородженє оповіданє вийшло вже з друку коштом „Просьвіти“.

— **Франтішек Ржегорж**, вістий етнограф чеський і щирий прихильник нашого народу, помістив в числі 22-ім Svelozor-a з сего року замітку п. з. Na rusinskem hřbitove (кладовищі) o Velikonocih, пояснюючу шість характеристикних фотографічних знімків. Перша фотографія з Волюнова в повіті жадачівській представляє задушне богослуження під голим небом, а даліше нять з Денисова в повіті тернопольській представляють читаня евангелія на гробі, молитву сезан за померших, розмову на гробах по молитві, жебраків та жебрачок, дожидаючих милостині, вкінці обділюване жебраків милостинєю.

— **Юрія Федьковича** оповідає: „Тря, як рідні брати“ вийшло в Москві в російським перекладі Н. Златовратского. Друковано єго там в 12.000 примірниках! У нас би тільки не розкупили.

— **Твори Квітки-Основ'яненка**, як доносить „Зоря“, набувають в Росії все більшою та більшою популярности, — час робить своє, хоч як вороги наші старають ся притакувати все українське. Часопись „Южный край“ каже, що виданя тих творів, зроблене харківським повітовим земством, беруть в комісії сусідні земства — полтавське, александрівське, миргородське і иньші, щоб розповсюдити по школах свого обсягу. Дирекція народних шкіл терської області закупила також твори Квітки для своїх шкіл. Квітку дає та часопись, побачивши нині на столі кожної інтелігентної родини на полудня Росії. В тім факті бачимо радістний об'яв симпатий громадських до нашого рідного слова. Дай лиш, Боже, щоб він розвивав ся і даліше в тім напрямі. Українцям треба як найсильніше піддержувати такі об'яви.

Оголошене стипендії імені Тараса Шевченка.

Хотячи звеличити пам'ять гейця України-Руси Тараса Шевченка, зібрано за почином патріотичної рускої молодіжи а заходом Головного Виділу Товариства „Просьвіта“ у Львові потрібний фонд на утвореня стипендій імені Тараса Шевченка, до чого головню причинили ся уряджувані що року на ту ціль вечериці. Коли-ж з початком року 1895-ого зібраний фонд дійшов до квоти 2.500 зр. а. в. постановив Головний Виділ Товариства „Просьвіта“ у Львові на своїм засіданні з дня 20 н. ст. лютого 1895 р. впровадити в життя на вічні часи віддільну стипендію під назвою „Стипендія імені Тараса Шевченка“, приймаючи на себе по мысли заявленої волі жертводавців виключний заряд той-ж стипендій, котру надавати буде що-річно під слідуючими умовами:

I. З доходів майна сеї стипендії, почавши від 1 липня 1895 року, надавати ся буде тепер одна запомога стипендійна в річних 100 зр. а. в., котрі будуть виплачувані в двох піврічних частях по 50 зр. а. в. Наколи призрають ся даліші доходи до висоти потрібного капіталу, до чого зроблено вже початок датком Товариства академічного „Ватра“ у Львові, тогди квота річної запомоги стипендійної буде відповідно підвищена.

II. О сю запомогу стипендійну можуть убігати ся передовсім убогі талановиті літерати і артисти рускої народности, як також убога талановита молодіж рускої народности, що по укінченню шкіл висших віддає ся спеціальним студиям науковим.

III. Сю запомогу буде надавати Головний Виділ Товариства „Просьвіта“ у Львові кожного року.

IV. Молодіж позістаючи в закладах публичних має вносити подання о наданя той запомоги стипендійної через дотичні заклади, а всі иньші убігаючи ся безпосередно до Головного Виділу Товариства „Просьвіта“ у Львові.

V. Подання о наданя сеї запомоги стипендійної в році біжучім, як також в роках слідуючих, мають увійти до Головного Виділу Товариства „Просьвіта“ у Львові найдаліше до дня 31 мая дотичного року.

За Головний Виділ Товариства „Просьвіта“ у Львові дня 8 н. ст. марта 1895 року.

А. Торонський.

А-р Костя Лещицький.

О П О В І Щ Е Н Ї.

Товариство „Шкільна Поміч“ в Коломиї, щоби прийти в поміч родичам посилаючим діти до шкіл коломийських, отворює з слі-
дуючим роком шкільним інститут, в котрім поміщена молодіж
мала би крім відповідного мешкання і удержання — вітцівську опіку, належ-
ний нагляд і поміч в науці. Важність такого інституту єсть незаперечима,
тож виділ не уважаючи на ніякі упередження а навіть на есентуальну страту,
хоче заопікувати ся молодіжню і не пожалує труду, щоби взятий на себе
обовязок сповинити.

В склад виділу входять: проф. А. Сальо яко голова, управитель
рускої гімназії С. Недільський, о. К. Кульчицький, проф. Л. Дольницький, Ю.
Гнатюк, сов. Т. Заячківський і д-р В. Кобринський.

Оплату місячну постановлено 15 ар. (для біднійших може бути
знижена) і конкурс з поданем числа вільних ще місць буде небавом оголоше-
ний. Зголошеня приймають ся вже тепер за надісланем 3 ар. на перші
потреби.

Рівночасно оголошує виділ конкурс на надзирателя домо-
вого (есентуально може бути і жінчина), котрим мусить бути особа інте-
лігентна, котра хоче, за умовленою надгородою, посвятити ся справам ін-
ституту. Зголошеня з поданем дотеперішного занятя і умовій просимо надси-
лати до Виділу найдалше до кінця мая с. р.

Від Виділу „Шкільної Помічі“ в Коломиї 1 мая 1895.

І з о н к у р с и.

Ч. 9401.

Сам оголошує ся конкурс на посаду учителя школи вправ з рускою мо-
вою викладовою при ц. к. семінарії учительській в Теріополі і на таку посаду
при ц. к. семінарії учительській в Теріополі.

До обох тих посад привязані суть права і побори прислугуючі учителям
шкіл вправ при ц. к. семінаріях учительських на підставі устав державних з д.
19 марта 1872 (Дн. з. д. Ч. 28) і з дня 15 цвітня 1873 (Дн. з. д. Ч. 48).

Від кандидатів, убігаючих ся о ті посади вимагає ся доказів відомостей
на учительч. шкіл виділових з мовою викладовою рускою, докладного знання мови
польскої і доказів відбутої що найменше п'ятилітної практики учительскої в шко-
лах публичних.

Кандидат, що сповняють обовязки учительські в публичних школах на-
родних і що хотять, щоби літа служби дотеперішної були їм вчислені на тій по-
саді не тільки до загального числа літ служби, але також до призвання додатків
пятилітних по мысли §§. 2 і 5 уст. дер. з дня 19 марта 1872 (Дн. у. д. Ч. 28)
мають в поданнях своїх виразно осьвідчити, чи і в якім обемі в разі іменована
рефлектують до признання корисний, які допущені суть уставою по мысли §. 5.
тої устави.

Подання зосмотрені в потрібні документи і в виказ служби відбутої на-
лежить внести до ц. к. Ради шкільної краюї за посередством відповідних властей.

З ц. к. Ради шкільної краюї.

У Львові дня 23 цвітня 1895.

— Окр. Рада шк. у Львові оголошує конкурс:

1. На посаду старшого учителя при 5-кл. школі в Щирці (вимаганий
іспит виділовий або курс рисунковий).

2. На посади управителів при 4-кл. школі в Заваретиніві, 3-кл. школі
в Зубри, 2-кл. школі в Зимній воді і при 2-кл. школах в Дублянах і Підберізцах.

3. На посади самостійних учителів при 1 кл. школах в Сигівіці Борках
Домініканських, Борках Інівських, Хоросві старім, Чорномовичах, Черепині, Чи-
жикові, Добранах, Глуховичах ad Бродки, Глуховичах ad Гаї, Горбачах, Гу-
менці, Яричеві старім, Костіві, Кожачах, Кугасві, Милошовичах, Містках, Па-

сіках Зубрецьких, Підтепнім, Підлісках малих, Полянці, Селисках, Товщеві, Вульці-Гамулець і Загірю.

4. На посади молодших учителів а) при 4 кл. школах в Сокильниках і Замаретинові, б) при 3-кл. школах в Білці шляхотській, Ланах і Миклашіві і в) при 2-кл. школах в Борщовичах, Давидові, Дмитрію, Дублянах, Газях, Германові, Гривовичах, Головиці. Кротошній. Лісневичах, Наварії, Пякуловичах, Підберезцях, Підборцях, Поршні, Прусах, Пустомитах, Раківці, Ременові, Содолиці і Зашкові.

Речинець подань до 10 червня с. р.

— Окр. Рада шкільна в Тернополі розписує сим конкурсу:

а) на посаду управителя мішаної школи 4-класової в Микулинцях (450 зр., додаток і помешкане);

б) на посаду молодшого учителя при тій школі (300 зр. і 10% додатку).

Речинець подань до 8 червня 1895.

— Окр. Рада шкільна в Борщеві розписує конкурсу на посаду учителя при 1-кл. школі в Зеленицях.

Речинець до кінця мая 1895.

— Окружна Рада шкільна в Гусятині розписує конкурсу на посаду учителя релігії гр. к. обр. при 5 кл. школі мішаній в Гусятині (від 1 вересня 1895).

Речинець до 31 мая с. р.

„ДЗВІНОК“

письмо ілюстроване для дітей і молодіжи.

Передплата 4 зр., 2 зр., 1 зр.

Цілорічні передплатники отримують за доплатою 25 кр. на опаківань і оплату поштової премії: Лисенка: Коза-дерева — ком. оперетки на фортеп'яні до сьвіту.

Адміністрація „Дзвінка“: у Львові улиця Академічна ч. 8.

Через усі книгарні до набутия
DER STEIN

DER WEISEN

ілюстроване півмісячне письмо для дому і родини, забави і поучення в всіх галузях науки.

Семий річник 1895.

1 і 15 кожного місяця виходить один зошит
в обемі 4 аркушів великого формату з 30—40 ілюстраціями, при тім образи на цілу сторону і таблиці.

Кожний зошит коштує тільки 30 кр.

Чверть річно 1 зр. 80 кр., піврічно 3 зр. 60 кр., річно 7 зр. 20 кр.

12 зошитів становлять цілий том.

Річно 24 зошити з 1.000 ілюстраціями.

В прекрасній оправі оригінальний коштує том 5 зр.

До тепер є 6 річників, значить 12 томів.

Кожний річник або том можна набути окремо.

A. Hartleben's Verlag Wien.

Видав „Руске товариство педагогічне“. — За редакцією відомого Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імена Шевченка, під надзором К. Беднарського.

Передплата:

на рік року 1 ар.
60 кр., на ці-
лий рік 3 ар.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУССКОГО ТОВАРИЩЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО.

Редакция
ул. Чарнецкого
ч. 26.Администрация
ул. Академична
8.Неопечатані ре-
кламні без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Віймки з жерел до історії України-Руси.

Подає М. Грушевський.

(Дальше).

XVIII. Умова ки. Ігоря з Візантією.

Умова ся, перехована в літописи початковій під р. 945, з'являє ся тут наслідком щасливого походу Ігоря на Візантію 944 р., що виратував славу руску, понижену нещасливим походом р. 941. Сей похід 944 р. доволі певний, его уважають декотрі учені за легенду, і дуже правдоподібно, що ми дійсно маємо вигадку, що мала виратувати честь руску, або покручене в народній пам'яті оповідане про похід з р. 941, подібно як і похід Святослава в легенді літописній представлено щасливим і вдатним. Та й умова сама, своїм змістом не показує, щоб була наслідком якоїсь перемоги рускої, навпаки — права купців руских значно зменшені, а руский князь має давати Візантії військову поміч; справедливо зауважено також, що тим часом як в ум. 911 р. князю рускому дано титул сьв і-гlosti, в умові 944 (як і в умові 971 р.) сего нема вже. Дати умова не має, але дата літописна цілком можлива: Роман, що правив разом з Костянтином, перестав бути імператором в грудні 944 р. (по визант. лічбі — 945), отже як прийняти дату літописну, то умова була уложена в чотирох останніх місяцях 944 р. Подаю її з Іпатською літоп., як і попереді.

Въ лѣто 6453. Присла Романъ и Костянтинъ и Стефанъ послы къ Игореву построи мира прѣваго; Игорьъ же глаголавъ съ нимъ(и) о мирѣ. Посла Игорьъ мужи свои къ Роману, Романъ же събра бояры и сановники. И привадоша Руския послы, и повелѣша глаголати и писати обоихъ рѣчи на харотью: равно другаго свѣщанія, бывшаго при цари Романѣ, и Костянтинѣ, Стефанѣ, христовлюбивыхъ владыкъ:

1) Мы отъ рода Рускаго слы¹⁾ и госте: ²⁾ Иворъ, соль Игоревъ, великаго князя Рускаго, и обѣщали сии: Вуефастъ — Святославъ, сына Игореву, Искусевъ — Ольги княгини, Слуды — Игоревъ, нетий Игоревъ, Ульбъ — Володиславъ, Каницаръ — Предславинъ, Шигоберъ — Съфандръ, жены Ульбовы, Прастенъ — Турдуви, Либиаръ — Фастовъ, ⁴⁾ Гримъ — Сфирковъ, Прастѣнь — Якунь, нетий Игоревъ, Кары — Тудковъ, Каршевъ — Тудоронъ, Егри — Ерлисковъ, ⁵⁾ Войстовъ Иковъ, ⁶⁾ Истръ Яминдовъ, ⁷⁾ Ятьвягъ Гунаревъ, [Прастѣнь Берновъ], Шибьридь Алданъ, Колъ Клековъ, Стегги Ето-

¹⁾ Тут і далі в Іпат. поправлено на послы. ²⁾ В деяких пізнійших госте стоїть після: обѣщали сии. ³⁾ Або: Либи — Арѣфастовъ. ⁴⁾ Вар.: Евлисковъ. ⁵⁾ Се поправляють: Воистъ Воиковъ. ⁶⁾ Вар.: Аминодовъ.

новъ, Сфирка, Алвадъ Гудовъ, Фудри Тулбовъ,¹⁾ Муторъ Утинъ, кунцъ Адуно, Адолбъ, Ангивладъ, Улбъ,²⁾ Фрутанъ, Гомолъ, Куци, Емигъ, Турбидъ, Фурьстивъ, Бруны, Роалдъ, Гунастръ, Фрастивъ, Ингелдъ, Турберъ, и другий Турберъ, Улбъ, Турбенъ,³⁾ Моны, Руалдъ, Сивъ, Стиръ, Аданъ, Тилъ,⁴⁾ Алубкаръ,⁵⁾ Сивъ,⁶⁾ Вузелъ, Исинько бирчъ,⁷⁾ посланни отъ Игоря великаго князя Рускаго, и отъ всея княжы, и отъ всѣхъ людей Руское земли.⁸⁾ И отъ тѣхъ заповѣдано обновити ветхый миръ и⁹⁾ ненавидящаго добра въраждолюбца дьявола разорити, отъ много лѣтъ, утвердита любовь межю Грѣки и Русью. И великий нашъ князь Игорь, [и князи]¹⁰⁾ и бояре его и людие вси Русии послаша ны къ Роману и Стефану и Костянтину, великимъ царемъ Грѣцкимъ, створити любовь [съ] самими цари, и съ всѣми боярьствомъ, и съ всеми людьми Грѣцкими, на все лѣта, дондеже солиде сяять и весь миръ стоять. Иже помыслить отъ страны Рускыи раздрушити и ковою любовь, и елико ихъ священне прияти суть (отъ страны Рускыи)¹¹⁾, и примуть мѣсть отъ Бога Вседѣжителя, осужение и на погибель и в снѣвѣхъ и в будущий; а елико ихъ не крещено есть, да не имуть помощи отъ Бога, ни отъ Перуна, да не ущитятся щиты своими, и да посѣчена будут мечи своими, и отъ стрѣлъ и отъ иного¹²⁾ оружья своего, и да будутъ раби и в снѣвѣхъ, и будущий.¹³⁾

2) Великий князь рускый и боярь его да посылають на то¹⁴⁾ къ Грѣки къ великимъ царемъ Грѣцкимъ корабли, елико хотять, съ слы своими и гостями, якоже имъ уставлено есть. Ношаху слы печати златы, а гости серебряны, нынѣ же увѣдалъ есть князь нашъ¹⁵⁾ послати грамоту¹⁶⁾ къ царству нашему:¹⁷⁾ иже посылаемы бывають отъ нихъ послы и гости, да прие-

¹⁾ Вар.: Фруди, Туадовъ. ²⁾ Ингивладъ, Олбъ. ³⁾ и другий — Турбен в Лавр. нема. ⁴⁾ Тилъ. ⁵⁾ Алубкар. ⁶⁾ Нема в Лавр. ⁷⁾ Боричъ. ⁸⁾ В Лавр. отъ ненавидящаго. ⁹⁾ З двох кодексов Лавр. ред. ¹⁰⁾ Ціза: нага. ¹¹⁾ На те — нема в Лавр. ¹²⁾ Поправлено замѣсь: нашъ. ¹³⁾ Вар.: грамоти. ¹⁴⁾ В большости код.: вашему.

^{*}) Як видно з вступних слів умови, названі тут люди належать до двох категорій — княжі послы і кунці; правдоподібно, послы ми маємо аж до снѣвкупцъ Адуно, і далі йдуть вже „гостіе“. У всякім разі маємо тут надзвичайно цікавий реєстр князів тогочасних руских: на першій місці стоїть великий князь Игорь, далі инше (общі) княже, князі і княгині — Святослав, Ольга, племенники (нетий) Игоря — Игорь і Якун, князі Володислав, Предслав, Сомадр — жінка Улебова, Тудко і т. н., все невідомі нам з інших джерел. Чи було між ними й більше князів з київської династії, не знаємо. Що поруч князів княгині мали свої окремі волости, знаємо з оповідань літописи про ки. Ольгу, що мала так Вишгород, і низької практики. На жаль, багато імен покручено, мабуть це в грецькій оригіналі (сади его захопавсь і в транскрипції імен — напр. Ігнѣмъ замѣсь Інгивлад); коло імени Сфирка мабуть пронало імя посла. Деякі припускають між ними послами і послы від людей, та мабуть послы княжі були разом і послами людскими. Значне число послів княжих залежало від того, що послы звичайно діставали дарунки, тож кождий князь мав інтерес послати. Гості беруть участь як безпосередно інтересовані, а може теж і для дарунків. Реєстр кінчить Исинько (чи: и Синько) бирч — бирчи були урядниками княжими; зомісь в инш. кодексах є то імя власне Борич.

^{**}) В сій умові скрізь між Русією розрізняють ся християне і нехристияне, чого не було в попередніх. Що віру в будуче жите мали і Руси азички, найвиразнійше каже Лев Дьяков, згадуючи й про віру в можливість роботи по смертного.

носять грамоту, пишуще еще: яко послахъ корабль селико, и отъ тѣхъ да увѣмы и мы, оже с миромъ приходятъ. Аще ли безъ грамоты придуть и предани будутъ намъ, дѣржимъ и хранимъ, дондеже възвѣстимъ князю вашему;¹⁾ аще ли руку не дадутъ и противятся, да убьени будутъ, и да не изыщется смерть ихъ отъ князя вашего. Аще ли убѣжавше придуть въ Русь, и мы напишемъ къ князю вашему;¹⁾ и яко имъ любо, тако створять.*)

И аще придуть Русь без купля, да не взимають мѣсячины.²⁾ И да запретить князь словъ³⁾ своимъ и приходящимъ Руси сде, да не творять бсщия в селѣхъ, ни въ странѣ нашей. И приходящимъ имъ, да витають у святаго Мамы; да послетъ царство наше⁴⁾ да испишетъ имена ихъ,⁵⁾ и тогда възмутъ мѣсячное свое і сльбное свое, а госте мѣсячное свое, пѣрвое отъ града Кіева, и пакы не Чернигова и не Переяславля и прочии городи. И да входить в городъ одними вороты съ царевомъ мужемъ безъ оружья 50 мужъ, и да творять куплю якоже имъ надобѣ, и пакы да исходятъ; и мужъ царства нашего⁶⁾ да хранить я, да аще кто отъ Руси или отъ Грѣкъ створитъ криво, да оправляетъ. Входя же Русь в городъ, да не творять пакости. И⁷⁾ не имѣють власти купити паволокъ лише по пятидесять золотникъ; и отъ тѣхъ паволокъ аще кто купитъ,⁸⁾ да показатъ цареву мужеві, и тѣ я запечатаетъ и дастъ имъ. И отходящи Руси отсюду взимають отъ насъ еже надоби брашно на путь, и еже надобѣ людьямъ, якоже уставлено естъ пѣрвое, и да възвращаются съ спасениемъ въ свою сторону, и да не имуть волости зимовати у святаго Мамы.**)

3) И аще ускочить челядивъ отъ Руси, понеже***) придуть въ страну царства нашего, и отъ святаго Мамы аще¹⁰⁾ будетъ, и обрящется,¹¹⁾ да по-

¹⁾ Вар: нашему. ²⁾ Мѣсячина — Лавр. код. ³⁾ Так Лавр., в Іп.: словомъ. ⁴⁾ Ваше — Лавр. ⁵⁾ Ваше — Лавр. код. ⁶⁾ Попр. замѣсь: вашего. ⁷⁾ В декотр. нема: да не творять пакости и. ⁸⁾ Л: крываетъ (=рушить). ⁹⁾ Іпат.: и аще. ¹⁰⁾ И обрящется — нема в Л.

*) Попередній спосіб рекомендації послів і купців — печатами князь руский заміняє новим; сей у всякім разі свідчить про розвій письменности в тогочасній Русі. Плутанина велика в заіменниках ваш і наш має свій початок мабуть ще в однозвучности їх в грецькій оригіналі; має бути про Греків скрізь 1-а особа, про Русь 2-а; цікаво одначе, що в вступі до умови іде мова від Руси, а далі — від Греків; се пробували об'яснити тим, що автор „Повісти“ перед собою мав обидві редакції умови і так недобре получив їх; тоді плутанину заіменників также подібним способом можно було б об'яснити.

**) В сім розділі ствержують ся попередні постанови, з р. 911, але разом поставлені деякі обмеження: так обмежено повну давнійше („якоже им надобѣ“ ум. 911 р.) свободу торговлі, купці не можуть купувати найдорожші паволоки (ними пишала ся Візантія, і вивозити їх було заборонено навіть), і куплю руску поставлено під контроль доглядача грецького; окрім того час пробування Руси в Візантії обмежено. Умова покликує ся тут на попередні ухвали; багато клопоту задало учевим те, що таких ухвал нема в умові з р. 911, тільки з 907 р.; задля того деякі, як згадало, уважали фрагмент 907 р. за уривок з умови 911 р., інші об'ясняють, що ухвали 907 р. мали вагу і після умови 911 р., а можливо ще й те, що ті ухвали були в якімсь пізнійшій трактаті, що до нас не дійшов, бо от і дальший розділ (3) покликує ся на попередню ухвалу, а такої ухвали про викуп за 2 паволоки нема в обох попередніх умовах (пор. розд. 11 умови 911 р.).

***) Понеже поправляють на повн же (за ним). Д. Сергієвич бачить тут і в дальшій розділі (также в розд. 12 — отъ Грѣкъ etc., себто в Візантії)

имуть и; аще ли не обрящется, да на роту идуть наши крестыяная Русь [по вѣрѣ ихъ],¹⁾ а не хрестыянии по закону своему: ти тогда взимають отъ насъ цѣну свою, якоже уставлено есть преже, 2 паволоцѣ за челядинъ.

4) Аще ли кто отъ людей царства нашего,²⁾ или отъ рода³⁾ нашего,⁴⁾ или отъ нѣхъ городъ, ускочитъ челядинъ нашъ къ вамъ, и принесетъ что, да взвратятъ е⁴⁾ опять; и еже что принесетъ будетъ цѣло все, да возметъ отъ него золотника два имѣчнаго.*)

5) Аще ли покусятся кто отъ Руси взяти что⁵⁾ отъ людей царства нашего,¹⁾ иже то створить, покажнень будетъ вельми; аще ли и взялъ будетъ, да заплатитъ сугубо. Аще ли створить тоже Грѣчинъ Русину, да приметъ ту же казнь, якоже приялъ есть онъ.

6) Аще ли ключится украсти Русину отъ Грѣкъ что, или Грѣчину отъ Руси, достойно есть да възвратитъ е не точю едино, но и цѣну его; аще украденое обращается продаемо, да вдасть цѣну его сугубу, и тѣ покажнень будетъ по закону Грѣцкому, и по уставу Грѣцкому,⁶⁾ и по закону Рускому.**)

7) И елико хрестыянъ отъ власті нашея пленена приведуть Русь, ту аще будетъ уноша или дѣвица добра, да вѣдають золотникъ 10 и поимуть и; аще ли есть средовѣчь, да вдасть золотникъ 8 и поиметь и; аще ли будетъ старъ или дѣтичъ,⁷⁾ да вдасть золотникъ 5. Аще ли обрящутся Русь работающе у Грѣкъ, аще суть полоници, да искупають е⁸⁾ Русь по 10 золотникъ; аще ли купилъ и будетъ Грѣчинъ, подъ крестомъ достоинъ ему да възметъ цѣну, елико же далъ будетъ на немъ.***)

(Дальше буде).

Кілька гадок о науці господарства рільного.

Чи потреба учити ся господарства рільного? — Ще готов нас хтось висміяти прочитавши таке питанє. Преці всего на свѣті треба учити ся, чому-ж би лиш господарства рільного не треба учити ся? Отже коротка від-

¹⁾ З Лавр. ²⁾ Попр. замість вашого. ³⁾ Лавр.: города. ⁴⁾ Л.: н. ⁵⁾ Так в Л., в Іпат.: кто взяти отъ Руси и отъ. ⁶⁾ Грѣцкому — нема в Л. ⁷⁾ Дѣтець Л.

виразний доказ того, що мова йде лише про Русь в Византиї (толкує так: як втече раб від Руси, і покажеть ся, що дійсно втік з ся Мама); нинішні розрізняють от Руси — з країв Руских від Руси коло ся. Мама. Замість наших крестыяная Русь тра читати наши

*) Имѣчное, себто — за держанє (в Лавр. сего слова нема), в Рус. Правді — переим (гривна кун).

**) Розділи 5 і 6 розрізняють так, що в першій мова про грабованє силомиць — пробу або вчинок, в другій крадіж. В умові з р. 911 (розд. 6) злодій платити потрібно, в сій подвійно лише, за то принускають ще можливість ниншої кари („покажнень“).

***) Детальна такса заміною неозначену докладно „челядину“ цѣну“ ум. 911 р. В ухвалі 944 р. бачуть нерівні умови для Греків і Руси (Русини всякий по 10 зол., і навіть Грек, за присягою, може вимагати більшу цѣну); та може умови сї були обоюльні, тільки так висловлено їх недокладно (Русина по 10 зол. розумій тоді = „уноша“).

повідь на повисше питання єсть: Потреба. — Але тепер насуває ся ще друге питання: як учити ся того господарства? На то суть два способи: або по давньому, як то буває у нас ще нині, що син учить ся від батька, а батько учив ся від діда; або при помочи шкіл, книжок та часописей господарських. І ще раз питаємо: Чи наші письменні господарі, котрі не ходили до шкіл рілних, потребують учити ся господарства з книжок та часописей? Знаємо з досвіду, що у нас єсть багато таких господарів і то не лиш мало письменних, але навіть і висше освічених, котрі суть того погляду, що така наука не придасть ся до нічого. А ось недавно тому наш дописуватель з Сокальщини, господар, ось яку висказав гадку: „Наш бідний хлібороб, котрий посідає тих пару моргів поля, вже і сам знає, як коло него ходити, щоби ему збіже добре родило ся, то-ж не потребує жадних порад, за котрі мусів би ще гроші давати“. Отсе погляд не лиш одного того господаря, але і многих других. У нас взагалі не мають господарі охоти до науки господарства з книжок і часописей і не видять в тім хісна. А для чого? — Бо не знають ваги науки книжкової і дивлять ся на річ односторонно.

То річ певна, що з самої науки книжкової не стане ще ніхто господарем; треба ще і практичної науки, треба самому рук приложити. Але і то річ певна, що сама практична наука, коли она не відбуває ся бодай в якім-такім посушовім господарстві, не принесе також великого хісна. Сам один чоловік, хоч би він і не знав кілько літ був практичним господарем, не набере ще того досвіду, який набрали тисячі а тисячі господарів через многі літа, і не буде мати того знання, яке здобули собі ті, що мали і способи і час до того, щоби за всім пильно слідити, що в рілнім господарстві може бути корисним а що шкідливим. Той досвід многих людей і з многих літ, то знанє тих, що слідають за проявами в господарстві, збирають книжки і часописи господарські разом в одну цілість і подають їх до відомости тих, котрі при своїй практиці не набрали би ані того досвіду ані того знання. В тім то і лежить ціла вага науки господарства рільного з книжок і часописей.

Тепер питаємо ся: чи можуть наші господарі справедливо сказати, що они не потребують тої науки, бо і без неї знають ходити коло рілі? Певно, що знають — але як? Так, як того научили ся від діда і прадіда. А преці могли би они з книжок і часописей господарських набрати ще більше досвіду і знання а тогди уміли би ще ліпше обробляти рілю. Не для чого иньшого, лиш для того стоїть господарство рільне у иньших народів далеко висше, як у нас, що там господарі не лиш купують собі книжки але ще і держать часописи господарські і учать ся з них. У иньших народів єсть ще і той звичай, що там кожда більша газета політична дає ще додаток господарський — у нас то не водить ся.

Правда, не все, що в книжці або часописі господарській, може зараз бути придатне для кожного господаря; але на то єсть розум, щоби вибрати те, що пригоже. А відтак ще і ось який хосен з такої науки: Гадка гадку родить; я читаю в часописі, що сей або той господар так а так робив. Я пробую і собі хоч може не так, але в подібний спосіб робити; ану-ж може удасть ся і буде добре. Книжка або часопис господарський остерігає перед чимсь, що єсть шкідливим в господарстві; у мене того нема, але ось єсть щось подібного і я тепер пильную ся, щоби не мати шкоди.

Ось в чім лежить вага науки господарства з книжок і часописей господарських. З них повинен у нас кождий господар користати і лиш жалє, що

у нас тих книжок так мало, а спеціяльно господарських часописів нема таких ніяких. Несправедливо отже бєть казати, що наш хлїбороб такої поради не потребує.

Методичне переведенє чотирох ділань дробами звичайними.

Написав Стефан Ковалів.
(Дальше).

V. Д і л е н я.

А. Як ділять ся дріб цілим числом?

Дріб істий, чи неістий став ся 2, 3, 4, 5 . . . 100 рази меншим від своєї первісної вартости, наколи его знаменник через 2, 3, 4, 5 . . . 100 помножимо, а чисельник не змінимо.

Поділити $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{5}$ на дві рівні частини, значить, знаменники тих дробів (2, 3, 4, 5) через два помножити а чисельники (1, 1, 1, 1), оставити незмінні і так:

$$\begin{aligned} \frac{1}{2} : 2 &= \frac{1}{2 \times 2} = \frac{1}{4} \quad \text{або: } \frac{1}{2} : 2 = \frac{1}{2} : \frac{2}{1} = \frac{1}{2} \cdot \frac{1}{2} = \frac{1}{4}; \\ \frac{1}{3} : 2 &= \frac{1}{3 \times 2} = \frac{1}{6} \quad \text{або: } \frac{1}{3} : 2 = \frac{1}{3} : \frac{2}{1} = \frac{1}{3} \cdot \frac{1}{2} = \frac{1}{6}; \\ \frac{1}{4} : 2 &= \frac{1}{4 \times 2} = \frac{1}{8} \quad \text{або: } \frac{1}{4} : 2 = \frac{1}{4} : \frac{2}{1} = \frac{1}{4} \cdot \frac{1}{2} = \frac{1}{8}; \\ \frac{1}{5} : 2 &= \frac{1}{5 \times 2} = \frac{1}{10} \quad \text{або: } \frac{1}{5} : 2 = \frac{1}{5} : \frac{2}{1} = \frac{1}{5} \cdot \frac{1}{2} = \frac{1}{10} \quad \text{і т. д.} \end{aligned}$$

Представмо собі дроби $\frac{3}{2}$, $\frac{3}{3}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{3}{5}$ в виді $\frac{3}{2}$, $\frac{3}{3}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{3}{5}$ і ділим їх в повніший спосіб через два, а одержимо ті самі слїдинки, ті самі квоти, що перше:

$$\begin{aligned} \frac{3}{2} : 2 &= \frac{3}{2 \times 2} = \frac{3}{4} \quad \text{або: } \frac{3}{2} : 2 = \frac{3}{2} : \frac{2}{1} = \frac{3}{2} \cdot \frac{1}{2} = \frac{3}{4}; \\ \frac{3}{3} : 2 &= \frac{3}{3 \times 2} = \frac{1}{2} \quad \text{або: } \frac{3}{3} : 2 = \frac{3}{3} : \frac{2}{1} = \frac{3}{3} \cdot \frac{1}{2} = \frac{1}{2}; \\ \frac{3}{4} : 2 &= \frac{3}{4 \times 2} = \frac{3}{8} \quad \text{або: } \frac{3}{4} : 2 = \frac{3}{4} : \frac{2}{1} = \frac{3}{4} \cdot \frac{1}{2} = \frac{3}{8}; \\ \frac{3}{5} : 2 &= \frac{3}{5 \times 2} = \frac{3}{10} \quad \text{або: } \frac{3}{5} : 2 = \frac{3}{5} : \frac{2}{1} = \frac{3}{5} \cdot \frac{1}{2} = \frac{3}{10} \quad \text{і т. д.} \end{aligned}$$

Дріб істий, чи неістий став ся 2, 3, 4, 5 . . . 100 рази менший від своєї первісної вартости, коли его чисельник через 2, 3, 4, 5 . . . 100 поділимо (коли дасть ся без останка поділити) а знаменник его оставимо незмінений.

Представмо собі дроби $\frac{2}{2}$, $\frac{2}{3}$, $\frac{2}{4}$, $\frac{2}{5}$ в виді $\frac{2}{2}$, $\frac{2}{3}$, $\frac{2}{4}$, $\frac{2}{5}$ і скажемо:

Дроби $\frac{2}{2}$, $\frac{2}{3}$, $\frac{2}{4}$, $\frac{2}{5}$ поділити через два, значить або тих чисельники (2, 2, 2, 2) ділити через два, або тих знаменники (4, 6, 8, 10) множити через два; в першій разі знаменники в другім чисельники зостають незмінні:

$$\begin{aligned} \frac{2}{2} : 2 &= \frac{2}{4} = \frac{1}{2} \quad \text{або: } \frac{2}{2} : 2 = \frac{2}{2} : \frac{2}{1} = \frac{2}{2} \cdot \frac{1}{2} = \frac{1}{2}; \\ \frac{2}{3} : 2 &= \frac{2}{6} = \frac{1}{3} \quad \text{або: } \frac{2}{3} : 2 = \frac{2}{3} : \frac{2}{1} = \frac{2}{3} \cdot \frac{1}{2} = \frac{1}{3}; \\ \frac{2}{4} : 2 &= \frac{2}{8} = \frac{1}{4} \quad \text{або: } \frac{2}{4} : 2 = \frac{2}{4} : \frac{2}{1} = \frac{2}{4} \cdot \frac{1}{2} = \frac{1}{4}; \\ \frac{2}{5} : 2 &= \frac{2}{10} = \frac{1}{5} \quad \text{або: } \frac{2}{5} : 2 = \frac{2}{5} : \frac{2}{1} = \frac{2}{5} \cdot \frac{1}{2} = \frac{1}{5}; \\ \text{або:} \\ \frac{2}{2} : 2 &= \frac{2}{2} : \frac{2}{1} = 2 : 2 = 1; \\ \frac{2}{3} : 2 &= \frac{2}{3} : \frac{2}{1} = 2 : 12 = \frac{1}{6}; \end{aligned}$$

$$\frac{1}{2} : 2 = \frac{1}{4} : \frac{1}{2} = 2 : 16 = \frac{1}{8} : \frac{1}{4} ;$$

$$\frac{1}{10} : 2 = \frac{1}{20} : \frac{1}{10} = 2 : 20 = \frac{1}{10} : \frac{1}{5} \text{ і т. д.}$$

В повисших діленнях дробів $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{4}$ і $\frac{1}{5}$ — в різних дробах своїх — суть дільною, а ціле число 2 дільником. Ми ділили дроби через ціле число в той спосіб, що знаменник дільної множили, або чисельник ділили цілим числом дільника; в першому разі чисельник, в другому знаменник не змінювався; так ділимо все дріб чи він є істиним, чи неістиним через ціле число.

Представмо собі 3 корони в виді дробів неістих $\frac{6}{2}$, $\frac{9}{3}$, $\frac{12}{4}$, $\frac{15}{5}$, поділім ті числа через 2, а одержимо в кождім разі той самий слідник: півтора. І так:

$$3 : 2 = 1\frac{1}{2}.$$

$$\frac{6}{2} : 2 = \frac{6 \cdot 2}{2 \cdot 2} = \frac{12}{4} = 3, \text{ або: } \frac{6}{2} : 2 = \frac{6}{2 \times 2} = \frac{3}{1} = 3.$$

$$\frac{9}{3} : 2 = \frac{9 \cdot 2}{3 \cdot 2} = \frac{18}{6} = 3.$$

$$\frac{12}{4} : 2 = \frac{12 \cdot 2}{4 \cdot 2} = \frac{24}{8} = 3, \text{ або: } \frac{12}{4} : 2 = \frac{12}{4 \times 2} = \frac{3}{1} = 3.$$

$$\frac{15}{5} : 2 = \frac{15 \cdot 2}{5 \cdot 2} = \frac{30}{10} = 3.$$

Ділене дроба цілим числом в той спосіб — що ділимо чисельник дільної а знаменник не змінюємо — дасться примінити тільки тогди, если ціле число дільника містить ся в чисельнику без останка

Если за 20 коп оріхів жадає купець 4 корони, то за копу заплачу:

$$4 : 20 = \frac{4}{20} = \frac{1}{5} \text{ корони.}$$

Если за 4 коп купець жадає $\frac{1}{5}$ корони, то за копу заплачу:

$$\frac{1}{5} : 4 = \frac{1 \cdot 4}{5 \cdot 4} = \frac{4}{20} = \frac{1}{5}$$

$$\frac{1}{5} : 4 = \frac{1}{4 \times 5} = \frac{1}{20} \text{ корони і т. д.}$$

Много буде: а) $\frac{1}{5} : 5$? б) $1\frac{1}{2} : 15$? в) $2\frac{1}{2} : 25$? г) $3\frac{1}{2} : 35$?

Відповідь:

$$\text{а) } \frac{1}{5} : 5 = \frac{1}{5 \times 5} = \frac{1}{25}.$$

$$\text{б) } 1\frac{1}{2} : 15 = \frac{3}{2} : 15 = \frac{3}{2 \times 15} = \frac{1}{10}.$$

$$\text{в) } 2\frac{1}{2} : 25 = \frac{5}{2} : 25 = \frac{5}{2 \times 25} = \frac{1}{10}.$$

$$\text{г) } 3\frac{1}{2} : 35 = \frac{7}{2} : 35 = \frac{7}{2 \times 35} = \frac{1}{10}.$$

Много корон заплатиш за 1 літер вина, если купець жадає:

$$\text{а) за 5 літрів } 12\frac{1}{2},$$

$$\text{б) " 10 " } 25\frac{1}{2},$$

$$\text{в) " 25 " } 63\frac{1}{2} \text{ корон?}$$

Відповідь:

$$\text{а) } 12\frac{1}{2} : 5 = 2\frac{1}{10} \text{ корон.}$$

$$\text{б) } 25\frac{1}{2} : 10 = 2\frac{1}{20} \text{ корон.}$$

$$\text{в) } 63\frac{1}{2} : 25 = 2\frac{11}{50} \text{ корон.}$$

$$\frac{12\frac{1}{2}}{10} : 5 = \frac{25\frac{1}{2}}{10} : 5 = \frac{25\frac{1}{2}}{50} = \frac{51}{100} = \frac{1}{2}$$

$$\frac{25\frac{1}{2}}{20} : 10 = \frac{51}{40} : 10 = \frac{51}{400} = \frac{1}{8}$$

$$\frac{63\frac{1}{2}}{50} : 25 = \frac{127}{100} : 25 = \frac{127}{2500} = \frac{1}{20} \text{ і т. д.}$$

Перемінить 307 $\frac{1}{2}$ днів на місяці!

Відповідь:

$$307\frac{1}{2} : 30 = 10\frac{1}{6} \text{ місяців.}$$

$$\begin{array}{r} 30 \\ \overline{) 307\frac{1}{2}} \\ \underline{30} \\ 7\frac{1}{2} : 30 = \frac{15}{60} = \frac{1}{4} \end{array}$$

Б. Як ділимо ціле число дробом?

Півлітрова судина містить ся в півлітровій судині тільки, скільки літра в літровій, скільки оден в однім: оден раз.

Чотири половини в чотирох половинах містять ся тільки, скільки чотири в чотирох, скільки оден в однім: оден раз і т. д.

Оден в однім містить ся раз, але число 2, 3, 4, 5 . . . 100 разів менше від одиниці, містить ся в одиниці 2, 3, 4, 5 . . . разів більше.

Якіж то числа суть 2, 3, 3, 4, 5 . . . 100 разів менші від одиниці?

Відповідь: $\frac{1}{2}, \frac{1}{3}, \frac{1}{4}, \frac{1}{5} \dots \frac{1}{100}$.

— Многж разів містить ся $\frac{1}{2}, \frac{1}{3}, \frac{1}{4}, \frac{1}{5} \dots \frac{1}{100}$ в однім?

— Містить ся 2, 3, 4, 5 . . . 100 разів.

Вмісто дробів $\frac{1}{2}, \frac{1}{3}, \frac{1}{4}, \frac{1}{5}$ можемо написати $\frac{2}{2}, \frac{3}{3}, \frac{4}{4}, \frac{5}{5}$, правда?

— Многж разів містить ся $\frac{2}{2}, \frac{3}{3}, \frac{4}{4}, \frac{5}{5}$ в однім?

— Також 2, 3, 4, 5 разів.

Напишім собі то само числами так:

$$1 : \frac{2}{2} = \frac{2}{2} : \frac{2}{2} = 4 : 2 = 2$$

$$1 : \frac{3}{3} = \frac{3}{3} : \frac{3}{3} = 6 : 2 = 3$$

$$1 : \frac{4}{4} = \frac{4}{4} : \frac{4}{4} = 8 : 2 = 4$$

$$1 : \frac{5}{5} = \frac{5}{5} : \frac{5}{5} = 10 : 2 = 5 \text{ і т. д.}$$

Щоби ціле число — дільну — не зводити до спільного знаменника, який має дріб дільник, ми се ділене можемо инакше виконати: перемінім дроба дільників $\frac{2}{2}, \frac{3}{3}, \frac{4}{4}, \frac{5}{5}$ на $\frac{1}{2}, \frac{1}{3}, \frac{1}{4}, \frac{1}{5}$ т. в. заміняймо чисельник на знаменник і відворотно, а оісля многім дільну, а слідник буде той самий, як перше:

$$1 : \frac{2}{2} = 1 \times \frac{2}{2} = \frac{1 \times 4}{2} = 2$$

$$1 : \frac{3}{3} = 1 \times \frac{3}{3} = \frac{1 \times 6}{3} = 3$$

$$1 : \frac{4}{4} = 1 \times \frac{4}{4} = \frac{1 \times 8}{4} = 4$$

$$1 : \frac{5}{5} = 1 \times \frac{5}{5} = \frac{1 \times 10}{5} = 5.$$

— Що значить 1 через $\frac{1}{2}, \frac{1}{3}, \frac{1}{4}, \frac{1}{5} \dots \frac{1}{100}$ поділити?

— Значить одиницю через 2, 3, 4, 5 . . . 100 помножити.

В повисших діленнях ціле число 1 єсть дільною, а дроби $\frac{2}{2}, \frac{3}{3}, \frac{4}{4}, \frac{5}{5}$ єсть дільником... Так все ділимо ціле число дробом: дільну знаменником даного дроба — дільник — многимо, а одержаний добуток через чисельник ділимо. Або: ціле число ділить ся дробом в той спосіб, що многимо дільну відворотною вартостию дільника. Чому? То пізнали ми по части з поданих примірів і з слідуючих пізнаємо докладнійше.

Три в трох містить ся оден раз; але три четвртини єсть чотири рази менші від трох, містять ся чотири рази:

$$3 : 3 = 1$$

$$3 : \frac{3}{4} = 3 \times \frac{4}{3} = \frac{3 \times 4}{3} = 4.$$

Чотири в чотирох містить ся раз; а $\frac{4}{2}$ єсть дваццять разів менші ніж 4, тому містить ся дваццять разів:

$$4 : 4 = 1$$

$$4 : \frac{4}{20} = 4 \times \frac{20}{4} = \frac{4 \times 20}{4} = 20.$$

Пять в десятиох містить ся два рази, але $\frac{5}{2}, \frac{5}{3}, \frac{5}{4}, \frac{5}{5}, \frac{5}{6} \dots \frac{5}{100}$ єсть 2, 3, 4, 5, 6 . . . 100 разів меншим ніж 5 тому буде містити ся в 10 два, три,

чотири, п'ять, шість . . . 100 разів більше ніж п'ять отже: 4, 6, 8, 10, 12 . . . 100 разів:

$$10 : 5 = 2$$

$$10 : \frac{1}{5} = 10 \times \frac{5}{1} = \frac{10 \times 5}{1} = 50$$

$$10 : \frac{1}{3} = 10 \times \frac{3}{1} = \frac{10 \times 3}{1} = 30$$

$$10 : \frac{1}{4} = 10 \times \frac{4}{1} = \frac{10 \times 4}{1} = 40$$

$$10 : \frac{1}{5} = 10 \times \frac{5}{1} = \frac{10 \times 5}{1} = 50$$

$$10 : \frac{1}{6} = 10 \times \frac{6}{1} = \frac{10 \times 6}{1} = 60$$

$$10 : \frac{1}{100} = 10 \times \frac{100}{1} = \frac{10 \times 100}{1} = 1000 \text{ і т. д.}$$

Если за 4 корони дає купець 20 кіп оріхів, то за 1 корону дасть:

$$20 : 4 = 5 \text{ кіп.}$$

Если за $\frac{1}{4}$ корони дає купець 4 коп оріхів, то за 1 корону дасть:

$$4 : \frac{1}{4} = 4 \times \frac{4}{1} = \frac{4 \times 4}{1} = 16 \text{ кіп.}$$

Много буде: а) $5 : \frac{1}{2}$? б) $15 : \frac{1}{3}$? в) $25 : \frac{1}{4}$? г) $35 : \frac{1}{5}$?

Відповідь:

$$\text{а) } 5 : \frac{1}{2} = 5 \times \frac{2}{1} = \frac{5 \times 2}{1} = 10$$

$$\text{б) } 15 : \frac{1}{3} = 15 \times \frac{3}{1} = \frac{15 \times 3}{1} = 45$$

$$\text{в) } 25 : \frac{1}{4} = 25 \times \frac{4}{1} = \frac{25 \times 4}{1} = 100$$

$$\text{г) } 35 : \frac{1}{5} = 35 \times \frac{5}{1} = \frac{35 \times 5}{1} = 175$$

— Много літрів вина можна дістати за 1 корону, если купець дає:

а) за $12\frac{1}{2}$ корон 5 літрів

б) „ $25\frac{1}{2}$ „ 10 „

в) „ $63\frac{1}{2}$ „ 25 „

Відповідь:

За 1 корону можна дістати:

$$\text{а) } 5 : 12\frac{1}{2} = 5 : \frac{25}{2} = \frac{5 \times 2}{25} = \frac{10}{25} \text{ літра;}$$

$$\text{б) } 10 : 25\frac{1}{2} = 10 : \frac{51}{2} = \frac{10 \times 2}{51} = \frac{20}{51} \text{ літра;}$$

$$\text{в) } 25 : 63\frac{1}{2} = 25 : \frac{127}{2} = \frac{25 \times 2}{127} = \frac{50}{127} \text{ літра.}$$

Последні питання — як бачите — суть повторенем сего, де ділило ся дріб через ціле число з такою різницею: перше питали ся ми, много корон потреба заплатити за 1 літер, а тепер питаємо ся много літрів дістанемо за 1 корону.

Там ділено: $12\frac{1}{2} : 5 = \frac{25}{2} : 5 = \frac{25}{2 \times 5} = \frac{5}{2}$ корони.

Ту ділить ся: $5 : 12\frac{1}{2} = 5 : \frac{25}{2} = \frac{5 \times 2}{25} = \frac{10}{25}$ літра і т. д.

Много буде: а) $\frac{1}{2} : 5$? б) $5 : \frac{1}{2}$? в) $\frac{1}{3} : 7$? г) $7 : \frac{1}{3}$?

Відповідь:

$$\text{а) } \frac{1}{2} : 5 = \frac{1}{10}$$

$$\text{б) } 5 : \frac{1}{2} = 10$$

$$\text{в) } \frac{1}{3} : 7 = \frac{1}{21}$$

$$\text{г) } 7 : \frac{1}{3} = 21 \text{ і т. д.}$$

Если за $\frac{1}{10}$ корони дістану 3 коп оріхів, то за одну корону:

$$3 : \frac{3}{10} = \frac{3 \times 10}{3} = 10 \text{ кіп оріхів.}$$

Если за 3 копн оріхів платять ся $\frac{3}{10}$ корони то за одну копу заплачу
 $\frac{3}{10} : 3 = \frac{1}{10}$ корони.

Если за $\frac{1}{10}$ корони дістану 4 кильограми, то за одну корону дістану

$$4 : \frac{1}{10} = 4 \times \frac{10}{1} = 40 \text{ кильограмів.}$$

Если за 4 кильограми жадає купець $\frac{1}{10}$ корони то за кильограм заплачу
 $\frac{1}{10} : 4 = \frac{1}{40}$ корони.

(Дальше буде).

Правила здоровля.

Товариство для плеканя здоровля в народї і піддержуваня способу лічення ся без ліків в Гале уложило слїдуючі правила, котрих повинен піддержувати ся кождий, хто хоче бути здоровий:

1) Не треба їсти, коли нема голоду, а за кождим їдженем треба перечекати три години. Люди, що не працюють тяжко, нехай їдять лиш три рази на день. Дїти і особи, що ще ростуть, повинні їсти чотири або й пять разів на день. Страв і напиктів, о котрих хтось переконає ся, що они не виходять ему на пожиток, не треба споживати, а так само не треба їсти нестравних річий, ласощів і страв зіпсованих. — Треба добре пережувати, бо добре пережуту і зі сливою змішану страву можна лекше стравити. Не треба їсти страв ані дуже горячих, ані дуже студених, лиш такі, що їх можна спокійно в ротї удержати, бо они так само теплі як людска кров. Страви треба зміняти і їсти більше густого як рідкого. — Не треба їсти євнїжо спеченого хлїба або пляцків і старої вудженнини. Також треба вистерігати ся дуже корінних і дуже солених страв. Перед самим їдженем або зараз по їдженю не треба пити.

2) Не треба пити, коли не має ся спраги. Найліпшим напиктом єсть чиста вода з кирницї а крім того: молоко, вар з овочів, цитринова аймонада і т. д. Горівка, пиво і другі алькоголічні напикти ослаблюють нирки.

3) Треба пильнувати того, щоби що дня дворувати, а коли дворованє буває трудне, то найліпше брати теплу клістиру (22 до 24 степенїв Реоміра) але не брати ніяких средств на прочищенє, бо они всі ослаблюють тіло.

4) Рух єсть житєм; він помагає травити, приводить добрий обіг крови, більшає обміну творив і скріпляє мушкули. Для людей, що при своїм занятю мусять богато сидїти, єсть дуже добре ходити на прохід, лазити по горах, їмнастикувати ся, пливати, євгати ся і т. д. Ходити треба жваво, а при тім держати ся просто, груди подавати на перед і глубоко, але через ніс віддихати. Коли хто сильно загірє ся, нехай не сїдає на місце, де єсть продув.

5) Шкіра потребує старанного плеканя; в нїй єсть мільони пор, дірочок, котрими з тіла нашого виходять випари. Для того добре єсть мити ся що дня на цілім тілі теплою водою (18 до 22 степенїв Реоміра), а відтак добре натирати ся. По кождім таким умитю треба або ходити, аж чоловік загірє ся, або положити ся до постелї і там огріти ся. Крім того добре єсть часто купати ся і зміняти білє. В ріцї не треба купати ся довше, як чверть години.

Хто ходить до лазні, повинен там змивати ся студеною водою (тушувати ся). Рот треба завсїгди рано перед обідом і по вечери полокати.

6) Тїло повинно достаточнo спочивати. Найліпшим спочинком єсть сон; але лиш спокійний і міцний сон скріпляє. Треба завсїгди спати при отвертім вікні, але зважати на то, щоби не було продуву. При сьвітлі не добре спати. Найліпше спить ся вночі, а треба лягати о 10 або 11 год. а вставати о 5 або 6. З студеними ногами не треба лягати спати, треба їх пасамперед добре натерти, аж розгріють ся, або мочити у теплій воді. Не треба дуже вкривати ся.

7) Віддихати треба спокійно а глибоко; здоровий віддих повинен іти носом а не ротом. Воздух повинен бути здоровий і чистий, без пороху і диму.

8) Одїж повинна бути відповідна до погоди, тепла але не занадто, ноги треба завсїгди тепло держати, але голови і шиї не завивати, нехай будуть о скілько можна відкриті.

Вісти з Руского товариства педагогічного.

I. Засіданє Виділу руского Товариства педагогічного відбуло ся 18 мая 1895.

Виділ уконституував ся в сей спосіб, що заступником голови вибрано дир. Е. Харкевича, секретарем проф. І. Матїєва, касиєром п. К. Паньківського, мафазинєром проф. В. Білецького.

Рішено просити В. Раду н.к. краєву, щоб уділила товариству субвенцію на виданє „Кобзаря“ для шкільної молодіжи.

Принято до відомости, що рукопись Вп. п. І. Нечуя: „Еллінські типи“, підняв ся приладити для рускої молодіжи проф. Кокорудз.

Принято до відомости, що робить ся передрук з артикулу проф. Глодзїньського „Огород шкільний“, і що ладить ся другий наклад „Лис Микита“. Рішено, що без дозволу Виділу, не вільно робити передруків з часописий видаваних Товариством.

Упрошено проф. Макарушку, щоб переробив „Вязанку желаний“.

Рішено знизити ціну „Читанки“ В. Льняцкого на 5 кр., а „Приписи до іспитів“ давати даром новим членам, учителям.

Рішено давати учителям 20% рабату від продажі книжок Товариства.

Принято 45 нових членів.

Від Виділу.

Конференція членів філії руского Товариства педагогічного в Щирци відбула ся дня 12 л. мая 1895 в будинку шкільнім в Щирци. По відчитаню протоколу з послїдної конференції держав п. К. Малицький відчит: „О задачах шкільних“. Відтак п. Аслєр відчитав еляборат: „В яким степені використовує учитель матеріял науковий в обох читанках для науки доповняючої поміщених.“ В дискусії забирали голос: Ве. о. Елїашевський, пп. Долинка, Стефанович, Миханцьо і прелєбєнти. По відчитанх наступили висєсеня, котрі одногolosно прийнято, а іменнo: п. Долинка виїє, щоби Виділ рус. Тов. педагогіч. у Львові, подібно як се зробила „Masięz“ польсєка, поста-
рав ся о виданє популярної книжочки в котрій були би подані вєїлякі взірці писем відносячих ся до справ, котрі спонукують нашого селянина і маломі-

щанива до переписки з властими. Книжочка така подала би також учителеви цінний материял до науки стилістики в школі доповняючій.

Виділ філії рус. Тов. пед. в Щирці д. 16/5 1895.

Еліашевский, голова. *А. Аолер*, секретарь.

НОВИНКИ.

— **Відзначенє.** Інспектор шкільний краєвий д-р З. Самоленич отримав перехоючи на пенсію титул радника двору.

— **Іменованє.** Проф. М. Залеский, придїлений до Ради шкільної краєвої, іменованій інспектором шкіл і придїлений до галицької Ради шкільної.

— **Членом краєвої Ради шкільної** на місце пок. о. Вас. Ільницького, має стати совітник митр. консисторії і катихит рускої гімназії о. Ал. Торонський. Впреосв. митрополит Сильвестер припоручив о. Торонського від себе, і о. Торонський мав уже в тім дїлі сими днями послуханє у Г. Е. Намісника гр. Баденього. Позаяк о. Торонський вже вислужив літа служби в гімназії, то по іменованю членом Ради шкільної краєвої подасть ся з катихитурі на пенсію.

— **Членами галицької краєвої Ради шкільної** на час трирічний іменовані проф. Олександр Барвінський і гр. Войтїх Дідушицький на предложенє краєвого видїлу. Гр. Войтїха Дідушицького предложив видїл краєвий на місце кн. Юрія Чарторийского, котрий уже не хотїв прийняти того обовязку з причини послїдних пригод в краєвїм соймі.

— **Краєва Рада шкільна** удалась до міністерства з проєктом отвореня при семинарії учительської в Самборі чотирокласових шкіл вправ, рускої і польськї, почавши від 1896/7-ого року шкільного. Такі школи вправ існують при всіх мужеских семинаріях учительських у всхідній Галичинї (у Львові, Тернополі і Станиславові) длятого отворене таких шкіл при семинарії в Самборі для практики кандидатів єсть річю зовсїм натуральною.

— **Краєва Рада шкільна** осовіщує, що накладом ц. к. видавництва книжок шкільних вийшла вже з друку книжка п. з. „Методична граматика рускої мови для IV ої класи шкіл 5 і 6-класових. Уложили В. Коцовский і І. Огоновский. Цїна оправленого в полотно примірника 30 кр. або 60 гелерів. Са книжка входить в ужитє з початком шкільного року 1895/6 в IV-їй класї народних шкіл з пляном 5 і 6-класових шкіл.

— **З університету.** Др. Ол. Колесса, доцент для рускої мови і літератури в черновецькїм університетї, подав ся о перенесенє *venice legendi* до львівського університету.

— Михайло Пачовский, професор гімназії в Коломиї, зложив в черновецькїм університетї головне рифорозум з рускої мови і літератури в сполученю з латиною і грекою.

— Невдовзі має сьвяткувати київський університет 25-літній ювілей праці на кафедрі історії в Київї нашого славного історика і археолога Володимира В. Антоновича. Проф. В. В. Антонович (роджений в Київщинї 1834-ого року) скінчив з-першу медицину а відтак віддав ся студіям історичним, учительську кар'єру почав в гімназії а в році 1870 став доцентом університету, відтак ректором і професором університетским, отже сего року кінчать 25 літ своєї діяльності на кафедрі історії (а 35 літ діяльності писательської). Вол. Антонович яко професор виховав ціле покоління істориків котрі стали знамі як професори або писателї, як н пр. Дашкевич Вагалаї (в Харкові), Линиченко, Мих. Грушевский (у Львові) і багато других. За знамениті праці наукові професора В. В. Антоновича іменовали єго многі товариства наукові своїм дійстним або почетним членом. Для нас мають ті праці незвичайну нагу. В признаю великих заслуг проф. В. Антоновича на поли нашої історичної науки, товариства наші „Пресвіта“ і імени Шевченка іменували єго ще з нагоди обходу 30-літньої єго літературної діяльності своїм почетним членом.

— **Дирекція мужескої семинарії учительської в Самборі** повідомляє: Дня 17 червня с. р. відбуде ся перед комісією екзамінаційною в Самборі іспит

для жіночих робіт ручних. Кандидатки, котрі повнять учительські обов'язки при школах публичних, мають вносити подання через свої влади, а інші, не займаючи посад просто до дирекції п. к. семінарії в Самборі до дня 8 червня. Вимагаєся скінченого 18-го року життя. До подання належить долучити: 1) метрику родження, 2) свідоцтво з відбутих наук, 3) свідоцтво моральності, если кандидатка не повинна в шкільництві фахових обов'язків.

— В красній огородничій школі в Тарнові єсть вільних кілька фундашевих місць. Наука в школі триває три роки. До школи може бути прийнятий кождий, хто викаже ся, що окінчив 15 рік життя, обов'язкову науку в народній школі, що єсть фізично здоровий і бездоганного поведення. Перед вступленем до школи треба зложити вступний іспит. Першенство мають ті ученики, що відбули бодай однорічну практику огородничу. Приняті одержать в інтернаті їду, одіж, постіль, пранє і наукові прибори безплатно, а мають мати власне білє і обуве. Подання треба вносити до дирекції сеї школи найпізнійше до 1 липня с. р.

— В справі заведення нової утравістичної семінарії учительської. Посол Окувевский поставив був внесенє в сеймі, щоби заведено нову утравістичну семінарію учительську зъ узглядненем головню двох міст: Коломиї або Городенки, де би нова семінарія учительська могла опертись о існуючу вже там нашу школу рішничу. Сейм на послідній сесії припоручив сю справу виділові краювому розсудити і порозумівши ся з краєвою радою шкільною поставити відповідне внесенє. Сеймова комісія шкільна признала потребу заложеня нової семінарії учительської у всхідній Галичині, однак рівночасно заявила, що сумніває ся, чи правительство з огляду на брак учителів схоче приступити до заведеня нової семінарії. Також рада шкільна, до котрої відніс ся виділ краєвий, видала свою оцінку. Она, згідно з оцінкою сеймової комісії шкільної, признає потребу отвореня нових семінарій учительських мужеских, однак з уваги, що в році шкільнім 1895/96 powstaють дві нові семінарії учительські мужескі, а то одна утравістична в Сокалі а друга з низком викладовим польським в Коросні, думає, що зведенє нової семінарії у всхідній часті Галичини було би передчасне і з огляду на брак учителів сполучене з великою трудностю.

— Доповняючі прохислові курси, введені в вересні 1894 р. в девятьох львівських народних школах, скінчили 20 мая с. р. шкільний рік з вдовольним успіхом. На курси записало ся 811 учеників. Найбільше було столярів, кафлярів, мулярів, ковалів, бляхарів, шевців, а найменше кожівників, рушникарів, годинникарів, коминярів. З добрим успіхом окінчили 656 учеників, між ними 84 з відзначенєм; 155 учеників не класифіковано. Видатки на ті курси виносили 16,000 зр. і їх покрили по рівній часті: держава, край і місто.

— Накладом польського товариства педагогічного появилася книжочка в польській мові о „Іграх і забавах молодіжи і їх значенню в вихованю написав Едвард Кач“.

Як звістно, в послідних роках школа займаєсь по при духовім вихованю також і фізичним, і учителі старають ся визискати перерви в шкільній науці для забави дітей. На вступі викладає автор значне забав в вихованю і історію їх почавши від віків давних за часів Платарха, Агералеуса і Сократа. Зміст сеї книжочки визначаєть тим, що поучає учителя, як вести забави щоби діти були вічно в руху і щоби они нею занялись, а щоби рівночасно они дітей не мучили і через те їм не сприялись.

Забави і ігри поділив п. К. на 3 групи. Група I-а для дітей I і II кл. шкіль народних, група II-а для III і IV кл. шкіль народних і група III-а для старших дітей.

Книжочка та заслугує на те, щоби учителі з змістом її познакомились, що удекшить їм їх трудне завданє, тим більше, що автор поучає, як учитель має піднярати забави а не бавити дітей.

— „Давішка“ ч. 10 містить: Конець повістки В. П. Авенаріуса „О чім коминага говорить“; — байку Гайбова „Синиця“; — продовженє розвідки „Про гори“ М. Загірної; — розвідки „Про жука грабаря“; — п'яту часть „Подорожній Гулівера“ Джонатана Свіфта; — продовженє арабської казки „Абу Каземові канці“ і загадки, ребуси, задачі і т. п.

— „Наша Доля“, збірник праць різних авторів, появилася як друга книжка жіночої бібліотеки під редакцією Наталії Кобринської. Ст. 106+2 пен. 8^о. Ціна 50 кр. Набути можна або в книгарні Наук. тов. ім. Шевченка у Львові, або у редакторки в Болехові.

Постанови властий шкільних.

— Краєва Рада шкільна ухвалила на засіданню з дня 15 н. ст. мая: 1) Затвердити вибір о. Конст. Гукевича на заступника председателя ц. к. окружної Ради шкільної в Добромилі і вибір Володисл. Лисовського на відпоручника Ради повітової в Надвірній; 2) визначити на другого представителя учительства до ц. к. окружної Ради шкільної в Гривові Йосифа Табо, старшого учителя 5-класової школи народної в Гривові; 3) затвердити в учительстві Володисл. Болрського в гімназії в Перемишлі; 4) зорганізувати однокласову школу народну в Бриню станиславського повіта від 1 вересня 1895 р; 5) перемінити від 1 вересня 1895 школи народні: 1-класову в Полянці великій на трикласову, 2-класову в Ладичині на трикласову і 2-класову в Берездівцях на чотири класову; 6) прийняти до відомости справоздане ц. к. краєвого інспектора шкільного з люстрації гімназії в Новім Санчі.

— Краєва Рада шкільна ухвалила на засіданню з дня 27 мая: 1) Затвердити іменоване о. Миколая Рожанського, греко-кат. декана калуського, на духовного члена окружної Ради шкільної в Калуші; 2) перемінити від 1 вересня 1895 народні школи: однокласові в Вовчинці, Бориничах, Лядським шляхотським і в Чорнолізях на двокласові; двокласову в Монастирських на чотирокласову і 3) зорганізувати від 1 вересня 1895 р 4-класову народну школу в Книгинині селі, повіта станиславського; 4) прийняти до відомости справоздання краєвих інспекторів шкільних з люстрації: гімназії в Тернополі, учительської женьської семінарії в Перемишлі і народних шкіл в окрузі перемиській.

— Учителями шкіл народних іменовані: Йос Гранковський в Лубянках нижніх, Юст. Цивковський в Клебанівці, Ол. Квятковська в Басівці, Фр. Панкевичівна, молодшою учителькою 2-класової школи в Бисковичах, Петр Терлецька учителькою в Райтаровичах, Володисл. Лопушанський управителем 5-класової школи мужескої в Мостисках, Марк. Циска, старшим учителем 5-класової школи мужескої в Мостисках, Ів. Луцьк старшим учителем 5-класової школи мужескої в Надвір'ї, Ів. Вятковича молодшою учителькою 6-класової школи женьської в Стрию, Йосиф. Мазановський учителем в Тугинівці, Марія Пахіна управителькою 2-класової школи в Підпечарах, Марія Фельштинська старшою учителькою, Ванда Янковська молодшою учителькою при 6-класовій школі женьській в Перемишлі, Мих. Гірчича учителем в Надвбах, о. Володим. Єсин греко-кат. катихитом при 6-класовій школі мужескій в Дрогобичі, Ігн. Угорняцький в Підлузі, Вас. Мицишин в Змієвських, Ів. Черманяк в Пужинках, Стан. Стешинський управителем 2-класової школи в Дежині Вишній коло Скольного, Фр. Вебинський управителем 2-класової школи в Гостові, Стан. Кноп управителем 2-класової школи в Завалові, Вартол. Фуртак управителем 2-класової школи в Борках великих, Ант. Качмарський учителем в Загір'ю, Теоф. Хехлиньський в Родатичах.

Конкурси.

— Окр. Рада шк. в Сокалі розписує конкурс на посади:

А) при школах 5-кл. мішаних 1) в Підволочисках 2 посади старших учителів, і

2) посада молодшого учителя.

3) в Скалаті посада молодшого учителя.

Б) при школах однокласових: в Борках малих, Фащівці, Казаргарівці, Рожисках, Саджавках, Оріхівці, Чортківці, Дежанівці, Новосільці скал. і Панасівці.

На посади учителів старших при 5 кл. школі в Підволочисках будуть мати першенство кандидати (кандидатки) з іспитом виділовим, надто вимагаєсь доказу знання обох мов краєвих.

Речинець до 1 липня с. р.

— Окр. Рада шк. в Жовкві розписує конкурсе на посаду учителя (учительки) старшого з річною платою 450 зр. і 10% додатку на помешкане, і молодшого учителя (учительки) з річною платою 300 зр. і 10% додатку на помешкане при школі 4 кл. мішаній в Мостах великих.

Речинець подань до 10 червня с. р.

КНИГАРНЯ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

у Львові, улица Академічна ч. 8,

продає слідуєчі книжки:

	зр	кр.
Д-р Огоновский: Історія рускої літератури II. 3 зр., III. ч. 1 і 2 — 4 зр., IV. 1 зр. а том I.	3	—
— Studien auf dem Gebiete der ruth. Sprache	1	50
Куліш. Шекспірові твори перекл. ч. I.	1	—
— Чорна Рада, повість	—	80
Юрій Федькович. Повісті і оповідання	—	20
Іван Нечуй. Повістки і оповідання	—	30
— Сьвітотгляд українського народа	—	30
— Кайдашева сім'я, повість	—	50
— Навіжена, повість	—	20
— Над чорним морем, повість	—	90
— Хмари, повість	1	50
— Причена, повість	1	50
— Микола Джеря, повість	—	80
— Поміж ворогами	—	50
— Попелиця	—	10
Ом. Партицкий. Провідні ідеї в писмах Тар. Шевченка	—	35
Вас. Різенко. „Іфігенія в Тавриді“, драма	—	30
Мих. Коцюбинський. „Хо“, оповідане	—	10
Сервантес-Мірон. Пригоди Дон-Кіхота	—	40
Волод. Шухевич. Записки школяря	—	20
Іван Франко. Жіноча неволя в руских піснях народних	—	35
— Без праці, оповідане	—	20
— Лис Микита Ієтого	—	50
— Украдене щастє, драма	—	30
Вас. Чайченко. Твори прозаїчні ч. I. 80 кр ч. II. 50 кр, ч. III.	—	80
— Книга казок, поезій часть II.	—	60
— Під хмарним небом, поезії ч. I	1	—
К. Т. Подолєнио. За громаду, хроніка	—	20
Записки Товариства імені Шевченка ч. I, II, III, IV, і V. по	1	20
О. Кенан. Сибір ч. I. II.	1	20
Тарас Шевченко. „Кобзар“ 2 томи 4-50 з пересилкою	5	—
— Кобзар для дітей	—	20
Леся Українка і Макс Станіський. Книга пісень Г. Гейве	—	80
— На крилах пісень, збірник поезій	—	60
Павло Граб. Збірник поезій ч. I.	—	20
— З чужого поля, переклади ч. I.	—	20
Уманець і Сніжка. Словар російсько-український ч. I, і II. по	2	50
І. Баштовий. Українство на літерат. повах з Московщиною	—	50
Левенко. Пана і люди, повість	—	80
— Садатський розрук	—	10
Геріт-Герасимович. Що то є господарність	—	20
Осип Маковей. Поезії ч. I.	—	20
— „Оферма“ — новели	—	10
Михайло Старицький. В темрині, драма	—	20
Кирило Студинський. Лірика, студія	—	20
— Пересторога	1	—
Василь Щурат. Пісня про Роланда	—	50

„ДЗВІНОК“

письмо ілюстроване для дітей і молодіж.

Передплата 4 зр., 2 зр., 1 зр.

Цілорічні передплатники отримують за доплатою 25 кр. на опановані і оплату поштову премію: Лисенка: Коза-дереза — ком. оперетка на фортеп'яні до співу.

Адміністрація „Дзвінка“: у Львові улиця Академічна ч. 8.

„РУСКЕ ТОВАРИСТВО ПЕДАГОГІЧНЕ“

подає до відомости Сьвітл. Рад Шкільних, Виш. сьвященників, катехитів, учителів і родителів, що книжки накладу Товариства, призволені Радою шкільною кр. на премії для учеників, *красно опра-
влені*, можна купити в канцелярії Товариства при ул. Академіч-
ній ч. 8. по слідуєчій ціні:

Видання „Руского Товариства педагогічного“:

Образкові видання.

Звіринець	10 кр.
Гостинець	10 „
Забавки	10 „
Менажерія	10 „
Робінзон	40 „
Квіточка	20 „
Віночок	20 „
Кобзар Тараса Шевченка	20 „
Істе-Франко: Ліс Микита	50 „
Мірон: Пригоди Дон Кіхота	40 „

Видання без образків.

Читанка ч. I, II, III, IV. оправні 20 кр., без оправи	10 „
Визанка желаний	10 „
Хемія Роскоє	40 „
Учитель на р. 1890, 1891, 1892, 1893 по	2 зр.
Дзвінок на р. 1890, 1891, 1892, 1893 по	4 зр.
Ів. Левицький: Попадись, Рідний еценки	10 кр.
Вол. Шухевич: Записки школяра	20 „
О. Нижанковський: Батько і мати, двослів'я для дітей з фортеп.	20 „
Леоніда Глібова: Байки	5 „
В. Чайченка: Олесь; Байки; Два оповідання про	5 „
Думи про книжку Кобзаря	5 „
Дітирової Чайки; Казка про сонце та его сина; Писанка по	5 „
М. Лисенко: Тече вода з під явора. Двослів'я з фортеп.	20 „
Мала етнографічна України-Руси	20 „
Гордієнко: Картагенці і Римляни	20 „
Юлій Верне. Подорож довкола землі	60 „
Барановський. Приписи до іспитів	20 „
Молитвенник народний, в полотно оправлений	20 „
Др. А. Кельнер. Коротка історія педагогії	60 „

Всякі замовлення висилають ся швидко і точно.

Передилата:

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУССКОГО ТОВ. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакція
ул. Чарneckого
ч. 26.
Адміністрація
ул. Академічна
8.Неопечатані ре-
кламні без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Виїмки з жерел до історії України-Руси.

Подає М. Грушевський.

(Дальше).

8) О Курсуњский сторонѣ: колко же есть городъ на той частѣ, да не имудь¹⁾ власти князи Рускыи да воюють на тѣхъ сторонахъ, а²⁾ та страна не покоряется намъ. И тогда аще просить вон отъ насъ князь Рускый, дамы ему елико ему будетъ требѣ, и да воюють.*)

9) И о томъ, аще обряцють Русь кувару Грѣчьску вывержену на нѣкоемъ любо мѣстѣ, да не преобидать ея; аще ли отъ нея възметъ кто что, или человекѣ поработить или убьеть, да будетъ повиненъ закону Рускому и Грѣцкому.**)

10) И аще обряцють Русь Корсуныи рыбы ловяща въ устьи Днѣпра, да не творять имъ зла никакого же. И да не имѣють Русь власти зимовати въ устьи Днепра, Бѣлобержа, ни у святаго Елеуфрѣя; но егда придетъ осень, да идутъ в домы своя в Русь.***)

11) А о сихъ, иже то приходятъ Черныи Болгаре, и воюють въ странѣ Корсуњстий, и велимъ князю Рускому да ихъ не пущаетъ: и³⁾ пакостять сторонѣ той.⁴⁾

¹⁾ Л. нѣате. ²⁾ Л.: и. ³⁾ и нема в инъш. ⁴⁾ Так в пѣзнійш, в Іп. і Л.: е го.

*) З сего розділу і р. 11 можна вивести, що руский князь володѣв вже землями Подоньскими, Русію Тмутороканьскою; Византия застерегала, щоб він не пробував відтігнути які міста кримських аннексій византийських і обороняв навіть від нападу Чорних Болгар, що жили за протокою Азовскою (Воспором Кимерійским), пор. Прокопія. За се імператор обіцяє поміч рускому князю. „Корсуњска страна“ — власиво західня частина Криму, тим часом як до південної прикладаєть ся звичайно назва Климатів; але тут чи не значить вона всіх взагалі византийських земель на півн. березі Чорного моря; відомости про її волости византийскі взагалі дуже бідні, про їх дѣя. новіці праці — Куніка О запискѣ готскаго топарха (1874) і Успенскаго Визант. владѣнія на сѣв. березу Чорнаго м. (Київ Ст. 1889, V).

**) Пор. розд. 8 р. 911; таке скороченя д. Сергіевич доволі правдоподібно об'яснює, що показалося в практиці неможливим докладно управити відносини в далеких краях (так і розд. 7 р. 944).

**) Знов обмежене прав Русі; Византия очевидячки бояла ся, щоб Русь не основала ся міцно на устью Дніпровім, де була б небезпечнішою й для Херсонських земель, і для самої Византиї.

12) Или аще ключится проказа нѣкака отъ Грѣкъ, сущихъ подѣ властью царства нашего, да не имате власти казнити я, но повелѣньемъ царства нашего да приметь, якоже будетъ створилъ.*)

13) И аще убѣть крестьянѣ Русина или Русини Христїанина да держимъ будетъ створивый убійство отъ ближнихъ убѣнаго, да убьютъ и. Аще ли ускочить створивы убо(й) и убѣжитъ, и аще будетъ имовитъ, да возмутъ имѣнье его ближнии убѣнаго; аще ли есть неимовитъ створивый убійство и ускочить, да ищють его, дондеже обрѣтется; аще ли обрѣтется да убѣнь будетъ.**)

14) Или аще ударить мечемъ, или копьемъ, или кацѣмъ инымъ съсудомъ¹⁾ Русинъ Грѣчина, или Грѣчинъ Русина, да того дѣля грѣха заплатитъ серебра литръ 5, по закону Рускому; аще ли есть неимовитъ, да како можетъ, въ только же и проданъ будетъ, яко да и порты, в нихже ходитъ, и то с него сняти, а опрочи да на роту ходитъ по своей вѣрѣ, яко не имѣя ничтоже, ти тако пущенъ будетъ.***)

15) Аще ли хотѣти начнеть наше царство отъ васъ вои на противящаяся намъ, да пишють к великому князю вашему, и пошлеть к намъ, елико хоцемъ: и оттолѣ увѣдять иныя страны, каку любовь имѣють Грѣци с Русью.****)

16) Мы же свѣщание все положихом на двою харатью, и единая харотья есть у царства нашего, на нейже есть крестъ и имена наша написана, а на другой послѣ ваши и гостѣ ваши. А отходяче с посломъ царства нашего, да попроводять к великому князю Игореву Рускому и к людямъ его, и ти принимающе харотью, на роту идуть хранити истину, якоже мы свѣщахомъ и написахомъ на харотью сию, на нейже суть написана имена наша.*****)

Мы же, елико насъ крестилися есмы, кляхомся церковью святаго Ильи въ зборѣй церкви, и предлежащи(мъ) честнымъ крестомъ, и харотьею сею, хранити же все, еже есть написано на ней, и не преступати отъ того ничтоже; а оже переступитъ се отъ страны нашей или князь, или инъ кто, или крещенъ, или некрѣщенъ, да не имать отъ Бога помощи, и да будутъ рабѣ в сий вѣкъ и въ будущий, и да заколенъ будетъ своимъ оружьемъ.

¹⁾ Л.: оружьемъ.

*) Пор. р. 3 р. 911; заборона самосуду мусїла і там розумітись.

**) Пор. р. 4 р. 911. Між коментаторами також ріжниця що до розуміння слів „да убьютъ я“ (чи пімста родичів після суда чи кара смертна публична), як і там.

***) Пор. р. 5 р. 911; продан=покаран (продажа — кара грошова).

****) Порівняне з см р. 10 з р. 911, де князь руский тільки дозволяє своїм вступати до византийського війська, показує ясно ріжницю в обставинах, в яких ті дві умови уложені. Що Византия користала з помічних руских військ, знаємо з листів патр. Миколи Мистика (видрук. у Мина в т. 111), р. 917. під час боротьби Византиї з Семенов болгарским: згадує він, що імператор приготував союзників — Русь, Печеніги, Алани, Угри вже умовились і підуть на війну. Таким чином що Византия звернулася до Володимира (у Йх'ї), не було се чимсь новим.

*****) Сі слова ясно показують, що обидва тексти умови — в імені Греків і в імені Руси уложені були в Византиї, Греками; і називає в оповіданню літописним Русь не укладає умови, а тільки складає присягу. В оповіданню літоп. про умову Святослава представлено просто, що Греки напшуть умову в імені Руси. Се доводить і християнські вислови умови. Так Греки відступали від пратяжки, яку мали з більш культурними народами, що самі в імені своїм умови укладали.

А некрещени Русь да полагають щиты своя и мечи своя нагы, и обручи свои и прочая оружья, и да клѣнуться о всемъ, и яже суть написана на харотѣ сей и хранити отъ Игоря и отъ всеѣхъ бояръ и отъ всеѣхъ людей и отъ страны Рускыя, въ прочая лѣта и всегда.*) Аще ли же кто отъ князь и отъ людей Рускыхъ, или крестыянъ, или некрещеный, переступитъ все еже написано на харотѣ сей, и будетъ достоинъ своимъ оружьемъ умерети, ѣ да будетъ проклятъ отъ Бога и отъ Перуна, и яко преступи свою клятву. Да обаче²⁾ будетъ добръ, Игорь великий князь да хранити любовь всю правую, да не раздрушится дондеже солнце сияетъ и весь миръ стоитъ, въ нынѣшняя вѣки и в будущая."

Послании же послы Игоремъ придоша къ Игореву съ послы Гръцкими, и повѣдаша вся рѣчи царя Романа. Игорь же призва послы Гръцкыя, рече: „молвите, что вы казалъ царь?“ И ркоша послы цареви: се посла ны царь, радъ есть миру, и хочеть миръ имѣти съ княземъ Рускымъ и любовью; и твои послы водили суть царя нашего ротъ, и насъ послаша ротъ водить тебе и мужъ твоихъ“. И обѣщася Игорь сице створити. И наутрѣя призва Игорь послы, и приде на холмы, кде стояше Перунъ, и покладаша оружья своя, и щиты, и золото, и ходи Игорь ротъ и мужи его, и елико поганыя Руси; а христьяную Русь водила въ церковь святаго Ильи, яже есть надъ ручьемъ, конѣць Пасынѣвъ бесѣды и Козаре: се бо бѣ сборная церкви, мнози бо бѣша Варязи христьяни.

(Дальше буде).

Методичне переведенє чотирох ділань дробами звичайними.

Написав Стефан Ковалів.

(Дальше).

Много кильограмів муки дістану за одну корону, если платитъ ся:

а) $1\frac{1}{2}$ корони за 5 кильограмів?

б) $7\frac{1}{2}$ " " 25 "

в) $10\frac{1}{2}$ " " 35 "

Відповідь:

За корону дістану:

а) $5 : 1\frac{1}{2} = 5 : \frac{3}{2} = \frac{5 \times 2}{3} = 3\frac{1}{3}$ кильограмів.

б) $25 : 7\frac{1}{2} = 25 : \frac{15}{2} = \frac{25 \times 2}{15} = 3\frac{1}{3}$ кильограмів.

в) $35 : 10\frac{1}{2} = 35 : \frac{21}{2} = \frac{35 \times 2}{21} = 3\frac{1}{3}$ кильограмів.

¹⁾ Л.: нехрестыянъ. ²⁾ Л: аще (але значіне, як і в Ін. таке: але того най не буде і т. д.).

^{*)} Є суперечка, чи ся церква св. Ілїї — київська церква, де присягала „христьяная Русь“ в Київі після умови, що стояла „над ручаєм“, себ то над Почайною, чи осібна церква варяжска в Константинополї; останнє здаеть ся мнї менш правдоподібним, так як і догадка, що сю церкву сам літописець умістив в текст умови. Цїлком можливо, що Греки як найдокладнїше означили ритуал і формулу присяги рускої, щоб зміцнити умову, скорше — що літописець на підставі умови описав далї й присягу руску; обручи — мабуть гривни на шию, в дальшій оповіданю літон. натомісь — золото.

Много буде: а) $6:\frac{3}{8}$? б) $12:1\frac{1}{2}$? в) $24:2\frac{1}{4}$?

Відповідь на а, б, в: 10.

Ділять ще послідні питання в той спосіб:

$$\text{а) } 6:\frac{3}{8}=\frac{30}{8}:\frac{3}{8}=30:3=10.$$

$$\text{б) } 12:1\frac{1}{2}=12:\frac{3}{2}=\frac{60}{3}:\frac{3}{2}=10 \text{ і т. д.}$$

В. Як ділимо дріб дробом?

Если за шість півселедців платять ся шість півгелерів, то за одного селедця заплачу гелера. Если за півчетверта селедця платять ся півчетверта гелера, то за одного селедця дам одного гелера.

$$\frac{6}{2} \text{ г.} : \frac{6}{2} \text{ с.} = 6:6=1 \text{ гелера.}$$

$$3\frac{1}{2}:3\frac{1}{2}=\frac{7}{2}:\frac{7}{2}=7:7=1.$$

$$\text{Або: } \frac{6}{2}:\frac{6}{2}=\frac{6}{2}\times\frac{2}{6}=\frac{6\times 2}{2\times 6}=1.$$

$$\frac{7}{2}:\frac{7}{2}=\frac{7}{2}\times\frac{2}{7}=\frac{7\times 2}{2\times 7}=1.$$

Півлітрова судина в півлітровій судині містить ся оден раз; чвертьлітрова судина єсть два рази менша від півлітрової, тому містить ся в послідній два рази т. є. тільки як півлітра в цілім літрі, або оден літер в двох літрах.

Одна четвертина єсть чотири рази менша від одиної, а два рази менша від половини: четвертина містить ся в однім чотири рази а в половині два рази.

$$1:\frac{1}{4}=\frac{4}{1}:\frac{1}{4}=4:1=4$$

$$\frac{1}{2}:\frac{1}{4}=\frac{4}{2}:\frac{1}{4}=2:1=2.$$

Одна четвертина єсть то само що $\frac{2}{4}$ або $\frac{1}{2}$ і т. д.: дві осьмі або чотири шістнадцяті містять ся в половині також два рази:

$$\frac{1}{2}:\frac{2}{4}=\frac{4}{2}:\frac{2}{4}=4:2=2$$

$$\frac{1}{2}:\frac{4}{8}=\frac{8}{2}:\frac{4}{8}=4:2=2.$$

Щоби не зводити дріб дільної до спільного знаменника, який має дільник виконуємо ділене в той спосіб:

$$\frac{1}{2}:\frac{2}{4}=\frac{1}{2}\times\frac{4}{2}=\frac{1\times 4}{2\times 2}=2$$

$$\frac{1}{2}:\frac{4}{8}=\frac{1}{2}\times\frac{8}{4}=\frac{1\times 8}{2\times 4}=2.$$

Дроби $\frac{3}{8}$, $\frac{4}{8}$, $\frac{5}{8}$ єсть то само що половина; дроби $\frac{3}{16}$, $\frac{4}{16}$, $\frac{5}{16}$ єсть то само, що четвертина одиної: послідні в перших містять ся також два рази:

$$\frac{3}{8}:\frac{3}{16}=\frac{16}{8}:\frac{3}{16}=6:3=2$$

$$\frac{4}{8}:\frac{4}{16}=\frac{16}{8}:\frac{4}{16}=8:4=2$$

$$\frac{5}{8}:\frac{5}{16}=\frac{16}{8}:\frac{5}{16}=10:5=2$$

Щоби не зводити дріб дільної до спільного знаменника, який має дільник, ділимо так:

$$\frac{3}{8}:\frac{3}{16}=\frac{3}{8}\times\frac{16}{3}=\frac{3\times 16}{8\times 3}=2$$

$$\frac{4}{8}:\frac{4}{16}=\frac{4}{8}\times\frac{16}{4}=\frac{4\times 16}{8\times 4}=2$$

$$\frac{5}{8}:\frac{5}{16}=\frac{5}{8}\times\frac{16}{5}=\frac{5\times 16}{8\times 5}=2$$

Дроби $\frac{3}{8}$, $\frac{4}{8}$, $\frac{5}{8}$ єсть дільною, а дроби $\frac{3}{16}$, $\frac{4}{16}$, $\frac{5}{16}$ єсть дільником. Так же ділимо дріб дробом чи они єсть істі, або неісті: перемінюємо вартість дільників приміром $\frac{3}{16}$, $\frac{4}{16}$, $\frac{5}{16}$ на $\frac{12}{16}$, $\frac{16}{16}$, $\frac{20}{16}$ а після тим дріб дільної множимо т. є. дріб дробом ділимо, если дріб дільною відвратною вартістю дільника множимо.

Если спитаю — за $\frac{3}{4}$ кілограма хліба заплатив робітник $\frac{3}{10}$ корони, много корон заплатить за 1 кілограм? — то кождий з вас скаже: $\frac{3}{10}$ корони. Кажемо:

За $\frac{3}{4}$ кілограма $\frac{3}{10}$ корони.

„ $\frac{1}{4}$ „ три рази менше: $\frac{3}{10 \times 3}$

„ $\frac{1}{4}$ „ чотири рази більше $\frac{3 \times 4}{10 \times 3} = \frac{4}{10}$.

Або коротше:

Если за $\frac{3}{4}$ кілограма хліба дістану за $\frac{3}{10}$ корони то кілограм дістану за $\frac{3}{10} : \frac{3}{4} = \frac{3}{10} \times \frac{4}{3} = \frac{4}{10 \times 3} = \frac{4}{10}$ корони.

Если за $\frac{3}{10}$ корони дістану $\frac{3}{4}$ кілограма то за $\frac{1}{10}$ корони дістану три рази менше $\frac{3}{4 \times 3}$, а за $\frac{10}{10}$ або цілу корону десять разів більше $\frac{3 \times 10}{4 \times 3} = \frac{10}{4} = 2\frac{1}{2}$ кілограма.

Коротше:

$$\frac{3}{4} : \frac{3}{10} = \frac{3}{4} \times \frac{10}{3} = \frac{3 \times 10}{4 \times 3} = 2\frac{1}{2} \text{ кілограма і т. д.}$$

З а д а ч і.

1. Много буде: а) $\frac{3}{20} : 5$? б) $1\frac{1}{2} : 50$? в) $2\frac{1}{4} : 75$?

Відповідь на всі три питання: $\frac{3}{1000}$.

2. За 6 кілограмів муки платить господиня $1\frac{17}{35}$ корон; много заплатить за 1 кілограм?

Відповідь: $1\frac{17}{35} : 6 = \frac{42}{35} : 6 = \frac{7}{35}$ корони.

3. Много метрів буде: $1\frac{1}{2}$, $1\frac{3}{4}$, $5\frac{1}{8}$, $6\frac{3}{10}$ дециметрів?

Відповідь: $\frac{3}{10}$, $\frac{11}{20}$, $\frac{23}{40}$, $\frac{63}{100}$ метрів.

4. Замінить $1\frac{1}{2}$, $2\frac{3}{4}$, $5\frac{1}{8}$, $6\frac{3}{10}$ квадратних дециметрів на метри!

Відповідь: $\frac{3}{100}$, $\frac{11}{200}$, $\frac{23}{400}$, $\frac{63}{1000}$ м.?

5. Много буде корон (гектолїтрів) $\frac{1}{2}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{5}{8}$ гелєрів (лїтрів)?

Відповідь: $\frac{1}{200}$, $\frac{3}{400}$, $\frac{5}{800}$ корон (гектолїтрів).

6. Замінить $4\frac{1}{2}$, $5\frac{3}{4}$, $10\frac{1}{2}$, $20\frac{3}{4}$ грамів (дециметрів шестїнних) на кілограми (метри шестїнні).

Відповідь: $\frac{9}{2000}$, $\frac{23}{4000}$, $\frac{51}{8000}$, $\frac{163}{8000}$.

7. Замінить $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{2}{5}$, $1\frac{1}{2}$ місяців на роки!

Відповідь: $\frac{1}{24}$, $\frac{1}{36}$, $\frac{1}{60}$, $\frac{1}{12}$ лїт.

8. Много місяців буде: $\frac{2}{3}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{5}{8}$, $\frac{9}{10}$, $\frac{11}{15}$ дня?

Відповідь: $\frac{2}{90}$, $\frac{1}{40}$, $\frac{3}{72}$, $\frac{3}{100}$, $\frac{17}{150}$, $\frac{7}{225}$.

9. Перемінити 3, 4, 6, 8, 9 місяців на роки!

Відповідь: $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{2}{3}$, $\frac{3}{4}$ року.

10. За день виплачено 67 робітникам $117\frac{1}{4}$ корони; много корон припало одному робітникови?

Відповідь:

$$\begin{array}{r} 117\frac{1}{4} : 67 = 1\frac{3}{4} \\ \underline{67} \\ 50\frac{1}{4} : 67 \\ \underline{201} : 67 = 3. \end{array}$$

11. Подїліть слїдуючий зиск:

а) $584\frac{1}{2}$ корон поміж 8 осіб!

б) $119\frac{1}{10}$ „ „ 10 „

в) $554\frac{1}{2}$ „ „ 25 „

Відповідь :

- а) $58,4\frac{4}{5} : 8 = 73\frac{1}{10}$ кор. б) $11,9\frac{3}{10} : 10 = 11\frac{99}{100}$ корон. в) $55,4\frac{1}{2} : 25 = 22\frac{13}{25}$ корон.

$$\begin{array}{r} 56 \\ \times 24 \\ \hline 224 \\ 1120 \\ \hline 1344 \end{array}$$

$$11\frac{9}{10} : 8 = \frac{119}{80} = 1\frac{39}{80}$$

$$\begin{array}{r} 10 \\ \times 19 \\ \hline 190 \\ 1000 \\ \hline 1900 \end{array}$$

$$9\frac{3}{10} : 10 = \frac{93}{100} = 0,93$$

$$\begin{array}{r} 50 \\ \times 54 \\ \hline 200 \\ 2500 \\ \hline 2700 \end{array}$$

$$4\frac{1}{2} : 25 = \frac{9}{50} = 0,18$$

12. Много осіб можна обділити 30 коронами, если каждая особа дістане: а) $\frac{3}{4}$, б) $\frac{2}{5}$, в) $\frac{3}{10}$, г) $\frac{3}{20}$, д) $\frac{3}{25}$ корони?

Відповідь: а) 40; б) 50; в) 100; г) 200; д) 250 осіб.

13. Много кіп яблук дістанемо за 1 корону, если

а) за $1\frac{1}{3}$ корони 5 кіп.

б) " $3\frac{1}{15}$ " 14 "

в) " $7\frac{1}{3}$ " 27 "

Відповідь на а, б, в: $3\frac{1}{3}$ коп за корону.

14. Много буде: а) $\frac{1}{2} : \frac{1}{3}$? б) $\frac{1}{3} : \frac{1}{2}$? в) $\frac{1}{4} : \frac{1}{5}$? г) $\frac{1}{5} : \frac{1}{4}$?

Відповідь: а) і в): $\frac{3}{2} = 1\frac{1}{2}$; б) і г): $\frac{2}{3}$.

15. А. платить за $\frac{3}{4}$ метра матерії $\frac{1}{2}$ корони, Б. за $\frac{1}{2}$ метра $\frac{1}{3}$ корони; котрий з них а) платить більше за метр, б) і о много більше?

Відповідь:

А. платить за метр ($\frac{1}{2}$) $\frac{2}{3}$ корони.

Б. " " " ($\frac{1}{3}$) $\frac{2}{3}$ "

Б. платить більше $\frac{2}{3} - \frac{1}{3} = \frac{1}{3} = \frac{10}{30} = \frac{1}{3}$ корони.

То само діленем:

$$А. \frac{1}{2} : \frac{3}{4} = \frac{3 \times 4}{2 \times 3} = \frac{12}{6} = 2 \text{ корони за метр.}$$

$$Б. \frac{1}{3} : \frac{1}{2} = \frac{2 \times 2}{3 \times 1} = \frac{4}{3} = 1\frac{1}{3} \text{ " " "}$$

(Дальше буде).

Наука рахунків в школі народній на підставі нових книжочок рахункових.

Подає: Володимир Витовинський.

(Дальше).

Розложити цільний матеріал рахунковий приписаний для III степеня на два роки і то в тім порядку: а) Пізнання чисел в обсягу 1000. б) Чотири ділання числами одноіменними. в) Чотири ділання дробами звичайними о скільки того плян і інструкція вимагає; розумів ся, що як попередно так і тепер не забувати на науку о вагах, мірах і т. н. а також пам'ятати треба і о рахунку внесковим при розв'язуваню задач практичних. Того, що повніше подано будуть учити ся діти 3-го року науки. На 4-ий рік науки припадає: а) Чотири ділання числами многоіменними і б) чотири ділання числами десятичними. Скаже може хто, що при такім розділі матеріалу на два роки не буде майже що робити. То все дало би ся в однім році переробити. Не перечу тому, вели буде нам ходити о тоє, щоби учити а не научити. Але ми маємо числити ся з віком дитин, з числом годни науки голосної в школах где діти рівночасно з иньшими відділами науку побирають. Ми маємо також числити ся з тим, щоби з науки був намацальний хосен т. е. стисло перестерігати вказівок поданих в інструкції, котра в тім напрямі каже на стр. 110...

Повтаряти отже належить що години, що тиждня, що місяця, що півріча тоє, що обробило ся в годині, тиждні, місяцю, піврічу. Щоби виробити біглисть, не можна також в науці дуже спішити ся. Перестерігати належить засад, що доти не вільно іти далше, доки діти річий попередних докладно не знають. Іменно в початках поспіх дуже шкодить. Бєли учитель в тягу науки зауважає, що в тїм або иньшїм напрямі суть недостачі, належить цофнути ся взад аж до того моменту науки, который до виповнення недостач, або припїмнення єсть конечний. Особенно важною єсть річию виробленє ясного понятя ділань рахункових: додаваня, множеня, відойманя і діленя а при діленю поміру і подїлу.“ Бєли возьмем також під розвагу і скількість годин науки голосної і подрїбно розберем материял рахунковий то не скажемо, що того материялу на оден рік замало, але противно. Числїм на рік 40 тижднів. На кождий тиждень 3 години рахунків з котрих випадає половина на науку голосну а половина на тиху, котра мало принесе користи як єї не догляне ся. А щоби ю доглянути, знає з нас кождий дуже добре, що на се нема часу, наколи з другим відділом трактує ся рївночасно науку голосно.

Отже властиво в однім тиждні на науку рахунків припадає $1\frac{1}{2}$ години, що чинить в році 60 годин. Розложім материял рахунковий — як повисше подано для III-го степеня — на тих 60 годин а побачимо, що припаде з него на одну годину досить спора доза: 1. Пізнанє чисел в зачерку 1000 т. є. численє сотками, десятками і одвинцями до 1000. Розклад чисел в зачерку 1000 на сотки, десятки і одиниці. Писанє чисел до 1000. 2. Употребленє повисшої науки при мірах, вагах і т. п. укладу десяточного. 3. Додаванє з пам'яті чисел до сотки з повторенєм; і сотками, сотками з десятками до 1000. 4. Додаванє двох і більше чисел зложених з соток, десятків і одиниць до 1000. 5, 6, задачі практичні. 7. Додаванє письмєннє. Що зовемо додайними числами а що сумою. Додаванє чисел наколи сума нєшого ряду не становить єще ряду висшого. Як належить підписувати числа додайні в колїумні. 8. Додаванє чисел, коли сума нєшого ряду становить ряд висший. Додаванє чисел біля себе виписаних (в стрїчках) зі знаком +. 9 і 10. Задачі практичні. 11. Відниманє з повторенєм до 100 Відниманє соток від чисел в зачерку 1000. Відниманє десятків від таких чисел. 12. Відниманє двох і більше рїзних чисел від рїзних. 13 і 14. Задачі практичні. 15. Відниманє письмєннє. Що єсть від'ємна, від'ємник і рєшта або рїзниця. Відниманє чисел наколи числа поодиноких рядів відємника суть менші від таких чисел відємної. 16. Відниманє чисел котрі в нєсних рядах відємника суть більші від відємної або коли в відємні в нєсних рядах приходять зєра. 17. Вправи в попереднім числами нєіменованими і відниманє стрїчкове зі знаком (—). 18 і 19. Задачі практичні. 20. Множенє з пам'яті. Табличка множеня. Множенє з повторенєм до 100. Множенє соток, десятків, десятків з одинацями і соток з десятками і одвинцями через одночисельний множник. 21. Множенє десятків десятками, двоцифрові числа через двоцифрові і перемїна гатунків висших на нєші. 22 і 23. Задачі практичні. 24. Множенє на письмі. Що єсть множна, множник і добуток. Множенє через одночисельний множник чисел в котрих помножені числа нєсних рядів не дають єще скількостей ряду висшого. 25. Множенє чисел таких в котрих помножені числа нєшого ряду дають на добуток числа висшого ряду. Множенє чистими десятками. 26. Множенє через двоцифровий множник. 27 і 28. Задачі практичні. 29. Дїленє з пам'яті яко помір з повторенєм в зачерку сотки. Міщенє одночисельних

чисел в сотках в зачерку 1000. Таке міщенє в десятках в тїм самїм обсязі чисел. 30. Міщенє одноцифрових чисел в бїльшецифрових гдє в рядях висших позїстають рєшти, котрі перемїнити треба на ряд нисший. Міщенє двоцифрових чисел в числах двоцифрових і трицифрових. 31. Замїна висших гатунків на висшї. 32 і 33. Задачі практичнї. 34. Дїленє з пам'ятї в значеню подїлу з повторенєм до 100. 35. То саме в обсягу 1000. 35. Задачі практичнї. Дїленє письмєннє. Що то єсть дїлимок, дїльник і квот. Дїленє через одноцифровий дїльник чисел, де при дїленю не позїстають рєшти (н. пр. $486:2$) в значеню помїру і подїлу. 36. Дїленє чисел одноцифровим дїльником в значеню помїру і подїлу, де при дїленю поодиноких висших рядів позїстають рєшти. 37 і 38. Вправи в попереднїм числами неїменованими. 39. Дїленє чисел двоцифровим дїльником. 40. То само дїленє розкладаючи дїльник на чинники (фактори) і вправи в дїленю двоцифровим дїльником а іменю перемїна гатунків нисших на висшї. 41 і 42. Задачі практичнї. 43. Дроби звичайнї. Повторенє о частинах цїлости. Що єсть дроб, чисельник, знаменник, дроб їстий, неїстий і число мішанє. 43. Перемїна цїлостей на дроби. Перемїна чисел мішаних на дроби. 44. Перемїна дробів неїстих на числа цїлї і мішанї. Порівнанє дробів що до їх вартостї, наколи мають рївні знаменники а нерївні чисельники; порівнанє дробів наколи мають знаменники нерївні. 45. Перемїна дробів на иншї дроби, яко вступ до зводженя дробів до рївних знаменників. Зводженє дробів до найменшого спїльного замєнника. 46. Упрощованє дробів і повторенє попереднїої науки о дробах. 47. Додаванє дробів о рївних знаменниках так чистих дробів, як і з числами цїлими і мішаними. 48. Додаванє дробів о нерївних знаменниках. 49 і 50. Задачі практичнї. 51. Відниманє дробів від дробів о рївних знаменниках. Відниманє чисел цїлих від мішаних. Відниманє дробів від чисел цїлих і чисел мішаних від мішаних. 52. Таке само відниманє дробами о нерївних знаменниках. 53 і 54. Задачі практичнї. 55. Множенє дробів через цїле число і множенє чисел мішаних через цїле число. 56 і 57. Задачі практичнї. 58. Дїленє дроба через цїле число і дїленє числа мішаного через цїле число. 59 і 60. Задачі практичнї. На 4-й рік науки припадє з рахунків як було вже сказано: а) чотири дїланя числами многоїменними і б) чотири дїланя дробами десяточними. Роздїлїм так само той матерїял на 60 годин науки голосною а побачимо, що єго також не будє так мало, як нам здає ся.

Цїлий мїсяць вересень т. є. 6 годин науки голосною возьмемо на повторенє, а може і на докінченє науки рахунків з попередного року. 7. Додаванє чисел многоїменних з пам'ятї. 8. Додаванє на письмї двоігатункових чисел наколи сума нисшого гатунку не творить єще гатунку висшого. 9. Додаванє двоігатункових чисел наколи сума висшого гатунку творить вже гатунок висший. Додаванє бїльшеігатункових чисел. 10 і 11. Задачі практичнї. 12. Відниманє з пам'ятї чисел многоїменних від многоїменних коли від'ємна гатунку нисшого єсть бїльша від від'ємника того гатунку. Відниманє чисел двоігатункових від числа одноігатункового. 13. Відниманє бїльшеігатункових чисел, коли від'ємник нисшого гатунку єсть бїльший від від'ємної того гатунку. 14. Письмєннє як 12. 15. Письмєннє як 13. 16. Вправи числами триігатунковими. 17 і 18. Задачі практичнї. 19. Множенє чисел многоїменних в пам'ятї через одноцифровий множник. 20. То само письмєннє з узглядженєм переважно того множеня, коли розмножений висший гатунок даєть вже гатунок висший. 21 і 22. Задачі практичнї. 23. Дїленє чисел многоїменних через дїльник

одноцифровий коли з висшого ґатунку не позістає решта. 24. Діленє чисел многоіменних, коли решти з висшого ґатунку перемінити треба на нисний ґатунок. 25. Письменно як 23. 26. Письменно як 24. 27 і 28. Задачі практичні. 29. Понятє чисел десятичних. Переміна многоіменних чисел на десятичні. О кропцї десятичий. 30. Представленє десятичних чисел в формі дроба звичайного і на відворот. Розклад чисел цілих на десятині части і сотні части, десятині на сотні і на відворот зложенє нисших на висші. 31. То само в розширеню до тисячних і вправи в читаню і писаню чисел десятичних. 32. Додаванє чисел десятичних в колюмнах. 33. Додаванє чисел десятичних в стрічках; додаванє тих самих чисел в стрічках і колюмнах. 34. Переміна чисел многоіменних на десятичні перед додаванєм. 35 і 36. Задачі практичні. 37. Відниманє чисел десятичних в колюмнах і стрічках. 38. Переміна чисел многоіменних на десятичні і їх відниманє. 39 і 40. Задачі практичні. 41. Множенє чисел десятичних через число ціле одноцифрове. 42. Множенє чисел десятичних через 10 і числа зложені з чистих десятков. 43 і 44. Множенє чисел десятичних через множник двоцифровий. 45. Переміна чисел многоіменних на десятичні і їх множенє. 46 і 47. Задачі практичні. 48. Діленє чисел десятичних через одноцифровий дільник. 49. Діленє чисел десятичних через двоцифровий дільник. 50. Діленє чисел десятичних через 10 і 100. 51. Переміна многоіменних чисел на десятичні і їх діленє. 52 і 53. Задачі практичні. 54 до 60. Повторенє а виглядно іспитованє материялу рахункового переробленого в двох роках т. в. на III степені. (Дальше буде).

Ческа вистава етноґрафічна в Празі.

Підчас славної краввої вистави в Празі в роцї 1891, котру відваділо около півтретя міліона осіб, що платили вступ, на зборах любителів ческої етноґрафії повстала думка устроїти етноґрафічну виставу окремо. Вибрано в тій ціли комітет, котрий зараз взяв ся до роботи, а іменно розпорядив, щоби перше всього по всіх повітах завязали ся місцеві комітети і збирали потрібні материяли до вистави. У ческого народу — як звісно — самопоміч сильно розвинена, а яка у него добровільна карність і який послух на прикази верховодячих своїх мужів, се всі мали нагоду пізнати при всіх національних, політичних і культурних справах ческих, се також показало ся і тепер. В короткім часї завязало ся 220 комітетів, котрі незвичайно ревно заняли ся патріотичною справою. Позбиравши незвичайно нильно в своїх околицях етноґрафічні материяли, они устроїли передовеім около 200 повітових вистав менших. Що сі вистави „менші“ дійсно не були такі малі, знаємо з того, що декотра з них не могла помістити ся і в 20 саях шкільних.

З поміж предметів, виставлених на тих повітових виставах вибрано що найкрасші і найхарактеристиційні та завезено їх до Праги. Під конець р. 1894 весь зібраний материял був розкласифікований і почалось его уставляванє.

Повітові комітети зібрали кромі материялу з добровільних датків на ціли вистави ще і 200.000 зр.; сама Прага дала на се 31.000 зр. До того сойм ческий признавав для вистави запомогу в сумі 62.000 зр.; з льотерії виставової сподівають ся доходу з 25.000 зр., а прочі видатки після рахунку дирекції покриють гості виставові, реставрації і т. п. Вистава має коштувати з 600.000 зр.; тому так дешево, бо більша половина людей, занятих при ви-

ставі, працює за дармо. Инакше видатки виносили б з мільон зр. При такій знаменитій організації, карності народній, жертволюбивості і патризизмі, яким визначують ся Чехи, не трудно їм до чотирох лїт устроювати другу, дорогу виставу своему народови на славу.

Не багато їх є, наших братів Чехів, всего з 8 мільонів, та число се іменно свідчить, що сили народу не становить численність, але якість народу. Може ся думка і непатриотична, але ми, так як тепер єсть, наших 20 мільонів Русинів-Українців радо дарували-б за 10 мільонів таких свідомих Русинів-Українців, як свідомі націонали суть Чехи мимо своїх недотепних мрій русофільських, котрими Нїмця не алякають, а самі себе без потреби ставлять в очах прочих Славян в несимпатичнім світлі.

Етнографічна вистава чеська, отворена дня 15 мая, буде тревати до 28 вересня. Устроєна она на тім самім місци, де в р. 1891 відбувала ся ювілейна вистава праска, т. є. в просторім парку королівськім. Занимає 350.000 квадратних метрів і містить ся в 80 павільонах, в котрих находить ся около 250.000 виставлених преріжних предметів з чеської етнографії.

В р. 1891 краєва вистава чеська в Празі відбула ся на памятку першої вистави промислової в Европі, котра відбула ся іменно на чеській землі в Празі р. 1791. Сегорічна вистава в Празі має на ціли подати повний образ життя і бутя чеського народу, а особливо люду під кінець 19-го столїтя. Отже на ній має бути виставлене все питоме і характеристичне людове житє. Поодинокі відділи представляють нам єго за порядком від найдавніших часів.

Відділ демографічний (людописний) представлений на виставі головню таблицями статистичними з обясняючими замітками, а відділ антропологічний зображеннями чесько-славянських типів, чашок і картами зображаючими людські типи і їх подрібні прикмети, як барва волося і очий, висота тіла і т. и. В відділі лизиковім єсть показане розширене чесько-славянської мови в своїм розвою історичнім і в теперішних наріччях. Найбільше діалектів аж до нашого часу заховало ся в угорській Словаччині, де — можна сказати — що комітат то вильше замітне наріччє, і на Мораві, де поодинокі племена визначно різнять ся від себе. В самій Чехії єсть дуже мало нарічний, бо там по-найбільше взяла верх бесіда літературна. А все-ж і в Чехії тривають доси наріччя, хоч не так відмінні, як наріччя моравські і словацькі.

По при відділі лизикословнім представлена чесько-славянська література фольклорна з тим невичерпаним жерелом, яке бє творами самого люду; сюда входять передовсім перекази, казки і т. и. Дальше народний драмат, а головню народні пісні з музикою і танцем. Сей відділ виказує сивсані скарби народної музики і народного співу. Але ті пісні та музика і танець представлені не льше в мертвім матеріалі друкованих нот і слів, они будуть на-живо виведені в осібних саях концертних, де будуть виступати співачки, музикки і танечники з поміж самого люду. До сего відділу належать також сценічні вистави множества питомо-людових звичаїв і обичаїв; будуть устроюватись чисто-народні весіля, котрих учасниками будуть кождим разом люди з поодиноких околиць разом зі своїми кіньми, возами і в своїм ріднім строю.

До найбогатших і найцікавіших відділів належать відділи для народного строю і народних мешкань. В першім з сих відділів поміщені цілі галерії живописених народних стрій, і то в історичнім розвою, починаючи з найдавнішого крою славянського, хати селян гаванських і чеських, там і новия

поезній деревляна церковця. Моравські Валахи мають на виставі цілу групу госпдарських будинків. Шлезаци мають свою загороду господарську, Ганаци свій „грунт“, Словаки свою „кованицю“, єсть хата, в якій ще старосьвітським ладом семейним містить ся ціла родина, а до котрої припирають комнатки спальні, приналежні до кожної поодинокі фамілії і т. д.; в хати з полуднево чеських сторін, і з моравських вишин, і чеські гірняки (гораки) мають свої окремі хати сільські, а мешканці деяких околиць чеських свої салаші. Крім самих будівель виставлених точно, як они є в дійсности, і заосмотрених всім знадібем аж до найновіших строїв народних, котрі декуда орнаентами своїми пригадують вже характер рококо. Дальше — множество виробів народного ткацтва, яке удержує ся ще до наших часів серед селян, а цікаве чи-то красотою, чи бодай відмінними прикметами.

Народне будівництво творить один з найзначайших і найвишйших відділів вистави. Буде виставлений цілий ряд будинків етнографічно вірних, з того самого матеріялу і в тім самім стилу — словом: відповідаючих цілком справдішности, як то видно на живописних будівлях по селах від Чеського ліса в Чехії аж по Бескиди і Татри в Мораві та на Словацькій угорській; подиблете найпростішу хату словацьку і багаті — виготовлено ще сотки моделей зображаючих сільські будівлі, виконаних переважно в розмірі 1 : 25 вірно після своїх справді типових будівель; дальше тисячі фотографічних чи-то вишшого рода видів, представляючих народні будівлі, їх вигляд в середині і поодинокі части складові, відтак види зняті з сїл, улиць, церков, дзвіниць, млинів і т. д. Побіч відділу будівництва поміщений відділ давних меблів, де єсть дуже много предметів, яких все ще уживав ся, а далі виставлена вся обстава хатна і господарська.

Окремі відділи призначені для представлення занять сільського народу, передовсім для сільської господарки — управи рілі, сіножатий і винограду, садівництва і пчільництва, хмелярства, управи ярини і огородинства, скотководства, рибарства, лісництва, робіт деревних, випалювання вугля, відтак народного промислу, робіт фабричних і рукодільництва.

Вистава літератури унагляднена через матеріял чеського багатства книжок від найдавніших часів аж до нині; рівночасно через діяграми, відтиски та иньшими способами. З тим вяже ся і вистава чеської журналістики, котра в послідних 30-ти роках дуже розвинула ся. Чеській драматичній штуці призначено особний відділ. Розвиток чеської штуки театральної і чеської опери буде також представлений в поучаючий спосіб; так само розвиток чеської музики від минушого століття до тепер.

Займаючий єсть відділ церковний, що складає ся з двох частин. В католицькій часті особливу увагу звертає на себе відділ церковний з Чехії і Моравії. Дальше єсть унагляднений історичний розвиток, значіне і теперішнє розширенє католицької церкви в Чехії, Моравії і Шлезеску через табелі, діяграми, письма та в иньший відповідний спосіб. В подібний спосіб єсть представлений початок і розвиток євангелицької церкви і її діяльність під теперішню хвилю. В тих відділах вистави знаходять особливе узглядненє чеські християнські віроісповідання з середніх віків, головню гуситство і церковні громади чеських і моравських братів.

В відділі чеського будівництва поміщено кілька тисяч образів, представляючих чеські історичні і теперішні будівлі.

Ческе шкільництво має свій окремий павільон, де виведений перед очі перегляд всего теперішнього шкільництва і його розвій історичний.

Наконець в третій групі виставовій поміщені сегочасний промисл і всякі підприємства.

Отсе коротенький перегляд відділів чеської вистави етнографічної. Як з него самого бачимо, вистава така може справді подати вірний образ життя чеського народу, бо все тут можна побачити життя Чеха, життя Шлезака, Мораванина, Ганака, Валаха і Горака та Словака, словом всіх племен чеських.

Вистава така, відмінна від звичайних краєвих вистав з більше інтернаціональною за красою і тим іменно интересна, може знов стягнути сотки тисяч, а то і мільйони Чехів та інших Славян до себе, чого ми з щирого серця Чехам бажаємо, радуючись новим доказом патризтизму братнього нам народу.

Шкідливість і користь пилу.

Про шкідливість пилу говорили і писали багато; він є тим головним чинником, що причиняє ся до розширення заразливих міазмів, котрі чоловік віддихаючи з ним разом проковтує; він, осідаючи в середині людського організму, в легких, утруднює віддих. Та про користь пилу доперва недавно розписалась німецька часопись „Gartenlaube“. Про що другому і подумати не в гадці, над тим Німець давно вже ломив собі голову, щоб зі всего здати собі справу. Результати дослідів Німця з „Gartenlaube“ про користь пилу зацікавляють, сподію ся, і неодного з наших читачів.

Коли-б не дрібні порошки пилу, каже вчений Німець, сонячне світло падало-б на предмети лиш в напрямі сонячного проміння, і лиш ті предмети були-б для нашого ока найсильніше освічені. Звістно вже, що кожне освітлене є условлене скоршим чи повільнішим дрожанням етеру, що в формі филь носить ся по-над землею. В етері тім носить ся також пил, котрого порошки мають ту прикмету, що вони ломлять і розкладають сонячне проміння, розсіпуючи его по боках, та освічуючи в той спосіб для нашого ока і сторонні предмети.

Сонячний промінь, переломаний найдрібнішими порошками пилу, представляє ся синим, більшими зеленим або жовтим, ще більшими червоним. Курячи сигаро, помітив мабуть кождий, що дим, котрий ве ся з запаленого кінчика сигара, має синяву барву, підчас як клуби диму випускані з уст суть темно-сірі, майже рудаві. Знаючи згадану прикмету пилу, легко буде вже і пояснити. Порошки пилу, що в димі кружать довкола запаленого кінчика сигара суть сухі, отже і менші, тим то і переломане в них світло виступає в синявій барві. Клуби диму, випускані з уст суть вогкі, звогчують порошинки пилу і збільшують їх, длятого і переломане в них проміння світла має барву темно-сіру, або жовтаву.

Тим самим прикметам дрібних порошків пилу завдячуємо красу неба при заході сонця, ігру барв при виході. З барви вечірного неба ворожимо погоду або непогоду другого дня і не без підстави, бо відповідно до того, чи порошки линучого в повітря пилу суть вогкі і грубіші, чи сухі і дрібніші, є забарвлене і небо. Тому самому пилові треба завдячити також хмари, хмари і дощ. Вся пара, що улїтає з землі в гору, осідає власне на тих по-

рошинках пилу, котрі кружать в повітрі. Менше звогчені пилини представляють ся нам в горі в виді обляків, більше звогчені в виді, що дощем падають на землю, орошують її. В той сам спосіб дасть ся пояснити і повставане мраки, — се дрібні порошки пилу, на котрих осіла в значній скількості втворена пара.

Іги! скаже читатель. А се що за такий пожиток пилу, за котрий ему теж належить ся подяка. Надоїли мені тоті мрачні, погані дні, цур їм! Отже гов, любий читателю, розваж лише, каже на всі закиди в обороні пилу приготований Нїмець. Де-б сідала та пара і вогкість, що творить мраку, колиб не дрібні порошинки пилу? Сідала-б на всі предмети, на наші хати, наше знарядє, нашу одежу, на нас сідала-б і нищила-б. А що лїпше чи гірше було-б без мраки? Скажіть! Ото-ж то і є, — сказав би знаний нам з Мопассантївеского оповідання о. Маріняно, — всему на свїті назначив Бог свою завдачу і цїль, навіть мізерному, поганому пилові.

Вісти з Руского товариства педагогічного.

На засіданю головного віділу руского товариства педагогічного у Львові з дня 8 червня 1895 ухвалено слїдуючі важнїйші справи:

1) Принято до відомости, що виданє „Кобзаря“ для шкільної молодїжи вже приладжено і можна надїятись, що Рада шкільна краєва его заапробує і уділить запомогу з фондів своїх на дальше видавництво бібліотеки для молодїжи шкільної. На другий том бібліотеки рішено приладити „Чорну Раду“ Куліша.

2) Рішено упросити проф. Грушкевича, щоб до виданої недавно історїї педагогії додав ще погляд на історію педагогії рускої і польської, щоб в сей спосіб цїлковито вичерпати сей предмет.

3) Принято до відомости, що Рада шкільна неапробувала деяких книжочок товариства задля того, що суть видані правописею етимологічною а заразом, що донесла, що лиш книжочки, видані правописею фонетичною, на дальше апробувати зможе.

4) Приняті в члени: Теодор Стефанюк, учитель, Нівра Кривче; Рада шкільна місцева, Полове Радехів; Филип Барна, уч., Тирява волоска; Максим Зеленій, учит., Вислобоки Підлїски; Климент. Долинська, уч., Водники Маріямполь; Андрей Скородинський, урядник „Просвїти“, Львів; Теодор Мельничук, уч., Запитів п. Львів; Іван Яворський, уч., Підлїски Яричів; Созонт Левицький, уч., Запитів Львів; Марія Дулиба, учит., Витків стар. Витків новий; Адольф Фухс, учит., Павлів Холоїв; Григорій Семенюк, учит., Сушно Витків новий; Іван Вишеньський, учитель, Піддубці Угнів; Павлина Вишеньська, жена учителя, Угнів; Йосифа Наконечна, школа сьв. Софії у Львові; Омелян Колодинський, професор гімназ. у Львові; Іван Концевич, учитель, Осталовичі Перемишляни; Петро Дума, учитель, Рудники поч. Вільче Волиця; Дмитро Бількур, учитель, Воля Велика Николаїв; Володимир Шибяк, учитель, Николаїв; Лев Борачок, учитель, Розділ; Григор. Климковский, учит., Демня Николаїв; Іван Шуховський, учитель, Надїтичі Николаїв; о. Волод. Сойка, сьвященик, Устє Николаїв; Бронислав Гурка, учитель, Розділ; Микола Корецький, учитель, Іванівці Николаїв; о. Ш. Мурдзак, сьвященик, Надїтичі Николаїв; Бронислава Хлопецька, учителька, Николаїв; Юлїан Винницький, Нико-

лаїв; Марія Винницка, учителька, Николаїв; о. М. Гаврилюк, священник, Ілів Берездівці; о. К. Строцький, декан, Рудники п. Більче Волиця; о. Алек. Юрик, священник, Стільське Николаїв; о. Продзевич, священник, Веринь Николаїв; о. Андрій Гриб, священник, Николаїв; о. Василь Левицький, катехит, Николаїв; Л. Меляньска, учителька, Крушко п. Розділ; Вл. Лавровський, учитель, Дроговиже; М. Козинський, учитель, Ілів Берездівці; Іван Чабан, учитель, Розвадів Николаїв; Петро Батринюк, учитель, Рудники п. Більче Волиця; Александер Кмицикевич, судія, Николаїв; Дмитро Томчак, учитель, Оглядів; Іван Кіак, учитель, Николаїв п. Вивинки; Михайло Чайковський, господар, Вислобоки Підлеськи.

НОВИНКИ.

— Посол Ол. Барвіньський був в понеділок на аудієнції у цїсаря, щоб подякувати за іменоване его членом краєвої Ради шкільної. Отже о тій аудієнції читаємо в „Нар. Часописі“: „Є. Вел. цїсар висказав своє вдоволенє, що п. Барвіньський працює в краєвій Раді шкільній над справами шкільними і заявив, що краєва Рада шкільна багато зробила для подвигнення народного шкільництва. П. Барвіньський на запитанє Є. Величества подав, що тепер краєва Рада шкільна займає ся організацією 5 і 6-класових шкіл видільових. Є. Величество замітив, що і число гімназій збільшує ся і що з перемиских паралелелок руских буде утворена окрема гімназія. Відтак запитав пос. Барвіньського про рускі паралельки в Коломиї, а на се відповів пос. Барвіньський, що з слїдуючим роком буде там уже чотири класи рускі. На то додав цїсар, що буде там потрібне окремого будинку. Пос. Барвіньський відповів, що краєва Рада шкільна має в плані поставити потрібний будинок для рускої гімназії побіч існуючої там гімназії.“

— Загальні збори товариства шкіл вищих відбували ся через два дні Зелених свят в Кракові. Найважнішою справою, котра властиво понад програму ввійшла на порядок денний, була справа заложення жіночої гімназії у Львові. Голова товариства д-р Пентак заявив, що завдяки записови одної добродійки, товариство імовірно вже з слїдуючим роком шкільним отворить гімназію жіночу у Львові. Така гімназія, хоч зразу з огляду на закони не може до практичних цілей, однак уможливить жєнщинам вищеє образование. Товариство принало в засаді для гімназії жіночої план науки, котрий тепер обов'язує в гімназіях мужьких, з тою лише різницею, що внесені будуть два стєпені науки в деяких предметах, як в історії всеєвітній, фізиці і історії природоповеній. (Тепер в гімназії учать дотичних предметів в низшій і вищій гімназії — в вищій обширїйше). За внесенєм промовляє підготованє кандидаток, котрі при вносі до гімназії мають виказати ся, що скінчили другу а зглядно третю вищу класу шкіл видільових. Задля того і число лїт науки в гімназії жіночій обнизить ся з 8 на 6; в двох найнижших класах будуть учить головнє латинь, передовсїм грецького і латиньського. По тих двох роках учениці з гімназії жіночої буде дорівнювати ученицїм гімназійному, котрий прийшов до гімназії з четвертою класою шкіл народних. В чотирох вищих класах гімназії жіночої удїляти ся буде наука в тих самих розмірах, що в гімназії мужькій. — До ввідлу товариства на слїдуючий рік вибрано знов д-ра Пентака головою, а між видільовими двох Русинів: д-ра Омеляна Савицького і Юліяна Дольницького.

— Майка шкільної молодїжи. Велику несподїванку і радість вчинили дїтворі шкільній графство Мисельскі урядженєм в дні 8 червня прогулянки до ліса: При сприятливій погоді в суботу прибули дїти під проводом своїх учителів, та учительок піхотою з сїя до ординації належачих: Боринич, Дроговижа, Остров, Городища цєтварського і Юшкович до місця збору о годині 2-ій по полудни в салі шкільній в Бориничах, звідки зі снівом на устах вирушили до ліса. З громадкою зводив потрудитись о. Донцович греко-кат. душпастир місцевий, приятель молодїжи, котрий брав з другими удїл в забаві. О годині 7 повернула дїти до двора, де уставивши ся перед палатою відсїнівали кілька пісень. Описав

наступила гостина на мураві, де уряджено підвечірок для дїтей. Вп. Паньство, мов добрі і дбалі родичі обділяли власною рукою дрібних школярів, приговорюючи до них вельми ласкаво, між тим як учительство покріпляло ся підвечірком устроєним Зарядом двірским на верадї. По підвечірку устала ся молодїж на ново і відєспіванєм „многая лїта“ подакувала за щєдру гостину.

Лягав вже вєчірний сумрак на палату і хати сїльскі, як молодїж переступала пороги двірскої каплиці, щоби враз з Вп. Паньством, о. душпастирем та своїми провідниками зложити горячу п'ядку перед образом Прєсвѣтої Дїви за весєло проведєний час на забаві.

Тихий вєчєр обняв був поцілуєм, лїси, ниви, луги як дїти стали на широкій долині, де дожидала їх ще одна радість. Штучними огнями, що спалив сам гр. Мицельскій, так дуже розцікавилась була дїтворя, що нерало прийшлоє їй опускати мїсце. Але дарма! Вже ждали підводи двірскі в поготовлю, щоб відвєзти ушаслигєну молодїж домів. Вєртала она з дарунками домів, щоб мовляв „голїруч“ не вєртати до своїх братів та сєстричок.

За сєй ласкавий труд, якого підняли ся Вп. гр. Мицельскі, щоби зготовити дїтям так велику радість, складаю іменем дїтворя і товаришів учителїв Вп. графєству щирє „Спасибі!“ — Стефан Шоробура.

— **Нова школа рїльнича** будє заходами окружної Ради шкільної в Бродах заведєна при школі народній в Підкамени. Реформа школи в Підкамени на школу о характері рїльничім єсть фактом, котрий може в будучности мати вплив на шкільництво.

— **„Розбишаки на ріцї Місїсїні“**, повість з житя американьских полішуків в перекладї К. Вєрбенка, вийшла передруком з „Народної Часописи“, окремою книжкою накладом Костя Паньковського. Обіймає 609 сторін 8-ки і коштує 80 кр.

— **Добрий припір до наслідувания.** В Балківцях на Буковині взяла ся шкільна молодїж охочо до нищєня хрущів маєвих. Вже минушого року розпочала ся борба против шкідників і в протягу 9 днів знищило ся 217 лїтрів хрущів, т. є. 6 чвєрток; отже для будучности знищило ся 22¹/₂ корцїв, коли рахувати 1¹/₂ на самцї а 2¹/₂ на самички, з котрих кожда самичка може 20 яєчок знести. Окрім того збирали лїти і мотилї шкідливі, котрих аж 6237 знищило ся. Для заохоти до збирания дістають дїти за 1 лїтер хрущів неживих 1 кр. Минушого року виплачено 2 зр. 11¹/₂ кр. за хрущі, а 1 зр. 20 кр. за мотилї. Учителє відбирає хрущі і мотилї, провадить рахунок і виплачує премії. Потрібний фонд удержує ся з добровільних складок, на котрий найбільше жертвують вєч. о. Іван Гостюк, п. В. Яворскій і учителє І. Л.

— **Нова машина до складання букв.** Хто не знає, кілько то часу іде на складанє черенок руками! І найзручїйший складач не в силї за годину зложити черенок більшє як яких 3000. Тепєр звїщає вїдєньське бюро патєнтів, що сїцїлїйскій Доміаїканиї кс. Калєндоль, видумав нову машину до складання черенок, на котрій виправний складач потрафить за годину зложити 50.000 букв. Машина складає ся з певного числа уставлєних побіч сєбе клявішів, заосмотрєних в поодинокі букви, в більшім або меншїм числї, після того, як за часо котра буква приходить і то на подобу пальцатків чи молотків в машинї до писаня. Клявіші так уставлєні, що складач може нараз складати цілї слова. В мїру того, як пальцї відриває ся по черзї від клявішів, а молотки бють в гору — черенки зид споду, поміщені в подовжних рурках подібних до пишавок від органів, зсувають ся по скїсїнім прововдї і укладають ся на каштї в бажанїм порядку. Коли молоток летить в гору, струя електрична, кружляча через клявіші, ударяє на магнес, а сєй притягає засувку, призначєну до заняраня рурки з черенками. Тим чином висуває ся одна буква і укладає ся на кашту вузку як листва. Цїлий стрїй машини зовсїм простий. При помочи електрики можна, сполучивши кілька машин в куну, тото само речєнє зложити нараз кількакратно.

— **З статистики шкїл середних.** Після справозданя оголошеного ц к. мїністерством просвїти було в минушїм півроцї в цілїй Долїтавщинї 261 шкїл середних, а то 181 гімназій і 80 шкїл реальних. З тих були 266 повні а 35 не-повні; 199 державних, 26 краєвих, 15 мїських, 3 єпископських, 13 монаших, 13 фундашових а 7 приватних. Мова викладава в гімназіях була: в 99 німєцка, в 41 чєска, в 24 польска, в 3 італїянська, в одній руска, в 3 сєрбо-кرواتска,

а в 9 утраквістична. — В школах реальних була мова викладова: в 57 німецька, в 15 чеська, в 4 польська, в 3 італійська, а в 1 сербо-хорватська. — Загальне число учеників гімназійських виносило з початком року шкільного 1894/95 68.419, а реальних 25 208, разом 83.627.

— Школа імені Шевченка. Почитателі пам'яті Т. Шевченка уложили проєкт заснування вищої господарської школи в родинній місці поета, в Кирилівці київської губернії. Школа має носити імя Тараса Григорієвича Шевченка. Сей проєкт буде небавом предложений до розгляду адміністраційним властям, по затвердженню его попечителем київського учбового округу і начальником полуднево-західного краю. Розуміє ся, викладовий лизик в сій школі буде московський. Пам'ять великого поета шанує ся так, що найсвятіший его ідеал поневірєє ся..

Постанови властей шкільних.

— Краєва Рада шкільна ухвалила на засіданню з дня 10 п. ст. червня с. р.: Висказати признанє за 40-літню совістну працю учительську Адамови Домбровському, управителеви школи народної в Чернелєві иззовецьким, при нагоді перенесеня его на пенсію; — затвердити о. Івана Хризостома Дуркота, експонованого сотрудника в Шляхтовій, на заступника духовенства в окружній Раді шкільній в Новім Торзі; — затвердити вибір д-ра Антона Говурка на делегата Ради повітової до окружній Ради шкільної в Товмачі; — заіменувати учителями в школах народних: Александрю Тебінчанку учителькою в Валосові, Марию Дулибянку в Веткові старім, Константію Малицку старшою учителькою 4-класової школи жіночої в Галичі, Марию Серафимську молодшою учителькою 3-класової школи в Єзуполі, Вільгельміну Піляреку учителькою в Ямниці, Мечислава Поповича управителем 6-класової школи в Болехові, Василя Мартиника управителем 2-класової школи в Сняжкові, Івана Годованського управителем 2-класової школи в Германові, Маєра Тавбелєса учителем релігії жидівської в 5-класовій школі в Бібрці, Теодора Яцицького учителем в Гуминьска, Маріяна Сольського управителем 2-класової школи в Пикуловичах, Софію Пек учителькою школи жіночої сьв. Мартина у Львові; — оснувати посаду учителя релігії для дітей греко-кат. обряду в мужескій школі ім. Конарського у Львові від 1-го вересня 1895; — переіменити з д-ем 1 го вересня 1895 школи народні: 3-класову жіночу в Белзі на чотири-класову а одно-класові в Дроговижі, Підзамени, Батятичах, Бібрці, Ветриховичах на дво-класові; — прийняти до відомости справозданє краевого інспектора з ілюстрації семінарній учительської мужескої у Львові і шкіль народних в окрузі гусятинській.

Посмертні вістии.

— Євгенія Вариводівна, учителька в Кальній, долиньського повіта, дочка пароха в Розтоках, дня 5-го червня, в 23-ім році житя;

— Михайло Зедьський, учитель з Задеїря, в 34-ім році житя в Кракові на клінійці.

"ДЗВІНОК"

письмо ілюстроване для дітей і молодєжи.

Передплата 4 зр., 2 зр., 1 зр.

Цілорічні передплатники отримують за доплатою 25 зр. на оздобовані і шилату поштою премію: Лисенка: Кожа-дереза — ком. оперетта на фортеп'яні до співу.

Адміністрація "Дзвінка": у Львові улица Академічна ч. 8.

Видав "Руске товариство педагогічне". — За редакцією відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, під зарядом К. Бехарського.

Передплата:

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУССКОГО ТОВАРИЩЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО.

Редакция
ул. Чарнецкого
ч. 26.Администрация
ул. Академична
8.Неопечатані ре-
кламні без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Виїмки з жерел до історії України-Руси.

Подає М. Грушевський.
(Дальше).

XIX. Костянтин Порфирородний.

Костянтин, син імператора Византиї Льва Філософа, родивсь р. 905, і вже від р. 912 став імператором, однак опекуни й фаворити матері его Зої, а нарешті соправитель — Роман Лакапин віддалили его від дійсного справування: лише від р. 944 стає він самодержцем; вмер 959 р. Відтертий від справ державних, він закохався в роботі літературній, зоставивши чимало писань про історію й сучасний устрій Византиї; для рускої історії цікава біографія імп. Василя Македонянина епізодом про хрещене Русь, трактат що зветься тепер Про церемонії двору Византийського, „De ceremoniis aulae Byzantinae“ — своїм оповіданем про приїзд Ольги, а ще більше — Про кермування держави, De administrando imperio, де К. хтів ознаємати сина Романа з політикою Византиї що до сусідніх народів, з їх історією, а також з деякими фактами історії Византийської держави: тут знаходимо багато цікавого, меж нього клясичне місце — подорож Русь до Константинополя. Оцінка праць сїх досі не усталила ся міцно; є закиди й що до автентичности, до авторства К. і ще більше — до історичної вартости їх відомостей. Навіть ті, що признають К. совістне і пильне зберане матеріалу, разом з тим доводять брак критичного чуття й правдоподібности у власних комбінаціях его. Подаємо уривки з видання в боннєм Corpus hist. Byzantinae — біографії Василя з т. XXVIII (Theophanes continuatus), De administrando imperio — т. X, De ceremoniis — т. VIII.

Оповіданє історичне про житє й діла славного імператора Василя. 97. І нарід руский, необорний і безбожний, нахилив він (імп. Василь) до угоди, щедро роздаючи одєжи золоті, срібні і шовкові, а завівши з ними спокій і згоду, умовив їх прийняти спасенне хрещенє і прихилив до прийнятя архієпископа, що одержав посвяченє від патріарха Ігнатія. Сей (архієпископ), прибувши в землю того народу, здобув собі віру таким випадком. Коли князь (αρχων) того народу зібрав на збір підвладних і засїв з своєю старшиною, що через довге призвичаєнє більш як иньші мала до своєї віри привязанє і роздумувала над своєю вірою та християнскою, закликало й новоприхожого архієрея і розпитувано, що він проповідує і чому вони мають вчитись. Коли ж він, протягнувши святу книгу євангелія божого, оповів їм деякі чуда Спасителя й Бога і з чуд божих старого завіту дещо одкрив, зараз Русь заговорила: „коли і ми щось подібне не побачимо, особливо як ти кажеш от за трох хлопців в печі, нізачо тобі не повіримо і слухати твоїх

слів не будемо.“ А той, віруючи неложности Того, що сказав: „що попросите в Моїм імені, одержите“ і що „хто вірить в мене, діла, які я роблю, і він зробить, ще й більші від сих“, коли єї діла не на показ, а для спасення мають діятись, — сказав їм: „хоч не гаразд пробувати Господа Бога, але як щиро постановили єсте до Бога приступити, просіть, чого хочете, і Бог зробить то певно для вашої віри, хоч ми всьмо не варті і бідні.“ І вони захотіли, щоб ту книжку християнської віри, себто божественне і святе євангеліє, кинуто на огнище, що вони запалили, і як вона зістанеться без шкоди, не згорить, то вони признають Бога, якого він проповідує. Коли се було сказано, священник піднявши до Бога очі й руки, сказав: „Прослав ім'я твоє, Ісусе Христе, Боже наш, перед очима всего отсега народу“, і кинуто книгу святого євангелія в піч огняну. Як минув значний час і піч загасла, знайдено святу книжку непорушеною і цілою, не мала вона від огню ніякого знищення чи шкоди, так що й завязки, якими завязувалася книга, жадної шкоди чи відміни не мали. Побачивши се, варвари, здивовані великим чудом, без вагання почали хреститися ся.¹⁾

Про кермоване держави, 2: Про Пацинакитів та Русь (сї Рѡс). Пацинакити сусіди і сумежники Русі й часто, як не бував меж ними згоди, грабують Русь (Рѡсѣ) і дуже їй шкодять і нищать. Тай тому Русь силкується мати згоду з Пацинакитами: бо від їх вона купує корови, коні і вінци, і з того живе легше й вигідніше; бо з названої худоби жадних нема в Русі.²⁾ І в походи заграничні Русь зовсім не може виходити инакше як тільки маючи згоду з Пацинакитами, бо поки їй (Русі) не має в краю, (Пацинакити) можуть напасти на її край, нищити й руйнувати. Для того — щоби не мати від їх руїни, і задля сили того народу, завше силкується Русь брати від їх помічників і мати від їх заемогу, щоб і їх ворогування обми-

¹⁾ Се оповідане потім перейшло до пізнішах компіляторів византийських (Кедрина, Зонари, Тіаки і т. и.) і російських (т. за. Никонівській збірник), мажущою і в характерну компіляцію грецьку про охрещення Русі, зкомбіновану з різних (може і руських) жерел, де з'явлено в одно се перше охрещення Русі з охрещенням за Володимира (видана найновіше в *Analecta byzantino-russica*, ed. Regel, Спб. 1891, також в *болоньскім Corpus'ї*, т. III, в коментарях Бандури). Оповідане біографії стоїть в певній суперечности з відомостями Фотія: той оповідає, що Русь до нього звернулася за єпископом, скоро після походу свого, а тут се надається патріарху Ігнатію, що вернувся на патріархію р. 867. Се об'ясняють або помилкою автора, або ставлять гіпотезу, що Русь охрестилася за Фотія, а єпископа послав Ігнатій, або що єпископ, посланий за Ігнатія, був не перший. Легше об'яснити собі другу дату — що се сталося за імпер. Василя: Василь стає дійсним імператором з вересня 867, що замордовано імперат. Михайла, але вже від мал 866 він був співправителем Михайла, і внук Василя — Костантин (чи був він автором, чи лише ініціатором цієї біографії) міг подію, що сталася ще до смерті Михайла, надати Василю Далі — тим часом як у Фотія Русь сама, з власної охоти звертається за єпископом, тут ініціатором виступає Василь, що дарунками нахиляє Русь до того, аби прийняла єпископа; можливо однак зауважити, що Фотію не було до речі казати про се в своєму обіжнику. У всякім разі се оповідане, разом з відомостями Фотія, свідчать про християнську проповідь на Русі меж ширшою громадою в IX в. Результати її невідомі докладно, бо християнство значно дає себе знати в Києві вже ців віку пізніше, за Ігоря. Пізніші руські відомості звать першого єпископа Михайлом — така традиція переходила ся за мощи, що лежить досі в Лаврі Печерській.

²⁾ Тут маємо зразок недокладних комбінацій автора: він певне знав, що Русь купує худобу у кочовників, які головним чином жили ся з худоби, але з того вивів зовсім нещасливо вивід, що така худоба не ведеться в Русі.

нути і користати з помочи. Так що й до сего столичного міста Ромеїв (Константинополя) не може Русь удати ся чи то для війни чи для торгівлі, як не буде в згоді з Падинакитами, бо коли Роси приходять до порогів ріки й не можуть перейти инакше як тільки обходом — витягнувши човни з ріки й несучи на плечах, сї Падинакити нападають на їх і легко подолівають і вбивають.¹⁾

4. Про Падинакитів, Русь та Турків.³⁾ Тому як імператор Ромеїв в згоді з Падинакитами, то ані Русь, ані Турки не можуть нападати на державу Ромеїв, ані за спокій свій не можуть вимагати від Ромеїв великих і незвичайних грошей та подарунків, бо боять ся сили імператора, яку він завдяки тому народу (Падинакитам) має проти їх, як би вони пустили ся походом на Ромеїв. Бо Падинакити, чи задля своєї приязни з імператором, чи як зніме він їх листами і дарунками, легко можуть нападати на землі Руси та Турків, заберати в неволю їх жінок та дітей і грабувати їх край.²⁾
(Дальше буде).

Чого домагає ся суспільність від учителя народного?*

(Володимир Вітошинський).

Задачею кожної генерації не є праця для теперішности, але радше для будучности посвятити свої сили і услуги і здвигнути будучий рід до щораз вищої досконалости, се є, а що найменше повинно бути, задачею кожного чоловіка. В тій цілі кожний з нас після спосібностей і сил обирає собі круг діляння, в котрім найуспішнійше міг би суспільности служити, — обирає собі якесь званє. Найважнішим званєм для суспільности єсть учительське.

Позаяк кожда генерація немов спочиває на здобичах наукових і відомостях попередньої генерації і має ті відомости для суспільного хісна використати, проте школа повинна передовсім стати на висоті наук не лише в тій цілі, щоби була в можности піддержати просвіту свого часу, але за разом, щоби на тій даній підставі поступати вперед.

Школу становлять учителі, проте всякі вимагання, які поступ ставить до шкіл, дотикають передовсім учителів. Застановім ся проте над тим, чого вимагати треба від учителів шкіл народних.

Тут насувають ся два питання:

Перше: Якого учителя народного хочемо мати, т. є. які прикмети повинен учитель мати? а друге: як має він поступати в своїм урядованю?

Перед роками вимагано від учителя, щоби він умів з дїтьми сьпівати пісні церковні, щоби учив їх читати, писати і числити після своєї власної

¹⁾ Падинакити або Падинаки — Печеніги; Араби звуть їх Баджнук; всі три назви поствали, очевидачки, з одної. Константин назве оповідає про їх прихід в Европу, відносячи то до кінця IX в.; вони посовувались слїдом за Уграми, і в середині X в. займали цілу просторонь степову від Дону до Дунаю; про їх напади на каравани рускі ширше оповідає К. далі, а живою ілюстрацією є факт смерті Святослава, як вбили его Печеніги, підстерігши в Порогах.

²⁾ Турками К., як і инші Византийці, зве Угрів.

³⁾ Сей відчит має бути вигодошений на сегорічних загальних зборах руского тов. педагогічного, коли однак на се не стало часу, ухвалив збір випечатати его в „Учителю“.

методи, та щоби лише не уживав за много березового кропила. Нині настали великі зміни: живемо в часі, коли новий винахід випирає попередній, коли людські відомости розширяють ся у всіх напрямках, через що і устрій суспільного життя стає инший. Тепер не досить сего для учителя, щоби мав рутину в навчанню і практично здобутими способами учив дітей, — він мусить сам мати відповідне часови образоване загальне. Відріжнім лише приспособлене ся до звання від виконання тогож, а спостережемо що здобує загальніше образоване в цілі виконання обовязків єсть нині конечне у всіх верствах суспільности. Від учителя народного вимагає проте кождий, щоби він мав загальніше образоване, котре послужило би єму здобути глибоке педагогічне образоване, а тим самим учинити єго правдивим учителем.

Акеж має бути то єго загальніше образоване? Міру того подає нам насамперед саме зване а потому обставини, посеред котрих він обертає ся. Учитель має образувати своїх учеників. Аби тій задачі відповів, мусить він мати спору міру всяких средств відповідних до обрагованя і мусить уміти ними завідувати. Средства ті, се розличні відомости; а що неподібним єсть, щоби учитель їх всіх аглубив, то вимагає ся від него, щоби бодай пізнав ся з їх засадами головними, вислідками і т. н. Бєли учитель лише тільки знає, кільки в собі містить шкільна книжка, то знає він тільки, що єго ученики і повинен сісти разом з ними в лавку і дати ся учти, а не учти других. Чи такий учитель може зробити який вибір в науці, чи може він мати погляд на цілість науки? Школа, а через неї учитель, входить в найтісніші відносини з родиною, громадою, державою, церквою і всіми станами суспільности. Відносини ті вимагають вже від учителя більшого, загальнішого образованя і скоро він єго посідає, то стає тим самим правдивим учителем народним а не школи. До такого учителя відносив би ся народ за порадою, по поясненя, по науку, вправді не шкільну, але по таку, котра чинить чоловіка просвіщеним. Як же спасенню може такий учитель впливати на громаду!

Згадалисьмо висше, що таке загальніше образоване стане ся певнішою підставою до образованя педагогічного, котрого жадати від педагога мусимо. Педагогія в нинішніх часах не дасть ся набути з самої практики, але рівнож і сама єї теорія не витворить доброго педагога. Цілію школи народної не єсть подати лише ученикам певних відомостей, але заразом треба і виховати тих учеників. Вихованє єсть важніше особливо в наших обставинах. Наш нарід простий не має майже ніякого вихованя. Через добре вихованє своїх дітей сам набуде лучшего вихованя, бо се єсть відомою річю, що школа впливає посередно на дім і родину і нераз простує хибі домашні, чим впливає хосенно і на старших.

Сказав я повисше, що учитель часто обертає ся в ріжних товариствах. Коли так єсть то, крім відомостей, образованя, вимагає ся від него єще товариського поведєня. Часто, найобширніше знанє чоловіка стає неслїдним, скоро він не знає того, що, где, коли і як уходить, часто никне образованє чоловіка, через незнанє прийнятих форм товариських.

Від учителя вимагає ся також характеру. По нїм повинні піяти ся молоді душі до гори, як инє ся повій по сильнім или дубовім; на него має звертати молодїж очи, як би на тую ліхтарню морську, котра кидає блиск з висоти і все вказує праву дорогу, чи то в часі бурі, чи в темній ночі. Що учитель думає, говорить і ділає повинно бути честне, праве, добре і красне; мусить заслуговувати на наслідуванє. Колибєльне поступованє то в право то

в ліву, відбирає учителеви довіре у старших і молодших, а трусливе хилене голови, глибока підданість, солоденька лесть, мимохіть понижують его, в високім степені ладять ему погорду у людей. Чоловік, котрий став учителем, повинен знати і чути, як і куди має йти. Хто в своїй підданчій душі — почув потягаючу силу ласити ся перед ким, щоби виробити собі через те приклонність, повинен стати льокаєм, надягнути лїберію і стояти в передпокою — в школі для него нема місця. Характер домагає ся шляхотної душі, здорового розуму, чуйної совісті і твердої волі. Лише той, хто посідає ті високі дари, пізнаєть — що правдиве, полюбить — що красне, захоче добра, буде сильно і ретельно старати ся, щоби всегда чинив добре; такий лише може бути гідним, ділати яко учитель і виховавець. Такого чоловіка будуть старі і молоді цінити, наділювати належним поважанем, а настоятелі будуть его респектувати, а се власне для того, що у него єсть характер, а перед таким має кождий чоловік поважанє, навіть ті, що самі не мають характеру.

Характер вимагає також такту або того делїкатного почутя приличности, гідности і привадности — того почутя, котре, — що так скажу, вказує інстинктивно, що в даних обставинах або певнім положеню єсть до діла, де єсть обсяг, которого переступати не випадає, де уступати не можна, де супротивлення домагає ся право, а іменно якої натури і краски має бути то супротивленє, щоби не уколоти, не зранити або не образити.

Учитель з тактом нікого не вразить, не розявить і не забурить, недопустить до крайности ані в відносинах до низших, ані до висших. З дітьми уміє він заховати приваєжну міру доброти і строгости. Супротив родичів єсть він так само ввічливим і чемним як і рішучим, скоро ходить о гідність звання учительського. Місцевим властям віддає охотно належну їм честь, щоби не стратити поважання і у людей, що виправді не єуть его настоятелями, але котрих підпори він конче потребує, если діяльність его в громадї має бути позиточна. Учитель з тактом, обертаючий ся в товариствах, дізнає всюди симпатії і поважання, і чи в жарті, чи в статочній мові уміє заховати ток приваєжний.

Поважання самого себе єсть особливо учителеви потрібне. Не маю наміру відвічних гірких жалів о легковаженю учителїв побільшати єще кількома стрічками; хочу лише вказати, а радше положити вагу, що власне з тої причини не повиннісьмо тратити єупокійности нашого ума, не повиннісьмо позбувати ся охоти до праці. Чи ж в пізнаню важности нашого красного звання, в пересвідченю правдивого і ревного повнення обовязків нема найкрасної і найбільшої потїхи за невдячність! Як же то часто найревіційший найсовітїйший учитель, буває нетерпимий і ненавиджений через нерозумних людей, через непоборимих ворогів школи; як же часто злосливий юнак, або иньші злосливі люди недобре говорять о учителях, а чи се має учителїв гнівати, чи мають против того виповісти борбу? Ні! ніколи! бо тим способом дали би доказ, що під взглядом духового образования, личної гідности і поважання низше стоять від своїх гонителїв і клеветників, що їм надають права до прикрих осудів. Они повинні взнести ся при помочи шляхотного поважання, подібно як уносять ся орел понад крикливе стадо воробїїв. — Если отже нас не хочать поважати, повиннісьмо для того учити ся самі себе поважати. Працюймо, в праці честній шукаймо тепла і нею крінім ся; дізнаної кривди не берім зараз до серця, а тим покажемо, що поважаємо себе, через що і у злих людей знайдемо потім поважання, честь і любов.

Загальне образование, стійний характер, такт, здобуте для себе поважання і любови се важніші точки, яких від учителя народного суспільність домагає ся. Але учитель народний не відповів би ще своєму званню если би лише тоє мав на цілі. Хотай би все те для него самого вистало, то для тих, для котрих він працює, замало. Учитель мусить бути діяльним і поза школою. Їго діяльність не кінчить ся вже з виконанєм устава шкільної, плану наукового і переробленєм матеріялу книжок шкільних. Він має задачу місіонаря, котрий власне в тій цілі єсть між народ висланий, щоби уметвенно і морально нарід той двігав — недолю єго обняв серцем а розумом способи, якими би недолю далось зарадити, словом: він має іти в народ з наукою і любовю. А хто так пійме свою задачу той єї і сповнити потрафить. Перевеєм має учитель пізнати докладно ті круги суспільні, посеред котрих обертають ся люди, до звання того належачі. В тих отже кружках в першім ряді мають они суспільну свою задачу сповняти. Отже і там прийде застановити ся над тим, яке єсть положенє матеріяльне і моральне, які потреби того народу посеред котрого і для котрого мають учителї сільські ділати. Пригляньмо ся тому народу ближе а взглядно всім умовам посеред котрих він живе а знайдемо ся на широкій ниві призначеній нам до оброблення. Тут много роботи нас дожидає, котрої полишимо єще і нашим наслідникам. Возьмім під увагу насамперед фізичні обставини, посеред котрих наш селянин живе. Они єуть того рода, що селянин посеред них не може належито ані тілесно ані душевно розвинути ся. Низенька курна хата з малими віконцями, котрі достаточної скількості світла не припускають а до того ніколи не мити, хіба тогди, коли їх роса сполоче, відчиняють ся знов тогди коли курка або дитина шибу вибу — воздух в наслідок сего ніколи не відсвіжжує ся а додаймо до того єще сусідство гною, стайні в порі зимовій, спільне житє в хаті з поросятами і телятами, ото товариство в котрім молодий горожанин розвиває ся і ціле житє позістає. А якаж єго пожива і одежа? Дитина сільська, коли з весною злізе з печи і виовзне з брудної хати, валає ся без надзору в піску і болоті в товаристві четвероножних товаришів забава, поділяючи з ними ту саму долю. Нераз лучило ся мені видіти привязану дитину на мотузку гей би поросє, бо мама виїшла на роботу а дитини не мала на кого дома лишити. Одежа брудна, рідко коли ціла. Пожива лиха, бо мяса уживають дуже рідко а єуть і такі, що їдять єго раз в рік, на Великдень. Каша молочна і пиріг то великі присмаки і то від великого святя. О передівку не хочу вже і згадувати, бо наші хлібороби живлять ся нераз тим, чим може і неодна звірина погордила би. В таких обставинах і о розвою дуза говорити мало що можна. Не потреба бути матеріалістом, щоби не пізнати, що з причини недостатку воздуха і світла, при нужденнім кормі не може ся розвинути ум, спосібности єго тушіють. Яка причина сего лиха по найбільшій часті? Наш селянин не читає книжок, бо читати не уміє, не каже собі їх відчитувати, бо потреби того не відчуває; не стикає ся з людьми образованими, а коли случайно спосібність така знайде ся, то не скористає з неї, бо єму бракує довіря і елементарних відомостей, а часто і так є, що самі образовані люди не мають охоти зблизити ся до хлопа, хотай они єуть для хлопа. Щож єму позістає до роботи в таких обставинах, коли має нільні хвилі а іменнє в зимі. Він не знає промислу домашнього, котрий би заняв єго в вільних від праці рільної хвилях а о кивжці і гадки не має. Якжеж радить він собі на тую одностайність і нудьгу? Вжеж нічого иньшого не позістає

ему крім коршми, того сільського виховавчого заведення, того всеучилища, касина і місця всяких розправ публичних! — Він віддає ся пиянству, від котрого его ум тупіє і маріє! А які дальші сего наслідки? На то і відповідь злишна бо можна ся єї легко догадати. Щоби вижити родину, утримати живий і мертвий інвентар, обсяти рілю, оплатити податки, оплатити ся коршмі, лихві, покутному адвокатови, торгови в місті і т. д. і т. д. на тоє все має селянин наш лише малий дохід з малої і зле управленої рілі! Він лізе в щораз більші довги, заставляє ниву а плід єї дає in natura за проценти. В власній своїй хаті стає ся комірником — на власній своїй ниві зарібником лише з титулом власности але без єї істоти. Якаж серед таких обставин може бути моральність народу? От лучше замовчати. І дивуємо ся, що зле дів ся в краю, а прецінь добре діяти ся не може, если так велике число народу живе в уметвенній і материяльній нужді. А хто тут завинив? Завинили всі, котрі безпосередно з народом стикають ся; они могли і повинні були для народу того працювати і успішну над ним розвинути опіку і хоронити его від здириства і роз'яснювати его ум, ублагороднити его волю і очистити і освітілити его хату. Завинили рівнож і ті, що знаючи недолю народу і чуючи так тяжку провину занедбання, не остерігають недбалих, не загривають охотійших, не ставляють приміру нечисленних, але правдиво жертвуючих ся робітників, котрі не криком, але тихою і смирною працею ділають успішно а безпереривно, як тиха вода в ставі на колеса млиньські. — Завинили вої і тяжко покутують за се, що не зрозуміли і сповнити не уміли завіщання великого свого поета:

Обнимітеж, брати мої,
Найменшого брата,
Нехай мати усміхнеть ся
Заплакана мати!

І світ ясний, не вечерній
Тихенько зас'яє...
Обниміть ся, брати мої
Молю вас, благаю!

До того то народу і серед таких обставин вислані всьмо, ми учителі народні! Край дав нам в руки смолоскип, щоби ми світло несли в темну ніч, щоби ми любов сіяли в серця, нуждою зболілі. Не страхаймо ся, що нарід неприєспособлений — що дехто обаятний на ті справи і погордливим оком дивить ся на нас за се, що тяжко на хліб працюємо.

Тут не вистане, як вже сказав я, сухе виповнене обовязків шкільних. Діяльність шкільна учителя так стисло зливає ся з позашкільною, що тяжко одну від другої відділити. Школа на тім не утерпить, если учитель буде успішно ділати і на піднесенє інтелектуальної уровени старшого покоління. Правдивий хосен школи не дасть ся зараз спостерегти і довгі ще літа минуть заки будемо збирати, а взглядно наші наслідники, овочі тяжкої нашої праці. Безперечно, що дитина, що ходить до школи, мимо відомостий впливати буде в певнім взляді і на родину, але вплив той буде зразу незначний, повільний; доперва тогди коли ученики виїшних шкіл будуть самодільними господарями і займуть в громаді становиско — тогди доперва розпічне ся правдива нова ера в житю народу. А чи через той час маємо нарід полишити в занедбаню? Чи ті що днесь так гірко бідують, мають позістати без ум-

ственної помочи зі сторони інтелігенції краю? Чи вкінці ті, котрі вийдуть зі школи і ті що вийшли мають забути посеред темних мас, чого в школі навчилися? Таже ум вимагає безперестанної вправи, а найлучша навіть пам'ять заводиться, коли їй не допомагаєся і нічим не відсвіжує того, що собі давнійше присвоїла. Бели отже не хочемо, щоби старше покоління народу не полишити без ратунку в нинішніх тяжких обставинах і щоби окінчені ученики сільських шкіл не марновали того, що винесли зі школи; а о тім вже кождий з нас мав случай пересвідчитися, що старші діти, а взглядно паробки і дівки, менше уміють читати, писати і таке иньше як уміли в школі і не соромлять ся сказати „я забув“ або „забула“, наче були би пересвідчені, що так мусить бути. Дятого потреба нам конче в праці над просвітою не переставати на самій шкільній науці, але і поза нею треба нам ділати. До того найлучше послужить читальня народна, але оперта о школу, котрої душею був би учитель. Уважаю таку читальню народну за найсильнйше средство успішного діланя у всіх напрямх. Вплив читальні єсть під многими взглядами спасенний. При добрім управленю може она для старшого покоління по части заступити школу, о скільки се без науки читаня дасть ся досягнути. Читальня може при привабливм доборі книжок простувати блудні погляди народу на ріжні справи житя, а крім того віднесе і той хосен, що хотий в части відтягне ся від коршми нарід, подасть ся єму шляхотййшу розривку, виповнить зимову нудьгу.

(Дальше буде).

Наука рахунків в школі пародній на підставі нових книжочок рахункових.

Подает: Володимир Витошинський.

(Дальше).

Розкладаючи повисше материял рахунковий на два роки, я змінив порядок в поодиноких діланях а іменно на степені III в школах три- і чотироклясових, де плян ясно вказує, чого належить учити з рахунків на поодиноких літах. Бели хотіли би ми стисло держати ся пляну а іменно учити на 3-ім році науки: понятя чисел до 1000, чотири діланя чисел одноіменних, мноіменних, дробів звичайних, о мірах, вагах і т. п. а доперва на 4-ім році науки лише чотири діланя числами десятичними; здає ся мені що тогди діти 3-го року науки були би дуже обтяжені а для дітйй 4-го року мало що позістало би до роботи. Розложив я отже дятого материял рівномірно; а то діланя рахункові одноіменних чисел, яко підставу ділань иньшого рода чисел взяв я наперед і тому найбільше посвятив часу, бо без ґрунтового пізнаня тих ділань о иньших і мова не могла би бути. Решту часу призначив я на діланя дробами звичайними, котрі так много часу не вимагають, зваживши, що на тім степені будуть діти лише всяких правил учити ся на дробах о малім знаменнику а по друге, що всякі маніпуляції з дробами відбувати ся будуть в пам'яті а готові лише вислідки писати де потреба.

Ніхто не заперечить, що дроби десятичні більшу звязь мають з числами мноіменними ніж з дробами звичайними, ваколи дроби десятичні не суть нічим иньшим як лише в скороченій формі числами мноіменними о системі десятичній. З тої отже причини повинні дроби десятичні безумовно наступити зараз по численю числами мноіменними. То було причиною при

розкладі материялу рахункового, що я змінив порядок ділань розличного рода чисел о стілько, ставляючи безпосередно числене числами десятичними по численю числами многоіменними.

Заходить тепер питає, як треба поступити при уложеню поділу годин, щоби уможливити уділюванє науки рахунків з кожним роком науки осібно. Уложенє такого поділу годин для I і II степеня, як також і для всіх в школах три- і чотирокласових не справить труднощи, але в школах одно- і двокласових не дасть ся се так легко зділати, коли діти з чотирох літ науки рівночасно учать ся. Щоби тому зарадити, потреба при рахунках завести науку півгодинну голосну і тиху. Знаю, між учителями єсть дуже мале число таких, котрі годили би ся на науку півгодинну, а для чого, то добре се кождому з нас знакове, що не потребує о тім і говорити. Однакож згодити ся мусимо на півгодинну науку при рахунках лише з тих двох причин, а іменню, що цілогодинне голосне рахуванє мучить дітей а по друге, що лише в такім разі дасть ся уложити поділ годин в той спосіб, що діти кожного року науки будуть могли осібно рахунків учить ся. Думаю при уложеню поділу годин поступити так. В понеділок від години 8 до 8½ числити з дітьми 3-го року науки голосно а дітей 4-го року заняті виравами рахунковими тихо. Від 8½ до 9 години поступити відворотно. Діти 5-го і 6-го року науки будуть цілу годину заняті тихо иньшим предметом а іменню вирабляти муть задачу руску на котру їм конче потреба лишити годину часу а то: на поправку похибок в попередній задачі, віднясь диспозиції з таблиці і порядне викінченє задачі так під взглядом стилю як і каліграфії і ортографії. В середу так само поступить ся з 3-им і 4-им роком науки а діти 5-го і 6-ого року будуть писати задачу польську. В п'ятвицю подібно поступить ся з 3-им і 4-им роком науки а 5-ий і 6-ий рік буде занятий рисоуванєм мапок, переписуванєм задач в зошити шкільні або буде занятий чим иньшим. Розумів ся, що ті занятя тихі возьме ся на рахубу якогось иньшого предмету наукового, бо в противнім разі збільшив би ся поділ годин о три години. На науку рахунків з дітьми 5-го і 6-го року призначить ся в'торок, середу і суботу. Поступити тут належить подібно як на степені III-ім а з III степенем подібно як попередно з IV-им.

Пригляньмо ся тепер з осібно кождому розділові III-ої книжочки рахункової і звернім увагу лише на тоє, що спостережемо яко для нас, щось нового, або потребуєчого в'ясненя. На вступі згаданої книжочки єсть вказана наука пізнаня чисел в зачерку 1000. Як сю науку має ся перевести, вказує докладно наведений там материял і для того над тим без жадної уваги перейдем до розділу першого, котрий трактує о чотирох діланнях чисел одноіменних і многоіменних. Як має ся відбувати наука ділання тими числами навчають о тім дуже добре наведені на властивім місци приміри і вказівки означені звійздкою. Надміняти при с'їм розділі книжочки можна лише тоє, що при множеню писати мемо від тепер на першім місци множну а по знаку множення множник т. є. противно як з тим мала ся річ на степені I і II а при письменнім діленю уживати будем лиш одного способу писаня т. є. означимо діленє двома kropkami і то так в значеню властивого ділення як і в значеню міщеня або поміру. Познакомити на тім місци також потреба дітей, що тогди кола при діленю дасть ся дільний розложити на чинники, можна се учинити і в той спосіб діленє виконати н. пр. $135:27=5$ або $135:3=45$, $45:9=5$, бо $3 \times 9 = 27$.

Чотири ділення числами багатоіменними на сім степені науки ограничають ся лише на числах найбільше тригатуркових о системі десятиній і для того не справлять они трудности при науці, бо переміна гатурків одних на другі буде легка пам'ятава без жадної убічної роботи на таблиці, як би то мало місце н. пр. при копах, тузинах і т. п. де скількості гатуркові не опирають ся на системі десятиній. При множеню чисел багатоіменних на сім степені науки поперестати потреба лише на одноцифровім множинку неіменованім а при діленю знов на неіменованім ділнику.

Науки о дробах звичайних на сім степені учити будемо переважно в пам'яті і для того опре ся она лише на дробах о малім знаменнику і на найпростіших формах числення тими дробами. Найбільшу трудність справить тут може переміна частин нерівних на рівні т. в. спровадження дробів до вespільного знаменника. Коли сю трудність переборе ся то дальша справа в тім напрямі піде дуже легко, бо при множеню ограничимо ся лише на множеню дроба і числа мішаного числом цілим а так само поступимо і при діленю. Як повести має ся науку о дробах звичайних на сім степені і в згаданім обсягу матеріялу не будем того тут обговорювати, бо методичні вказівки подані в книжочці дуже добре о тім поучають. То само дасть ся сказати і о дробах десятичних при котрих численю так в пам'яті як і на письмі ограничити ся належить лише на дробах о трех місцях десятичних взагалі а при множеню і діленю поперестати лише на ділнику двоцифровім чисел цілих.

На тім закінчили би ми науку рахунків на III-ім степені, крім важнійших правил і вправ з науки геометрії о чім пізніше ще поговоримо.

НОВИНКИ.

— Чч. 14 і 15 „Учителя“ вийдуть разом 1 н. ст. серія.

— Управителем міністерства віроісповідань і просьвіти іменований д-р Едвард Рітнер, що родив ся в 1845 р. в Вурштані в Галичині, а скінчивши правничо-політичні студії в 1869 р. вступив яко практикант коңцентований до галицького намістництва. В 1873 став він комісарем повітовим. В тім же році габілізував ся він яко приватний доцент канонічного права при львівській університеті і в 1874 став надзвичайним, а в 1877 звичайним професором. За міністра д-ра Гавча покликано д-ра Рітнера яко радника міністерства до міністерства просьвіти і тут зв'язував він на шека секції. На сім становищі заслужив ся він особливо около піднесеня шкіл висших.

— Цар прийняв 27 червня депутацію руску під проводом н. Барвінського з подякою за гімназію перемиську. Цар відповів, що добро Русьні і культурний їх розвій дуже лежить ему на серці та що небагом і з паралельок в Коломиї стане самостійна гімназія.

— Д-р М. Бобжинський, ц. к. віцепрезидент краюої Ради шкільної, повернув з візитації шкіл до Львова. П віцепрезидент звітував минушого тиждня гімназії в Золочеві і Бережанах, та школи народні: в Золочеві, Хмельчах, Поморянах, Урмани, Жукові, Бережанах, Литятині і Підгайцах.

— Виділ руского товариства педагогічного у Львові просить нас подати до прилюдної відомости в „Учителю“: „Вп. сов. Александр Барвінський надля браку часу і слабого здоров'я зложив уряд голови товариства педагогічного. Вибір нового голови наступить на найблизших загальних зборах. — Від виділу“.

— Віденська урядова часопись оголосила під д. 22 червня с. р. найвисшу постанову в справі рускої гімназії в Перемишлі такого змісту: Ёго ц. к. Апостольске Величество Найвисшим рішенням з дня 12 мая с. р. вселаскано при-

зволів, щоби в Перемишля зі шкільним роком 1895/6 основано самостійну гімназію державну з руским викладовим язиком через відлучене існуючих при тамошній гімназії державній клас паралельних з руским язиком викладовим.

Від нового шкільного року входить в жите в тій гімназії VIII-а клас з руским язиком викладовим. Буде се друга самостійна руска гімназія в Галичині. — Дай Боже доборотись по усіх містах своїх шкіл!

— Іспити вступні до I-ої класи ц. к. академічній [рускої гімназії] у Львові розлічнуть ся в суботу дня 13 липня о годині 10-ій перед полуднем. Ученики, що схотять піддати ся тому іспитови, мають явитись о означенім часі в дирекції гімназіальній і предложити метрику хрещеня євдоцтво щепленої або відбутої віспи і євдоцтво зі школи людової, наколи ходили до школи. Також мають з собою принести папір поліції ваний на три задачі письменні, перо та атрамент і книжки руску і німецку з IV-ої класи людової. По відбутю іспиту з добрим успіхом мають зложити таку вписову 2 зр. 10 кр. і на средства наукові 1 зр., разом 3 зр. 10 кр. — З Дирекції ц. к. академічної гімназії у Львові дня 29 червня 1895.

— Вступні іспити до I-ої класи рускої гімназії в Колодні і до класи приготівляючої при сій гімназії будуть відбувати ся перед феріями в днях 15 і 16 липня, а по феріях 1 і 2 вересня с. р. Ученики, що хотять здавати іспит, повинні зголосити ся в товаристві родичів або онікунів днем перед назначеним терміном в канцелярії гімназії і привнести з собою метрику (без сеї безумовно зголошення не будуть уважлянені), а котрі скінчили IV. взгядно III. класу народної школи, також шкільне євдоцтво.

— Професор Володимир Б. Антонович з нагоди свого професорського і писательського ювілею зазнав нової приятности. Ого бувші учениці київських висших курсів поздоровили многозаслуженого ювілата довшою адресою, в котрій висказують ему вдяку за его прихильність і учительські труди в часі іstownаня тих курсів, а кінчать сердечними желаніями.

— Буковинська краєва Рада шкільна порішила установлене комісії зложеної з інспектора краєвого і з трех фахових педагогів для виготовлення плану науки язиків руского і румунського в школах середних.

— Іспит в дівочім інституті СС. Василянкох у Львові з домашних наук, т. є. з руского язика і літератури та з рускої історії яко предметів обовязкових, а з науки гартів і співу яко надобовязкових, відбув ся дня 21 с. м. На іспаті були Г. Е. Виресьє, митрополит і численні гості, головою пані. Інститут мав сего року 45 учениць. Хороший розвиток інститута підіє Г. Е. Митрополит в своїй горячий і патріотичній промові, зазначивши кілька разів велике післанництво рускої жєнщини в нашій суспільности. Повне признание висказували також гості, слухаючи відповідний спів, і оглядаючи ручні роботи інституткох. З новим роком шкільним має бути при монастири СС. Василянкох отворений також інтернат дівочий для семінаристок. Недстача такого інтернату дає дуже відчуватись і его завожене було би на часі

— Комітет для обходу 300-літнього ювілею унії берестейської розіслав свими днями відозву до всіх Русинів і зазиває в ній до участі в євяткованню єї 300-літньої річави. В відозві сій підносить комітет, що унія берестейська становить епоху в житю нашім церковнім і національнім і заслугоє на те, щоб Русини єї обійшли з найбільшим торжеством. Програма обходу ділять ся на два відділи: а) вступний і б) відпустово-ювілейний. Вкінци упрашає також комітет о присиланє датків на єю ціль, котрі просимо присилати на адресу: Гр. кат. митрополіачої консисторії у Львові.

— Кількох кандидатів учительської семінарії в Самборі бажало би приміститись підчас сегорічних ваканцій на селі або в містечку. Ви, родичі, котрі би потребували дітям своїм, ученикам шкіл народних, помочи в науці або мати старшого молодця за товариша своїх дітей, зволять зголоситись до 15-ого липня с. р. в дирекції ц. к. учит. семінарії в Самборі. Кандидати єї могли би підняти ся приготівляючи учеників до вступного іспиту до гімназії або на курс приготівляючий до семінарії учительської. Услівя дуже приступні. — З Дирекції ц. к. семінарії учительської в Самборі, 22 червня 1895.

— **Найстарший віком чоловік** помер недавно в Самарі. Був то Лаврін Єсіпов, що ще брав участь в повстанню козака Пугачева за часів царниці Катерини II. Він прожив сто п'ятдесят літ. Брав участь в здобуванню приступом Казані, Саратова, Симбірська і Самари. По повстанню Пугачева зловили его і за-слали на Сибір. Прожив він там 30 літ, почім его помирливали. З того часу жва-він в Самарі в недостатку. Про кроваві події за часів Пугачева не хотів старий нічого ніколи говорити і не любив слухати такої розмови. Сто п'ятдесят літ прожити — то на мільон людей майже нікому не лучає ся. Се взагалі дуже рід-кий випадок довговічності.

В С Я Ч И Н А.

— **Мумії звірів.** Стародавні Єгиптяне бальсамували як звістно не лиш тіла людей але і звірів, хоч ними вже не так пильно занимали ся. Трупн звірів наси-чувано розчином якихсь солий і на тім кінчило ся бальсамоване. Найчастійше бальсамовано птахів ібісів і соколів, котів, псів, крокодилів і мамів, хоч находимо також і мумії левів, вовків, шакалів, гієн, биків, мишей, овець і всяких иньших звірів, не виключаючи навіть наскокомих. З крокодила лиш голову бальсамували, а телуб доробляли з дерева пальмового. Птахів гнетли так, що ті тратили свою подобу, лиш ібісів і соколів бальсамували дуже старанно. В тих птахих нахо-димо різні запахи жилиці і асфальт. В могилах людей не знайдено доси ані раз мумій звірів, для котрих ковано окремі гроби. Гробниці пташині мало що иньші, як людські. Кождий птах містив ся в окремі суди і глиняні, запечатані смолою. Тих судин найдено недавно дуже багато, але з самих птахів був лиш порох. Самих мумій ібісів віднайдено вже около 500. В долині коло Бенді Гассана сто-їть стара сьвятиня, посвячена богини Бубастіс і окружена гробницями для ко-тів, викутими в скалах. В піску перед сьвятинею найдено також багато мумій. Коти містять ся там разом з псами. В однім гробі найдено багато котів, зав'язе-них в чорне і біле полотно. На полотнах на головах витаті котячі маски. Най-ліпше заховали ся мумії ібісів і крокодилів. Вузьк визано разом не п'ять або шість і так бальсамовано. Звірів, уважаних за сьвятих, ховано так як людей в гарних скринках. Скрини, в котрих людей ховано, мають форму чоловіка. На місци, де голова спочивала, нарисовано людске лице і прикрашене мальованими і золотими прикрасами. Вчені люди доси не могли вяснити, яким способом по тисячах літ задержались цілі не лиш тіла людські, але і ті мальовані та золочені, котрі виглядають так, як би їх недавно зроблено. Будинки і вироби Єгиптян пре-красні. А треба тамти, що те все робили люди десь небагом по потоні сьвіта, а не в віку електричності.

— **Сила каплі води.** Підчас літнього побуту в однім місци купельнім над Атлантиком один пан оголосив, що ніхто не видержить, если ему на долоню буде пускати кварту води по каплі з висоти трех етіл. Отже Англієць Гарріс, чоловік незвичайно сильний і мускулярний, заложив ся, що видержить. Заложили ся о ти-сяч фунтів штерлінгів (10 тисяч зр.). Гарріс програв таку суму, бо ледви 500 капель впадо ему в одно місце на долоню, зробив ся міхур, котрий відтак пук, а каплі води падали на живе тіло і справляли такий страшний біль, що бідняк Англієць волів програти гроші, ніж дальше так терпіти. Хто не вірить, не-хай спробує.

— **Індіанці пропадають зі сьвіта** що-раз більше. Ще перед кількома лі-тами на їх оселі в американській місцевості Оклахома напали вороги і зруйно-вали їх страшенно, а недавно сего року чужі поселенці знищили також індіан-ську оселю Кікапуг. Страшні річі діяли ся в тих сегорічних борбах. Індіанці бо-роли ся завзято о свою землю, але напастники прогнали їх, і они забрали ся ку-дись мов цигани, коли не лягли головою в обороні своєї землі. Число давних первісних мешканців Америки, Індіан, що-раз меншає і то нагло. Ще в р. 1890 начислено їх 250.000 голов, а тепер кажуть, нема їх уже більше, як 200.000. Сполучені Держави видають що року на удержане Індіан 12 мільонів доларів, аби племя не загинуло. Але на жаль ті мільони пропадають в більшій часті по кишенях лакомих урядників а коли Індіанці, котрим не дано обіцяного збіжа, зна-

рядів рілльничих і т. п. з голоду повстають против своїх гнобителів, то гинуть сотками від кул' вояків Сполученої Держави. До того ще горівка і заразливі недуги зовсім убивають Індіян. Dead Indians good Indians — неживі Індіяни то добрі Індіяни, — так приповідують Американці. Така думка була у них тому сто лїт, така думка у них і тепер є, отже дні „червоних людей“ почислені. Небавом не стане на світі колись могучого племені.

— **Найбільша книга на світі.** Двацять і два лїт тому назад велїло правительство Сполучених Держав американських написати історію революції, наслідком котрої теперішні Сполучені Держави станули зовсім окремою і незалежною державою. Дїло се буде вже незадовго готове і буде складати ся з 120 томів великої вісімки; доси видруковано вже 89 томів. Кожний том єсть 7 і пів центиметра грубий, має 1.000 сторін, а наклад его коштує 2.000 доларів (около 5.000 зр.). Цїле дїло, коли буде скінчене, буде обнимати 120.000 сторін, а правительство Сполучених Держав заплатить за него яких 3 мільйони доларів. Сего величезного дїла буде друкувати ся всего лиш 11.000 примірників, але мабуть лиш мало хто буде міг его собі купити, бо один примірник буде коштувати 200 до 300 зр. Книги ті призначені головню для архівів кожного більшого міста в Сполучених Державах.

Відозва до руских родичів.

З початком року шкільного 1895/6 т. є. в місяці вересни 1895 р. отворить підписаний видїл в своїм власнім і умисно на цїли Інститута вибудованім домі при ул. Капітульній Руский Інститут для дївчат, тим чином приведе его до послїдної, нашими членами-основателями зазначеної, довго вижиданої і піднеслої цїли, щоби дївчатам руским подати спромогу до висшого образования і висшої просвїти, одвітної культурним потребам житя взагалї, а поступови і розвоєви нашого народу руского особливо. Руководячись в цїлїм дїловодствї нашим як найбільшою совістю і господарністю в орудуваню невеличким фондом інститутским, бажаємо заздалегідь знати і тепер: кїлько клас і котрі вже в першїм т. є. 1895/6 році отворити можемо, і відповідно до того Інститут в єім році приспособити маємо. Длятого звертаємось до Вас, рускі вітці і матери, родичі, опікуни і учителї, з сердечним прошенєм: повідомити нас письменно найдалше до кінця червня сего року: хто, і кїлько дїтий своїх в Інститутї нашим помістити думає. В тїй цїли подаємо вже нинї короткий начерк наукового пляну нашого інститута і услїва материяльні, під якими учениці приймати постановляємо:

Руский Інститут для дївчат в Перемишлї єсть висшою школою дївочою, родом жіночої гімназії. Різнить ся від гімназії мужескої тим, що не оснований на дворазовій системї науки (як в гімназії низшій і висшій), а на одноразовій; дальше — вихованє і образованє не опираєсь на языках і словесности старинній, а на языках і літературах народів живих, в обємї котрих знайде місце література і просвїта народів старинних.

Інститут складає ся з шести клас від III до VIII-ої, з котрих класи III і IV. єуть класами підготовляючими, класи V—VIII. властивими і знаменними класами Інститута. Класи підготовляючі мають цїль: улексити науку дївчатам єїлєским, що не мали нагоди скінчити висших шкіл народних або видїлових, а бажають для висшого образования перейти до Інститута. Загально отже приймаєсь до Інститута дївчата, що уміють молитви, основні засади віри, читати і писати по руски і (де що) по німецки, знають початки рахунків.

Кождоразовий іспит вступний переведений з інституткою рішає: чи приділять ся до класи III-ої чи IV-ої, чи прямо до вищих клас Інститута.

Що-до плану наукового в тих підготовляючих класах, то він рівняєсь менше більше науці в класі III і IV-ій шкіл виділових з розширенням науки языка руского і історії рускої та відповідних праць жіночих. Науку в тих класах будуть подавати відповідно укваліфіковані питомі учительки інститутські.

Класи від V—VIII-ої суть властиво характерними класами Інститута і обіймуть науку слідуєчих предметів і в таких розмірах:

а) науку релігії: історію біблійну старого завіта, побіч сего науку віри (в кл. V.), історію біблійну нового завіта, побіч сего науку обичаїв (в класі VI.), літургіку (в класі VII.), історію християнсько-католицької церкви з особливим уваженням рускої церкви (в кл. VIII.);

б) науку языка руского, т. є. науку языка, граматики, правописи, стилістики, словом: науку языка руского в цілі взірцевого і справного его ужитку устного і письменного, дальше словесність руску від часів найдавійших по нинішній день (в кл. V. до VIII.; в класі VIII. приїде ще наука старославянської граматики і лектура старославянських текстів);

в) науку языка польского в розмірах науки руского языка, однак в напрямі більш практичним; історія літератури польської від першої доби до часів найновіших;

г) науку языка німецкого в розмірах попереднього языка в цілі при-способлення учениць до справного і плавного уживання тої мови устно і письменно та пізнання найзнаменитіших представителів словесности німецької, головю з періоду новішого (в кл. V. до VIII.);

д) науку языка французского в напрямі практичним, конвєрсацийним і з цілю доведеня учениць до самостійної лектури приступнійших творів словесности французської (в кл. V—VIII.);

е) науку історії всесвітної: віків старинних (кл. V.), середних (кл. VI.), новітніх (кл. VIII.), історія розвою людської культури (кл. VIII.);

ж) особно науку рускої історії від доби словянської до часів нових (в кл. V—VII);

з) науку географії (в кл. V—VI) і статистики австро-угорської монархії (в кл. VII);

и) науку математичну, арифметику і геометрію, менше-більше в розмірах вищої гімназії, однак з пропущенням виводів теоретичних (в кл. V—VIII);

к) науки природні: зоологію, ботаніку, мінералогію і геологію (в кл. V—VI), фізику (в кл. VII—VIII);

л) науку психології і педагогії (в кл. VIII).

Окрім сего наука рисунків, співу, робіт жіночих (в кожній класі), каліграфії (в міру потреби) і господарства домового (в кл. VII—VIII).

Всіх наук повисших, з винятком спеціально-жіночих, як н. пр. робіт і господарства домового, уділяти будуть профєсори гімназійні.

Услівя прийнятя до Інститута такі: За науку враз з розміщенням в Інституті і всім наглядом, вихованєм моральним і фізичним — устанавляє ся на-разі оплата 20 ар. місячно, за саму науку від учениць доходячих 5 ар. місячно. На випадок одвітної обєади Інститута ученицями платиними виділ прийме кілька або і кільканайцять учениць бідних, сиріт (в першій лінії сиріт по священиках) даром, без ніякої оплати.

До веденя господарских дѣл Інститута покликана видѣлом управителька економічна, до нагляду і вихованя молодїжи управителька наукова (директорка) і дві учительки, всѣ постійно в Інституті поміщені і ним оплачувані. Над наукою самою і над точним захованем сего пляну наукового наглядати буде безпосередно видѣл сам.

Зголошеня присилати належить в назначенім речинци, до котрого з оглиду на пильні і нагляді сего року справи в Інституті конечно примінитись просимо, на руки предсідателя товариства: о. Константина Чеховича, крилошанина в Перемишли.

Від видѣлу товариства „Рускій Інститут для дівчат в Перемишли“ дня 4 червня 1895. — *К. Чехович*, предсідатель. *Г. Цеглинський*, містопредсідатель. *М. Подолинський*, *І. Войтович*, *М. Копко*, *д-р Т. Кормош*, *Д. Чеховський*, *Ол. Ярема*, *В. Кондрацький* члени видѣлу.

О П О В І Щ Е Н Ї

Комітет інтернату для учеників ц. к. семинарії учительскої в Самборі розписує нинішнім конкурсу в цілї приміщення в ѣм 100 учеників в роцї 1895/6 під слїдуючими услївами:

Комітет прийме 90 кандидатів найбіднїйших за місячною доплатою по 5 зр. а. в. в готівцї з гори і забезпечує їм мешкане, харч, услугу, свѣтло, пране і книжки шкільні, а також стараний надзїр учительський.

2) Крім того прийме комітет 10 учеників за повною оплатою по 12 зр. місячно з гори.

3) Подавая о принятє до бурси треба вносити на руки Дирекції ц. к. Семинарії в Самборі найдальше до кінця липня с. р., до котрих треба долучити а) свѣдоцтво убожества, б) послїднє свѣдоцтво шкільне, що найменше з добрим успїхом, в) метрику родженїя, д) декларацію на протяг цілого року шкільного вслїдствїє котрої обовязані будуть платити точно що місяця з гори повнеше сказану оплату і дати синам 4 пари біля, 4 простирала, 4 пішви, 6 хустинок до носа, 4 ручники, 2 пари чобіт в добрім станї, вкінци сїняк, прикривало і два нові убраня Все біле має бути позначене.

4) Ученики курсу пригтовляючого принятї зістануть на разї провізорино, аж до зложеня іспиту вступного і виказаня добрими поступами в науцї в протягу місяця, чи суть відповідно приспособлені до користаня з наук їм преподаваних. Наколи оказалось по першїм місяцю, що ученики курсу суть невідповідно приспособлені і не роблять поступів, зістануть видалені з інтернату а на їх місце прийме комітет гіднїйших.

5) Вкінци оплачують родичі принятого до бурси питомця 1 зр. з гори на цілий рік за знищенє інвентаря.

З комітета бурси для канд. сем. учит.

В Самборі 30/6 1895.

Керекіарто.

К о н к у р с и.

Ч. 14530.

Сим оголошує ся конкурсу на посаду директора мужескої семинарії учит. в Коросаї в VIII класї ранги службової.

З тою посадою получена є платня річних 1.000 (тисяч) зр. а. в і право до побираня уставою приписаних додатків пятилїтних по 200 (двіста) зр., дальше додаток за управленє в річний квотї 300 (триста) зр. а. в.; право до помешканя в натурї, а евентуально до відповідного релютум, а вкінци половина привязаного до тої місцевости додатку активального VIII ранги.

О ту посаду убігатись можуть учителі старші ц. к. семинарій учительських, професори шкіл середніх або ц. к. інспектори окружні, котрі можуть виказати ся доказами відбутих висших студій (університетських або політехнічних) і кваліфікацією учительською до шкіл середніх або до шкіл видільових.

Кандидати, котрі хотять старати ся о ту посаду, мають внести подання, заосмотрені в потрібні документи до президії ц. к. Ради шкільної краюї за посередством дотичних висших властей і то найдалше до дня 15 липня с. р.

З ц. к. Ради шкільної краюї.

У Львові дня 18 червня 1895.

Ч. 14.530.

Сим оголошує ся конкурс на посаду старшого учителя в ц. к. мужескій семинарії учительській в Коросні в IX класі раніи службової.

З тою посадою получена є платня етатова в квоті річній 1.000 (тисяч) зр. а. в. враз з приписанням уставою додатком активальним в квоті 200 (двіста) зр. а. в. і з правом побираня приписаних уставою додатків пяталітних по 200 (двіста) зр. а. в.

О ту посаду можуть убігатись ті, що викажуть ся кваліфікацією учительською до шкіл середніх (гімназій або шкіл реальних) а що найменше кваліфікацією до шкіл видільових з групи математично-природничої і відповідною практикою в званю учительскім.

Подання заосмотрені в потрібні документи належить вносити за посередством висших властей до президії ц. к. Ради шкільної краюї найдалше до 15 липня с. р.

З ц. к. Ради шкільної краюї.

У Львові дня 18 червня 1895.

Ч. 14.530.

Сим оголошує ся конкурс на посаду учителя школи виран ц. к. семинарії учительської мужескої в Коросні в X класі раніи службової.

З тою посадою получена є платня в квоті річній 800 (вісімсот) зр. а. в. враз з приписанням додатком активальним в квоті річній 160 (стошістьдесят) зр. а. в. і з правом побирати приписані уставою додатки пяталітні по 100 (сто) зр. а. в.

Убігаючи ся о ту посаду мають виказати ся знанем польскої і рускої мови і кваліфікацією учительською до шкіл видільових з предметів групи лизиково-історичної, а іменно до уділюваня науки ієографії, історії, мови польскої, рускої і німецкої, а також відповідною практикою в званю учительскім.

Подання заосмотрені в потрібні документи належить вносити за посередством властей висших до президії ц. к. Ради шкільної краюї, найдалше до 15 липня с. р.

З ц. к. Ради шкільної краюї.

У Львові дня 18 червня 1895.

Посмертні вістки.

— Михайло Драгоманів, професор всесвітньої історії в Софії помер там 20 н. ст. червня. Покійний був родом з Гадяча; в р. 1859 вступив до історично-філологічного університету, а по скінченню габілітував ся в р. 1864 на доцента всесвітньої історії тогож університету, де викладав до р. 1875. Від р. 1889 був професором в Софії. Здоровля его було від давня підорване тяжкою, невилічимою хворобою серця. Передчасна смерть перервала его ріжнородні праці, задля яких а особливо на полі руско-української етнографії був покійний знісний далеко поза границями Руси України. — Вічна єму пам'ять!

Визав „Руске товариство педагогічне“. — За редакцію відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, під надзором К. Беднарського.

Передплата:

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакция
ул. Чарнецького
ч. 26.Адміністрация
ул. Академічна
8.Неопечатані ре-
кламації без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Виїмки з жерел до історії України-Руси.

Подас М. Грушевський.

(Дальше).

ІХ. Про Русів, як їдуть вони човнами з Руси до Константинополя. Човни, що приходять до Константинополя з далекої Руси (τῆς ἑξω Ῥωσίας), себ то з Немогарди, де сидів Свендостлав, син Інгоря, князя Руси, з замка Милинська, й із Телючи, і Цернигоги і з Висегроде. Всі ото вони їдуть вниз рікою Дніпром (Δαναπρεως) і збирають ся до замку Кіова, званого Самватас. А їх підвладні Славяни (Σκλαβίνοι), звані Кривитеїни та Ленцанїни й иньші Славяни (Σκλαβίνοι) підчас зими вирубують в горах (дерево на) човни, і обробивши, як прийде час, як ростане лід, спускають їх в близкі озера. І як спустять в ріку Дніпро, їдуть тією рікою і приходять в Кіову; витягнувши, виставляють човни й спродають Руси. А Русь купує самі кадуби і розламавши давні одиодереви (човни), беруть з них весла, уключини (до весел) і иньший припас і споряжають (нові). Місяця ж іюня рушивши рікою Дніпром, приходять в Витечеви — то є замок підвладний Руси. Зачекавши там два або три дні, поки зберуть ся всі одиодереви, рушають і плывуть вниз тією рікою Дніпром.¹⁾ Перш за все приходять вони до першого порога, зва-

¹⁾ Деякі з географічних імен, поданих тут у Костантина, так перекручені, що тільки з жерел руских їх можна більш менш об'яснити. Немогарда є, певно, Новгород, хоч з иньших жерел ми не знаємо за князюване тут Святослава, Милинська — мабуть Смоленск, Телюца — Любеч, що виступають в оповіданню про похід Олега на Київ як головні міста на Дніпровій дорозі; Цернигога — Чернігів; за те ясно виступають — Вишгород, важливіший з городів київських по Києві, і Витичев — с. Витачів, низше Києва на правім боці Дніпра. Імя Києва — Самватас відоме тільки з К. і досі не об'яснене, хоч пробувано его з різних мов витовкмачити; норманисти з своїми: „збіром корабельним“ (sam+bat) і „шискуватим горбом (sandbakka+áss) були не щасливіші від иньших. Як бачимо, К. відрізняє в своїх відомостях Русь, володарів, і Славян — підвладних; норманисти бачуть тут доказ, що Русь була норманська, але так само повинні були відріжнитись Поляне-Русь від підвладних славянських народів. Русь що приходила із τῆς ἑξω Ῥωσίας, по за початковою Русю — Київщиною, могли бути купці й дружина, що везли на продаж зібрану дань і здобич. Стан купецкий був блиско получений з дружиною, він входив і в дружину в великому числі. З підвладних народів славянських згадує К. імена тільки Кривичів і Лучан (частину Дулібів, південну, з околиць Луцка). На его погляд, торгівля сих народів обмежувалась

ного Есеупи, що по руску і по славянску значить: не спати. Сей поріг вузький, як цуканистиріи вширки; по середині его скелі круті та високі, вистромлені подібно до островів. Вода, бючись об їх і піначись, спадає звіти ключем, чинячи великий гук і (наводячи) страх. Тому Русь не відважається плисти посеред него, але приставши поблизу, висажують на суходіл людей, а інші речі лишають в човнах і тоді роздягнувшись, ногами мацають, щоб не вдаритись на камінь, і так — ті ніс, ті середину, ті керму пропихають налицями. І з такою пильною обережністю меж заворотами і берегами ріки переходять той перший поріг. Коли перейдуть сей поріг, забирають з берега решту люду і приходять до другого порогу, званого по руску Ульворси, а по славянску Островунипрах, що значить: острів порога. І сей подібний до першого, тяжкий і трудний що до переходу; знову висажують людей і перевозять човни як і попереду. Подобним чином переходять і третій поріг званий Геландри, що по славянску значить: гук порога. Далі так і четвертий поріг, великий, званий по руску Аіфор, по славянску Нейсенть, бо в скелях того порогу криють ся пелікани. При сьм порозі пристають всіми човнами до берегу, вибрані люде виходять стерегти їх і йдуть, держучи пильну варту за-для Падинакитів. Решта, забравши речі, які мали з собою, з одиодеревитів, ведуть невільників в кайданах суходолом шість миль, аж доки перейдуть цю поріг. Тут ті тягнуть, ті на плечах несуть свої одиодеревити й переносять за поріг, і так спускають їх в річку, кладуть свої речі і знову відпливають. Прийшовши до пятого порога, званого по руску Варуфорос, по славянску — Вулинипрах, бо він чинить велике озеро, знову перепроважають свої одиодеревити через завороти річки, як в першому й другому порозі, й приходять до шостого порога, званого по руску Леанти, а по славянску Веруци, себ то: варення води, і его подобним чином переходять. Пливають звіти й до сьмого порога, званого по руску Струвун, по славянску — Напрези, се значить: малий поріг, а перейшовши его — до броду званого Крарийського, де переходять Херсонити (йдучи) з Руси, і Падинакити — на Херсон; сей брод вширки як Гипподром, а взимши — скільки очі можуть сягнути і скільки сягне стріла, як би хто стрельнув звідси туди. Тому до сего місця зходить ся Падинакити і бють ся з Руссю.¹⁾

продажею човнів, але дійсно так не було, хоч зовсім можливо, що головну частину заграничної торгівлі держало в своїх руках купецтво „руське“ — київське. Човни рускі К. зве *rowesbula*, себто зроблені з одного стовбура.

¹⁾ Се оповідане К. є одною з найважливіших підвалин скандинавської теорії; Таку особливу вагу надали ему подвійні імена порогів, подані у К. в мові рускій (*rowesbula*) і славянській (*stolozhenitsa*); признаючи останні за рускі, норманісти обясняють перші з мови давньої скандинавської; тому оповідане се розберилося і обяснялось незчисленне число разів: почавши ще від Баєра, праотця сьї теорії, петербурского академика 1-ої полов. XVIII в. (его розправи зібрані в *Opuscula*, видані Клоцом в Галле 1770), всяка ширша розправа про початок Руси заставлялась і над сьм оповіданем; окріч того є й спеціальна розправа Дорберга, в его *Untersuchungen zur Erläuterung der alt. Geschichte Russlands*, 1816 (і по російську 1819), що й досі не втратила ваги: тут порівняв він оповідане К. з пізнішим (пол. XVII в.) оповіданем Болляна і з сучасними порогами й дав добрий коментар.

Пороги на Дніпрі витворені верхами гранитного горба, що йде від галицько-волинського плато на півд.-схід: Дніпро, обминаючи его північні зугір'я, від Катеринослава проривається крізь него просто на південь. Пороги йдуть почавши ся низше Катеринослава аж до р. Волчанки, вище м. Александровска, на протязі коло 60 верст; виступи горбу, що не переходять через ціле корито, звуть ся на-

Перейшовши се місце, пристають до острова званого св. Григорія і на сему острові чинять свої жертви, бо в там превеликий дуб. Жертвують живих птахів; навколо втинають стріли; інші жертвують хліб і мясо і що хто має, як то є в їх звичай. Про птахів кидають жеребки — чи їх зарізати, чи пустити живих.¹⁾ Почавши від сего острова Руси не боять ся Падинаків, аж поки прийдуть до р. Селини. Рушивши звідти, плывуть чотири дні, аж поки прийдуть до лимана на усті ріки. Тут є острів св. Етерія; приставши до нього, спочивають там два або три дні, направляють човни свої, як є яка

борами, ті що перерізують его від берега до берегу — порогами; вода на їх не спадає водоспадом, але витворює вир меж каменем. Порогів тепер рахують 10—12, К. знає тільки сім, так що его пороги не все можно приложити до сучасних. Перший поріг К. уважають за перший сучасний — Койдацкий; назва ся повстала в XVII в., коли збудовано було тут твердь Кодак; К. називає его Ессуни, і то має значити в обох мовах — не спати; думають, що то є імя славянське, мало бути Несуни, себто „несъни“, а в скандинавській мові не sofi (ні, не спи) — тому й останнє випало, як подібне; се імя пригадає імя одного з низших порогів — Будила; Койдацкий належить до більш небезпечних порогів. Цуканистирион, до якого прирівнює его К., була саля в Константинополі, де родина імператорська грала ся в мяча, сидючи на конях; яка вона була завбільшки, невідомо. За Койдацким ідуть три менших порога — Сурский, Лоханский і Стрільчий (або забора С ча); один з сіх порогів має бути другим порогом Костантина, бо третій — Геландри, уважаючи на обяснене того імени, мають за поріг Звопецкий (5-ий, за Стрільчим), а назви їх об'ясняють: Островунирах — островний праг (поріг), Ульворс — holm (острів) + fors (водоспад); що до Геландри — норманисти кажуть, що К. помилкою залічив его до славянських, що то скандинавське gjallandi, gellandi — participium від: звеніти, звінкий. Четвертий поріг К. є безперечно Ненаситоць (що йде за Тягинским, 7-ий у Лерберга). Се самий страшний з порогів; скеї підводні й вистромлені з води йдуть майже цілу версту, й вода, б'ючись меж ними й гранитними виетупами берега, витворює страшний вир; щоб обминути его, тепер є обгороджений греблею обхід. Імя Ненасить справді значить пелекана по слов., але подібне значіє вивести для Аїфор з мови скандинавської досі не вдалось; Томсен (его обясненя в „Початку держави Рускої“ тут наводимо) догадаєть ся, що Костантинові пелекани — се помилка, а імя Ненасить значило теж „ненаситний“, і Аїфор = ei (завше) + fors (бурхливий) Порог Вулинирах — вльняний праг (волна — хвиля) — є безперечно Волий, або Волинский; імя Варуфорс обясняють — baru (хвиля, genet.) + fors (водоспад), а як слова К. про озеро не відповідають ані дійсному виду порогів, ані приточеним іменям, то замість lacu (озеро) поправляють ðvíu — вир. Два останні пороги К. трудно приложити напевне до сучасних Будила, Таволжного, Лишнього й Вильного; Лерберг тільки зауважив що імя „малий поріг“ не підходить до останнього. Що до імен, то Веруди обясняють з вьрджин, varð. вртти, врити ся, а Леанти — hlæjandi, part. — що смієть ся; Напреси — напоріже, малий поріг, а Струвун (вар. Струкун) — від štruk (водоспад). Окрім скандинавських мов, деякі пробували „руські“ імення обяснити з інших. Треба признати, що деякі імення справді добре обяснюють ся з мови скандинавської (тім часом як інші, певважаючи на всі заходи — не дають ся), се доводить одначе існуванє Скандинавів на Руси, а не скандинавизм Руси, як народа. Крайіський брод — се т. зв. Кичкас, звісний брод татарський, описує его Боллан подібно до К.; і тепер сюдою йде шлях з Катаринослава на Александрівск. Гиподром, до якого рівняє его К., мав ширику 270 стоп.

¹⁾ Сей острів св. Григорія є Хортиця, зараз низше Кичкаса, великий острів, за часи Боллана вкритий дубовим лісом. Культ дерева добре відомий і у Славян руских, ще в т. зв. церковнім уставі св. Володимира згадуєть ся про тих, що молять ся в гаї (во роценья); жертвоанє птахів знаходимо й у Льва Диякона, і в ібн Фадлана.

шкода, що до вітрил, щогол, керми. Усте ріки, як сказано, має лиман, і йде він аж до моря, і при морю той острів св. Етерія.¹⁾

Звідти плывуть до р. Дніпра (себто Дністра) і прибувши щасливо, знову спочивають. Вибравши ж добру годину, рушають і приходять до річки званої Білої, і там подобним чином перепочивши і рушивши, приходять до Селини, до т. зв. рукава (παράκλαδιν) р. Дуная. І поки проходять р. Селину, біжать поруч Падинакити, і як море, як то часто буває, кине човни до берега, всі виходять, щоб разом відбити ся від Падинакитів. Від Селини вже не боять ся нікого; йдуть до Булгарії й приходять на усте Дуная. Від Дуная приходять в Конопу, з Конопи в Константицію, на р. Варну, від Варни йдуть до р. Дичини — то все в землі Булгарській. З Дичини приходять в Меземврійську країну, і таким чином аж сюди йде та бідолашна і страшна, тяжка і трудна дорога.²⁾

Зимою суворе життя Руси є таке: як настане місяць ноемврій, зараз їх князі виходять з усею Русю з Києва (Κίεβον) і йдуть на полюде (εις τὰ πελάγια), себ то округи (γύρα): до Склавінії, Вервіан, Другувитів, Кривитів, Сервіїв й інших Славян, які підвладні Русам. Перебувши (ал. — перебудувавши) там цілу зиму, в місяці апрілі, як росте лід на Дніпрі ріці, приходять в Київ. Тоді, як оповідаю, забирають свої човни, споряджають і йдуть в Византию (Ρωμανίαν).³⁾

А Узи можуть воювати з Падинакитами.

30—33.⁴⁾ Хорвати (Χρῳάτοι) жили тоді за Велхориз, де тепер Білохорвати (Βελοχρῳάτοι). Решта Хорватів zostались коло Франків (Φραγγίτζ) і тепер звуть ся Βελοχρῳάτοι себ то Білі Хорвати, і мають власного князя. Вони підвладні Отову, великому королю Франків і Саксів, застають ся нехрещеними і мають посвоячене і приязнь з Турками (30).

Хорвати, що замешкують тепер краї дальматинські, мають початок від Хорватів нехрещених, званих Білими, що мешкають за Турками поблизу Франків, гранничать з Славянами — нехрещеними Сербами (Σέρβοι). Хорватами звуть ся вони по славянську, се значить: що замешкують великий край (31).

¹⁾ Острів св. Етерія є Березань, давній Борастан, коло устя Дніпрового лимана, названий так тому, що тут умер і похований св. Етерії, єпископ херсонеский; про острів сей див. розвідку Бруна в I т. его Черногорія.

²⁾ Де була р. Біла, напевне не можна сказати (Брун думав про Білобереже, лиман Дніпровий, але то не згодуєть ся з маршрутом); Селиною звано ся, очевидно, одно з північних устя Дуная.

³⁾ Тут ми маємо цікаву звістку за зимовий збір дані на Русь; полюднем, очевиднож, звали ся походи рускої дружини до підвладних народів для зберання дані; термин сей існував ще в кінці XII в. (в Лаврентієв. літон. під р. 1194: суццю в. князю Ростові на полюдн, і далі: суццю князю вех. в Переславля в полюдн); сі походи X в. ілюструє знаме оповідане літописем про смерть Ігора: „и примыслише къ пѣрвой дани, и наслыше ихъ, и мужи его, и возмъ дань, и поведе въ свой городъ.“ З помози підвладних народів Руси К. знає Древлян (Вервян), Дреговичів, Кривичів і Сіверян. Цікаво нарешті, що К. виразно ідентифікує ту дружину, що ходила на полюде, з учасниками весняних ватаг торговельних: сама дружина, як згадано було, провадила торговлю. „Вся Русь“, яку мали забирати з собою київські князі, має означати дружину київську.

⁴⁾ Подаю уривки де згадує К. про Білохорватию, як правітчину Хорватів південних.

Велика Хрватия, звана ще Білою, і досі нехрещена, як і сусідні Серби. Вона менше виставляє війська кінного, як і пішого, ніж Хрватия хрещена, бо занадто часто нападають на неї Франки, Турки і Пацинакити; вони не мають ані неводів, ані кондур, ані кораблів торговельних, бо море далеко від них: звідти до моря 30 днів дороги; море, до якого йдуть 30 днів, є т. зв. Темне (Σχοτεινή) (31).

Треба знати що Серби походять від Сербів нехрещених, Білих, що мешкають за Турцією, до місця званого в їх Вейх, поблизу Франків, подібно до нехрещеної Хрватії званої також і Білою (32).

Рід антипата і патриция Михайла сина Вусевича, князя захлумського, прийшов з нехрещених, що мешкають при ріці Віслі (Βίσλας), званій Дицика (33).¹⁾

37. Про нарід Пацинакитів. Треба знати, що Пацинакити з початку мали свої оселі при р. Атиль, також при Гейх, маючи сумежниками Мазарів (читай: Хазарів) і т. зв. Узів (Ούζ). Тому 50 літ т. зв. Узів, змовивши ся з Хозарами, розпочали війну з Пацинакитами і перемогли, вигнали з їх землі і займають її аж досі т. зв. Узів. Пацинакити ж, втікши, ходили й шукали місця собі для мешкання; прийшли в землю, що тепер займають, і знайшовши Турків, що там мешкали, перемогли їх війною, вибили й вигнали звідти й оселились там, і володіють сим краєм, як то вже сказано, аж досі, тому 50 літ.²⁾

Треба знати, що вся Пацинакития поділена на 8 тем (округів) і стільки ж має великих начальників; округи такі: першої імя Нертім, другої Тζούρ, третьої Γόλα, четвертої Κουλέτη, пятої Χαρρόβη, шостої Ταλμάτ, семої Χοπόν, восьмої Τζόπον.³⁾

Треба знати, що чотири коліва Пацинакитів, себ то тема Κουαρτζιζούρ, тема Συρκαλπέη, тема Βορσάλματ і тема Βούλατζοσπόν мешкають по той бік Дніпра, в напрямі східнім і північним, до Узії, Хозарії, Аланії, Херсону і інших країв (κλίματα), а других чотири коліва мешкають по сей бік р. Дніпра, на захід і північ, себто тема Γαζιχοπόν наближається до Болгарії, тема κάτω — Γόλα наближається до Турції, тема Χαρρόβη наближається до Русі, тема

¹⁾ Вістки Константина, хоч як недокладні поповнюють одначе найдавнішу літопись, що нічого не каже за оселі наших Хорватів. З неї виходить, що Білохорвати мешкали на північ від Угрів (Турків), під горами (се він каже в іншому місці 13: Хровати під горами сусіднують з Турками), але як при Віслі жили Серби, то значить Хорвати — на схід від неї, в східній Галичині; інші означення: близько Германії (Франки), за Баварією (Βαυβαρία), далеко від Темного моря (мабуть Балтійського — частини Темного (північного) океана) не помагають об'яснити сего докладніше. Додам, що Вейх Шафарик, а за ним і деякі інші (і Партицкий) прикладали до наших Бойків; інше об'яснене — земля Боїв, Чехів. Що до Константинового толковання імені Хорватів, то він, очевидно, виводив его від χάρη і βάρος; дійсне значення его зостається темним: давнє толковане (Шафарика) від хрѣб, хриб (горб, пор Карпати) відкинене, а новіші виводи і порівняння з chārv, sarv (обороняти), szarvótas (узброєний) — не нашли признання.

²⁾ Отже в IX в. Печеніги мешкали на Волзі (Атиль) і Яїку (Гейх); правдоподібно об'ясняють, що Хозари погнали їх на захід, щоб визволитись від їх нападів; рух той мав початись при кінці IX в.; в половині X в Печеніги, як згадано було, розпросторились до Дунаю, вперши звідси Угрів. Місце їх на сході зайняли Узів, що правдоподібно уважають ся за одні наріди з Торками наших літописей, і з тої переміни Хозари, мабуть, не багато виграли (пор. відомости Масуди й Іосифа).

³⁾ Далі Константин дає прізвиська ханів печенізьких і об'ясняє, що власть у їх переходить від дядька до племенника або племенникових дітей.

Ἰαββιερτίμ наближаєть ся до країв, підвладних землі Рускій: Ульцам (Οὐλτινός), Древлянам (Δερβλενίνος), Лучанам (Λευκενίνος) і иньшим Славянам. А до Пацанакитї з Узї і Хозарїї пять днів дороги, з Азанїї шість днів, від Мордїї десять днів дороги, від Руси один день дороги, від Турції чотири дні дороги, від Болгарїї пів дня; до Херсона близько, а до Воспора ще ближше.¹⁾

Про церемонїї Византийского двору II. 15: Иньше приняте — Ельїи Русинки. Місяця Септемвра 9, в середу, було приняте цілком подібне до попереднього,²⁾ з поводу приїзду Ельїи, княгинї рускої. Сама княгиня ввійшла з своїми своячками, з княжого роду, і значнійшими служницями, вона йшла попереду всіх, а ті йшли в порядку одна за одною, і стала на місці, де лоотет звичайно питає. За нею вступили послї і агенти (προξενισται) князїв руских і стали ззаду коло запон, і все иньше йшло як і в попередньому прийнятї. Вийшовши назад через садок, салю кандидатів і салю де стоїть камелавка³⁾ і іменують ся маїстри, перейшла вона через онопод і золоту руку і через портик авґустеона і сїла там. Імператор же звичайним чином ввійшов до дворця, і було друге приняте таким способом: в салї Юстинїановїї поставлено підвишене, заслане червоним шовком, і на нїм великий трон імператора Теофила, а збоку золоте крісло імператорське, а далї під двома запонами — срібні органи двох партій (циркових), а органи що грають — перед запонами. Покликана з авґустеона, княгиня пройшла через абсиду (аркаду), гипшодром і внутрішні переходи тогож авґустеона і прийшла й стала в салї трофеїв.⁴⁾ Імператриця сїла на згаданім тронї, а невістка⁵⁾ її на кріслі, й увійшов увесь кувуклій,⁶⁾ а препозит і дверники (ostarii) ввели корпорації:

¹⁾ Тут ми маємо звістки про народи рускі вже після того, як натаєх печенізький витиснув їх (лишивши хїба менші слїди) з степів чорноморських: на одній лінії граничній бачимо Русь — Полян, Ульців, давнїйших мешканців Побожа, Древлян і Лучан; між оселями їх і печенізькими лишала ся одначе вільна просторонь на день дороги.

²⁾ Перед тим описано приняте арабского емира, посла гамданидского (володарів сїрійських). Уважаючи на поданї у Костантина дні, виводять, що Ольга була в Костантинополї р. 957, тим часом як літопись кладе її подорож під р. 955. Друга важна суперечність — літопись головною метою Ольгиної подорожї ставить хрещене, Костантин авї згадує про те. Одні обясняли се так, що в трактатї йде мова тільки про церемонїї двірські (на зразок їх і подають ся ті описї поодиноких аудієнцій), отже не було чого згадувати про охрещене (як не згадуєть ся, про що Ольга говорила з імператором). Натомість иньші доводять, що Ольга й не хрестилась в Костантинополї, а на доказ того, що вже була хрещена, здають ся на те, що Уздив з нею вже якийсь свящ. Григорій. Та побіч того, що присутність священника ще нічого не доводить, треба зауважити, що окрім нашої літописи й иньші жерела (як продовж. Регінона, Кедрина, Зонара, т. зв. мнх Іаков) кажуть виразно, що охрестилась Ольга в Костантинополї. Літопись каже, що Ольга незадоволена була з византийского прийнятї, з оповідани Костантина виходять, що як на церемонїї византийській, показано їй було доволї чести, хоч знає не більше, як якимсь емирам з Тарса.

³⁾ Камелавка — шапка (досї так звуть ся в Росії священничї шапки), а камелавкою тут могло що иньше називатись.

⁴⁾ Імператриця — жінка Костантина, невістка — Теофано, жінка его сина Романа, авґуста — жінка Костантинового спільника Романа Лакепена, якого зинуту р. 944.

⁵⁾ Εἰς τὴν οἰκίαν (трофеї), що воно було властиво — невідомо.

⁶⁾ Κουβουκλίον — cubiculum, низша служба двірська.

1 корпорация — зости,¹⁾ 2 — жінки маїстрів, 3 — патриційв, 4 — протоспатарійв офіціальних, 5 — решта протоспатарійв, 6 — спатарокандидатів, 7—спатарійв, страторів і кандидатів. Тоді препозит і дверники ввели княгиню, вона йшла впереді, а за нею, як сказано, її своячки — княгині і значійші служницї. Препозит запитав її в імені імператриці, і вона вийшла й сіла в салі трофеїв. Імператриця ж, вставши з трону, перейшла через лавсеїк і трипетон в кенургій, і відпочивала. А імператор сів з августою і порфирородними своїми дітьми, і покликано княгиню з салі кенургія; імператор сказав її сїсти, і вона казала імператору, що мала.

Того ж дня був парадний обід в тій же Юстиніановій салі: імператриця сіла на згаданім троні з невісткою, а княгиня стояла з боку, коли ж начальник столу ввів звичайним способом княгинь, і вони уклонились княгиня, трохи ухиливши чоло, сіла тамже де стояла, по чину, за стіл імператорський з зостами. Треба знати, що співці з церкви Апостолів і св. Софії були при тому ж обіді й співали співви на честь імператорску; грали ся також всякі забави театральні. В золотій же салі був другий парадний обід, їли там всі послы князїв руских, люде й свояки княгині й агенти, і одержали дарунки: племенник її — 30 міліаресій, вісім близьких людей її по 20 міл., 20 послів по 12 міл., 42 агенти по 12 міл., єввященник (πρῆξ) Григорій — 8 міл., два товмача по 12 міл., люде Єввятослава по 5 міл., шість людей по селівських по 3 міл., товмач княгині — 15 міл.²⁾ Коли імператор став зза столу, був десерт в салі сїдальній, поставлено малий стіл золотий, що стоїть в пентапиргу, і на нїм десерт на тарілях, оздоблених емалію і камінєм; сїв імператор і Роман Порфирородний імператор, порфирородні їх діти, невістка і княгиня, і княгині подаво на емальованім тарілю 500 міл., 6 близьким жінкам її по 20 міл., 18 служницям по 8 міл.

Місяця октобрія 18, в неділю, був парадний обід в золотій салі, і імператор обїдав з Русами, а другий обід був в пентакувуклїї св. Павла, імператриця обїдала з порфирородними дітьми своїми, невісткою і княгинєю, і княгині дано 200 міл., племеннику її 20 міл., єввященнику Григорію 8 міл., 16 близьким до неї жінкам по 12 міл., 18 служницям її по 6 міл., 22 послам по 12 міл., 42 агентам по 6 міл., товмачам по 12 міл.³⁾

(Дальше буде).

Чого домагає ся суспільність від учителя народного?

(Володимир Витошинський).

(Кінець).

Учитель народний може много зділати і на полі економічнім. Головним занятєм наших селян єсть рільництво. Чомуж стан той, котрий живить цілий край, єсть сам найбільшійший і що раз в більшу попадає нужду? Бо крім недостачі просьвіти, селянин наш господарує традиційно і мало що при-

¹⁾ Властво — повязана, найстарша дама двору, одна при імператриці, друга при її невістці.

²⁾ Византийський звичай — підносити гроши в дарунок, міліарезій—драхма (коло фряка).

³⁾ Коментарій до De ceremoniis — Рейске в Script. hist. byz. боп. t. IX, коментирований уривок про Ольгу — у Голубинського в Истории Русской Церкви I; новша праця про византийський двір — Беяева Byzantina.

своїв собі з новітших поступків рільництва. В школі і в читальні може учитель дуже много в тім напрямі зділати а власти шкільні повинні єму тут прийти в поміч, через доставлене всяких до того потрібних оказів і моделів. Не сама лише лиха господарка рільна єсть причиною, що селянин не має того доходу, який мати повинен. Дальшою причиною єсть легковажене і цілковите занедбане побічних а дуже користних галузей господарства. Маю тут на гадці передовсім пчільництво, садівництво і огородинцтво. Коли би наш селянин научив ся хотяй би дещо від німецького селянина, от пр. плекати садовину, коли би научив ся садити дерева овочеві по межах і границях пільних, по дорогах, щоби діти сільські відучити від нищення дерев тих і зривання недоспілих овочів, кілька можна би тим способом приспорити доходу, хотяй би лише малих господарств. Учитель може також у всіх тих напрямках зділати много не лише через школу, але своїм власним приміром, через рациональне веденє своєї пасіки, саду і огорогу.

Дальшим жерелом доходів селянина може бути домовий промисл. Щож в тім напрямі може учитель зділати? Ото винайде передовсім сліди загиненого там так званого історичного промислу. Суть у нас околиці де колись він цвив, але пізнійше єго занедбано. При добрій охоті можна єго воскресити. Учитель вислідить дальше якого рода домовий промисл дав би єя в громаді завести, які суть в громаді сирі матеріяли, котрих можна би ужити до того. Если учитель дав би сам тому раду, най забирає ся зараз до діла, най гадку єю пропагує, най сам научить ся того, най научить хотяй би одного хлопця а примір сей в короткім часі ціле село захопить.

Згадати належить єще о житю публичнім народу і о впливі учителя в тім напрямі. Може мене хто посудить о заохоту учителів до байдужности в справах публичних, но я при тім обетаю, що учитель повинен такі справи оминути а іменно агітацію політичну. Учитель повинен стерегти ся борб сторонничих і ніколи агітацією не повинен накидувати ся. Не опираю того на єго урядовім становищі — учитель єсть так само свободним в повиненю прав і обовязків політичних, як кождий иньший горожанин; а опираю ся на тім, що школа народна, котрої представителем є учитель, повинна стати понад всякими борбами і сторонництвами політичними, нігде і перед ніким не повинна виставляти себе на сьміх і встид і в нікім не будити неохоти. Школа не може бути чинником внутренних спорів, борб сторонничих, в котрих часом дуже сильно грають пристрасти. Через се могла би утратити на повазі школа і єї задача. Если учитель між дїтворю і в цілій громаді стане єя правдивим апостолом просьвіти і опікуном добрим у всіх иньших справах — учинить вже так много, що з чистим сумлінням може борби політичні полишити на боці.

На одну єще справу звернути мушу увагу. Знані нам щорічні так численні огні, що наносять страшні шкоди а мимо того тяжко наш нарід вагнути до успішного ратунку. Річю буде учителя doprowadити до зорганізованих сторожи охотничої, зложеної зі старшої молодіжи. Ратунок на селі більше простий ніж в місті — не вимагав би більше виправ через те і організовані сторожи такої не було би дуже тяжким. А був би то також оден з тих чинників, котрий привязав би нарід до школи, бо дав би доказ практичного єї позитку. Вся праца учителя повинна стреміти до того, щоби в народі виробити потребу і зрозуміне прав і обовязків горожанських, научити єго шанувати права чужі і переконати єго о важности солідарности суспільної і впливу стислого інтересу публичного на інтерес одиниці.

Я знаю, що неоден з учителів скаже: се все над сили учителя. Правда, що в однім році а навіть і кількох, ще овочі ділання в тім напрямі не будуть слідні, знаю що може аж друге покоління буде ті овочі збирати, то мимо того не повинні ми рук загнати, щоб і о нас не говорено колись, що ми нічого не робили на полі нашого шкільництва, котре стремить до просвіти народу. Най нас не гризе се, що дитина, котра вийшла з наших рук, забуде пізнійше, де там якийсь остров лежить на морі або опустить противок при писаню, але плачмо слезами гіркими, если она не почує ся одиницею стисло звязаною з інтересом цілої суспільности, не даруймо собі того, если та рука, що не написала противника, затисне ся колись в пиястук і піднесе ся против синів тої землі. Не зважаймо на закиди зі сторони наших противників і відвертаймо ся від некористних їх судів, котрі з упередження всео нищать, всім гордять, що лише походить від нової школи і з нею звязь має. З такими противниками всяка ретельна звязь неможлива; бо власне пересудне їх мйїне, нічим неусправедливлена пристрасть замикає їм очи, що не видять річи заслугуючої навіть на признанє, длятого не можуть видати здорового суду, здорово дивити ся на нашу справу. З тої отже причини повинні ми далеко більшу класти вагу на оціну і погляди тих, котрі без більма на очах видять правдивий стан річи. Не біймо ся всего того! Ми вже много перебороли тягару і тішмо ся, що по часті оцінено нашу працю! Власти наші признають нам тоє і не перестануть слїдити дальше за нашою успішною працею, котра много з нашої сторони домагає ся пожертвованя. Але будьмо певні, що край не схоче нашої кривди, если лише не залишимо і дальше в повисших напрямх працювати. Всякі торги мало на що придадуть ся. Край бідний, паде під тягаром і не може піднести ся з наслідків так довгої і лихой господарки. І ми також бідні як край і длятого без жертв не можемо сповняти своєї задачі. Отже нехай одна жертва подає другій руку, нехай люди доброї волї жадають від краю помочи для учителів, але рівночасно нехай вкажуть на нашу працю, на наше пожертвованє, нехай викажуть краєви, що ми не міримо обовязків наших висотою заплати, але понимаємо їх і виконуємо, як вільні горожани, щоби тільки нарід а з ним і край піднести. Подвійна буде тоді ваша заслуга — бо чим більше сповняти будемо наші обовязки, тим більшої поваги зазнає школа у суспільности, а тим більша буде у неї готовість взнести школу на становиско, яке она заняти повинна. Наколи школа колись займе се становиско, учителї селські будуть мати в тім головну заслугу.

Простїть п. учителї, що я поважив ся Вам рад удїляти, але плинуть они просто з серця, бо мають на цілі добро нашого народу, котре знаю і вам горячо лежить на серці а сподїює ся також, що ради ті сердечно і охотно приймете, бо они нас заведуть високо понад всео упередження, з причин котрих так часто буває покритий чорними хмарами небосклін нашого жита. Опінія публична видасть тогди суд о важности учителя народного а край певно не відмовить помочи тим, котрі затыгають тревалу підвалину до лучшої долї будучих поколінь.

ГИДРОТЕРАПІЯ. *)

Написав *Д-р Василь Павлюк.*

то був *Едвард Арістов.*

Піндар.

Гидротерапія, по нашому ліченню водою, придбала собі в останніх десятиліттях нашого століття широкі кола прихильників. Не треба гадати, що метода лічення водою, що нині більше як коли займає уми так багатьох фахівців, лікарів, як і нефахівців, єсть емпіричним винаходом якої медичної знаменитості нашого століття, або випадково відкритим способом лічення звичайного чоловіка, — ні, гидротерапія віддає так стара, як старими єть недуги. Оно цілком природно; чоловік потрапивши в недовугу, чи-ж не мав шукати першої помочі в тих елементах, з котрими все стикає ся, у воді? Для того початки гидротерапії сягають в стару давнину, а Гіппократ, сей старинний великий і на полі медицини, уживав гидротерапії вже навіть в гарячкових недугах майже в такий самий спосіб, як то робить ся нині. Але як багато розумних лікарських наук Гіппократа пішло в забуття, уступивши місце забобам середніх, по частині і нових віків, так і гидротерапія забула ся і аж наша доба виволікла її наверх.

Каже ся, що основателем гидротерапії новітньої єсть шлезький хлопець Прієніц. Правда, що кожного часу були лікарі, що проповідали і уживали гидротерапії, а вже найпаче вславили ся під кінець тамтого століття німецькі лікарі Ган, Беден, пізніше Вайт і Куріє в Англії, — однак треба було аж шлезького фанатика, котрий своїм абсолютизмом і фанатизмом гидротерапію спопуляризував. Метода Прієніца відмінна від нинішнього лічення водою. Прієніц мав свій спосіб лічення, котрий аплікував без уваги на індивідуальності кожного чоловіка, чим розуміє ся, багатьом шкодив, тож і не диво, що з уступленням Прієніца і його гидротерапія слабо стояла. Але поява Прієніца мала ті користи, що фахові учені почали нею більше інтересувати ся, почали робити досвіди і удосконалювати способи уживання води до лічення та піднесли гидротерапію до ступеня фахової науки. Уже в 1861 році виступив Е. Бранд з своїм славним ділом о гидротерапії, дораджуючи в ній головно уживати води до побороювання гарячки; за тим послідував цілий ряд фахових брошур і підручників о водоліченню, а при віденському університеті утворила ся катедра, звідки славний гидротерапевт і неупоминаний вислідник проф. д-р Вінтерніц голосить своєю наукою.

Познакомім ся побіжно з фізіологічним ділянням води на людський організм.

Вода до лічення уживає ся у всіх трьох своїх фізичальних видах с. я. будьто яко тіло тверде, лід, будьто яко теч, вода в тісній значіно слова, будьто яко газ, пара. Найбільше примінене має вода в виді течі, тож поговоримо перед всім о фізіологічному ділянню води яко течі.

Діляння води зависиме від більше чинників, а то: перше від ступеня її температури, друге від часу, як довго она стикає ся з тілом, третє від того, чи она стояча, чи в руху. Уважляючи температуру води, можна поділити її на такі ступені: вода ледова 0—5° С, дуже зимна 5—10° С, зимна

*) Так як о гидротерапії нині багато говорять ся і пишуть ся, подяємо короткий огляд про нею за „Ділом“.

10—15° C, холодна 15—20° C, літна 20—25° C. Вода, що має по-над 25° C, єсть гріта, воду з температурою людського тіла (около 35° C) називаємо теплою, по-над 35° C горячою, а кипятком в міру степені єї тепла. Вода з температурою, що різнить ся від температури людського тіла, зіткнувшись з тілом, додає або уймає єму тепло, після того, чи температура єї вища чи нижша від температури тіла, повинуючись тут загально важному фізикальному праву, що тіла різних температур стараються, зіткнувшись, вирівнати різницї. Ся прикмета фізикального права має в водоліченню широке приміненє; бо як близькою, майже сама собою насуваюча ся, єсть гадка охолодити з горячкою борючий ся організм, так знов з другої сторони ogrіти єго, коли він з якихсь там причин студеніє, тим средством, що нам завсїгди під рукою і так легко даєть ся аплїкувати.

Дальше вода єсть подразняючим средством на кровоносні судинки, так шкіри, як і найближші підшкірні. Подразненє і єго наслідки суть тим сильнїйші, чим більша різниця температури в оден або другий бік, або чим вода студенїйша або теплїйша від людського тіла. Подразненє являє ся тим, що кровоносні судини стягають ся і звужають ся, через що перебігає в них менша скількість крови. Однак звуженє не триває так довго; кровоносні судини під довшим подразненєм перестають відповідати звуженєм, лиш мліють, подають ся і переходять в стан звуженю противний с. є. в розширенє, а за тим і напливає до них знов більша скількість крови. О тим обяві легко переконатися; вложивши н. пр. руку в зимну воду, спостерігаємо, як она зблїдне, а се доказує нам, що менше крови в нїй пливе, по якімсь часї рука почервонїє, а се знов свідчить, що тепер обіг крови в нїй збільшений. Звуженє і стягненє кровоносних судин триває тим довше, чим лагіднїйше єсть подразненє, значить ся, чим менша єсть різниця температур тіла а води; для того хочаби на довше зменшити наплив крови до якої там частини тіла, треба уживати води мїрних температур (6—12° R), а противний наслідок має ужите води разячих температур, води дуже зимної або теплої. Се подразнююче діланє води єсть в водоліченню незвичайно важне, бо оно дає нам можливість після потреби впливати на обіг крови в поодиноких частях тіла, єго збільшати або зменшати, а що при кожній недужї єсть і обіг крови поцсований, тож по-натию, що можливість єго регуляції може мати велике значінє. Н. пр. при всяких запалєнях характеристичним єсть збільшений наплив крови до запаленої частини, він єсть душею запалєня, а ввівши запалєну часть в стичність з водою (6—12° R), чи то в видї накладів, чи то купелі, можемо наплив крови а тим самим і запалєнє зменшити; противно другій частини, що терплять лише за-для злого відживленя, або слабого напливу крови, буде помічне, если сильним подразненєм, чи то в видї натирань, чи то тушів, спровадимо обіг крови до норми.

Дальше діланє води проявляє ся в дорозї рефлексу. Що се таке рефлекс? Рефлексом називаємо всякий мимовільний рух, викликаний чи то вишнім чи то внутрєнним подразненєм; н. пр. коли сидимо а за нашими плечами хтось нечаяно стукне, ми здригнемо ся і кинемо ся, значить ся подразненє, стукіт, став ся причиною руху. Подібно і з водою. Тепло і зимно води єсть средством подразняючим, подразненє з виї переносять ся на орґани внутрєнні, особливо же на серце з кровоносними судинами і на орґан віддиховий, та викликають у них збільшену працю. Кожний з нас досвідчав, що коли вско-чимо в зимну купіль, то ми приневолені глїбше віддихати, а і чуємо, як

серце сильнійше товче ся; те саме потвердить кожний, коли лучало ся ему бути обхлюпанним нечаяно зимною водою. Стій прикметі води завдячує гідротерапія немалі користі, де іде о то, щоби зміцнити упадаючий віддих і ослаблючу роботу серця; згадаємо лише про сильні випадки тифу, запалення легких, омліня. Загально звістно, що при омліню, котре має свою причину в ослабленім напливі крови до мозку, кропимо на лице зимну воду, чим лише в дорозі рефлексу збільшає ся праця серця, а збільшена робота серця збільшає наплив крови до голови і тим самим поборює омліня.

Неменше малої ваги єсть обставина, чи уживаємо води стоячої, чи води в руху. Під водою в руху розуміємо: воду пливучу, як н. пр. в ріучках гірських потоках, воду філюючу, як то буває звичайно при купелях морських, а вкінці туші розличного рода. Вода в руху єсть для тіла сильним подразнюючим средством, під її діланем скорше реагують кровоносні сосуди, скорше відповідають внутренні органи, як серце і віддиховий апарат. Тож де ходить о прискоренє потрібного діланя води, уживаємо води в руху. Близше о тім скажемо, коли буде бесіда о тушах.

Що вода, відповідно ужита, впливає корисно на хід цілого життєвого процесу, мабуть звістне; неодає міг досвідчати по добрій купелі милого чувства відмолодіння, різкості, збільшеного апетиту. А що у воді розпускають ся многі лічничі соли і екстракти, то і се у водоліченню може мати есентуальне приміненє. О користях чистоти тіла, яку досягає ся митєм водою, ако о річі загально звістній залиши і згадувати.

На тім покінчивши короткий загальний огляд фізіологічного діланя води, розкажемо в наступуючім о головніших водолічничих процедурах, наводячи при тім і недуги, при котрих они уживають ся.

Купіль. Під купелею розуміємо се, коли чоловік по шию єсть занурений у воду. Купіль може бути зимна або тепла. При зимних купелях має бути температура не низша як 8°C а не вища як 15°C , начинє на воду мусять бути досить обширне, велика ванна або басен, бо зимна купіль вимагає руху зі сторони купаючого ся, що в малім начиню не було би можливе. Купіль зимна має тревати від кільканих секунд до 5 минут, хоч се не дасть ся для всіх купаючих ся взагалі рівно означити, а доконче при тім мусить бути узгляднена як індивідуальність купаючого ся, так і хвороба, задля котрої він сеї купелі уживає. Загально важний для всіх уживаючих сего рода купелій єсть принцип безустанного руху підчас купелі. Купаючий ся щільно натирає ся по всіх частях тіла, в разі ослабленя поручає ту роботу помічникови. По купелі обтерши ся старанно, треба одягати ся скоро і або проходжувати ся так довго, доки не чує ся в собі жадного остудженя, або, коли хід для купаючого ся єсть неможливий, положити ся в ліжку і під накрітєм перележати до хвилі, коли почує ся в собі приятне чувство огріта. Послїдні перестороги незвичайно важні, а маловаженє їх може піметити ся діткливо. От для приміру случаи з моєї практики. Хорому Н. заординовав сусїдний лікар зимні купелі з заміткою, по купелях проходжувати ся. Та біда була в тім, що хорий проходжувати ся добре не міг задля частинного пораженя ніг ще з давніших літ, але впрочім уживав купелій з цілою строгостию. Через то, що довший час по купелі агаданий хорий не міг огріти ся, тряс ся і довго дзвонив зубами, а стан его так був погіршив ся, що лише єще вчасна перерва купелій могла его спасти.

Зимна купіль єсть средством охолоджуючим і сильно подразнюючим. В першій хвили під впливом сильного подразнення стягають ся сильно всі шкірні кровеносні судини, а кров з них утікає до середини тіла і через се в середині тіла збільшає ся кількість крові. По хвили кровеносні судини подають ся, розширяють ся назад, а тогди велика часть крові з середини тіла напливає до них, ціла шкіра червоніє. Дятого зимні купелі мусять бути цілком зборонені для тих людей, у котрих хоч би навіть коротко требаюче перекровлене внутренних органів було би вельми небезпечним, а такими людьми суть всі хорі на серце, на туберкули легких і люди старі. Прісній, що не узглядаєв тої обставини, переплатив неодним житєм своїх хорих, котрі або діставали в купели апоплексію або сильні вибухи крові з легких. Зимні купелі суть взглядно дозволені людям сильно ослабленим і сильно недокровним. Під взглядним дозволом розумімо купіль під доглядом чи то лікаря чи то фахового гідропата. Купелі зимні уживають ся в случаях, де ходить о зміцнене житєвого процесу, о зміцнене функцій всіх людських органів, дальше при всяких хворобах хронічних внутренних органів, як кишок, жолудка, печінки і т. д., до побороєня товстоти. Помічні они також в легких случаях недокровности, в хворобах шкірних, викликаних лихим відживленєм шкіри, в хворобах конституційних*), до зменшеня горячки.

Купіль тепла. Так як купелі зимні суть подразнюючими, так противно купелі теплі суть успокоюючими. Температура їх виносить около 35°C , а купіль сама триває 15—25 минут. Яко успокоююче средство уживають ся они при нервовім роздразненю і у всяких слабостях, при котрих маємо до діла з корчами, як приміром конвульсії у дитин, танець св. Віта і пр. Немевше добрі купелі теплі в шкірних хронічних хворобах і при великих ранах тіла, як се головню має місце в случаях сильного попечєня. В такій купели мусить хорий лежати довший час, цілі доби, тиждні, ба навіть місяці. На клініці проф. д-ра Гебри лежав оден хорий сто чотири днів.

Горячими купелями називаємо такі, котрих температура перевишяє о кілька степенів температуру тіла. Они не можуть довго тривати, бо нагромадженє тепла в тілі, що при таких купелях не дасть ся оминати, може бути для чоловіка небезпечним. Они уживають ся будьто за-для умирєня болів, внутренної кольки, болів невральгічних, будьто за-для викликаня сильних потів.

Пів-купіль. При пів-купели займає вода долішню половину тіла, сягаючи менше-більше до половини живота. З нею близько споріднена купіль свдяча (Sitzbad). Ся форма купелий уживає ся незвичайно часто вже хоч би за-для вигідного і не коштовного їх приладженя. Пів-купіль може бути зимна, літна, тепла і горяча; щоби не повтаряти ще раз, нотуємо тут, що під зимною купелею розумімо воду з температурою $8-15^{\circ}\text{C}$, під літною 20°C , теплою 35°C , горячою о температурі $3-4^{\circ}$ вишій від температури тіла, отже $40-41^{\circ}\text{C}$. Зимна пів-купіль зменшає в наслідок звужєня кровеносних судин наплив крові до органів черевної ями, проте уживає ся в хронічних хворобах тих органів, опертих на перекровленю як н. пр. хронічний катар кишковий, розвільненє, уплив крові в кишках, гемороїди, хвороби гінекологічні. Час купелі триває 5—15 минут, а хорий мусить сейчас перервати купіль, коли вго зачинає морозити. — Пів-купіль тепла що-до фізіологічного ділання

*) Хвороби конституційні суть такі, що оснонують ся на аномаліях крові, н. пр. шкорбут, лейкомія і пр.

противна купели зимній; она через розширення кровоносних судів викликає в внутрішніх органах черевної ями перекровлення, тож і треба уживати її в хворобах тих органів, полягаючих на злім відживленню або слабім напливі крови. Головний контингент представляють тут недуги жіночі. Купіль тепла триває до пів години і більше. — Що пів-купіль горяча єсть знаменитим средством до усмирення болів внутрішніх, річ загальною звістна. Пів-купелі літні ділають о много повільнійше ніж теплі або зимні, тож і купіль сама вимагає довшого часу, щоби наступила реакція. Все-ж таки они спонукують більший наплив крови до долішних частин, відводичи тим її з горішних частин, побуджують хоч легко внутрішні органи до пильнішого виконання своїх задач, через що користо впливають на хід життєвого процесу. Їх уживає ся як в нервових роздразненнях, болях невральгічних, конгестиях до голови, так рівнож при ослабленнях і слабих функциях органів внутрішніх, гемороїдах і хворобах жіночих.

Купіль ніг. В гидротерапії більше уживає ся зимна купіль ніж анж тепла. До того рода купелій вистане великий плиткий посуд наповнений так водою, щоби она сягала вище кісток. Плавуча вода єсть ліпшою ніж стояча, але брак пливучої води дасть ся легко заступити будьто так званим ходженем в воді (Wassertretten), будь сильним натиранем ніг підчас купелі. Вложивши ноги в зимну воду, чуємо в першій хвили щипання в підощвах, горячість в лиці в наслідок напливу крови до голови; длятого не від річи єсть положити на голову зимний оклад. По хвили ноги червоїють, а конгестия з голови уступає. Годї думати, будьто би наступивший наплив крови до ніг міг відвести конгестию з голови, і хоч се має тут місце в малій мірі, однак в більшій суть тут наслідки ділання в дорозі рефлексії: кровоносні суди голови звужають ся а тим самим і зменшає ся в них скількість крови. Зимні купелі ніг незвичайно помічні в болю голови і невральгіях; заборонені они людям склонним до омліня і сильно недокровним. Люди, що змушені задля свого занятя багато сидіти, терплять на так звані зимні ноги і для них зимні купелі ніг єсть знаменитим средством лічничим. Добрі наслідки дають ся досягнути згаданими купелями також при надмірнім поченню ніг. Теплі, взгядно горячі купелі ніг уживаємо лише в тих случаях, де ходить о скорє відведенє напливу крови з голови в органи внутрішні і в ноги, і де ужаті зимних купелій зі взгяду на иньші хвороби могло би пошкодити.

Рівні що-до фізіологічного ділання з діланем купелій ніг єсть деякі рідко уживані водолічничі процедури, як купіль рук, ліктів. Ще найчастійше уживають ся они з домішкою медикаментів при льокальних запалєнях тих частин і ятрению.

Оклад. Коли вода входить в стичність з тілом посередню, значить ся через щось друге, так тогді називаємо се окладом. В щоденнім ужитю єсть звичайно тим посередником кусєнь полотняної шматки або рушник. Оклад єсть одною з найчастійше уживаних водолічничою процедурою і з ним стрічаємо ся на кождім кроці: чи то заболить голова, чи заколе в боці, чи докучає який вищий біль, чоловік шукає першої помочи в мокрім рушнику, робить собі оклад. Лічничє діланє окладу зависимє від его температури і від часу его стичности з тілом. І так оклад може бути охолоджуючим а тим самим і зменшаючим наплив крови в болючій часті. Температура такого окладу лежить між 8° — 15° C, він мусить також що-раа бути змінюваний, як тільки трохи стане теплим, що звичайно наступає що чверть або пів години. Охоло-

джене в наслідок такого окладу розтягає ся не тільки на части верхні, але оно огортає і части спідні, внутренні. Его уживаємо з користними добутками при запаленнях, як місцевих на кінчинах людського тіла, так рівнож і внутренних органів пр. легких, болон мозкових, болон кишкових, при стовченю і пр. До охолодження менше доступних частей вигадано много скомплікованих приладів, котрі більше придатні до уживання в закладах водолічних аніж дома, тож і опис сих поминаємо. Дальше іде так званий оклад Пріснїца, охрещений як видно іменем свого винаходця. Він робить ся в той спосіб: Змочивши малий ручник в воді і викрутивши его достаточо, обвиваємо ним хору часть тіла, а на вохкий ручник навиваємо по верха другий сухий. Щоби не потребувати двох ручників, можна то само зробити одним більшим; тогді мочить ся лише его трета часть і нею обвиває ся тіло а по верху приходять прочі сухі дві третини. Оклад Пріснїца не належить змінити аж по кількох годинах, звичайно робить ся его під ніч і лишає ся цілу ніч незмінним. Він має задачу, відвести збільшену скількісь крови з частий внутренних в части внішні, а сказавши иньшими словами, з частий, що терплять через наплив крови, в части, котрим він єсть індеферентний. Головно уживавсь его при запаленнях горла і хрипці, а результат осяганий в тих случаях є завидлюючий. Випадки, де через ніч одним окладом дасть ся зменшити або навіть цілком усунути найсильнїше запаленє горла, не належать до великих рідкостей.

Завивання. Коли скажемо, що завивання суть лише окладом Пріснїца в великій формі, обнимаючим ціле тіло, то тим самим буде зрозуміле як їх фізіологічне ділання так рівнож спосіб їх виконання. Змочене і легко викручене простирало кладе ся на вовняне покривало (коц), хорого завиває ся, оминаючи всяких хоч би і найменших фалд, перше в простирало а опісля в коц і дає ся ему в тім повитю полежати довший або коротший час. Як довго хорий має в повитю лежати, се зависить від ціли, яку хочемо осягнути; коли ходить о то, щоби сею водолічною процедурою зменшити в хорім організмі степень горячки, так таке завиванє мусить бути сейчас відсвіжене, скоро лише достаточо оґрів ся, що звичайно наступає по чверть до пів години. Відсвіжуванє завивань має так довго повтаряти ся, доки горячка достаточо не зменшила ся, що знов наступає звичайно по 6—8 завиваннях. Завивання охолоджаючі уживають ся в хворобах горячкових як тиф, запаленє легких, кір, scarlatina і пр., тим більше, що їх мавінуляція незвичайно легка і не коштозна: простирало і покривало знайде ся і у найбідїйшого, а результат ними осягаємий є зовсім вдоволяючий.

Дальше завивання можуть бути умиряючі. Такі завивання тривають довше, аніж попередні, годину до півтори, а успокоєня, які по них наступають, обясняємо зменшенєм циркуляції шкірних кровоносних судів. Завивання умиряючі уживають ся в случаях нервового розстроєня, безсонности, хронїчного болю голови і конґестив, гіпохондрій, неврастенїї і деяких недуг психїчних. — Так як при кождім завиваню єсть циркуляція крови в шкірі ліпша, тож і цілком рационально уживаємо завивань також в хворобах шкірних полягаючих на злім відживленю і слабій циркуляції крови шкіри. По таким завиваню наступає ще звичайно кілька секунд триваючий зимний туш.

Вкінці згадаємо еще о завиваннях в ціли викликаня сильних потїв. Завивання до тої ціли тривають 3—4 години і утрата води через поти єсть досить значна, тож де ходить о зменшенє води нагромадженої в тілі як н. пр.

у водній пухлині, там они суть дуже користні, однак їх ужитє мусить бути обережне і робити ся під фаховим доглядом.

Крім завивань цілого тіла звістні ще в водоліченню завивання частинні. Вже оклад Прієніца єсть частинним завиванєм, а іменно шиї; подібні завивання можемо приміювати до кожної части тіла. Приміром завивання вставів роблять ся дуже часто в роматизмі тих-же, а і в роматизмі мускулів они приносять полєкшу. На особлившу увагу заслугують завивання в околиці живота і крижів та завивання ніг з долини аж по коліна; перші з них називали би ми перепояскою живота, другі перепояскою литок. Перепояска живота уживає ся як в хронічних так і в сьвіжих хворобах кишок, жолудка, печінки, селєзінки і прочих внутренних органів. Перепояску литок найліпше робити на спосіб окладу Прієніца, с. є. змочивши третю часть ручника навинути єї на ноги, а поверха покрити прочими сухими двома третинами. Она дуже поміжна на безсонність, біль голови, нервовий розстрій, а виконає єї, як бачимо, незвичайно поєдинче. Перепояска литок робить ся звичайно на ніч і через цілу ніч остає незмінена. Особливо в поборюванню безсонности може она іти в заводи з всякими усипляючими медикаментами, котрі, як відомо, довго уживані наносять організмови шкоду.

Натираня. Натираня суть або загальні або частинні, о тих послідних була навіть по части згадка, коли говорило ся о зимних купелях; там було сказано, що части організму купаючі ся в зимній купелі мусять бути пильно натирані. Натираня суть також водолічною процедурою самою про себе. Они роблять ся в той спосіб: Рано, коли тіло чоловіка досить огріло ся по вічнім відпочинку, накидаємо на него простирало змочене в зимній воді, на голову кладемо зимній оклад, щоб оминати алі наслідки конфєстія. Тепер приступає помічник і натирає по простиралі так довго, доки не чує через него тепла, а се єсть знаком, що шкіра вже огріла ся. Тогдї скидає ся мокре простирало, витирає ся добре чимсь сухим, по чім хорий убирає ся скоро і проходить ся так довго, доки достаточнє не огріє ся. Як довго мають трєвати натираня, зависить по части від зручности помічника, однак ніколи не повинні они перевишати часу пяти мінут. Натираня побуджують всї органи людського тіла до енергічного ділання, збільшають цілий житєний процес а тим самим і відживленє; протє належить їх уживати в случаях, де зміцненє відживлення поборює також недугу; такі случаи єуть недокровність, подужавє по тяжких хворобах, нервовість, гіпохондрия, неврастенія і пр. Натираня частинні, особливо шиї, грудий, плечий єуть средством гартуючим ті части на виїшні впливи, головнє на перестудженє, однак їх належить уживати систематично рано і в вечір. З натираннями споріднені а що-до фізіологічного ділання їм рівні єуть ще деякі часто разом з натиранєм уживані процедури, як фротєрованя, поклєпуваня, чи то рукою, чи яким відповідним знарядом.

Туш. Коли вода ударила о тіло чоловіка з дальшого чи ближшого віддалєня, так се називаємо тушем. Найпростійший спосіб єсть, коли чоловік влізе під який водопад, або коли льємо на него воду з якого начиня; дальше слїдують більше або менше скомпліковані знаряди, з котрих виприскує вода, чи то в видї дрібного дощу, чи сильного водного стєпєла, чи то з гори, чи з долини, чи з боків. Техніку тушів описувати тут годї.

Туші єуть средством сильно подражняючим як виїшні части, шкіру, так рівнож ділаючим на серце і віддиховий орган, легки; шкіра в першій хвили блїда ради сильного звужєня кровоносних сосудів червоної і вже по

пів мінути віддих стає глибокий, удари серця сильніші. Се рефлексієне діланє тушів на серце і легки незвичайно користно дасть ся ужити в случаях, де ходить о зміцненє ослабаючого віддиху і битя серця н. пр. при тифі, дифтерії, запалєню легких; тут не треба навіть уживати тушів цілостних, вистав вже туш частинний, особливо звернений на задню часть голови. Зимні туші цілостні, треваючі лише кілька секунд, уживають ся яко закінченє поперед ідучих процедур, котрі розширили шкірні кровоносні суди, як н. пр. завивання, тепла купіль, парня; они коротко треваючим а сильним подразненєм звужують їх і приводять до нормального стану. Яко средство лічниць практикують ся зимні туші в случаях анемії, перекровленя внутренних оргів, нервовости. На увагу заслушують деякі туші частинні, льокальні. Туш уха і носа, аплікований звичайною сикавкою, уживає ся в хронічних катарах тих частий; туш зимний в околици жолудка помічний в нервовій нестравности; туші долішні в гемороїдах, хоробах гінекологічних. В невральгічних болях буває уживаний дуже тонкий а з великою силою виприскующий туш, его можна би назвати водоколенєм; сила его так велика, що він проколює папір, а в шкірі робить ямку, але вже в короткім часі обезчувствлює і усуває завзятий біль. — Ёще би згадати о так званім туши шкотскім. Він робить ся в той спосіб, що на хору часть пускаємо перше пять до сім мінут треваючий горячий, туш 42° R, а безпосередно опісля зимний $8-12^{\circ}$ R. Туш шкотский помічний особливо в застарілих случаях ісхіаєу (Ischias) і ревматизму.

Питє води єсть також не маловажною водолічною процедурою. Зимна вода випита підвищає віддих і роботу серця, з чого в щоденнім житю робимо ужиток і омлілих часто одним ликом зимної води приводимо до сьвідомости. Зимна вода подразняє кормовий провід до руху, тож уживаємо єї у людей, що змушені своїм занятєм богато сидіти і через то мають наклін до обструкцій. Вода до тої ціли не ся рано натщо, температура єї має мати около $8-12^{\circ}$ R. Всякі екстрєми в тім взглядї як н. пр. питє води цілими літрами, як се з початку було захвалюване навіть лікарями, єсть шкідливе.

Уживанє парь водної в водоліченю єсть дуже скупє, бо-ж ужитє єї вимагає відповідного до того урядженя, що лише можливе в більших закладах лічничих. Правда, новочасна продуктивність на поли виявдєня різних відповідних апаратів, особливо же в цілях лічничих, пригадала і тут добрі знаряди до парних купелий, все-ж таки уживанє їх за мало догідне. Знаряди ті подобають на скриню з отвором на голову, а в них напускає ся проводами пару водну. Купіль парова, просто парня, єсть по перше купелею приготовляющею до дальших водолічничих процедур, а то, щоби зробити шкіру більше приступною на діланє води, чи то в виді купелей, тушів і т. д. Сама про себе уживає ся она до викликаня сильних потів, а через те до позбавленя оргів нагромадженої над міру скількості води і в деяких хоробах шкірних. Парня ніг, рук, сугавів може бути одним з многих средств до поборєня ревматичних боїв. В уживаню парії належить строго узглядняти індивідуальність, як також потрібний фаховий догляд, щоби не викликати немилі комплікацій.

Люд в гидропатії займає послїднє місце. В потребі сильного холодження домішуємо его до води, або потовкши, кладемо его на хору часть, чи то в гумовім мішочку, чи то в міхурі; се робимо головно в случаях запалєня серця і его болон, сильного болю голови, запалєня мозкових болон. Поликанє дрібних кусників лєду уживає ся при внутренних упливах крові пр. з лег-

ких, кишок, жолудка. Потирання ледом усмиряє а деколи зовсім усуває сильний невральгічний біль.

На тім кінчимо опис головніших водолічних процедур. Уважний читатель, зрозумівши фізіологічне діланє води і лічничє діланє головних тут згаданих процедур, буде міг осудити критично і иньші поменші процедури з якими прийде єму стрічати ся, чи то в слові, чи в писемі; заразом належито осудити многі дивоглядні водолічнічі процедури, уживані гідропатами нефаховими, а вигадані менше на основах розумної спекуляції, як радше в цілі потрясеня легковірних умів чимсь новим, нечуваним а при тім дивоглядним. Згадаємо тут лише о ходженю босом ногою по траві, по политих плитах коритарів, ба навіть по снігу, що то в инітших часах буває приворучуване з сторони нефахових гідротерапічних фанатиків. Дивно і трудно пояснити се з'явище, що найбільше чудачні ради на поли лічення з сторони нефаховців приймають ся з незвичайною скоростию, підчас коли раціональні і досвідідами підперті процедури входять в маси цинявим кроком; правда, що перші за то упадають й ідуть в непамять з уступленем їх провідника, другі же удержують ся в стійности.

Як знамените средство — вода, який обширний континент недуг може она побороти, ми згадали повисше. Бути може, що сей або той в сїм або тім случаю схоче поспробувати одної, чи другої процедури, то жєлаємо успіху; однак, щоби гідротерапія могла повеличати ся знаменитим успіхом, то треба уваглянути ще многі иньші чинники. Індивідуальність хорого, хороба, водолічничча процедура, виконанє єї умілою рукою, час і належита температура, — се складові части лічення водою. Що тут лише фаховий чоловік з вишколеною службою, з достаточними приборами, має отворене поле до добрих результатів, річ ясна. Тож не похибємо ся, коли скажемо: Вода в гідропатичних закладах в умілих руках — се благодать...

Огород шкільний.

Подас: Ант. Гладізький.
(Дальше*).

III. Капусти.

Капусти городної (*Brassica oleracea*) маємо кілька підатувків, як то:

1) капуста головата	(<i>Brassica oleracea capitata</i>);
2) " волоска	(" " <i>bullata</i>);
3) " бруксельська	(" " <i>gemmifera</i>);
4) ярмуж	(" " <i>acephala</i>);
5) каларєпа	(" " <i>caulorapa</i>);
6) калєфіори	(" " <i>botrytis</i>).

Капуста належить до рослин хрестоцвітних і єсть рослиною дволітньою.

1. Капуста головата єсть у нас загально знаною рослиною. Ужиток з капусти головатої єсть передовсім той, що головки єї, звані „кружалками“ шаткують ся „на капусту“, котра уквашена єсть майже одиноков

*) Гл. ч. 9 „Учителя“.

яриною сільською людиности в порі зимовій. Живности в ній не багато — о половину менше як в бараболях. Квас в квашеній капусті єсть той сам, що в бораковім борщи, квашених огірках і зове ся квасом молочним. Листків заквашених головок уживає ся до роблення „голубців“. Всі рослини капустові потребують сильного гноєня, они зносять сьвіжий обіріник, а знана єсть по-словиця: „Капусти не перемастиш ані не перегноїш“.

Дальше капуста любать ґрунт вогкий; „полями капустовими“ називають ґрунти низинні, розумієсь добрі, такі котрі не терплять посухи. В городї шкільним варто їх підливати бодай в часі посухи. Головки капусти доходять в користних умовах до великаньських розмірів бо до ваги 12 кильор, і вище. Головки повстають зі звятих листків, в котрих ховає ся запас кормів для рослини на рік слідуєчий. В літі практикують обломованє бічних листків на капусті, але то для розвою рослини єсть шкідливе і на такій рослині головки великої не буде.

Хто хоче мати великі головки на капусті, нехай підлиє рослини розтопченою гноївкою раз, коли звивають ся головки, другий раз, коли они дійшли вже до половини своєї величини. Другий ще спосіб єсть такий: на грядці зазначуємо місце де маємо садити рослини; в місцях тих вибираємо землю лопатою на одей штих і в долок даємо дрібного обірінику, котрий присипує ся з верха на цаль грубо землею. Впрочім з управи тої знаної рослини годить ся піднести ще лише деякі важнійші точки.

Насіє сїє ся в розсадниках не густо, бо инакше дістанемо марну розсаду о надто видовжених гонах підпроябцевих.

При витяганю розсади з розсадників уважати, щобі корінців не про-ривати; длятого підляту добре розсаду виважує ся лопаткою з землею. Розсада капусти єсть добра до пересадження, коли дістануть рослинки по 6 листків. Перед засадженєм мачає ся корені кожної рослинки окремо в чирі розробленім водою з товарячого лайняка і трошка глини. В такім чирі замачані корені якої небудь пересаджуваної рослини приймають ся найлекше.

Розсаду садить ся в дірочки пороблені кілком до садження (фіг. 2) так глибоко, щобі лише прозябці були над землею; землю наоколо кореня і гона треба пальцями легко але добре обтиснути.

Важним єсть віддаленє рослини, в якім одна від другої має стояти. Що до того, то дасть ся сказати се: чим більші головки у якої відміни, тим дальше треба рослину одну від другої садити.

На загонах города 1'20 широких робимо 3 ряди і в кождім ряді садимо рослини що 1—1'2 метра і то так щобі рослини кожного ряду стояли по середній між рослинами двох своїх рядів сусідних.

Капусту треба обсапати і бодай два рази підгорнути. Головний збір капусти припадає на осінь. Головки зі збору осіннього призначує ся до заквашення. Дуже добру ярину можемо мати і з капусти неквашеної або так знавої солодкої. Можна мати таку ярину вже в літі з відмін, котрі зовуть ся вчасними, бо они ростуть скоро і скоро завязують невеликі головки. До таких відмін належить н. пр. капуста ерфуртська найвчаснійша; єї садять ся на грядці густо, бо в 4 ряди, що 60 см. в рядах. Найвчаснійшу капусту можна мати вже в маю а то слідуєчим способом, о котрім годить ся тут спімянути. Спосіб той єсть: Посіяти насіє рідко в розсаднику в місяці серпня н. пр. около Преображення; розсаду добре підливати і потім пересадити на добре

погнобні загопи. Садити лише самі дорідні рослини. Вони ростуть собі до пізньої осені. В пізню осінь (десь по Покрові) пересаджуємо капусту ту ще раз десь на грядку під парканом але досить густо, отже в відступах 30—50 см. Коли зачне земля замерзати прикриває ся рослини листям (сухим). Коли зима не єсть надто остра і єсть досить снігу, то капуста така добре перезимує. На весні треба головки обсапати і потім обгорнути. Капуста, котра перемерзла вже не росте в головки, але відразу стріляє в гони цвітотні; — таку отже треба або вирубати або лишити на насіння.

Найбільші вороги капусти суть: блоха земляна або мушка і гусениця білика капустника. О сих шкідниках буде бесіда пізнійше.

Неквашені головки капусти можна переховати добре і на зиму; она дасть нам в тій порі, коли так мало єсть иньшої ярини здорову солодку ярину, а надто під містом можна добре кожду головку в зимі продати. Висушені троха на сонці крижалки (щоби привали) завішує ся в пивниці, або розкладає ся на сухій соломі, щоби головки з собою не стикали ся. Можна переховати їх і на поді між соломою, обікривши кожду з окрема головку. Суть ще і иньші способи переховання, але о тих читатель може довідати ся з діл огородничих.

Відміни капусти головатотї дадуть ся поділити на три класи, а то: 1) відміни господарські, пізні, з твердими і великими головками, — они призначені передовсім до квашеня; 2) відміни вчасні; они придатні на ярину в порі лїтній; відміни ті не завязують великих головок, але за то маємо на них головки значно скорше як з відмін пізних; їх садить ся значно густійше як попередні; 3) відміни червоні; листки їх суть краски темно-червоної; уживає ся їх для того на салати а також задля незвичайно твердих головок придають ся они найлучше до переховання на зиму.

Відміни господарські найліпші суть слїдуючі:

1) к. бруншвіцка, одна з найбільших, садить ся єї на загопи в 3 ряди, а в рядах що 1:20 м;

2) к. Грачева, походить з Росії, так само велика а ще і тим цїнна, що весняні приморозки добре витримує і для того можна єї садити дуже вчасно; садити так само рідко;

3) к. Cassaba, походить з Америки. Єсть найбільша зі всіх відмін і садить ся єї так само рідко;

Фиг. 5. Капуста фільдска шпїчаєта.

4) к. маґдебурска, найбільше придатна на ґрунти глинясті, також дуже велика;

5) Фільдска шпїчаєта (Filder spitzes) див. фиг. 5. Єсть то в Німеччині дуже цїнна відміна, для того, що приходить троха від попередних вчаснійше і надає ся до управи в гірських околицях, де осінь коротка і зимна.

З відмін вчасних за найлучшу узнана єсть к. ерфуртска вчасна; єї садить ся густо.

Капусти червоної маємо також вчасні і пізні відміни; відміни вчасні як н. пр. берлинська мають вправді менші головки, але за те красна листу єсть майже чорна. Капусту червону берлинську садить ся в 4 лінії, а на лінії що 60—50 см. Капусти пізні червоні суть вправді великі але барва листу їх не єсть так темною; утрехтська червона має листки темно-червоні.

2. Капуста волоска або кучерява (Wirsing; Savoyer-Kohl) має листки кучеряві і звиває невеличкі, м'які головки. Головний пожиток з неї сей, що служить яко приправа до зуп і росолу. Вчасні її відміни служать до ужитку літного, відміни пізні переходять ся на зиму. Управа її така сама як капусти головної, тільки садить ся її в 4 лінії на загоні, а на лінії що 50—60 см.

До лучших відмін зачисляє ся к. Groot'a з сильно кучерявими листками.

3. Капуста брукселяська (Rosenkohl). Відріжняє ся она від типу капусти звичайної тим, що творить гони (качани) на 50—100 см. високі; на вершку гона і по боках осідають грозновато в кутках листків невеличкі головки, величини волоского оріха; головки ті повстають з сочистих листків. Головки ті завивають ся аж в осени і дають дуже смачну ярину, не уступаючи майже каліфорам.

Насіне сіє ся аж в половині цвітня, а розсадку садить ся на не надто сильно погноєнім загоні в 4 лініях що 60 см. на лінії. По засапаню і обгорненю треба в вересні стягти вершок гона, а небавом потім і спідні листки. За місяць-два висиплюють ся вздовж цілого гона дрібонькі головки, мов пучки цвіту і для того режамі звані, і ті суть придатні до ужитку. Капуста брукселяська витримує осінні морози дуже добре. Через зиму дає ся переходити в ровах нарочно до того вибраних; на дні рівів садимо рослини вибрані з землею, прикриваємо їх дошками або латами а на верха того даємо солову та листя.

Відміни тої смачної ярини ділять на високі і низькі; між високими замітні суть: президент Карно і Sutton Matchless.

4. Каларена. Рostина ся ріжнить ся тим від типу капуст звиваючих головки, що у неї творить ся на кінці гона (качана) кулиста часом навіть дуже велика головка (ваги по кілька а навіть винятково і по 10—12 кілограм.) не з листків, як у капусти, але сам качан грубіє в сочисту і м'ясисту кулю, з котрої виростають оскрутово листи. Щоби каларена добре удала ся, мусить мати землю поживну і достаточну вогуку. На сухім ґрунті, в часі посухи, або вели перестаріє ся, стає ся она ликовата і тратить свій солодкий смак.

Каларена дає ся через зиму легко переходити (так як бураки); в зимі маємо з неї здорову і смачну ярину, і з тих взглядів заслуговує та рostина на більшу увагу.

Каларена не дуже зносить свіже гноєнє, для того найлучше гноїти грядки ще з осени; на весні можна також гноїти, але дрібним обіринком.

Каларена належить до таких ярин, котрі можна мати через ціле літо почавши від червня і липня. До ужитку літного сіємо відміни вчасні; до ужитку на осінь і на зиму сіємо відміни великі пізні.

Найвчаснійше сіє ся насіне каларени на розсаднику враз з капустою, почім пересаджує ся розсадку в грядки в пяти рядах, що 30 см. рostина від

ростини. В часі взросту треба обсапати і підгорнути так, щоби на головки цілком землю нагорнути. Обгорнені головки мають ліпший смак і не ликоватіють. Коли головки дійдуть величини яблука, треба їх витинати, бо тогди они дають найсмаачнійшу ярину. На пізніе літо сїмо розсаду доперва в маю а на осінь і на зиму сїм ся розсаду доперва при кінци мая або навіть в червни.

Відміною вчасною єсть: каляр. віденьська біла.

До відмін пізних великих належить: 1) Goliath, біла, дуже цїнна господарска відміна, зі всіх найбільша; 2) велика з Dreienbrunnen.

Що до краски голов, то маємо відміни з головками білими і з головками фіолетовими. Одні і другі суть рівно добрі. Насїне калярени збираємо з висадків. Висадки треба тримати здалека від висадків иньших родів капуст, бо они між собою крижують ся. На зиму переховує ся калярєну так як бураки, закопуючи єї в долах з тим однак додатком, що добре єсть кожду головку обсапати землею, щоби одна з другою не етикала ся. В пивниці ховаємо калярєну на зиму тим способом, що перевертаємо кожду ростину привившу троха на сонци головою на спід і обсапаємо єї доокола сухим піском.

Калярєну можна садити в єпілці з иньшими ростинами на однім загонї, н. пр. з капустою, морхвою, петрушкою і цибулею. І так по засадженю капусти відмін великих садить ся між двома ростинами на ліній по одній калярєні призначеній до ужитку вчасного. На загонах з морхвою, петрушкою обсаджуємо береги грядок вчасною віденьскою калярєною в відступах що 60 цм. Наоколо загонів з цибулею можемо садити місто селєрів (стор. 16. I, II) калярєну велику пізну.

5. Каляфіори (Blumenkohl). Ростина ся дає одну з найсмаачнійших ярин і ярини ту ладить ся з перозвинених пучків цвітєвих, котрі повстають на вершку гонів і творають мяєсту, як євїг білу шапку, звану у городників

рожею каляфіорів, порівн. фіг. 6. Рожа та доходить нераз величини цвітєвої соїшинки. Каляфіори суть дуже дорогою яриною, за одну добру рожу платить ся 10—25 кр. — залежно від пори року.

Не кожда місцевість сприяє управі тої добагачивї ростини. Каляфіори удають ся найлучше на глибоких досить воєних грунтах капустєвих. Потребують они при тім сильного погноєня дрібним обїрником, а особливо красно удають ся на відходах людських єли крім того ростини добре підливає ся

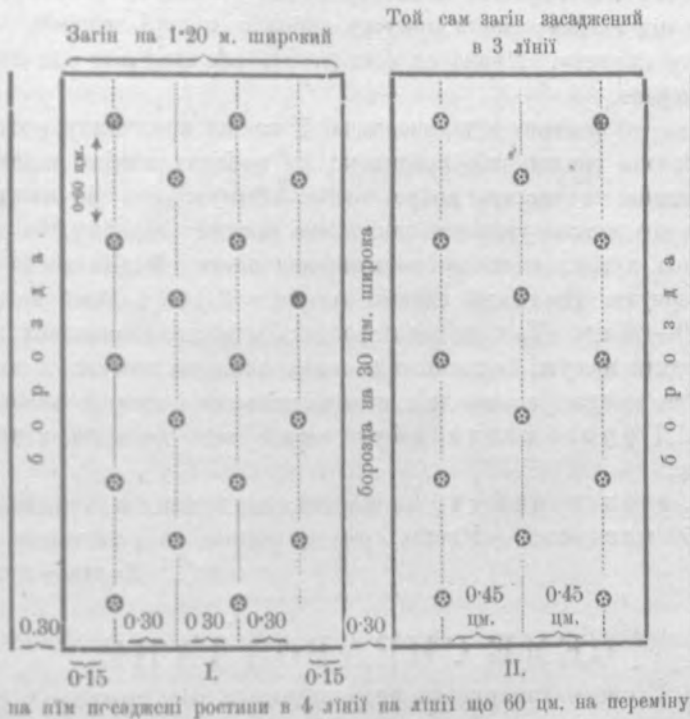
Фіг. 6. Рожа каляфіора.

в тім часї, коли они головки рож зачинають завивувати. Мокре літо дуже сприяє, а сухе привинює зрієт каляфіорів.

Каляфіори виховує ся так само як всі прочі капусти, з насіння сїяного в розсадинках. Засїяне насіння в мартї дасть нам розсаду вчасну, з котрої можна мати рожі в червні і на початку липня. З насіння висїяного в цвітні і на початку мая будемо мати рожі каляфіорів на час серпня і вересня а вкінці на пізну осінь сїємо відміни пізні в маю і на початку червня.

Розсаду каляфіорів садити треба ще стараннїйше як капусту. Все що там було сказано о садженю відноситься так само і до каляфіорів. Садить ся вї на загонах в трех або чотирох лїнїях, в відступі на лїнїях по 60 см. і на переміну одна рослина з одної лїнії між двома рослинами лїнії сусїдної.

Віддаленя рослин каляфіорів залежить від величини відміни. Відміни вчасні суть малі, відміни пізні осїнні суть великі.

Місця, на котрих мають прийти рослини каляфіорів зазначаємо наперед кілочками і можемо їх перед засадженем рослин еще добре підгноїти дрібним обїрником, так само як то вже було описано при капусті головатїй.

По засадженю рослин можна притрясти загои солом'ястим обїрником, щоби земля менше висихала.

В часї в'росту можна підлити рослини розтонченою гноївкою а надто треба їх обсапати і підгорнути. В часї посухи, особливо коли на рослинах зачинають ся зав'язувати рожі, треба доконче каляфіори добре підливати.

Щоби рожі були делікатні і білі, обкриває ся їх найближчими листами до половини надломаними.

Понеже каляфіори стоять оден від другого досить рідко длятого можна садити між ними салату або вчасну калярепу а то на лїнії між двома рослинами каляфіорів одну салату або калярепу.

Каляфіори можна ще мати довшій час в зимі, переховуючи їх в пивниці завішені на шнурку головою на долині.

Насіння з каляфіорів не збирає ся, мусить ся его що року купувати. Відміни вчасні як н. пр. ерфуртські вчасні садить ся в 4 лінії по 50 см. на лінії.

Пізні відміни суть заразом великі Їх садить ся в три лінії по 60 см. на лінії; до них належать: 1) кал. франкфуртські (також італійськими звані) з листем незвичайно великим на 1'20 м. пераз довгим; розжі у тих каляфіорів доходять до величини 40 см. в промірі; 2) Standholder, так само дуже цінна відміна до управи в ґрунті.

6. Ярмуж (Blattkohl), або капуста озима. Той род капусти не творить головок, але виростає в високу буйно улистнену рослину, котра зимує в ґрунті під снігом; листе ярмужу вибране в порі зимовій, приправлене як солодку капусту. Ярмужа єсть досить смачна, але аж коли лист на морозі перемерзне.

Управа тої рослини єсть поодинача. З насіння виплекану розсаду садить ся або на окремій грядці, або поодинокю на рабатах поміж деревами овочевими, бо рослина та зносить добре холод. Ярмуж єсть не лише рослиною яринною але его можна уважати навіть яко рослину оздобну, бо декотрі відміни его мають дуже красне дрібно кучеряве листе. В літі треба ярмуж обсапати і обгорнути. На грядці садимо ярмуж в 3 або 4 лінії на лінії в відступах що 40—60 см. Там де зайці роблять в деревах овочевих шкоду, там мусить ся садити ярмуж, бо тогди піде зайць лише на ярмуж, а щепу лишить.

Відміни ярмужу маємо дві: ярмуж низький і ярмуж високий;

Ярм. Дірного кведлінбурґський єсть низький, з красю кучерявим листем;

Ярм. фіолетовий високий, має фіолетовий кучерявий лист і виростає до 1'50 м. високо. — Насіння ярмужу збирає ся з висадків.

(Дальше буде).

СЕМЕ СПРАВОЗДАНЄ

з діяльности Руского товариства педагогічного під покровом сьв. О. Николая у Львові.

Комітет, що з поручення виділу Руского товариства педагогічного управляв Інститутом, відбував що місяця засідання, полагоджуючи всі пекучі справи. В склад комітету входили: сов. о. Алексій Торонський катхит ц. к. акад. гімназії яко голова; Ісид. Громницкий проф. рускої гімназії, сов. о. Іван Чапельский префект гр.-кат. семинарії, адвокат д-р Стефан Федак, лікар д-р Антін Хомин і Кость Паньківський яко члени. Сей послідний був заразом настоятелем Інститута.

По-при релігійно-моральне вихованє мав комітет на оці товаришке пожитє учеників. Домашнє веденє унормованє друкованими приписами, що їх кождий питомець дістає при вступленю до Інститута. Помочію при науці занимались інструктори поодиноких клас. Се ліпші ученики, котрі в Інституті остають або за малою доплатою або безплатно. Домову науку вели па. акадємики: Витовт Рогошевский слухач медицини і Йосиф Роздольский слухач філософії. Крім кореспетичий предметів шкільних уділявано ще в Інституті науки єспіву. Про успіх в єспіві євидчать слова признаня учасників деклямаційно-музикального вечера, урядженого в день патрона Інститута сьв. О. Николая.

Образоване шкільне розширювано лектурою домашньою під надзором настоятеля. Взагалі не дозволено приписами домашніми жадної книжки анї вносити, анї виносити з дому без дозволу настоятеля. Ученики, що на се заслугували, звиджували пригідні для них представлення, деякі музеї, менажерію і т. п. В огородї, де в літї перебувають ученики в часї свободнім від науки, суть бари і рек до гімнастики; майже що недїлі і свята відбувано дальші проходи в околицї львівські. Комітет мав на одї, щоби ученикам подавано все страви як найздоровші і в тім взглядї ішов за радою д-ра Хомина, що безкористно питомцям удїляв рад лікарських. Доказом, що харчоване учеників відповідало всім вимогам гігієнічного життя, був добрий стан здоровля, надзвичайно рідкі случаї легкої недуги і свіжі здорові лица питомців в нездоровім Львові. — Що тижня в п'ятницю подавано пістні страви (від середи має Інститут диспензу) а вечера була м'ясна. В навічере Різдва Христового і праздника Богоявленського заставлено ученикам спільну вечеру, а в провідну неділю св'ячене.

Подань о прийняті вплинуло більше, як на се дозволяли обставини. На жаль однак комітет мусїв декому відмовити прийняті задля браку чи-то фондів чи місця. Принятих було: з I класи 12, з II класи 13, з III класи 10, з IV класи 8, з V класи 6, з VI класи 3, з VII класи 6, з VIII класи 2. З того було св'ященничих дітей 30, учительських 6, селянських 5, урядничих 9, а сиріт 10. Результат загальної класифікації добрий. І так: класу з відзначенням дістали 2 ученики, класу другу 3, поправку 6, иньші класу першу. Свідокство іспиту зрілости дістали 2 ученики.

Під взглядом фінансовим випав сей рік гірше від попереднього. В сїм році памятали на Інститут слїдуючі Р. Т. Добродїї і жертвували: 1) п. Михайло Спозарський зі Львова 2 зр., 2) п. Софрон Недїльський з Коломиї 50 кр., 3) п. капітан Грозик з Кракова 3 зр. Крім сего дали: 1) п. Шавинський з Богородчан слоїк меду, 2) панї Кордасевичева з Росохача 5 кїль масла і 5 кїль бриндзї і панї Гриневецка з Мельнича 5 кїль масла. Вкінці до бібліотеки Інститута дали: Редакція „Дїла“ 2 книжки, Товариство імени Шевченка 13 книжок, Товариство „Просвіта“ 8 книжок, сов. посол Ол. Барвінський 5 книжок. Закуплено 12 нових книжок. Всім Добродїям складає Інститут на сїм місці щирю подяку і просить о ласкаву памяті на дальше.

Білянс за рік 1894–95-ий.

А) Приходи:		зр. зр.
Звизка з попереднього року	.	7 32
Оплата за учеників	.	9.755 47
Зворот за меблі, право і винос	.	416 00
Добровільні датки, проценти і звороти	.	40 10
Разом		10.218 89

Б) Розходи:		зр. зр.
Харч	.	6.935 71
Хата	.	1.080 00
Опал і світло	.	691 19
Персонал	.	743 00
Иньші	.	797 52
Разом		10.247 42

В) Зіставлення:

Розходи	гр. гр.
Приходи	10.247 42
	10.218 89
Зістав недобір	28 53

Г) Мисток Інститута:

Вартість інвентаря	гр. гр.
Стан фонду залізного*)	141 48
Стан фонду резервового	1.000 00
	400 00
Разом	1.541 48
Відтягнувши недобір касовий в сумі	28 53
Зістав стан	1.512 95

У Львові дня 15 н. ст. липня 1895.

Едвард Харкевич заступник голови товариства. — О. Алексій Торонський голова комітету. — Кость Паньківський член відділу комітету.

В І Д О З В А

до всіх Учителів і Членів місцевих Рад шкільних в справі передплати „Учителя“.

На сегорічних загальних зборах була висказувана потреба побільшити обсяг „Учителя“ та видавати его частійше чим до тепер він виходив. З рахунків відділу руского товариства педагогічного показало ся однак, що доходи „Учителя“ суть так малі, що годі се зробити не наражаючи товариство на видатки, яких оно покрити не в силі, бо передплата на „Учителя“ іде так пияво і скупо, що ледви покривають ся нею при помочи субвенцій соймової розходи ложені на редакцію і адміністрацію „Учителя“.

Розуміємо се дуже добре, що многим учителям приходить се з труднощию і жертвою підирати своє видавництво хоч раді б они з душі докинути і свою лепту на поперте власного органу педагогічного; розуміємо і те, що „Szkoła“ орган польского товариства педагогічного може знаменито матеріально встоятись при помочи з гори походячих наказів і агітацій за его піддержуванем, та до того і тим, що сам центральний зарад галицьких шкіл Ради шкільної краєва, поширає его в той спосіб, що передплачує аж 300 примірників его для бібліотек шкіл народних, а „Учителя“ ані одного; — не розуміємо однак того, для чого панове учителі не постараять ся о те, щоби в бюджеті шкільнім шкіл чисто руских не вложено тих 4 гр. на передплату „Учителя“, а позволяють натомість, щоби таку квоту на „Szkoł-y“ призначувано! Таж прецінь „Учитель“ тішить ся також довірем Ради шкільної краєвої, бо она препоручає его до бібліотек шкільних, а надто і довірем сойму, котрий певно за порадою Ради шк. кр. его субвенціонує! Чогож тут боляться! Чому не стати сьміло за своїм, і просто се сказати тим, що скрисляють квоту ухвалену на „Учителя“ і призначають її на „Szkoł-y“? Чому не упітнутись за своїм? Чому не поперти его бодай там, де вже не треба гроша, але просто сьмілого слова? Нуте панове! Небавом укладатись має бюджет шкільний

*) Стан менший о 100 гр., бо Вис. Сойм на руки Вис. краєвої Ради шкільної признає заломогу в сумі не 400 але 300 гр. за рік минулий, а за сей рік не признає доси нічого.

в Радах шкільних місцевих! Глядуть, щоби в нїм була прелїмінована і квота 4 ар. на передилату „Учителя“! Не спускайтесь одні на других, а постарайтесь, щоби у всіх чисто руских школах находив ся „Учитель“ — тоді будете мати право і обовязок жадати побільшеня его обєму і частїйшого появлюваня ся, чого під повнєшними умовами руске товариство педагогічне, дбаючи о добро рускої школи і ві учителїв, певно доконає! Тож сьміло наперед!

НОВИНКИ.

— Чч. 16 і 17 „Учителя“ вийдуть разом 1 вересня с. р.

— О. Алексій Тороньский, професор релїгї в академічній (руській) гімназї у Львові, тат. совітник митропол Консисторїї з відзнаками крилошаньскими, редактор „Душпастиря“ — іменованний членом галицької краєвої Ради шкільної (на місце бл. пам. о. Василя Ільницького).

— Der Stein der Weisen. Ч. 14 сего популярно научного письма містить в собі знов цікаві статї особливо Новака про вибухаючі гази і Урбавіцкого розвідки про магнетизм землї і ток ел. землї належить передовсїм піднести. Майже всі більші статї суть богато рисунками заосмотрені, так передовсїм студїї з архітектури про статуї і керниці з монументами. Яко технічну повість подає сей зошит опис нової машини „Monoline“. до складаня черенок. — Під кінець подає сей зошит статї о целюльозї, штучній крейдї і иньші малі новости о фотографїї, о приладах фізикальних і т. п. Дуже інструктивний є більший рисунок, представляючий внутре салюнового воза архікняжого. Словом: Письмо се показує невтомно читачам заєдно щось нового і цїкавого в формі привітній, при чім ілюструє все докладно.

— Перші друкарі. Одна румунська газета в Караяшебеш в полудневїй Угорщинї доносить, що архітект і розслідики старинностей Адриан Дїякону найшов в розвалинах римської кріпости Берзовія коло Темешвару певні докази на те, що Римляни вже в другім віцї по Христї знали друкарську штуку при помочи черенок а іменно, що знали єї в четвертій лєтї Флявія Фелїкс. То своє відкрите подав Дїякону академії наук в Букарештї, котра пересвідчила ся о его правдивости. Если би так дійсно було, то мусїла би упасти дотенєрішна гадка, що вітцем друкарства був Гутенберг — як кажуть Нїмцї — або, після Італїянцїв, Панфїло Кастальді, Венеціянин.

— Допущєнє женщин до унїверситетских наук. Угорський міністер просьвіти відїє ся до профєсорів буданєштєньского унїверситету з запитанєм, чи узивають за можливе, щоби допустити жінки до унїверситетских студїй. Видїл медичний і філософський, котрі найбільше займали ся-тим питанєм, заявили ся за допущєнєм женщин на унїверситети. На те згодив ся тепер і унїверситетський сенат, котрий освідчив, що треба дозволити жєнщинам ходити на медицину і фармацію, если викажуть ся, що суть відповідно підготовлені, та що треба їм видавати дипломи. То своє рішенє переслав сенат міністерству.

В С Я Ч И Н А.

— Як повстають міста в Америкї, найліпшим доказом повставше з початком сего року місто Рейней Ляке Сіті в північній Мінесотї. Ще 1 січня 1894 була там на тім місци, де нинї стоїть місто, що має вже кілька сот жителїв, чиста пустиня — нуєті степи та пралїси. Нинї стоять там вже хати з дощок, шатри, колаби а дехто днює і ночує такі під небом та розлогою сосною. Нове місто має вже склені, кілька готелїв а навіть і — уряд податковий, взгядно акцизовий. Що дия прибуває до нового міста по 25 до 100 людей, одні їдуть, другі їдуть пішки та везуть пегами своє майно до нового осїдка. А чого они всі туди так спішати? — сплятає. Копати золото, бо в тїй сторонї показалась, як кажуть, груба жила золота в землях. Чи всі наберуть ся там золота, годї знати, але місто мабуть позістане містом і розростє ся, бо над рікою коло міста в долині показав-

лась дуже урожайна земля, суть ліси а також і сила води буде сприяти підприємствам промисловим.

— Де найстуденійше, а де найтепліше на землі? Професор Гільдебрандзон оголосив в одній часописи виходячій в Упсалі (в Швеції) цікаву розвідку наукову о найбільшій студені і найбільшій теплі на землі. З тої розвідки показує ся, що найбільша студія на землі, яку доси змірено дуже докладними інструментами, єсть у Верхоянску в Сибірі і мороз доходить там до 68 степенів Цельсія. Правдивий рай — але для білих медведів. Найбільша знов теплота на землі єсть в середині Арабії. Проф. Вреде змірив там теплоту в тіні одного дня в червні і було тогди 57 степенів тепла. Пісок на сонці огріваєсь там так дуже, що теплота его доходить до 80, а навіть до 90 степенів, отже майже до такої висоти, що мало вже вода не кипить.

Іменованя і перенесеня.

— П. Управитель Міністерства просвіти іменував проф. рускої гімназії у Львові д-ра Ів. Матієва, директором семинарії учит. в Сокалі; учителя учительської семинарії в Кракові, Станисл. Твароґа — даліше професорів гімназіяльних: Івана Кравчика у Львові — звільняючи его від візитованя шкіл в Живці, — Фелікса Урбанського в Золочені, Володисл. Леґа в Станиславові, учителя Йос. Загородського в Тернополі дійсними інспекторами шкіл в осмій ранзі. — Даліше іменував п. Управитель Міністерства просвіти тимчасовими повітовими інспекторами шкіл в девятій ранзі: учителя школи вправ в Тарнові Стан. Палляна для шкільного округу в Бжеску, учителя семинарії в Тарнові Фр. Мигдала для шкільного округу в Лямановій, учителя школи народної в Мостисках Генрика Бромилського для Гусятина, Алоїзія Шашака в Балий для Живці, Михайла Мошоро в Раві для Товмача, Володисл. Виногородського в Бродях для Березова, управителя школи на Зисеїну під Львовом Молодимира Витошинського для Перемишлян, греко-катол. катихита при школі ім. Ядвіґи у Львові о. Василя Навроцького для Долини, рим.-кат. катихита в Стрию юс. Казимира Дуткевича для Коросня. Вкінці іменував учителя красної школи різничої в Чернихові Кар. Трохановського дійсним учителем реальної школи в Станиславові, Тому Токарського, директора гімназії в Сяноці, окружним інспектором шкільним для Львова, Сергія Шойнарського, професором рускої мови в червоцкій семинарії учительській, старшу учительку 6-класової школи женської в Перемишлі, Стан. Залеску, учителькою школи вправ в ц. к. женській семинарії учительській в Перемишлі. — Волод. Боярського з Кракова в Коломиї, Ів. Дорожинського з Бохні в Вадовицях, Тому Дуткевича з Ярослава в Тернополі, Станислава Кемпінського з Кракова в Ряшеві, д-ра Станислава Витковського з Кракова в Бродях і Емануїла Рошку з Станиславова в Ряшеві, а переніс учителів гімназіяльних: Ігн. Гошовського з Вадовиць до Стрия, Йосифа Ногая з Тернополя до V-ої гімназії у Львові, Івана Прийму з Хирова до рускої гімназії в Перемишлі, Йос. Каненберґа з хвірської гімназії Єзуїтів до Кракова і Фр. Знамировського з Ясла до Кракова.

— Красна Рада шкільна перенесла суплянтів в школах середніх: д-ра Людвика Боратинського з Бохні до Тарнова, Володимира Семпеля з Бродів до Ярослава, Людвика Петринського з Бродів до Ряшева, Густава Шенбаха з Бродів до Станиславова, Антона Ольберґа з Бережан до Тернополя, Александра Демковича з Бережан до рускої гімназії у Львові, Михайла Вашкевича з Бережан до Коломиї, Володимира Масляка з Ясла до Станиславова, Іполита Найвірта з Ясла до III-ої гімназії в Кракові, Степана Жидовського з Коломиї до Самбора, Льва Долницького з Коломиї до рускої гімназії у Львові, Теофіла Мрица з Коломиї до Дрогобича, Броніслава Консиповського з гімназії сьв. Анни в Кракові до Ряшева; д-ра Жигмонта Западу з гімназії сьв. Анни до гімназії сьв. Яцка в Кракові, Герарда Феліньського з гімназії сьв. Яцка до гімназії сьв. Анни в Кракові, Стан. Собиньського з гімназії сьв. Яцка до гімназії сьв. Анни в Кракові, Йосифа Виробка з гімназії сьв. Яцка в Кракові до Вадовиць, Івана Крайнера з II-ої гімназії в Кракові до Бохні, Володимира Дикого і Василя Гриценчука

з рускої гімназії у Львові до Бережан, Казимира Стрілецького з гімназії Франц Йосифа у Львові до Ярослав, Симеона Смаля з IV-ої гімназії у Львові до Тернополя, Тадея Пельчарського з IV-ої гімназії у Львові до Ярослав, Йосифа Вебера з V-ої гімназії до школи реальної у Львові, Кароля Нітмана з гімназії V-ої до IV-ої у Львові, Леопіля Кузьму з V-ої гімназії у Львові до Перемишля, Казимира Якія з Ришева до гімназії Франц-Йосифа у Львові, Івана Любачевского з Ришева до Бродів, Казимира Еліяса з Самбора до Золочева, Михайла Матуська з Тернополя до Бережан, Йосифа Вельского з Тарнова до Вадовиць, Людвика Млинка з Вадовиць до III-ої гімназії в Кракові, Войтіха Туроша з Золочева до V-ої гімназії у Львові, Фелікса Тобічика зі школи реальної в Кракові до гімназії в Бохні.

— Ц. к. краєва Рада шкільна ухвалила на засіданню з дня 1 липня:

- 1) висказати Вільгельміній Недзвецкій учительці 5-класової школи женьської в Золочеві при нагоді її переходу на пенсію, признане за довголітну ревну учительську службу;
- 2) затвердити вибір Кароля Соботи властителя Підгірок на відпоручника Ради повітової до окружної Ради шкільної в Калуші;
- 3) зорганізувати 1-класову школу народну в Литвиніві, підгаєцького повіта, від 1 вересня с. р.;
- 4) виключити громаду Стримбу зі звязи шкільної в Надвірній і зорганізувати там особіну 1-класову школу народну;
- 5) перемінити від 1 вересня с. р. однокласові школи народні на двокласові: в Глещаві, в Івоничи мужеску і женьську, в Сушній, Дідиліві, Дмитрові, Холосіві, Ріпневі, Терновиці пільвій, Медусі і в Вортниках;
- 6) прийняти до відомости сировоздане ц. к. краєвого інспектора шкіл з візитацій женьських шкіл видільових в Станиславові і Коломиї.

— Заступниками учителів в середніх школах іменувала краєва Рада шкільна: Саломона Гандля в гімназії в Бродях, Дезидерія Островського в Ясамі, д-ра Івана Лецевського в гімназії сьв. Анни в Кракові, Віктора Погоржельського в гімназії сьв. Анни в Кракові, Андр. Алискевича в II гімназії у Львові, Теофіла Ступницького і Константина Войцеховського в V гімн. у Львові, Еміля Ярмужського в гімназії в Тарнові, Павла Постля в реальній школі в Кракові, Щастного Урбановича в реальній школі в Кракові.

— Рада міста у Львові іменувала: Альбіна Пшениляньського управителем школи сьв. Мартіна і Володислава Монсо управителем школи сьв. Софії; дальше одержали від ради міської посади дійсних учителів: Фаветин Урбанський, Володислав Гонсеніч, Кароль Вікентий Моняк, Лев Зелінський, Антія Павенцкый, Мартин Фридоель, Густав Кубик, Леонард Лег, Ем. Теод. Левицкий, Кароль Станиславський, Ант. Фр. Гарашкевич, Винк. Валашкевич, Адам Завирський і Самуїл Френкель.

— Краєва Рада шкільна на засіданню з 15-го липня с. р. затвердила вибір п. Адольфа Ціньского на делегата ради повітової до окружної Ради шкільної в Гусатині; — заіменувала учителями в школах народних: Андр. Кучку в Труханові, Сим. Свендицького в Соколові, Альфр. Залайовського управителем 2-класової школи в Чорнолізях, Ем. Балинкевича учителем в Стрільчі; Маріяна Висоцького управителем 2-класової школи в Лядській шляхцім; Вас. Вітра учителем в Тасьменичанах; Ів. Шужого управителем 4-класової школи в Микущах; Йосифа Сковронського управителем, Павла Баваха, Ів. Минтича і Ромуальда Лабевського старшими учителями 5-класової школи мужескої в Бучачі; Йосифа Щербановського управителем 5-класової школи народної в Рогатині; Кори. Землянську учителькою в Підгородю; Льва Кириловича учителем в Колтові; Йосифа Загечна молодшим учителем 2-класової школи в Яричеві новім; Климентину Дудровичівну учителькою в Дмухавці; Адольфіну Шварц молодшою учителькою 6-класової школи мужескої в Золочеві; Леопольда Балицького учителем в Демяніві; Маріяна Млотка управителем 2-класової школи в Поршні; Марію Ковальську учителькою в Славній; — ухвалила перемінити від 1-го вересня с. р. школи народні: однокласові в Костільниках, Зуболках, Старім селі, Туринці і Бовшові на 2-класові; 2-класову в Войниліві і 3-класову в Гвіздці на 4-класові.

Ч. 86.

О Г О Л О Ш Е Н Е.

Комісія екзаменаційна для учителів шкіл народних посполитих подає нинішнім до відомости, що іспит кваліфікаційний в речинці вересневім 1895 для учителів і учительок народних розпочне ся дня 9 вересня с. р.

Подання заосмотрені в приписані документи, яко то: життєпис, виказ перероблених підручників і подане послідної почти, належить вносити через ц. к. Ради шкільні скружні до Комісії екзаменаційної на руки Дирекції ц. к. Семінарії учительскої в Самборі до кінця серпня 1895.

З Комісії екзаменаційної для учителів шкіл народних.

В Самборі 24 липня 1895.

Керекарто.

К О Н К У Р С.

Виділ Руского товариства педагогічного у Львові, уліця академічна ч. 8 розписує сим конкурс на прийняте учеників до „Інститута під покровом сьв. о. Николая“ на рік шкільний 1895/6

Приймати ся будуть ученики середніх шкіл, сини членів Руского товариства педагогічного. До подання долучити треба: 1) метрику хрещеня ученика; 2) сьвідоцтво шкільне з послідних двох курсів; 3) декларацію що до місячної заплати, котра вносять 20 зр.; 4) 1 зр. на видатки кореспонденційні; 5) хто не єсть членом Руского товариства педагогічного, 1 зр. на вписове і вкладку річну до того товариства.

Всякі подання адресувати треба до виділу Руского товариства педагогічного у Львові ул. Академічна ч. 8, на руки члена виділу Костя Паньковського. Остаточна умова заключить ся по прийнятю кандидата, а причини неприняття виділ не єсть обовязаний подавати.

В склад комітету, займаючого ся веденем діл Інститута входять: сов. о. Алекс. Торонський яко голова, проф Ісидор Громицкий, д-р Антін Хомин, д-р Стефан Федак, о. Іван Чапельський і Кость Паньковський яко настоятель інститута і секретар комітету. Інститут дає своїм вихованкам: а) помешканє, харч, опал, сьвітло, послугу, пранє за малою доплатою; б) доставляє їм — о скільки на се дозволять фонди — книжок і приборів шкільних; в) управляє їх вихованєм, стараєсь о добре домашнє і товариске поведєнє; г) улекшує їм науку шкільну і наглядає єї під доглядом домашніх стьах директорів; д) доставляє вихованкам нагоду придбати иньших відомостей, теоретичних і практичних. Час вносити поданє о прийняте визначає ся до дня 15 н. ст. серпня 1895.

К О Н К У Р С.

Виділ товариства „Бурса імени сьв. О. Николая“ в Перемишлі подає сим до загальної відомости, що з початком шкільного року 1895/6 найде більше число питомців шкіл середніх поміщенє в Бурєї товариства під слідуючими услівями:

I. Родичі взглядно опікуни звольть найдальше до 15-го н. ст. серпня с. р. надіслати свої прошеня (без стеміля) до Виділу Бурси на руки предєдателя п. Григорія Цеглиньского директора рускої гімназії. До прошеня треба долучити: а) метрику хрещеня, б) сьвідоцтво убожєства, в) сьвідоцтво шкільне з послідного півроку, г) сьвідоцтво моральности, сли кандидат не ходив до публичної школи, д) заявленє родичів а взглядно опікунів: кільки они обовязують ся доплачувати до кандидатів в грошах а кільки в натуралїях. — Увага. Бувших питомців Бурси в минувшім роцї шкільнім не дотикають услівя виражені під а) і г). Желашчі поміщеня з цілою оплатою місячно 15 зр. не обовязані предкладати сьвідоцтва убожєства.

II. Отець або опікун прийнятого до Бурси питомця має: 1) уплатити на зужитє інвентаря 1 зр. на рік, 2) платити місячно до каси Бурси на інструктора

1 зр., 3) доставляти декларовану квоту доплати на харч з гори місячно, 4) на праве біля зложити на початку першого і другого півроку по 1 зр., 5) на устроєне бібліотеки для питомців 1 зр. річно.

III. На вступі в заведене питомці мають виказати ся достаточним білем і одежною. Іменно мусить кожний питомець посідати: 6 пар біля, ковдру, подушку, 4 пошевки, 6 ручників, 4 простирала, 6 хусток до носа, дві пари чобіт, одіж літню і зимову.

IV. Желаячі одержати відповіди на своє прошене, зволять долучити карту кореспонденційну з докладною адресою, а коли долучать марку поштову на 20 кр., одержать свої прилоги за поштовим реценісом.

Прийняті питомці Бурси мають лягати ся найпізніше 3-го н. ст. вересня о 2-й годній пополудні в мешканю Бурси (улиця Баштова), щоби піддатись лікарському оглядові. При тім родичі взгядно опікуни зложать свої заявленя і нийші під 3) наведені оплати. — Вписи до гімназії відбувають ся 29. 30 і 31 н. ст. серія, а до першої класи дня 1, 2 і 3 н. ст. вересня. — Родичі або опікуни мають вносити свої оплати лично або поштою до каси Бурси на руки управителя Бурси а не через своїх дітей. — Поданя без точного заявленя, кілько родичі взгядно опікуни найбільше обовязують ся доплачувати за питомця грішми взгядно натураліями, не будуть узвгяднені.

При прийнятю до Бурси мають першенство сiani членів товариства. Бувші питомці Бурси мають при рівних услівях першенство, однак прошеня тих питомців, котрі з запластою доплат залягають, не будуть узвгяднені, наколи перед внесенем прошеня о прийняте до Бурси не зложать до каси товариства цілої залежлости.

Від Виділу товариства Бурси ім. сьв О. Николая в Перемишлях дни 15 липня 1895.

Гр. Цеглинський председатель *Др Т. Кормос* секретар.

К О Н К У Р С.

Руский Інститут для дівчат в Перемишлях розписує сим конкурс:

I. На посаду управительки Інститута. Услівя: іспит для шкіл преділових. Платня 200 зр. річно харч, мешканя в Інституті, опал і услуга. З часом може бути платня підвишена. Емеритура запевнена.

II. Дві посади учительок з іспитом для шкіл народних. Платня учительки 150 зр. річно, харч, мешканя в Інституті, опал і услуга. З часом може бути платня підвишена. Емеритура запевнена.

Поданя заосмотрені в відповідні докази вносити належить до виділу Руского Інститута для дівчат в Перемишлях.

Від виділу Руского Інститута для дівчат в Перемишлях.

К. Чехович председатель. *В. Кондрацкий* секретар.

К О Н К У Р С.

Виділ товариства „Руска Бурса в Тернополи“ подає сим до загальної відомости, що в початком року шк. 1895/6 знайдуть ученики, учащаючі до шкіл середних, народних в Тернополи поміщеня в Бурсі, а іменно: 4 безплатне, прочі же за доплатою по 7 зр. 50 кр. місячно, під слідуячими услівями:

I. Родичі взгядно опікуни зволять найдалше до 12 серпня с. р. надіслати свої поданя до виділу „Рускої Бурси“ під адресою: „Руска Бурса в Тернополи“.

До просьби долучити належить а) свідоцтво шкільне з послідного півроку, б) свідоцтво убожества, доплачуючі же по 12 зр. місячно свідоцтва убожества не предкладають, в) декларацію родичів взгядно опікунів, кілько місячно зобовязують ся доплачувати.

II. Отець або опікун прийнятого до Бурси питомця має: 1. зложити на зужити інвентаря 2 зр. річно, платити декларовану оплату на харч з гори, місячно — найдалше до 6 кожного місяця.

III. Прийняті до Бурси питомці мають виказати ся при вступі, що посідають 5 пар біля, 3 ручки, 4 простираля, подушку, сїнник, ковдру, (коц одержать в Бурі на власність за зложенем належитости 2 зр. 30 кр.), 2 пари чобіт, одержать зимову і літню.

Бажаючі одержати відповідь на свою просьбу зволять долучити кореспонденційну карту з докладною адресою, долучаючи марку 20 кр. одержать прилог за рецесом. Від виділу Рускої Бурси в Тернополі. *Др. Еміль Гладимовский.*
Сын. Володимир Громницкий.

Школа в Махнові почта і повіт Рава руска, потребує **учителя надета-тowego**. Крім платні з ц. к. каси, мав би помешканє в будинку шкільнім; обід, вечеру і пранє у підписаного, за що обовязаний був би учити початково одного, пізййше двох маленьких синків.

Русина честного і статочного шукаю. Письменно порозумітись або лично.

В Махнові 15 ливня 1895.

О. Корнилий Кузик, шарох.

„ДЗВІНОК“

письмо ілюстроване для дітний і молодежи.

Передплата 4 зр., 2 зр., і зр.

Ціаорічні передплатники отримують за доплатою 25 кр. на опакованє і оплату поштову премію: Лисенка: Коза-дереза — ком. оперетка на фортеп'яні до саліну.

Адміністрація „Дзвінка“: у Львові уація Академічна ч. 8.

Через усі книгарні до набутя **DER STEIN**

DER WEISEN

ілюстроване півмісячне письмо для дому і родини, забаби і поучення з всіх галузей науки.

Семий річник 1895.

1 і 15 кожного місяця виходить один зошит
в обемі 4 аркушів великого формату з 30—40 ілюстраціями, при тім образи на цілу сторону і таблиці.

Кождий зошит коштує тільки 30 кр.

Чверть річно 1 зр. 80 кр., піврічно 3 зр. 60 кр., річно 7 зр. 20 кр.

12 зошитів становлять цілий том.

Річно 24 зошити з 1000 ілюстраціями.

В прекрасній опраі оригінальний коштує том 5 зр.

До тепер є 6 річників, значить 12 томів.

Кождий річник або том можна набути окремо.

A. Hartlebens Verlag Wien.

Визая „Руске товариство педагогічне“. — За редакцію відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, під зарядом К. Беднарського.

Передилата:

на пів року 1 ар.
60 кр., на ці-
лий рік 3 ар.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУССКОГО ТОВАРИЩЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО.

Редакция
ул. Чарнейского
ч. 26.

Администрация
ул. Академична
8.

Неопечатані ре-
кламні без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Виймки з жерел до історії України-Руси.

Подає М. Грушевський.

(Кінець).

XX. Симеон Логотет.

Симеону, значному візантійцю з 1-ої полов. X в., надаєть ся авторство хроніки, що в окремих рукописах переходилась з написью: *Συμεων λογιωτης και λεγεωμενος υδροσυρaris* й обіймає час з Льва Вірменина до Никифора Фоки. Одначе трудно доволі припустити, що то є дійсно его робота, і натомість деякі об'ясняють, що то є витяг з его хроніки, одна з різних і численних копіляцій, що були з її зроблені. То є певно, що ми маємо серію копіляцій, що оповідають про події рускі на основі одного спільного джерела і крім т. зв. Симеона, ще продовжене хроніки Теофана (для 941 р.), продовж. Амартола, хроніки Георгія Монаха й Льва Граматика (для 865 і 941 р.) і т. и. Сї оповідання цікаві ще тим, що одна з тих копіляцій, долучена, як продовжене, до хроніки Георгія Амартола. Була жерелом оповідань про ті походи нашої найдавнішої літописи. У Симеона окрім того знаходимо ще легенду про якогось житичного Роса. Подаємо уривки з Симеона з видання в *Corpus scriptorum hist. Byzantinae* т. XXXVIII (там же продовжене Теофана і Георгія Монаха), а додатки з продовження Амартола з видання Муральта в *Ученых Записки* II отд. Академіи Наук т. VI.

Р. 674. 9 року (пановая) пішов імператор Михайло на Агарянів, лишивши іпарха Орифу в місті. Коли вже імператор дійшов до Мавропотама, сповіщає він (Орифа) про нахід Руси (τῶν Ῥώσ) на двохстах кораблях. Імператор вертаєть ся зараз, нічого не вдівши.

10 року Русь, прохопившись в середину Γερών'a, багато починила смертоубийства, окружила місто. Імператор насилу пройшов; зараз же з патриархом Фотием удали ся до Влахерискої церкви Богородиці і з сьївами винесли омофор Богородиці, з легка окунули в море. І то не було вітра, а зараз підняв ся, на тихим (доти) морі підняли ся густі хвилі й розбили кораблі безбожної Руси, так що не багато втікло від напасти.¹⁾

¹⁾ Вище, в примітках до Фотія, зауважено було, що у Фотія нема ніякої згадки про чудо; воно з'являєть ся доперва в сїм оповіданні X в.; окрім Симеона і продовження Амартола є воно в копіляціях Георгія Монаха і Льва Граматика, у Зонарі. Продовжене Теофана про чудо каже дуже невизначно: „але вони (Русь) підунали гніву Божому, бо Фотій, що правив тоді церквою, умолив Бога, і пішли до дому. І недовго потому (додає продовж.) прийшли до столиці посли їх, просячи, аби й їм уділити сьвятого хрещення, що й стало ся.“ Оповідане

Р. 707. Русь, вони ж і Дромити, таке мають імя за для якогось сильного Роса, прозвані так після того як визволились через якусь божу раду чи натхненє від прикростей тих, що їх подолїли і володіли. (Іми) Дромитів дістали через те, що швидко бігають. А вони з роду Франків.¹⁾

Р. 746. Того року (14 р. панованя Романа) прийшла Русь, звана також Дромитами, з роду Франків, на Костантинополь на 10 тис. човнів. Протів їх послано протовестиярия Теофана з кораблями і той, приготувавши флоту, чекав їх. Коли вони наблизили ся до маяка (φάρος), що над Евкенинским Понтом (φάρος зветь ся будівля, і на її башта, щоб показати путь тим, що в ночі їдуть, а Евкенинський Понт зветь ся так для контраста (κατὰ ἀντίθεσιν): звав ся негостинним, бо розбійники часто нападали на переїзжих, а як їх, кажуть, вигубив Геракл, переїзжі, безпечними ставши, назвали его (море) Гостинним),—коло т. зв. Ἱερὸν (святе), що своє імя взяло з того, що Аргонавти, проїздячи тут, збудовали храм, — він (Теофан) несподіванно напав на їх і попалив більшу частину кораблів, а решта подала ся тікати; серед конечного втіканя декотрі з кораблів потонули разом з людьми, а велике число живими взято.²⁾

Лїтописи нашої про сей похід що до змісту пїльком подібне до продовження Амартола, але не буквально; велику трудність завдає, що в лїтописі воно уміщено під р. 14 панованя Михайла — 866: як викобїнував собі сю дату укладѣик лїтописі, трудно вгадати. Михайло став імператором 842 р., а почав правити сам, по Теодорі, р. 856. Роздїлюючи між двома роками оповіданє про похід Руси, хронїка показує, що тривав він якийсь час, в кінці лїта і початку осені (865 р.). Заразом доповню тут уваги про перший похід Руси на Костантинополь, подані при Фотїю, ще одною: в недавно виданім каталозі імператорів (Cumont, Anecdota Bruxellensia I, Recueil de travaux publié par la faculté etc. de Gent) при імператорі Михайлу означено тут похід Руси під 18 червня 860 р.; се дало повод д. Василенському (Византійський временник, I) прийняти висловлену ранїйш гадку проф. Голубинського, що т. зв. похід Аскольда і Дира був 860 р.

¹⁾ Сей мїт виступає у Симеона в главі, де зібрані коментарі до ріжних назв географїчних; текст его не дуже ясний. очевидно маємо тут якийсь вивід імени Руси (сі Ρως) від такого патронимичного героя Роса (Ρως), що визволив їх від утисків якихось чужих володарів. Мїт цікавий тим, що дає оригінальний, і так давний, може тубільний — руский, вивід руского імени Друга назва — Дромитів виступає і в иньших хронїках, що йдуть з тогож жерзла — продовженю Теофана і Амартола; не задовольняючись об'ясненєм тим, що в тексті пробовано се імя об'яснити від Ахілєєвого дрома, коло лимана Дніпрового. Чи не правдоподібнїше звязати его з дромонами, швидкими кораблями (див. далі): значило б воно піратів. Що до франкского роду Руси — що такжє стоїть в тих продовженнях Теофана й Амартола, то се є ще один з доводів норманської теорїї: Русь з роду Франків, ergo — Нормани; натомість зауважають, що назва Франки мала такеж широке значєнє, як і Ски ти, прикладаючись до ріжних народів; теж в новїйшій зводі аргументів норманских (у Томсена) сього доводу вже не знаходимо. Догадують ся ще, що Франки прийшли тут наміс Варягів (Φραγγίται — Βαργγίται), як могли себе в Греції знати деякі з прихожої Руси; так в давнїм болгарскім перекладі сїєї відомости заміс Франків приходить: „отъ рода Варлжска сущимъ.“

²⁾ В продовженю Амартона оповіданє се трохи ширше, зазначає цікавіші подробиці; в битві при Ἱερὸν: „з початку (Теофан), виїхавши на своїм бігунї (δρόμων, швидкого ходу корабль), розірвав лаву руських кораблів і штучним огнем поналив багато, а решту примусив тікати; за ним і иньші дромони і трїери, напавши, до останьої втікачки їх обернули, багато кораблів потопили разом з людьми, багато поуражали і велике число взяли живими.“ В продолж. Теофана

Ті що zostалися поплили в східні краї, до т. зв. Рогів; коли послали вони за припасом відділ війська до Витинії, стрів їх Варда Фока, посланий для того з вибраними їздцями, перейняв їх і повбивав всіх. А Куркуа, прийшовши з усім війском східним (τῆς ἀνατολῆς) решту виловив і повбивав. Вони (Русь) попалили багато місць і храмів а Ромеїв, яких довили — тих розпинали на хресті, інших прибивали до землі, клирикам забивали залізні цяхи в середину голови, звязавши їм руки ззаду. Заходила вже зима, вони (Русь) хотіли вернути ся до дому й силкували ся втаїти ся від (грецької) флоти; відплили вночі, але патриций Теофан їх перестрів.¹⁾ Стала ся друга битва, і дуже багато кораблів (руських) потонуло; небогато спасло ся з кораблями і дістало ся до берега в Κεῖλη. а вночі втікли. Теофан же вернув ся з великою побідою, імператор прийняв его з великою честю і надав чин паракимомена (παρχομωμένους — що спить при імператорі)²⁾.

XXI. Життє Василя Нового.

Про похід Ігоря 941 р. на Візантію маємо ще жерело в житті Василя Нового († 944), зладженім его учеником Григорієм: сей оповідає між иньшого, що святий предсказав той похід й оповів про его. Сей епізод, цікавий тим більше, що він був жерелом, чи мав спільне жерело з оповіданем про се нашої літописи, прояснено в тексті життя, виданім в Acta Sanctorum, і его навів недавно з рукою. XIV в. Олександр Веселовский (в Журналі Міністерства Нар. Просвіщенія 1889, I.).

Він (Василь) сказав: „Варварський нарід нападе на нас немилосердно, зветь ся Рос, Ог і Мої.“ Я ж сказав ему: „Пане мій, пане, чи не мають вони взяти і сего міста (Константинополя)?“ А він: „Мати Господа нашого Ісуса Христа не дасть сему місту впасти в руки его ворогів, бо то уділ, даний їй від Бога, і вона добре его обороняє. Нарід той прийде з попущеня Божого задля наших гріхів і зруйнує краї на той бік від р. Риви (Ῥιβας) і далі, бо-

і у Григорія Монаха ще є, що Теофан зайшов Руси наперед на устє Евксинського Понта

¹⁾ В продовж. Амартола замість Рогів (Ῥογῶν) — Συρόν. Нижче: „прийшов тут Іван Куркуа, магістр і домогій τῶν σχολῶν з усім східним війском і зайняв подекуди поодиноких (відділених від головного війська), так що вони, боячи ся его нападів, зтагнули ся, стояли всі разом коло кораблів і не відважали ся нікуди вибігати. А вони багато починили шкоди, поки не прийшло ромейське військо: т. зв. Ὑπερὸν цілком попалили, невільників, яких взяли, одних на хресті розпинали, інших до землі прибивали, інших, ставлячи їм метою з луків розстрілювали; кого взяли з стану священничого, звязавши руки ззаду, вбивали залізні цяхи в середину голови; багато святих храмів попалили. Коли вже наставала зима і не ставало їм страви, а бояли ся того війська, що прийшло, а ще більше боялись трісн, стали наражуватись щоб їхати до дому. [В сенятбрі 15 видикта] рушили, щоб плисти [в краї Тракії,] силкуючись утаїти ся від флоти“; далі як у Симеона; те що стоїть в [ ] взято з текста Георгія Монаха і продовж. Теофана, взагалі подібного до оповідання про дов. Амартола.

²⁾ В літописи знаходимо оповіданє скорочене і доповнене деякими відомостями, що знайдено недавно в иньшим жерелі — житті Василя Нового (див. нижче). Цілий похід представляєть ся на основі сих жерел так, що Русь йшла на Константинополь, але в Босфорі, коло Ἱερὸν (на азійськ. березі, на схід від Скутари) перестріла їх грецька флота й далі не пустила; Русь попалила тільки береги Босфора (Σταῖον), та побита тут, повернула руйновати чорноморський берег Малої Азії — Витинію (р. Рива) і Παφλαγονίαν (Гераклея), але попала нарешті в блокаду, зтиснена з моря і з суходолу, а пробуючи пробитись, знову багато втерпала. Чи Тракія, куди Русь хтіла плисти, мала бути її стацією до по-

гато вони покалічать і спалять весь край побережний від Хризополя до землі *Ἱερὸν* і далі. Та приїде на їх з добрим війском патрицій Фока, що скоро стане магістром і домашником тяжко озброєної варті (імператорської), з ним сьвятійший воевода Федір призвищем Спонгарій, приїде на них і Пантир домашник з 40 т. вояків з голими мечами, що вміють бити ся добре, і вони за молитвою Богородиці, сил небесних і всіх сьвятих посоромлять ворогів, і з тих одні згинуть під мечем, а інші втічуть, дорогою попадуть в хворобу страшну, розвільнене живота, й з того загинуть, і тільки небогато з тих останніх спасуть ся в свій край, оповісти про те, що з ними стало ся. І не осоромлять Християн, а підуть як і сказав отсе зараз тобі.¹⁾

Кілька днів пізніше прислав воевода херсонський звістку до імператора, сповіщаючи про той похід, що вони вже наближають ся до тих країв.²⁾ Скоро по тому прийшли вони до *Ἱερὸν*'а, і військо імператорське, вийшовши проти їх, як казав чоловік божий, не дало їм вступити до міста; вони ж пройшли до Риви, набігаючи аж до Іраклії Понтийської й Пафлагонії, пройшли через усю стратигію Никоидійську, багато покалічили й попалили все побереже до *Σταυρόν*, як то наперед сказав слуга божий. І тоді прийшли зі сходу домашник Пантир з 40 т. війська, далі — патрицій Фока з великою силою Македонів, також сьвятійший воевода Федір прозвищем Спонгарій з великим війском Тракесійців. Вони окружали тих навісних собак, що немилосердно на нас брехали, і зтиснули їх в середину, не даючи їм виходити з своїх човнів на погибель християнську. Нанав на їх страх і переляк великий, хтіли потай втікти і спасти ся з рук наших воевод, та не могли, бо бояли ся нашої флоти, що стергла і чигала на їх на морі. Відважившись з біди, не вважаючи на небезпечність, виходять вони на Ромеїв, почав ся бій, і Ромеї побити Русь дуже. Одні пропали під мечем, інші втікли зсеред їх і ввечері потай повтікали на своїх човнах, поки наша флота стояла коло *Ἱερὸν*'а. Коли ж попередні довідали ся про їх втічку і дали знати богоспасенній нашій флоті, більшість їх вже втікла, перейняли тільки задніх, стала ся битва, і наші почали їх палати т. зв. ясним (*λαμπρός*) огнем чи пак знадобом. Страшно було дивитись, як боячись огня, прокляті самі кидали ся в безодню морську, воліючи лінше потонути в воді, аніж згоріти огнем, та й сї і ті погинули по слову сьвятого: одні згоріли, інші самі кинулись в безодню морську, інших взято й стали рабами; таке сталось з ними. А ті що спасли ся з рук нашої флоти, впали в страшну хворобу, розвільнене живота, і дорогою пропали, небогато спасло ся в свій край і оповіло там, що з ними стало ся й що потерпіли з волі Господа.³⁾

вороту до дому, чи хтіла вона тільки свої руйнованя з південного на північний берег Чорного моря перенести, годі сказати. На оповіданя про люте поводженя Руси звертали сьмо вище увагу — див. Прокопія, жития Георгія Амастра, Фотія.

¹⁾ Д. Веселовский справедливо зауважив, що ся подробиця пригадує оповідане про літонисний 2-ий похід Ігоря, де звістку про него дають до Константинополя Кореу и яни.

²⁾ В двох точках бачимо виразну згоду сего оповіданя з літонисною: в оповіданю про землі, які пограбувала Русь (з тою одміною що замість річки Риви, що тече в Витинії, приходить в літониси сама Витинія), і в іменах провод византийських; тут є ріжниця з продовженем Амартола, і знати, що літонис окрім него черпала з жития (чи з якого спільного жерела).

КРИТИЧНІ ЗАМІТКИ

про книжку: „Школа народна ч. II. у Львові 1894.“

Написав **Ю. Л.**

Заки приступлю до обговорення „Школи народної ч. II“, не можу поминути того, що вже до тепер в сій самій справі ким иньшим було сказано. Маю тут на думці критичні замітки п. Дортима поміщені в ч. 23 „Зорі“ з 1 (13) грудня 1894 про „Школу народну“ ч. I, II і III. Позаяк на разі хочу лиш ч. II „Школи народної“ обговорити, тож з критики п. Д—а наведу лиш те, що до тої-ж часті „Школи народної“ відносить ся, лишаючи обговорене „Школи народної“ ч. I і III а також і заміток п. Д—а тих частий дотикаючих на пізніше.

Після гадки п. Д—а нові підручники під взглядом язика і добору материялу суть о много ліпші від дотеперішних. Взагалі п. Д. мало закидає „Школу народну“ ч. I і III за то тяжкі дуже закиди робить ч. II. На вступі наводить п. Д. засади, якими повинні руководити ся автори шкільних підручників при доборі віршів.

„Головні засади що до віршів“ каже п. Д. „повинні бути: а) до читанок для шкіл народних треба вибирати що найкрасші поезії; б) поезії повинні бути дібрані до віку дитини і її розвитку умислового т. є. повинні змістом відповідати о скільки можна поглядові школярів і бути для них зрозумілі; в) не вільно поезії перекручувати або переробляти і через те нищити всю її красу; місця невідповідні радше опустити; г) мова в поезіях повинна бути чисто-народна, а кожде слово відповідати властивому значіню; д) крім того повинна поезія мати і науку моральну а після найновіших і найрозумніших правил педагогії виховуючої не повинен впорядчик подавати дітям на тім степені в поезіях примірів неморальних і злосливих та нехарактерних діячів, хоч би они були і поучаючі (?), бо такі приміри легко наводять дитину на похибку, якої она може ще і не знала.“

Переходячи до спеціальних заміток вчисляє п. Д. слідуєчі неудалі вірші, котрі зве просто кованими стишилицями:

Уст. 1. „Молитва школяря“... „Длячого над малими школярями“ мають світити зьвізди та сонце? Над ким має світити місяць?

Уст. 5: „Як була я ще маленька.“ Зовсім невластиво сказано: „І співати дещо вспію...“

Уст. 48: „Пісня до сьв. о. Николая“. Що значить „І гріховной уйде рани.“? Взагалі думає п. Д. що ліпше лишити знані вже пісні церковні в дотеперішнім текстї а нові укладати в чистій народній мові, бо така мішанина баламутить: дяк і люди співвають инакше а школяр инакше.

Уст. 88: „Газда.“ Замість: „Як то я стану уже великий“ повинно-б бути: „Як я виросту великий.“ До школи можна ходити пильненько, а скінчити можна школу з добрим або злим успіхом, а не пильненько. Що має значити: „Ясніше в очах і груди“?

Уст. 108: „На Великдень“ за трудний.

Уст. 106: „Вечер“ єсть зовсім неудалою перерібною Гушалевицевого: „Бурлака“, котрий починаєть словами: „Сонце западає За високі гори — Товар повертає — До своєї обори...“

А вже найгірше випав уст. 126: „Дівчина і цвѣти“ котрий єсть надто вже довільною і зовсім неудачною перерібною Шашкевича.

І уступи прозою писані суть слабі.

Уст. 2. „Рідна хата“. Звичайно, як хлопець підросте, то що нього полюбить і дорожше ему буде, як рідна хата. А як собі сам побудує, то она ему вже не буде так дорога, як рідна?

Уст. 27: „Говори правду“. Слово: „лише“ за часто повтаряєсь.

Уст. 43: „Не рухай чужого“. Слово: „рухати“ — не уживане нігде в тім значіню. З того уступу навчить ся дитина шанувати чужу власність не з переконання, лиш з боязни (бо не укусить).

Уст. 94: „Один до школи, другий поза школу“. Петро іде до школи не з почуття обовязку, але з боязни перед родичами і учителем.

Уст. 98: „Боягуз“ під виглядом психологічним зовсім невідповідний. Наколи у чоловіка є розстрій нервовий то тоді, коли що впаде, або хто заговорить, то він здригнесь. (?) Блискавиць і громів боять ся і старі. Боятись в темноті, то річ природна, бо чоловік не має тоді свідомости свого положення і позбавлений самооборони. Годі то все висьмівати!

Слабий також уст. 99: „Не сьміяй ся з каліцтва“ і уст. 104: „Жадуй скотину“. Перший за ялавий, другий неімовірний.

Уст. 107: „Честна дівчина“. Олена урадована словами купця... Чому не своїм добрим учинком?

Уст. 113: „Праця рільника“. Про рільників сказано, як про звірята, що они суть „пожиточні“.

Уступи 119. „Маєвий хрущ“; 128. „Білох капустинник“ і 163. „Зверхність“ за трудні.

Ще трудніший — каже п. Д. дальше — єсть уст. 106. „Християнська віра в Польщі“. Уступ той невірно представляє події історичні, подаючи, що парід польський за прикладом короля радо прийняв віру Христову. Про християнську віру на Руси автор не помістив жадного уступу.

Уст. 152. „Літо“. Ніхто не спізнає, що то значить: „Женці і жалі виходять в поле.“

В книжці повно слів таких, як: благодать, величаймо, дімки, варива і т. н. Ілюстрації досить невдаті.

Такий єсть коротко зібраний зміст рецензії п. Д.—а, о скільки она до II. части „Школи народної“ відносить ся.

Більшій части тих заміток годі відмовити слушности. Що до мене, то лиш з слідуочими замітками згодитись не можу:

1) Наводячи засади, котрих укладники підручників при виборі віршів придержуватись повинні жадає п. Д. між иньшим, щоби кожда поезія містила в собі науку моральну. Думаю, що від кожної поезії годі сего вимагати, бо прецінь поезія не мусить коньче мати на меті моральність?

2) О уступах прозою писаних каже п. Д., що они суть взагалі слабі. О скільки дійстно так єсть, се буду старати ся в моїх замітках виказати; тут лиш тільки скажу, що не можна загально всі уступи прозою писані а в II. части „Школи народної“ поміщені назвати слабими: багато єсть добрих, навіть дуже добрих.

3) Рівнож не можна цілковито годитись з замітками дотикаючими уст. 2. „Рідна хата“. Атжеж таки годі заперечити сего, що хата в котрій чоловік виховав ся, як і пр. село рідне не тільки на хлопця, що вже підріє але і на старшого чоловіка робить враженя: розбуджає спомини, пригадує молоді літа, минулі події...

4) Уступи 119. „Маввий хрущ“ і 128. „Білюх капустяник“ суть після гадки п. Д—а за трудні. З тим згодитись не можу. Практика поучає нас, що діти таких річий дуже радо слухають, легко їх розуміють і добре пам'ятають. Бож і що в тих уступах може бути трудного? І хруща і мотилу дітям легко показати можна, отже коротенький опис тіла, так, як се в тих уступах наведено, не представляє ніякої трудності. Те, що про життя хруща і мотилу сказано в тих уступах (явчка, гусениці, кукли — а з того хрущ чи мотиль) — се не то, що не трудне, але навіть дуже цікаве для дітей. А вже ж годі назвати трудним згадку про шкоди, які нам наносять гусениці хрущів і мотилів, та самі хрущі. Уступаю тим не можу я нічого закинути, крім одної недокладності в уст. „Маввий хрущ“, о чім прийде ся ще говорити.

5) Закидає п. Д. впорядчикам, для чого поміщаючи уст. „Християнська віра в Польщі“, не помістили так само уступу о християнській вірі на Руси. В відповідь на те зазначу лиш тільки, що вправді в книжці нема уступу окремого о християнській вірі на Руси, але єсть уст. п. з. „Св.в. Ольга, перша християнська княгиня руска“, а в ній говорить ся і про Володимира і про заведення віри Христової на Руси.

З прочими замітками п. Д—а годжуся і думаю, що кождий, хто наукою шкільною і всім, що єї дотичить, інтересує ся буде п. Д—и лиш вдячний за порушення справи сеї. Одно ще лиш мушу п. Д—и закинути, а то колючий тон его критики. Що так дійсно єсть, сего доводити не буду: легко кождий о тім переконає ся, заглянувши до ч. 23 „Зорі“ з 1894 р. А шкода, що так єсть. По перше: на тім тратить сам предмет. По друге: пуста лайка не може протівні ніколи до позитивних результатів допровадити. Коли би в справах, котрі вимагають спокійної розваги, за часто уживало ся колючою сатири, коли би кождий понймав критику так, що она має висвітлити не лиш всі недостачі чиягось труду але і зараз кидати каменем на тих, що того труду піднялись, то хто тогди схоче піднятись якого труду? А чи в нас так дуже багато найдесь охотних і маючих спроможність спомогати розвій шкільництва нашого? По третє: зважмо і те, що похибки і недостачі обговорювані п. Д—м не мусять протівні свідчити ще ані о злій волі впорядчиків шкільних підручників, ані о тім, щоби они до такої роботи „не доросли“. Атжеж і в критиці самого п. Д—а можна би неодну похибку, неодну суперечність вишукати. П. Д. приміром, критикуючи ч. III. „Школи народної“ протівить ся тому, щоби про діячів історичних і їх вчинки висказуватись не конче корисно. Отже маєм хіба перекирдувати історичні факти? Се можна би назвати просто шовінізмом, если би висказ п. Д. брало ся буквально. Мимо того закидує п. Д., що в уст. 106. (ч. II) невірні представлені суть факти історичні. Чиж се не можна би назвати суперечністю? Або пр кажє п. Д., що в иньших краях укладають підручники найперші поети. Чиж сего критика не могла би використати, та назвати се сьмішним?

Повторяю отже ще раз, що критика п. Д—а була би о много ціннішою, коли би була писана в поважнім тові.

В кождім однаков разі замітки п. Д—а все ще не обговорюють справи так докладно, як би того бажати треба. А вже ж годі заперечити, що если підручники при новім накладі мають вийти ліпші, то впорядчики їх мусять не лише мати під рукою добірний материял, але і мусять зазнаємитись з замітками тих, котрі в практиці уживали нових книжок.

З огляду отже на те, що всестороння дискусія в тім предметі лише на добре школі і науці вийти можуть, подаю нижче свої уваги, дотикаючі „Школи народної ч. II.“

I.

„Школа народна ч. II.“ представляєсь взагалі лініше, ніж дотеперішня книжка для II. класу (взглядно II. часть Букваря).

Містить она в собі 165 уступів так прозою, як і поезією а в „додатку“ церковним друком „Пісні благальні“ і молитви.

Між уступами знаходимо моральні, писані віршом (61 уст.) і прозою (56 уст.), і річеві, знаменитий матерьял до розширення світогляду дитини, до т. зв. науки погляду (48 уступів). Між річевими видимо уступи подаючі найелементарніші відомости з географії, історії, о звірятах, рослинах, чоловіці і иньші різного змісту, пр. о порах року, о ремісниках, о подвірю, місті, папері, часі і т. п.

Впорядчики „Школи народної ч. II.“ укладаючи ті уступи починали від річй лекших, зважали на пори року і мішали поміж уступи річеві також моральні і поезій.

Тут запримітити також годить ся, що впорядчики придержувались за-сади, щоби поезії уміщені по уступах прозаїчних або виражали в формі поетичній ту саму гадку, що і попереджаючі їх уступи прозою, або наводячи відмінні приклади дальше ту гадку розвивали. Лиш в кількох місцях здало би ся змінити порядок уступів. І так: Уст. 63. в котрім птах, щупак і рак „взяли везти віз“ уміщено по уст. 62. „Два робітники“ котрого провідна гадка зовсім не згідна з гадкою уст. 63. Вжеж лініше би було, коли би уст. 63. „Птах, щупак і рак“ був уміщений по уст. 7. „Отець і діти“. Так само уст. 14. „Барабан“, котрий не є з попереднім уступом в жадній звязи належало би умістити по уст. 150. „Житні колоски“, уст. 133. „Ой діти, діти“ по уст. 77. „Час“.

В уст. 53. подано 12 загадок. Здав ся мені, що практичнійше було би розділити ті загадки на 2 уступи по 6 загадок.

Пригляньмо ся тепер близьше тим уступам, що до їх внутрішнього укладу, що до змісту і языка. Зачнім від поезій.

II.

Кожний без виїмки згодить ся в тім, що віршовані уступи повинні бути правдиво поетичні а не штучно ковані. Серця дітвори „не потягне за собою поезія штучна, яко плід рефлексів, але проста, родима, та поезія природна, дівича, свіжа як цвіт лісний або шільний а не хоріюча рослина годована в теплярні або в душнім воздуху замкнутої кімнати... Віршики і пісеньки, ковані для дітей нарочно та на уряд, то одинодійки, що гинуть, скоро лише вилетять за вікно комнати шкільної на світ, живої, свіжої природи.“

Бели-ж цілю якоїсь поезії єсть уморальняючий вплив на дитину, то представлене річи повинно бути живе, до чувства діточого промовляюче а мова легка та плавна.

На жаль — не дібрані належито вірші, то дійсно найслабша сторона „Школи народної ч. II.“ Вправді знаходимо в ній вірші, котрим годі що закинути, пр. 23. Діти і ластівка, 50. Лис і ворона, 56. Коломийки, 74. Учіте ся, 78. Шільний коник і комаха, 76. Дід і смерть,

84. Мале мишеня, 95. Спочинок по праці, 124. Боже, то Твоє діло, 131. На полі, 133. Ой діти, діти, 137. У лісочок зелененький, 162. Люби землю рідну і иньші; однакож много єсть таких, що ліпше аби їх не було.

Возьмим уст. 5. „Як була я ще маленька“

Як я була ще маленька,
Лвш до ляльки спосібненька,
О науці не гадала
І о книжку не питала.

А тепер я трохи більша,
Тілом, духом вже сильнійша;
Тай про ляльку мало дбаю,
Більше пишу і читаю.

Ще учу ся рахувати,
Гарно шити, вишивати,
І співати дещо весілю,
Бо пісень досить умію і т. д.

Поминувши вже те, для чого мала би дівчинка в тім віці мало дбати о ляльку, пригляньмо ся, що то за поезія? Чи писане, читане, наука рахунків, шиття і вишивання, складане книжок — чи то має бути поетичною стороною віршика, чи то має очарувати душу дитини, серце вї підбити?!

Був час, коли і впорядчики польських книжок заповнювали підручники подібними віршиками (про столярів, бляхарів, слюсарів, ковалів, коминарів і т. н.), але борзо оглянувшись, що більша їх часть не може до поезій числитись, і нині уступили ті вірші місця правдивим поезіям. Чп ми вже так бідні, щоб у нас тяжко було о добрі поезійки для дїтй? Сему ніхто не повірить, тож такі вірші треба заступити як найскорше новими.

Уст. 40. „Квочка і курята“ має бути також поезією? Послухаймо: По подвірю ходить квочаючи чорна квочка і водить стадо курят молоденьких. Всюди пильненько шукає добичи, а як найде, то скликує курята до неї, роздроблює зерно, хроби, годує дїточки, хоч сама нераз добре голодна і бідув і т. д. Поодиноких слів сего оповідання ані не уймаймо і не додаваймо, ані не перемінюймо, лиш уставмо ті самісїнькі слова так, щоби був ритм, і от готова поезія. Але чиж се дійсно поезія? Ще перед друкованем сих заміток зроблено менї закид, що прецінь віршик не конче мусить бути поезією: може бути звиклим собі оповіданєм. Не перечу, що можуть бути такі віршики, але тогди єсть звичайно або предмет сам собою займаючий, що в таким разї заступає по части брак поезії, або представлене єсть таки чимєс більше, ніж звичайним оповіданєм, або врешті ціль якась глїбша. Отворім для приміру польську книжку *Szkółka dla młodzieży cz. I*“; там знайдемо: 11. *Domek wiejski*; 31. *Podwórze*; 38. *Jak wygląda jarmark*; 47. *Wiejska muzyka*. Се також остаточно не поезії, але звичайні віршовані оповідання. Але в них єсть і зміст глїбший і форма та переведене далеко удатїйше. Пр. уст. 47. п. з. „*Wiejska muzyka*“:

W każdej wiosce jest kapela,
Co rolników rozwesela;
W niej to wszelakie zwierzęta

Mają swoje instrumenta:
Kaczka kwacze, kracze wrona,
A geś gega przestraszona;
Koza meczy, owca beczy,
A na płocie owca skrzeczy.
Wróbel ćwierka, dzieciół puka,
Kukuleczka w lesie kuka.
Bocian w gnieździe swem klekoce
Żaba w stawie tam rzekoce...

В тім самім тоні дальше о когуті, голубі, курці, індику, псах і т. д.
а в кінці:

By muzyce dodać siły,
By jej głosy się godziły:
Młocki na boisku stają,
W takt cerpami wybijają.

Передовсім за предмет взято тут видатні ціхи сільського життя, що прецінь далеко цікавійше і пожиточнійше для дітей а вдячнійше для автора, ніж воджене курят квочкою. При тім представлено річи єсть таки чимсь трохи більше ніж оповіданем, бо єсть оповіданем барвним і дуже вдало до поняття дитини припоровленим.

А если би пошукати між творами таких поетів як пр. Глґбів, то можна би там не одну найти хорошу і для дітей о много відповіднійшу поезійку.

Не думаю, щоби потрібно було ширше о тім розводитись. Коротко скажу, що взагалі до невдалих віршів зачисляю: 1. Молитва школяря. 9. Отець і учитель. 16. Песик і котик. 21. Сьпіванка швачки. 25. Осїнь. 38. Чистий котик. 59. Риби і дівчата. 61. В зимі. 67. Просьба птичок. 70. Кирило. 93. З весною. 103. Два когутки. 110. Ластівка. 126. Дівчина і цвіт. 147. Пасїка. 160. Вечер.

Що такі уступи знайшли в книжці поміщене, сему ніхто не дивував би ся, если би у нашій літературі дійсно не було відповідного матеріалу. Алеж так не єсть! Єсть матеріалу досить, лиш би треба пошукати. Порівнаймо приміром уст. 1. „Молитва школяря“ з віршом І. Пасїчинського:

І. Молитва школяря.

(Школа народва ч. II ст. 3.)

Боже Отче, глянь на діти!
На дрібненькі Твої цвіти
Сьвіти сонцем і зьвіздами
Над малими школярями.

Дай нам сили і охоти
До науки, до роботи;
Чемність цвітки (?) серце гоже
Пильність пчїлки дай нам Боже!

Щоб росли ми здоровенькі
На потїху батька неньки;
Дух сьвятий най з нами буде,
Щоб з нас стали добрі люди!

М о л и т в а.

(І. Пасїчинський).

Боже Творче, Тебе молю,
Дай нам щастє, дай нам долю;
Дай охоти до науки,
До всіх трудів сильні руки.

А сли воля Твоя Боже,
Всяке діло зійде гоже;
Що засїють веснов діти,
Буде нишчо зеленїти!

Тому Тебе Творче просим,
І до тебе руки возносим:
Дай нам щастє, дай нам долї,
А до книжки тяжки, волї!

Чи довго тут треба надумуватись, котрий з тих ліпший!

Уст. 108. „На великдень“ і за трудний і ніяк не дасть ся порівнати з принадою поезійкою Глібова. Пригляньмо ся обом:

1.

108. На Великдень.

(Школа народна ч. II.).

Усім, усім святих небес
Святий привіт: Христос воскрес!
Давно діди єго мовляли,
Друг друга щиро привітали (?).

Жив, не вмере святих небес
Святий привіт: Христос воскрес!
Ростіть, цвітійте, навчайтесь діти,
Робить добро, людей любити.

Поглянувши на Божий світ
Ви тямте ще один привіт,
Щоб рівно йшла життя дорога:
Душа моя величить Бога!

Так само не видержить порівняння уст. 100. „Два каліки“ з віршом Верхратського п. з. „Сліпий і кулявий“.

2.

Христос воскрес!*)

(Л. Глібів).

Христос воскрес! Радійте діти,
Біжіть у поле у садок,
Збирайте зілячко і квіти,
Кладіть на Божий хрест вінок!

Нехай бринять і пахнуть цвіти
Нехай почує Божий рай,
Як на землі радіють діти,
І звеселяють рідний край.

На вас погляне Божа Мати
Радіючи з святих небес;
Збирайте-сь діти, ну-м сьпівати:
Христос воскрес! Христос воскрес!

1.

100. Два каліки.

(Школа народна ч. II.).

Здибали ся два каліки
Стали розправляти,
Як їм жити на с'їм світі
А не бідувати.

Сей каліка невидючий
Очи в него мертві;
Той безногий, лиш на кулях
Рамена оперті.

І урадили розумно,
Щоб у спілці жити,
В спілці згідно працювати,
Солодко спочити.

Сего очи, того ноги
Разом ся складають
І собі мов добрі братя
В нужді помагають.

Отже радили оба каліки, як би то жити а не бідувати. Хиба, хто живе, той не бідує? І урадили таке, що треба в спілці жити і солодко спочити. Як то сліпий і кулявий мають в спілці жити, і яким чудом солодке спочиванє має бути лїком на біду, сего вже ніяк не можна зрозуміти!

Якже все то красше виходить у Верхратського:

2.

Сліпий і кулявий.

(І. Верхратський).

Кулявого з'устрів сліпий
Знечева на дорозі:

Ей, каже, коби-сь мя провів
Услужив бишь небозі.

*) Поміщено в ч. III. „Школи нар.“

„Тебе повести маю я?
Не здужаю ходити;
Та плечі кріпкі у тебе,
Тягар міг биєсь носити.
Бери тому мене, сли хоч,
На сильніі коркоші,

Я покермую, ти меш йти
І буде лад хороший.“
І хромий з кулями повис
На плечах у сліпого;
У двох і діло їм пішло
Труденьке для одного!

Не буду дальше наводив подібних поезій. Гадаю, що легко відділити зерно від половини, що легко вибрати добрі поезії, чи то з поміж творів наших поетів, чи зі скарбниці поезії народної.

Не можу однак поминути перерібок — о чім уже п. Д. в своїй рецензії wspomинав — котрі найзвичайніше суть що до своєї форми і внутрішньої вартости так подібні до оригіналів, як земля до неба. Порівнаймо приміром уст. 9. „Отець і учитель“ з оригіналом:

9. Отець і учитель.

(„Школа народна ч. II.“ ст. 7).

Добрий раз отець
Вчителя питав,
Як би син его
Добру долю мав.

А учитель той
На вітця глядів,
Мило усміхнувся
І так відповів:

Треба, щоб Ваш син
Всюди з Богом був,
Ніколи в житю
Церкви не забув.

Треба, щоб синок
В школі ся учив,
Та у всіх ділах
Правдою лиш жив.“

Правдиве щастє.

(М. Шашкевич).

Отець ся один
Учителя питав,
Яким би сьвітом
Синок щастє мав?
Сей му відповів:
„Навчи Бога знати,
Навчи го хорошо
Читати, писати;
Замість іміня
Дай му розум ясний —
Тодї твій синок
По вік буде щасний“.

Не хочу богацтва
Ані гроший мати,
Нї паном, бояром,
Нї царем ся звати;
Лиш добрий най буду
І Богу миленький,
Най люблять мя люди:
Тодї я щасненький!

В обох гадка та сама, але як віддана, як переведена? А при тім цікаве питає: по що властиво змінити оригінал та і то так нещасливо, і для чого назвали впорядчики свій уступ „Отець і учитель“ коли заголовок зовсім нічого не має спільного з головною гадкою уступу.

Що до уст. 126. „Дівчина і цвіт“, о котрім п. Д. в своїй рецензії говорять, що она єсть перерібкою з Шашкевича, то мушу замітити, що автор тої „перерібки“ по часті наслідував Шашкевича, по часті був самостійним. О скільки-ж єму одно і друге удало ся, осудять самі читателі:

126. Дівчина і цвіт.

(„Школа народна ч. II.“)

Дівчинонька мила
В зільнику робила

Дністровянка.

(М. Шашкевич).

Дністровянка мила
Цвітоньки садила,

Грядочки копала,
Цвіти насаджала.

Як цвіти зацвили
Барвами ся вкрили,
Дівчина їх рвала
Тай собі співала :

Ей мої ви цвіти,
Любі, райські діти,
Виростаєте всюди,
Най ся тішать люди!

А квітки раділи,
Запахом поїли
Дівчину миленьку
Квітчатись раденьку.

Водов підливала,
З тихенька співала :
„Ростіть ми, цвіточки,
Райські діточки;
Ростіть ми весною
Розвиньтесь красою;
Літом ми зацвійте,
Головку пристрійте
Мені молоденькій
Строїтись раденькій.“

Річ ясна, що тая перерібка зовсім ані пошкодить милій поезиї Шашкевича, ані не витре її з поміж найкрасших творів нашої словесности. Але чи причинить ся до піднесеня вартости „Школи народної“ — се лишаю до осуду самим впорядчикам.

Хороший віршик М. Школиченка „Хлопець сирота“ (ст. 9.) впорядчик скоротив о більшу половину. Не думаю, щоби то кінче було потрібно. Волів би я видіти ту поезиїку цілу, а що в такім разі була би трохи може труднїйша, то можна би її умістити при кінци книжки.

Уст. 61. „Зима“ починаєсь словами:

У дуброві птиць не чути
На долині тишина,
Зачинає вітер лютый
Повідати вже зима.

Далі говорить ся, щоби ладити сані, острити сокири і братись до рубаня ліса, а дівчат завзивавсь, щоби ладили куделі і куцували веретена...

О много вірнїйше та красше описує зиму Кониський:*)

Не співав соловейко,
Не кує зазуля,
Весна скоро пролетіла
І літо минуло

Нема листя, нема цвіту,
Зима наступила,
Білим килимом все поле
На Вкраїні вкрила.

Куди глянеш, сніг усюди
Біліє блискучий,
Стоять смутні, невеселі
Ті тополі гнучі,

Що розкішно серед літа
В зелені кохались
І красою, вишиною
Так гордо пишались.

І береза похилилась,
Зів'яла калина,
Тільки сосна серед лісу
Гордо зеленіє.

Все счорніло, все змарніло,
Мов позасихало,
Або спати, віддыхати
Наче полягало.

Коротенько, но за те в спосіб дуже милий та принадний описує зиму Наталка Полтавка в віршику п. з. „Один сніг біліє“:

*) Поміщено в чит. III. Школи нар.

Піду я в садочок —
Нема там квіточок!
Лист не зеленіє:
Один сніг біліє!

Стоїть мов темрява,
Груша кучерява,
І вітер не віє (?)
Один сніг біліє!

Поміж гілочками
Пташки купочками,
Сонечко не гріє;
Один сніг біліє!

Не мають зернятка
Серденні пташатка;
Аж серденько ние:
Один сніг біліє!

Чи ж не ліпше замість уміщеного в книжці вірша о зимі, умістити наведену тут поезику Н. Полтавки або Кониського?

Возьмім в додатку і те на увагу, що іменно в тих „поезих“ поміщених в обговорюваній книжці єсть багато слів і зворотів або зовсім иньше значінє маючих, ніж то, яке їм автори надати хотіли, або неясних. Так н. пр. школярі просять Бога:

„Дай нам... чемність цвѣтки...“

Яка то єсть чемність цвѣтки?

„У віконце з неба сонце в хату заглядає.“ Отже сонце заглядає у віконце, чи в хату: Ліпше би було: крізь віконце. (Уст. 3).

Яким чудом в наслідок відлету зозуль має земля лишитись „кругом сиротою“? (Уст. 25).

„На колеса млиночка
Ллєсь вода зі ставочка,
Меле жито шпеницю
На хлѣб, на паланицю.“

Бєли тут „хлѣб“ єсть ужите в загальнїйшїм значіню, то і паланиця єсть хлѣбом; сли-ж в тїснїйшїм, то не лиш „на хлѣб, на паланицю“ але і на булки, колачі, ріжні страви мучні і т. н. (Уст. 52).

„Прийде зимний час:
Знову щебетушка
В вирїй полетить,
Тай на ново верне ся,
Нас повеселить.“

Неясна конструкція: на ново верне ся не тогди, як прийде зимний час, але опісля, як той зимний час мине.

Неясними словами і зворотами переповнений уст. 48. „Піснь до сьв. Отця Николая“. А вже зовсім зле сказано:

„Сохрани нас від лївої,
Постави нас на правої,
Николаю!“

Се вже за груба „licentia poetica“!

Каже ся: „лягаєм спати“ — а ніколи „лягаєм до спання“, (уст. 160).

Таких невідповідних зворотів, незрозумілих та і зовсім неуживаних можна би назбирати з „Школи народної ч. II.“ більше. Буде то однакж річню будучих впорядчиків. Ми же перейдїм до уступів моральних писаних прозою.

III.

Побіч не злих, а часто навіть і гарних уступів моральних (як пр. уступи 4. 11. 31. 44. 49. 51. 62. 64. 66. 69. 71. 80. 83. 101. 154. 156. і т. п.) знаходимо і тут уступи невідповідні, або вимагаючі зміни.

Яку ціль мають взагалі повістки моральні поміщені в читанках? Крім виправи в читанню і вислові мають они з огляду на загально-виховуюче завдання школи ще двояку ціль: научити дитину, що єсть добре, а що зле, виробити в ній моральну свідомість; в тім напрямку можна сказати що повістки з огляду на моральне виховане суть тим, чим рисунок або добрий образ предмету в науках природних. Коли однаковж при науках природних ми задовольяємо ся тим, если дитина добре зрозуміє обговорювану річ, то під взглядом моральним за мало би було лиш на зрозумінню, на виробленю свідомости злого і доброго поперестати. Воля чоловіка (хоч би і старшого, не то дитини) кермуєсь не лиш розумом! Мусимо в рахубу взяти і бажання а через те і чувства. Для того то б) кожда повістка, если має мати на дитину вплив, мусить промовляти також до єї чувства.

З сего ясно, що уступи моральні повинні бути писані зрозуміло, повинні опиратись на докладній знаємости душі дитячої, повинні промовляти до серця дитини.

З того ясно також, длячого уступи сухі, млаві, хоч би з найліпшою тенденцією не интересують дѣтвий; длячого тон надто моралізующий не поривав їх за собою, длячого уступи так писані, часто приносять лиш ту користь, що навчають іменню того, чого не мали навчити!

Таких власне кілька уступів єсть і в „Школі народній ч. II.“ Н. пр.: Уст. 43. „Не рухай чужого“ здадо би ся викинути.

Уст. 8. „Оріхи“. Поминувши те, що не зовсім подібне до правди, аби родичі могли рахувати хоч би і великі оріхи в мішку (не в мішочку), треба заважати, що если цілю повістки було звернути увагу дѣтвий на всевидяче око Боже, то не потрібно було згадувати о ласунстві. „Любий братчику“ — читаємо в нїм — „я бачу, що ти забув про одно око, що то завжди, всюди і всео видить. Чи для марного ласунства мали-б ми грішити і потайно брати то, що не наше?“ Не знати отже, чи брати они нічого не повинні були для того, що то єсть ласунство, чи для того, що їх всюди Бог видить? В польскім зовсім природно каже Аниуся: „Kochany Franciszku! Czy myślisz, że nas tam nikt widzieć nie będzie? Więc zapomniałeś o Bogu, który wszędzie patrzy i wie wszystko?“

Уст. 24. Юрцьо задумав дати братови хорому виноград. Спитав отже мами, „чи хорим вільно їсти виноград? Коли мама призолила, він сказав, що сей виноград хоче дати братчикови. Мама похвалила его за те. Добрий Юрцьо побіг чим скорше до хорого братчика...“ і т. д. Скоро мати призолила хорому їсти виноград, то по що Юрцьо „сказав, що хоче дати сей виноград братчикови“, хйба на те, щоби его мати похвалила. Сей уступ не дорівнює аналогічному польському („Podwieczorek“, Druga książka do czytania) в котрім описуєсь, як Ясьо діставав завжди пополудни хліба з маслом на підвечірок, як від якогось часу вибігав з хлібом нїби то на двір, потім вертавсь і просив знов о хліб, хоч би без масла, як мати здивована тим досліддила врешті, що Ясьо свій хліб з маслом відносив дїтям убогого сусїда... „Och, jakże szczęśliwej matce było serce, gdy się przekonała o miłosiernym

uczynku swego dziecięcia.“ Даліше прекрасна сцена, як мати постановила взяти Яся на пробу і коли він вернувшись просив анов о хліб, накричала на него; як Ясьо мовчки переніс лайку, а мати „nie mogąc dłużej wytrzymać, zawołała nań ze łzami: „Jasiu! dziecko jedyne! pójdź tu do mnie niech cię przycisnę do serca! Tyś dobry, tyś poczciwy syn: dostaniesz chleba ile zechcesz i kiedy zechcesz!“ Сей прехороший уступ відповідає всім вимогам, які лиш ставити можна, єсть майже вірцевий; чи не ліпше би єго переложити?

Уст. 37. „Нещасна одїж“. Дивно виглядає, щоби дві одежи говорили між собою. Цілий уступ надто сухий.

Уст. 73. „Сумліне“. Оленка каже, що коли що але зробити, то єї „серце так тоді чогось стукає, як би який молоточок! Щож то таке?“ А сестра відповідає: „Сим молоточком є твоє неспокійне сумління.“ Отже то не серце стукає, як би який молоточок але сумління? Чи не ліпше би сказати: „То твоє сумління тебе тогди непокоїть, оно немов шепче тобі в душі, що ти але зробила, і длятого тобі лячно, длятого серце твоє тоді стукає, як молоточок.“

79. „В зеркалі“. Марта любила часто гніватись. Коли раз на брата розгнівалась а лице єї змінилось, мати поставила перед нею зеркало. Марта побачила себе поганою, злякла ся, розплакалась і — поправила ся.

Суть лица, що і без гніву суть бридкі. Впротім підхоплюване хвиль, в котрих чиясь лице єсть бридке, і підставляване тогди зеркала, єсть радше глумом ніж материнською пересторогою. Коли вже впорядчики любили часом користати з польских підручників, то жаль, що не перетолкували гарного уступу, („Kanarek“ Druga książka do czytania) в котрім єсть мова о дівчинці, що в гніві убила свого любимого канарка.

Уст. 87. „Чти вітця і матір“. Більша часть уступу — то сухе моралізованє. При тім для дїтий за поважний і зовсім до їх чувства нічий не промовляющий.

Уст. 117. „Шануймо птиць“. Хлопці сїльські підмовлені неробою, що відкись з'явив ся, стали полошити птиці. В наслідок того птиці повтікали з села а за то розмножились гусениці і хрущі. Коли-ж люде укарали злого хлопця а своїх дїтий научили шанувати птички — вернули милі гості анов до села. — Яке то все штучне, натягнене, неприродне! Агжеж в кождім селі є завжди много таких збиточників, а ще птиці не втікають. Чому-ж тут втікли? А если втікли, то хто-ж їм дав знати, що злий хлопець укараний а другі діти вже привчені „до шанованя пташків“? А ще і то цікаве, як могли люди научити своїх дїтей шанувати птиць тогди, коли тих птиць не було!

Таких уступів не конче добре уложених єсть більше (пр. уступи 94. 98. 99. 104. 105. 107. 109. 122. 123), та годї над кождим розводитись.

Язик в тих уступах єсть ліпший ніж в поезіях, лиш в кількох місцях подібують ся невластиві звороти. Приміром в уступі 127. що має значити: „...але я убрала ся в таке зїлячко...“? Хиба убратись можна в зїлячко? Або в уступі 132. реченє: „А очи твої, що так свіжо на красний сей світ божий позирають, за кілько дав би ти гроший?“ Як то можна свіжо дивитись?

(Конець буде).

Кілька уваг про „Вправи латинські для класи II. гімназійної“.

П. Л. Кокорудз, оцінюючи в „Зорі“ „Вправи для II. класи гімназ.“, переложені В. Коцовским, не доглянув там много хиб, котрі в інтересі другого видання подаю до відомости переводчика. Хиби єї повстали по більшій часті звідси, що автор і переводчик натягають часто польський і руский текст до латинського, щоби ученики мали вже готовий латинський порядок слів і конструкторію. Так поступати годі, наколи наука язика латинського і грецького не має шкідливо вплинути на руский язик, на що часто нарікають учителі сего язика. Ученики повинні мати все перед собою реченя, відповідні духови язика руского, бо лише в той спосіб пізнають ріжницю між сим язиком а латинським.

У Нїмців рідко можна побачити вправи латинські з нїмецькими язиковими дивоглядами, у нас то нерідко лучаєсь задля поспіху, з яким перевід відбуваєсь.

На латинську розставку слів в руских реченях звернув вже увагу п. Кокорудз і подав на то 3 приміри. Я наведу більше речень з нерускою розставкою слів, щоби доказати, що автор на сю обставину мало уважав.

Ст. 1. Над Аллією Римлян Галліїці побили.

Ст. 2. Бурливий вітер північний багато кораблів розбивав.

Ст. 3. Вергіль Єнея, твірця народа римского, довгим стихом славить.

Ст. 4. Улікс, син Ляерта, короля Ітаки, мудростію всіх князів грецьких переходив.

Ст. 6. Друз по Ельбі сторожі розставив.

Ст. 6. Ліктори засуджених горожан топором убивали.

Ст. 7. Діти невсипущою печаливостію батьків і материй виховують ся.

Ст. 7. Дарий аж до Тиґру посунув ся.

Ст. 9. На весну дерева новим листем покривають ся.

Ст. 10. Поети кажуть, що Фуриї замість волося диких вужів носять.

Ст. 11. Аттік до найпознійшої старости в повазі і щастію зростав.

Ст. 16. По смерті Олександра Великого вовводи его війни між собою аж до заглади провадили.

Ст. 16. При помочи чуйних ців злочинів від домів наших здержуємо.

Ст. 18. Воїни Цезара від години семої до вечера бились.

Ст. 20. Тогди відтату голову Кира в бордюг наповнений кровію кинула.

Ст. 24. В війні галліській рідко Цезар свої війська в однім таборі держав.

Ст. 30. Атеїні від Ксеркса, короля Перзів, збурені були.

Ст. 32. Вже перед прибутем Цезара до Галії Германи часть сего краю посідали.

Ст. 32. Тацтові дочка Аґриколї заручена була.

Ст. 39. Перзи перед королями колїна згинали.

Дальші подібні реченя вичисляти, забрало би много місця і часу. Думаю, що таких примірів в вправах латинсько-руських більше не подиблемо.

За часто виражавсь рід страдальний сполученем страдального причастника часу минушого з „був“.

Ст. 13. Трибун народа М. Друз в своїм домі був вбитий.

Ст. 15. Найтяжші кари на Вестальку були покладені (!).

Ст. 22. Галлія поділена була на Галлію ближшу й дальшу — Галлію ділили.

Ст. 29. Лінії ученики від учителів бувають карані.

Ст. 30. Смерть Красса многими була оплакувана.

Ст. 30. Атени від Ксеркса, короля Персів, збурені були.

Ст. 30. Римські обряди сторонним богочестем усунені були.

Ст. 32. Держава римська від послідних королів побільшена була.

Ст. 38. Від Олександра кости вбитих одною могилою були покриті.

Ст. 40. Трема битвами ціла могутість Азії від Македонців була потрясена й зломана.

Ст. 40. Вірият був від своїх нападений і заколений.

Ст. 46. Колиб Вар був не вірив Армінієви, не був би від Герман знищений.

Ст. 50. Провінції так були управлявані від преторів.

Ст. 54. Геркуль для своєї вдалости до неба винесений був.

Ст. 57. Вожди бувають приймаєні від сінгорожан.

Ст. 58. Добродійство не може бути продане.

Ст. 65. Над Аллією Римляни від Галліїців побиті були.

Ст. 67. Ляоконт з двома синами від двох вужів був опоясаний і вбитий.

Ст. 76. Усі хотять, щоби були від многих люблені.

Ст. 78. Вірили, що Ромуль від сенаторів вбитий і тайно похований був.

Ст. 83. Штука писаня від Кадма мая бути винайдена.

Інші хибі язикові або річеві запримітив я ось сї:

Ст. 1. Дельфи, спільна святища віщованя Греців — спільна пророчня Гр.

Ст. 1. Коринт, положений був на Істмі — лежав.

Ст. 1. Ріка, котра зове ся Дунай — що зове ся Дунай.

Ст. 3. Вергіль Єнея, твірця народа римського, славить — яко прадіда, батька народа римського.

Ст. 4. Столи Римлян заставлявано вишуканими пирами — стравами.

Ст. 4. Снівене море фалі мечуть — мечуть филі.

Ст. 5. Король післав знаменитому мужеві дар многих талантів — в дарі много талантів.

Ст. 6. Друз по Ельбі сторожі розставив — вздовж Ельби, понад Ельбою.

Ст. 6. В падолисті є дни короткі і сумовиті — мрачні.

Ст. 6. Остров Дель положений на мори ефейскім — лежить.

Ст. 6. Цезар обачним умом провадив війну против Помпея — обачно.

Ст. 7. Всі люди підвластні є смерті — підлягають.

Ст. 7. Для множества снів многие околиці є неприступні — для великих снів.

При таким реченю зверне учитель увагу учеників на те, що часом переводить ся руский приложник в язиці лат. через іменник, если на нїм спочиває вага.

Ст. 7. Колись куповано все не за гроші, але за виміну товарів — вимінюючи товари.

Ст. 7. Хоробрости римських когорт уступали всі народи — перед хоробростию.

Ст. 7. Римске військо зробило з шкір вбитих волів — зі шкір.

Ст. 7. Карки волів так утворені, що плуг тягнуть — так збудовані.

Ст. 8. Нептун і Плюто були б р а т и Юпітера = братьми.

Ст. 9. На правім і лівім краю книг старих дописані в часто образи й оздоби = намальовані.

Ст. 9. Довготою часу боліть і засумоване серце у коюють ся. = Довгий час укоює біль і смутне серце.

Ст. 9. В золотім віці була вічна весна = вічно. Вже в другій класі повинен ученик довідатись, що часто кладе ся в язиці латинським adiectivum яко придаток, де в рускім стоїть прислівник.

Ст. 9. Сон має велику подібність з смертю = дуже подавав на смерть.

Ст. 10. Фуриї носять замість волося диких вужів = місто (?—Ред.) волося.

Ст. 10. Малим огнем розжигавсь деколи велика пожежа = з малого огню.

Ст. 10. Кора липи в тонка, дуба груба = дубини груба.

Ст. 10. Нептуна пізнаємо по тризубі, котрий держить в руках = що його держить.

Ст. 10. Найвищі гори покриті за єдним снігом = заєдно.

Ст. 10. Попелом присипаний укривавсь огонь = спугою.

Ст. 10. Децемвіри написали закони дванайцяти таблиць = на дванайцяти.

Ст. 10. Малі риби в страву великих риб = в поживу.

Ст. 10. Число наступаючих неприятелів пізнано по великій мноті куряви = хмарі куряви.

Ст. 11. Жолуди в добрим кормом безрогів = безрог.

Ст. 11. Аттік до найпізнішої старости в повазі й щастю зростав = до глибокої старости.

Ст. 13. В Неаполі процвітали колись іскуства й знання = науки.

Ст. 14. Тимолеон всі найбільші битви перевів в дни уродин = звів.

Ст. 14. Весняна непогода змінює спеки й морози = спеку.

Ст. 14. Римляни посвятили святиню Чесноті й Вірности = присвятили.

Ст. 14. Щастє приспорює приятелів, нещастє досвідчує = досвідчує їх.

Ст. 15. Найтяжші кари на сю дівницю були покладені = наложені.

Ст. 16. Споживати заяця, курку або гусь покладано у давних Британів гріхом = вмінювано у давних Британців в гріх.

Ст. 16. Праведний ані просьбами, ані грішми не дасть ся відвести з правої дороги = не дасть ся звести.

Ст. 16. Брутови й Кассієви дано провінції на позір = про око.

Ст. 17. Справедливими очима глядять небесні на смертні діла = небесні сили.

Ст. 17. Крез, король Лідів = Лідії.

Ст. 17. Від підземних нікого не відкличуть = від підземних сил.

Ст. 17. Тайної неприязни лякаємо ся більше, ніж відкритої = явної.

Ст. 17. Тита називали любовю й розкошию роду людського = любимцем і відрадою.

Ст. 18. Персей, король Македонів = Македонців.

Ст. 18. Початком зими переводять воїнів з обозу літнього до зимового = Під зиму переводять воїнів з табору.

Ст. 19. Утика і Гіппо були колись найсильнішими містами цілої Греції (!) = Африки.

Ст. 19. Батькові й матері винні ми добродійства = завдячуємо.

Ст. 20. Томіра незлякана приходом неприятелів велике військо стягнула = незжахнулася на вид неприятелів, але стягнула.

Ст. 20. Сина королеви = королевою.

Ст. 20. Ся безмірною болістю зрушена = в безмірнім болю.

Ст. 20. Спровадила Кира до провалів = в провал.

Ст. 22. Бельгій починають ся від крайних границь Галії = Бельгія починаєсь на границі Галії. Тут можна пояснити ученикам, що часто в язичі латинським місто імени краю стоїть імя народа.

Ст. 22. Гидко в сходити до найнижших просьб = знижатись до крайних (підданьчих) просьб.

Ст. 22. Софокль писав трагедії аж до найпізнішої старости = глибокої старости.

Ст. 24. Між Греками а Перзами провадились майже заєдні війни = велись майже заєдно війни.

Ст. 23. Острів Сицилія = Остров С.

Ст. 24. Корвін був шість рази консулем = шість разів конзулем.

Ст. 24. Коли королі в Римі перестали панувати, вибрано щорічно по двох консулів = вибрано щорічно двох конзулів.

Ст. 24. Мардовій мав під Плятеями потрібне число війська Греків = три рази тільки війська, що Греки.

Ст. 24. Цезар клав звичайно чотири табори = розбивав таб.

Ст. 25. Добродійство й вдячність лучать людий між собою = з собою.

Ст. 25. Навісним відбирають мечі, щоб себе або иньших не обидили = не ушкодили.

Ст. 25. Одна й ся сама земля не виводить всего: ся почва пригідна для винограду, тамта для олив, на тій зеленить ся абіже = тамта для дерева оливного, на тій зеленєсь абіже.

Ст. 26. Липший повний мир, як сподівана перемога; сей є в твоїй, тамто в руці Бога = тамтой є в твоїй, сеє в руці Бога.

Ст. 27. З двох тверджень, що собі противні, одно правдиве, друге фальшиве = З двох гадок.

Ст. 27. Одні звірята відзначають ся будовою тіл, другі якоюсь властною ума = будовою тіла.

Ст. 28. У Римлян було довгом клієнтів помагати обжалованим патронам = було обовязком.

Ст. 28. Будемо тямливі про вас присутних і неспитних = будемо памятати на вас присутних і непр.

Ст. 29. Кілько рази Югурта занятий був важними ділами, поручав дрібні Набдальєї = Скільки раз Югурта, або коли іню, скоро лише . . . . . Набдальєї.

Ст. 32. Волосє лиснить мастями = полискує від мастей.

Ст. 32. Тацитови дочка Агриколї заручена була = з Тацитом.

Ст. 32. Для осаджених гірше бути мученими від голоду, як від неприятеля = гірше бути мученим.

Ст. 33. Кілько рази = раз.

Ст. 34. Атенці Деметриві на найкрасших місцях міста крицеві ставники поставили = поставили статуї з криці.

Ст. 35. Арахна виткала на одержи переказ про Европу пірвану від Юпитера = про пірване Европи від Юпитера.

Ст. 35. Щасливі єї, що в битві за вітчину смертю полягли = голову поклали.

Ст. 36. Неприятелі не перестали з нашими воїнами спотикати ся = бороти ся.

Ст. 36. Римляни не займані устремлялись на народи й князів = Римляни хоть ненапастовані присїкались (присїпались) до народів і князів.

Ст. 36. Фуриї днем і ночею переслідують Ореста, щоб правити кари за вбийство матери = щоб (домагатись) пошукувати кару.

Ст. 36. Совість легко розрізняє, що є зле, а що добре = розрізняє.

Ст. 36. Гради повалили засїви = Град повалив.

Ст. 38. Дерево, що єго овочі зірвані, лишені своєї найкращої оздоби = лишене.

Ст. 38. Приписи учать нас, приміри потягають = потягають за собою.

Ст. 38. Коли Цезар уставив ряд боевий, Галлі на него вдарили = Галліїці.

Ст. 38. Старинні думали, що сонце є возом від Феба правленим, що єго чотври конї тягнули = тягнуть.

Ст. 38. Цицерон підняв ся в сенатї = встав в сенатї.

Ст. 38. Діягоров, коли єму донесено про побїду сивів на ігрищах Олімпійских, з радости нагло умер = коли Діягорови донесено...

Ст. 38. Верхівне начальство = верховне начальство.

Ст. 38. Уйшовшим невільникам випалювано деякі знаки = утікаючим невільникам.

Ст. 40. З усіх битв, що Цезар звів була найгорячіша та = що їх Цезар звів.

Ст. 40. В наслідок злив скали відривають ся від скал, а відорвані сточують потоки з гір = а потоки сточують їх з гір. Тут треба поучити учеників, що часом повтаре ся причастник попереднього *verbum finitum* на *pr. templum aedificavit aedificatumque ornavit.*

Ст. 41. Сагунтці невадїйно до табору римского вторгнули = Сагунтійці вдерли ся ненадїйно до табору римского.

Ст. 41. Рицарі римські, що взяли в державу доходи скарбові = взяли в оренду.

Ст. 41. Противники Демостена твердили, що дав ся перекупити Македонському королеви = запевняли, утверждали, що він.

Ст. 41. Бєсїди божевільних є замотані = запутані.

Ст. 42. Марий скоросвіт обіз зняв = рушив з табором.

Ст. 43. Дарий в битві під Іссом і мив до неволі кількох Македонців = взяв до неволі.

Ст. 43. Наглим наступленєм їзди воїни Помпея так ся перерезали = зжахнули.

Ст. 43. Многі женуть ся в Харібду, коли пильнують оминуті Скиалю = попадають в Харібду, коли силкують ся.

Ст. 44. Хто має руку уоружену, сей нехай не обертаєсь на втеки — нехай не пускаєсь на втікача.

Ст. 44. Боронити ся з-серед мурів — з поза мурів.

Ст. 44. Сабінки кинулись в середину борючих ся військ і просили, щоб Римляни й Сабіни рук кровию рідні не напоювали — не плямили.

Ст. 44. Острів Сицилія — Остров.

Ст. 45. Багнів — багон.

Ст. 47. Свеби жиють молоком і чередою — жиють молоком і з худоби.

Ст. 48. Коли Церера дізнала ся, де її дочка була і хто її пірвав — де її дочка і хто її пірвав.

Ст. 50. Мужчини на муки брані признали ся й подали товаришів — видали.

Ст. 50. Аристид вмер убогий — убогим.

Ст. 50. Цезар переслідував побіджених аж до Рену — гнав за побідженими аж до Рену.

Ст. 50. Критон дожидав, ажби Сократ пробудив ся — аж Сокр. пробудить ся.

Ст. 53. Александер переносив коротке житє славне над неславне довге — ставив внешне.

Ст. 53. Хтоб радо не зносив найбільших трудів і небезпеченств за добро вітчизни — для добра.

Ст. 54. Два подорожні, коли случайно спостерегли блукаючого осла, перечили ся між собою — коли два подорожні.

Ст. 54. Хтоб усе, що чинить, до розкоши прикладав, міг би бути порівняний з звірятами — хтоб усі чини після розкоши мірив.

Ст. 55. Того самого хотіти й того самого не хотіти, отсе є що-йно правдива приязнь — доперва.

Ст. 57. Если славні мужі прилюдно виходять — між людей.

Ст. 57. Спурий із-за рани тяжко налягав — налягав на ногу або хромав.

Ст. 58. Катон так дуже болів над побідою Цезара — жалів.

Ст. 59. Від часів Іракхів почали ся в Римі усобиці, а настали, коли Октавіян добив ся влади — перестали.

Ст. 59. Коли Атенці від Спартан були тяжко тиснені — гноблені, давлені; лїпше *activum*.

Ст. 59. Зачали жалувати вдалости Алькибіада — за вдалостию.

Ст. 60. Не побиваймо ся про се, що Епікурейці твердять, чи перечать — за сим, що Епікурейці признають чи перечать.

Ст. 62. Людекі богачі уже зжалить ся над убогими — людяні.

Ст. 62. Кілько раз падав дощ кровавий або камінний мали се Римляни за лихе віщоване — лиху віщбу.

Ст. 66. Часть Галлії, що з сеї сторони Альп є положена, називає ся від Римлян Галлією ближшою — лежить, у Римлян.

Ст. 66. Між Ромулем а Ремом знялась суперечка, хто основаному місту надати мав імя — надати має.

Ст. 67. Хлопців, що показують повагу мужів, висмівають — удають.

Ст. 67. Ляконт — Лякон.

Ст. 67. В листі нічо не написано про твою недугу = стоїть.

Ст. 67. Ліциній подав закон = поставив внесенє.

Ст. 69. Алькибїад попав в ненависть Атенцїв = у Атенцїв.

Ст. 71. Сила тіла притуплюєсь = тупіє.

Ст. 74. Коли Ганнібаль з Картагїни прогнаний до Ефесу до Антіоха яко прогнанник прибув і був запрошений, щоб слухав філософа Форміона: говорив сей чоловік кілька годин про обовязки вождя = період латинський.

Ст. 75. Коли бачимо, що що-днини тільки людей умирає = як щоденно.

Ст. 75. Бачимо, що найвисші гори й вежі громом бувають ражені = в найвисші гори грім ударяє.

Ст. 76. Сицилія, острів найбільший з усіх моря Середземного = остров найбільший з усіх островів в морі Середземнім.

Ст. 77. Сицилія віддав образ букви Дельта = представляє.

Ст. 77. Август знегодував незвичайностию жорстокости = обурив ся на незвичайну жорстокість.

Ст. 79. Коли Латин держав королівство Італії = княжив в Італії.

Ст. 80. За причиною Магів мав Ксерке підпалити сьвятинї Греції = за справою Магів.

Ст. 80. Сей, коли єго півживого з сьвятинї винесено, сейчас духа віддав. Розставка слів латинська.

Ст. Справедливість навіть супротив найнизших беречи треба = зберігати.

Ст. 83. Молодість є часом ученя ся = науки.

Ст. 83. Філософи учать штуки відріжнюваня правди від ложі = відріжнювати правду.

Ст. 83. Нагода грішеня = до гріху або грішити.

Ст. 83. Жало дане є нчолам до колена, ротик до ссаня = ссальце.

Іньші хиби граматичні і правописні поминаю, позаяк вже звернув на них увагу п. Кокорудз.

В Перемишлі 13 липня 1895.

Д. Чеховский.

Шкільництво на чеській народописній виставі в Празі.

Від 15 цвітня звертають всі верстви народу чеського свої очі на золоту Прагу, де витязь народу чеського славить велику перемогу. Народ чеський видить в виставі немов в найчистішій зеркалі народній свою душу. Вистава зображує єго житє, звичаї і обичаї, єго суспільний розвій, єго працю а з неї пливуче багатство, єго жертвенність і витривалість. Гарно устроєні палати і тихі хатки обіймають все, що до нинішнього дня дало ся зібрати з пам'яток власного життя народного.

З всего того багатства пригляньмо ся тому, що нас найбільше цікавить — с. в. шкільництву чеському.

Члени шкільної секції вистави, котрим поручено представити школу від часів найдавніших до нинішніх, віддавались через цілий час і своєму званню учительському, проте могли тільки хвилі призначені до відпочинку жертвувати приготовляючим працям до вистави; могли опрацьовувати тільки той

матеріал, якого з великим трудом приватними дописами випросили. Місяць перед відкриттям вистави не було навіть ще місця, яке би діл шкільництва зайняти мав. А мимо тих і подібних перешкод шкільництво було вже при відкритті вистави яко особливий відділ цілком готове.

Шкода, що не можна его проглянути яко цілість в однім місці, бо відділ шкіл міщанських і народних поміщений в павільоні міста Праги, стара школа в відділі чесько-славянським, а висші школи зайняли праве крило народнописного павільону.

Павільон шкільний умащений зі всіх боків зеленою зве нас до себе здалека. Увійшовши в середину шкільного павільону, розчаровані ставимо прекрасним урядженням: „*Slavina učitelského*“ (Комната слави учительської). По середині немов на троні витає нас статуя учителя всіх народів — великого І. А. Коменського, різьблена в величині природній в камені братами Духачкове. До околя статуї розложені в осклених скринях найважнійші твори Коменського, і взагалі все, що славного учителя учителів пригадує. З великого ряду неческих писем про І. Коменського переконуємо ся, як всі культурні народи високо цїнять того велита-учителя.

На великій стїні порозвішувані різні подобици Коменського, его рукописи, моделі рідного дому і пам'ятника его, карта Моравії укладу Коменського, репродукції перших друкованих картин і инші на него стягаючі ся пам'ятки. Сумну згадку наносить нам велике число місцевостей, в котрих Коменський затримував ся. Муж, котрий так много прислужив ся для людскости, мусїв яко писатель подорожувати від міста до міста, далекий від своєї батьківщини, від свого народу, котрого так полюбив, а се тільки dlatego, що не хотїв виперти ся свого пересвідчення.

В тій комнаті поміщено еще подобици богато других чеських педагогів і в шкільництві заслужених мужів як: Бахачка, Шкоди, Зубека, Стефана Бачкора і других а побіч них твори їх духа.

Постіймо хвилику коло лювмбця чеського учительства, І. К. Шкоди. На усміхаючих ся чертах его лица не видно гніву ні болю, хоч послідні хвили життя мав терпкі. Все, що до его життя і праць відноситься, дуже гарно тут уложене. Бачимо его метрику хрещення, всі свідощтва від першої класи почавши, всі грамоти членські товариств, до яких належав, его рукописи, записки до праць, підручні каталоги учеників его, грамоти почетні, питава які ставляв ученикам і т. п. Цікавими суть дописки его при назвах учеників, які робив в своїм католозі, пр.: відповідний на село, до міста, пише красно, буде з него лий учитель, жадний науки, лїуюх і т. п. І сей муж, такий пильний, такий стремлячий помер при кінці свого життя з голоду. Виставлений тут і спис складок зложених его учениками в цілі поліпшення долі Шкоди на старість.

З зломаним серцем і тяжкою гадкою переходимо до правого крила павільону шкільного котре поділене на чотири відділи. По лівій стороні уміщені „Школи материнські“; той відділ відвіджують найбільше малі діти; тягне їх туди прекрасна хатка, зроблена з медівника, — на котру радо споглядає і старший чоловік, згадуючи золоті літа дитинства свого віку. Згадками унесені звертаємо ся в протилежну сторону; там вабить нас „театр дїтий“; тут відбувався ціле представлення, а надто ілюстровані книжочки навчають нас о цікавих сценах. — В кождий день можна тут оглянути нову цікаву виставку театральну з генерішної і давнїйшої доби.

Дальше бачимо відділ „забавок“. Тут є з дерева млин і хатка, і лїсок; є голубці, кури, а побіч дерев'яних забок суть також з хлїба, глини і пр.

„Письменство для молодїжи“ се иньший відділ в тій комнатї. На ювілейній виставі р. 1891 виставлена була взірцева бібліотека молодїжи від найстаршої доби аж до р. 1890, котра стала ся по виставі власносттю вистави шкільної в павільонї американським. До сеї бібліотеки додано веї виданя чеські від р. 1890—1895. Книжки красно оправлені розложені від таких, що призначені для дрібних дїтй, аж до найкрасших оповідань і повістей.

Дальше є тут виложена стара і нова література педагогічна від р. 1848—1895, відділ історичний шкільних обїжників, законів, розпоряджень, нот для співу церковного і пр. По стїнах розвішені діаграми о розвою шкільництва, організації учительства і товариств учительских.

З діаграмів цікавими суть дані о платнї учителїв, котра виносила р. 1795 ледви 100 зр. золотом (нинї 550 зр.) для підучителя, а 120 зр. (нинї 800 зр.) для учителя, 300 зр. для управителя (нинї 800 зр.); а р. 1870 — 200 зр. для підучительки (нинї 550 зр.), 220 зр. для учительки (нинї 800 зр.) шкіл публичних. В школах мїйских мав в р. 1870 підучитель 450 зр., підучителька 350 зр. (від 1 січня с. р. мають рівну платню); учитель 700 зр.; учителька 600 зр.; а в р. 1895 по 900 зр., управитель 800 зр. а р. 1895 900 зр. За послїдних 100 років збільшило ся число учителїв шість разів; і так 1795 р. було 3.354 учителїв а року 1895 є 18.322 учителїв і учительок.

В правім крилї уміщені ще фотографії, образи і моделї шкільних будинків. Тут побачимо просту дерев'яну хатчину і прекрасну муровану школу.

В відділі „тілесного вихованя молодїжи“ витає нас напись: „В здоровім тілі і здоровий дух“. Тут побачимо: „Гігієну шкільну“, в ній з'ображені наслідки злого сидження, котрі упоминають молодїж і учителя, щоби дбали про відповідне держанє тіла при працях шкільних, взірцева лавка і мала шкільна аптичка доповняють ту гарну часть вистави.

В відділі гімнастики бачимо багато фотографій при ріжних забавах і вправах молодїжи. Тут є моделї гімнастичних саль і їх уряджень в школах мїських, а надто і література про гімнастику.

Дальше розвішені фотографії кольовїй вакаційних чеських.

Лїве крило павільону шкільного містить в собі предмети учебні уживані тепер в народних і мїщанських школах.

Права стїна першої комнати заставлена живочими ручними роботами; дальше лежать учебники, взори праць шкільних учеників і пр.; напротив уміщені ріжнородні молитєвники і снїваники церковні.

Побіч находить ся багато родів числидел, а поруч „школа народного орнаменту“.

В другій комнатї звертає на себе увагу практичний і безпечний поставчик на моделї; — дальше плястичні мапи, ільоби і пр. Для сїльских шкіл є тут „плястичний образ міста“; дальше фізикальні шкільні приряди; зїльники; лен і єго вироби; шовковництво; геологічна мапа околицї Праги.

Трета комната містить в собі взори красного письма (каліграфічні) учеників, дальше їх ручні роботи з глини дерева і збірку дерев.

Послїдний відділ тої комнати се дїл мови викладової; тут виставлені моделї до науки з погляду, діаграми правописи, література чеська в образах і т. н.

До вистави шкільної зібрано все, що показує розвій шкільництва аж до нинішньої доби, і доводить наглядно чим пишатися може теперішня школа при ревних заходах учительства. Суспільність бачучи це відносить її до школи не тільки з більшою прихильністю і віддає їй належне поважання, але і саме учительство зискує багато; тут оно пізнає не одно, чого з хісною в школі ужити може.

В. Ш.

Огород шкільний.

Подав: Ант. Глодзинський.

(Дальше).

IV. Салата і шніпат. Салатою називають приправу до м'яса споряджених з сирих листків рослинних, з сирих огірків (мізерія, корішони) з квашеної сирої капусти, відповідно приправлених. Рости придатних на споряджене салати маємо досить, але тут обговоримо лише управу 1) салати (*Lactuca sativa*); 2) придорожника щербака (сидивія) (*Cichorium endivia*) і 3) м'яскавця (*Valerianella olitoria*).

Салата єсть рослиною однорічною і належить до ботанічного семейства зложених. Вимагає землі доброї і сильно погноєної, зносить добре пересаджене і для того можна її сіяти в розсадиках, а відтак в ґрунт пересаджувати. Можна то робити як найвчасніше, бо весняні приморозки не шкодять їй. Ростини салати садять ся в чотирох рядах в відступах що 25—30 см. на лівій, але найкористийше єсть садити вчасну салату поміж ростинами, котрі садять ся рідко і котрі аж пізно в літі розростають ся н. пр. селерами, капустою, пізними каліфоріями. Салата розвиває ся скоро і єсть лише так довго добра, поки не „пійде в стовпець“ т. є. поки не почнуть розвивати ся гони насінні. Для того треба її висівати в різних порах, если хочемо мати тую ярину через літо і осінь. Звичайно однак салата єсть в уживанню до того часу, поки не прийдуть огірки.

Салати маємо кілька типових відмін а то:

- 1) салата головата (*Lactuca sativa capitata*), *salata głowiasta*;
- 2) салата листкова (*L. s. foliosa praecox*), *s. listkowa*, *Schnittsalat*;
- 3) салата римська (*L. s. romana*), *s. rzymska*;
- 4) салата шпарагова (*L. angustana*), *Spargelsalat*.

Найважнійшою і найбільше званою єсть салата головата. Назва її походить звідси, що звиває свої листки в головки, не раз досить великі. Листки в середині головки суть смачніші від крайних, бо єсть крухі. Найліпшою до управи єсть: а) салата берлінська, з дуже великими головками (лише на тяжких ґрунтах не удає ся она добре); б) *Cyrinus*, велика жовта і в) *Dippe*-го салата велика, має жовті ясні листки, головки великі, тверді; в стовп іде не так легко. Єсть то відміна одва з найлучших.

Салата листкова не завиває головок, але має за то листки дуже красно закручені, так що ціла рослина виглядає дуже красно і незвичайно. З тої причини можна її уживати до прикрашення рабат. До найкрасших таких салат належить салата каліфорійська, має листки дрібно-кучеряві жовто-зелені. Листки з тої відмини обломлює ся поодинокі а сьвіжі наростають. Засіяна під осінь витримає часом зиму без накрити.

Салата римська відрізняє ся від головної тим, що має подовгасті листки і подовгасті головки. Коли головки на рослині зав'яжуть ся, зв'яжемо личком в погідні дні понад головою бічні листки, через що головка вибілить ся і скрушів.*) Білене то (бліхование) триває через два тижні і по двох тижнях можна ті головки витинати до ужитку.

Ту маємо і великі і красні відміни з різнородним убарвленням листя; і так відміна звана англійською має листя дуже велике барви брунатно-червоної; она витримує часом зиму і може перезимувати в ґрунті, особливо если ся її прикриє соломою гороховяною. Суть ще відміни з листям червоним, жовтим і др.

Салата шпарагова (gląbiki krakowskie). Ужиток з тої рослини єсть подібний до ужитку з каляфіорів. Не беремо з неї листків і не салату з неї ладимо, але чекаємо аж рослина піде в стовпець і тоді з неї беремо гони цвітотносні. Їх приправляє ся або так як шпараги або квасить ся, як огірки.

Придорожник щербак (ендивія) (Cichorium endivia) належить також до семейства зложених і єсть рослиною однорічною або дволітною. Пожиток з тої рослини єсть такий сам як з салати, хотяй єсть она менше смачна як салат головата. Управляти щербак варто хоть би лише для того, що кортики тої рослини виглядають дуже красно. Листки тої рослини суть глибоко зубчасті кучеряві нерідко до моху подібні, они звивають ся в головки подібно до салати, — словом рослина та єсть попри свою пожиточність рослиною оздобною і можна її уживати на обвідки до рабат цвітотних, або обсаджувати нею край грядок з иншою яриною.

Управа тої рослини єсть зовсім подібна до управи салати звичайної, на грядці садить ся її в 4 лініях а на лінії що 30 см. Салата з щербака має смак гіркий; она однак стає ся смачною і тратить свою гіркість, скоро головки вибілять ся в спосіб описаний вже, коли була бесіда о салаті римській. І так: крайні листки кортика збираємо разом і зв'яжемо (на погоду) в горі понад головою личком на 2—3 тижні. По 2 тижнях обв'яжемо ще кортики сухою сипкою землею. Від того листки і головка рослини вибіліють, стануть крихкими і втраять свій гіркий смак. Головки ті обмиті приправляє ся, як салату, з оцтом і оливою або праженою солониною.

До найкрасших відмін належить: 1) щербак моховий (Moos — End.); 2) щ. моховий кучерявий (Mosfringed); поодинокі кортики тої рослини виглядають мов куля.

Мласкавець (Valerianella olitoria) Roszponka, gemeines Rapünzchen, єсть рослиною однорічною і належить до семейства одоляноватих (kozłkowatych) а до ряду скупленців. Управляють тую рослину на салату для того, що она зимує добре під снігом і з під снігу можна вигрібати листки на салату. Для того сіємо насіння аж в липні або в серпні; засіяний в вересні перезимує до весни і будемо мати з него найпершу весняну салату в цвітні і на початку мая. Сів ся его на грядках опорожнених по калярені, редьковій, салаті і др.

Шпінат (Spinacia oleracea), szpinak, Spinat, єсть рослиною однорічною і належить до лободоватих (Chenopodiaceae). Листки тої рослини зварені, дрібно посічені і відповідно приправлені дають смачну і здорову ярину. Насіння

*) Звідси походить німецька назва тої салати: Bundsalat.

шпінату сїе ся два рази до року а то на весні для ужитку лїтного і в серпні для ужитку в зимі. В зимі вигрібає ся листки знід снігу і мочить ся пару годин в зимній воді, щоби відійшли.

Коли сніг рослин не прикрив, то треба їх перед остроми морозами обкрити соломою.

На насїне можна сїяти шпінат в часі засїву озимини; він перезимує в ґрунті і видасть на весні много насїня.

Шпінат любить ґрунт добре погновний; насїне сїємо або широкометно, або рядами в 3 лїнійх.

Огородники плакають найрадїйше шпінат англїйскій з великими листками і шп. голендерскій з надзвичайно великими листками.

Щавій або квасок (*szczaw*, *Sauerampfer*) єсть билиною (ростиною тревалою) і росте у нас дико по сіножатах. Управлений однак в огороді дістає широкий лист, котрого уживаємо до роблення супи кваскової або до шпінату, мішаючи пів на пів листки щавію з листками шпінату.

Щавій можна множити — подібно як і многі иньші билини — або з насїня або з ділення старших корчиків. Насїне можна сїяти від весни аж до кінця серпня; сїе ся єго в пяти лїнійх на загоні рідко в рівцях, котрі потім засипує ся дрібною землею. З старих корчиків множимо рослини в той спосіб, що виконуємо старі 4-лїтні корчі і ділимо їх на части, з котрих кожда має мати свої добрі корені. Поодинокі рослини засаджуємо потім в пяти лїнійх що 25 см. на лїнії. Роботу тую виконує ся або вчасно на весні, або з початком вересня.

Рослини ростуть на однім місці звичайно по кілька років. Кожного року треба їх добре обсапати; они зимують дуже добре і з року на рік чим раз більше розростають ся. По 4 літах ділимо і розсаджуємо корчики на иньшій місці. Листки щавію можна збирати і в зимі з під снігу.

За найлучший до управи узнають огородники щавій з *Belleville*, бо листе єго дуже велике.
(Дальше буде).

НОВИНКИ.

— Новоіменований директор рускої гімназії в Перемишлі Григорій Цегляньскій, провадив чеєз вісім лїт яко управитель, при помоци товаришів-учителїв паралельки рускі (від 1-ої аж до 8-ої класи) вірцеза і придбав собі повне довіре — з одної сторони загалу руского, а з другої властий шкільних. Стаючи нині директором самостійної вищої гімназії рускої в Перемишлі, п. Григорій Цегляньскій може з повним вдоволенням поглянути на результат дотеперішного осьми-лїтного щирого труду свого і своїх товаришів а рівночасно прийняти і сердечне поздоровленє від руского загалу — поздоровленє як для своєї особи так і для того дорогого кождому рускому серцю заведеня, котре — нехай під проводом п. Григорія Цегляньского розвиває ся як найкрасше на добро і славу руского народу!

— Рескриптом з дня 6 липня 1895 ч. 10.250, призволив 6. Експ. п. Управитель міністерства Просвіти і Віроісповідань на основанє чотирокласової школи вирав з викладовим язиком руским при ц. к. Семінарії учительській в Самборі. З початком року шкільного 1896/7 буде відкрита перша класа тої школи, а в трох слїдуючих роках наступить поступенне відкриванє дальших клас.

— Іспит кваліфікаційний учительскій до шкіл народних і вадїлових перед комісією іспитовою у Львові розпочне ся 23-ого вересня с. р. Поданя о при-

пущене до іспиту вносити треба в дорозі службовій найпізніше до 10-го вересня с. р.

— Іспит кваліфікаційний для учителів шкіл народних відбуде ся перед іспитовою комісією в Перемишлі дня 30 вересня с. р. Подання заосмотрені в потрібні документи треба вносити найдалше до дня 15 вересня.

— Іспит кваліфікаційний на учителів народних шкіл перед іспитовою комісією в Тернополі відбуде ся дня 16 вересня с. р. Подання треба вносити до дня 10 вересня с. р. до дирекції комісії на руки дотичної ц. к. окружної Ради шкільної.

— „Дім і Школа“ місячник педагогічний посвячений справам домашнього і публичного виховання молодіжи та справам народного шкільництва — буде виходити від жовтня в Перемишлянах під редакцією Павла Кирчова, учителя при 5-кл. школі. Найважливішу вагу буде місячник той класти на психологію, фізіологію і гігієну, а при тім на найважливіші методи теперішнього виховання. Зовсім окремий відділ буде присвячений розвоєви язика у діти 8, теплий кутяк визначений також на всякі прояви дотепів, химер та підступів діточих; вкінці буде місячник старати ся запізнати читачів своїх з змістом поважніших публікацій інших народів, які дотикати муьт справ виховання, науки і шкільництва, а не менше буде подавати бібліографічні вісті цікавіших праць.

— Товариство „Просвіта“ перенесло ся вже від 1 серпня з улиці Вірменської ч. 2 до власного дому в ринку ч. 10 (ріг улиці Рускої) і по богослуженню в Успенській церкві і посвяченню дому розпочала „Просвіта“ урядоване в власній хаті. — В камениці „Просвіти“ наймала також дуже хороше мешканє „Руска Бесіда“ на першій поверсі фронтом до ринку. І там примістять ся „Клюб Русинок“ і „Болн“. Також товариство академічне займало одну комнату на першій поверсі, а товариство ім. Шевченка вже від 2 місяців перенесло ся до двох комнат на другій поверсі дому „Просвіти“.

— Руска школа в Коломні. На засіданню рішила рада міста Коломні осунувати в місті чотири класову народну школу з руским викладовим язиком. З слідуочим шкільним роком буде відкрита Іша класа а відтак поступінно далші. Велика заслуга в тім д-ра Кульчицкого, котрий, ако член міської ради, старав ся сильно, щоби се діло щасливо довести до кінця.

— Курси робіт жіночих. Щоби науку робіт ручних жіночих зробити одностайною а рівночасно набути відповідні сили, уряджує краєва Рада шкільна в році 1895/6-ім у Львові і Кракові спеціальний курс після пляну, до которого входять: наука робіт всякого рода, наука рисунків орнаментальних і композиційних, вкінці наука робіт оздібних. На курс сей, котрий відбуде ся в школі виділовій ім. Ядвиги, при улії найліпших сил сего заведеня, поклікала краєва Рада шкільна 16 учительок, котрим признала річну підмогу по 100 і 150 зр. При тім краєва Рада шкільна постарася тих кандидаток, котрі у Львові не мають осіки, умістити в інтернаті семинарії учительської а кошти удержання покрийуть ся з вше вгаданої підмоги. Видаток на удержанє тих учительок винесе около 2.500 зр. На курс сей поклікані учительки: Анна Макаровичівна з Любачева, Михайлівна Урбівна з Камінки струмилової, Казимира Людвіг з Коломні, Марія Сидоровичівна з Коломні, Єлисавета Потіївна з Роздолу, Марія Фотівна з Олекшинець, Михайлівна Концевичівна з Косова, Антонина Лисовска з Рогатина, Єлена Галанівна з Козлова, Зеновія Лисецка з Окопів, Адольфіна Непшецка зі Старого міста, Ядвіга Крайчака з Самбора, Альбертина Далецка з Перевореска, Софія Судівна зі Скроховець, Анна Шамотівна з Бучача, Єлена Петровска з Камінки і Гавриїла Маєрівна зі Львова. Управителем курсу робіт жіночих назначений директор школи виділової ім. Ядвиги Юліан Фонфара.

— В справі ювілею Унії берестейської Митрополичий Ординарият видав під днем 30-ого липня с. р. відозву до духовенства такого змісту: Руска депутація має в жовтні с. р. удаги ся до Риму зложити з нагоди 300-них роковин Унії берестейської сьв. Отцю wraz з даром любови окрему адресу від всіх Русинів-католиків з подякою за минуле і з просьбою на будуще. Отже іде о то, щоби адреса жала як найбільше підписів. В тій цілі Митроп. Ординарият розсилаючи

на просьбу комітету ювілейного по деканатах аркуші адресові (по аркушах на кожду парохію) припорукає урядам деканальним, щоби они по одержанню аркуші скликали соборчики і аркуші роздали межі парохіям. Ті, підписавши ся самі, мають постаратись о підписи своїх вірних так, щоби кождий аркуш від початку до кінця був заповнений підписами. Підписані аркуші мають через уряди деканальні прислатись назад до Львова найпізніше до 10 вересня, щоби стало часу перед виїздом депутації адресу враз зі всіми підписами оправити.

— **Суплєнти шкіл середніх** — як оголошує Wiener Zeitung — дістануть 100 зр. річного додатку без огляду на се, чи набирають вже квінквенії і чи мають іспит учительський. Суплєнти, котрі не мають повної суплєнтури, одержать додаток сей відповідно до річної платні, яку тепер набирають. Виплата тих додатків наступить уже за час від 1-ого січня с. р.

— **В цілі доброго приготування будучих учителів гімназійальних** — твердило міністерство просвіти рескриптом з 22 червня с. р. ч. 9.176 на вese-сене галицької краювої Ради шкільної організацію особного курсу практичного в гімназії сьв. Анни в Кракові під управою директора того-ж заведення. На той курс будуть приймати слухачів філософії, котрі скінчили ще-найменше шість курсів філософії. Кандидати, предкладаючи свідомства, мають зголошувати ся до кінця липня кожного року до директора згаданої гімназії. Курс практичний триває цілий рік шкільний. Наразі число кандидатів ограничає ся на шістьох, котрі на жадане одержать стипендії по 300 зр. в платні в 10-місячних ратах по 30 зр. під услівем, що в сім році не будуть уділяти лекцій приватних, але цілий час свій посвящать студіям університетским і занятям визначеним управителем курсу. Обовязки кандидатів будуть: під управою учителя гімназійального, котрому будуть приділені, прислухувати ся науці в класі а відтак на его призволенє вести ту науку самостійно; на жаданє сего управителя здавати устно або письменно справу з kwestий дидактичних або педагогічних, котрі стоять в звязі з наукою шкільною; кілька разів в році прислухувати ся науці всіх предметів в тій класі, в котрій суть заняті, щоби пізнали відносини власного предмету у всіх класах гімназійальних, щоби мали погляд на різні степені вимогів і трактованя річі відно-відно до віку і образования учеників; брати участь в конференціях, які зарадять для них директор, в часі цілого року шкільного списувати докладний дневник і на жаданє показати его управителеви-учителеви і директорови. Обовязки і занятя кандидатів будуть так унормовані, що не перешкоджають їх студіям університетским.

— **Ювілей учительської семінарії в Чернівцях.** В неділю 23 липня с. р. відіпраждновано 25-літній ювілей черновецької семінарії учительської після заповідженої програми. О 11½ год. в полудне виїхало до 100 учителів і учителюк під проводом голови ювілейного комітету ієсн. Омелія Поповича зі школи при семагородській улиці через місто до будинку уч. семінарії, а відті в директором Ісопескулом до сазі музичного тов., де відбулась ювілейні збори, на котрі явились представителі краювого правительства, виїзду, міста, шкіл і др. гості, разом около 400 осіб. По відсьпіванню мішаного хору учительського під унізою управою уч. Лепшого новитав голова ком. збори, по чім відсьпівано другу пісню. Відтак виголосив промову торжественну уч. Дубеньський, по котрій подякував ди-народний по німєцки, по волоски і по руски. Сим закінчено полуднішній празд-гостий, між котрими крім ректора університету не було ні одного представителя властей і корпорацій, виїс голова ком. перший toast на Монарху, надучитель Кучинський з Качики на директора і учителя семінарії, а директор на бувших питомців. Відчитанем наснівших телеграмів, закінчено комере, по чім наступили при звуках війскової музики танці, що тривали до білого дня. Оттак відсьпівку-вали бувші питомці ювілей своєї семінарії, достойно і хорошо. Не подобалося лише старане декого, особливо-ж самого директора Ісопескула, що бажав, вису-позаяк в Ісопескул ізза своєї національної партійности не має у учителях Рус-нів і Німдів симпатії, що покаже са і при задуманій Волохами стипендії его

імени, до котрої, як се знаємо з заявлень многих учителів, ні один щирий Русин не причинить ся, хоч би на них і не знати які можні агенти впливали.

— **Не буде женьської гімназії у Львові.** Нашим читачам звістно, що у Львові мала заснувати ся польська женьська гімназія при помочи жертви панї Коско. Тепер же п. Коско виходить за муж і не може потрібної на основане гімназії суми жертвувати, і з сеї причини не буде сего року женьської гімназії у Львові. Дуже проста причина...

— **Регуляція платиї для професорів.** Міністерство скарбу розіслало вже до заопівованя проект регуляції платиї для професорів при гімназіях, школах реальних і семинариях учительских, дальше урядників бібліотек університетских і урядників всяких адміністраційних уряджень при школах висших. Що-до платиї професорської поставлено засаду, що ся платня має бути всюда рівна, а іменно у всіх містах, як у Відні так у Львові або в Перемішлі, 1.200 зр. річно. Дальше додатки п'ятилітні мають бути змінені на трилітні, так що кожний професор по 15 роках дійде до найвисших поборів, наколи при теперішній системі доходив до таких поборів доперва по 25 роках. Урядникам бібліотек і иньших того рода урядів, котрі належать до міністерства просвіти, мають признати ся ранги на рівні з иньшими урядниками державними. Перенесене професорів до VIII-ої ранги після нового плану має наступати по десяти роках служби а не, як доси, по п'ятнацяти роках.

— **В Знесіню під Львовом** відбуло ся в суботу, дня 27 липня, гарне торжество. Іменно п. Володимира Вітошинського, дотеперішного управителя тамошньої народної школи, а іменованого ц. к. окружним шкільним інспектором для перемишлянського повіта, працювали: Рада громадська, місцева Рада шкільна, шкільна молодіж і кружок учителів. В признавю заслуг, які п. Вітошинський положив коло організації і розвитку знесінської школи, почтила его громада гарним даром, жертвуючи єму срібну тацу. На пращальні промови представителів громади і учительства відповів зворушений п. Вітошинський, дякуючи за обяви любови та завірюючи, що як доси так і дальше буде щиро трудити ся на обібранім раз поли народної просвіти. — П. Вітошинський тішив ся загальною симпатією учительских кругів, то-ж надіяти ся, що з такою самою симпатією стріне ся на своїм новім становищі в Перемишлянщині.

— **Загальні збори тов. „Руска Школа“** в Чернівцях відбули ся 29 липня в салі „Народного Дому“. На зборах явили ся 73 особи майже самі учителі і учительки. Коли зважати ся, що на попередні збори „Рускої Школи“ тому чотири роки явило ся тільки 13 осіб, то тепер видко великий поступ. Зібрані учителі ви-казали своє признане голові товариства д-ру Стефанови Смаль-Стоцкому гарним портретом его, роботи п. Юстина Пігуляка. Портрет сей поміщений в салі „Народного Дому“ побіч портретів иньших патріотів, відслонено на зборах. Невовибраний виділ зібрав ся зараз по загальних зборах на засідане в цілі уконстатювання. Вибрано головою проф. Сергія Шаоїпаровського, першим заступником голови проф. і посла Бротєя Пігуляка, другим заступником совітника судового Володимира Ясеняцкого, секретарем проф. Антона Кліма, касиєром учителя Атанасія Русака, а контрольором проф. Івана Тарона.

— **З черновецького університету.** Статистичний виказ за літний піврік 1895 р. виказує на богословськім факультеті 55 звичайних і 2 надзвичайних слухачів, на правничім виділі 251 звичайних і 21 надзвичайних, на філософічнім виділі 24 звичайних, 10 надзвичайних слухачів і 8 фармацевтів, отже разом 371, з них було з Буковини 286. Після народности було 182 Німців, 1 Мадяр, 104 Румунів, 37 Русинів, 34 Поляків, 2 Чехи, 6 Сербів, 1 Болгарин і 4 Вірмени. Після віросповіданя було 133 православних, 4 вірм.-прав., 72 рим.-кат., 20 гр.-кат., 5 вірм. кат., 9 протест. і 128 жидів.

— **До школи промислу деревного в Коломиї** вписало ся в 1895/6-ім році шкільним 51 ученьків. З тих 14 опустило школу серед року, а з прочих 4 мали при кінці року поступ відзначаючий, 25 достаточний, 5 недостаточний а 8 дозволено поправати по феріях оден предмет. Що-до віроісповіданя було: 21 греко-кат., 10 римо-кат. а 11 жидів. При замкненю року шкільного уряджено виставу робіт теоретичних (рисунків і праць письменних) і практичних з токарства

і різьби. Вироби знаменували стиль гуцульський, а між ними звернуло на себе увагу бюрко за 50 зр., стінна шапка за 40 зр. і стільці по 10 зр. Також красно представила ся шкатулка за 30 зр., зроблена вирадів у відміннім стилі, як гуцульський, однак чистотою рисунку і стараним викінченням віщує она своєму майстрови красну будучність.

— Тютюн і горівка не мають багато прихильників між французькими літератами. І так: Діма, Сарду і Мелгек анї не пють анї не курять. Доде спершу дуже багато курив, але потім цілком відзначив ся. Натомість Фелікс Фор, теперішній президент Франції, належить до найбільших курців і сим ріжнить ся від своїх двох попередників. Він викурює денно кільканайцять найліпших цигар, а потім ховає ся в найтихшім куточку елізейського города і обкурює себе улюбленою люлькою. Надто ще люблять вино пати. Міністер фінансів Рібо анї не пє анї не курить, що знов не згаджає ся з его урядом, бо уймає тим державі доходи. Два радикали, завзятий Рошфорт і дотепний Клемансо суть також радикалами в своїй повздержливості. Рошфорт написав раз, що Франція була би вже давно збанкрутувала, як би мої предки не знали, так як я, що то значить шампан і добре цигаро. Найзабавайше, що начальний директор всіх фабрик тютюнових у Франції не лише сам не курить, але і цілій своїй родині заборонює уживати тютюну або цигар. Сей чоловік таки зовсім розминув ся з своїм урядом, бо дає своїм країнам злий примір.

— Цікавий винахід. Якись п. Матій Милош в Осеку в Славонії одержав сими днями патент на винахід, при помочи котрого можна буде сухою ногою переходити через ріки, озера, бз, навіть і через море. П. Милош працював над сим винаходом вже від многих літ і остаточно придумав якесь таке одіє, котре не лиш не перемакає, але і не дає чоловікови потопати, а на бистро плывучій воді удержує ідучого в рівновазі. Винахідник робив вже багато проб з своїм винаходом на Драві і Дунаю, а винахід его показав ся зовсім добрий. П. Милош лагодить тепер кілька таких одіє, котрих ціна буде вносити 30 до 300 зр.; він держить свій винахід у великій тайні.

І М Е Н О В А Н Я.

— Управитель рускої гімназії в Перемишлі, Григорій Цеглинський, іменованний директором тої гімназії, а парох рускої церкви в Галичках о. Петро Крипнякевич, катихитом обр. гр. в гімназії IV у Львові.

— П. Управитель Міністерства просвіти дозволив на покликанє учителя ц. к. гімназії в Бродах, д-ра Стан. Вітковского, до помічної служби при ц. к. краєвій Раді шкільній у Львові.

— П. Управитель Міністерства віроісповідань і просвіти іменував директора гімназії в Сяноці Тому Товарского, окружним інспектором шкільним для львівського міського округа шкільного. — Далше іменував п. Управитель Міністерства просвіти: суплента гімназії сьв. Анни в Кракові Жигм. Стильо дійсним учителем в тім заведеню; суплента гімназії в Ярославі Йосифа Троїнара, дійсним учителем гімназії в Ясїї; суплента реальної школи у Львові Казимира Цімермана, дійсним учителем гімназії в Перемишлі з руским виладом латинком; суплента гімназії сьв. Анни в Кракові Йосифа Гебгарда, дійсним учителем гімназії в Тернополи; а вкінці суплента школи реальної у Львові Збигнева Щенсновича, дійсним учителем школи реальної в Кракові.

ВІД РЕДАКЦІЇ.

Слїдуюче (18-те) число „Учителя“ вийде правильно 20 (п. ст.) вересня.

Видає „Руске товариство педагогічне“. — За редакцію відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, під зарядом К. Бедварского.

Передилата:

на пів року 1 ар.
60 кр., на ці-
лий рік 3 ар.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУССКОГО ТОВ. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакция
ул. Чарнецкого
ч. 26.Адміністрация
ул. Академічна
8.Неопечатані ре-
кламиці без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

КРИТИЧНІ ЗАМІТКИ

про книжку: „Школа народна ч. II. у Львові 1894.“

Написав Ю. Л.

(Конець).

IV.

Перейдім тепер до уступів річевих і то вперед до історичних, котрі тісно вязуть ся з поперед обговореними.

Тут мушу заявити, що після моєї гадки уступи історичні так писані, як в „Школі народній ч. II.“ суть для дітей в теперішній II. класі (т. є. в II. році науки) за трудні. По перше тому, що само представлене річи єсть майже в кождім з них по просту сухим, безінтересним витягом, збіркою безбарвних фактів історичних.

Аджеж історичні уступи в школі людовій (а до того ще в II. класі) не можуть мати вищої ціли, як лиш уморальненє дитини і виробленє чувства патріотичного. Як взагалі від уступів морального змісту, так само — і то ще більше — від уступів історичних треба жадати барвного представлення, та займаючого і дитині до серця промавляючого викладу. — По друге ще і тому суть ті уступи за трудні, що майже кождий з них містить в собі за багато материялу нового. На обясненє того материялу мусить ся ужити тільки часу, треба дітей так намучити, заки річ зрозуміють, що о якімсь впливі уморальняючім і подумати годї. Так приміром в уступі о сьв. Ользі треба дитині, котрої понятя не сягають поза село (чи місто, котра ще і до 100 добре рахувати не знає, ось кілька нових понять вияснити: 900 років, погани, правити народом, князь (княгиня), головне місто, край, божища.

По третє, форма сама, т. є. уклад речень і звязь їх взаїмна єсть часом так тяжка і неприродна, що дійсно вивченє не одного з тих уступів єсть для дитини правдивою мукою.

Закиди уступам історичним починені, дадуть ся найліпше зілюструвати на уст. 81. „З житя Найяснїйшого Пана.“

Не лиш стиль сего уступу єсть млавий, безбарвний; він містить в собі в додатку тільки сьвіжих слів і незнаних зворотів, що треба вже дивуватись, як можна було такі уступи містити. Ось ті слова і звороти: замок, Ляксен-

бурт, Відень, архикнязь, роковини, родини, спрезентувати оруже, патронтац, жовнір на варті не може брати гроший...

О всім тім має учитель говорити при однім уступі дїтям в II. класі, по більшій части осьми-літнім, і ще приміром в сільській школі! А в додатку чи добре єсть цїсаря, котрий в понятю дїтий єсть завжди осїнений авреолом безоглядної висшости, величної поваги, представляти яко чотиро-літнього „маленького архикнязя Франя“ — о сїм сильно сумніваюсь. А яке тяжке, та штучне переведенє того уступу. Замість довго над тим застановлятись, порівняймо що слїдує:

1.

„Було то перед 60 роками в городї цїсарского замку в Ляксенбургї коло Відня. Маленький архикнязь Франьо чотиролїтний син архикнязя Франца Кароля і архикнягинї Софїї святкував там четверті роковини своїх родин. Побіг своїх родичів і свого дїдуся, тогдїшнього цїсаря Франца I. маленький архикнязь бавив ся своїми забавками. Небавом маленький архикнязь побачив жовніра, що вартою ходив здовж цїсарского замку. Цїкавий архикнязь підійшов до цїсаря і спитав, чи той жовнір багатий. Коли довїдав ся, що жовнір бідний, заявив, що хоче єму помочи яким дарунком. Дїдуся дав архикнязеві кілька срібних монет; в тій хвили побіг з ними урадований архикнязь просто до жовніра і дарував єму всі ті гроші.“

Хтось би думав, що скоро сказано, що архикнязь дарував жовнірові гроші, то жовнір, видко, мусїв прийняти. Но автор так не розуміє того. Він завертаєсь назад до тої хвилї, в котрій архикнязь прибіг до жовніра і хотїв єму гроші дарувати:

„На вид маленького архикнязя спрезентував жовнір оружіє, але гроший не міг взяти, як довго був на вартї.“

Дальше описуєсь, як маленький архикнязь за порадою і при помочи дїдуся кинув гроші до патронташу.

Слова і реченя цілі умисне підчеркую аби звернути увагу читателя на те, як то автор до дїтий промовляє.

2.

„Було се 18. серпня 1834. р.; малий архикнязь скінчив саме тоді чотири роки і бавив ся в цїсарскім парку. Нараз замїтив він воїка, що ходив на вартї. Молодий архикнязь побіг до воїка і хотїв єму дати кілька сороківцїв; однакж воїк тямив добре приписи війскові і не прийняв гроший. Вельми зажурений архикнязь вернув назад до дїда і бабки. Дїдо радив внукови відчинити сагайдак і кинути гроші. Та на біду маленький архикнязь не міг ще досягнути до сагайдака, аж доперва дїдо підїє єго, а малесенький добродїя дрібненькими рученятами кинув свій грїш; щасливий внук цїсарський плеснув в долонї і сказав до дїда: „Правда, що воїк тепер вже не є бідний?“

Порівняймо сї оба уступи і зробім лиш ту одну замїтку: уст. 1. єсть поміщений в „Школї народній ч. II.“ і призначений для дїтий осьми-літніх, а уст. 2. з „Читанки“ Лучаківского єсть знов призначений для дїтий з I. класи шкїл середних! Чи треба тут ще що говорити?

Тільки би-м мав уступаєм історичним закинути.

За то прочї уступи річеві суть (з малими виїнками) зовсїм добрі. Добрї їх, уклад, переведенє, все те свідчить о старанности впорядчиків. Тї

уступи і надають цілій книжці найбільше вартости. Особливо знаменито уложені суть всі уступи дотикаючі чоловіка. Годї однак промовчати, що і тут декуди подибують ся хиби, котрі коротко перейду.

Уст. 77. Дітем в тім часї вже знаний єсть рік, місяць, тиждень, день. Від того би було треба зачати (а не на тім кінчити) а тогди той уступ містив би по при нові відомости також і давнїйші, яко навізанє.

Уст. 119. Добре переведено сей уступ крім закінчення. З землі видають хрущ. По 14 днях складає самочка яєчка з котрих вилазять борозняки. А щож далі діє ся? Відкиж в землі беруть ся хрущі?

Уст. 125. Люди купують овочі для смачного вкосу. Що то значить?

Уст. 130. „...розвивають ся здовж і наоколо колоса цвѣти...“ Колос становлять іменно цвѣти. Косарі косять траву мабуть не тогди, як вже доспіє, але заки доспіє... „Іх (т. є. люцерну, конюшину і т. и.) сіє ся, як кожде збіже на ланах.“ Чи конче на ланах? При тім завважати треба, що здалось би було згадати в тім уступі о нивах і ланах, бож се також „поля“.

Уст. 142. Вапно розпущене водою і змішане з піском служить до споння а не до сполучення цегол.

Уст. 144. „Лід покриваючи в зимі поверхню рік... справляє, що під ним вода не замерзає...“ Се на тім степені за тяжко вияснити.

Уст. 149. „В ріці живють риби, раки...“ А в потоках ні? — „Заглублене на поверхні землі, що ним вода в ріці пливе, називає ся коритом...“ За трудна дефініція. — „Море є то великий і в деяких місцях дуже глибокий збірник води, що до него дуже много рік вливає.“ Дефініція за трудна.

Уст. 161. поділений на кілька відступів. Зміст першого єсть такий, що ми живемо на землі, тут є загороди, села, міста, дороги, залізниці, рівнини, долини, поля, луги, на горах гаї (?) і ліси, дальше потоки, ріки, стави. Кінчить ся той відступ словами: „Кілько то життя на нашій землі!“ Чи то життя мають репрезентувати між иньшим дороги, залізниці, поля, луги, рівнини, долини та гори?! Другий відступ говорить о людях, звірятах, рибах, раках, комах, птах, і н. Чи не ліпше тут закінчити словами: „Кілько то життя на землі?“

Шкода також, що між уступами річевими нема уступів таких, як пр. о звірятах диких (есучих), скоро є о домових; о школі і о селі, скоро є о церкві і місті.

V.

На закінченє сих заміток — котрі подаю під розвагу Вп. Товаришів та Читателїв в надїї, що викличуть они ширшу дискусію в сій справі — мушу єще додати, що в декотрих місцях книжки подибують ся похибки правописні. А вже-ж коректура в підручниках шкільних повинна бути як найстараннїйша; тут малозначні похибки, хоч би навіть друкарські, разять.

І так н. пр. не пишесь „махкий“, лиш „мягкий“; не пише ся „зіставсь, розпрощавсь, научайтесь, цурайтесь...“ лиш „зістав-сь, розпрощав-сь, научайте-сь, цурайте-сь...“ Не можна ділити: „ру-ским, доб-рим, стано-влять, заставлено, крі-сло, потря-сло, мов-кне, вод-ні, розу-мїйші, цер-кві...“; повинно ся ділити: „рус-ким, доб-рим, станов-лять, застав-лено, кріє-ло, потряє-ло, мовкне, вод-ні, розум-нїйші...“

VI.

Вже по написанню цих заміток одержав я ч. 6. „Учителя“, в котрім п. Банах помістив статтю п. з. „Короткий перегляд книжки „Школа народна ч. II.“

О скільки замітки п. Б. а висказують загальний погляд на книжку, то в головних точках ми оба еходимось. Одно лиш запримичу. Виходячи з за-сади, що вихованє в душі релігійнім і патріотичнім ані виключно на підруч-нику не опираєсь, ані від него єдино не залежить, мушу зробити ту маленьку замітку, що слова п. Б.—а, яко би наші школи виховували за мало в душі патріотичнім, суть — за сьмілі.

Переходячи до II. частин згаданого „Короткого перегляду...“ замічу, що зовсім годжу ся з увагами п. Б.—а що до уступів: 20. Швачка; 49. Я забув; 94. Один до школи, другий поза школу; 116. Ластівка і воробець. Однак-ж з декотрими з прочих его уваг годі мені годитись.

Передовсім не можу зрозуміти, для чого п. Б. рад би мати в книжці ще бодай кілька карток графіки? П. Б. подає ось які причини: а) Часами трапляєсь, що учитель не в силі вичерпати в I. році цілого „Букваря“. б) По-заяк повтаряє в матерію наук, тож добре єсть на II. році науки повторити з початком року шкільного від великих букв писаних. — В обох разях ада-лось би в „Школі народній ч. II.“ кілька карток графіки. Що до мене, мушу на се завважати ось що: а) Плян приписує вичерпати в I. році науки „Бу-квар“. Єсли учитель — що єсть можливе — не зможе вичерпати „Букваря“, то можна майже напевно прийняти, що стане серед II. частин „Букваря“ т. є. тогди, коли діти вже часть графічну добре знають. б) В кождім разі чи не ліпше заповісти дітям, щоб принесли по вакаціях „Букваря“ і зарядити по-вторенє з „Букваря“? Кому дійсно треба часть графічну повтарити, то той не задовольнить ся „кількома картками“ уміщеними в „Школі народній ч. II.“ а знов убогі родичі дітей селянських зовсім не були би вдячні за підвищення цїни книжки, що імовірно мусіло би стати ся.

Уст. 33. „Церква“. Слово „бабинець“ єсть загально уживанє і нема причини, для котрої вже в II. році науки мали би ми его заступати неужи-ваним словом „притвор“. „Іконостає“ задержано, бо иншого на то слова, так знаного і уживаного, як н. пр. слово „бабинець“ нема у нас.

Уступи 32. „Я чоловік“ і 111. „Наше тіло“ п. Б. переставив би, бо перший трудніший а другий лекший. Я же думаю, що уст. 32. „Я чо-ловік“ єсть зовсім на своїм місци. Коли дитина пізнала, що она може чути, дотикатись, видіти, смакувати, нюхати, то зовсім логічно зробили впорядники, даючи учителеви спроможність навчити тепер, що та дитина має не лиш ті змісли, що і звїрята мають, але она має ще і душу, що може думати, ми-слити, що єсть — чоловіком. Як в уступах уміщених перед уст. 32. „Я чо-ловік“ а дотикаючих чоловіка, не ходило о будову тіла чоловіка, лишє більше о спосібности его, так і той уступ єсть продовженням а разом і добрим закінченням цілого циклю згаданих уступів.

Уст. 80. „Сирітка Марися“. П. Б. єсть тої гадки, що речєнє: „Матусенька єї давно вже не варить і не кличе до обїду, бо умерла“ треба змінити, „бо в першій хвилі, прочитавши того, запитає дитина: хто умер? чи матусенька чи Марися?“ Так запитає хїба лишє та дитина, що не вважала на що читалось, та зачула лиш послїдні слова: „...бо умерла. Скоро однак-ж

сего в рахубу брати не можна, то питаюсь, як може думати дитина, що Марися умерла, та сама сирітка Марися, що стоїть при порозі?

Подаючи так сї, як і попередні мої замітки про „Школу народну ч. II.“ не бажаю я уймити впорядчикам книжки належного признання, відмовити їм заслуги, бо книжка — мимо всіх похибок — єсть ліпша від давньої. З другої однакож сторони признаєть менї кождий, що коли взято ся до реформи плянів і книжок, то люди інтересуючі ся шкільництвом, мають право бажати та очікувати чогось дійсно в кождім напрямку лїпшого, а в данім разї підвести похибки та недостачі, що школі вийти може лише на користь...

Виховане в Англії.*)

Виховане домашнє.

Передовою і загально звісною цїхою вихованя англійського є натиск ложений на виховане фізичне. „Треба насамперед бути здоровим, се перше услїве поведженя в житю, а бути народом здорових родичів першим услївом добробиту народного“, писав перед 30 роками Герберт Спенсер, висказуючи гадки многих своїх товаришів; однако се не було єще тогдї переконанєм цїлої суспільности. Невдовзі зрозуміла она свого письменця а нинї є кожда англійська родина перенята гадкою, що: „старанє о здоровлє є одним з наших обовязків, і що кожде добровільне ушкодженє можна назвати гріхом фізичним“. Сей дух оживляє цїлє вихованє дитини дома і в школі, котрі (школа і дїм) в тїй як і в багато иньших річах оказують згідність стремлїнь і поглядів.

Дитинї англійській не бракує ніколи дома трех важних для здоровля чинників, с. є.: воздуху, зимної води і свободи рухів. З малими виїмками замешкує кожда родина на селї і в містї осібний дїм, немов осібне королівство, до котрого ніхто не має права мішатись, кождий чує ся там справдї у себе, не потребує оглядати ся на взгляди сусїдів, а на брак місця ніхто не скаржить ся. З того користають діти, котрі мають осібне поміщенє. „В комнатї дїтий три елементи суть конечні: мати, нянька і воздух. Чим простїйше буде урядженє комнати, тим ліпше оно, колиски мусять бути без коронок, ліжка як найтвердші, страва як найменше вигадана, підлога і стїни як найчистїйші.“ — Комната та находить ся звичайно на першім поверсї; она простора, має добре сьвітло, досконалу вентиляцію; она утримована в взоревім порядку; в нїй спять і їдять діти; там грають ся они, уганяють за собою, танцюють, сьпівають, галасують не обавляючись стовчи якого дорогого предмету, не перешкаджають в праці батькови, або матери, если єї болить голова.

День для англійської дитини розпочинає ся купелею; стало ся се загальним звичаєм в послїдних десяти роках, хоч застосованє тих гігієнічних засад вимагає крім доброї волї єще значних фондів. Тепер кождий дїм навіть убогий, а не старший як 20—30 років, містить в собі лазню, а в дільницях замешкалих робітниками суть уряджені веюди купелї безплатні. По купелї убирають ся діти. Одежа дїтий свободна, крій єї простий; она не зроблена для паради, але в цїлі охорони від зимна, вітру і дощу. Дитина може свободно бавити ся, не журачи ся про те, щоби не пімняла одежі, або щоби

*) Писанє гідна: L'éducation des classes moyennes et dirigeantes en Angleterre par Max Leclercg.

не подерла якої коронки, то що. До столу не сїдають діти посполу з старшими, они їдять окремо в своїй комнаті; час їдженя є докладно означений, страви самі поживні і стравні. Що день виходять діти на дальшу прогульку і перебувають довший час на свіжім воздуху, навіть по широких і численно уряджених в тій цілі публичних огородах нікого се не разить і ніхто не дивує ся, що молодїж не порушає ся лїниво і з грацією, пострєсна немов ляльки на пружинах, але доказує з цілою свободою свого віку.

Може і дехто погадає, що в тих услївах трудно утримати карність; той дуже помиляєсь, бо діти англійські взагалі відзначають ся послухом і поважанем для родичів, а то завдяки вихованню, котрого важною точкою є перворядна роля батька в родині. Він є правдивою головою дому і старає ся більше о поважанє чим о любов своїх дітей. В тій цілі уважає він се за конечно сам оказувати поважанє для традиції своїх батьків і під тим взглядом служить він синові за взір. Леклерк наводить ось який факт характеристичний: „Ц.... батько кількоро дітей, з котрих найстарше має лїт десять, сам є обоятний супротив віри, але узнає релігію за конечно средство при вихованню. Він починає ходити до церкви в міру того, як діти підрастають, бо уважає се конечним, бути для них приміром. Ц. забавляв ся що неділі грою в карти, але залишив єї зараз, скоро діти стали учити ся, що неділю належить виключно посвятивати на хвалу Богу. Засадою єго є: „Шануйте, щобсьє і самі були шановані.“ — Матері Англійки мають теж властивий собі характер. Они суть дбалі, журливі, любячі, але не оказують при тїм надмірної екзальтації. Англійки (з винятком дам з найбільшої аристокрації) кормлять самі дітей своїх, заходять ся пізнійше коло їх фізичного і умислового розвою, інтересують ся поступами дітей в школі, заводом вибраним по скінченню шкіл, але і не жалують хлопця, що упаде, хоч би собі і гуза набив, не боять ся 5—10 літнього хлопця вислати самого до школи о кілька кілометрів віддаленої, не перешкаджають молодцєви шукати щастя на дорожї, котра може єму бути полученою з небезпечєством. То сприяє розвою практичности, порадности і самодїльности, позаяк діти менше цїлювані і на кождім кроці перестерігані не числять безнастанно на поміч старших.

До піднесеня тих чеснот немало причиняє ся і урядженя суспільне, котре инакше, як в иньших краях регулює обставини між родичами а дітьми. У нас зростають діти маючих родичів в переконанню, що будуть також богатыми, а невикоріненє помимо всяких средств вихованчих лїнивєство витворює неохоту до всякого порядного занятя і помимо зміни поглядів, яка зайшла в послїдних часах, нинї єще дають ся чути з уст панців і панночок: „По що мучити ся, єсли ся єсть богатым.“ — В родинах середньої заможности відмавляє батько собі часто всяких вигод, є ощадним аж до скупости, обоятний на справи загальні, а те все тільки для того, щоби більше майна лишити дітям своїм. Щож тоді уявляє ся в єго синах і дочках? Одно з двох: або замість вдячности чують жал до родичів своїх за те, що відняли їм розривки, яких без границь уживають їх ровесники, або привикають всі їх (родичів) посвященя уважати за річ натуральну, що сприяє розвою єгоїзму. В Англї з винятком аристокрації, де існують усьвящені традиції і правом майорати, діти не уважають майна батьківського за своє. Они знають, що батько обовязаний працювати на їх удержанє і видавати на образованє до певного віку; они знають, що батько не має ніякої власти над сином або донькою по скінченню 21 літ, але они теж знають, що батько має цілковиту свободу розпоря-

джати своєю власністю, має право послідною волею записати її кому сам захоче, поминаючи власних дітей. Проте зростають они в переконаню, що кождий мусить на власну руку вирабляти собі становиско на сьвітї, а се переконанє справляє, що засада самопомочи, котру виразив так прегарно в своїм ділі С. Смайльс, — натрапила посеред краян его на ґрунт дуже податний.

Те саме можна сказати і о засадах педагогічних Спенсера, а особливо о карах природних. Що небудь би і можна з різних авторів і з фактів досвідченя за і против тим навести, признати треба, що вартість їх педагогічна залежить значно від індивідуальности дитини і умов, під якими оно виховує ся. В краю, де виховавці замість укорочувати свободу тисячю розказів і заказів, замість чигати тільки на хвилю уловлення дитини на горячій учинку переступлення волі їх (виховавців), першою засадою поставили оказувати дітям довіре і розбуджувати мерзкість до лжи, лекше анїж денебудь трапили до переконаня загалу і добрі овочі принесли слова: „В комнатї дітей так, як на сьвітї, одинокою спасительною наукою є досвідчене послідствій добрих і злих, приємних або прикрих, котрі в природний спосіб суть впливом наших чинів.“

Такої гадки більшість родичів в Англії, але мимо того і родичі не завоєгди можуть ціль, поставлену при вихованю дітей, осягнути по поводу рівночасних впливів иньших осіб, з якими дитина пристає. Для дітей англійських впливи ті в домі родительскім суть далеко слабші, вже для того, що до комнат дітей не доходять розмови, які ведуть ся в сьвітлиці, але ще більше для того, що зажилість з кривними є далеко менша, а няньки і мамки умственно висше стоять чим у нас. Рідко коли тети, вуйки і другі кривні мешкають під одним дахом а навіть не бачать ся щоденно; кождий дорослий чоловік родини іде власною дорогою, кождий готов без жалю покинути край і шукати щастя далеко за морями, через те зносини з найближшими ограничають ся до кореспонденції, чому ніхто не дивує ся, позаяк Англичани говорять: „По що нам кривних? Се товариші, що нас стїсняють. Правдивими товаришами суть ті, котрих самі можемо собі вибрати.“ Такий стан річий розхитує дуже узли родини дальшої, ослаблює сердечність посеред тих, котрих згадки дитинні повинні були зробити близькими собі, не дає розвинути ся тій зажитості, тій памяті о найдальшій повиновацтві; з другої сторони однак улекшує завданє батькам і матерям; кождий може дітей виховати після власного переконаня, певний, що ніхто ему в тім не перешкодить.

Нянька англійська, о котрій Леклерк тільки в дописці коротко згадує, не уважав себе за звичайну служащу, але за виховательку, а повага її мусить бути через дітей шанована. В найгіршій случаю не є она без відомостей, бо скінчила школу народну, а в многих случаях має она відомости о фізичнім і моральнім вихованю дітей, бо така учацала до так зв. школи бон і няньок (Англичани не розрізняють тих двох категорій, они обі називають ся *nurse*) і одержала сьвідцтво з укінченого курсу; она єсть спеціалісткою, якої вправді не кождий дїм утримувати може, але вже саме істнованє її підносить цілий стан в очах загалу. О тім може сьвідчити кореспонденція матерій, яку мені перед роком лучило ся читати в однім популярнім педагогічним письмі; кореспондентки розбирали там квестию, в який спосіб матері середно заможні могли би найти в нійці, в бонї розумну виконавчиню їхних плянів виховавчих, і дійшли остаточно до висеку, що до праці над малими дітьми належало би заохотити убогі дівчата лїнших родин. Занимати ся дітьми само в собі не має нич повнважаючого; є оно прикрим для особи добре вихованої

тільки тоді, наколи ставить її на рівні з служачою, наколи однак поступоване з нею буде таке, як би з молодшою сестрою або кровною, помагаючою газдині при сповненню найважніших, бо материнських обов'язків, тоді кожда жінка в такій праці може найти правдиве вдоволене.

Але не ідём надто далеко в тій хвальбі, і на сонці суть плями, а в вихованю англійськім суть браки майже так великі як і его добрі сторони. Передовсім впадає в очі занедбане многих сторія характеру, які Англичанин уважає за менше потрібні в житю. Він не розвиває в дітях спосібности зро-зуміня иньших характерів, иньших стремлінь, иньших умовій життя, словом спосібности симпатизованя, що вироджує невирозумілість, а передовсім погорду для чужосторонців; як той старинний Грек вважав всіх других людей варварами, так Англичанин є переконаний о своїй висшости над прочими мешканцями землі. Декуди напрям переважно практичний, гадка як най-скорше розпочати працю заробкову приглушує безінтересовне замиловане до відомостей: управителі шкіл по більших містах промислових ужаляють ся, що батьки надто вчасно впроваджують своїх дітей на дорогу заводову, 14—15 літний хлопець опускає лавки шкільні, мало що дбаючи про укінчене цілого курсу наук. Однакож вайбільшою вадою вихованя англійського се пересуди кастові, які до тепер переходили ся в цілій своїй повноті. При виборі школи не зважає Англичанин на програму і методу наущаня, а тільки на сфери, з яких ученики тої школи походять. Є багато добрих шкіл під кожним виглядом, до котрих не післав би англійський лорд своїх дітей за ніякі скарби сьвітові, щоби не давати їм за товаришів наслідників заможнішого і менше заможного міщаньства; він мусить конечно післати хлопців до Гаррова або Етону, бо там традиційно перші родини в краю образують своє потомство, а значні кошти утриманя відстрашують плебеїв. Так само дїє ся і в иньшій сфері. Фермери, що мають дуже малі доходи, могли би дітям бодай елементарні відомости запевнити, наколи би хотіли їх посилати до шкіл початкових на селі, але на се рішиться їм годі. Малий властитель земський чув би ся дуже ураженим в своїх чувствах родительських, наколи би его син мав засісти на одній лавці посподу з дітьми его робітників; проте звичайно виховує ся хлопець до років 10 або і довше дома, а надто о скільки має час і спосібність до того, учить ся трохи читати і писати; потім віддають его до якої дешевої школи приватної, котрі в Англії дуже низько стоять, аж в кінці (в 15-ім році) за кроваво запрацьований гріш батьківський перебуває син одній рік часу в якій публичній колегії, щоби міг похвалитись укінченням образованем, котре властиво навіть не було розпочате. Але погляди Англичан на науку не входять вже в рамки сеї статі; приглянемоє їм в особній статі, котрої предметом будуть школи.

В. Ш.

Огород шкільний.

Подав: Ант. Глодзинський.

(Дальше).

У. Ростины стручкові. Ростины стручкові займають не лише між ростинами господарскими але так само і mezi ростинами огородними найповажнійше місце. Нема рільника, котрий би у себе не управляв бобу, гороху,

Суперфосфату або муки кістяної дати треба також на весні 4 кіл. на 1 ар. Замість того можна давати подвійну скількість жужлів Томаса. Один кіл. муки кістяної коштує 8—9 кр., а жужлів Томаса о половину менше.

Важним негашеним посипує ся ґрунт в осени. В кождім містечку можна купити дрібного порошку т. є. окрухів з вапна продаваного до білени і то дешево бо по 30—40 кр. за 100 кіл. такого порошу. На 1 ар. дати его можна около 20 кіл. Замість вапна можна дати марґлю але значно більше.

Треба замітити, що таке мінеральне ґноєне впливає значно на урожай через кілька по собі слідуєчих років.

Біб огородовий (*Vicia faba maior*) Puffbohnen, відріжился ся від бобу польного або „бобику“ декуди кінським званого лише величиною зерна і високим нераз на сяжень виростаючим билом. Великі зерна у відмін огородових походять передовсім зі старанного плеканя; при недбалім плеканю они назад можуть здрібніти.

Біб можна садити як найвчасійше, бо він морозу не боїть ся. На грядках шкільних 1-20 м. широких садимо его в трех або чотирох лінійх; відміни великі в трех, а дрібні в 4 лінійх. Щоби улекшити собі робленє ліній на грядочках, можна собі зладити значник подібний до грабелъ з міцними зубками, і тим значником витягаємо на грядці від разу всі три або 4 ліній. Віддаленє рости на тій самій ліній залежить від того, як великою єсть відміна. Найближше коло себе садимо відміну дрібну н. пр. Masagan, бо що 30 цм. (1 стопа) впускаємо по два зерна. Найдалше садимо відміни великанські, бо що 50—60 цм. впускаємо також по 2 зерна.

Зерна бобу мають бути на 6—8 цм. глибоко засаджені.

Біб можна садити і поміж бараболями; зроблено навіть то спостереженє, що вищі чорні (*Aphis fabae*) не сїдають на біб, що росте в товаристві бараболь. Роботи коло бобу суть слідуєчі: 1) сапанє і полєнє; 2) обгортанє вели можна двократно і 3) зрізуванє вершків бил.

Сапанє ся і обгортанє ся біб, коли рости мають по кілька (6) листків. Обгортати треба на кілька цалів високо. Безпосередно перед цвітот обгортаємо рости повновно і вириваємо хопту.

Вкінці, коли вже на билі осїли стручки походячі з найстарших цвітів, зрізуємо вершки бил з цвітот і з пучками на цвіти, щоби тим способом стягнути всі соки до стручків, в котрих витворює ся зерно. Крім того маємо ще і ту користь, що забираємо разом зі статими вершками і чорні вищі, котрі там на них громадно сидять і значно рости ушкоджують.*)

До жнива бобу приступаємо, коли стручки починають чорніти; зерно висхне до решти в снопах.

Біб належить до дуже видатних рости, бо на поли управлений способом звичайним видає він около 20 кірців насіня.

Найважнійші відміни бобу огородового суть:

1. Carter'-а великан (Carter's Giant), має стручки дуже довгі і велике зерно краски темно-брунатної. Его садить ся рідко, в три ліній що 50 цм. ва ліній.

*) Огородники пугублюють вищі на бобі, рогах і т. н. ростилах отени способом: В літрі води розпускає ся 40 гр. шарого мила, 60 гр. міцного відмару тютюну пристого, 50 гр. олію фузальового і 0-2 літра спиритусу. Плях той адиває ся до новочки, якої ужинає ся до напускани оливи для машини н. пр. до шита; дві малі того пляху випущені на вершки гонє, на котрім сидять вищі, потроєть всі вищі.

2. Carter-а мамут (С. Mammoth), так само великий і так само садить ся.
3. Masagan, росте низько і має дрібні зерна. Садити єї в 4 дніях, що 30 см. на дні. Відміна та надає ся також до управи на полях. Она відзначає ся великим видатком.
4. Біб Windsor має зерна зовсім ясні, майже білі.

(Дальше буде).

Шкільне торжество в Перемишлі.

Дня 3-го с. м. відбуло ся торжественне посвящене нового будинку для гімназії польської і рускої в Перемишлі, з чим лучила ся також переміна існуючих доси рівнорядних клас руских на самостійну гімназію з руским язиком викладовим. На се торжество прибув Г. Е. намістник гр. Бадені в товаристві віцепрезидента гал. крайової Ради шкільної д-ра Бобжинського, члена крайової Ради шкільної Ал. Барвіньського, та достойників і представителів місцевих властей, генераліції з командантом кріпости ген. Рощковским на чолі, членів Ради повітової під проводом Г. Е. кн. Адама Сапіги і членів Ради міської. Службу божу відправив перемиский єпископ Преосв. д-р Пелеш в спільній авлі обох гімназій, а відтак лат. єпископ Преосв. Солецький виголосив промову і довершив посвящення будинку.

По посвященю Г. Е. Намістник промовив до численно зібраної молодіжи обох гімназій, пригадуючи їй обовязки, а вкінці своєї промови підніє, що вибудоване шкільного будинку для обох гімназій польської і рускої, не єсть лише випадкове, але се вислід системи прийнятої нашими властями шкільними, щоби молодіж польська і руска, побираючи науку під спільним дахом, пам'ятала, що має спільну вітчизну і що в любові і згоді має виховувати ся, а відтак ділати.

Відтак промавляли також оба директори гімназії польської і рускої, констатуючи згоду і мир між учениками обох народностей в перемиских гімназіях а zarazом висказуючи живі чувства вдячності для Г. В. Цісаря як за утворення окремої рускої гімназії так і за новий будинок шкільний. При кінці тих промов кождий з директорів підніє оклик в честь Г. В. Цісаря, повторений зібраним трикратно з одушевленням. В тім самім дусі, що управителі заведень, промавляло відтак двох учеників гімназії польської і рускої — почім уся молодіж заспівала народний їмн. Відспіванєм їмну закінчило ся то гарне торжество. Намістника, опускаючого авлю, пращала молодіж грімкими окликами.

Львівські часописи принесли цілу промову галицького намістника, котру подаємо і нашим читателям:

„Перед хвилию зволили Преосвящені оо. єпископи відправити службу Божу і довершити посвящення того будинку шкільного, призначеного на уміщення двох повних висших гімназій.

На мене тепер черга, щоби в імені Ради шкільної крайової, яко шеф адміністрації того краю коронного, висказати в кількох словах, чого потреба, аби той будинок на хвалу Божу і людський користь служив і щоби містяться в ньому наукові заведення розвивали ся по мысли законів, приписів, намірів і змагань крайової Ради шкільної. Передовсім мусять співділати директори

з учительськими зборами, даліше ученики, а вкінці родичі і опікуни, як також взагалі мешканці міста Перемишля. — Точність в виконюванню обов'язків, совітність і одноцілість в праці, прихильність і впрозумілість, оперті о серце і розум, привязане до знаня, котре мусить вести до ублагороднення і звершености в діланю, отсе провідні лівії для директорів і учительських зборів. Ученикам поручаю, щоби виробляли в собі любов для Бога, пошану для старших, постійність в пильности, карність і охайність, заразом щоби відтучували від себе всі злі підшепти, а злим для учеників єсть то, що школа заборонює. Вкінці суспільність, отже родичі, опікуни і мешканці взагалі, повинні окружати заведеня наукові опікою, печаливостію і прихильностію, ділати спільно і допомагати учительським зборам; уморальнювати, ублагороднювати молодіж і підносити супротив неї значіне і повагу школи, а ніколи критикою, або легковаженем річий, або людий супротив молодіжи її не понижати.

Правительство і краєва Рада шкільна старають ся і будуть старати ся і на даліше сотворити всі услівя потрібні для розвитку школи, всего, що може причинити ся до підношеня уровеня моральної і інтелектуальної та до улукшеня задачі, котру збираю в словах: виховувати і образувати молоді поколіня на побожних, честних, трудящих, до краю привязаних і позиточних горожан.

Чи-ж виставлене того величавого будинку не єсть також одним з численних доказів тої печаливості і дбаня правительства та краєвої Ради шкільної? Між тим як в иньших краях громади переважно самі старають ся о відповідне поміщене також і середних шкіл, правительство памятаючи на трудні і тяжкі відносини материяльні, в яких наш край находить ся, памятаючи також і на занедбане в минувшости, старає ся в границях можности помагати міским громадам особливо там, де міські громади обов'язкам виключно на них тяжачим ледве можуть відповісти.

Однако виставлене того будинку має ще і иньше глибоше значіне, котре при нинішній торжественній нагоді уважаю за мій обов'язок піднести і зазначити. Під одним дахом містимо два рівнорядні заведеня. То не случай. Стало ся то по глибокій надумі, то система, то принцип, то проба, але проба лише в тім значіню, що перша: однако постанова рішуча, що в тих услівях і лише в тих услівях будемо прикладати руку до культурного розвитку обох народів наш край замешкуючих там, де буде справджена причина того, де буде оправдана і де найдуть ся услівя. Під одним дахом, панове, бо вітчизна одна, під одним дахом, бо лише під одним дахом мешкають ті, котрі мають сильну волю і постановлене взаїмно любити ся, шанувати ся і ціняти, взаїмно собі уступати і спільний свій інтерес так само розуміти. Отже се не проба в тім дусі, щоби пробовати, чи гадка удасть ся або ні, бо удати ся мусить, маємо в то віру і будемо з залізною консеквенцією переводити ту здорову гадку без огляду на зміну людий, або на різні погляди одиниць. Тами гадками оживлений і перенятий, вітаю вас тут, панове, зібраних в тім посьвященім лише що будинку і взиваю до розпочатя вашої праці в імя Боже."

О Б І Ж Н И К

ц. к. Ради шкільної краєвої до всіх ц. к. Рад шкільних окружних.

Ц. к. Рада шкільна краєва постановила поручити річник V часописи „Учитель“, орган руского товариства педагогічного під редакцією В. Шухевича Львів 1893 до бібліотек учительських шкіл народних, а „Дзвінок“ письмо ілюстроване для дітей і молодіжи під ред. В. Шухевича, річник IV. до бібліотек для молодіжи шкіл народних.

У Львові, дня 12 серпня 1895.

З ц. к. Ради шкільної краєвої.

Н О В И Н К И.

— Ц. к. краєва Рада шкільна видала таке оповіщення: В наслідок утворення самостійної рускої гімназії в Перемишлі з руских клас паралельних, котрі існували при головнім заведеню, показала ся потреба розрізнення обох тих заведень що до назви, котрої мають уживати ті заведення в своїх урядових діяльностях. В тій цілі постановляє ц. к. краєва Рада шкільна, щоби почавши від шкільного року 1895/6 головна гімназія, в котрій викладовим язиком єсть язик польський, називала ся „ц. к. гімназія перша“ а гімназія з руским язиком викладовим має носити назву: „ц. к. гімназія друга“. Таку саму різницю треба задержати в числах уміщених на шапках уніформових учеників.

— Будинок обох гімназій в Перемишлі побудований при улиці Добрамильській на великій площі в стилі ренесансовім. До сего будинку дво-поверхового ведуть два входи: правий до часті, де містять ся руска гімназія, і лівий до польської гімназії. Крім сих є ще два входи, що ведуть до приватних мешкань директорів. Фронт будинку має 100 метрів довготи, а бічні крила близько 50 метрів, в середині сая, котра служить і за каляцію, спільна для обох гімназій. Сподом під нею поміщена сая гімнастична 215 квадрат. метрів поверхні. Салї до науки великі і ясні, а коридори в зимі ogrівані. Будинок коштував 276,000 зр., а на внутрішнє устроєне видано 10 000 зр.

— Ювілей берестейської унії. В ч. XI „Львівських Аен. Відомостей“ з 20-го с. м. містять ся посланє Митроп. Ординарія (ч. 935) в справі 300-літнього ювілею унії берестейської. Відозва та дотикає справ їзди рускої депутації до Риму і Петрового гроша. В посланю висказано потребу, щоби депутація до Риму була як найчисленніша і зложена з представителів всіх станів народу руского, длятого Ординаріят в друге припорує урядам деканальним і парохіяльним, щоби о се старали ся. (В сій депутації будуть могли взяти участь і жєнщини). Уряди деканальні мають як найскорше донести о бажаючих взяти участь в депутації, щоби комітет ювілейний міг завчасу починяти кроки о евентуальне знизженє коштів подорожі. На разї Ординаріят на основі обчислення комітету подає до відомости ось такі ціни їзди (без знизженя): I. Зі Львова на Будапешт-Реку-Анкону до Риму залїзницею і кораблем: поїзд поспішний I-ою класою 47 зр. а в оба боки 94 зр., II-ою кл. 34·80 зр. а в оба боки 69 зр.; поїзд особовий I-ою кл. 42·05 зр. а в оба боки 84·10 зр., II-ою кл. 31·15 зр. а в оба боки 62·30 зр., III-ою кл. 19·90 зр. а в оба боки 39·80 зр. — II. Зі Львова на Відень до Риму лише залїзницею (при важности білету на 15 днів і з шість-разовою перервою): поїзд поспішний I-ою класою 101·72 зр. а в оба боки 203·44 зр., II-ою кл. 71·60 зр. а в оба боки 143·20 зр.; поїзд особовий I-ою кл. 94·70 зр. а в оба боки 189·44 зр., II-ою кл. 65·60 зр. а в оба боки 132·20 зр., III-ою кл. 33·72 зр. а в оба боки 67·44 зр. — Дальше повідомляє Ординаріят, що ювілейний комітет постарав ся, щоби в часі подорожі і в самім Римі путники дістали мешканє і харч по цінах найумірєнійших. Мешканє і харч в Римі буде коштувати путників III-ою класою до 3 франків девно (франк = 50 кр.) а путників II ою і I-ою класою до 8 франків. При посиці належитости за білет їзди, за поміщенє і харч в Римі — треба ще долучити: на видатки адміністративні і на покритє різниці курсу (ажіо)

3 зр. при їзді ІІІ-ою клясою, а 6 зр. при їзді І-ою або ІІ-ою. — Депутация виїде в місяці жовтні по Покрові; близьше буде означений час пізніше. Вкінці Митроп. Ординарій виказує бажанє, щоби т. зв. Петрів гріш, який депутация має повезти папі, відповідав і важности торжества і високій задачі рускої депутациї, котра повезе з собою і меморіал о потребах Русинів уложений комітетом ювілейним, і адресу з підписами. Датки на Петрів гріш мають збирати в неділі і свята священики по церквах і віденлати просто до Митроп. Консисторії.

— 3 Перемишляни пишуть нам: В днях 23 і 24-го серпня відбула ся у нас конференция учителів перемишляньского повіта під проводом інспектора шкільного п. Володимира Вітошиньского. По богослуженню зібрало ся около 100 учасників учителів, учительок і священиків обох обрядів в гарно прибраній сали шкільній, де п. староста Янер представив зібраним новоіменованого інспектора п. Вітошиньского. По тій промові забрав слово п. інспектор і в гарній бесіді підіє вагу учительського звання, назначив становище народного учителя в суспільности і вказав дорогу і ціль, до котрої повинен кождий учитель стреміти. Відтак зачеркнувши, яку ціль мають такі конференції взагалі, а нияішна в особенности, висказав вдячність для правительства за правдиву опіку над просвітою і підіє трикратний оклик в честь Цісаря, котрий присутні з одушевленем повторили. З ряду забрав голос п. Райхерт, управитель школи з Важнян, подякував щиро п. старості за правдиво батьківську опіку над школами і учительством в тутешнім окрузі. Народи конференційні відбули ся з надзвичайною повагою і тактом, що підносило на честь цілого учительства і провідника конференції. При спільній і скромній перекусці зібрано кількадесят зр. на фонд заимоги для бідних товаришів по званю і вислано телеграму до бувишого інспектора п. Лешегі. — *Не учитель.*

— Університет львівський мав минавшого курсу загалом 1.413 слухачів — на богословію 310, на правах 906, на медицині 68, а на філософії 129. З загального числа 1.413 слухачів було: народности рускої 406 — (з того 223 на богословію, 139 на правах, 16 на медицині, 28 на філософії), а народности польської 1.002 (з того 87 на богословію, 762 на правах, 52 на медицині, 101 на філософії) і народности німецької 5 (всі на правах). Післа віроісповідана було: 417 греко-кат., 696 римо-кат., 11 євангеліків, 1 всхідного обряду і 281 жидів (з котрих 236 було на правах, 23 на медицині і 22 на філософії).

— Про руску колегію в Римі писали недавно газети La Voce і Gazzetta del Clero що слідує: Незабаром Рим повитає нову колегію: буде се колегія руска при церкві Пресвятої Діви Марії Жировецької (Santa Maria del pascolo). Роботи поспішають з всяким можливим поспіхом. Через тоє не лишень забудоване для мешканців, але і церков для публіки, тої часті, що так любить чудотворну ікону „Мадонни“ мусіла бути замкнена. Майже ціла внутрішня частина дому мусить бути змінена і примінена до нових потреб. Роботи приспішено завдяки благородного дару Ёго Велич. Цісаря Австрії — так, що тепер можна бути певним, що вже все майже буде покінчене, коли прибуде проща з Руси, і Ёго Екцел. Сильвестер Сембратович греко-руський Митрополит з другими Владиками будуть могли при нагоді свого великого свята церковно народного торжественно посвятити і отворити свою колегію.

Постанови властий шкільних.

— Іменованя. П. Управитель міністерства віроісповідань і просвіти іменував окружного інспектора шкільного, І. Кравчика, директором ц. к. мужескої семінарії учительської в Коросні, а суплєнта мужескої семінарії учительської у Львові д-ра Володимира Ксцовского провізоричним голоним учителем в тім заведеню.

— Ц. к. Рада шкільна іменувала суплєнтами середних шкіл: Ігн. Кишишковского в гімназії в Ярославі, Фр. Попполка в Яелі, Казим. Ніча в гімназії св. Анни в Кракові, Кар. Опушиньского і Фр. Куся в ІІІ-ій гімназії в Кракові, Стан. Сроковского і Мих. Кишечковского в гімназії Франц-Йосифа у Львові,

Людв. Бялоскурського і д-ра Здісл. Станецького в IV-ій гімназії у Львові, Володим. Лисинського і Конст. Войціховського в V-ій гімназії у Львові, Як. Форчака в Ряшеві, Евг. Домбровського в Станіславові, Ів. Снїжка в Тарнові, Ант. Щепанського в Вадовицях, І. Верібергера і Мих. Сивака в школі реальній в Кракові, кс. д-ра Ів. Тшинадла заступником катихита при гімназії в Сяноці.

— Перенесеня. Ц. к. краєва Рада шкільна ухвалила перенести суплентів шкіл середніх: д-ра Гр. Величка з Дрогобича до рускої гімназії в Перемишлі, Стан. Білявського з гімназії Франц-Йосифа у Львові до Коломиї, Ів. Мануляка з IV. гімназії у Львові до Коломиї, Едм. Ценглевича з гімназії сьв. Анни до III. гімназії в Кракові, Евг. Беґановського з гімназії сьв. Анни в Кракові до гімназії Франц-Йосифа у Львові, Алекс. Дзіму з V. гімназії у Львові до гімназії сьв. Яцка в Кракові, Ів. Шуфу з V. гімназії у Львові до Нового Санча, Йосаф. Петрику з Перемишля до Станіславова, Тад. Витвицького з Перемишля до Самбора, Фел. Гонтковича з Самбора до Дрогобича, Каз. Елїяша з Самбора до Дрогобича, Ів. Кочвару з Сянока до Самбора, Ів. Любачевського з Ряшева до Сянока, Ант. Котецького зі Стрия до Сянока, Йос. Островського і Домініка Желяка з Золочева до Станіславова.

— Ц. к. краєва Рада шкільна ухвалила на засіданню з дня 16 серпня: 1) Визначити на другого представителя учительства до ц. к. окружної Ради шкільної в Жовкві Льва Квасницького, управителя мужескої школи народної в Жовкві; 2) іменувати учителями в школах народних: Єл. Поцівіну в Ганчарах, Гр. Онуфрова старшим учителем 5-класової школи мужескої в Бродах, Брон. Маєра управителем 2-класової школи в Зимноводі, Едм. Дірля управителем 2-класової школи в Підбережцях, о. Гр. Козицького катихитом греко-кат. релігії при школах народних в Коломиї, Жигм. Туряньську учителькою в Конюхові, Юл. Дубельтського в Дрогобичі, Ігн. Щеноцикевича управителем 4-класової школи в Радимні; 3) іменувати суплентами в учительській семінарії в Самборі Володисл. Сцежинського і Вінк. Скотницького; 4) затвердити в учительстві Йос. Шафрана учителя гімназії в Ряшеві, а тепер провізоричного інспектора народних шкіл в Бохні; 5) зорганізувати 4-класову школу женську в Тернополі від 1 вересня 1896 р.; 6) вилучити громаду Новий Двір з округу школи народної в Кристинінополі і зорганізувати особну школу народну в Новім Дворі від 1 вересня 1896; 7) перемістити від 1 вересня 1895 школи народні: 1-класову в Ланах на 2-класову, в Наролі 2-класову на 4-класову, в Камінці струмилівій 5-класову мішану на дві школи п'ятикласові: мужеску і женську; 8) прийняти до відомости справозданя ц. к. інспектора краєвого з ілюстрацій учительської семінарії в Тернополі і п'ятих шкіл народних в збаражському окрузі.

— Ц. к. краєва Рада шкільна ухвалила на засіданню з дня 9 с. м.: 1) Затвердити вибір Михайла Крупи, народного учителя з Нового села на заступника учительства до ц. к. окружної Ради шкільної в Чешанові; 2) визначити на других представителів учительства до ц. к. окружних Рад шкільних в Добромилі Вілг. Гавля, управителя 5-класової школи мужескої в Добромилі, в Чешанові Як. Петришака, управителя 5-класової школи в Чешанові; 3) іменувати суплентами в середніх школах: о. Івана Чанельського заступником катихита при рускій гімназії у Львові, Людв. Козловського суплентом при II. гімназії у Львові; 4) затвердити в учительстві в середніх школах: Мих. Константиновича при гімн. в Тернополі, Фр. Візона при гімназії в Новім Санчі, Ал. Фрончківця при гімназії в Ярославі, Сатурн. Квятковського при II. гімназії у Львові; 5) іменувати Вінт. Долежана суплентом при учительській мужескій семінарії в Тарнові; 6) перенести суплентів в середніх школах: Йос. Мазура з гімназії в Бучачі до Станіславова, Виск. Тирапа з гімназії в Коломиї до Бучача, д-ра Ник. Сабата з гімназії в Станіславові до Коломиї, Брон. Старецького з гімназії в Золочеві до Ярослава, Мих. Курка зі Стрия до IV-ої гімназії у Львові, д-ра Стан. Вупциньського з реальної школи в Кракові до гімназії в Бохні; 7) перемістити однокласову школу народну в Кутах старих на двокласову від 1 вересня 1896; 8) призначити до ужитку в середніх школах о. Алексія Тороньського „Християнсько-католицька догматика частна“ для учеників висших класів гімназій. Львів 1895. Ціна опрацьованого примірника 2 корони.

— Учителями народних шкіл іменувала краса Рада шкільна: Онуфр. Курдикида молодшим учителем 6-класової школи в Калуші, Юл. Виняра учителем в Головецьку, Як. Петришака управителем 4-класової школи в Чешанові, Йос. Воленського управителем 2-класової школи в Олешнях старих, Володисл. Дигдалу учителем в Соколі, Ник. Корецького в Дідиліві, Григ. Олексюва в Новиці, Брон. Андрувичеву в Терновиці Лусній, Марк. Залевського в Новошинах, Алекс. Гудиму в Лисеничах, Соф. Гронкову молодшою учителькою 2-класової школи в Диківці, Стан. Бучинського учителем в Боянові, Мар. Опольську учителькою в Шешеровичах, Стан. Петрицького в Брукові, Брон. Яцєвського управителем 2-класової школи в Чертежі, Стан. Винярского старшим учителем 5-класової школи в Городенці, Теод. Думу управителем 2-класової школи в Рудинках, Ром. Крижановського управителем 2-класової школи в Стільську, Мих. Мигдала управителем 2-класової школи в Греблі.

В С Я Ч И Н А.

— Найбільша читальня на світі єсть в славнім братицькім музею в Лондоні, в котрім єсть і найбільша бібліотека на світі, бо має аж два міліони книжок. Коли-б всі ті полицки, на котрих стоять книжки, зложити одна за другою, то они займили би 45 кілометрів або 6 миль довготи. До тої читальні вільно кождому безплатно входити, але за него мусять заручити два властители каменниц і дати ту запоруку на письмі. З тою запорукою приходить ся до старшого бібліотекаря, а коли він ще переконає ся, що не приходить ся читати повістей — бо до того суть в місті инші читальні — то дає рожеву карту вступу важну на шість місяців і тогди можна вже входити до читальні. Давнійше така карта була важна на ціле жите, але що багато молодих людей сходило ся до читальні, лиш щоби там читати повісті або побалакати з собою, то звичай сей скасовано. А мимо того ще і нині так само як і давнійше сходять ся до читальні люди, котрим не конче хоче ся читати, і трудно тому перешкодити, бо в комнаті, де через цілий рік — як то було н. пр. минушого року — сидить побіч себе 216.000 людей, трудно одному бібліотекареви доглянути, що хто робить.

Сама читальня єсть то кругла комната, в котрої середині стоять круглі столи для помічників бібліотечних, а на столах стоять кошики означені буквами в порядку азбучнім, до котрих читачі вкладають свої карточки, на котрих виписують заголовки тих книжок, котрі хотять дістати. На середині комнати стоять також дві круглі шафи з полицками в порядку азбучнім і в них містять ся списи книжок, які знаходять ся в бібліотеці. Той спис книжок єсть вже сам про себе величезною книгою і коли буде скінчений, буде найбільшою на цілїм світі. Над тим списом працюють вже чотиринацять літ і він творить вже тепер сам про себе окрему бібліотеку зложеною з 2.000 томів, в котрих списані лиш самі заголовки книжок. В тім списі єсть 27 томів, в котрих записано не менше лиш 27.000 заголовків воїляких біблій. В читальні сидять читачі при довгих, позначено означених столах, котрі як проміня розходять ся від середини комнати до стін, а що кожде із 600 місць при столах єсть означене числом, то кождий може легко знайти своє місце; там він має чорнило, перо, бібулу і електричну лампу. Попід стіни дококола ідуть полицки з книжками аж під саму величезну склянину банку, так велику, що хйба лиш баня на Пантеоні в Римі більша від неї. Попри ті полицки ідуть знов галерії, котрими ходить служба шукаючи за книжками для читачів. Мимо строгого заказу сходять ся тут все-таки воїлякі люди, як до якого казино або „бесіди“ і пишуть тут листи, приятелі та знакомі назначають тут собі сходини, ідуть на обід до їдальні на першім поверсі, а відтак сходять до читальні, щоби по обіді передімати ся на кісї. Читальня, бачите, єсть як той улий, де побіч пїл-робітниць суть і трутні. Цікаво, ще і то, що в сїй читальні заплотив ся окремий рід блохи т. зв. музєзальної, найбільшої і найдокучливішої зі всіх.

Визнає „Руске товариство педагогічне“. — За редакцію відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, під зарядом К. Беднарського.

Передплата:

на пів року 1 ар.
60 кр., на ці-
лий рік 3 ар.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУССКОГО ТОВ. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакция
ул. Чарнецкого
ч. 26.

Администрация
ул. Академична
8.

Неопечатані ре-
кламні без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Початкові лекції науки географії в школі народній.

Уложив після нових плянів наукових **Осип Кокуревич** учитель в Долині.

Передне слово.

Нові пляни наукові викликані законом шкільним кравчим з 2 лютого 1885 р. змінили зовсім давнійший напрям науки предметів реальних і приписують найвиразнійше щоби науку тих предметів обнижити до конечних потреб людности.

Тій зміні мусіла улягчи і наука географії. Закон з 2 лютого 1885 р. а за ним і нові пляни наукові не знають навіть окремої науки географії, але вимагають лише від школи, щоби подала дітям „відомостей з історії і природи.“ Так як годі уділяти відомостей з історії без пізнання землі, подає інструкція до плянів ст. 127 до 139 ціль і методу науки географії.

Після пляну наукового належить науку географії уділяти в школах однокласових до включно чотирокласових почавши від третього ступеня науки в школах вишого типу від пятої класи. Інструкція до плянів приписує однак, щоби уже на найнижших степенях науки познакомляти молодіж з поняттями географічними при науці язика викладового а то на підставі уступів річевих в першій і другій часті підручника „Школа народна“ находячих ся а поглядом на прогулях.

Науку географії мусить ся зачинати від місцевости, в котрій єсть школа, при чім наука розглядана ся (орентована) має зайняти перше місце. Відтак можна доперва перейти до охрестности і повіту. Потому наступає топографічний перегляд своєї місцевости, повіту, краю а в слід за тим країв сусідних, монархій і цілого земного шару.

При тім належить рівночасно познакомлювати молодіж з рисунком ситуаційним, щоби з часом можна перейти до мапи.

Першою задачею учителя буде проте научити дітий способу розглядана ся (орентована) с. є. певности пізнання сторін сьвіта не тільки на карті, але наперед в природі, в сьвітї, так в своїй як і в чужій місцевости.

Практичне переведенє тих проблемів буде цілею сеї розправи.

I. Видокруг. Площа. Сторони сьвіта.

Учитель виводить дітий в погідний день найлучше межі 20 а 25 вересня або марця — бо в тих днях видно всходяче і заходяче сонце в прав-

дивім сході і заході — на отверте місце приміром на пасовиско і тут задержавшись звертає їх увагу на той кусень землі, на котрім стоять і поучить, що місце на котрім стоїть ученика стоять, називає ся становищем, що кождий з учеників займає инше становище, що се становище єсть змінне а у дерев, домів, церков, гір і т. п. предметів єстє і що оно може бути низке або високе.

Відтак каже дітям розглядати ся на всі сторони, зверне їх увагу відповідними питаннями на обставину, що небо здає ся наоколо дотикати землі, поучить, що кусень землі аж по туу лівію, де звід неба здаєсь землі дотикати, зове ся площею, а сам той круг, котрий в дійстности не існує — а затім ідеальний — називаємо горизонтом або видокругом а то задля того, що він очам нашим як округ представляє ся. Затім треба відповідними питаннями поучити, що зі зміною становища, представить ся нам инакше і площа і видокруг.

Учитель уставляє відтак учеників в два ряди так, щоби ученики одного ряду дотикали плечима плечий учеників другого ряду і щоби одні поглядали — приміром в Долині на Брочкові — на став а другі на школу брочківську. — Уставивши так учеників питає стоячих в першій ряді:

— Що бачите перед собою?

Відп. „Став.“

— Що по правій руці?

Відп. „Мурованку ведучу до Вигоди.“

— Що по лівій руці?

Відп. „Дворець залізницї.“

— Що є за вами?

Відп. „Наша школа.“

Тепер звертає ся з такими самими питаннями до учеників другого ряду і мимо, що питає так само як тамтих отримує зовсім противні відповіді а іменно, що ученики того другого ряду мають за собою став, по правій руці дворець залізницї, по лівій мурованку ведучу до Вигоди а перед собою школу.

На ті відповіді зверне учитель увагу учеників і пояснить, що діти обох рядів говорили правду, але що причиною так противних відповідей єсть обставина, що оден ряд займає зовсім инше становище як другий і сейчас поучить, що, аби такій недогідности запобігти, треба положенє предметів означувати невіджимими, незмінючими ся сторонами неба. Тота сторона, в котрій бачимо сходяче сонце, зове ся сходом, тот в котрій бачимо заходяче сонце заходом, тот в котрій сонце находит ся в день найвище (в полудне) полуднем а сторону напротив полудневої с. є, тоту в котрій сонця ніколи не бачимо півночю. Відтак поучить відповідними питаннями, що знаючи одну сторону сьвіта, легко пізнаємо три прочі сторони а іменно по поясненю, що єсли обернемо ся лицем до сходу, маємо за плечима захід, по правій руці полудне а по лівій північ і т. п.

По тім поясненю переконає ся учитель, чи діти єго добре зрозуміли, питаючи:

Котру сторону сьвіта називаємо сходом? котру півночю? котру полуднем? котру заходом? Скажи Петре, що бачиш на сході? Івасю, що бачиш на півночі? Павле, що бачиш на заході? Трофіме, що бачиш на полудні? Скажи Андрію, в котрій стороні єсть дворець? Тамку, в котрій став?

Антоне, в котрій мурованка? Мироне, в котрій наша школа? і т. д. поки учитель не переконає ся, що діти его зрозуміли.

Пересвідчившись, що діти добре поняли лекцію і що певні в поданю, котрі предмети находять ся в стороні північній, полудневій і т. д. вбіває учитель в землю палик оден метер довгий або троха довший а на нїм уставляє поземо два короткі палики в хрест збіті з написами на раменах: північ, полудне, захід, захід і каже ученикам сей хрест належито уставити так, щоби кожде рамя показувало дотичну сторону сьвіта. Скоро діти се зробили, питає учитель: Котре рамя показує на захід? котре на захід? полудне? північ? котрі предмети зі східної сторони найблизші, дальші і т. п.

Потому питає учитель:

Чи предмети, котрі наоколо бачимо суть всі в напрямі рамен хреста, чи бачите і такі предмети котрих жадне з рамен не показує? (Суть, пр. цегольня не лежить ні на півночі ні в західній стороні і т. п.). Видите отже, що цегольня не лежить ані на сході ані на полудні, ані на заході ані на півночі але межі півночю а заходом. Межі раменами нашого хреста бачимо еще більше предметів, а щоби уміти їх положенє добре означити, радимо собі так: Понеже цегольня не лежить ані на північній ані на західній стороні але межі півночю а заходом, кажемо, що лежить в північнім заході і т. д.

Щоби позбути ся ошибок, треба на нашім хресті уставити другий хрест з коротшими раменами, але з відповідними написами так, щоби кожде рамя нового хреста було межі двома раменами давнішого а будемо мати докладний поділ неба, площі і видокруга на всім рівних частий.

Тепер переконує ся учитель через відповідні питання, чи ученики поняли належито цілий виклад, чи потрафлять знаючи одну сторону сьвіта, знайти прочі сторони і т. д. Если діти добре не поняли, треба на практичних примірах, ще раз цілу річ показати. Потім каже учитель: Умісте вже пізнати в нашім селі сторони сьвіта, але як би так котрий з вас був в чужім селі або в лісі і то ще в почі, чи пізнав би і там всі сторони неба. Тут поучить учитель, що в лісі легко пізнати північ по тім, що з північної сторони дерева сильніше поростають мохом, що з північної сторони пні стятих дерев мають найгустіші сліди. В почі можна орієнтуватись по великім возі, котрого одна зьвізда все звернена до півночі. Як можна добре показати іглу магнетичну, котрої оден конець все звернений до півночі а другий до полудня і пояснити его значенє для моряків.

II. Скаля або поділка. План ко́нати шкільної.

Науку орієнтованя належить переробити при нагоді прогульок на першій і другій ступені науки, так щоби на третій ступені, тільки повторити а приступити як найскорше до переробленя дальшої части географії котрої материял для третього ступеня дуже обширний.

Учитель відпитує в школі а на случай потреби на полі науку з орієнтованя уділену на двох низших ступенях. Коли діти певні себе, каже їм подати сторону, в котрій єсть таблиця, шафа і инші знаряди шкільні а відтак каже ученикам мірити довготу і ширенє ко́нати шкільної. Припустивши, що школа довга 8 м. а широка 6·5 м. учитель каже дітям нарисовати підлогу шкільну або саяу в виді з гори. Викликавши одного ученика питає его: Як довга наша ко́ната шкільна? (8 м.) Стефано, нарисуй на таблиці лінійю 8 метрів довгу. Ученик мірить та відповідає: Не можу бо нема місця. Видите,

що салі шкільної не можна нарисувати на таблиці в її природній величині, треба проте зменшити її вимір, але розуміє ся кожду частъ т. є. ширину і довготу. Іде тепер про се, як би то вимір тої салі зменшити. Знаємо вже, що десята частъ метра називає ся дециметр, если я замість вісім метрів довготи нарисую вісім дециметрів, а замість 6·5 метрів 6·5 дециметрів то зменшив вимір салі шкільної кілька разів (10 разів) або инакше кажучи 1 dm. довготи на рисунку представляє 10 dm. або 1 m. дійсної довготи. Се каже ся ще инакше так: Лівія нарисована на таблиці (або цілий рисунок) має ся до правдивої величини підлоги як один до десяти; а пише ся так: 1 : 10. Тепер можу уже зробити зменшений рисунок на таблиці, але чи зможете ви се зробити на своїх зошитах? (Ні, бо зошит за малий). Слухайте проте! Зошити ваші малі, а сая шкільна велика, ще більший будинок шкільний а ще більший огорог шкільний. Не міг бим проте на таблиці, а ви тім менше на ваших зошитах нарисувати будинку шкільного ані огорога. Що ж зробимо? Ото зменшимо еще більше вимір тих предметів т. є. нарисуємо замість метра тільки один центиметер; один центиметер буде зтім представляти один метер природної величини, проте рисунок буде 100 рази зменшений або рисунок має ся до правдивої величини дійсного предмету як 1 : 100. Нераз треба на малій карточці нарисувати ціле село або кільканайцять сел, на той час треба дійсні виміри зменшити о тисяч або і більше разів. (Учитель переконує ся відповідними питаннями чи ученики се добре поняли). Тепер нарисуємо комнату шкільну зі знарядями в ній находячими ся в виді з гори т. є. не будемо стола так рисувати як він нашим очам представляє ся, але нарисуємо лише верхню плиту, котра має вид прямокутника. Відтак обертає учитель таблицю так, щоби її верхня частъ була звернена до півночи, долішня до полудня, один бік до сходу а другий до заходу а означивши буквами сторони сьвіта каже то самим дітям на зошитах зробити. Потім поучить, що не конче треба таблицю переносити бо она і так не показує добре сторін сьвіта і що всі люди держать ся при рисованю плянів і мап одної практики а іменно, що горішня частъ пляну означає північ, долішня полудне, правий бік схід а лівий захід, без взгляду на положене карти.

Учитель рисує відтак плян салі в відношеню 1 : 100 наглядає, щоби і ученики то само робили на табличках. Дуже добре надає ся тут команда і такт. По нарисованю переглядає учитель зошити і поправляє, каже виписати в горі що рисунок представляє, подати відношене рисунку до природної величини в тім случаю 1 : 100 і виписати дату лекції. Так само поступити при рисованю пляну обійстя шкільного і огорога а відтак збере то все в цілість.

(Конець буде).

Мнемотехніка.

Штука вправляюваня пам'яті не є втвором часів новіших; противно, вже на тисяч літ перед нашою ерою була она управляювана систематично, а її засади тогдішні обов'язують ще досі. Подано каже, що тим, що мнемотехніку винайшов, є поета грецький Симонідеє з Кельос, о котрім говорить історія, що мав найліпшу пам'ять зі всіх сьвітовісних людей. Він хотів обучувати і Темістокля, однакж той впрост сказав єму:

— Краще научи мене штуки забувати.

Случай, котрий звичайно наводить на найліпші помнели, мав вказати і Сімонїдесови підстави до його методи. Якийсь знатний горожанин урядив бенкет для одного героя увінчаного вінцем лавровим. На тім бенкеті був і Сімонїдес; в часі бенкету вийшов він був з комнати на хвилю, а в тій хвили заломило ся вязане даху, в наслідок чого господар і гості утратили житє. Забрано ся до відкопування трупів, тіла їх були в страшний спосіб так понижені, що годї було розпізнати людий. Тогди зачав Сімонїдес, пригадуючи собі, де хто підчас бенкету сидів, називати по черзі забитих, що не було легко, наколи зважимо, що дах пригніт кількасот людий. Случай сей напровадив Сімонїдеса на здогад, що заховане в памяти осіб і річий стає далеко лекшим, наколи для кожної з тих осіб або річий зарезервуємо в мисли „місце“ особіне. Вирочім подрібні засади науки Сімонїдеса не дійшли до наших часів, хотия Гіпіас, Теодектес і багато иньших заняли ся сею метою і викладали засади її в ділах своїх. Навіть Арістотелес в статї своїй „О памяти“ не виказує засад своїх о мнемотехніці.

За те достарчують Римляни до науки мнемотехніки більше даних. В книгах реторичних Горенніуса знаходимо цілий систем, взятий правдоподібно з жерел грецких. Штучна память, вироджує ся через „положенє“ і „образи“. Через „положенє“ розуміти треба ті місця — будинки, комнати, кути і пр. — які память натуральна заховує легко і пригадує собі без труду. „Образи“ суть то певні форми, як кінь, лев, орел і пр., котрі вяжуть ся з певними „положеннями“. — Ціла річ подібна до загадок образкових або ребусів, тільки, що ті образки загадкові або ребуси не суть на папері назначені але в мозку; надто виводимо в ребусах з знаних образків текст незнаний, а в рисунках мозкових витворюємо текст вже звістний попередно. Подібне поясненє річи дав Ціцеро в своїм ділі „Про бесідника“, де находимо слідуєчий уступ: „Я подибував людий, обдарованих незвичайною памятию, приміром: в Атенах Хармадаса а в Азії Скепсіуса Метродора; оба певно живуть до тепер. Люди ті розказували мені, що все, що тільки хотять собі запам'ятати, вяжуть з певними „положеннями“ і „образами“, з котрих читають пізнійше так само, як з азбуки цілі вираженя і реченя.“ — Подібний спосіб лученя вражів не витворює памяти де її нема, але зміцнює память котра слабіє.

Квинтіліян займав ся дуже мнемотехнікою; він легковажить системи своїх попередників, а за одинокий спосіб зміцнюваня памяти, уважав ученє ся на память цілих уступів з книг, особливо прози, бо вірші ритмічні суть лекші до запам'ятаня, а тим самим менше причиняють ся до зміцненя зникаючої памяти.

Слідуєчі столітя не принесли нічого нового для мнемотехніки. До перва учений монах Робер Басон, котрий займав ся також альхемією, котрого навіть уважали за чародія, написав розправу на той темат. За ним пішли: Петро з Равенни, Конрад Цельтес, Григорій Рейх і другі, котрим тогочасні учені закидують зносини з чортом. Один з них, Лямберт Шенкель, став навіть толковатись перед сьвітом з того закиду. І Джіордано Бруно посьвячував вільні хвилі мнемотехніці, однакж нового сьвітла на то не кинув.

Деякі системи дуже цікаві. Так приміром Лявренті Фрісс в книжці виданій в Штраессбурзі в р. 1525 радить для зміцненя памяти їсти дріб, м'ясо і оріхи; а знов Дітріх, в ділі друкованім в Гамбурзі в р. 1569, цілком на серио каже, що особи, котрим не достає памяти, повинні упоювати

ся від часу до часу належить. Фільзоф Лейбніц написав річ о пам'яті цифр, при чім радить заступувати цифри літерами. З новіших діл заслугує на увагу: „Нова метода“ Англичанина Рішарда Грея, видана в Лондоні р. 1758 і „Мнемотехніка практична“ Григорія Фрейнегеля, Француза. В тій справі писали ще барон Аретен, Амадій Паріс, братя Катілба, котрі около р. 1840 давали по більших містах Європи представлення мнемотехнічні; вкінці і генерал Бем. У всіх тих ділах уважаний є символ за найліпшого товариша пам'яті. Деякі системи поручають утрівалюванню пам'яті віддільних виразів, замість цілих речень, інакше кажучи: певного рода стенографію пам'яті.

Мнемотехніка є добра і пожиточна, але як часто пожадана і пожиточна є більше амнемотехніка, або штука забувати! Кілько би она слюз заощадила людям, кілько тяжких згадок і журботи!

На жаль, тут тільки час є тим майстром, що мінуто по мінуті, годину по годині, день по днині затирає вражіння пам'яті. Правда є ще одна помічниця амнемотехніки: невдячність...

В. Ш.

Огород шкільний.

Подав: Ант. Гладзінський.

(Дальше).

Горох (*Pisum sativum*). Пожиток з гороху маємо троякий: а) дозріле насінє; б) зелені зерватка свіжі або засушені і в) цілі стручки. Після того маємо відмінні, котрі до сего або того способу ужиткованя додають ся.

Горох лусковий (*Auslös-Erbсен*) єсть такий горох, котрого струк єсть в середині вистелений шкіркою перламіновою; тота шкірка дає ся легко віддерти від м'ясистої лопатки струка, поки він ще молодий. Горох лусковий має насінє або гладке або поморщене (*Mark-Erbse*).

Горох цукровий (*Pisum sativum sine cortice duriore*) такої луски на лопатках струка не має і такі стручки можна їсти разом з зерном.

Горох так лусковий як і цукровий може бути пішний або тичний. Відмінні піші зовуть ся також карловими, бо они ростуть низько і тичок на підпору не потребують. Горох тичний росте високо (від 60—200 см.) і треба єго тичити.

Перехід з відмін пішних до тичних єсть лише незначний; для того то в цїнниках знаходимо при кожній відміні подану заразом високість, до якої они доростають. І так маємо відмінні як н. пр. чудо Америки (горох лусковий), котра ледви від землі відростає, маємо відмінні на 60—75 см. високі а маємо відмінні, що вирастають на 1.75 м. — 2 м.

Легко зрозуміти, що відмінні гороху тичного єсть видатніші від гороху пішого.

Горох треба садити як найвчасніше. Випробовано на певно, що горох засаджений в марті видає о 50% більше як горох пізний. Се впрочім стверджує знава пословиця:

„Kto sieje groch w marcu, ten zbiera go w garsu;

Kto sieje groch w maju, ten zbiera go w maju.“

На загонах — єли можливо — ще з осени скопаних и на весні заскороджених або засапаних садимо горох в 4-ох або трех лїніях. Горох пішний садить ся в 4 лїніях, на лїнії в відступах що 13—15 см. садимо по два

зерна; горох тичний садимо в трех лініях на лівій в відступах що 20 см. В кожду ямку садимо по два зерна на 5—6 см. глибоко, а наоколо зерен землю треба обтиснути. Сапати і обгорнути треба раз, саме перед цвіттом а потім коли стручки вже великі. Горох тичний треба завчасу затичити хворостом, бо на гладких тичках горох не хоче добре тримати ся. (Горох належить до ростин синяючих ся, фасоля до ростин повитних).

Зі 100 м.² поля можна зібрати $\frac{1}{2}$ кірця насіння.

Відміни гороху поділимо на дві головні класи а то: I) горох цукровий; II) горох лусковий.

I. г. цукровий:

- а) піший: De Grace, високий лише на 16 см., зерно округле, жовте.
- б) тичний: 1) Англіський або кривий з закривленими стручками має дуже велике насіння, виростає до 130 см.;
2) горох цукровий сїрий; зерна має барви сивої дуже плідний, виростає до 1 м.;
3) горох цукр. Vilmorin'a, виростає на 75 см.

II) г. лусковий.

- а) піший з зерном гладким, округлим:
  - 1) найвчасїйший карловий № 1., плідний, виростає лише на 16 см.;
  - 2) Edelstein (De Grace) 30 см. вис. має 14—18 стручків по 5—8 зерен;
- б) тичний з зерном гладким округлим:
Daniel o Rourke, високий на 70 см., має по 8—10 стручків, в кождім по 7—8 зерен;
- в) піший з зерном поморщеним:
  - 1) чудо Америки, низький, дуже плідний.
  - 2) Pride of the Market (слава ринку), ще лучший як чудо Америки; зерна його великі і дуже плідний.
- г) тичний з зерном поморщеним:
тут належать найдорідїйші відміни походження англїйського, зерна суть барви білої, зеленої або синявої.
  - 1) Carter'a Telephone на 1'50 м. високий, стручки і насіння дуже великі, (стручки на 13 см. довгі), в однім стручку 8—10 зерен барви жовтої, коли дозріють.
  - 2) Culvervell Telegraphe, о половину низший від попереднього, зерно барви зеленої, також знаменита сорта.

Суть ще і иньші добрі відміни гороху, котрі читатель може знайти в цїнниках заведень огородничих. Тут подаємо лише найлучші господарські відміни. Найважїйшою річю при оцїненю якоїсь відміни єсть єї видатність. Відміни, котрі видають по 16—18 стручків на одній ростинї заслугують на першєнство.

Фасоля (*Phaseolus vulgaris*) Bohne. Ростина та прийшла до нас з теплих країв, з над Чорного моря, а найлучші відміни маємо з полудневої Америки; ростина ся заакліматизувала ся у нас дуже добре, але приморозків весняних не зносить і треба єї садити аж в маю.

Відміни фасолї, а єсть їх незвичайно много, ділять ся на піші і тичні а крім того на прості і шпарагові. Фасолї піші ростуть низько і без підпори, тичну фасолю, котра росте нераз і до 4—5 м. високо треба тичити.

Фасолею шпараговою називаємо такі відміни, котрих стручки мясисті не мають луски (подібно як у гороху цукрового) і для того можна їх молодими їсти уварені разом з зернятами. Фасолі шпарагові суть піші і тичні.

Крім того відрізняють ся ще між собою поодинокі відміни величиною і барвою зерна. І так маємо фасольки дуже дрібонькі а по при них великі як найбільший біб; маємо зерно барви як сніг білої і зерно барви темно-чорної.

Садить ся фасоль в перших днях мая в трох або чотирох лінійх на 1·20 м. широких. Пішу фасоль садимо в 4 лінійх в відступах що 20—25 цм. на ліній, впускаючи по 2 зерна в долок 5 цм глибокий. Тичні відміни садить ся в 3 лінійх по 30 цм. на ліній. Зернята посаджені треба добре землею обтиснути.

В часї зросту фасолї треба її обсапати, обгорнути і затичити. Сапанем нищить ся хопти. Корчки обгортає ся на пару цалів високо перед цвітєм фасолї, а другий раз як осідають стручки.

Затичує ся фасолї тичками гладкими завчасу, скоро гони почнуть вдовжувати ся.

Понеже стручки фасолї дозрівають не всі на раз, про те збирає ся фасоль дозрілу трема наворотами, і зриваємо лише дозрілі стручки. Зірвані стручки пересушує ся на сонци на веретах а на ніч ховає ся до стодоли, щоби роса на них не падала.

Стручки зриває ся уважно правою рукою, тримаючи лівою рукою за рослину, щоби з землі не вирвала ся.

Фасоль добре на сонци висушену переховує ся на цілком сухім місци.

Фасоль єсть дуже видатною рослиною, тична фасоля видає більше як піша, але за то і справленє тичок особливо в околицях безлісових єсть коштовним.

З одної тички числять пересічно $\frac{1}{2}$ к. насіння а з одного ара збирає ся найменше $\frac{1}{2}$ кірця.

Відміни вичисляємо лише найбільше замітні.

I. Фасоль проста.

а) піша (Buschbohne):

1) біла найдрібніша; 2) Cheviere, дуже ладні довгі зерна, барви зеленковато-білої; 3) Dippe-ro чорна римська, зернята чорні. 4) Flageolet воскова, дуже великі фіолетово-червоні зернята. 5) Hinricha великанська цукрова, дуже великі, білі, червоно цятковані зерна. 6) Carter's Longsword, дуже плідна, на 1 рослині буває над 30 довгих стручків, зернята довгі білі;

б) тична (Stangenbohne):

1) ф. російська пізна; зерна її суть білі, найбільші поміж всіма сортами; від приморозків не терпить, можна її проте садити вже при кінци цвітіння;

2) найбільша біла (Schlacht-Schwert) має стручки незвичайно довгі на 40 цм. довгі а на 3 цм. широкі;

3) Біла Predome; зерна округлі біло-синяві, великі і ладні.

II. Фасоль шпарагова.

а) піша: 1) альжирська чорна; 2) Flageolet воскова; 3) Emille Perrier, зерна великі, вчасно дозрівають;

6) тична: 1) Mont d'or, маслова з жовтими стручками, зернята фіолетово брунатні дуже великі;

2) Ф. з фіолетовими стручками, котрі зварені зеленіють; листя на тій відміні суть темні; зерна білі. Відміна ся єсть дуже видатна.

(Дальше буде).

Два напрями в німецькій педагогії.

За В. Остерльоффом подав Лев Турбацький.

В німецькій педагогії зарисовують ся тепер виразно два напрями: оден творить природний розвій теорій великих реформаторів виховання Льюка, Монтеня, Коменського, Руссо, Базедова, Пестальцого і їх практичного континуатора Дістервега, звідки то школа ся охотно зве себе історичною. — Розповсюджене просвіти народної, примус шкільний, школа невірнісповідна, навчання, яко средство до набування відомостей позиточних в життю, і образоване здорового розсудку — се жадання педагогічної партії, котрої визначним представителем єсть Дітте, професор у Відні і редактор знаної часописи: *Pädagogium*. — Другий напрямок виходить від Гербарта. — Великий сей філософ, старав ся оперти педагогію на психологію, надати їй клеймо науки, бо досучасну штуку виховання уважав за емпіричний досьвід, за збір практичних рад і показів без орґанічної звязи з собою стоячих. Гадки Гербарта висловлені в его *Allgemeine Pädagogik* і иньших письмах, розвинули і приложили до практики Ціллер, Стой, Керн, Вільман і иньші.

Напрямок сей можна би назвати психологічним, урощує однак він собі претенсію до шумного і виключного титулу „наукової педагогії, wissenschaftliche Pädagogik“, головними же представителями, в народнім навчаню є Рейн, видавець „*Pädagogische Studien*“ і „*Praxis der Volksschule*“, в навчаню висшім недавно поперший Фрік, що заложив часопис: *Lehrproben und Lehrgänge*. — Школа ся твердить: навчання не треба розлучати від виховання. — Одиноким раціональним навчанем є навчання виховуюче, котре рівномірно на розум і чувства впливати повинно. — Для школи історичної занятя, заінтересоване (*das Interesse*) є средством навчання, приклонники Гербарта вважають заінтересоване, за головну ціль навчання; відомости можна забути, наколи-б лиш лишило ся заінтересоване після предметів науки.

Заінтересоване може бути двоєке, після того, чи виходить з пізнання, чи з співчуття. — Науки природознавчі дають пізнання, історичні мають співчуття на цілі. — Позаяк чувства гуманітарні впливають зі співчуття, признає ся висшість предметів історичних. — Тому ставляє Ціллер предмети історичні під назвою: *Gesinnungsunterricht* — в центрі навчання, иньші предмети становлять тільки доповнене — язики, рахунки, читанє, писанє, рисованє суть тільки технічним уосібненем (*Fertigkeiten*), як пливанє і борбництво (фехтунок).

Позаяк заінтересоване є головною метою навчання, треба отже розложити матерьял науковий в той спосіб, щоби відповідав потребам духовим дитини на ріжних ступенях розвою. — Той знов духовий розвій дитини, годить ся з розвитком людства. — Зі взгляду на той розвій людства і одиниці треба розрізняти 3 головні ступені або періоди в навчаню дитини. На першім ступені має у дитини і народів перевагу уява. — Надаване мертвим предметам

живих цїх, уличнене (персоніфікація) сил і явищ природи суть властивостю так дїтий, як і народів на тїм ступени розвою. — Безвзглядний послух і признане натуральної власти єсть тогди признакою дїтий і народів. — Материялом научним на тїм ступени розвою будуть: казки, перекази народні, Робінзон, а з історії біблійної часи патріархів.

Зі взгляду на занятя народів ловецких і пастуших з наук природознавчих відповідним предметом навчання буде зоологія.

На другім ступени проявляє ся в личности стремлене до думаня згідного з дійсністю, в народі той сам наклін творить історію писану без домішок фантастичних, як то було в переказах епоки попередньої. І в личности і в народі спостерігаємо на сїм ступени якусь опірність і взглядний послух. — Тому ступеневи розвою одвічає в навчаню з одного боку історія суддїв, королїв і пророків старого завіту, з другого боку історія німецких цїсарїв і королїв і походів хрестоносних. — Позаяк на тїм ступени виступає хлїборобство і дрібний промисл, одвітними предметами природознавчими будуть ботанїка і мінеральогія. На третім ступени умственного розвою одиниця і народи доходять до незалежности моральної. Є то перїод філософський і конституційний.

Відповідним материялом научним буде з релїгії житє Христа і Апостолів, в історії реформація і борба о незалежність. — Позаяк то є час найвишого розвїтку торговлї і промислу, пора ввести в виклад хемію і фізику. — Плян наук з узвглядненем тих „ступенїв культурних“ (Kulturstufen) підлягає різним змінам і модифікаціям. — Найпростїйший Гербартівско-Цїлєрвєський розклад наук в народній школі представляє ся слїдуючо:

Перший рік шкільний. Казка (Märchenstufe). Дванадцять вибраних через Цїлєра казок, становлять цїлий научний материял і з них дитина має зачерти моральних засад, естетичного почутя і дійти до пізнаня окружаючих єї річїх.

Другий рік навчання. Ступень Робінзона (Robinsonstufe). Робінзон є осерединою другого року навчання, бо представляє ту епоху передісторичну, коли чоловік з трудом і тягаром здобував собі підкладини бутя.

Рік третій. Час патріархів. В тїм році нема властивого центра.

Програма: Навчанє гуманїтарне (Gesinnungsunterricht) а іменно: біблійні оповіданя з часів патріархів (релїгїя) і перекази краю родимого — а далї родимий язык, рахунки, рисунки і сьпів.

Рік четвертий навчання:

А. наука реальна (Sachunterricht)	{ I. Навчанє гуманїтарне II. Географія. III. Природознавство.	1. Історія біблійна.
		2. Історія сьвітека.

Б. Наука языка.

В. Наука форм	1. Рахунок. 2. Рисунок.

Декотрі Гербартовцї відкидають казки і Робінзона, концентруючи навчанє на першїм ступени около релїгії або науки о окруженю. — Засада концентрацій в одних буває стосована загально і при случайности, в других з найбільшою точністю. Др. Барт і Нідерлей уложили слїдуючий плян наук природознавчих в приложеню до наук гуманїтарних.

Класа IX. — діти від 6—7 лѣт.

В звязи з казками — з ботаніки цвѣти осїнні, береза, верба, кропива, горох, жито, листя орїха, форми знаних дерев.

З зоології: голова, шия, кадовб чоловіка зі взгляду на одїж і поживу, око, уста, нога, рука і їх діяльність: курка, гуска, лебедь, кїнь, осел, пєс і кїт.

Класа VIII. діти лѣт 7—8: В звязи з Робінзоном овочі у нас і в Африці, тютюн, троца цукрова, бавовна, пальми і т. д. риби лїтаючі, льви, дикі кози, черепаха, папуга, колїбрі, Мурини, Індіяни.

Класа VII., діти лѣт 8—9, час патріархів, пустиня, степ, трава дактилї, верховлюб, звїрята після льокального побуту.

Класа VI. Мойсей. Переказ о Зігріді. Єгипет. Сикомора. Панїрус. — Півостров Синай. Акація, рослини цебульові. — Береги Середземного моря, гранати, фіги, виноград, cedри, риби, жаби, саранча, мухи, хрущі, мєва і т. инше.

В школах висших лектурою першого ступеня по казках і Робінзонї становлять Геродот і Одиссея. (Первістно у самого Гербарта становила она точку виходу в навчаню.)

Школа історична виказала блуди і дивацтва методи гербартівської. — Передовсїм заклинено єї, що підстава психологічна, на котрій опирає ся педагогія Гербарта, що душа людська мала бути первістно без змісту, не є східна з дійсністю. — Далше показано, що консеквентне відношенє навчаня до так званих ступенїв культури, не єсть можливе з дуже богато причин. Дитина находить ся так далеко, під впливом сучасної культури, що треба би було штучно цофати ся до попередних ступенїв умственного розвою людства. — Що до заїнтересованя, то не вєї, хоть і наймолодші діти люблять слухати казок, а таких, котрі би в казки вірили, майже нема, впрочім і ті, котрі з заїнтересом слухали дома казок, здивують ся через міру, чуючи, що учитель подає їм яко правду і науку то, що від давна они вважають за вигадку, оповідану лиць для забавки, на чім знов повага школи мусїла би потерпіти.

Правдиво також каже Діттеє, що если маємо заїнтересованє на взглядї, то Робінзон в 7 роцї житя єсть не в пору, бо дитина в тїм віцї не має ще потягу до пригод, котрий проявляє ся звичайно доперва коло 9—10 року житя. — Впрочім суть то взгляди меншої ваги, роботячість і умїстність в кермованю методою виклєче і заїнтересованє і зведе добрі результати, як то показало ся в тих закладах, де навчано методою Гербарта.

Важїйша невідгїдність лежить в тїм, що різнородні предмети викладу, не можуть бути відповідно розвинені і ступеновані. — Вже релїгія, котра належить до підставових наук, тернить на тїм, скоро дитина доперва в четвертїм роцї навчаня пізнає жите Христа. Що говорити о инших предметах? Задля Робінзона і патріархів пізнає дитина різнородні звїрята, не знаючи своїх і то в хаотичнїм порядку. — Рахунки не можна втягнути до викладу, а відмежовані від прочих предметів суть трактовані лиць, як уздїбненє механїчне. — Цїнке лученє вєїх предметів з історією біблїйною і наукою о окруженю, веде пераз до двозначних комбїнацій, стає ся штучним і натягненим. Закиди ті мають в якїйсь частї рацію, але мають рацію також принципїальні тези Гербартіанїзму, як пр. 1) що кожде навчанє повинно бути виховуючим, 2) що в ученю треба побудити заїнтересованє, 3) що тільки при відповіднїм лученю понятїв і виображїнь з різних предметів можна обезпечити нормальний

розвиток уму, 4) що кожду річ треба розглядати з різних боків і в відношенню до інших однородних і різнородних річий.

Принципам тим противники признають рацію, але силують ся показати, що они не суть нові, бо ті принципи висказав Коменій і інші класики педагогії тільки в иншій, простійшій формі.

Мимо тих закидів Герbartіанізм розповсюджує ся що раз більше, найспосібніші і найвизначніші з поміж педагогів стають его прихильниками, годячи ся менше або більше дїлко з его принципами, найліпші часописи і підручники герbartівські, словом — наколи в таборі історичнім застій, то поміж Герbartовцями рух і жите. (Конець буде).

В С Я Ч И Н А.

— **Літографічний камінь** — як проповідують віцецкі наукові часописи — стратить вже небагом своє значіне, а заступить его алюмінієм. При помочи алюмінієвих плит одержує ся найліпше і найчистіші викичені друкарські відбитки в красці чорній і иншій. Прикмети алюмінієм полягають на его дешевості і легкості. Коли алюмінієва плита 96 центим. широка і 1 25 метра довга важить $1\frac{1}{2}$ кілограма, то камінь таких самих розмірів важить 200 кілограмів. Алюмінієм, відповідно до виробу плит приготовлене, продає ся по 6 зр. за кілограм, між тим як літографічний камінь такого самого обєму коштує 240 зр. Крім того літографія зискала би на введеню в ужите алюмінієм, бо тоді можна би друкувати при помочи валків, що о много приспішило би роботу.

— **Яблоко яко пожива.** Вже давна мітологія скандинавська згадує про яблоко яко поживу богів, котрі скоро лише трохи чули ся слабами або обезсиленими, вживали сего овочу для покріпленя тіла і духа. Теперішня фізіологія вповні годить ся на такий погляд, а се з огляду на велику скількість фосфору, який находить ся в яблоках, а той фосфор дуже легко присвоює собі організм людський. Крім того яблока містять в собі кваси рослинні, котрі дуже улекшують травленє, особливо у людей, що ведуть жите сидяче. Німці і Американці уживають просто соку яблокового яко додатку до печеного мяса, особливо тажше стравного, як верховина, гусятина і т. п. Так само ділає і яблочники, а мала в нїм скількість алькоголю не богато шкодить організмови, а ще і може викликати легке подразненє, з многих взглядів користне, а квас яблоковий ділає на відживлюване дуже користно. Дозрілі яблока, квасоваті грушки і сливки дуже здорова пожива, тільки не треба їх солодити, бо цукор перешкаджає, властивому діланю тих овочів.

— **Лік против укушеня пчолою.** Якийсь аматор пчіл винайшов, що сок з листя хрїну усмиряє біль і пухливу, яку викликає укушенє пчолою. Натирає ся ужалене місце свіжим листком або смаже ся витисненим з старого листка соком. Він навіть помагає в разі попареня або понеченя тіла, спухлики як у людей так і у звірат.

— **Найбільша бочка на світі.** Слзйна єсть велика бочка в Гайдельберґу, але єї зовсім, як то кажуть, закуснула бочка в однім сизадї нині в Парижі, де єї недавно поставили. В тій бочцї містить ся 85.000 літрів вина; а висока она на сім метрів. Шіснацять зелізних обручів обвиває єї, щоб часом не пукла. В середині она уладжена так, що має п'ять нерівних комор, а в кождій коморі є инше вино. В одній стїні є дверцї, кудя робітники лазять в бочку, як потреба єї чистити. Сама бочка важить 22.000 фунтів, а коли в нїй є вино, то 192.000 фунтів. Таку одну „бочівку“ вина мати, мав би чоловік чим закрєплювати ся ціле жите.

Ч. 2074.
Р. III. О.

К О Н К У Р С.

Ц. к. окружна Рада шкільна в Перемишлянах оголошує сим конкурс, в цілях сталого обсаджєня слѣдуючих посад учительских:

I. При школі 5-класовій в Перемишлянах дві посади молодших учителѣвъ възгляди учительок і по одній при чотирокласовій в Гляянах і 2-класових в Свиржу і Дунаєві з платою 300 зр. і 10% на помешканє.

II. По одній посадѣ молодших учителѣвъ (-ьок) при школах 2-класових в Яичині, Куровичах, Лашках королѣвских і Задвірю з платою 300 зр.

III. При школі 2-кл. в Задвірю посада старшого учителя з платою 300 зр. і 50 зр. за управительство і вільним помешканєм.

IV. При школах однокласових з платою 300 зр. і вільним помешканєм в Бачеві, Білці, Болотні, Бруховичах, Глѣбовичах сѣвѣрских, Добраниці, Ганачеві, Ганачівці, Киморю, Коросенку, Кривичах, Лагодові, Майдані Липовецкім, Недѣльскалах, Новосѣлці, Остаховичах, Печениі, Плевѣкові, Підусильні, Подусові, Подгоріцях, Полюхові великім, Розвашанах, Соловіі Станіміри, Тучнім, Туркотині, Уневі, Войтѣховичах, Волкові, Виписках і Зеневі

До самостійних посад належить ужиток з огороду і поля орного.

В школах в Перемишлянах, Свиржу, Дунаєві, Ганачеві, Ганачівці, Кімірю і Майдані липовецкім мовою викладовою єсть польска, в всѣх иньших місцевостях — руска.

Кандидати (-ки), котрі заміряють старати ся о повѣснї посади, мають особно поданє до кождої посади заасмотрєнє в табелю кваліфікаційну, виказ служби і в докази кваліфікацій і відбутої практики внести до ц. к. Ради шкільної ооружної в Перемишлянах за посередством своєї зверхної власти найдалѣше до кінця жовтня с. р.

Поданя по терміні внесені або не удокументовані як належить будуть звернені.

З ц. к. Ради шкільної окружної.

Перемишляна дня 15 вересня 1895.

Ц. к. староста і презес.

К о н к у р с и.

— Окружна Рада шк. в Жовкві розписує конкурс на:

I. Посаду молодшого учителя (-елькѣ) при 4 кл. етат. школі в Мостах вел. з платою 300 зр. і 10% на помешканє; а також при школах 2-кл. етат. мішаних в Батятичах, Дибулках, Туринці і Жовтанцях з мовою викладовою рускою і в Колодиі з мовою викладовою польскою.

II. Посади самостійних учителѣвъ (-ельок) при школах етат. сднокласових мішаних з платою 300 зр. і вільним мешканєм в Боровім, Бутинах, Добросині, Двірцах, Галинску, Куляві, Купичволи, Кошелеві, Любелі, Мервиці, Мокротині кол., Мокротині селі, Нагірцях, Печихвостах, Передриміах, Перемивіах, Пристані, Ревлинці, Скваряві нов., Уднєві, Вязовій, Воли Жовтанецкій, Волиці, Жовтанцях і Загаю.

Речинєць поданѣ до 30 жовтня с. р.

— Окружна Рада шкільна в Бібрці розписує сим конкурс на слѣдуючі посади учительскі:

I. при школі 5 кл. мужескій в Бібрці:

а) посади катихитів обр. руского і латиньского;

б) дві посади учителѣвъ старших — всѣ з платою 450 зр. і додатком в квоті 30 зр. Першенѣство на одну посаду старшого учителя будуть мати компетенти з існїєм до шкіль видѣлових з групи III, на другу успосіблені до удѣлюваня науки снѣву хорального.

II. При школах 4-кл. мішаних:

1) в Верездівцах: а) 2 посади старших учителѣвъ (-ельок), б) 1 посада молодшого учителя.

2) в Стрілисах нових: а) посада старшого учителя (-ельки), б) посада молодшого учителя.

Посади учителів старших з платою 450 зр. і додатком 45 зр., посади учителів молодших з платою по 300 зр. і 30 зр. додат. При обох школах покладеном був би кандидат успосіблений до уділювання науки співу а в Березівцях і до уділювання науки зручності (слейду).

III. При школах одноклас. міш. з платою 300 зр., вільним помешканем, огородом і уживанем 1 морга поля в Бертанові, Беродчанях, Дороговичу, Городищу петнарськ., Юшківцях, Киселі, Лашках долішних, Любешці, Лопушні, Мільбаху, Молодяччи, Новосіцях, Отигевичах, Вільхівцях, Оришківцях, Пятчанях, Підгірцях, Репехові, Сарниках, Станьківцях, Стоках, Стрілках, Шоломі, Сухрові, Трибухівцях, Волчатичах, Вербиці, Воловім, Залізцях, Жабокруках.

IV. При школах 2-кл. посади молодших учителів (-ельок) в Вибранівці, Бориничах, Глібовичах вел., Городиславичах, Ланах, Підгородищі — всюгда 300 зр. і вільне мешкане.

Речинець подань до 31 жовтня с. р.

— Окружна Рада шкільна в Ліску розписує конкурс на посади учительські:

А) при школах однокласових в Бальниці, Лункові, Маневі, Вільшаниці, Середниці, Стефковій, Телешиниці Ошваровій, Телешиниці Саяній, Воли Миговій, Загочеві, Зубеньську, Лещоватім, Лобозві, Скороднім, Станковій, Завадці, Жерниці вийній.

Б) При школі 5-кл. в Ліску посада учителя старшого з платою 450 зр. і 45 зр. на помешкане.

Від кандидатів на ту посаду вимагає ся кваліфікації до шкіл виділових з групи III.

Речинець подань до 31 жовтня с. р.

— Окружна Рада шкільна в Добромилі розписує конкурс на посади учительські:

А) при школах 1-класових з річною платою 300 зр. і вільним помешканем в Бруниці, Боровниці, Грузевій, Явірнику руськ., Юречковій, Крецові, Ляні, Лісковатім, Маляві, Пятковій, Передільниці, Розпутію, Суфчині, Тростянці, Войтковій.

Б) при школі 2-класовій в Лячку посада учителя молодшого з платою 300 зр. і додатком 50 зр.

Речинець подань до кінця жовтня с. р.

— Окружна Рада шкільна в Долині розписує конкурс на посади учительські:

А) при школі 5-клас. жіночій в Долині 2 посади учительок старших з платою 450 зр. і 10% на помешкане.

Б) при 5-класовій школі мужескій в Долині посада молодшого учителя з платою 300 зр. і 10% на помешкане.

В) при школі 5-класовій мужескій в Болахіві посада молодшого учителя з платою 300 зр. і 10% на помешкане.

Г) при 4-кл. школі жіночій в Болахіві посада учительки молодшої з платою 300 зр. і 10% на помешкане.

Д) при школі 4-кл. мішаній в Рожитові:

1) посада управителя з платою 450 зр. і 50 зр. за управительство і вільне помешкане.

2) посада старшого учителя (-ельки) з платою 450 зр. і 10% на помешкане.

Е) при школі 2-кл. мішаній в Мізуні посада учителя молодшого з платою 300 зр.

Ж) при школах однокласових в Брочкові, Чолганах, Гузієві, Калній, Пацикові, Рахині, Ракові, Снасі, Тростянці і Витваці.

Кандидатки, що убігають ся о посади висказані під А) мають виказати ся кваліфікацією з II або III групи.

— Окружна Рада шкільна в Сяноці розписує конкурси на:

I. а) посаду учительки при школі 5-класовій жіночій в Сяноці з платою 600 зр. і 10% на помешкання, евентуально посаду молодшої учительки при тій школі з платою 360 зр. і 10% на помешкання.

б) посаду учителя молодшого при школі 5-кл. мужескій в Сяноці (360 зр. і 10% на пом.)

II. Посаду управителя при школі 4-кл. мужескій в Риманові (450 зр., 50 зр. за управління, 50 зр. додатку місцевого і вільне помешкання).

III. Посаду учителя при школі 3-кл. місцевій в Ядмірю (450 зр. і 10%) і посаду молодшої учительки (300 зр. і 10%).

IV. Посади учителів (-ельок) молодших при 3-кл. школі мішаній в Загірю і 2-клас. в Беску і Команьчі (300 зр.).

V. Посади учителів (-ельок) при школах однокласових в Черемшу, Чертежи, Чистогорбі, Далієві, Дубровиці рускій, Дудинцях, Куляшнім, Лалині, Межбродю, Мощаньці, Одреховій, Пільні, Полянах Суровичних, Пруску, Радашницях, Раковій, Саночку, Сеньковій волі, Семушеві, Сіняві, Сторожах великих, Сторожах малих, Шклярах, Суровиці, Щавнім, Тяраві сільній, Тураньску, Вислоку вел. гірнім, Вислочку, Воли нижній, Воли вижній і Загутині.

Першешство будуть мати до I. а) — кандидатки з іспитом ірґуя I ої. Від всіх інших кандидатів (-аток) вимагає ся конечно знання рускої мови.

Речинєць подань до кінця жовтня с. р.

— Окружна Рада шкільна в Підгайцях розписує конкурси на посади учителів (-ельок):

A) при школах 1-класових в Беневі, Богатківцях, Ищкові, Котузові, Носові, Пановицях, Раківці, Славентині, Соколові, Основі, Старім місті і Вівсю; Бекерсдорфі (215 зр. 25 кр., огорог і 15 кірців збіжа); в Білокерниці (290 зр. 58 кр. і огорог); в Маловодах (211 зр., огорог і 17 кірців збіжа); в Росоховатці (298 зр. і огорог); в Семиківцях (154 зр. і 27 кірців збіжа).

Б) при школах більшекласових посади молодших учителів (-ельок): а) при школі 5-кл. жіні. в Підгайцях (300 зр. і 10%), б) при школах 2-клас. в Гиньлчу, Новосілані і Завалові.

Речинєць подань до кінця жовтня с. р.

— Окружна Рада шкільна в Гусятині оголошує сям конкурс, а іменно:

A) при 5-кл. школі мішаній в Гусятині на одну посаду молодшого учителя (300 зр. і 10%);

Б) при 5-кл. школі мужескій в Коничинцях на 2 посади учителів молодших (300 зр. і 10%);

В) при 3-кл. школі жіночій в Коничинцях на посаду учительки молодшої (300 зр. і 10%);

Г) при 3-кл. школі мішаній в Городниці посада старшого учителя і посада молодшого учителя (обі по 300 зр.);

Д) при школах 2-кл. в Личківцях, Крогульці і Яблоніві — посади молодших учителів (300 зр.);

Е) посади при школах 1-класових в Борисах, Целієві, Вільхівчику, Оришківцях, Сокиринцях, Суходолі, Трибухівцях і Воли Чернокоонецкій.

Речинєць подань до кінця жовтня с. р.

— Окружна Рада шкільна в Стрию розписує конкурси на слідуєчі посади:

I. при 4-класовій школі мішаній в Соколім а) посада учителя старшого (450 зр. і 10%), б) посада молодшої учительки (300 зр. і 10%).

II. При школах 2-кл. в Гірині, Дідушицях вел., Синевідску вижнім посади молодших учителів (-ельок).

III. При однокласових школах в Дулибах, Довгім, Хащованю, Ходовичах, Язенковатім, Кальнім, Кавску, Крушельниці, Любінцях, Лукавиці вижній, Олексинах, Ораві, Оравчику, Пляву, Пляву-Вадрисівці, Рожанці вижній, Рожанці нижній, Славску, Тарнавці, Тухольці, Тухлі, Угелні, Жупани, Підгірцях. — Мова виклад руска.

IV. При школі 1-кл. в Хромогорбі мовою викладовою — польська.

V. При школі 1-кл. в Феліцієнтали мова викладова — німецька.

Речинець подань до кінця жовтня с. р.

— Окружна Рада шкільна в Бережанах розписує конкурси на слідуючі посади:

I. При однокласових школах в Августівці, Бушках, Ценьові, Дубци, Глинній, Гиновичах, Кальнім, Комарівці, Конюхах міст., Конюхах кут., Козівці, Кривім, Куропатниках, Лятятині, Вільхівці, Плаучи вел., Поручині, Рогачині міст., Рогачині селі, Слобідці, Шумлянах, Теофішівці, Урманю, Вербові, Вульці, Вимислівці, Золочівці, Жукові.

II. При школах більшекласових посади молод. учителів: а) при 3-кл. в Козові; б) при 2-кл. в Козлові і Нараєві; в) при 2-кл. в Таврові.

Речинець подань по кінці жовтня с. р.

— Окружна Рада шк. в Рогатині оголошує конкурси на посади:

I. а) при 5 кл. школі мужескій в Рогатині 2 посади учителів старших;

б) при 4-кл. школі мішаній в Бовшівцях посада учителя старшого.

II. а) При 6 класовій школі жіночій в Рогатині;

б) при 3 кл. школі міш. в Бурштині;

в) при 2-кл. школі мішаній в Тоукагівцях, Киягиничах, Підкаміню і Стратині посади молодших учителів (-ельок).

III. При 1-класових школах в Беньківцях, Библю, Чесниках, Дитятині, Фрадзі, Ганівцях, Гербутіві, Григорові, Каушівній, Мартиніві стар., Мелній, На-стачині, Окресільцях, Підмихайлівцях, Підшумлянцях, Поплавниках, Помонятах, Потоку, Пукові, Різдянах, Скомерохах старих, Сариках дол., Слобідці бовшовецкій, Свистільниках, Тенітниках, Васючині, Вербилівцях, Залужи, Желіборах, Жолчеві, Журавенку.

До отримання посади старшого учителя в Рогатині треба виказатись кваліфікацією з групи II.

Речинець подань до кінця жовтня с. р.

— Окружна Рада шк. в Ніску розписує конкурси:

I. на посаду старшого учителя і 2 молодших при школі 5-кл. в Рудинках;

II. на 3 посади учителів молодших при школі 4-клас. в Камени, і на таку посаду при школі 4-клас. в Улянові;

III. на посаду управителя при школі 2-кл. в Іжовім, і на посади учителів молодших при школах 2-класових в Іжовім, Коппах, Пришені, Камеральнім і Станах;

IV. на посади при школах однокласових в Борках, Гільцях, Гроблях, Яці, Кляжеві, Нарті новім і Вульці Таневській.

Речинець подань до 15 жовтня с. р.

„ДЗВІНОК“

писемно ілюстроване для дітей і молодіж.

Передплата 4 зр., 2 зр., 1 зр.

Ціаорічні передплатники отримають за доплатою 25 вр. на опажоване і оплату поштову премію: Лисенка: Коза-дереза — ком. оперетка на фортенній до сьміну.

Адміністрація „Дзвінка“: у Львові улица Академічна ч. 8.

Видає „Руске товариство педагогічне“. — За редакцію відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, під зарядом К. Беднарського.

Передплата:

на пів року 1 ар.
60 кр., на ці-
лий рік 3 ар.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

О Р Г А Н

РУССКОГО ТОВАРИЩЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО.

Редакция
ул. Чарнецкого
ч. 26.Администрация
ул. Академична
8.Неопечатані ре-
клами без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Початкові лекції науки географії в школі народній.

Уложив після нових плянів наукових **Осип Кокуревич** учитель в Долині.

(Копець).

III. Плян села або міста.

Учитель представить ученикам, що так як школу з обійством можна зробити і рисунок цілого села (міста). Зачнемо але від школи. Цілого будинку, так як его з переду бачимо не будемо рисувати, але знов в виді з гори, як то учені люде роблять. Будинок з гори виглядає як два трапези і два трикутники. (Належить дітям пояснити, если з науки рисунків тих фігур не знають). Але в цілі скоршого та вигіднійшого рисованя лишимо лівий в середині прямокутника нахочачі ся а лишимо тільки сам прямокутник. Всіх хат рисувати не будемо, бо се заняло би много місця і часу. Нарисуємо лише важнійші будинки а то: церков, дім приходський, почту і будемо їх значити прямокутниками. До домів іде ся улицями. Улицями ходять люде і їздять возами. Улиці можуть бути вузкі або широкі. Тут треба пояснити хто утримує дороги, о рогахках, мостах, мурованках, залізницях, о значіно доріг, о деревах коло доріг, о стовпах телеграфічних, ріках, озерах, ставах, горах, горбах і т. и.

Тепер приступає ся до рисованя. Той прямокутник означає будинок, в котрім є наша школа. Трохи дальше на полудневий всхід коло дороги єсть церков. Нарисуємо більший прямокутник з хрестиком в горі. Той прямокутник показує нам місце церкви. Дальше трохи єсть дім сьвященника. (Назначити знов прямокутником). Від сьвященника звертає дорога на захід там стоїть будинок уряду громадского, ту крамниця, там шинхлїр громадский, там двір і т. д. (Значити все прямокутниками). Рисунок той буде що найменше в відношеню 1 : 10000. Так поступаючи нарисув на таблиці а ученики на зошитах прямокутниками, церкви, шинталь, цвинтар, став, ріку, млин і т. п. а о кождім предметі поучить дітий до чого служить, хто і на що дотичний предмет утримує, его значіне для суспільности, дальше оповість які урядники, купці, ремісники і т. п. мешкають в дотичній місцевости. При ріках познакомить дітий з жерелом, устям, берегом правим і лівим; при горах з підніжжєм, вершком, що гора, що горбок, що пасмо гір і т. п. При урядах нале-

жити подавати їх значіне в життю суспільности і зацеплювати почуте почести для властий. Належить також виказувати різницю межи селом і містом, учити о торгівлі і промислі а все відносити до мудрости Сотворителя сьвіта, котрого маленькою частю єсть наше село.

IV. П о в і т і м а н а.

Пересвідчившись, що ученики все, що викладано поняли, приступас до науки географії повіту і говорить до дітей менше більше так: „Знаєте, що поза нашим селом, находять ся ще і другі села сусідні і міста.“ Вибравши затим найлучше знану дорогу, викаже єї напрям пієля сторони сьвіта і скаже назву найблизшого села при тій дорогі. Відтак поучить і о других сусідних селах, виказуючи їх положене взглядом села в котрім школа а наконець познакомиць з назвами подальших сїл, міста і міста повітового і поучить ще всі ті села і міста підлягають одному урядови, староству і творять оден повіт або староство, бо на чолї повіту стоїть урядник — староста (уступ 36. „Школи народи.“ ч. III). Аби то лучше з'явити, нарисуємо на таблиці і на зошитах пізнані села і міста. Бєли би ми але хотіли так рисувати кожде село, як рисували ми наше родинне, бракло би нам місця не тільки на таблиці але і на стїнах комнати шкільної. Научу вас проте нового короткого способу рисованя, якого уживають учені люде і зробимо так: Замість домів нашого села нарисуємо тільки одне кільце а побіч него напишемо назву нашого села пр. Плазів; коли дійдемо до другого села, зробимо знов таке кільце а побіч напишемо єго назву, за містечко зробимо більше кільце а за місто повітове велике кільце а в середині того ще одне кільце менше і випишемо побіч назву міста. Учитель рисує мапу повіту — дорогу означує подвійною лінією, ріку повдячною, дорогу залізну подвійною лінією перетинаною поперечними лініями — переходить з місцевости до місцевости, підносить уваги гідні заклади, фабрики і памятники в тих місцевостях а ученики рисують рівночасно на зошитах по чім учитель переглядає праці учеників способом під II. поданим. Так переходить повіти сусідні а вкінці робить мапу цілого краю.

Перевівши в той спосіб початки географії научить дітей пізнати властиве призначене мапи яко средства до поданя образу країв і сьвіта цілого. Дальша наука піїде уже гладше. Мапа шкільна заступить дотеперішній рисунок а рисунки уживати буде учитель теєр тільки побіжно і то в ціли, аби дітина через рисоване заховала в памяти образ краю о котрім ся учила.

Зібравши все више сказане подам ще на конець загальні ради до поступованя при науці географії:

1. Науки географії уділяти належить поглядово і на підставі картографії.
2. При науці належить придержуватись принципу педагогічного зачинати від річей близьких і так йти до дальших, на підставі знаних учити незнаних.
3. Науку географії зачинати від науки розгляданя (орантованя ся) наперед в власній місцевости а потому і в дальших.
4. До унаглядненя уживати прогульок.
5. На закладах і урядах в місцевости учити о урядах і властях так сьвітеких, як духовних, школах, урядах політичних і автономічних.
6. Виказувати значіне плеканя промислу і гандлю через порівнянє з иньшими краями або повітами.

7. Виказувати вартість добрих средств комунікаційних.

8. Через порівняне з иньшими народами заохочувати до взірцевої господарки, плекання садів, лісів і підносити вартість тих послідних зі взгляду на опади атмосферичні і т. п.

9. При науці о мешканцях других повітів і країв узвглядняти їх народність, релігію, звичаї, обичаї, спосіб господарованя і виказувати добробит пильних, працюютих і ретельних мешканців иньших країв і заохочувати до такоїж праці.

10. Виказувати відносини котрі лучать поодинокі краї з нашим краєм зі взгляду на гандель, промисл і продукцію.

11. При річах незнаних уживати методи синтетичної а при повтарянню методи аналітичної.

12. Узвглядняти науку географії при задаванню праць письменних.

13. Найбільше патриотичним обовязком учителя най буде напрям використання науки до розбудження любви рідного краю і дороження ним. — Учитель повинен в тій цілі підносити при переведеню уступів географічних плодovitість нашої землі, повинен з натиском підносити, що край наш багатий в плоди всіх королівств природи, що наша земля богата в копалини, ліси, звірята і що жителі єї мають з природи всі услива добробиту.

Учитель повинен використати кожду спосібність, щоби удовіднити, що мешканці иньших країв не завдячують своїй добробит якомусь виїмковому географічному положеню але своїй уцтивости, пильности, запобігливости, ощадности і образованю; він повинен як найенергичнійше виступати против еміграції наших селян в чужі краї, яко ділови непатриотичному а все виказувати, що і у нас може кождий бути щасливим і довести до добробиту если просвітившись стане добрим, працюючим і ощадним чоловіком а що наш чоловік, хотяй і дістанесь до Америки стане там парясом просвіченого Американця не уміючи як слід видобути з землі тих користей які би і ту мав если би тільки просвітившись взяв ся до рационального господарства.

Для осягнення тої цілі най наводять приміри запобігливости иньших народів. Голяндці, Фінляндчики, Тирольці, Чехи дадуть учителеви досить материялу до поставлення приміру як люде борють ся о кавалок хліба як то перші осушили море аби здобути кусень землі, другі як осушують багна і як роблять скали плодovitими, як Тирольці возять землю на камінь, аби мати кавалок землі а як Чехи всі дороги мають обсажені садовою, котру відтак вивозять до Німеччини. Примірів таких вирочім знайдесь більше а живе слово учителя мусить конче віднести побіду над пересудами а самому ему справити вдоволенє що кілька міг причинив ся до здвигнення будівлі добробиту народнього.

Огород шкільний.

Подая: Ант. Глодзинський.

(Дальше).

VI. Ростини диньоваті і помідори. В уступі сїм обговоримо управу динь, мельонів і огірків, котрі всі належать до родини диньоватих і управу помідорів.

Дині, огірки і мільони суть рослинами з горячого клімату, они не зносять приморозків і потребують як найсильнішого гною. Они повзають по землі або чіпають ся в гору при помочі овитків. Овочем їх єсть велика ягода, за-для котрої власне сі рослини плекає ся. Мясівка з дозрілих мильонів єсть найсолодша і єї їдять сирю. Мясівка з динь служить на корм для худоби; але уварена і відповідно приправлена (особливо з динь шпарагових) дає смачну і здорову ярину. Овочу огірків уживає ся до квашена, до корішонів і т. н. Також і помідори управляємо за-для овочу, котрий єсть мясистою ягодою.

1. Диня гарбуз (*Cucurbita pepo*) Kurbiss. Рослина ся потребує много вогкості, довгого і теплого літа а найбільше оборнику. Жовті зрослоплаточні цвітї суть двоякі а то пилякові (пустоцьвіт*) і стовпикові. З цвітїв стовпикових розвивають величезні, нераз 100 кіл. ваги, ягоди. Щоби можна дохвати ся таких великанів, треба не лише садити рослину на гнійнім місці але ще і в часі зросту відповідно єї плекати. І так: 1) Засадити по 1 зернятку до вазонка в початку цвітіння; вазонки тримає ся в теплій кімнаті на вікні. В половині мая висаджує ся рослини з вазонків дуже уважно враз з землею, в котрій росли, до ділків наповнених оборником. Можна садити дині і впрод до ґрунту, але сего не робить ся скорше, як около 10. мая, бо могли би змерзнути.

2) Ділки під засадженя зерняток чи то рослини виплеканих в вазонках ладить ся подібно як під капусту лише троха більші. Вибрати іменню долок 40—50 см. глибокий і так само широкий і наповнити єго оборником а поверх насапати єще 20 см. грубу верству землі, добре підлати і посадити в тім місці 1 зернятку.

3) Один долок має стояти від другого на 1½,—2 а навіть 3 метра далеко, бо дині ростуть широко і потребують дуже много світла.

4) В часі зросту треба рослину піддизати що кілька днів через ціє літо водою або розтонченою гноюкою, або плинними відходами. Дальше треба розправити галузи нати рівно по загої, щоби одна з другою не силітала ся і не засланяла одна другої. Наконєць, коли на рослині завяже ся кілька динь, уриває всі кінці галузей, зриває ся всі прочі завязки цвітї, щоби всі соки рослини звернули ся до тих кількох оказів. Під великі вже дині підкладає ся дощину.

В Франції практикує ся притинає нати (огудини) динь на то, щоби они скорше родили і ліше дозрівали. Перший раз утинає ся на молодій ще рослині конєць гона над другим листом (не вчисляючи до того листків прозябевих); коли виростуть з того гона дві нові галузи притинаємо знов кінці гонів понад 4 або 5-тим листком.

На полудневім Поділю, де літо тепле і довге управляють много динь по поли між кукурудзави. Динями тими годують в осени худобу, а з динь вибивають смачний олій. Найліпші до вибиваня олію диньки суть такі, котрі добре дозріли.

До ладженя потрав для людий найлучші суть дині їдомі знаєі також динями шпараговими. У нас ладять з динь ярину на різні спо-

*). Глядя 98 книжочка видає „Прогресс“ в т. „Оповіданя про рослини“ О. Степановича, І. на стор. 36. Сего прегарно, написану популярну ботаніку поручаємо особливіше увазі; она дуже придатна для науки доповнитої.

соби; між иньшими способами єсть і той, що тонко покраяні і уварені плястри мясївки приправляє ся так само, як шпараґи. Звідси і пішла назва відміни динь „шпараґових“.

Відміни динь суть троякі: а) динї великі або цетнарові; б) динї їдомі або шпараґові і в) динї оздобні.

Динї цетнарові декуди арбузами звані мають великий мало витинаний лист, окритий мягкими волосками. Овоч їх єсть округлий о гладкій шкірі барви білої, жовтої, червоної або зеленої. — Овочі доходять і до 100 кіл. ваги. Дозрілі овочі розпізнає ся від недозрілих по властивій барві і по відголосї з опукання; тон з опукання дозрілого овоча єсть веселий і розходить ся (лунає). Ту належать: динї цетнарові білі, жовті, індійські зелені, помідорові так названі задля забарвлення верхньої шкіри; дальше динї мамут і Volparaíso.

Динї їдомі або шпараґові (Spargel-Kürbisse) мають лист дрібнїйший, сильно витинаний і окритий острими колючками. Штивні їх гони сте-дять ся мало; овочі суть подовгасті, окриті твердою шкіркою. Смак увареної мясївки пригадує смак шпараґів. Динї шпараґові садить ся густїйше, як попередні цетнарові а то що 1-5 метра. Найлучшою відміною городничою єсть диня Vegetable Marrow. Овоч тої відміни на 70 цм. і більше довгий, гладкий, барви цитринової єсть на кінци грубїший через що пригадає булаву.

Динї оздобні (Lierkürbisse) служать яко рослини оздобні; найкрасше виглядають они в осени, коли висить на них повно хороших нераз дивачної форми овочів. Рослини ті засаджує ся в місцях, де они мали би по чім спинати ся в гору; н. пр. по під паркан штахетовий, вздовж дротяного шпалеру, по під ворини, на галузях дерева або на рогах рабат, де треба їм дати підпору з прибитою в горі поперечною (+), або драбинку. Відмін тих динь оздобних числять над 30. Динї ті зложені на зиму в теплій кімнатї на сухім місци переховують ся дуже довго.

2. Мельон (*Cucumis melo*) die Zuckermelone. Ростина ся з виду подібна до огірків дає ягоди значно більші від найбільшого огірка; дуже ароматичну і смачну мясївку дозрілого овоча можна їсти сирою по присипаню цукром. Декотрі вчасні відміни мельонів дозрівають і в нашім кліматї особливо в околицях, де садять тютюн, скоро лише відповідно їх плекає ся. В огородї шкільнім можна плекати мельони понизше описаним способом. На початку цвітіння посадити до вазонків по три зернятка до одного вазонка. Зернятка мельонів садить ся не всі три в купі, але кожде з них окремо. В половинї мая висаджуємо молоді рослини, виплекані в вазонку в покою всі три разом з землею, в котрій росли, до приладжених на грядцї дощків.

Грядку під мельони вибираємо найтеплїйшу і на серединї тої грядки ладимо ділки з оборником такі самі, як під динї, лише що в відступах ближших т. е. на 1 метр — 1-50 м. Пересаджені мельони підливаємо і зразу накриваємо на ніч вазонками щоби не змерзли. Через літо треба їх старанно підливати і відповідно притинати, бо то при плеканю мельонів одна з найважнїйших чинностей, без котрої ціла управа нї на що не придалась-би. Притинати треба мельони в часї їх візросту три рази.

Перший раз відтинає ся острым ножиком кінець гона по над другим листком (не вчислюючи до того листків прозябцевих), коли рослина дістане три листки.

Другий раз відтинає ся кінці двох гонів бічних, що вирости з кута двох оставших ся листків гона головного (першого). Ті гони бічні притинати треба по за другим, третім або навіть і по за шестим листком.

Третій раз притинаємо кінці гонів (галузок) треторядних т. є. тих, що вирости з галузок бічних і то притинаємо аж тогди, коли осядуть з цвіта овочі. Гони ті відтинаємо по над другим або третім листком повисше осадженого овоча.

Всі галузки мельона розправляє ся рівно по загої, щоби одна другої не засланила від світла сонця. Дальшого зросту і видовжування гонів недопускає ся, бо кождо нову галузку, котра хотіла би вирости відтинає ся ще молодою. На одній галузці лишає ся 2—3 зав'язки а під більші вже мельона підкладає ся дощину.

Дозрілі овочі мож пізнати по сильнім ароматичнім запаху, по барві шкірки і по тім, що овоч з черешкою легко дає ся від галузи відорвати.

Понеже вітчиною мельонів суть краї гарячі, де літо гаряче і довге, проте у нас при коротшім літі можуть удати ся лише відміни найвчасніші. Для нашого клімату додають ся лише відміни з дрібним овочем о червоній мясівці а то: а) Cantaloup Bellegarde, єсть то взагалі одна з найлучших відмін в Франції плеканих; б) Monarch von Persien; в) Christiana, відміна плекана в північній Америці; — має бути для нашого клімату одною з найбільше відповідних.

3. Огірок (*Cucumis sativus*). Трета ся з ряду до диньоватих приналежна рослина походить також з країв гарячих а іменно з Індій південних. Овоч огірка повстає з цвітів стовпкових, котрі стоять окремо від цвітів пилякових. Квашені огірки — се головний пожиток з овочів тої рослини. Поживи в них дуже мало, а так багато споживати огірків і то враз з бараболями або иньшими менше стравними кормами, як то роблять селяни, єсть впрост шкідливо.

Понеже за огірками єсть завжди значивий попит, про то і управа тої рослини єсть поплатною. Особливо платять добре по містах за огірки вчасні.

Огірок не зносить навіть найлегших приморозків; до ґрунту не мож прот садити вчасніше насіння, як около 5—10. мая. За то можна би собі вигодовати розсаду, — если ходить нам о то, щоби мати дуже вчасні огірки — в скринках, вазонках, а навіть в скорупках з яйця. Огірок не зносить виправді пересаджування і его не можна пересаджувати так як цибулю, або капусту, або яку иньшу ярину; але при захованю потрібних осторожностей можна і огірки, і дині, і мельони з одного місця на друге пересадити. При пересадженю тих рослин ходить передовеім, є то щоби не нарушити кореня; треба отже пересаджувати рослину враз з землею, в котрій росте корінь.

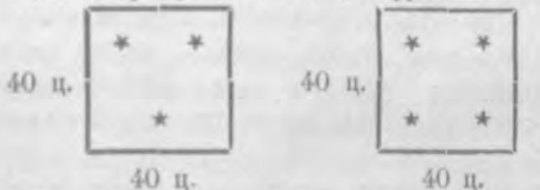
В невеличких вазонках засаджуємо на початку цвітіння по 3 зернятка до одного вазонка. Зернятка в вазонку мають бути посажені так, щоби кожде з них стояло окремо. Десять вазонків вистане, щоби розсадою в них виплеканою засадити потім в маю ґрядку на 10 м. довгу. Замість до вазонків можна садити зернята до дерев'яної скринки з поробленими на дні її дірочками для відпливу води. Зернятка одво від другого має стояти на 10 см. далеко. Вазонки або скринку тримає ся в теплій кімнаті на вікні. Перед висадженєм розсади треба землю добре змочити, щоби тримала ся добре куш; з вазонків викидаємо землю осторожно і пересаджуємо всі три рослини в куш, так як росли доси.

Огірки вимагають ґрунту добре згноєного, теплого, від вітрів заслоне-ного. Під огірки а особливо під їх відміни великі як н. пр. огірки атенські або хіньські можна гноїти навіть людськими компостованими відходами.

Сьвіжий оборник не зовсім служить огіркам, від него овочі гиркнуть. За то огірки потребують дуже много оборнику і найлучше удають ся коли їх корені ростуть в долках з оборником приладжених так само як то вже опи-сано, коли була бесіда о динях. Долки або борозди (рови) пороблені на за-гонах під огірки можна приладати ще в осени, бо тогди можна їх наповнити сьвіжим оборником, котрий через зиму вже досить розложиться. На весні треба ті долки наповняти оборником перегнилим.

Долки під огірки копає ся на 40 цм. глибокі а на 40 цм. широк в відступах що 1 м. Оборник насипаний в ту яму треба утоптати, підляти водою і прикрити 8—10 цм грубо землею. В ту землю садимо в своїм часі

ділок заправлений оборником 40 цм. в квадрат, 40 цм. глибокий, в котрім засаджено 3—4 зернята огі-ків. Ділок віддалений оден від другого на 1 м.

(5—10. мая) по 3—4 зернята огірків розставлені в округ (як отсі звізди показують). В ті ділки можна садити розсаду о-гірків виплекану в вазонках або скринках, о чім була бесіда по-више.

Друга метода садження огір-ків подібна до першої, тільки замість поодиноких ділків виконуєм вздовж цілого загона на его середині рів на 40 цм. широкий, 40 цм. глибокий і так довгий, як довга єсть грядка. Грядки мають бути, як звичайно на 1·20 м. широкі. По викопаню рова насипаємо до него оборнику — на весні дрібного, або ще в осени сьвіжого — оборник присипаємо дрібною доброю землею і на самій середині рова витягаємо за шнуром малий рівчик, в котрім садимо по одному зерняткови в відступах що 5—8 цм. [= 2 3 цалі]. На грядці отже 10 м. довгий буде посаджених 200—125 зерен. Насієне огірків має бути до-рідне і 2—3 літне, бо з такого насіяня виростають плідніші рослини.

Коли огірки підростуть, розправляємо кожду рослину по грядці так, щоби кожда з них стелила ся по своїй дорозі а не сплїтала ся одна з дру-гою. Засадження насіяня і молоді рослини треба підливати що 2-гий або 3-ий день. Слабосильці рослини найлучше відразу вимкнути а через то дістануть більше місця примірники здорові. Місця, на котрих насієне не посходило, можна або досадити, або пересадити на них рослини добуті з землею (з „брилою“) з місць, де стоять за густо. Підгортає ся огірки аж по перші листки т. в. прозябці. Час до підгортання той, в котрім покажуть ся на ростині окрім про-зябців два другі листки. Нагорнену землю прикрити солом'ястим гноєм, бо під ним земля не висихає.

Більші вже рослини мож підляти розпущеною гноївкою; уважати щоби рослини не стояли за густо, а галузки, котрі другим перешкаджають, або котрі не родять, найлучше утяти.

Понеже огірки ростуть зразу по волі, длятого можна загони, засаджені по середині огірками обсадити по обох краях якоюсь вчасною яриною як н. пр. редьковою місячною, кароткою, калярепою а навіть цвїкловими бураками. Бураки садить ся в відступах що 30 цм. ростина від рослини — розуміє ся понад край і в однім лише ряді; розсаду калярепи так само

і в таких самих відступах. Насіння редьковки або каротки сіє ся рідко в вузенькім пасі вздовж країв грядки. Салати добираємо відміни з невеликими головками.

Насіння огірків збирає ся знаним способом з „насіняників“ як найлучше дозрілих.

Найлучші до управи ґрунтової відміни городничі огірків суть слідуєчі

а) грознові парискі (pariser Cornichon), дрібонькі на 5—8 см. довгі, окриті бородавочками; ростуть в грознах і суть найлучші до виробу корнішонів, а при тім дуже плідні;

б) російські сїтчасті (russische Netzgurke), грубі, красно сїтковані, шкірка барви брунатно жовтої а сїтки барви білої;

в) муромські і павловські також походять з Росії; они суть короткі, дуже плідні а павловські суть навіть вчасні.

Інші відміни, хоть би они і як були захвалювані, хочь би манили красою або величиною овоча у нас на вільнім ґрунті особливо в літа мокрі та холодні не удадуть ся. В теплішій положенню і в долах оборонком заправлених можна управляти і делікатніші відміни як н. пр. огірки хінські зелені, атенські білі і др.

(Корнішоні ладить ся не лише з самих огірків, але можна їх робити (так само як з огірків) і з незрілих помідорів і незрілих, м'яких ще овочів оріха волоского. Огірки дрібонькі незрілі мочить ся через тиждень в розтворі соли. Розтвір соли має бути так сильний, щоби яйце плавало по верху его. По тиждеви відцідити весь розтвір соли, заварити его і залити кип'ятком огірки. Запарені огірки висушити потім на сонці, потім додати до них цілі зернятка перцю, цілі ягоди паприки, цілі головки дрібної цибульки, або і плястри, плястри редьки, листків вишневих і все те заливає ся кипячим оцтом і перековує в добре затканих скляних слоїках або кам'яних горнятках з вузкою шийкою, щоби легко дала ся заткати).

(Дальше буде).

Два напрями в німецькій педагогії.

За В. Остерльоффом подав Лев Турбацкий.

(Конец).

Послідні підняті або намірені реформи гімназій довели життєвості засад великого німецького філософа. — Той розвиток гербартіанізму дасть ся витолкувати, так вишніми як і внутрішніми обставинами. 1) Гербарт яко основу педагогії взяв психологію. 2) Він один з великих філософів трактував педагогію самостійно яко науку, а не ради здійснення яких там філософічних чи суспільних ідеалів. 3) Били навіть не виповів нічого нового, то однак змів зіставити і зібрати, що було розкинене, умотивувати се, що було лиш відчуване, і зажадав ужитя в практиці того, що доси було лиш бажанем. 4) гербартіанізм дав широке поле до діяльності і до втворювання нових теорій, слїдно вів до поступу.

Представителі наряду історичного заняли ся передовсім школою народною, гербартовці ввели методу і до гімназій, жадаючи педагогічного образования від учителів висших. З предметів елементарного навчання в опрацюванню педагогів емпіриків найвисшого ступеня розвитку досягнула методика

механічного читання і рахунків — навчання природознавства, географії і розумового читання лишало би ще много до бажання, бо або стреміло до одностороннього вправлювання певних, деяких прикмет ума, або виключно до мети утилітарної, практичної. При тім результати в стилістиці і ортографії не були вдоволяючі, а найнижше стояла методика релігії і історії. — Чільне заняття се методикою релігії і історії з боку гербартовців було головно реакцією против блудів школи історичної. Напасти противників вийшли на добре гербартовцям; розсудливіші і практичніші не відступаючи головних засад, вирекли ся дивацтв і річній непрактичних, а взяли ся з енергією до реформи в методиці. Передовсім зірвали з головною неконсеквенцією основателів гербартизму впроваджуючи так важний, а занедбаний через них фактор образования чувств і волі, яким єсть лектура. — Дальше тримаючи ся в засаді гадки концентрації, приновлювано єї лиш до предметів споріднених і з собою щільно сполучених.

Науки природознавчі виборили знов собі незалежність. Шемати методичні змодифіковано і приновлювано до предметів викладу і інших обставин. — Уступки і користи гербартовців потягли до них много з школи історичної. Лишили ся ще справді крайні, горячі противники — більшість однак в по середині нахилоючи ся більше в одну або другу сторону. — Поступи в методиці під впливом гербартизму видний ві всіх обсягах науки.

Цілим поступом, на який ся здобула школа історична в навчанню релігії, було введення на місце ізустного кута без розуміння змісту, методи сократичної до катехізму. — За ужитєм зручних питань видобувано з ученика знані єму факти, і напроваджувано до правди незваної — до доміни, котру вкінці вичувало на ізуст. — Славний був в тім роді катехезис Дінтер недосяглий ще до днесь в сїм напрямі. — Було то однак радше раціоналістичне резонування, чим дійсне розумоване, штучка методична радше, чим середство образуюче. — Школа гербартівська поступила дальше. — Передовсім злучила катехізм з історією біблійною. Всі правди етичні і релігійні виводять ся з оповідань біблійних, нові факти злучують ся з давнішими і досвідом життєвим дитини, потім групують ся і системізують, при чім старає ся учитель вплинути на чувство і звернути єго в напрямі моральнім.

Навчання языка родимого заняло центр. Методику лектури поліпшено, маючи на бачности бік етичний, естетичний, льогічний, питання вводять ся лиш о стілько, о скілько суть необхідні, а не яко средство образования розуму, як то було в школі історичній. — Лектуру введено і до клас висших опираючи на ній навчання літератури. — Після гадки концентрації вибір лектури застосований єсть до викладів інших предметів.

В історії природознавчій рівно видимо поступ значний. Школа історична, оперши навчання природознавче на погляді, стреміла виключно майже до систематики то єсть до очеркненя родів клас. Гербартовці заховуючи в загальнім зарисі то поступоване, старають ся оживити, одушевити, природознавство, словом зблизити до наук гуманітарних. Яко реформатор виступив тут Юнге. В знаменитій своїй праці: *Der Dorfleich*, вказує і мотивує, що прояви природи не треба розглядати окремо ради систематики, але в певних групах, яко життєві суспільности (*Lebensgemeinschaften*), що лиш в той спосіб можна зазнакомити ся з правами природи, привчити ся досліджувати єї, визнавати залежність чоловіка від природи і витворити замиловане до неї, при чім ходять головно о дві послідні точки.

Праця: Der Dorfleich має нам той спосіб ізглядно представити: автор дає покази учителям, як він спільно з учеником може досліджувати тіла і явища в ставі, виказати взаїмну їх залежність, права кермуючі тою життєвою суспільністю; систематика кінчить доперва працю. — В подібний спосіб треба розглядати інші суспільності життєві, приміром ліс, поле. Нововитворений термін: Lebensgemeinschaft введено і до методики інших предметів пр. історії в цілі означення певної групи явищ або предметів будучих з собою в звязи. — В історії як і в природознавстві ходить більше о права кермуючі, о вплив на чувства, як о памятанє голих фактів — з відси перевага елементів культурних і психологічних над фактичним, далі розширено і застосовано понятє поглядивости до історії.

В навчаню старинних язиків видять гербартовці головний елемент образуючий не в боці формальнім, се є в граматичній, але в лектурі класиків, котрої завданням має бути не дослід граматичний, але етичний і естетичний бік твору, вплив на розвій характерів. При тім лектура класиків має ясніше представити історію, доповнити її, так само, як лектуру творів родного язика.

Подібну мету має також навчанє язиків новочасних, але тут ще меншу вагу має елемент формальний, а головнє має впливати яко елемент образуючий. Лектура новочасна має доповнити історію а також і географію, вказуючи по жерелах поглядово характер і житє народу як і географічних умовля чужого краю.

Взагалі метода навчаня в дусі Гербарта дасть ся виразити в 3 головних точках:

- 1) Вибір і розложенє матеріалу навчаня з увагладненєм заінтересованя дїтини;
- 2) злученє поодиноких предметів навчаня;
- 3) формальне обробленє матеріалу.

Натякнемо тут о кількох головних жерелах до пізнаня гербартської педагогії:

- Herbart, Allgemeine Pädagogik.
 Herbart, Umriss pädagogischer Vorlesungen.
 Ziller, Grundlegung zur Lehre vom erziehenden Unterricht.
 Stoy, Encyklopädie, Methodologie und Litteratur der Pädagogik.
 Kern, Grundriss der Pädagogik.
 Frick, In wie weit sind die Herbart-Zillers-Stoysten didaktischen Grundsätze für den Unterricht auf höheren Schulen zu verwerthen?
 Dorpfeld, Der didaktische Materialismus.
 Bartels, Die Anwendbarkeit der Herbart-Ziller-Stoyschen Grundsätze (contra).
 Fröhlich, Die wissenschaftliche Pädagogik gemeinverständlich dargestellt.
 Wiesnerx, Herbart's Pädagogik (дуже добра популярна праця).
 Doring, Die Erziehungsschule Rein.
 Scheller, Theorie und Praxis des Volksschulunterrichts.
 Free, Unsere Schuljahre nach Comenius Grundsätzen, (зближає ся до гербартизму).

Працане Ёго Ексцеленції пана Намістніка.

Дня 7. с. м. працалі у Львові депутації всіх урядів, капітул, військо-
вости, шляхти Ёго Ексцеленцію п. намістніка гр. К. Баденього, котрий по-
кликаний зістав до Відня на становиско президента міністрів.

Іменем Ради шкільної краёвой промовив ёї президент д-р М. Бобжинь-
ский отсими словами:

Ваша Ексцеленція! Під хвилю коли цілий край з глибоким жалем
Тебе працае з горячим желанем, щоби Господь пощастив Твоёй праці в труд-
нім ёї заданю, яке повірив Тобі Наймилоствіщий наш Монарх, — коли усї
жителі сего краю переняті одною гадкою, щоби почитити в Тобі чесноти і свой-
ства, які ёму у всіх галузях служби публичної тільки щасливих змін при-
несли, — позволь щоби і ц. к. Рада шкільна краёва, котроёй працям Ти через
7 років проводив, при тім тяжкім розстаню віддала Тобі честь за стараня
Твоё около публичного вихованя і щоби висказала Тобі свою щирю вдячність.

Свідком був цілий край а краёва Рада шкільна найліпше се видіти
могла, як печаливо займав Ти ся справою вихованя і школами. Не щадив
ёсь Ексцеленція труда і часу, щоби лично переконати ся о стані науки і по-
требах шкіл низших і висших, заходив ёсь в мури шкільні, загіриваючи учи-
телів до витриваня в їх трудній праці, заохочуючи молодіж до науки, послу-
шенства і боязни Божоёй.

Запобігливість Твоя була взором для всіх, котрі займають ся шко-
лою, она була заохоченем для еуспільности, котра з подвійною силою заняла
ся справою прилюдного вихованя. При кождій нагоді зазначував ёсь, Ексце-
ленція, як важне завданє сповняють школи публичні а справу вихованя підняв
ёсь високо в очах загалу.

В Раді шкільній краёвій, котра в Твоёй печальности о добро про-
світи бачила уеліве поведженя своёй праці, оставляеш Ексцеленція незатерті
сліди Твоёго проводу.

Ти, Ексцеленція, розширив ёї атрибуції і обем діланя, Ти підніс ёї
повагу і помножав ёї сили. З незвичайною бистротою ума і знанем всяких
справ Ти в цілий заряд публичного вихованя, проводив нашими нарадами
і працею, а умівесь і хотівесь бути речником і оборонцею мислей і намірів
наших так супротив Правительства центрального як і супротив соёму і краю.

Отже під Твоём проводом і опікою, за Твоём невсипущим вспівділанем
і управительством змогла Рада шкільна краёва доконати змін великих а дасть
Господь і пожиточних у всіх галузях публичного вихованя.

Найбільших змін дізало вихованє елементарне, бо найбільше їх по-
требувало. Нині оно цілковито згідно з обставинами нашого краю переобра-
жене, розвинене і розширене а зближене до потреб жита, позискало через те
трівалу підставу на будуще. Число шкіл збільшило ся, зросло надмірно і число
учеників, прибуло і закладів, в котрих учителі можуть образувати ся.

За Твоём старанем обияла Рада шк. краёва також в свій заряд школи
промислові і торговельні, щоби ними управляти відповідно потребам краю,
і втягнути їх органічно в систем нашого вихованя.

В середних школах помножених, заосмотрених в значній части в ока-
залі будівлі і средєтва потрібні до науки розбудило ся нове жита. Нові пляни
научні для деяких предметів, нові книжки майже для всіх предметів, відпо-
відні до теперішнього стану науки і до потреб краю, реорганізация шкіл ре-

альних, помножене посад учительських, печаливе попирання умислової праці учителів, ось овочі тих семи літ!

А коли припало краєвій Раді шкільній трудне завдання показати на виставі краєвій перед цілою суспільністю образ стремління своїх на полі виховання і представити стан шкіл краєвих, комуж, як не Твоїй жертволюбивості завдячує она, що могла ее учинити в розмірах і умовних відповідних важности і значіню справи?

Лишавш нас, Екецеленція, під хвилю, коли нашим працям, вespільно з Тобою піднятим, далеко еще до кінця. За Тобою поспідує вдячність наша і найгорячіше желанє, щобсь сповнив велике Твоє завдання, а їде і просьба сердечна, щобсь на новім становищу, на яке покликала Тебе ласка і довіра Найяснійшого Пана, попірати хотів справу виховання, котру полюбиласьмо всі і для котрої так працювати хочемо, як Ти для неї працював.

Бго Екецеленція п. президент Міністрів приймаючи вручену ему по тих словах адресу відповів:

Годї заперечити, що до слів: Рада шкільна краєва привизує нинї кожний мешканець сего краю великі надії; — тим надїям идоволити і удержати Раду шкільну краєву на тїм становищу, на яким очі усіх з довірою на ню звернені, — се завданє не легке, але вдячне і притягаюче.

Вірю, що теперішня Рада шкільна відповість сему завданню і що під проводом свого Поважаного Віцепрезидента край в своїх дожджаннях не заведе ся.

Слова ті мої опирую не на привушеннях, але на підставі кількатиї вespільної праці, а чи менї легко приходить ся власне з тою працею і з тими співробітниками розстати ся, на ее найде певно кожний з присутних тут панів відповідь у власнім серцю. Ті слова, котрі зволилисьмо менї висказати, суть для мене запорукою, що розуміємо себе, і що і дальше, хоч розлучені, о собі памятати будемо. Най Бог Вам заплатить за крок нинїшний і кінчу з желанєм, щоби Рада шкільна як найкрасші овочі своєї праці збирала."

Між иньшими явилась і депутація учителів шкіл середних з цілого краю; она числила більше сотки представителів і нею проводив сеніор директорів Іван Кирекіярто зі Станіславова, котрий по відповідній промові вручив Бго Екецеленції п. президентови міністрів адресу.

По тій депутації явились директора усіх дванадцяти семинарій учительських в товаристві 3 катихитів і кількох учителів львівських семинарій учительських, щоби іменем цілого учительства семинарій попрацювати Бго Екецеленцію і висказати ему честь і вдячність за особлившу опіку, якою огортав семинарії учительські. Іменем їх промовив директор львівської мужескої семинарії Л. Титомір вручаючи також відповідну адресу і альбум.

Обі депутації привів п. Президент міністрів дуже вичливо, а розпрацюючись з представителями учителів з жалем обіцяв і дальше піклуватись шкільництвом і долею учителів.

Іменованя і постанови властий шкільних.

— Новоіменований міністер др Павло бар Гавч е. Франкентурн родив ся 1851 р. За часів міністра Штржмєра був покликаний до Міністерства просвіти. По уступленю міністра бар. Конрада став др. Гавч 5. жовтня 1885 міністром просвіти і витривав на тїм уряді аж до унятку кабінету

Ташеґого 12. надоліста 1893 р. Будучи міністром видав др. Гавч значне число рескриптів з цілюю організаціі шкіл середних, а деякі з них, як н. пр. о переповненню шкіл середних, були предметом живої дискусіі як публичноі так і парламентарноі. Підвищення оплати шкільної се памятка від д-ра Гавча. В 1889 р. надано др. Гавчови титул барона. Від 1893 р. був др. Гавч куратором Терасийскоі академіі, а в 1895 р. покликав его Цісар до палати панів.

— 6. В Цісар іменував: директора гімназіі в Бучачі Йос. Сенкевича директором гімназіі в Дрогобичі, професора гімназіі в Бродах Володим. Баньковского директором гімназіі в Сяноці і професора гімназіі в Дрогобичі Фр. Зиха директором гімназіі в Бучачі.

— Учителями шкіл народних іменовала Рада шк. краєва: Сид. Ольшанська управителькою 2-кл. школи в Батятичах, Йосиф Годованський управителем 2-кл. школи в Діболках, о. Юл. Ворачок греко-кат. катихитом в Ярославі, о. Яросл. Мандичевський греко-кат. катихитом в Теревовлі, Людв. Завадський учителем в Дашаві, Ів. Лисенецький в Стрілківцях, Ів. Якубовський в Рожисках, Мих. Рихвицький в Корелячах, Ант. Якеманіцький управителем 4-кл. школи в Замарстинові, Ів. Яворський старшим учителем 5-кл. школи в Комарні, Кар. Красицка молодшою учителькою 2-кл. школи в Вишнівчику; дальше управителями 2-кл. шкіл: Войт. Лещак в Лютовисках, Ів. Яскуловський в Бортниках, Володисл. Франк в Дмитрові, Йоак. Крит в Гітневі, Володим. Лышкевич в Сушні, Леонард Войнаровский в Холосіві; кс. Мар. Кручек римо-кат. катихитом в Чорткові і о. Ант. Рудницький греко-кат. катихитом в Дрогобичі.

— Ц. к. краєва Рада шкільна ухвалила на засіданю з дня 10 с. м.: Затвердити іменоване кс. Стан. Корженевського римо-кат. пароха в Теревовлі на духовного члена до ц. к. окружної Ради шкільної в Теревовлі; затвердити вибори: Ад. Цевьского на заступника предсідателя до ц. к. окружної Ради шкільної в Гусятині, Вас. Павлишака управителя 2-класовоі школи в Заболотіві на представителя учительства до ц. к. окружної Ради шкільної в Снятині, Йос. Ключика управителя 4-класовоі школи в Обертині на такого-ж представителя до ц. к. окружної Ради шкільної в Городенці; 3) визначити Ів. Польончика управителя 6-класовоі школи мужескої в Снятині на другого представителя учительства до ц. к. окружної Ради шкільної в Снятині і Володисл. Кашиньского управителя 5-кл. школи в Городенці на такого ж представителя до тамошної ц. к. окружної Ради шкільної; 4) затвердити в учительстві в середних школах: Олекс. Ярему в II-ій гімназіі в Перемишлі, Вит. Баревяча, Ад. Арендта і Ів. Велю в гімназіі в Дрогобичі, Вас. Вілецького в академічній гімназіі у Львові, Том. Дидацького і Жигм. Шнайдера в гімназіі в Тернополі, Володисл. Латошиньского і Йос. Батицького в гімназіі в Станіславові, Болесл. Стояновского в гімназіі в Перемишлі, Войт. Німця в гімназіі в Тарнові, Йос. Куровского в гімназіі в Вадовицях, Валер. Кривульта в школі реальній в Кракові і Мих. Лугиньского в школі реальній у Львові; 5) установити посади учителів релігії римо- і греко-кат. в 5-класовій школі мішаній в Ліську від 1. лютого 1896; 6) вилучити громаду Гдешичі з округа народної школи в Міжниці і зорганізувати особну школу 1-класову в Гдешичах від 1. вересня 1896; 7) вилучити Востовичі з обсягу народної школи в Рудках від 1. жовтня 1893; 8) переміняти 1-класову школу в Суходолі на 2-класову від 1. жовтня 1895.

Ч. 2074.
Р. III. О.

К О Н К У Р С.

Ц. к. окружна Рада шкільна в Перемишлянах оголошує сим конкурсу, в цілі сталого обсядження слідующих посад учительских:

I. При школі 5-класовій в Перемишлянах дві посади молодших учителів наглядно учительок і по одній при чотирокласовій в Глянянах і 2-класових в Сваржу і Дунаєві з платою 300 зр. і 10% на помешкане.

II. По одній посаді молодших учителів (б-ок) при школах 2-класових в Личині, Куровичах, Лышках королівских і Задвірю з платою 300 зр.

III. При школі 2-кл. в Задвір'ю посада старшого учителя з платою 300 зр. і 50 зр. за управительство і вільним помешканем.

IV. При школах однокласових з платою 300 зр. і вільним помешканем в Бачеві, Білці, Болотні, Бруховичах, Гаївовичах сьвірських, Добраниці, Ганачеві, Ганачівці, Киморю, Коросенку, Кривичах, Лагодові, Майдані Липовецьким, Недульсках, Новосілиці, Остаховичах, Печенні, Плев'юкові, Підусильні, Подусові, Погорільцях, Полюхові великим, Розвашанах, Соловій Станимирі, Тучнім, Туркотині, Уневі, Войт'юховичах, Волкові, Виписках і Зеневі

До самостійних посад належить ужиток з огороду і поля орного.

В школах в Перемишлянах, Свиржу, Дунаєві, Ганачеві Ганачівці, Кімірю і Майдані липовецьким мовою викладовою єсть польська, в всіх інших місцевостях — руска.

Кандидати (-ки), котрі заміряють старати ся о повисші посади, мають особно подане до кожної посади заосмотрене в таблицю кваліфікаційну, виказ служби і в докази кваліфікацій і відбутої практики внести до ц. к. Ради шкільної окружної в Перемишлянах за посередством своєї зверхньої влади найдалше до кінця жовтня с. р.

Подання по терміні внесені або не удокументовані як належить будуть звернені.

З ц. к. Ради шкільної окружної.

Перемишляни дня 15 вересня 1895.

Ц. к. староста і презес.

Ч. 25746.

К О Н К У Р С.

В ціли провізоричного обсаджєня посади ц. к. інспектора окружного шкіл народних в окрузі шкільнім Бяла, а евентуально в вишнім окрузі, який би ся міг опорожнити, розписує ся сим конкурс.

До посади тої получені суть по мысли закона з дня 8. червня 1892 Дя. р. д. Ч. 92 права і побори урядників державних IX. взглядно VIII. рангі дият.

Кромі сего отримає інспектор ричалт дият і коштів подорожі, відповідний до кількості шкіл і кляс, лежачих в окрузі люстраційнім і до его обсягу і умовій місцевих.

Від компетентів на ту посаду вимагає ся:

Кваліфікації учительської до шкіл середних і що найменше п'ятилітньої практики в заводі учительським, або кваліфікації учительської до шкіл видільових і найменше десятилітньої практики учительської.

Надто мусить кандидат володіти мовою польською і німецькою.

Подання заосмотрені в потрібні документи службові і в виповнену таблицю службову, уложену на приписанім формулярі (Qualifications-Tabelle) належить вносити за посередством зверхньої влади до Президію ц. к. Ради шкільної краюї найпізнійше до 20. жовтня 1895.

У Львові 30 вересня 1895.

З ц. к. краюї Ради шкільної.

За ц. к. Намістника
Божинський.

К о н к у р с и.

— Окружна Рада шк. в Надвірній розписує конкурс:

а) при школі 5 кл. жін в Надвірній (мова виклад. польська) на посаду старшої учительки. Першенство кандидатки з ієнітом з групи II. або III.

б) на посаду молод. учителя (-ельки) при школі 2 кл. в Делятині;

в) на посади при школах 1 кл. в Добротіві, Фітькові, Глибокім коло Голоскова, Гвоздї, Яблонниці, Доевії, Лугу, Майдані гор., Молодиліві, Назавизові, Ославах чорних, Потоці чорній, Перерослі, Сажавці, Скопівці, Сгрупкові, Велесниці, Зеленій.

Речиниць подань до 15. падолиста с. р.

— Окружна Рада шкільна в Дрогобичі розписує сим конкурсу на посади учительські при 1-клас. школах в Більчу, Бистриці, Кропивнику старім, Опарах, Попелях, Раделичу, Рибнику, Тинові, Уличній, Урожи, Винниках, Воли Якубовій, Залітці.

Речиниць подань до 1. падолиста с. р.

— Окружна Рада шкільна в Рудках розписує сим конкурсу:

а) на посаду старшого учителя при 5-кл. школї народній мішаній в Комарній і на посаду молодшого учителя при тій школї;

б) на посади учительів при 1-кл. школах народних в Беньковій Вишні, Хяшевичах, Хлончичах, Голодівці, Коропужі, Новосілках Опарських, Лівчичах, Піднізінниці, Рожджаловичах Ричихові, Титариніві, Ваньковичах, Лашках завязаних, Влозі долїшній і Вербіжі;

в) при школах 2-кл. в Горожаній великій і в Гайковичах.

Речиниць подань до 1. падолиста 1895.

— Окружна Рада шкільна в Яворові розписує конкурсу на посади:

1) при школї 5-кл. мужескій в Яворові посада молодшого учителя;

2) пр 4 кл. школї в Кравівці посада молодшого учителя;

3) при 2-клас. школах в Великих Очах і Курниках посади молодших учительів;

4) при 1-клас. школах в Бонові, Будзичу Цетулі, Черчику, Грушовичах, Яжові старім, Лашках, Наточові, Порудній, Передборю, Седликах, Свидниці, Вульці Росковській, Залужу.

Речиниць подань по конець жовтня с. р.

— Окружна Рада шкільна в Ярославі розписує конкурсу на посаду:

а) молодшого учителя при школах 4-класових в Радимні і в Порохнику;

б) молодших учительів при 2-кл. школах в Майдані Сіняв. і Тучах;

в) учительів шкіль однокласових в Хлоничах, Хорзові, Теплицях дол., Червоній Воли, Дубровиці, Грабівці, Кіселеві, Монастирю, Молодичу, Неновичах, Пискоровичах, Рудаві, Репаній, Ришківій Воли, Воли Бухівській, Воли Угорській, Виліві, Заболотцях, Заміхові

Речиниць подань до кінця жовтня с. р.

— Окружна Рада шкільна в Коссові розписує конкурсу:

а) на посаду молодшого учителя (-ельки) при школї 3-клас. в Кобаках;

б) на посаду старшого учителя при школї 3-кл. мішаній в Пістині;

в) на посади учительів при школах 1-кл. в Брустурах, Микетинцях, Прокураві, Рибній, Шешорах, Тудьові, Жабю Ільці.

Речиниць подань до дня 15. падолиста с. р.

— Окружна Рада шкільна в Самборі розписує конкурсу:

а) на посаду молодшого учителя при 6-кл. школї в Самборі, (першенство іспитовані з групи I-ої або II-ої);

б) на посаду молодшого учителя при 4-кл. школї в Самборі і Суєдівичах;

в) на посади учительів при 1-кл. школах в Чашках, Дубрівці, Дублянах, Корняловичах, Бережичах, Білиці малій, Бикові, Бурчицях, Билицях, Чаплях, Гуменці, Ковенцях, Містковичах, Ортиничях, Озимині, Раповичах, Пяновичах, Пеняках, Рогізані, Сирині, Ступицях, Шадім, Торгановичах, Ваньовичах, Вічковичах, Волощі і Зворю.

г) при 2-кл. школї народ. з мовою німецькою викладовою в Калинові посада управителя і посада молодшого учителя.

Речиниць по конець жовтня с. р.

— Окружна Рада шкільна в Борщеві розписує конкурс на посади:

I. при школі 5-кл. в Скалі дві посади учителів молодших;

II. при школі 4-кл. в Озерянах посада старшого учителя есентуально молодшого;

III. при школі 3 клас. мішаних в Королівці і Іванкові посади молодших учителів;

IV. при школі 2-кл. в Білшовім посада управителя;

V. при школах 2 кл. мішаних посади молодших учителів в Білчу золотім, Пишківцях, Гермаківці, Глубічку, Кудриньцях, Мельниці, Мушкатівці, Вільхівці, Шунарці, Устю біскупім;

VI. при школах 1-кл. мішаних посади учительські в Кривчу, Білівцях, Боршківцях, Худківцях, Звенигороді, Густині, Юрмислю, Кавустиньцях, Михайлівці, Окопах, Олексинцях, Трубчині, Верхняківцях, Вербівці, Залучу, Зеленьцях.

Речинець подань по кінець жовтня с. р.

— Окружна Рада шкільна в Сиятині розписує конкурс:

а) на посади при школах 1-класових в Белезуні, Будиліві, Любківцях, Олешкові, Орелці, Потічку, Тростаньці, Тулукові, Устю над Прутом, Видинові і Задубрівцях.

б) на посади управителів при 2-кл. школах в Ілзівцях, Карлові, Стецевій і Завалю;

в) на посади молодших учителів при 2-кл. школах в Джурові, Карлові, Підвисокий, Вовчковичах, Рожнові, Стецевій, Ілзівцях, Завалю, Сиятині на Балках.

Речинець подань по кінець жовтня с. р.

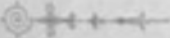
— Окружна Рада шкільна в Коломні розписує конкурс:

а) на посаду старшого учителя при школі 5-кл. мішаних в Гвіздці;

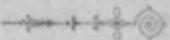
б) на посади учителів при 1 кл. школах мужеских в Березі нижній, Черемхові, Годах, Гвіздці малій, Камінках великих, Кізданцях, Молодятині, Рунгурах, Сороках, Стопчатові, Винограді.

Речинець подань до 15. листопада с. р.

 Через усі книгарні до набути
DER STEIN

 DER WEISEN

ілюстроване півмісячне письмо для дому і родини, забази і плученя з всіх галузей науки.

Семий річник 1895.

1 і 15 кожного місяця виходить один зошит

в обемі 4 аркушів великого формату з 30—40 ілюстраціями, при тім образи на цілу сторону і таблиці.

Кождий зошит коштує тільки 30 кр.

Чверть річно 1 зр. 80 кр., піврічно 3 зр. 60 кр., річно 7 зр. 20 кр.

12 зошитів становлять цілий том.

Річно 24 зошити з 1.000 ілюстраціями.

В прекрасній оправі ориґинальний коштує том 5 зр.

До тепер є 6 річників, значить 12 томів.

Кождий річник або том можна набути окремо.

A. Hartlebens Verlag Wien.

Видав „Руске товариство педагоґічне“. — За редакцією відомого Володимира Шухевича.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, під надзором К. Беднарського.

Передилата:

на пів року 1 ар.
60 кр., на ці-
лий рік 3 ар.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

О Р Г А Н

РУССКОГО ТОВАРИЩЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО.

Редакция
ул. Чарнецкого
ч. 26.Администрация
ул. Академична
8.Неопечатані ре-
кламациі без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

В і н п о м е р...

(З психологічних образків).

— Ви кажете, що образоване чувства у дитини вельми хосенна річ; кажете дальше, що оповідання о загробнім життю душ не лиш не шкодить дрібним кандидатам до життя, але противно: ублагородняє їх душі і чувства, та розбуджує фантазію... А власне о ту фантазію мені найбільше ходить.

Фантазія! То чудесне слово, оно дуже хорошо звучить і мало би величезну вагу, наколи би житє було також — фантазією! Та ба! Житє — чиста, холодна дійстність, то така конкретність, як отсе, що сей стіл з дерева стоїть перед нами на чотирох ногах і ви бачите его не моїми, але своїми очима. Ви мусите мені признати, що без фантазії можна жити навіть зовсім спокійно і з вдовolenенєм; але наколи комусь хибує прим. ока, слуху, сил, здоров'я — то фантазія зовсім ему се не винагородить. А знаєте, що би я казав? На мою думку люди, у котрих фантазія слаба, не розвинена — далеко щасливіші, ніж люди з богатою фантазією. Фантазія розбуджує часто такі забаганки, котрі годі здійснити, а се знеохочує чоловіка і чинить житє прикрим та нудним. Впрочім, сли возьмемо фантазію в щоденнім життю — то знаєте хто єї богато має? Люди в стані патологічним, організм хорий. Сміється? Даруйте, але я маю добру фантазію в часі розстрою нервового, або если наплю ся за богато вина, а Турки по зажиттю опіюма... Фізіологія учить, що фантазія степенує ся з сильнішим напливом крови до мозку. Наплив же крови до мозку залежить від прискішеного темпа серця, котре кровю мозок спомагає. Унцер твердить рішучо, що гадка залежить виключно від напливу крови до мозку. Если кров до мозку не напливає, гадка повстати не може. Фантазія страшенно скоро і богато витворює гадок, потребує отже богато крови. Вправді доси не знають ще, в який спосіб по-встає, родить ся гадка: чи кров перемінює ся як хемічно в кліточках і волосках первових мозку, чи може ті кліточки і волоски підлягають яким змінам, взагалі незвістно якого рода в той процес крови і матері нервової — але се факт, що божевільні, у котрих фантазія вічно в руху, тратять скоро здоров'я і вагу тіла. Подумайтеж отже, що фантазія розвиває ся коштом організму, та що сильна фантазія є взагалі станом патологічним, отже станом хвороби організму. Кажете учені і тені здорові люди? Але не заперечите, що

генії і учені умирають перед часом. А знаєте що каже італійський антрополог Ломброзо? Учений сей доводить, що геній є рід боженільства...

Щож виходило би з того? Що ми, педагогі, котрі маємо слабосильні істоти підготувати і скріпити на тяжкі неагідні життя, дати їм силу до завзятої борби о власне існування — через „розбуджування“ (та ще надмірне!) фантазії, — впроваджуємо ті нещасливі істоти в стан хоробливий. Замість вирабляти в них силу відпорну, ми розвиваємо в них силу негативну життя? Я не перечу, що фантазія иноді уприменяє життя; але она мусить бути зовсім иньшого крою, і на неї черга не в дитячих, майже немовляточних літах, але геть, геть пізнійших. Она мусить повставати з богатства конкретних понять, отже з набутого знання природи, її сил і правил життя. Тоді она буде хосенна для життя, бо буде розвивати промисел і штуки. Греки і Римляни мали славу фантазії, але в часі повного добробиту, значить: під осінь свого соціального і політичного життя. То була фантазія не дитвака — але фантазія здорового, зрілого мужчини. На таку фантазію я і сам агоджу ся. Се фантазія досьвіду, розсудку і розуму. До неї доходить цілі народи, суспільности, але поволи, дорогою досьвіду і зрілости. Фантазія 19 віку може похвалити ся ріжними здобутками, що мають практичну або і теоретичну вагіть — але наша педагогія розуміє зовсім иньшу фантазію, бо фантазію нервів! Не знаю, чи се дїє ся свідомо, чи несвідомо; але розвивати і будити у дїтий фантазію тогді, коли они не мають ще ніяких засобів досьвіду і знання, значить бавити ся нервами безсильних істот... Образувати чувство у дїтваків 6-, 7- або і 10-літніх значить не знати цілковито дїтчої натури. Таж дїти крім надзвичайної вразливости і чувства в високих ступенях вразливого зовсім нічого не мають! Велика боязливість з незвичайною утіхою, гнів і доброта та простодушність без посередних переходів, вистидливість і трусливість як раз доводять надзвичайної вразливости! Се іменно у них фантазія, але фантазія нервів! Наколиж ви хочете збільшати її ще образами та зображенням того, над чим віки працювала думка людська, на що спекулятивність людського ума принесла багато жертв, то подаєте слабенькому і недолугому умові страву, котра скривить его на ціле життя, а часто густо перетинає нитку дїтчого здоровля і крив під сиву землю, бути може пізнійшого генія...

Хочете приміру? Добре. Розкажу вам історійку, може переконає вас... Мене переконали они, бо я знаю їх за богато, хоч час був короткий.

В одній лавці сиділо двох хлопців, один коло другого і часто пустували оба. Один з них, Стефанко, молодший був о рік, але тіло его було міцне, міцнійше ніж его товариша Николки, о рік старшого. За те Николка був дуже спосібний, похитливий і пильний хлопчина, вразливість велика, уважно розвинена а доброта з очей пробивалася. Стефанко був доста тупий, але доброго серця хлопчина і веселий. Я запримітив, що живуть оба в тіснійшій дружбі і Николка часто помагав своєму товаришеви в чім міг і о кілька міх. Дальше більше уваги на те я не звертав. Они мало відріжняли ся від прочих своїх ровесників. Та прийшла страшна пошесть на дїти: шкарлатина. Школу замкнули, а дїти якось сумно розходились домів. В зимовій порі не так легко їм зібратись та попустувати разом весело, весинно. Пошесть лютіла ся страшно, день в день змін сумні голоси вісти: молоденьке покоління рідшало. Як квіточні пучки серед лютого морозу вянuli і падали в землю ті, що не мали ще сили оперти ся пошесть. Було так а місяць, аж пошесть полівила, а відтак погасла. Настав знов час науки. Два три дні, і дїтвора

зібралась майже вся. Вся, розумів ся, котра могла зібратись, котру пошесть чи то на сльози материй, чи на штуку лікарську, пощадила.

В лавці, де сиділи Стефанко і Николка, було порожнє лише одно місце; місце Стефанка. Николка сидів дуже спокійно, а его витончена сухонька шия і марне бліденьке лице вказувало, що і він мусів переходити тяжку недугу. Я став читати катальог. Тут то там треба було зупинятись, вичеркувати з поміж живих того, котрий уже більше до школи не прийде. Немила то робота, неправдаж? Оно здає ся нічого на око, перечеркнути та визначити сухою увагою: „помер“, але если чоловікови прийде на гадку: От недавно ще читав, писав, питав ся, гомонів, бігав, за кару стояв під стіною, тїшив ся похвалою — а тепер холодне бездушне тїло під могилою спочило, і ніколи сюда не прийде, ні пустувати, ні тїшити ся похвалою не буде — то якось зробить ся так жалко і так нудно, немов би хто серце в дві брилки леду стиснув... Між дїтьми, що иноді треба було по кілька разів до порядку і спокою взивати — було поважно, сумно-поважно і спокійно. Немила тишина. Я волів би був, щоби гомонїли, бо був би свого придавленого віддиху не чув.

— Сеньо Н?

— Є!

— Василь Ж?

— Є!

— Гринько Б?

— Він помер!

І знов тишина, і знов я пишу увагу „помер“ і вичеркую одного з тих, що ще недавно, як инші, сам відзивав ся: „Є!“

— Николка Татран?

— Є! — Голос его був так слабийкий, що я мимоволї глянув на него. Він стояв цілий, мов в крові, а его уста ще з легка трясали ся від зворушення. Він мабуть думав, що я его не бачив перед тим, заки відозвав ся.

— Щож ти Никольцю? Ти також був хорий?

— Я був хорий, але я вже троха здоров. — Він дивив ся на мене так питаючо, що я на те скажу, що я мимоволї відвернув ся, і став читати далше.

— Прошу пана? — Відозвав ся він знов несьміло.

— Що, сину?

— Тут ще когось нема!

— Зараз, я буду читати. — І я читав далше. Він сїв і дивив ся якось дивно на мене.

— Стефанко Зарічний?

— Нема... Він помер..

Николка порушив ся і дивив ся бистро на мене. Я знов перечеркнув навхрест Зарічний, а під сподом дописав „помер.“ Николка слїдив кожний рух мого пера, а коли я скінчив слово „помер“ і став далше читати, він опер ся обома руками о передну часть лавки і поправив ся, щоб оперти плечі о єї позапличну дошку. Лице его мінало ся, то блідло то червонїло. Він навіть не глянув на свого сусїда, а місце де сидів Стефанко мов би очікувало его, стояло порожнє. Тота зміна в Никольці заняла мене. Я докінчив читати і сховав катальог.

— Прошу пана? — Озвав ся знов Николка і весь почервонїв.

— Що, сину?

— Хлопці кажуть, що Стефанко Зарічний помер!?

— Так, сину: він помер.

Николка здивувався і я здивувався: він же чув, що хлопці в часі читання каталогу казали, що Стефанко помер. По хвилині він, стоячи, поглянув несміло побіч себе на порожнє Стефанкове місце і промовив протяжно: він помер... І сів. Сів, а все дивився на мене.

— А тобі жаль Стефанка, посипав я, гладячи Николку по голові.

— Та жаль! — відповів щиро.

— Прошу пана?

— Що сину?

— А він добрий був, той Стефанко!

— Добрий, сину, добрий. Чомуж ти питаєшся, таж ти коло него завжди сидів, та знаєш.

— Знаю, він добрий був; але я ся питаю, бо добрих дітей бере Павлик до себе і з них потім ангели...

— Так, так, сину; видиш будь і ти добрий, бо добрих дітей Павлик любить!

Я розпочав науку. Николка був якийсь несвий. Кілька разів він ще питав мене то про се то про те, а завжди крутився около неба, ангелів і Стефанка. — Слабий хлопчина, — думаю собі; не хоче ся йому думати над наукою, отже замовляє ся, щоби я его не питав.

— Прошу пана?

— Що ти скажеш Николко?

— А я добрий?

— Добрий, добрий, Никольцю, але треба уважати в школі. Він сів і вже більше не відзивався. Опісля було мені жаль, що я йому его не увагу виткнув. Дітвак був дійсно слабий. Він хотів ще щось питати, я пізнав се по его очах, та я упередив его, щоби уважав. Всеж таки він так щиро дивився на мене, а лице его то красніло то блідло. Однак місце по Стефанку остало порожнє, бо ні сусід Николки не присував ся до него ні Николка до сусіда свого товариша. Так до кінця науки.

На другий день Николка не прийшов. По школі прийшла заплакана мати его з повідомленням, що Николка хорий що, адає ся, „на него завернуло.“ Жалко мені стало хлопця, я випісав матері, що хору дитину до школи пустили.

— Він здоров був, цілий тиждень вже був здоров і учив ся і до школи напер ся конче: „піду, мамо, піду!“ тай пішов; хтож того сподівався? Я і сама не знаю, що стало ся. Дитина була вже зовсім здорова, а тепер горячка, тай горячка.

Третого дня над вечір прийшла знов мати Николки до мене і не кажучи нічого, з плачем стала цілувати мене в обі руки.

— Щож ви скажете, як Николка?

— Та, зле, прошу пана. Я прийшла, але от не смію і казати, бо деж таке... але гадаю си дурна, а ну може, може...

— А щож ви мали мені казати?

— Та от прошу пана, звичайно, як мати; чого би мати своїй дитині не вчинила... Вже гадаю собі: як буде, так буде, підду, буду просити... Проти свого, кажу: підди, проси, тебе борше послухають; а я що? Я баба...

Але де там; ще озлив ся на мене... А я стала, тай гадаю си, вже що Панбіг дасть, пійду сама, стану просити, чей будуть ласкаві... І бідна жінка пустилась знов цілувати мене по руках.

— Добре, кажу, та я вам зроблю, що зможу, але не знаю чого ви хочете!

— Може би пан були ласкаві потрудити ся та подивити ся до него; він так собі бажає, від вчора просить; але що, я не сьміла, а вже нині гадаю собі: пійду. Панбіг нагородить вам за ваш труд, а може, хто знає, може він подужає, до смерти вам не забуду.

— Алеж добре; чому ні, пійду.

І ми пійшли.

Приходжу я там, лежить Николка на постели. Як побачив мене встав бідняга і усьміхнув ся. Хотів злазити, щоби поцілувати мене в руку. Я підійшов до него:

— Ну, щож ти Никольцю, ти слабий?

— Слабий, ая. — Голос его видав ся мені сильніший ніж в школі; але тілом він дрожав. Голова у него аж паліла огнем.

— Він має велику горячку, кажу.

— Та горячку; тепер трошка вже менша, але сеї ночі ми гадали, що він згорить.

— Я сам не знаю, — озвав ся Николів батько, — що ему стало ся. В середу пійшов до школи зовсім здоров. Прийшов до дому, сів коло стола, тай нічого не говорить. Дала ему жінка щось трохи їсти, а він їсть і не їсть, а щось думає тай думає. Стали ми его розпитувати а він каже:

— Е, що, — каже; і той умер і той умер, а найбільше — каже — жаль мені Стефанка. Але він добрий був — каже — ангелом буде, бо Панбіг добрих дітей бере собі на ангелів! — каже. — Я питав ся — каже — пана, чи і я добрий, а пан — каже — казали, що і я добрий і Стефанко добрий. Стефанко — каже, — пійшов до неба, бо був добрий — каже, — і я би пійшов — каже — до неба, як би я вмёр.

— А на що тобі — кажемо, умирати, ти живи, всі умирати — кажу, — не можуть; комусь жити треба, кажу. А він оттак махнув рукою: „тату, каже, ви гадаєте що у небі є? Там ангели сьпівають, каже, а всі душі праведні тішать ся, каже. І Стефанко там, каже — деє тішити ся і сьпіває. А ми так разом, каже бавили ся, разом сиділи; а тепер, каже, де він, а де я! До самого вечера так журих ся, брав катехис, читав о ангелах, о небі о чистилищі, та все допитував ся, чи він би пійшов просто до неба чи до чистилища. Сумний був, сумний положив ся, а в ночі вже горячку дістав.

— Щож ти Никольцю хочеш до неба? — питаю я дїтвака, як батько скінчив своє оповіданє. Хлопець усьміхнув ся і скрив лице в подушку.

— Ти не хочеш говорити до мене?

— Там лїпше! промовив він несьміло.

— Хтож тобі так казав?

— В катихисмі так стоїть і в книжках, і панотець так учили.

— То правда, кажу (бо і щож я мав казати?), але на те треба собі тут, на землі заслужити, треба довго жити і добре робити, аж потім, по смерті...

— А пан казали, що Стефан добрий, то пійшов до неба і я добрий.

— Так, так, ти добрий, але... але треба бути здоровим і треба жити... Він нічого не відповідав, а я звернув на що инше:

— Чогож ти хотів, щоби я прийшов, Николко?

— Так я хотів пана видіти.

— Ну, то спокійненько лежи, о нічим не думай, про Стефанка забудь, а будеш здоров, прийдеш до школи, та будемо ся що дня видіти.

— Коли я не можу забути.

— Що ти не можеш забути?

— Стефанка, небо, ангелів! Я замикну очі, а мені все ангели налітають і Стефанко між ними.

Я порадив старим прикликати лікаря. Батько Николки обіцяв поїхати і їздив ще таки тої самої ночі.

Я попрощав ся з Николкою і відходив, а він каже:

— Прошу пана?

— Що, Никольцю.

— А мої задачі?

— Твої задачі в школі, видоровієш, прийдеш до школи то будем дальше писати.

— А я би хотів подивити ся, яку я маю класу.

— Добре, я тобі завтра пришло.

Але на другий день рано загули звони. Они сьпівали заунокійну пісню по душі Николки. В ночі змогла ся горючка, а прибувший лікар сконстатував у молоденького фантасти запаленє мозку.

— Скажіть мені, пане докторе, кажу я до лікаря, яка могла бути причина запаленя мозку у 9-літнього дїтвака.

— Се нічого надзвичайного у дїтній, але тут мусїв би я знати початок, а від его родичів тяжко того довідатись.

Я розказав лікарєви подрібно, що я запримітив і що чув від хлопця.

— На такий спосіб річ проста: він мусїв бути чуткий з природи більше ніж инші дїти в его віку. Уява его була за сильна, ціла подія смерти товариша, з котрим він разом сидїв і бавив ся вразила его дуже, мозок по такій недузї був занадто ще ослаблений, щоб міг був видержати за великий наплив крові до мозку мозок через уявлюване собі фантастичних образів працював за тяжко і смерть готова. На мою думку вихованє наших дїтій в тім напрямі зовсїм скривлене, що каже ся їм працювати з натугою умислову, коли в них тканки нервові не мають відповідної сили, щоб могли працю таку видержати. Щож говорити, коли дїтій запрятує ся чистими абстракціями, на котрі вноді у старого чоловіка мозок за слабій?

— Що до мене, я з вашими поглядами, пане докторе зовсїм згаджаю ся.

— І мусите згодити ся; бож Панбіг післав свій найкрасний твір на землю не на те, щоб ми его через наші хиби повията висилали назад до Бога, але щоб ми кріпили фізичні сили дїтвака, чинили его адібним до життя, до борби з трудами життя і відповідно до сил фізичних, розвивали сили умственні, а не щоб на кошт і на кривду сил фізичних розвивали надмірно ум і спроваджували в організмі здоровім стан патологічний.

Так отже сказав мені лікар.

— Кажете, се спорадичний випадок? А що ж, ви би хотіли, щоб кожний ішов тою дорогою, якою пішов Николка Татран? То хто ж би остав нам для наших педагогічних операцій? Слухайте: Ми звичайно бачимо, коли вже яблуко зверху зогниє і кажемо тогді, що оно гниє; але если оно в середині гниє, того ми не бачимо. А годі нам всіх яблук краяти для пересвідчення, що в них там дїє ся. То факт, що яблука можуть гнити і в середині, поза нашими очима.

Павло Курчів.

ЛЮДВИК ПАСТИР.

(Уродженський дня 27. грудня 1822 — помер 28. вересня 1895.)

Було се р. 1860. На одно з засідань Академії прийшов знаменитий ватураліст Пуше, і показав зібраним членам заткану рурку скляну, в котрій над ртутею в напарі сїна розвивав ся цілий рій дрібних естеств. Нутро рурки не могло стикатись з воздухом виїшнім; — досвідчене Пушета мало на ціли переконати, що в течах, містячих розкладаючі ся матерії органічні, розвивають ся самостійно дрібненькі живі ества. Спір о саморідство (теорія, що дрібні ества повстають самі без зародків) був тоді великий, і що раз більше розогнював ся.

Зараз в понеділок по демонстрації Пушета, на слідуючім засіданю Академії, привіс Пастир дві рурки скляні, цілком подібні до оказаної Пушетой. Нутро одної роїло ся від мікроорганізмів, в другій не було ані сліду життя органічного. В першій, — як пояснив знаменитий вже тоді учений Пастир, — ртуть не була достаточно чиста, не знищено в ній мікроби, які дістались тудя з воздуха; натомість взято до другої рурки ртуть переварену, очищену з всяких бактерій. Досвідчене Пушета зрозуміли всі: враз з ртуттю впровадив він до нутра рурки бактерії, котрі найшовши відповідний ґрунт до дальшого розвою в напарі сїна, розвивали ся вільно. Пастир побив своїм досвідченням науку о саморідстві, котру він вже і перед тим, враз з другими ученими поборював. Кількож то доказів перед тим напроваджувано на се, що найнижші організми повстають самі з себе, без участі подібних до них живих творів просто на живючих підлогах! Кілько то розправ і аргументів розумових уживано перед тим, щоби тільки теорію саморідства піднерти і удержати! Вкінці кілька слів і експериментів ужили і противники теорії саморідства, щоби поконати ту теорію, що бороздила в науці від найдавніших часів. Нич не помагало, — спір трівав заодно і розпалював ся що раз більше. Аж нараз одно просте досвідчене, таке звичайне, що аж визначає ся своєю простотою, перервало розправи, триваючі сотки літ, і погребало на віки і гадку о саморідстві!

Давнійше представляли собі учені старинного світа, що живі ества самі з себе повстають — з хаосу, води, з вогкої землі. В віках середніх вірено ще, що, приміром, черви і хробаки в гниючій м'ясї або сирі повстають з підлоги, на котрім їх находимо, а котре дав їм життя через процес життя. Ті погляди показались пізнійше мильними, а чим дальше поступовано в пізнанню дрібних устроїв, тим більше стісняло ся колесо, тим дрібнійшими ставали ті форми животні, на існуванню котрих опиралась ціла будівля теорії о саморідстві, аж вкінці оперто ся на найменших, найнижших в світі живих ествах, бактериях. І власне в тій хвилі, коли як раз потреба було незви-

чайніо стислих метод в досліджуванню, коли треба було послуговуватись наїсубтельнішими средствами науковими, щоби істинну правду відкрити, поглядався на арені науки Пастир, хемік з заводу, і приніс світло там, де по той час панувала темрява і неописаний заколот в поглядах.

Пастир був хеміком, проте і перші єго дослідн наукові були посвячені виключно хемії. Сему і належить завдячити, що до науки біології, і то до найменше приступної частн тої науки, впровадив він стислі методи ізолювань, яких біології єго часів цілком не знали. Найбільша повага в науці о житю, творець нової галузи відомости біологічної — бактеріології, творець співчасних поглядів в медицині мабуть завдяки сему дійшов до так імпонуючих результатів, що перенятій стислостію розумованя в науках фізико-хемічних, старався перенести до біології норми експериментів хемічних, старався ставити природі ясні питання, а одержані відповіді від неї (природи) без числа разів провірював зведно на нових а відмінних експериментах. Витривалий в підприємній праці нелегко зражував ся Пастир неводженням; острый критик власної роботи, переходив він від найпростшого на позір завдання дорогою логічного розумованя до найважніших питань наукових і практичних. Все, що стрічав на тій дорозі, а що не витолковує ся єму належнто, втягає в обсяг своїх дослідів і опрацьовує той предмет доти, доти мозолить ся і трудить ся над ним, аж поки не добере ся до самого підра правди. Тепер вже решту позіставляє своїм ученикам, бо самому єму пильно до нинішних, важних справ.

Житє наукове Пастира повне найбільших добичей, найвищих триумфів, які спотикають ся в діях знаня людського. Через ціле житя єго тягне ся непереривно, як нитка червона, одна гадка, зразу дрібна ніби малозначуща, але чим раз дальше, тим більша, донесліша, бо містича в собі найвищі, найзначніші загадки природи, гадка, що виче ся з питаннями о початках житя і о борбі зі смертю.

Пастир — хемік слідить в початках свого заводу наукового продукту, які витворюють ся в течях ферментуючих. Він оди приступав до тих сліджень уже тоді, коли сама натура з'явнщ ферментаційних ще є неясною і котру ще докладно ніхто не сформуловав. Він докладно розбирає, аналізує витвори ферментації, а сам процес старав ся уняти в форму зрівнаня хемічного, яке здавало би єму справу так докладно, як він до того привик в нинішних з'явщах чисто хемічних. Розтвір цукру ферментує, а продуктами тої ферментації суть: алкоголь, кислота угляна і малі частини гліцерина, кислоти бурштинової і пр. Що той процес більше замотаний від звичайних розкладів хемічних, се знали вже і попередники Пастира. Они старали ся в ріжнородний спосіб вийти з трудности, які насували ся підчас толкованя того з'явща. А хоч спостережено при ферментації цукрової присутність особливих, мікрокопних форм кулистих, котрі вирастають, розмножують ся і розвивають ся (дріжджі) — однакж уважано їх за щось случайного, побічного, що не позіставляло в такій звязи з самим процесом ферментаційним. — Завдяки повазі великого хеміка Лібіха, удержувало ся через довгий час переконанє, що в кожній ферментації є тільки особливий прояв хемічний, який заходить в розкладаючий ся матеріял органічний. Одн Пастир не дав ся обаламутити і переконав сучасних о завданню, яке мають підчас кожної ферментації живі єства. Они то власне викликають ферментацію; завдяки їх житєвому процесови наступає розклад матеріял органічної. Без дрібних єств, без бактерій

нема ферментації, нема гниття, нема розкладу матерії органічної, нема повороту тіла колись живого до природи мертвої. Без мікробів не розуміємо абсолютно цілого круження матерії на нашій землі, без тих найдрібніших еств не розуміємо найважливіших проявів природи.

Не досить, що повело ся остаточно викрити причину ферментації, але умисл такий як Пастира, домагав ся аналізу значно глибокої. Він постановив для різнородних а'явищ ферментаційних відшукати і їх специфічні причини. І справді, інші дрібні ества викликають розклад цукру на алкоголь і двоокисок угля, а інші переміняють алкоголь на кислоту оцтову, а знов інші суть причиною того, що молоко квасіє.

Знаємо десятки різнородних процесів ферментаційних, а кожний викликаний зістає іншим родом бактерій. Пастир винайшов способи відкрити ті різнородні роди бактерій, їх годівлю в ставі цілком чистім, незанецижених присутністю покровних родів, ідентифікованя в кождім віддільному случаю, слідження їх умовій життєвих, їх потреб, обставин, серед яких они множать ся і добре розвивають ся або ведуть жите нужденне і гинуть. А переконавши ся в деяких случаях, що декотрі роди бактерій спроваджують заразливі хвороби у звірят і у людей, забрав ся він ще пильнійше до праці, ще совістнійше старав ся він пізнати як найліпше їх життя, щоби подати людям оружє до веденя борби з тими ворогами. Признати треба, що Пастир належав до виїмково щасливих учених, бо за життя свого бачив він ще і плід своєї праці, видів як наука через него зачата розвинула ся до такого значіння, що обгорнула цілу сучасну медицину, що звела ток науки лікарської під свій лад і опанувала найширші кола умислів.

Пастир розпочав свої студії над хвороботворчими мікробами, від слідження тих різнородних родів, котрі суть причиною пеутя — від хвороб вина.

Рівночасно заняв ся слідженням заразливої хвороби шовковниць, яких пожирав зісіний род мікробів. Пізнійше перейшов до хвороб виспих звірят і людей. А що небудь розпочав, майже усе кінчив побідоносно. Рільникам і годівцям показав він способи обезпеченя худоби від заразливих хвороб, — продуцентам течий с'єрментованих подавав він ради, як запобігти непожеданім ферментаціям, а противно спровадити найлекше пожадані ферментації, лікарям вкінці показав дороги, якими мають іти, щоби забезпечити людей від заразливих хвороб, і боротись з тими хворобами, скоро раз настануть. Бєли діткнув ся тих незвичайно трудних задач наукових, і не удалось ему відразу дорогою теоретичних розумовань дійти до ціли, тоді, — бачучи на незміриму важність практичну справ, вважаючи на донєслість тих прислуг, які принести може людям, — почав емпірично собі радити і здобував розв'язанє предмету все певно.

Дорогою льобічного розумованя і консеквентного досвєдченя дійшов до сформулованя правил дезінфекції і стерилізації; рівночасно піддав знаменитому англійському хемікови, Лістереві, гадку антисептики. Як плодовосними були і на віки позістануть ті праці Пастира, не треба й казати. Нинішнє покоління, інтересуюче ся поступами науки, має свіжо в памяти тоті найкрасші тріюмфи медицини, які завдячуємо антисептичному опатрункуваню ран. Дезінфекція мешкань людських, стерилізація поживлія і напиків, — се усе так нові здобичі відомости, що ми їх завжди маємо на устах і безнастанно о них говоримо. Супротив смерті того великого добродія, котрому те усе завдячуємо,

досить о тім згадати кількома словами, щоби одінити, що тратить в ній наука, що тратять усі люди.

Але се ще не кінець его заслугам. Емпіричні розсліди довели Пастира ще дальше. Они показали ему певні не досить ще добре пізані властивости організму людського, які можна визискати для нашого добра. Живемо власне в часі просторих і глибоких сліджень на тім поли. Ходить тут вже тільки о лічене хороб, що оволоділи нашим організмом, о лічене дорогою подібною до тої, якою незабутної пам'яті Бйнер по раз перший забезпечив людий від забійчої віспи. З одної сторони щіплена охоронне против хороб заразливих, з другої відкрите средств лічиних против тих хороб — завязи Пастира через послідні роки житя. Звісно загально, до яких результатів діяшов він в ліченю тої страшної хороби, против котрої перед тим не було ніякого средства — против скаженни.

Менше може загально відомо, що всі ліченя хороб заразливих, о котрих так багато в послідних часах доносять нам наукові і популярні письма, властивий свій початок завдячують працям Пастира. Дій бактеріології, яку сотворив Пастир, так суть короткі, що ми, сучасні того великого ученого, з легкостію можемо обняти оком цілий поступ науки. І кудинесбудь звернемо ся, в найдальших закутках бактеріологічних добачаємо світло, котрого перші промінї виходять з праць Пастира.

Люди такі засновують школи, ба навіть більше, творять епохи в діях знаня людського. А імена їх не гаснуть в пам'яті наслідників, присьвічуючи їм немов провідні зізди на дорозі поступу.

В. III.

КРИТИЧНІ ЗАМІТКИ

про книжку: „Школа народна ч. III. у Львові 1894.“

Написав Ю. П.

I.

Про „Школу народну ч. III.“ до сего часу лише дві часописи подали свої замітки, іменно „Зоря“ в ч. 23. з р. 1894. і „Szkoła“ в ч. 8. з р. 1895.*) Замітки ті однаков або не входить в суть річі, або лиш коротенько та злегка деякі добрі чи злі прикмети книжки обговорюють. Подаю отже понизше уваги, які я, переглядаючи згадану книжку, поробив.

Зовсім згодити ся мусимо з п. Дортимом, автором заміток уміщених в „Зорі“ і п. Йосифою Оржеховскою, авторкою заміток уміщених в „Szkoła“, що книжка теперішня о много ліпше представляєсь, ніж давнійша. Поминувши вже такі річі меншої ваги, як зверхній вигляд, міцнійша оправа, — звернім лиш увагу на уклад книжки.

Уступи поділено тут на 2 відділи. В I. відділі містять ся самі повістки а в II. уступи річеві. Бать се зміна дуже користна. Такий поділ дав учителеви можлисть скоршого перегляду в даній хвалі, і лекшого розкладу материялу.

*) В ч. 39. і 40. „Szkoła“ помістив п. R. C. статью п. з. „Nowe książki szkolne dla szkół ludowych. Szkoła dla młodzieży cz. III.“

І що до добору материялу мало можна закидів робити: майже всі уступи що-до змісту і провідної гадки суть дібрані старанно і пристосовані до умовин життя сільського та маломістечкового. А вже найбільшу старанність укладчиків видно в доборі поезій, о котрих мушу разом з п. Д. сказати, що суть знамениті. Такі поезійки як пр. 1. Ранішня молитва. 19. Пастух. 44. Найкрасшій пташок. 58. Молитва о дощ. 59. Молитва о погоду. 64. Буря. 66. Молитва після бурі. 62. Плач Ярославни. 111. Весняна пісня. 125. Найкрасше зіле, і много иньших, не стратять ніколи своєї вартости і позістануть на за-всїгди окрасою книжки і цінним материялом для молодіжи шкільної. — По-езії ті суть розміщені поміж повістками і поміж уступами річевими а кожда майже вяже ся що-до змісту з попереднім уступом прозаїчним, що єсть для учителя дуже вигідним, бо вже сам уклад єсть для него вказівкою, коли дану поезію брати належить. Імовірно через похибку видруковано поезійку „Вїїзд на війну“ два рази: в відділі І. уст. 73. і в відділі ІІ. уст. 102. По-хибку сю при слїдуючїм виданю належало-б доконче справити.

Уступів поетичних маємо в І. часті сїї книжки 33 а в ІІ. часті 27. Лиш декотрим з них дало-б ся дещо закинути. Так пр. 8. Любїм ся, брати! — віршик — нема що й казати — прегарний, однак для дїтий, осо-бливо тих, що доперва другий рік науки укінчили, за трудний! Чи ж може бути щось красшого, щось більше пориваючого, як слова:

Любїм ся! В любови вся сила,
В любови вся радість житя.
В нїй корїнь усякого дїла,
З неї пливуть всі найкрасші чутя.
Любїм ся!
Братною любовію сильні
Усі ми, великі й малі
Щасливі будем і вільні
Поблагословить і сам Бог тїй землі.
Любїм ся!

А всеж таки я волїв би сю поезію видїти в читанцї для ІV. степеня призначеній, з котрої натовість можна-б було уст. 38. Мир в ам! призначити до читанки на ІІІ. степен. Уступ той далеко лекше дасть ся вияснити:

Мир вам, братя, всім приносим,
Мир великий мир святїй,
Мира в Бога з неба просим:
Боже світа, мир наш крий!
Хоть добро є в світї, в краю,
Хоть є воля, хоть є хлїб.
А як мира в нїм не має,
Край свій рідний, як би грїб.

І т. д.

До слабших належить 15. День пильної Олюсі.

П-т Й. Оржеховска признає також сїї книжцї велику вартість („Kilka słów o nowej Czytance ruskiej na III. stopień nauki.“ Szkoła ч. 8. з с. р.) однак лише що-до уступів річевих. Що до уступів моральних каже: „O ustępach etycznych w ruskiej czytance cz. III. zawartych nie można wyrazić się z takim samem uznaniem (с. в. як о уступах уміщених в польській книжцї). Znaczna ich część pozostawia wiele do życzenia, tak co do treści, jako i stylu.“ Однакож

з тої значної частини невідповідних уступів знаходимо в її оцінці обговорених лише п'ять уступів, котрі після п-ї Й. О. не дорівнюють уступам в польській книжці, а тих 5 уступів чейже ще не становить „значної частини“. Вправді п. Й. О. застерігає, що витикає лише блуди найважливіші, але ж сама каже, що робить це тому, бо витикає всіх дрібних похибок було би за нудне... А шкода, що п-ї Й. О. і тих дрібних похибок не навела, бо тоді доперва можна-б осудити, чи дійсно значна частина уступів не відповідає своїй цілі. Зі „значної частини уступів“ не навела п. Й. О. ні одного, котрому можна-б закинути які хибні що-до стилю.

На мій погляд уступам моральним, писаним прозою (єсть їх 41) ані що-до чистоти язика, ані що до стилю не можна нічого закинути; також тенденція кожного уступу єсть добра. При всім тим однак декотрі уступи єть так сухі, ялові, що зміст їх, хоч при тенденції дуже добрій, ніяк не промовить дитині до серця. Читаючи такі уступи жаль нас збирає, що пропущено пр. з давньої читанки на класу II, такі уступи як Терпеливість, Чемний хлопчик, Любов між дітьми, Порада, Старець і три молодці, і т. п.

Впадає в очі і те, що впорядчики I. частин нової книжки старались кожному уступови надати доконче якусь видну тенденцію моральну і лиш уступи о такій тенденції узглядивали. Чи ж би такі уступи як пр. уміщені в давній читанці для II. класу Баран, Прибагливий пес, Вдячний лев, Гривко і Сивко, Крук Юрко і т. п. не мали — після їх гадки — вартости?

Лишаючи прочі уваги що-до поодиноких уступів нової читанки до дальшої частини цієї праці, перейдём до уступів річевих, уміщених в другій частині обговорюваної читанки.

З гори треба зазначити що як з одної сторони давні книжки рускі містили в собі дуже скупий матеріал річевий і без системи уложений, так нові книжки стоять під тим зглядом о много вище.

Часть друга читанки містить в собі 155 уступів вчисляючи в то 27 уступів поетичних, що-до котрих віділикує на замітки в I. частині цієї праці починені. Прочі уступи після змісту свого дадуть ся поділити на кілька окремих частин, котрі переплітаючись взаємно становлять багатий матеріал до науки названої тепер відомості з дійв і природи.

Розпочну від уступів змісту історично-релігійного, до котрих зачисляю 13 уступів таких, як 1. Свята літні. 27. Воздвижене чесного хреста. 30. Св. Димитрія і св. Михаїла і т. п. „Впроваджене того ділу до наших книжок шкільних“ — каже п. В. С.* — „єсть наслідком нових планів науки і полученої з ними інструкції і в інтересі нашого люду повитати се належить як найсердечніше. Єсть то помисел дуже щасливий...“ Свята ті, то „найліпше уягладнений календар... Тенденція їх (тих уступів) єсть в дусі католицьким...“

Уступів географічних, до котрих зачисляю і описи географічні та топографічні, знаходимо 41. Всі они служать до поучення дітей о ріднім краю, як се плани науки приписують. Послідній уступ того розряду (151. Австрійсько-угорська монархія) подає як найзагальніше поняття монархії австрійсько-угорської, хоча плани о тім зовсім не упоминає.

*) W. S. Szkolka dla młodzieży cz. III. Szkoła z r. 1893. n. 29. i 40.

Історичних уступів єсть 31. вчислюючи вже в то і уст. 22. Начальник громади котрий поучає о начальстві в громадї, чого пляни не приписують. *)

З прочих уступів історичних 7 відносять ся до історії польскої (уст. 46. 105. 107. 117. 122. 144. 150.), 6 до австрійскої (уст. 96. 98. 101. 106. 152. 153.) а решта до рускої. П. Дортим робить сему ділови закид той, що в нїм єсть лиш 14 уступів з історії рускої а аж 6 з польскої, підчас коли в польській читанці єсть 19 уступів з історії польскої а лише 2 з рускої. Очевидно — каже п. Д. — нам тут кривда. Після гадки п. Д. лиш се може укладчиків оправдати, що половина уступів польських відносять ся майже безпосередно до історії Руси. Коли-ж так є, то і непотрібно говорити о кривді. Що поміж уступами з історії рускої знаходять ся і уступи з історії польскої, се лиш похвалити можна. Так уложена книжка дав школі спроможність станути на ґрунті правдивого патріотизму, котрий висуваючи на перший план любов до річий питомих не забуває і о пошанівку, який належить ся і братам нашим. Богато говорить ся і нише ся о згоді... Мені-ж здаєть ся всякі красні слова, всякі теорії, ні крок на перед тої справи не порушать. Не на програмах політичних, не на ріжнородних уступствах уґрунтовуєсь згідне пожитє. До того треба глибокої підстави. А підстава та буде тогди, коли будемо ся взаїмно розуміти, коли будемо себе взаїмно добре знати... Тогди донерва може бути мова о взаїмній пошанівку, о взаїмній любови. На жаль, далеко мабуть ще до того, щоб така взаїмність знайшла приют по всіх школах нашого краю. Поки що однакож, то „Школа народна ч. III.“ і „Szkołka dla młodzieży cz. III.“ дають бодай в сїм напрямі взорець, достойний щоб єго наслідувати.

Пляни наукові приписують також зазнакомленє молодежи з найважнїйшими винаходами і відкритями. Тимчасом в читанці новїй не знаходимо ні одного уступу, котрий би дав ся в тїм напрямі використати.

(Дальше буде).

*) Не можу сеї нагоди покинути, щоб не звернути уваги на суперечність, яка в тїм огляді заходить між плянами а інструкцією. Пляни іменно донерва для 5 і 6 року науки приписують: Знакомство obowiązków i praw obywatelskich wobec gminy, powiatu, kraju i państwa. Тимчасом інструкція для шкіл низшого типу приписує поучити діти в часі, коли учимо о ріднім селі (отже на III. степені) між иньшими о поліції, сторожі пожежній, раді шкільній місцевої, парохії, уряді парохіальнім і т. д. (Гл. Інструкція ст. 95.); колиж дійдемо до повіту (рівнож на III. степені) то туди а старості, вищі повітові, раді шкільній окружній, уряді податковім, почтовім, телеграфічнім, о судї повітовім (гл. Інструкція ст. 96.); по укінченю науки о цілїм краю приходять черга на поученє о устрою краю, о намістнянцях, о соймі, . . . і иньних центральних властях краєвих. Все се отже на III. степені, підчас коли „najważniejsze wiadomości o państwie, jego ustroju, o najwyższych władzach państwowych . . . poda nauczyciel na stopniu IV.“ Тимчасом а „Школі народній ч. III.“ нема до того всего відповідних уступів; відомости ті єсть обширно подані а „Школі народній ч. IV.“ В якій отже немізній колїзїї може найтись учитель?! Придержуючись книжки, котра в тїм огляді виповняє приписи пляну, станемо в суперечности а жаданими інструкціє; і на відворот: придержуючись приписів інструкції супротивимось плянови а а додатку учачи сего, чого в книжці нема, спротивили-б ся ми самій інструкції, котра не зізнає матеріалу в читанках уміщеного ані розширати, ані доповняти!

Огород шкільний.

Подає: Ант. Глодзінський.

(Дальше).

4. Помідор (на Україні „баклажан“) (*Solanum lycopersicum esculentum*) Liebesapfel, Paradiesapfel, Tomato.

Описанє рослини: Рослина ся належить, як вказує латинська назва до беленоватих і єсть з свого вишнього виду що-до форми листа, виду гонів дуже подібна до корча бараболі. В нашім кліматі рослина ся єсть одно-рочною. Гони на матині помідора суть на 1 метер високі, суть отже висші від матини бараболі, і длятого треба їх привязувати до тичок на 1 м. високих, бо инакше лежать на землі і гниють wraz з ягодами на них сидячими. Цвіт на помідорі зовсім подібний до цвіту бараболі, тільки що єсть барви виключно жовтої. З цвітів осідають овочі-ягоди, котрі за молоду суть зелені, а як дозріють прибирають барву цегляно-червону або вишневу. Величина тих ягід залежить від сорти, бувають примірники тяжкі на 1 кіл., бувають і значно менші. Для тих власне ягід плекає ся помідори і рослина ся єсть надвичайно плідна, бо з одного корчика збирає ся навіть 4 гарці помідорів. Ягоди ті мають особливий смак і запах для многих дуже приятний. Лист на помідорі єсть зовсім подібний до бараболі, так що навіть годі нераз розпізнати з далека, чи то корч бараболі чи помідора особливо як рослина ще молода. Лист помідора має однак собі властивий запах, подібний впрочім до запаху самої ягоди. Також заходить між бараболями а помідорами і та ще ріжниця, що під корчем помідора не знаходять ся бульви і головний одинокий пожиток з помідорів — то їх ягоди.

Ужиток з помідорів єсть ріжнородний, як ріжнородний єсть ужиток з ягід овочевих. Найбільшими аматорами помідорів суть Американци а за ними і Англійці, а годило би ся, щоби і наші господині уміли оцінити вартість тої вдячної рослини. У нас уміють робити від давес давна смачні супи і сеси помідорові. Можна також ладити з помідорів мізерію таку саму як з огірків. Така мізерія єсть навіть смачніша і здоровіша, як огіркова. В Америці ладять мізерію з помідорів ще і так: дозрілі покрапані в плястри помідори посинають січеною цибулею, солю і оливою поливають. — Помідори можна також сушити так як н. пр. сливки; в тій ціли треба їх розкрити на 4 части і обібрати зі шкірки а потім засушити. Задуковані і засушені помідори мають бути також дуже добрі.

З помідорів можна робити також повиза, конфітури, а соку помідорів уживають навіть до виробу вина помідорового, котре ладить ся в той сам спосіб, що вино з всіх иньших ягід овочевих. Заварені помідори замішені з мукою на тісто дають помідорові плячки, котрі висушені довгий час дають ся переховати.

Управа помідорів. Рослина ся походить з горячого клімату полудневої Америки, потребує довгого і горячого літа, не зносить приморозків а в нашім кліматі дозріває добре лише тогди, коли розсаду виплекає ся вчасно в скринках або інспектах. З пересаджуванєм такої розсади нема клопоту, бо помідори пересаджені приймають ся дуже легко.

Насіне помідорів треба сіяти до скринки рідко при кінці марта в скринці ростуть рослини аж до половини мая, хотай о много дучше було би

пересадити в половині мая кожду рослину з осібно до окремих вазонків, а доперва з вазонків в маю садити до ґрунту.

Помідори люблять ґрунт гнійний; для того найлучше буде заправити під кожду рослину з окрема долки обірником так як під динї, огірки або капусту. Також треба дуже на то уважати, щоби не садити рослин за густо, полуднева виставка і рідке розсаджено — се для них найважшійше. Для того садять ся звичайно помідори по під полудневий паркан.

Відступни пооодиноких рослин мають виносити 1·20 - 1·50 м. На грядці огорода шкільного можна садити помідори в двох лінійх віддалених від себе на 0·90 1 м. Віддалене рослин на лінійх має виносити 1·20 м., надто рослини садити на перемену. Садять ся рослини аж по прозябці. Посажену рослину треба підливати, в своїм часі обсапати і підгорнути.

Коли рослина підросте і розросте ся в корчик, треба пооодинокі галузки розставити і привязати до паликів або лат уставлених вздовж лінійх так, щоби кожда з них з окрема мала досить світла. Надто, щоби прискорити дозрівання ягід помідорів, витинає ся галузки неплодні т. є. такі, на котрих не завязали ся ягоди. Через те дістануть галузки з ягодами більше світла. Вершки галузок, на котрих вже посідали ягоди відщипує ся; через те галузка перестає дальше рости і цвести а всі соки звертають ся до завязаних вже ягід, котрі за те скоро і великі виростуть. Ще докладнійшою єсть слідуєча метода притягання помідорів: коли на гоні покаже ся перша китиця цвітів — а буде то в червні, — відтинаємо її; з притятого гона виросте кілька гонів бічних а з них вибираємо 4 найліпші і ті мають цвести і родити; прочі слабші відтинаємо, так само утинаємо і всі инші молодші галузки. При тій методі плеканя можна мати найвчаснішій дозрілі помідори, надто всі они в оден час дозріють.

Ягоди дозрівають в серпні і вересні; зрілі ягоди пізнає ся по їх барві: з зелених роблять ся поволи червоні („зпаленіють“). Найсмачнішій єсть такі ягоди, котрі дозріють на корчи. В вересні, коли вже постудить, ягоди дозрівають поволи. Щоби те дозрівання прискорити, відщипує ся в осени всі ті листки, котрі ягоду від сонця засланяють. В половині вересня, коли вже бувають нічні приморозки, зриває ся ягоди хоть ще не єсть цілком дозрілі і уставляє ся їх за полудневим вікном, щоби там хоть троха дозрілі і зачервоніли ся. Смак таких ягід не дорівнає однак ніколи смакови ягід, котрі на корчику дозріли.

Насіне збирає ся з цілком дозрілих ягід і так само як з огірків. Відмін помідорів єсть досить; ріжнять ся они між собою величиною або барвою ягід, та вчаснішим або пізнішим дозріванем. Для нашого клімату придатні єсть лише відміни найвчаснішій дозріваючі, бо лише такі можуть у нас добре дозрівати. До таких вчасно дозріваючих відмін належать:

- 1) *Aspe* (Аспе): ягоди єї гладкі, великі барви коралюво фіолетової;
- 2) *Earliest of All* (найвчаснішій) має дрібні ягоди, але за те дуже вчасно дозріваючі;
- 3) *Ficagazzi*, також дуже вчасні;
- 4) Карлові, вчасні і дуже плідні;
- 5) *King of Tomatoes* (король помідорів), походять з Англії, вчасно дозрівають;
- 6) *Mayflower* (Maiblume), ягоди тої відміни єсть барви фіолетової;
- 7) *Paragon*, округлі, також дуже вчасні.

(Дальше буде).

ВСЯЧИНА.

— Про короткозорих. Вже від довшого часу старають ся шкільні власти і лікарі, щоби зменшити нахил молодіжи до короткозорости. Богато доброго завели в тій цілі: відповідні лавки, лоні кожнати шкільні; а також звертають увагу на спосіб сидження дітей при читанню і писанню. Але чи можна зовсім вилічити короткозорість? Славні лікарі кажуть просто: годі! Окулярами можна трохи зарадити короткозорости, але вилічити зовсім не можна; бодай до тепер не знають способу. Остатніми часами звернула на себе увагу розправа берлінського окуліста д-ра Е. Шерка, котра може посує справу лічення, а бодай зарадить дальшій короткозорости наперед. Др. Шерк по довголітнім досвіді поручає для короткозорих два способи. Перший спосіб, то прилад званий по німечки *Schlaffensauger*. Єсть то гумовий невеличкий баллон зі скляною шийкою. Що вечера перед сном, найлучше уже в ліжку, пацієнт стискає той баллон рукою і прикладає до висок. Прилад сей має такий вплив, як би суха приставлена банька; увільняє очні доли від надмірного напливу крові, що — як здогадують ся — має бути причиною короткозорости. Баллон треба приставляти тільки на п'ять хвилин. То „есане“ баллона зовсім не болить, а пацієнти уживають сего приладу дуже радо. — Відтак поручає др. Шерк короткозорим школярам яко лік кокаїну, котру що лиш недавно стали уживати до лічення очей. Кокаїна подібно як атропіна, тільки лагідніше скріплює мускул, котрий форму очної сочки ставить в відповідне віддаленне до оглядного образу. Напружене сего мускулу, особливо в початках короткозорости, єсть сполучене з дрожанем; тому вплив кокаїна на сей мускул дуже спасенний.

Юонжурси.

— Окружна Рада шкільна в Городенці розписує конкурс на посади учителів при 1-кл. школах в Дезешеві, Дубках, Джуркові, Глушкові, Якубівці, Копачинцях, Куписівцях, Луці, Михальчу, Незвисках, Вікні, Олшіві королівській, Підвербцях, Семенівці, Тишківцях.

В школах 2-кл. посади учителя молодшого в Чернатині, Чортівці, Чернелиці, Раківці і Серафимцях.

Посада управителя в Чортівці.

Посада старшого учителя в 4 кл. школі в Обертині і молодшого при тій школі.

Речинець подань до 15. падолиста с. р.

— Окружна Рада шкільна в Городку розписує конкурс на:

- 1) посаду старшого учителя при 4 кл. школі мішаній в Яноні;
- 2) при школах 1-кл. в Добрянах, Яснєсках, Лесневичах, Лозині, Мальчицях, Милитині, Речичанах, Угерцях Незаб.;
- 3) Оттенгаузеня (тут мова викл. німецька), і Барю (мова викл. польська).

Речинець до 15 падолиста 1895.

— Окружна Рада шкільна в Богородчанах розписує конкурс на слідуєчі посади учительські:

- 1) при школі 5 кл. мішаній в Богородчанах посада учителя старшого. Від кандидатів вимагає ся кваліфікації до шкіл видільових з групи II-ої або III-ої;
- 2) при школі 2-кл. мішаній в Богородчанах старих;
- 3) при школах 1-кл. в Бабці, Биткові, Хмелівці, Глубокій, Грабінці, Глєбівці, Яблоніці, Космачі, Кричці, Маняві, Манастирцанах, Марковій, Молоткові, Невочині, Похівці, Раківці, Саджанці, Жураках — посади самостійних учителів.

Речинець подань до 20. падолиста с. р.

Передплата:

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакция
ул. Чарнецкого
ч. 26.

Администрация
ул. Академична
8.

Неопечатані ре-
кламні без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

КРИТИЧНІ ЗАМІТКИ

про книжку: „Школа народна ч. III. у Львові 1894.“

Написав Ю. Л.

(Дальше).

Уступів відносячих ся до наук природних маємо 39, сли зачислимо до них уст. 42. Простуда і 141. Паляча вода; (сей послідний не знати властиво до котрого розряду зачислити). З поміж тих уступів 19 описує звірята, 8 рослини, 4 мінерали а 6 уступів описує найважнійші явища воздушні. В сих послідних говорить ся про воздух, вітер, мряки, хмари, тепло, світ, росу та інш., а не згадуєсь нічого про дощ та град... З наук природних пільни приписують: „Na podstawie spostrzegania i odpowiednich ustępów z książki do czytania należy opisywać i porównywać najważniejsze pożyteczne i szkodliwe zwierzęta i minerały krajowe, łącząc z tem naukę o hodowaniu drobiu i o ochronie zwierząt i drzew.“ До всего того маємо в книжці відповідні уступи, лиш не знаходимо ні одного уступу, на підставі котрого можна опи-сувати та порівнювати домашній дріб і получить з тим науку о его годівлі та о охороні звірят.

Пільни наукові зовсім не приписують на сім степені подавати відомости про усілья заховання людского здоровля (се приписано доперва на степені IV.) тож зовсім непотрібно понав ся тут уст. 42. Простуда. Вже скорше можна-б его помістити між уступами моральними части I. (уважаючи слабість хлопця яко наслідок его непослуху). Декотрі уступи як приміром 31. Про бульбу, бураки і капусту. 32. Відки бере ся полотно. 124. Цвѣти, подають важнійші відомости господарські, чим по части бодай виконують жаданя устави (pouczenie o zadaniach i warunkach zawodu, jakiemu się dzieci według okoliczności, miejsca i stanu prawdopodobnie poświęcą). Та-ку-ж саму ціху мають і уступи не вчислені до тепер до жадного розряду, а то: 11. Колодїй і тесля. 33. Ткацкі сїлки. 59. Гончарі. 88. Ко-шикарі.

Так отже відчисливши 24 уступів поетичних маємо 131 уступів рі-чених: пребогатий материял до розширення свѣтогляду дитини. Колиж зва-жимо що часть ся уложена систематично, що не пропущено в ній майже

нічого, що лиш по мисли приписів плану і інструкції дітем на тім степені науки подати належить, що угадано потреби і обставини сільські і маломісточкові, то признати мусимо, що вже через те саме нова читанка єсть о много ліпша від читанок давніших. Тож і не дивуюсь, що рецензент польскої „Szkółki dla młodzieży cz. III.“ (з котрої переведено нашу читанку) п. В. С. кінчить річ своєю словами: „З правдивою приємністю читав я той новий підручник, ту без сумніву велику нову добич на полі нашого польського шкільництва. Єсть то може перша в своїм роді в Австрії книжка, котра відповідає дійсним потребам шкіл людських сільських і маломіських. Горді бути можемо, що ми власне перші таку книжку видали.“

Що до мене то рівнож, з наведених уже причин, не відмовляю їй вартості. При всім тім мушу ще однак піднести, що читанка нова, побіч обговорених вже похибок, має ще одну важну хибу: ото єсть она для дітей III. степеня за трудна. Правда, що матеріял єсть належито дібраний, старанно уложений, але і те правда, що того матеріялу єсть за багато. Вірю, що дасть ся він вичерпати в школах 3- і 4-класових де матеріял весь розділяє ся на 2 роки науки; однак сильно сумніваюсь чи учитель дасть собі з тим матеріялом раду в школі 1- і 2-класовій, де можна-б лише вірші, повістки та уступи з наук природних розділити на 2 рівнорядні часті; тяжше вже розділити тут уступи історичні а зовсім неможливо поділити уступи географічні.

Деякі думають помочи собі тим, що призначують якусь часті уступів до читання курсоричного. Однакж тут треба заважати, що на читані курсоричне треба призначати лекції уступів, такі, котрі-б могли діти без широких пояснень зрозуміти. А таких уступів (в другій часті сеї читанки) єсть дуже мало. В кількох випадках був я свідком, що учителям вже уложені самого розкладу матеріялу сеї книжки робило майже непереможні труднощі. А признати треба що на папери дасть ся остаточно все яко-такі уложити, але-ж се в практиці в нічим нікому не улегчить. Після моєї гадки належало-б в новій читанці видрукувати відмінним друком уступи такі, котрі без шкоди для цілости можна-б в школах 1- і 2-класових пропустити. Що матеріял сеї книжки єсть за обширний, се єсть вироком лиш моя гадка, котрої нікому накидувати не хочу. Бути може, що суть такі школи, де весь матеріял без труднощі вичерпати дав би ся, сльб лиш о скількість ходило. Але зважно ще і те, що в книжці виклад матеріялу річевого єсть по більшій часті за тяжкий, особливо для дітей, що доперва другий рік науки укінчили. Коли возьмемо до рук Буквар і Школу народну ч. II. то побачимо легко, що між одною а другою єсть нічим не перервана звязь, що друга єсть природним в кождім згляді продовженням першої, що в обох єсть захована строго поступенність в стилі, в формі, в добір нових понять, навіть в скількості матеріялу. Такої звязи не знаходимо між Школою народною ч. II. а Школою народною ч. III. В сій послідній говорить ся дуже часто о многих річах незаних в той спосіб, як би они вже відомі були дітям, а приглянувшись формі викладу зовсім сказати не можемо, щоб она була продовженням своєї попереднички, а протинно, відчуваєсь брак чогось посереднього. В самій книжці для III. степеня не заховано такої поступенности, як в книжках попередних.

За добру сторону книжки мусимо уважати й те, що єсть она майже вірним переводом книжки польскої „Szkółka dla młodzieży cz. III.“ Се улегчає науку обох язиків і причиняє ся через дворазове перероблюванє тих самих уступів до утривалення набутих відомостей.

В польській читанці в кождім уступі річевім подано слова на означенє нових або важійших понять розстріленими буквами. Дуже добре було-б, щоб і в рускій читанці так само зроблено. Се улегчило-б учителеви перегляд матеріялу річевого кожного уступу.

Додаймо ще, що язык в уступах писаних прозою і віршом єсть всеюди поправний, місцями навіть прехороший, і ще раз признаймо, що слова похвальні висказані про сю читанку в „Зорі“ і „Szkol-ŕ“ суть в значній мірі оправдані.

Однакож на вартість всякого підручника впливає не лиш язык, вибір уступів (моральних — що до головних моментів етичних, а річевих — що до матеріялу), не лиш упорядкованє їх, але також в значній мірі уклад поодиноких уступів, т. є. переведенє і спосіб представлення даної теми. Чого під тим зглядом жадати потрібно — не буду тут повторяти, лиш відкличує на засади висказані в статі про ч. II. „Школи народної“. Тут приступлю впрост до спеціальних заміток що до декотрих поодиноких уступів.

II.

(Часть повісткова).

Уст. I. „Ранішня молитва“. П. Д. видить щось невідповідного в словах:

„Щоб Тебе любив я щиро,
В Твоїй жив любові,
Щоб волів я радше вмерти,
Ниж вхвибить Тобі.“

Тимчасом як цілому уступови, так і сим словам годї що небудь закинути.

Уст. 7. „Побережникові сини“. Дики робили Павлови Даньови шкоди великі в полі: Три сини єго постановили ходити на ніч пильнувати поли. Отець поставив їм там шінку, щоб мали де скритись від дощу. „Через місяць як там почували не було найменшої шкоди. Але нараз брати посварились. Молодші брати негодували, що їх Микита (найстарший брат) посилав на поле а сам вигідно розлягавсь в шінці. — Най і він іде — казали — не будемо єго більше слухати.“ Микита угнівав ся і лишив їх самих. На другу ніч наймолодший не пішов на ніч, бо бояв ся медведів... Пішов лиш середущий, але і той „вернув ще того самого вечера, так дуже злякав ся.“ Дики тої ночи все поле розарили. — „От і допильнували, сказав отець. А чейже не мені ви пильнували, але самі собі. Як ви так дальше будете жити, то марно піде вся моя праця, на котру ціле жите гіренько трудив ся.“

Зі слів вітця виходить після п-ї Й. О., що кождий єдино о свою власність дбати повинен. При тім питає ся п-ї Й. О., в яким євітлі представляє той отець привязанє і любов дітий до родичів. З сими словами п-ї Й. О. годї зовсім згодити ся. Длячого не мали хлопці знати, що та їх незгідливість в першій радї їм привнесла шкоду? Радше закинути можна-б сему уступови те, що тенденція єго — єсли нею мало бути оказанє на прикладї злих наслідків неагоди — не єсть консеквентно перепроваджена. Що найстарший брат покинув ходити в поле на ніч — се було наслідком неагоди, але що молодші два брати дальше не почували в поли то се не тому, щоб були незгідливі, лиш тому, що боялись. Думаю також, що добре було-б сказати

вперед: Параз найстарший брат став молодших виенлати в поле а сам лишав ся в шинці а потім доперва: „Із за того брати посварились... і т. д.“ На тім зискав представлення річи на ясности. В посліднім реченю бракує підмету „я“: „...на котру я ціле жите гіренько трудив ся.“

Уст. 9. „Щира дитина“. Одному хлопчині мама була хора. Ворожбит сказав, що поможе їй ржа з дзвона о півночи наскробана. Хлопчина лишавсь по вечірни в церкві, лізе о півночи на вежу церковну і скробоє ржи. Учув се зі свого помешканя священик, ввійшов до церкви і запитав, хто то. Коли ніхто не відозвав ся, поспитав вдруге а врешті в третє: „Всякий дух най хвалить Господа! В ім'я Боже питаюсь, хто там?“ Тоді доперва злізав з вежі хлопчина і оповідав про свій замір. Священик поучав хлопця, що ані ржа, ані ворожбит не поможе, лиш горяча молитва. Оба помолились, а Пречиста Діва „вислухала молитви, що о півночи до неї підносились“. Слушаво замічав тут п-ї Й. О. що священик через своє дивне заклате (триразове) утверджує читателя в вірі о перебуваню духів, маючих якусь особлившу міць о півночи. При тім питаєсь п-ї Й. О. чи в иньшій порі (не о півночи) взношеної молитви не вислухав Пречиста Діва? Заголовок після думки п-ї Й. О. петрафний; ліпше: „Відвага дитина“. В додатку священик повинен був поучити хлопчину о потребі лікаря крім молитви. — До сих слушних заміток п-ї Й. О. додаймо ще й те, що єсть се дуже неімовірне, щоб хлопчина відважив ся позістати в церкві від вечера до півночи а о півночи лізти на вежу!

Уст. 14. „Розумна Настуня“. По думці п-ї Й. О. у газдині великий брак віри в уцтивість людей. Газдині тій на її просьбу поручала учителька, знаюча добре діти, то одну дівчину, то другу, то третю. „Але газдиня не могла якось рішити ся, котру би з них вибрати, бо виділа, що всі они удають (?) перед нею смирих та трудящих.“ По щож в такім разі просила учительку о раду — питає справедливо п. Й. О. До сих заміток додати мусимо ще одну. Ото сказано в уступі що газдиня, аби переконатись, котра дівчина єсть найліпша, скликала всі дівчата до себе, дала кождій по кілька шіток і вислала їх всіх до міста на торг з порученєм, аби собі купила кожда, що сама схоче, а описи аби їй показала, що купила... Всі по купували собі коралики, перстені, квітки і т. п. лиш одна Настуня купила собі полотна, іголку і волічки. Помінаючи вже сю обставину, що се представлення річи не в до правди подібне, питаємо ся, на якій підставі могла газдиня та сказати до дівчат, котрі собі купили стяжки, квітки і т. п., що они про нічо більше не дбають, лиш аби красиво убрати ся та нічо не робити!?

Уст. 15. „День пильної Олюсі“. П. Д. думає, що ліпше єсть „Олі“, ніж „Олюсі“. Я бодай не виджу в слові „Олюся“ нічого злого.

Уст. 17. „Біб і рибка“. П. Д. замічав, що слово „Наняхайкишка“ не конче естетичне. Поясненє до того слова: „...бо люди їдять біб“ називає п. Д. не трафним. Що іменно єсть в тім поясненю неграфного — сего годі добачити.

Уст. 18. „Не руш що не твоє“. П. Д. замічав, що ім'я „Света“ дуже непопулярне а кучеряві дуби не ростуть далеко в Карпатах, лиш на Підгір'ю. Тут годить ся завважати, що „далеко в Карпатах“ не мусить конче значити: в глибоких Карпатах, а знов з другого боку не мож твердити, що дуби ростуть лише на Підгір'ю.

П-ї Й. О. не подобавсь цілий сей уступ. (Зміст его слідуєчий: Оден рубач пилив раз дуба. Дуб падаючи зломив ему руку. Не було тепер кому на кормленя родини заробити. Рубач не могучи дивитись, як діти его вянуть з голоду вислав їх на друге село до свого брата. Пішли ті діти (звались Демко і Сафта) але в гуєтому лісі збились з дороги. Стали они шукати дороги а ту і сонце заходить. Діти в плач. В тім побачили хату з ганком і з одним віконцем. Стіни тої хатки з самого цукру, а стріха з пшеничних колачків. Демко кинув ся до колачів але Сафта здержала его мовлячи: „Не руш, то не наше!“ На то надійшла стара циганка Боя, перша чарівниця. Діти хотіли вітати, але циганка успокоїла їх, похвалила за те, що чужого не рушали і отворивши скрині, повні золота та ласощів, казала їм набрати собі всего, кілька схочуть. Діти набрали золота, срібла та ласощів і вернули до дому. Від тепер жили всі в достатку а Демко і Сафта навчившись читати і писати пішли до міста до школи, де до тепер нильно учать ся). То щось в роді байки а „тисяча і одної ночі“ — каже п-ї Й. О. Зі всего віє неімовірність і не приносить моральної науки. Ліпший вже уступ з польської книжки „Cudze jablka“. Вкінці не подобав ся п-ї Й. О. що Демко і Сафта ідуть до міста до школи. „Czyżby nauka w wiejskiej szkole udzielana nie wystarczała takowym?“ На сї заміти п-ї Й. О. годить ся відповісти. По перше: Зміст сего уступу єсть о стілько неправдоподібний, о скілько кожда того роду байка мусить бути неімовірною. І в польских писеммах для молодіжи єсть того рода байки, навіть і довші. Чи ж може їх не давати молодіжи до читаня? Мають они свою вартість, чого доводом най буде хочби то, що пр. в читанні рускій для І. класу шкіл середних знаходимо кілька таких байок. Байки такі „в чудесний спосіб розбуджують живе заінтересоване, побуджують і оживляють фантазію, зачіпають уміел і незаметно засївають в серцю дитини насїне правоти і честноти.“*) Правдоподібности мусимо жадати від оповідань та повісток, бо ті обговорюють відносини дійсного життя, серед котрого дитина живе: Але-ж — ради Бога — не жадаймо правдоподібности від байок, бо-ж тоді треба-б повикидати з книжки не лиш такі байки, як „Не руш що не твоє“ але взагалі все, що єсть неправдоподібне, отже і легенди, і казки і епічно-дидактичні віршики і т. п., а на се би мабуть і сама п-ї Й. О. не пристала. Я би згадавomu уступови закинув власне те, що цілий не єсть нерепроравжений в тонї і духу подібних байок. Згадка о школі і о місті Кошові неначе відриває дитину від чудового, фантазійного уявленого сьвіта, а переносить єї на арену щоденного життя-буття. — Щоб уступ: „Cudze jablka“ мав бути ліпший, з сим безусловно годї згодитись. По друге: Зовсім не можемо понятї становища п-ї Й. О. яке она заняла в справі посилення дітей до висших шкіл. Збував она справу ту коротким питанням: „Чи ж би їм не вистарчала наука уділювана в сільській школі.“ Таке понятє справи не даєть ся оправдати ані зі становища загально-людского — бо ж з понятєм чоловіка єсть тісно злучене безупинне образованє, ані зі становища народного, патриотичного, на котрім і школа стояти мусить; певно, що школа народна не має „віднертати умів молодежи від відносин, серед котрих та молодеж зростає і розбуджувати в ній бажаня відістатися з тих відносин, бажаня штучного, для загалу неможливого до осягненя, позіставляючого по собі огірченє і нехїть до праці,

*) Н. Sommert. Methodik des deutschen Sprachunterrichtes. Wien 1892.

а шкідного для суспільности" (Інструкція ст. 43), певно що великий вплив дитини родичів убогих до шкіл середніх може мати і шкідливі наслідки, хоч би зі згляду на можливий зріст інтелігентного пролетаріату — з того всею однаковим ніяк ще не виходить, що селяни багаті не повинні для дитини своїх бажати більшого образования, того іменню, яке середні школи дають. Я рад би з одної сторони, щоб школа народна виювала замилюване до свого стану, а з другої сторони, щоб як найбільше дитини заможних родичів користало з висшої науки; тогди може було-б більше випадків, що ученики шкіл середніх вертали-б на батьківську рілю, тогди можна-б думати о інтензивнійшій роботі около піддвиження люду.

Уст. 22. „Зноровлені коні“. Сказано в тім уступі, що Прокіп був парубок пильний, трудящий і слухняний лиш мав одну погану навичку, що побивав коні (мимо упоминання отця духовного). Як же повяте хлопця доброго, яким преці повинен бути пильний, трудящий і слухняний Прокіп, погодити з його неслухняністю зглядом отця духовного, і з його жестокостію, тим більше, що на самім початку сказано: „Добру і господарську дитину пізнати найлучше по тім, що шанує худобу.“

Уст. 30. „Золоте серце“. Справедливо замічає п-ї Й. О. нерозсудно поступив священник нагороджуючи хлопця за його добрий учинок. Люди преці не нагороджують за добрі вчинки але хвалять їх. Нагорода може дитину зіпсувати. Рівнож не мож нічо мати против гадки п-ї Й. О. що до зміни заголовку уст. 31. „Потіха“, в котрім говорить ся о владці, що не встидав ся своєї убогої матери селянки. Заголовок той ліпше-б змінити на „Шануй родичів“.

І з п. Д. мусимо згодитись що до уст. 32. „Запомога“. Зміст: В старостві роздавали запомогу. Здвиг народу окружав будинок. Один їхав ся поперед другого, тручав, кричав, щоб вперед дістатись. Бідна вдовиця хоч голодувала з пяти діточками, не їхалась, всіх перед собою пускала, („така вже з роду чемна була“) і від рання дурно чекала. Староста заглинув через вікно вдову а побачивши, що она нічо не дістала, закликав її і спитав, чому так стало ся. Коли оказала ся чемність і смирність вдовиці, аложили її урядники більше, чим другі дістали перед нею... П. Д. замічає, що вся річ невірно представлена. В старостві не розхапують запомоги, лиш сли її дають, то дають після виказів і не той дістає, хто борше дінхав ся, а той, кому призначено. Смирність вдовиці винагородив чистий принадок, т. є. що староста случайно подивив ся через вікно.

(Далше буде).

Школа в Добромишли.

В читанці „Школа народна ч. III.“ описана єсть школа в Добромишли в 3 уступах. уміщених в части другій тойж читанки. Уступи ті суть: 1) уступ 4-ий п. т. „Школа в Добромишли“ на стор. 56; 2) уступ 6-ий п. т. „План школи в Добромишли“ на стор. 56; 3) уступ 8-ий п. т. „Обійсте школи в Добромишли“ на стор. 58. Уміщені коло кожного з тих трех уступів рисунки

(кільші) мають причинити ся до докладного зрозуміння тексту. Текст уступів 6. і 8. відноситься ся навіть виключно до долучених рисунків і єсть коротким їх поясненем.

При кінці кожного з тих трьох уступів суть поставлені питання, на котрі учитель має дати дітям основну відповідь; питання ті суть для учителя директивною, яку іменно ціль має учитель при помочі тих уступів досягнути. З першого уступу учать ся діти пізнавати сторони євіта і означувати їх на мапі. З уступу другого учать ся діти рисувати план комнати шкільної в зменшених розмірах після вибраної скалі, а при тій нагоді запізнають ся з мірами квадратними і обчисленем площі прямокутника. При читаню уступу третього скріпляють ся і розширяють ся відомости та понятя дітей, набуті з попередних двох уступів.

Уступи ті суть як видимо необхідні для учителя, при початковій науці географії (Planu naukowe, instrukcyja, стор. 94) при початковій науці о геометричних формах, рисунків і міреня поверхні (Instr. стор. 104—5). Уступи ті, а взаглядно, при них уміщені рисунки суть важними для науки в школі народній і з многих иньших ще причин. Так приміром пізнають діти, як виглядає перенесений на папір план будинку, поля; що можна означити на рисунку різні предмети зрозумілими знаками, як дерева, грядки, стежки, мур, комени, двері і т. ин.; що можна собі з рисунку виміряти при помочі поділки віддаленя н. пр. дерева від дерева, як довгі і широкі суть грядки в дійсности і т. д. Словом вправний учитель може на тих уступах, а взаглядно на поданих рисунках научити дуже много, хотяй не потребує при тім переступати рам обнятих приписами плану наукового для того степеня науки. (Planu naukowe, Instrukcyja I, стор. 77—8). Навіть і для самих учителів суть ті рисунки важними з того взагляду, що они подають нам план вірцевого будинку шкільного і план такого заіосподарованя огорода, яке відповідало би передовім потребам читанок III-ої і IV-ої части.

I.

По сих вступних увагах нехай буде нам вільно піднести і вказати важні недостатки в редакції сих уступів, тим більше що ті недостатки дуже утрудняють учителям основно ті уступи обробити. Які то і яким способом ті похибки і недостатки закрали ся до рускої читанки найскорше дійдемо тогди, коли порівнаємо уступи і рисунки о школі в Добромішли, і єї обійстю, уміщені в читанці рускій з такими самими уступами, уміщеними в читанці польській н. т. „Szkołka dla młodzieży cz. III. Тексти в обох читанках, рускій і польській, годять ся з собою майже дословно; рисунки до тих текстів суть иньші в читанці польській, а иньші в читанці рускій. В польській книжці рисунки суть в цілковитій гармонії з текстом, суть умітно викінчені (н. пр. план школи); в рускій читанці що иньшого видимо на рисунку, а що иньшого читаємо а тексті, — ба навіть подібаємо блуди на самих рисунках. В польській читанці подібуємо слова технічні і важійші понятя, о котрі власне при науці розходить ся, напечатані буквами розстріленими, або скороченими, в рускій читанці они всі печатані письмом однаковим з прочими словами. Суперечність між рисунками до тексту а самим текстом, впроваджує учителя в велику колізию, і дуже утрудняє науку. В однім лише треба признати, що зміна рисунку з читанки польської, на иньший рисунок, уміщений в читанці рускій, вийшла хоть в часті в хосен читанки; рисунком тим єсть план обійстя

школи. Плян обійстя школи в читанці польській єсть дуже елєфантиний, але за малий (лише сама шкїлка дерев) і за мало практичний, плян огорода в читанці рускій єсть більше практичний, а навіть для самого учителя більше інструктивний.

Суперечности між текстом, а рисунком суть слїдуючі:

1. Школа в Добромишли.

Текст.

„школа та деревяна“

„Над ганком красує ся маленька вежочка з дзвінком...“

„В задній части сїний повбивані суть кілки, на котрих ученики і учениці вішають своє одїне..... Ся часть сїний зове ся одягальнею.“

„Тут (в класї) під одною стїною стоїть на ступенях стіл з кріслом учителя, побіч в однім кутї велика таблиця в другім шафа“

„Проти стола суть два ряди лавок“

„На стїні над кріслом учителя висить хрест і образ Ма-

Рисунок.

На рисунку видно надго підмурованє з 5 цегол; в польській читанці підмурованє єсть з каменя.

Над ганком нема вежі з дзвінком, вежа та містить ся, аж на верху даху.

Кілки суть повбивані по обох боках стїн (гл. плян школи) у всіх сїний і не в части сїний але у всіх сїнях єсть одягальня, що єсть навіть 2 рази виписано. Одягальня в читанці польській містить ся дійсно в задній части сїний, єсть відділена від решти сїний стїною з дверми і єсть окрема для хлопців, а окрема для дівчат.

На пляні в читанці польській видимо, дійсно зазначене підвисшенє під стїною, на серединї між двома рядами лавок; стіл означений буквою (с), крісло (d), таблицю (e) і шафу (f). На пляні читанки рускої єсть підвисшенє (догадуємо ся, що то оно) довге на 2·80 м. а широкє на 1·30 м., віддалене від 1-ої лавки 0·90 м. На тїм підвисшеню нема катедри, тільки в стїні єсть здає ся таблиця. Стіл містить ся по за підвисшенєм в кутї по сторонї лївій, він єсть віддалений від одної стїни на 0·45 м., від другої 0·80 м., а від 1-ої лавки крила лївого на 0·60 м. Сам стіл єсть 1·25 м. довгий а 0·80 м. широкий. Крісло стоїть не за столом по его серединї, але при розї стола в самім кутку мов би на покутю. Ш а ф и „в другім кутї“ т. є. на правім боці нема, бо там стоїть груба. Так само нема в кутї таблиці, бо там, де она має після тексту стояти, стоїть стіл.

Понеже стіл на рисунку єсть уміщений в кутї комнати, тож проти стола єсть лише лїве крило лавок.

Котра то „друга стїна“, бо єсть їх ще три?

Текст.

тери Божої Зарваницької*) а на другій образ нашого Цесаря."

"Через чотири великі вікна заглядає до кімнати школьної сонечко по полудню, бо вікна звернені на захід.

"По за плечима мають ученики ще 2 вікна, звернені на полудне."

"Стіна перед очима учеників не має вікон. Ся стіна звернена на північ."

"По другій стороні сїний єсть мешканє учителя. Кімната наріжна має вікна на полудне і на всхід; друга кімната має вікна лише на всхід."

"Вікна з кухні виходять на північ."

Рисунок.

На початку того самого уступу читаємо і так єсть нарисовано, що „Іанок і передні вікна школи“ (єсть їх 4) „звернені на полудне“.

Вікон по за плечима сидячих в класі учеників нема ніяких; поза плечима учеників єсть стїна від сїний (одягальні) без вікон.

В читанцї польській означені сторони сьвіта на рисунках згідно з текстом і правильно т. є. так, як означуємо їх на мапі. Коли оберне ся рисунок школи (з чит. польскої) іанком до себе, то буде іанок звернений до полудня, так само на полудне виходять 2 вікна фронтові; 4 вікна звернені сьуть на захід; стїна перед очима учеників єсть звернена на північ.

В читанцї рускій, — єсли іанок і 4 вікна фронтові сьуть звернені на полудне, — всї прочі сторони сьвіта сьуть подані невірні; стїна від катедри учителя єсть тогди не північна а західна, стїна за плечима учеників не полуднева а всхідна.

По другій стороні сїний нема нічого. Стїна від сїний єсть заразом всхідною стїною будинку.

Кімната нарожна учителя (2·75 м. широка а 5·30 м довга) має одно вікно на північ.

Друга кімната (4 м. широка і 5·30 м. широка) має також вікна на північ.

Вікна з кухні виходять до передпокою, що веде з сїний до комнат учителя.

(Дальше буде).

*) Чи не лучше було би лишити в тексті „Образ Матери Божої“ без того додатку „Зарваницької“? Вираздї в польській читанцї єсть: „obraz M. B. Częstochowskiej“, але по думцї нашій одно і друге лучше було би опустити. Учитель єсть в тїм случаю змушений пояснити річ о чутворних иконах, що для дітей єсть ще або незрозумілим або невсказаним до пояснення.

Статистика порівнююча науки елементарної в краях цивілізованих після Левассера.

Держава	Рік	Число аналіфбетів на 100 мешк.	Що платить держава за цілі просвіти? (в міліонах франк.)	Кілько коштів припадає на школи на кожного мешканця.
Англія	1883	14.0	1.3.0	6.30
Ірландія	1884	26.0	23.0	4.89
Голяндія	1888	11.0	24.0	5.32
Бельгія	1890	16.0	27.0	4.50
Франція	1890	7.0	173.0	4.43
Німеччина	1890	0.6	—	—
Прусія	1890	0.8	196.0	6.54
Саксонія	1890	0.1	23.0	6.57
Баварія	1891	0.3	20.0	3.58
Швайцарія	1890	0.8	19.0	6.48
Австрія	1890	30.8	—	0.95
Угорщина	1890	36.0	37.0	2.12
Португалія	1878	79.0	3.1	0.67
Іспанія	1877	72.0	29.0	1.65
Італія	1890	55.8	62.0	2.07
Сербія	1881	93.0	—	0.10
Румунія	1882	89.0	10.7	2.12
Росія	1887	68.0	22.8	0.25
Швеція	1890	0.2	17.0	3.55
Норвегія	1890	0.0	3.2	1.61
Данія	1890	0.4	—	2.40
Спол. Держави	1890	13.3	766.9	12.01

Після сих статистичних даних опираючих ся переважно на р. 1890 займають перше місце в просвіті держави скандинавські, німецькі і Швайцарія, потім Сполучені Держави, у котрих рівень просвіти обнижає ся в наслідок еміграції європейської. Посереднє місце займають держави Європи середньої: Франція, Голяндія, Бельгія і Англія, а позад усіх стоять: Австрія, Угорщина, Італія, Іспанія, держави балканські і Росія.

Рух в руских товариствах.

III-тий загальний збір товариства „Руслан“ у Львові відбув ся дня 1 н. ст. падолиста с. р. в комнаті V-ої класи академічної (рускої) гімназії. Товариство „Руслан“ завязалось минушого року і має на цілі підпомагати молодіж львівської рускої гімназії. Членів, по-найбільше учителів рускої гімназії, зібрало ся 25. Голова товариства о. сов. А. Торонський, сконстатувавши, що зібралось достаточне число членів, отворив збір короткою а щирою промовою, в котрій повитав зібраних, вказав на потішачий об'яв,

що товариство „Руслан“ з'єднало собі в 1894/95 році багато нових членів, і по-м'янув трох членів померших, а то: митрата о. Сінгалевича, о. сов. Василя Ільницького і сов. Теоф. Бережницького. Зібрані віддали честь їх пам'яті, вставши з місць.

Головою збору вибрано аклямацією проф. Волод. Шухевича, а він по-кликав на секретаря проф. Остапа Макарушку. По прочитанню і прийняттю протоколу з торічного заг. збору, дав голова голос заступникови секретаря уступаючого відділу, а той відчитав отсе справоздаве з діяльності відділу за рік шк. 1894/5, а властиво за час від 29. вересня 1895 до 31. жовтня 1895 р :

„Запомагати убогих учеників ц. к. академ. гімназії у Львові гроше-вими датками на харч, одіж, мешканє і готовою одежію, книжками і прибо-рами науковими, вишукувати для них лекції приватні, старатись о безплатні обіди, опікуватись ними в часі хвороби та завести бурсу для учеників сеї гім-назії — отсе ціль „Руслана“.

Виділ, вибраний на загальнім зборі мин. року д. 29. вересня, займав ся через 13 місяців виконуванем всіх згаданих гуманітарних обовязків: сповняв вимоги статута і виконав припорученя попередних загальних зборів. На ро-з'яснені, після ухвали попередних зборів запрошеня до родичів учеників нашої гімназії і до иньших патріотів, щоби вступали в члени, товариства, відповіло багато з них, і сїй обетавинї маємо завдячувати, що число членів з 33, яких було рік тому, піднеслось на 103. Між ними є 4 члени-покровителї, що зло-жили статутом приписані повні вкладки по 25 зр., а то: Є. Е. митроп. Сильв. Сембратович, посол о. Вас. Небиловець, проф. д-р Конст. Лучаківський і д-р мед. Лев Коессак у Львові.

Виділ відбув в році 12 засідань; уділяв грошеві запомаги на харч, одіж, мешканє, книжки і прибори наукові, давав на лікарства, вишукував лекції і старав ся в зимовій порі о безплатні обіди, радив над збільшенем фонду мундуrowого (обовязок ношеня мундурів в гімназіях і школах реальних починає ся з 1896/7-им роком шкільним) і над заложенем бурси для найбід-нійших учеників нашої гімназії. Сю многоважчу справу порушив перший на посліднім засіданню відділу директор Едв. Харкевич. — Годить ся подати до відомости членів, що при уділюванню запомог мало ся на взглядї не лиш убо-жество, але також пильність і добре поведєнє дотичних учеників; тому то за-помаги признавано на виділї лиш на письмених прошеня, припоручені госпо-дарини клас дотичних учеників. Скупі фонди нашого товариства розділювано між багато потребуєщих в міру жертволюбивости наших добродїїв патріотів. Судячи по тім, що інтерес для нашого добродїйного товариства чим-раз більше зростає, можемо мати хоч в части надїю, що з фонду мундуrowого одягнемо що-найбіднійших учеників та що удасть ся вже з слідуючим роком заснувати бурсу, де би ученики мали бодай здоровий приют, опал і сьвітло, по змозі харч, та що-найважчайше, моральну опіку.

Що інтерес для „Руслана“ справді змагаєсь, на те маємо гарний доказ в починї Веч. о. Йосефа Шуховського, пароха з Братковець, котрий свій уділ „Дністра“ в сумі 100 зр. разом з купонами передає нашому товариству до розпорядимости; дальше на те доказ ті розмірно численні запомаги добро-вільні в році минушнім. Товариство має доси 4 членів-покровителїв, але більше число таких, котрі жертвуючи що-найменше 5 зр. заявили готовість що-річно складати таку суму аж до висоти назначеної статутом для членів покрови-телїв, т. є. аж до 25 зр. Значнийні квоти в хосєн „Руслана“ жертвували отсі

П. Т. інституції і особи: Хв. товариство обезпечень „Дифтеръ“ доси 160 зр., Вис. Сойм краввий 50 зр., Хв. Гал. щадниця 100 зр., Хв. Клюб Русинок 30 зр., д-р Кулачковский 40 зр., 6. Е. митроп. Сильвестер 25 зр., о. В. Небиловец 25 зр., Н. Н. на руки комісара п. В. Якевича 40 зр., пп. урядники Краківської асекурації 39-20 зр., з фонду по бл. п. М. Киршаку 20 зр., адв. д-р Ст. Федак 20 зр., директор Е. Харкевич 16-70 зр., катихит о. Даміян Лопатинський від себе і від товаришів шкільних 15-90 зр., Ви. пані М. Ільницька вдова по совітнику шкільнім 12 зр., о. І. Шуховскій парох з Братковець 11-25 зр., о. А. Качала парох з Медина 10-14 зр., Всч. о. мітрат Білецький 10 зр., д-р мед. Лев Коосак 25 зр., І. Онішкевич нотар зі Зборова 10 зр., проф. Вол. Шухевич 15 зр., о. І. Юзичинський парох з Боринич 8 зр., п. І. Елїяшевич начальник сторожі огневої у Львові 8 зр., посол Ол. Барвіньский 5 зр., п. М. Бачинський нотар з Калуша 5 зр., п. І. Раставецкий субститут нотаря у Львові 5 зр., п. І. Савчинський нотар в Жидачеві 5 зр., бл. п. о. мітрат Сїнігалевиц 5 зр., о. І. Янос парох з Стенятина 5 зр., Хв. тов. „Народна Торговля“ у Львові 5 зр., п. І. Прийма проф. гімн. в Перемишлі 4 зр., п. В. Сїрацкий контрольор поштовий 4 зр., катихит о. Бвг. Гузар 3 зр., п. І. Каранович адюнкт судовий в Самборі 3 зр., д-р мед. І. Куровець з Калуша 3 зр., п. М. Любович емер. директор помічничих урядів 3 зр., о. М. Хоркавий парох з Милошович 3 зр., о. М. Жарский парох з Стронятина 3 зр. — Не наводимо тут в-друге імен тих Добродїїв, що були недавно оповіщені в часописи „Дїло“, котрої Хв. Редакция все посередничала в передаваню жертв та поміщувала відозви та викази жертв, і се з признанєм і подякою тут підносимо. — Всім тим і другим тут не названим П. Т. Добродїям і великодушним Покровителям бідної рускої молодїжи шкільної складає видїл „Руслава“ на сїм місци щиро сердечну подяку і поручає горячо се нове товариство гуманїтарис і на дальше їх ласкавій пам'яті і описі.

Статистика запомог удїлених ученикам представляєсь оттак: готівкою роздано на запомоги 302-05 зр., книжок закуплено за 71-25 зр. З запомог користало 53 учеників; з тих 6 діставали постійні місячні запомоги. Учебниками надїлено 112 учеників; на се роздано книжок 202 примірників з бібліотеки товариства, котра числить доси 310 учебників, але на жаль деякі вже вийшли з ужити.

Коли до справоздання секретаря ніхто не забирав голосу, удїлив голова збору слово скарбникови товариства проф. Ізид. Громницкому, а той відчитав всі позиції касові. Оборот касовий в товаристві представляєсь ось-якъ:

Прихїд:

Готівка каси 30/9 1894	.	.	.	.	284-55 зр.
Вкладки членів і дари	.	.	.	.	674-80 „
З пушок вплинуло	.	.	.	.	60-64 „
Процент	.	.	.	.	3-69 „

Разом 1023-68 зр.

Розхід:

На фонд основний	29-60 зр.
На фонд мундуровий	75— "
Запомоги ученикам	302-05 "
Закупно книжок	71-25 "
Друки і оправа книжок	10-70 "
Порто і адміністр. видатки	6-19 "
Зворот	3— "
Разом	497-79 зр.
Фонд основний	229-60 зр.
Фонд умундурованя	75— зр.

На внесення директора Е. Харкевича рішено фонд основний (229-60 зр.) доповинити до висоти 300 зр., а надто втягнути до него запис о. І. Шуховського на суму 100 зр., так що фонд основний буде виносити в 1895/6-тім році шк. 400 зр. Крім того припоручено долучити до фонду мундурового 100 зр., а есентуально ужити на ту ціль навіть частину фонду оборотового, з огляду на се, що обовязок пошеня мундурів входить в жите вже з початком 1896/7-ого року шк. Ті оба фонди, основний і мундуровий, рішено умістити в „Дифстрѣ“.

Відтак проф. Петро Огоновский іменем контрольної комісії заявив, що всі рахунки товариства найдено в порядку і поставив внесення о уділене абсолюторії уступаючому віділові. Се ухвалено і приступлено до вибору нового віділу. З вибору аклямацією вийшли пп.: о. сов. Ал. Тороньский, дир. Едв. Харкевич, о. крил. Ів. Чапельский, проф. Ізид. Громницкий і Остап Макарушка, а на заступників віділових пп.: проф. Роман Цеглинський і Василь Білецкий. До комісії контрольної вибрано пп. проф. Петра Огоновського і Гринг. Врецьону.

На внесення проф. Громницкого, підперте горячо кількома иньшими членами, порішено передати новому віділові під розвагу засноване бурси для найбіднійших учеників рускої гімназії, де би они знайшли бодай яку таку полекшу в своїм тяжкім бідованю.

На тім скінчили ся наради збору, а голова подякував зібраним за участь в нарадах.

По зборі відбув зараз нововибраний віділ перше своє засіданє і уконституував ся ось так: головою вибрано о. сов. А. Тороньского, заступником голови дир. Едв. Харкевича, касиром проф. Із. Громницкого, контрольором крил. Ів. Чапельского, секретарем проф. О. Макарушку. — Відтак розділено між 14 учеників з різних клас запомоги по 2—3 зр. а для улекшеня Членам і Добродіям „Руслана“ пересилко грошових рішено порозсилати їм поштові чеки. Членам-покровителям порішено вислати письма з подякою.

Іменования і постанови властий шкільних.

— Іменования. Ц. к. краєва Рада шкільна іменувала учителями народних шкіл: Елеон. Салаківну в Камени, о. Йос. Сокиринського катихитом при женьській школі в Сяноці, Андр. Яворського управителем 3-класової школи в Миклашеві.

— Ц. к. краєва Рада шкільна ухвалила на засіданню з дня 4 с. м.: 1) висказати учителям народних шкіл Ігн. Спиридовичеві в Мариницях і Стеф. Колпачкевичеві в Перемишлях при нагоді переходу їх на пенсію признане за довголітню, ревну і успішну учительську службу; 2) затвердити вибори Фр. Іранта учителя мужескої школи народної в Золочеві на представителя учительства до ц. к. окружної Ради шкільної в Золочеві, а Йос. Васильковського учителя народної школи в Галушчинцях на представителя учительства до окружної Ради шкільної в Скалаті; 3) визначити Алекс. Оржеховського управителя народної школи в Ягольниці на другого представителя учительства до ц. к. окружної Ради шкільної в Чорткові; 4) іменувати о. Мих. Кляку греко-кат. катихитом в 5-класовій школі мужескій в Долині, Ів. Коростія управителем 2-класової школи в Болшеві, Клим. Микитку управителем і Елеон. Миткову старшою учителькою 4-класової школи мішаної в Ніколасеві; 5) затвердити в учительстві в середніх школах учителів: Зах. Дембіцера при гімназії в Коломиї, о. Ів. Слюзара в реальній школі у Львові, Йос. Чабанського при гімназії в Ярославі, дра Винк. Сямляка і Роб. Клеменсевича в IV-тій гімназії у Львові; 6) іменувати сулжитами в середніх школах: Вас. Ткачевича при гімназії в Станіславові, Вас. Винаря при рускій гімназії у Львові, Богд. Ленкого при гімназії в Бережанах, Мих. Гонета в реальній школі у Львові, Кар. Вавроша при гімназії в Ярославі; 7) зорганізувати двокласову школу в Терехові на передмісті „Сади“ від 1 вересня 1897; 8) вилучити громаду Передмісте Дубецке з округу шкільного в Дубецку і зорганізувати однокласову школу народну в Передмісті Дубецким від 1 лютого 1896; 9) перемістити двокласову школу народну в Щавинці на чотирокласову, а однокласову в Остаю на двокласову від 1 лютого 1896 р.

— Ц. к. краєва Рада шкільна ухвалила на засіданню з дня 11 надоліста с. р.: 1) Затвердити вибір о. Хр. Колпачковського і Ів. Крушинського на відпоручників ради повітової в Долині; 2) затвердити вибори на представителів учительства Юр. Климовича учителя в Князьолуді до ц. к. окружної Ради шкільної в Долині, Стан. Юзві управителя 5-класової школи мужескої в Збаражі; 3) затвердити іменоване кс. Войт. Войтановського римо-кат. пароха в Рожнітові на духовного члена ц. к. окружної Ради шкільної в Долині; 4) затвердити вибір Маєра Тавбелеса учителя релігії при 5-класовій школі в Бібрці на представителя мойсеевої релігії до ц. к. окружної Ради шкільної в Бібрці; 5) іменувати о. Кл. Кульчицького заступником катихита в гімназії в Коломиї, Сим. Сняла заступником учителя в школі реальній у Львові; 6) прийняти до відомости справоздане ц. к. краєвого інспектора шкільного з візитанції народних шкіл в повітах самбірським і ярославським; 7) прийняти до відомости справоздане ц. к. інспекторів шкільних о ході конференції учителів народних шкіл п'яти- і шестикласових.

— Резолюції сеймові в справі шкіл середніх. Полягоджуючи справоздане краєвої Ради шкільної о стані шкіл середніх в рр. 1893 і 1894, ухвалив Сейм на останній сесії цілу чергу резолюцій до правительства, котрі краєва Рада шк. переводить поступенно, о скільки они входять в круг єї ділання. Сюди зачисляє ся отворене окремої гімназії (рускої) з рівнорядних клас, будова нових будинків для школи реальної в Кракові і для гімназії в Дрогобичі, переговори в справі чотирох інших нових будинків і адаптації в будинках давніх. Резолюції що-до заведення науки гімнастики у всіх школах середніх краєва рада шкільна не спускає з ока і надіє ся, що справа значно поступить наперед, коли стануть виходити уздібнені сили з заведення, отвореного в Кракові для образовання учителів науки гімнастики. Дальші резолюції що-до підвищення платні учителям шкіл середніх, скорійшого їх авансу, а також зміня принципів іспитових — передано до рішення Міністерству просвіти.

— **Регуляція платні для професорів.** Міністерство скарбу розіслало вже до заопіюваних проект регуляції платні для професорів при гімназіях, школах реальних і семінарих учительських, даліше урядників бібліотек університетських і урядників всяких адміністративних уряджень при школах висших. Що-до платні професорської поставлено засаду, що ся платня має бути всюда рівна, а іменно у всіх містах, як у Відні так у Львові або в Перемишлі, 1200 злр. річно. Даліше додатки п'ятилітні мають бути змінені на трилітні, так що кождий професор по 15 роках дійде до найвисших поборів, наколи при теперішній системі доходив до таких поборів доперва по 25 роках. Урядникам бібліотек і иньших того рода урядів, котрі належать до міністерства просвіти, мають признати ся ранги на рівні з иньшими урядниками державними. Перенесене професорів до VIII-ої ранги після нового плану має наступати по десяти роках служби а не, як дося, по п'ятицяти роках.

ВСЯЧИНА.

— **Середні вииси учеників до гімназії** зіставлені з початком жовтня виказують загальне число учеників 13.965 (більше о 730 уч. ніж в році минушнім). Найбільше учеників числить IV. гімназія у Львові — 812 учеників в 18 класах; в Решові 728 уч. в 16 кл., V. гімназія у Львові 689 уч. в 14 кл., сьв. Анни в Кракові 648 учеників в 15 кл., Францішка Йосифа у Львові 612 уч. в 13 кл., в Тарнові 628 уч. 15 кл., в Станіславові 609 уч. в 15 кл. — В наслідок більшого числа учеників отворено 9 нових відділів більше ніж в минушнім році і іменовано 20 учителів більше.

До шкіл реальних записало ся с. р. 1553 учеників о 49 більше як торік. Школа реальна Львівська числить 498 учен. в 12 кл., а в Кракові 596 учен. в 15 класах. В цілм краю є до тепер тільки 4 школи реальні.

— **Der Stein der Weisen** ілюстроване письмо для родин містить в своїх 20-ім зошиті цікаву фізіологічну студію о „звірячій теплі“, надто обширне представлено „робіт регуляційних на водоспадах Дунаю“, Едварда Вільча, потім обемисту розвідку о „руху знімд сталей“, а також новости технічні: про водяні біциклаї, фотогр. камеру „Комбі“, фізикальні експерименти, плани міст, питання конкурсні і пр. Як звичайно, так і се число заосмотрене в значне число ілюстрацій (40 і одна таблиця) що свідчить о жертволюбности накладці. Те знаменито редаговане письмо можемо тим легче поручити, що оно за своїх 7 літ істнування виказуєсь великими заслугами, які подало і подає родинам з поля наук.

— **Нове обильне жерело нафти.** Недавно розпочала галицька нафтова спілка вертїти за нафтою в Ропиці рускій. Дня 24. вересня с. р. в глибині 190 метрів наступила такий сильний вибух роши, що не було способу затамувати її і сотки бочок вибухної роши, пішло до сусідної річки Сувірки. По кількогодинній тяжкій роботі, тим більше, що она відбувала ся цілком на потемки, бо вибух наступив вечером і не можна було ужити світла задля небезпечности вибуху газів, удало ся вікни замкнути закін і справити ропу до збірників. В той спосіб за перших 20 годин зібрано около 800 бочок роши. Той закін названо „Варият ч. 2“, а те задля подібности з законом „Варият ч. 1“ в Потоці, одним з найобильніших в Галичині. Отворене того закону має велике значінє для цілого горлицького повіту, бо цілих ґрунтів підуть значно в гору і місцеві робітники будуть мати великий заробок.

Л. Т.

Висока ціль нашого руского Товариства педагогічного вкладає на кожного Русина, дбалого о вихованє молодежи, обовязок тое товариство морально і материяльно підпирати.

Материяльні жертви, до яких зобовязує се товариство своїх членів суть невеличкі. Одна корона титулом річної вкладки а одна корона вписового — отсе і вся наша жертва материяльна. Ся невеличка вкладка улекшить кождому належати до „Руского Товариства педагогічного“ і ми маємо честь запросити Вп. П. Т. Родимців не лише вписати ся в члени того товариства, але zarazом між своїми знакомими як найбільше число нових членів для товариства придбати.

Щоби улекшити нам Тернопільцям працю в хосен товариства і его членів, постановив Виділ центральний Товариства педагогічного у Львові завязати в місті Тернополи філію, а підписані члени комітету основуючого мають честь запросити Вп. П. Т. Родимців на

ПЕРШІ ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ філії Руского Товариства педагогічного в Тернополи,

котрі відбудуть ся в неділю дня 1. грудня в комнатах „Рускої Бесіди“ о год. 4. по полудни з слідующею програмою:

1. Відкритє зборів і вибір президії.
2. Промова делегата Виділу центрального.
3. Начерк діяльности філії товариства педагогічного в Тернополи, реферат на підставі статута.
4. Вибір виділу.
5. Внесеня членів.

Найбільшою заохотою до громадної участі в загальних зборах філії повинна бути між иньшими і та важна обставина, що Вп. Пані з поміж місцевої і околичної інтелігенції рускої постановили громадно вписати ся яко члени нашої філії з тим наміром, щоби заопікувати ся вихованєм домашним і образованєм тутешньої женської молодежи шкільної в спосіб, котрий буде предложений на Загальних Зборах Вп. П. Т. членам до одобрєня.

Тернопіль дня 18. надоліста 1895.

*Д-р Володимир Луцаковський.
Свщ. Володимир Громницький.*

Передплата:

на пів року 1 ар.
60 кр., на ці-
лий рік 3 ар.

→←

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУССКОГО ТОВАРИЩЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО.

Редакция
ул. Чарнецкого
ч. 26.
Администрация
ул. Академична
8.

→←

Неопечатані ре-
кламні без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

КРИТИЧНІ ЗАМІТКИ

про книжку: „Школа народна ч. III. у Львові 1894.“

Написав Ю. Л.

(Конець.)

Що до уст. 37. „Хто з Богом, Бог з ним“ п. Д. говорить: „Швець повів чоботи на ярмарок, та й не продав а в дома біда. Вернув без шелюга. Аж тут приходить господар, дає латати собі чоботи і дає за се одного лева. Від того часу шевцєви дуже добре поводить ся і всюди питають за єго роботою. Чому саме від того часу зачало ся єму добре вести? Як се вяснити? Хіба треба піддержувати забобон, що він єму так „зручно“ (знарочно) дав. З того уступу зовсім не впливає наука: „Хто з Богом, Бог з ним“.

Запримічу тут, що господар не дав шевцєви лева, лиш позичив єму лева. Вирічим треба признати п. Д. слушність. Хоч тенденція сєго уступу дуже добра, однак переведенє слабе.

Уст. 43. „Що в арта в господарстві мале птиче гніздо“. Зміст: Денис ідучи до школи побачив на дереві птиче гніздо, виліз на дерево, пірвав двоє молодих і став алазити. Втім щось болючо драгнуло єго в бік. Денис сягнув рукою а намацавши там щось живого, крикнув без памяти і впав на землю. Коли прочунав, побачив роздерту пазуху, закровавлений бік а під корчем чорного kota доїдаючого послїдню птичку. Перестрашений, поваланий, обдертий і а закровавлєним боком прийшов Денис до школи. Учитель став допитуватись о причину сєго і Денис зі вєтидом мусїв до всего признати ся. Учитель скористав з того і поучив хлопця, яку він шкоду зробив. Птичка потребує денно до 50 гусєниць, отже дві птички на день 100 гусєниць, а через 30 днів 3000 гусєниць. Одна гусєница сльб лиш одну цвїтку денно знищила то всї зїдять за 30 днів 30 разів по 3000 т. є. девять тисяч цвїту. (Тут похибка: $30 \times 3000 = 90000$ а не 9000). П. Д. говорить: „Уступ той перевєдений в той спосіб, що на скаргу одного школяра, що другий вибрав з гнізда двоє молодих пташенят, учитель вичисляє шкоду так: (Тут слїдує повисший рахунок). Такий рахунок дуже проблематичний- і він школяра зовсім не переконає. Тут треба збудити милосердіє для бідної птички, котра також хоче жити на свїті. Надто і рахунок злий, бо 30 разів по 3000 є 90000 а не 9000!

Передовсім мушу на сі заміти завважати, що на Дениса жадеи другий хлопець не скаржив, лиш сам Денис „мусів свою цілу нечесть в школі розповісти.“ Дальше замічу, що рахунок сей єсть проблематичний, о скільки взагалі такі рахунки мусять бути проблематичні; для нас однакож вистарчає се, що рахунок сей не єсть пересадний а учеників переконуює длятого іменно, що то рахунок... Певно, ще треба збуджати „милосердіє для бідної птички“ але треба також поучати і виказувати позиточність, чи шкідливість зьвірят, бо того жадає „Інструкція“; най за „бідною птичкою“ промавляє не лиш серце хлопця, (що може бути цілю одного уступу), але і розум єго, (що власне єсть цілю сего уступу).

Уст. 46. „Сороковець“. Слуги змовились, щоб Сенькови перешкодити „до сороківця“. Може ліпше „дістати сороківця“.

Уст. 63. „Буря“. Хлопець підчас бурі єспіває:

Сьвятий Отче Николаю,
Відверни від нас все лихо.

пісню, „що в школі вучив ся“. Однак пісня та мабуть не зовсім надаєсь до єспіву підчас бурі, а при тім нема єї в шкільних підручниках.

Уст. 73. „Виїзд на війну“. Вже попередню сказано було, що уступ той зовсім без причини два рази видруковано. Тут ще лиш те замічу, що за кожним разом ужито неоднакових знаків розділових...

Уст. 74. „Приповідки“. Поміщені в тім уступі приповідки (єсть їх 21) поділено на 5 частин: о Бозі (Без Бога, ані до порога і н.), о своїм в порівнянню до чужого (Ліпший свій сукман, ніж чужий жупан і н.), о громаді (Громада великий чоловік і н.), о євїті (Не тільки євїта, що в вікні і н.), і о згоді (Згода будув, незгода руйнує і н.) Кожда з наведених груп містить в собі 4—5 приповідок відносячих ся до даної засади моральної. Вже слиб дуже на ріжницї сих приповідок що до змісту уважати, то й тоді не знайшов би там більше, як 7—8 правд, до котрих єї приповідки віднести ся дадуть. Вже ліпше уложені приповідки в польській книжці. Тут поміщено 24 приповідок а майже кожда з них до якоєсь иньшої засади відноситься; при тім звернено увагу в польській книжці ще й на те, щоб кожда майже приповідка відносилась до якогось уступу повісткового. Жаль, що і в рускій книжці сего не видимо.

Згадаймо ще про деякі похибки як пр.: в уст. 55. в 7. рядку по слові кури не треба точки, в 12. рядку по слові каже: має бути велика буква; в уст. 61. в 13. рядку єсть похибка, котра єсує ритм, іменно замість тук-тукітук має бути тук-тук-тук; в тім самім рядку має бути кузнї а не кузнї; не зважано на те, що єє має від слова, до котрого належить, відділяти ся переділкою і т. п. — а тим закінчимо розбір частин повісткової єєї книжки.

III.

(Уступи річєві).

Уст. 4. „Школа в Добромишли“; уст. 6. „Плян школи в Добромишли“; уст. 8. „Обійєте школи в Добромишли“. До уступів, котрих заголовки наведено, додані єуть ілюстрації. Щоб такі ілюстрації принесли хосен, то мусять они перед єєм згаджати ся з текстом. Тимчасом в рускій читанці зроблено під тим виглядом похибку, котра нічим не даєть ся оправдати: ото текст сих уступів ваято вправді дословно з польської книжки,

по ілюстрації змінено так, що они з текстом зовсім не згоджують ся. Возьмім пр. уст. 4. „Школа в Добромішлі“. Сказано в ній: „Над ганком красуєсь маленька вежочка з давінком.“ Тимчасом на образку дзвінок уміщений над дахом будинку шкільного а не над ганком. Дальше читаємо: „З ганку ведуть великі оковані двері до сінний... З сінний входить ся дверми на ліво до кімнати шкільної... Через чотири вікна заглядає до кімнати шкільної сонічко пополуудню, бо вікна звернені на захід. Сьвітло паде учителеви сидячому при столі з правої а ученикам сидячим в лавках з лівої сторони...“ Видко з того, 1) що чотири вікна, видні на рисунку, повинні належати до саді шкільної (бо суть на ліво від ганку); 2) що фронт рисунку т. є. ганок і ті 4 вікна звернені суть на захід, права сторона рисунку на полудне а ліва на північ; 3) що, асли сьвітло з представлених на рисунку 4 вікон паде ученикам сидячим в лавках з лівої сторони, то они мусять бути звернені плечима до дверей, ведучих з сінний до класи. Тимчасом читаємо дальше: „Поза плечима мають ученики ще два вікна звернені на полудне“. — Плян школи (при уст. 6.) уложено відповідно до рисунку що тільки обговореного, а тим самим знов незгідно з текстом. Дитина на тім пляні даремне шукати буде „двох вікон поза плечима учеників“, або мешканя учителя, котре має бути „по другій стороні сінний“, і т. и. Якжж властиве користь з тих рисунків? Зовсім те саме сказати треба і о обійстю школи (уст. 8). Насамперед єсть ту та важна похибка, що в тексті названо долішній край рисунку стороною полудневою, горішній північною, правий край східною лівий західною стороною. Сліб так на рисунку дійсно було, то годі булоб що небудь против сего замітити: діти повинні вже на сих рисунках освоювати ся з таким означуванем сторін сьвіта, яке всюди на мапах бачимо. Тимчасом на рисунку уміщені стрілки вказують, що долішній правий кут рисунку звернений на полудне, долішній лівий кут на захід, горішній правий кут на схід, а горішній лівий кут на північ! Приймім що не зважаємо на ті стрілки а держимо ся тексту і за-тримуємо таке означенє сторін сьвіта, яке єсть в тексті подане: в долині полудне, в горі північ, на право схід, на ліво захід. Тепер читаймо: „На захід від школи єсть боввище гімнастичне.“ На рисунку випало-б боввище на схід! „Близько західного плота єсть керняця.“ Там єї зовсім нема, она єсть майже по середині.

Словом: ілюстрації додані до згаданих трох уступів можуть лиш обаламутити дитину а не причинитись до виясненя річи...!

Уст. 11. „Колодїя і тесля“. Михась оповідав Гринькови, що отець єго має багато роботи, а позаяк уживає доброго материялу, не жадає дорого і на час роботу віддає, проте добре їм поводить ся, так що „сего року будуємо нову стайню і стодола“. Дальше читаємо: „І дійсно чути було за шопою цоканє сокир. Пішли отже хлопці оглянути нову будівлю. Зруб хати довели вже до половини...“ Питанє: чи будувалась стайня і стодола, чи хата?

Уст. 15. „Синуха ржава“. Кінцеве питанє: „Чим різнять ся сови від иньших хищних птиц?“ не відповідне, бо діти з тих „иньших птиц“ пізнали лише мишолови. Ліпше: Чим різнять ся сови від мишоловів? Які птицї зовемо хищними?

Уст. 20. „Село“. Кажє ся звичайно: властитель більшої посеїлости, а не: пан більшої посеїлости.

Уст. 22. „Начальник громади“. „Одного дня зійшли ся господарі

з цілого села на раду, бо мали вибирати війта." Виглядає то так, як би они безпосередньо вибирали війта.

Уст. 23. „Воздух“. Уступ сей єсть досить тяжко переведений. Інструкція жадає виразно, щоб змісту уступів річевих не розширяти ані не доповняти. Тимчасом возьмім пр. таке реченє з повнзшого уступу: „Воздух за-нечищають також випари з легких і з тіла людей і звірят.“ Аби се зрозу-міти, мусять діти вперед знати, що, що иньшого вдихаємо, а що иньшого ви-дихаємо, що то суть легкі, що они взагалі можуть випаровувати і що мо-жуть випаровувати і т. п. Се вже мабуть годі уважати за звичайне поясненє а радше за доповненє. В кождім разі далеко ліпше було-б, ели би вже в самім уступі такі річи докладно пояснені були. Або возьмім таке реченє: „Коли за скоро засунемо руру в печи, або заткаємо каглу, то може наступити від т. з. чаду і смерть“. Аби вже навіть о доповнюваню та розширюваню уступу не згадувати, то пояснити преці треба такі слова як пр. в сїм ре-ченю: чад. Подумаймо однак, як ріжно може бути то поясненє понятє! Один може вяснити те в кількох словах, другий буде на те потребувати цілої години. Чи не ліпше, щоб уже в книжці було се поясненє?! То само відно-ситься і до понятя газ, о котрім в тім уступі говорять ся. Або що маємо ска-зати про такий відступ:

„Також з квасного тіста і з затиру в горальнях і броварах видобу-ваєсь газ тяжкий і душачий. Хто спав в сьвітлиці, де є много цвітучих ростин, той пробуджає ся з тяжкою головою і несмаком в устах. Длячого?“

Се питанє єсть що найменше — за сьміле! Відки-ж має дитина знати від чого голова тяжка і від чого несмак в устах?!

Уст. 28. „Осїнь“. „Заглядають до улив, а коли суть повні, вити-нають кришки меду.“ Так діяло ся тоді, коли господарство пчільне було при-мїтивно ведене, а о улиях рамових ніхто не знав. Нинї-же господарство пчільне кругляками не може остоятись і майже загально уживають улии рамових, з котрих преці кришки меду не витинають.

Уст. 30. „Св. Димитрія і св. Михайла“. „Не один школярєк зве ся Дмитро, а не один Михайло, а чи знають они про своїх Ангелів, котрих імя святе мають?“ Преці св. Димитрій — то не Ангел.

Уст. 31. „Про бульбу, бураки і капусту.“ „З одної картофлі, посадженої в землю на весні, виростає під кожним корчем по кількадесять...“ Вправді я не фаховий господар, всеж здаєть ся менї, що кількадесять кар-тофель під одним корчем — бодай чи трошки не за богато.

Уст. 32. „Відки бере ся полотно?“ Семениха вдова остала ся сама як палець, може в хатї а не в селї. Бї брат, Якїн став возьним при школі у Львовї? При школі суть слуги шкільні, званї також часто сто-рожі але мабуть нїгде возиї. Взагалі думаю, що той цілий вступ о Се-менихї, Яковї, Маринї... не конче тут потрібний.

„Полотно є тонке і грубе з конопель.“ Може ліпше було би: Полотно є тонке з льну і грубе з конопель.

Уст. 34. „Павук крижак.“ Ужито тут термінів: грудник, тулуб, підчас коли в „Школі народній ч. II.“ пізнали діти иньші назви. Належало-б в одній або в другій читанці змінити термінологію і допровадити до одно-стайности.

Уст. 36. „Новїт.“ Уступом сїм закінченє цілий цикл уступів на підставі котрих має дитина набути початкові відомости географічні від школи

місцевої почавши а кінчачи на повіті). По нїм слїдує уст. 39. „Бескид і Підгірє“ в котрім говорить ся на самім вступі, що Карпати знимають ся „на полудне від Галичини“. Алеж діти доперва що пізнали повіт свій, а о краю, о Галичині ще властиво нічо не чули. Думаю проте, що вже в уступі 36. п. з. Повіт було-б дуже на місци дати понятє краю взагалі і вспінути о назві нашого краю.

Уст. 42. „Простуда“. Дмитруню не тому застудив ся, що не слухав матери, котра наказувала, аби йдучи до дому зі школи не спізняв ся, але тому, що замочив ноги. Слїб був замість до лїса пішов до сусїда, був би також непослушним, а не мусїв ся застудити.

Уст. 50. „Чорногора і Прут.“ „Під Чорногорою лежить Жабе... що займає над 20 миль квадратних простору.“ Чи дійсно 20 миль квадратних?

Уст. 69. „Львів“. „Покажіть на мапі, які желїзницї сходять ся у Львові?“ Відки се мають діти знати?

Уст. 70. „Дві каплї дощу“. В польській книжцї сказано: „...Dwie krople deszczu leciały obok siebie z chmury na ziemię. Jedna rzekła do drugiej: „...Trzymajmy się zawsze blisko siebie! Wtem spadły obie na dach domu... Далше каже ся, що одна упала на полудневу сторону даху, друга на північну... Слїще „wtem“ каже догадуватись, що їх гадки зістали перервані і єсть можливість, що несподівано не стало ся так як обі кроплі думали. В рускїм переведено слово „wtem“ через „і“ на чім ясність і вірність представлення тратить.

Уст. 81. „Подїле“. Сказано там: „Коли вийдемо на їх хребет, то завважяємо на перший погляд, що полудневі убока не спадають так стрімко, як північні. Бо на полудни починає ся височина, іменно висока рівнина...“ Повинно бути: Се походить від того, що на полудни починає ся... і т. д. Замість: „височина, іменно висока рівнина“ повинно бути: „височина т. є. висока рівнина.“

Уст. 89. „Роман Мстиславич.“ Про уступ сей говорить п. Д. ось що: „До того в уступах з історії Польщі всіх діячів та їх вчинки вихвалює ся, як звичайно і повинно бути в шкільних підручниках, а в уступі з рускої історії п. з. „Роман Мстиславич“ автор не конче користно висказує ся про него, бо каже ось що: — Та на жаль Роман під кінець свого пановання змішав ся непотрібно в усобиці польських князїв. Спершу спомагав він свого близького свояка Лешка Білого. Потому не знати навіть з якої причини виступив проти него, загнав ся за Вислу і згинув в бою під Завихостом. — Такий висказ, як небудь згідний з історією, то все таки Романа ставить в некористнім світлі. Без причини Роман не задер ся з Поляками і без причини не клав би він своєї голови у лютім бою. Причина безперечно мусїла бути, та історія не в силі нам всього розказати... В відповідь на се зверну увагу п. Д.-а, що в уступі зовсім не сказано, яко би Роман без причини змішав ся в усобиці польських князїв, лиш сказано вперед, що непотрібно се зробив, а опієли, що не знати з якої причини виступив проти Лешка Білого, котрому спершу помагав... Думаю також, що скоро історія має причиняти ся до морального виховання дітей, що цілю історичних уступів в підручниках шкільних не може бути безусловно лише вихвалюване історичних „діячів та їх вчинків.“ Мусїли-б ми в такім разі нераз мимоволі минати ся з правдою історичною.

Уст. 127. „Крушці“. Желізну руду вепнують до печий, топлять і спускають в довгі жолоби, де оно стине. Так роблять шини. В тім самім устуні в другім місци сказано, що шини желізничі виробляють найчастійше зі стали. Треба було сю річ яснійше представити.

Уст. 131. „Верховинці татрянські“. „В кождім селї суть так звані ватаги (ватаг такий зове ся там баца).“ Отже: так звані баца, а не: так звані ватаги.

На кінци книжки єсть уміщена мапка Галичини. Після моєї гадки на мапці такій — если она має служити ученикови до домового повтаряня — повинні бути всі місцевости, о котрих в книжці єсть мова. Тимчасом на мапці доданій до обговорюваної книжки, не можемо знайти много місцевостей, о котрих в книжці згадує ся, пр. Синевідско, Клячани, Янів, Черляни, Магерів, Брусно, Шкло, Верхобуж, Підгірці, Підкамінь, Єзупіль, Маріямпіль, Миколаїв і много иньших. Певно, що в такім разї треба би формат мапки може й троха побільшити, але се лиш на користь книжці могло би вийти.

Що до правописи, а радше коректури, було-б і тут пожаданим, щоб в повім виданю усунено всі похибки котрі і в сій часті подекуди подибують ся. Так пр. уст. 10. господинї замість господинї, уст. 92. пооудував (побудував), тамки (замки), 104. виробляють (виробляє), 108. там (там), 117. непереставали (не переставали), 121. непоборе (не поборе) і т. и.

* * *

На сїм закінчу єї замітки про нову руску читанку поручаючи їх євітлій розваї укладчиків тої книжки і читателїв „Учителя“. Знаю дуже добре, що критикувати — се о много лекше, ніж щось самому зробити, тому то уміщуючи єї замітки в Учителю ані на нікого каменем не кидаю, ані не маю претенсії до неомильности. Не стоячи на становищі ексклюзивнім рад буду дуже, коли уваги мої викличуть ширшу дискусію, хоч би навіть дискусія та мала виказати, що я в моїх поглядах помиляюсь.

Звіт Ради краєвої о школах народних.

Що року а часом що два друкує шкільна Рада краєва звіт про школи народні. На жаль звіт сєй стає з року на рік все плохійшим, що раз менше всестороннього представлення дат статистичних, випечатані там — не знаю задля якої радиї — три обіжники, але що Рада краєва зробила а лихо наглядними округами, що з невідповідними будинками, хто зайняв ся редакцією книжок руских, який стан фонду шкільного призначеного на книжки; чому всім ученикам шкільним і шестикласових роздає ся книжки даром, як представляє ся справа науки доповняючої і чи приносить она який хосен, про се мовчить ся або подає ся лишень фрази пр. „Засада осєбно вчити дітий старших і молодших показала ся користною для науки і добре вплинула на правильність фреквенції. Не хибло однак і тепер на скаргах, що діти за коротко сидять в школі, що старші не пильнують молодших, а навіть, що подільна наука спиняє старших в господарстві... (стр. V.)“ — но хто єї закиди робив і де то було, на конференциях, в сєймі, чи в часописях, сего не сказано.

а тим самим цілий той уступ лишений всякої конкретної підстави. Брак учителів а ще більше їх дезерція до сторожи фінансової і уряду податкового приневолив за послідних пять лѣт двічі змінити закон о відносинах правних учительства і двічі побільшувано їм бодай незначно платню. При кінці минувшого року нуждою материяльною притиснені учителі внесли просьбу в тій справі до Ради державної і тепер заходить потреба побільшити платню бодай двох найнижших класе о стільки, щоби они при своїй тяжкій праці не заморювались голодом. Щоби се перевести, треба відповідно зіставлених дат статистичних, щоби люди тямучі, інтересуючі ся справами краю а особливо послі соймові могли ще заздалегід перед сесією осудити о скільки се для учителів конечно і яких жертв материяльних на се буде треба. О такі дати повинна була Рада краєва конечно постарати ся і їх випечатати, если послі мають свідомо приступати до реформи в тім напрямі, і если Рада краєва має в очах учителів і суспільности бути властною, котра не тільки домагає ся за скупі платню томлячої праці і самовідречення, але і опікує ся тими рядовими жовнірами, за котрих труд она збирає лаври.

А заким дочекаємо ся такого основного звіту Ради краєвої, розгляньмось в гостиниці теперішній, виданій в місяці лютім с. р. Зараз на початку поміщена замість Дантеяского мотта: *Lasciate ogni speranza voi ch'entrate* — табелька, котра так коротенько реасумує народне шкільництво за час від 1. вересня 1893 до 15. липня 1894. — Ходить до школи 573.968, не ходить 377.000 або 38% дітей. Учителів без жадного іспиту було 941, та мимо тої несповна тисячки непокликаної властиво до того стану сили, бракувало ще 594 учителів, бо тільки стояло будинків і саль готових, але учителя годі було знайти. Всіх учителів єсть 6.082, неіспитованих 941 або 13%, у східній Галичині єсть учит. неіспитованих 21%, (в зах. їх всего 6%), тут кождий пятий учитель без іспиту.

По тім загальнім погляді подано: число учеників сем. учительських (1779), суму роздану на стипендії (77.400 зр.), замітку про основане сем. учит. в Коросні і Сокалі і про введенє нових плянів, три обіжники, дві картини зладжені Мазерским і ріжного змісту дати статистичні на 45 сторонах. — З двох згаданих картин зладжених Стан. Мазерским пізнати можна яка була фреквенція в поодиноких повітах Галичини 1873, а яка 1893/4 року. З першої видимо, що найбільше дітей до школи 1873 р. ходило в повітах: Краків, Бжозів, Бала, Тарнів, Стрий, Долина, Дрогобич. В 1893/4 р. найліпшу фреквенцію (10 до 17% населення) виказують повіти: Львів і Краків околиця, Хшанів, Бібрка, Жидачів, Сокаль, Сянік, Камінка, Рогатин, Теревовля, Перемисляни; найгіршу видимо в Ліску, Турці, Долині, Надвірні, Коломні, Городенці, Підгайцах, Жовків, але клясичним приміром єсть Рава руска, в котрім кілька ходило дітей перед 20 роками, тільки ходить і тепер. Єсть то оден з найбільших повітів Галичини, на 1.402 км² живе 95.975 населення, дітей в віці шкільнім єсть 9500, але ходить всего третя часть до школи, шкіл чинних 38, а треба їх там 80, учителів 52, з тих третя часть без кваліфікації, о будинках і стані науки хіба вже замовчати треба. Повіт сей наглядів довгі часи інспектор мешкаючий в Жовків, а маючи два просторі повіти не міг там завести потрібного ладу і задля того, хотай не дуже радо, іменовала там Рада зр. перед роком осібного інспектора, котрого задачею єсть невідраді сї обставини як найскорше поправити.

Понизше в таблиці подаю деякі дати з сего звіту с. в. за 1893/4 р. шкільний, сподіючись що не оден не маючи звіту рад буде дізнатись дещо більше про шкільні відносини бодай з тих скупих дат.

Ч. поряд.	Повіт	Шкіл		Мова викл. в школах чинних		Учителів			Наука реалії по селах						Замітка
		загалом	почип.	руська	польська	інша	всіх	неквал.	сталих	Вчили сьвищ.		Заст. учителя		Школи без наук. руск. реалії	
										руський	латинь.	руський	латинь.		
1	Новий Санч	63	1	17	44	1	106	9	70	18	42	—	—	—	
2	Горлиці	55	12	13	30	—	78	13	42	10	19	—	—	3	
3	Сянік	88	15	40	33	—	97	30	45	25	13	4	—	11	
4	Ліско	44	17	17	10	—	40	11	19	26	26	—	—	1	
5	Добромил	41	3	22	15	—	52	14	28	36	33	—	—	—	
6	Перемишль	77	7	43	24	3	110	3	75	41	30	5	4	24	
7	Мостиска	50	—	31	19	—	76	8	42	26	12	1	—	23	
8	Ярослав	75	15	18	41	1	108	10	69	10	15	7	1	43	
9	Цешинів	43	3	24	15	1	56	16	33	34	21	1	2	5	
10	Яворів	56	4	43	7	2	66	10	38	40	8	—	4	12	
11	Городок	47	8	25	10	4	55	10	29	29	7	6	—	8	
12	Рудки	42	7	23	12	—	53	16	26	19	6	3	5	13	
13	Самбір	77	12	42	21	2	95	4	61	33	11	5	—	27	
14	Старемісто	42	14	23	5	—	41	12	19	28	4	—	—	—	
15	Турка	24	7	16	1	—	21	6	13	22	—	—	—	—	0 5 катехит. більше як треба.
16	Дрогобич	63	7	44	7	5	99	13	68	44	5	—	—	12	
17	Стрий	78	1	68	6	3	106	13	51	54	4	3	—	20	
18	Жидачів	69	6	52	9	2	103	22	54	42	4	—	—	21	
19	Долина	61	9	45	5	2	73	27	33	30	2	—	—	22	
20	Калуш	60	11	45	3	1	68	22	32	35	3	8	6	6	
21	Богородчани	33	10	20	3	—	34	10	17	24	3	—	—	—	0 1 більше
22	Надвірна	38	6	28	4	—	46	14	21	30	7	—	—	2	
23	Коломия	58	2	47	7	2	103	15	57	47	9	3	—	6	
24	Косів	27	2	21	3	1	50	10	31	22	2	1	—	2	
25	Снятин	37	1	34	2	—	60	15	30	26	1	2	—	8	
26	Городенка	39	6	31	1	1	48	14	26	28	4	3	—	2	
27	Товмач	49	7	32	4	6	67	17	30	32	3	2	5	9	
28	Отаніславів	63	7	47	8	1	125	28	56	43	11	4	1	9	
29	Рогатин	80	2	60	8	10	106	26	53	50	9	—	13	28	
30	Перемишляни	63	4	44	12	3	79	3	31	41	20	8	6	10	
31	Бібрка	75	—	63	10	2	111	29	59	51	13	17	8	7	
32	Львів околиця	111	—	65	45	1	189	36	90	48	18	23	10	40	
33	Жовива	58	2	45	6	5	84	29	39	30	7	5	5	21	
34	Рава руска	40	2	29	6	3	52	14	24	24	9	—	—	14	
35	Сокаль	95	—	71	19	5	127	32	66	37	37	35	35	23	
36	Камінка	85	4	64	15	2	125	20	60	51	40	11	6	19	
37	Броди	89	12	58	18	1	109	23	65	74	40	—	—	3	
38	Золочів	121	17	77	24	3	137	15	9	78	13	—	—	26	
39	Бережани	67	8	42	17	—	83	16	35	51	36	—	—	8	
40	Підгайці	38	2	24	11	1	57	19	23	28	25	—	—	8	
41	Тернопіль	73	—	53	19	1	124	25	68	26	13	—	—	47	
42	Збарж	56	12	23	9	2	48	7	27	23	8	—	—	21	
43	Скалат	50	8	25	17	—	62	9	39	30	11	—	—	12	
44	Теребовля	40	—	17	14	9	72	15	43	32	28	—	—	8	
45	Гусятин	43	2	26	8	7	79	20	42	40	18	5	1	—	0 4 більше як треба.
46	Чортків	36	—	21	14	1	50	8	21	21	9	—	2	15	
47	Бучач	58	6	27	22	3	75	15	33	45	19	3	3	4	
48	Заліщики	48	10	28	4	6	52	16	24	22	29	4	2	12	
49	Боратів	60	6	34	9	11	83	22	39	17	1	10	5	28	
Всх. Галичина		2885	297	1807	651	114	3940	821	2087	1669	722	179	129	643	
Ціла Галичина		4079	428	1833	1609	132	6082	941	3511	1695	1424	179	162	—	

Кажуть статистики, що до добре представлених дат коментаря не треба, а що я не майстер в тім ділі, для того додати ще мушу кілька слів пояснення.

Що у всхідній частині краю єсть учителів некваліфікованих 821, а в західній всего 120, то причиною сего єсть неоднакова праця, якої жадає Рада краєва за однакові гроші. Неоден ученик скінчивши семинарію учительську іде до західної Галичини, бо там менше праці а платня така сама, — посади на всході заповнити треба силами некваліфікованими.

Неунормована також до тепер справа науки релігій. Плани приписують, що священик має вчити єї в трех годинах тижнево. Бєли священик в місци, то звичайно приходить раз в тиждень „на катехиз“ і справа скінчена. Що має учитель зробити предкладаючи виказ статистичний, чи написати що священик не вчить релігій, чи вчить...? А прецінь в датах Ради краєвої не ходить о число священиків, котрі часами заглядають до школи, але о число шкіл і священиків, котрі сповняють вложений на них обовязок точно. Учителі звичайно пишуть в виказах, що священик ходить на науку релігій, єсли той бодай 10 раз на рік прийде до школи, а мимо того ще 643 шкіл єсть таких, в котрих священик приходить до школи раз в рік — на іспит.

Ще одна увага. Рубрику послїдну уложив я сам на підставі рубрик 3, 4 і 12, 14, — в нїй хотїв я подати число чинних шкіл, в котрих рускої релігій ніхто не вчить. Дата єї послїдної колюмини вказують, що особливо „на славнім Подїлю“ находить ся значне число шкіл без науки рускої релігій. Особливо повіті: Тернопіль, Борщів, Чортків, Збараж, Рогатин, Ярослав, Цешанів і під самим боком єпископів як Львів і Перемишль виказують зовсім показні цифри. Не завидуймо їм, а гляньмо за рекомпензатою, — знайдем єї в Гусятині, Турці і Богородчанах, де єсть бїльше руских катехитів як шкіл. Яким євїтом єє можливе, що в Турці єсть 17 чинних шкіл а 22 руских катехитів вчить в них релігій, сего собі ніяким способом представити не можу. Знаю також відносини шкільні в повіті бродєскім, де бодай 13 шкіл знайде ся таких, в котрих послїдними лїтами релігій ніхто не вчить, а тимчасом звіт виказує всего 3. Дата звіта зладжені отже в тім напрямі, щоби справу науки рускої релігій представити в лїншім євїтлї як єсть дійство, та мимо того навіть тенденційно зладжений звіт виказує 643 шкіл без науки того предмета...

Давнїйше в звітах Ради краєвої був перегляд дїтний пієля обряду і пієля того в якїй школі вчать ся, отже знати було, що пр. 1890 р. ходило два рази тїлько дїтний до шкіл польських як до руских; але не знати з якої причини в двох послїдних звітах євстематично єє опускаєсь; а для Русинів дата єї вельми важні.

Виказані браки і неточности в частині статистичній і поєверховність в частині загальної інформаційній вказують, що Рада краєва видаючи єє звіт числила на звичайну апатію у галицької інтелїгенції і єї неохоту до єтудіювання дат статистичних, а ще бїльше на добросердність галицьких послів єєимових, котрі не дуже пильно трутинують єєї звіт.

Школа в Добромишли.

2. План школи в Добромишли.

Текст.

„... казав раз учитель одному з учеників виміряти ширину і довготу кімнати шкільної. Показало ся, що віддалене обох коротших стін виносило 12 м. 80 см. а віддалене обох довгих стін виносило 9 м. 80 см.“

„Учитель сказав, що буде рисувати план класу на таблиці... На рисунку его“ — (на таблиці) — „означав 1 см. стілько, скільки цілий метер в дійсности. Чотирикутник нарисований на таблиці мав 12 dm. 80 cm. вздовж а 9 dm. 80 cm. вишир.“

„Перед собою“ (т. в. в книжці) маємо план школи в Добромишли, але в розмірах ще більше зменшених, бо пів см. простої лінії відповідає 1 м. в дійсности.“

Рисунок.

На рисунку віддаленє стін коротших = 9·80 m., стін довгих = 6·30 m.; такі дані суть на рисунку виразно виписані; инакше виходять з додаваня слідуєчих позицій:

1. Широкість: 2 ряди лавок по 2·20 m. . . . . 4·40 m.
дорога межі рядами лавок . 0·70 „
вільний прохід між лавками а стінами 1 m. + 0·40 m. . 1·40 „
Разом віддаленє стін довгих = 6·50 m.
2. Довгість: Від стіни західної до 1-ої лавки . . . . . 2·20 m.
11 лавок займають . . . . . 7·00 „
від лавки останньої до стіни сінної єсть (?) . . . . . 0·60 „
Віддаленє стін коротших разом = 9·80 m.

Тут заходить подвійна помилка, перша помилка що має бути 8 см., бо 80 см. єсть в дійсности; друга помилка в самих даних, котрі як виказалисьмо мали би бути: „чотирикутник 9 dm. і 8 cm. довгий а 6 dm. і 5 cm. широкий.

В таких розмірах нарисований єсть план школи в читанці польській; під планом єсть поділка і після неї можна собі виміряти все потрібне з самого рисунку. В читанці рускій поділки під рисунком нема а сам рисунок зраджує що там відповідає 1 м. в дійсности раз 0·8 cm. другий раз 0·7 cm. а ще иньший раз 0·67 cm. И так:

В дійсности метрів	має на рисунку см.	1 м. в дійсности = на рисунку см.
Широкість будинку . . . . 12·80	10·7	0·83
Комната учителя широка . 4·00	2·8	0·07
Класа довга на 9 80	6·5	0·67

До кінцевого відступу, котрий починає ся від слів: „Так само вимірюємо розміри нашої кімнати шкільної і т. д. аж до кінця, мусимо зробити ще отієї замітки:

1. Відступ той, яко найважніший, належало випечатати черенками скоронненими так само, як се зроблено в читанці польській.

2. В реченю: „Опісля доповнимо сей рисунок так, щоби мати образ розкладу цілого будинку шкільного,“ перетолковано „*ażebyśmy mieli*“ не на „щобисьмо мали“ але неособовим „щоби мати“.

3. Читаємо в тексті польскім: „*Wykreślmy w jednym rogu izby szkolnej na podłodze kredą czworobok równoboczny czyli kwadrat mający 1 m. długości a 1 m. szerokości*.“ Реченє то перейшло до читанки рускої в такій стилізації:

„В однім куті кімнати шкільної нарисуємо чотирикутник рівнобічний або квадрат маючий 1 м. вздовж а 1 м. вширш.“ Пропущено отже важний додаток „крейдою на підлозі“; замість „чотирикутник рівнобічний або квадрат“ належало написати: „простокутник рівнобічний або квадрат“; врешті і зворот „квадрат маючий 1 м. вздовж“ можби заступити більше руским „квадрат на 1 м. довгий і на 1 м. широкий.“

3. Обійєте школи в Добромишли.

Текст.

„Розміри образка суть в порівнянню з дійствостію ще більше зменьшені, чим на пляні школи.“

Рисунок.

Під рисунком належало умістити поділку і означити скалю, після котрої плян зроблений. При кінці сего уступу жадає ся від учеників, щоби нарисували собі плян свого обійєтя шкільного в розмірі 1 : 500 (1 см. на рисунку = 5 м. в дійствості). Після того повинен би і рисунок в книжці тримати ся тої самої скалі. Тим часом і в виконанню пляну обійєтя замічаємо такі самі недокладности, як і в рисунку попереднім.

а) Обійєтя 44·55 широке має на рисунку 7·6 см.

б) Обійєтя 64·55 м. довге має на рисунку 11·5 см.

в) Від полудн.-вех. рогу боввица до полудн.-вех. границі города 9 м. має на рисунку 1·75 см.

2) Лівія 23 м. довга (коло боввица) має на рисунку 3·8 см.

З тих даних вичислена скаля уменшена буде: для а) 1 : 586 то єсть 1 см. = 5·86 м.; для б) 1 : 571 то єсть 1 см. = 5·7 м.; для в) 1 : 515; для г) 1 : 605 — а з того видимо, що ані в приближеню не тримає ся рисунок скалі 1 : 500.

Точне задержанє раз обраної скалі єсть на тім рисунку тим більше потрібне,

Текст.

„Долішній край рисунку означає сторону, полудневу, горішний північну, правий східну, а лівий західну.“

„В полуднево західнім куті обійстя шкільного в Добромишлях перетинають ся дві дороги, що розходять ся на чотири сторони світа. Від улиць відділений город шкільний штахетами, за котрими видно живопліт.“

„На захід від школи єсть приладжене бовище гімнастичне.“

„Близько західного плота єсть керниця.“

„В північно-західній частині міста видно молодик дерев.“

Рисунок.

бо учитель може з дїтьми вимірити з рисунку всі можливі віддалення як н. пр. довгість і широкість бовища, широкість грядок, стежок, віддалення дерева одного від другого і др. Якої-ж скалі має учитель при таких виравах тримати ся?

При вході головним коло фіртки означені суть сторони світа троха відмінно. Сторона північна єсть на північній заході, сторона полуднева єсть на полудневій заході і т. д. Видно се з напрямку стрілок і написів коло них в скороченому поданих.

На рисунку штахети відділяють огорода шкільний від подвір'я учителя; они починають ся від місця, де надруковано „дівчата“ і сягають еще 10—12 м. поза керницю. Живоплоту нігде не видно, хотя на рисунку не тяжко було его означити.

В тексті знаходимо виразно „город шкільний“ і „обійстя шкільне“ ужиті на означення тої самої річї. А прецінь що иншого єсть „город“ а що иншого єсть „обійстя“

На рисунку то бовище єсть уміщене на стороні східній. Бовище то єсть около 10 м. широке і 20 м. довге і означене єсть на рисунку мовби який будинок. Для того здає ся треба було дописати бовище „відкрити“. Найбільшою однак загадкою єсть витінована площа між бовищем а шкільним будинком.

Керниця стоїть по стороні східній рисунку, далеко від східного або західного плота; она знаходить ся під парканом між бовищем а школою.

„Молодик дерев овочевих“ єсть поміщений на полуднево-східній стороні міста а по стороні східній обійстя.“

„На північний захід від будинку шкільного простиравсь подвір'є господарське учителя з особною брамою.“

Подвір'є учителя простиравсь на північ від школи. Брама не видно на рисунку зовсім, а навіть нема на ній місця ані від хліва ані від шопи. Зараз за шопою в віддалені 1 м. єсть травник засаджений деревами.

(Дальше буде).

Рух в руских товариствах.

I.

Справозданє з засідань і обряд центрального відділу руского товариства педагогічного.

Від 1. вересня с. р. відбув віділ руского товариства педагогічного 3 засідання: дня 14. вересня, 6. і 28. падолиста. Зі справ поладжених на сих трох засіданнях важнішими суть оті:

1) Порішено випечатати коштом товариства вибір поезій Шевченкових для молодіжи шкільної і внесено в тій справі петицію до Ради шкільної краєвої о субвенцію.

2) Рішено зробити другий наклад „Вязанки желань“ д-ра В. Лучаковского в 1000 примірниках.

3) Внесено петицію до Ради шкільної краєвої о дозвіл збиратись членам всіх наших філій на наради і практичні лекції з молодіжкою в комнатах шкільних.

4) Провірено виказ книжочок премійних, виданих товариством і апробованих Радою шкільною.

5) З рамени відділу завязав ся окремий комітет для видавання книжок для молодіжи ріжного змісту. Відозву сього комітету рішено помістити в „Учителю“ і иньших руских часописях.

6) Упрошено д-ра К. Лучаковского о відчити з подорожий своїх по Греції і Італії.

7) Рішено зложити вітання 6. Емїненції кардиналові Сильв. Сембратовичу через відпоручників відділу: дир. Евд. Харкевича, п. К. Паньківського і Чижя.

8) На відпоручника відділу на отворенє філії товариства в Тернополі дня 1. грудня 1895 упрошено пр. В. Білецького.

9) Поладжжено кілька справ особистих: справу з проф. Сальом в Коломиї про видаванє класиків коментованих для руских середних шкіл; уч. Кокуровича з Плазова про видаванє підручників педагогічних, дидактичних і психологічних; справу з пр. Юл. Насальським з Коломиї.

10) Принято 5 нових членів до товариства.

11) Порішено покликати до відділу всіх заступників віділових, бо деякі члени з причини переміни посад опустили Львів; секретаря відділу п. Матієва директора учит. сем. в Сокаля, заступає проф. О. Макарушка.

12) Розбїрано причину невеличкого числа предплатників „Дзвінка“ і „Учителя“ видаваних коштом товариства і рішено предложити сю справу на

найближні загальні збори. П. Паньківський разом з проф. Шухевичем редактором сих органів мають однак ще поставити відповідні пропозиції і подати средства до зарадження збору на найближнім засіданню виділу.

II.

Перші загальні збори філії руского тов. педагогічного в Тернополі

Відбули ся дня 1. с. м. в комнатах „Рускої Бесіди“ о год. 4. по полудни. Присутних було повніше 40 людей, так мужики (учителів, священників і міської інтелігенції) як і пань-патриоток, котрі всі вислали ся в члени ново-заложенного товариства.

Від центрального виділу товариства педагогічного у Львові приїхав яко делегат Вп. п. Василь Білецький.

Збори відкрив о. Володимир Громицький парох тернопільський, і подякувавши присутним за прибуте представив присутнім делегата центр. виділу п-а Білецького і підійс заслуги о. А. Глодзінського околѣ заложеня товариства. Пояснивши відтак в кількох словах ціль зібраня, запропонував на предсідателя зборів о. Чайковського з Глубічка. Той покликав на секретарів пп. Дмитерка і Загайкевича і уділив голосу делегатови центрального виділу, п. В. Білецькому.

П. В. Білецький висказав в імені центрального виділу руского товариства педагогічного велику радість з причини завязаня ся нової філії товариства, бо бачить в тім запоруку, що ціли товариства дійсно мусять бути позиточні і симпатичні суспільности, коли горнесь до завязаня тов. педагогічного. Дятого виділ центральний радо витає нову філію, котрій приобіцює всяку поміч, і наколи філія до него з довірем буде відноситись — буде ві все помагати.

Третий з ряду забирає голос Вп. Ю. Ловицький професор при семінарії в Тернополі і пояснюючи статута товариства виголосив бесіду, котру задля єї цінних думок і добре обдуманого значіня в докладних записках подамо в слідуячій числі, позаяк в сїм числі місця забракло. Бесіда та, котрої веї з напруженою увагою вислухали, зробила добре вражінє і викликала чимале одушевлєнє.

Перша і одинока з женщин забирає голос Вп. панї Солтисова, жінка народного учителя і приписує винуватого положєня учителів самому учительству, котре мало інтересуєсь спільними своїми справами, чого приміром хочби й те, що в невеличкім числі на нинішних зборах явилось.

О. В. Громицький каже що ми тим не повинні зражатись, лиш не втомимо дальше працювати, а коли діяльність товариства хоч в часті заїнтересує ширші круги то певно і членів більше прибуде.

О. А. Глодзінський (котрий враз з п. Ю. Ловицьким найбільше трудив ся коло заложеня товариства) бачить запоруку будуччини і розвитку товариства в прихильности пань. При помочи пань і перепон найбільших не боїть ся товариство. Дальше патакає о. Глодзінський о заложеню дівочого інститута.

Відтак приступлено до четвертої точки порядку дня, до вибору виділу. Через аклямацію вибрано на голову філії тов. о. Володимира Громицького пароха тернопільського.

Перед приступлєнєм до вибору прочих виділових, пропонує п. Дми-

терко щоб до виділу ввійшли дві пані і пропонує Вп. паню Стахевичеву, жінку председателя тернопільської Бесіди і Вп. Чайковську, жінку пароха з Глубічка.

Приступлено до вибору виділу і вибрано о. А. Глодзьняського, п-ю Стахевичеву, п-ю Чайковську, п. Ловицкого, а в заступники п. Рибчука, професора гімна. і п. Дмитерка, а коли той послідний зрік ся, вибрано яко другого виділового п. В. Целевича, народного учителя.

Коли комісія скрутаційна оголосила результат виборів, зібрані одушевленими оплесками прийняли нововибраний виділ, в котрім і на руки наших жінок спадає серйозна праця і відвічальність перед рускою суспільністю. На лицях всіх присутніх сияла радість і надія на гарнійшу будуччину, коли нові робітницї стають до праці зі своїми братами.

Наступили внесення членів.

О. Цурковский з Настасова підносить що теперішній поділ шкіл на сільські і міські, а властиве розклад науки у них, не відповідає потребі, бо спинюють вступ сільським дітям до шкіл середніх, а потребам сільським також не відповідають; при тім дивує ся бесідник чому свідомство зі школи народної не упрявляє до переходу до школи середньої. В тій справі думає о. Цурковский належить внести відповідну петицію до ради краєвої шкільної. Внесення се простує п. Ловицкий так, що належить сю справу поручити виділові до розсмотрення і до здання справи на найблизших зборах. Принято. О. А. Глодзьняський говорить о скликуваню конференцій членів товариства, так в Тернополи, як в охрестних місточках. П. Дмитерко ставляє два внесення: перше щоби виділ поділив ся на секції і покликав членів до помочи в тих секціях; а друге, щоби виділ виїс прошеня до шкільної Ради краєвої в справі уживання кімнат шкільних (особливо по селах) на конференції і зібраня учительські. При тім другим внесенню забирав голос делегат п. Білецкий, котрий пояснював що зі сторони центрального виділу пороблено в тій мірі певні кроки. Відтак прийнято оба внесення.

На тім покінчено збори.

В і д о з в а.

Земляки!

Перековані о конечній потребі подати нашій молодіжці домову лектуру, порішали ми, звязатись в комітет з рамені виділу руского товариства педагогічного, оснувати видавництво для молодіжки.

Нашою ціллю буде передовсім достарчати бібліотекам шкільним материял пригідний для наших учеників, бо доси такого материялу було дуже мало і то не конче добірного.

План наш обіймати буде: 1) давні і нові твори літератури нашої вже вичерпані або у нас доси ще цілком не видані; 2) переклади цінних творів з літератур чужих; 3) діла, познакомлюючі з сучасним станом ріжних галузей наук; 4) оригінальні оповідання ріжного змісту і форми для молодіжки.

Маючи на увазі достарчування материялу бібліотекам шкільним, буде згаданий комітет руского товариства педагогічного видавати лише такі книжки, що будуть мати запевнену апробати Високої Ради шкільної краєвої. Початок

вже зроблений, бо сими днями предложено вже до апробати вибір творів Шевченкових з поясненнями для молодіжи і „Чорну Раду“ Куліша. Небавом гадаємо видати твори А. Могильницького, збірник казок народних, хрестоматію поетичних оповідань книжних (з старорускої літератури) переповідених народною мовою, хрестоматію пісень історичних, вибір житєписий Костомарова, хрестоматію з літописий, дияриїв, історичних збірок і т. н. Збірку біографій знаменитих людей минувшости і сучасности і т. д.

Старанем комітету єсть запевнити собі поміч найспосібніших людей, приятелів нашої молодіжи. Тому то звертаємось з просьбою до всіх П. Т. Родимців, щоби предкладали нам свої жаданя і замітки так що до виданих вже доси творів для молодіжи, як і таких, що ми задумуємо видавати або що їх видане було-б пожаданим. Просимо також усердно о ширенє нашого видавництва.

У всіх справах просимо відноситись до комітету видавництва для молодіжи на руки Е. Харкевича, директора академічної гімназії у Львові.

У Львові дня 24. падолиста 1895.

За виділ руского товариства педагогічного:

Е. Харкевич
заступник голови.

О. Макарушка
за секретаря.

За комітет:

І. Огоновский, Д-р В. Коцовский, К. Панкiewicz, О. Крохмальюк.

НОВИНКИ.

Є. Е. Митрополит Сильвестер Сембратович Іменований кардиналом. В суботу дня 30 падолиста складали Ёго Еміненції численні депутати руских товариств, капітули і пр. желаня, а в понеділок дня 2. с. н. приїхав у Львів курьер сьв. Отця, офіцер Імперської гвардії Петромаркі і привіз *zuchetto*, піюску, (шапочка маленька червона, до тепер носив митрополит таку шапочку фіолетову), і вручив єї в присутности зібраних представителів властей і руских товариств Ёго Еміненції. В субіту вручать цїсар у Відні нашому Кардиналови кардинальський капелюх а на другий тиждень відбудеть торжественний вїїд Ёго Еміненції до Львова.

Ю о н ю р с и.

— Окружна Рада шкільна в Перемишля розписує конкурс:

1) на посаду учительки старшої (група III) при жіночій 6 кл. школі в Перемишлях;

2) на посаду молодшого учителя при 2-кл. школі в Кривчи;

3) на посади учителів в 1-кл. школах в Бахові, Боршівцях, Гдемичах, Грушатичах, Княжичах, Косиничах, Лучичах, Мацьковичах, Вільшанах, Рожибівцях, Сільниці, Сливниці, Скопові, Тарнавцях.

Речинєнь подань до 15 грудня.

— Окружна Рада шкільна в Камінці стр. розписує конкурс на посади учителів при школах з мовою викл. рускою;

1) при 4-кл. школі в Столинові, посада старшого учителя;

2) при школах 1-кл. в Галижці, Дернові, Яблоніці, Кудиривцях, Мукачі, Нагірцях, Новосїляках.

Речинєнь подань до кінця грудня с. р.

Передплата:

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

О Р І А Н

РУССКОГО ТОВ. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакция
ул. Чарнецкого
ч. 26.Администрация
ул. Академична
8.Неопечатані ре-
кламні без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Школа в Добромишли.

(Конець.)

II.

Рисунки умішувані в читанках для шкіл народних мають для школярів велике значення. Вони мають улекшити зрозуміння тексту, зацікавити до читання дотичного уступу, вони є немов вступом до даного уступу і добрим його закінченням. Кождий чоловік починає звичайно студіюм ілюстрованої книжки від оглядання уміщених там ілюстрацій і кінчить книжку, оглядаючи ще раз на рисунку подрібно то, на що зразу за малу може звертав увагу. При помочи рисунків уміщуваних в читанках заострює ся змісл обсервацій, о що власне дуже ходить при шкільнім вихованю; рисунки додані до тексту улекшають учителеви обробленя дотичних уступів методично „з погляду“. Жадає ся отже від ілюстрацій в читанках уміщуваних, щоби вони були виконані чисто, докладно і відповідали потребам шкільної науки.

Три рисунки уміщені при трех уступах о школї в Добромишли не відповідають „як найлучше“ поставленим вимаганням, а їх недостатки хочемо бодай в найважнійших точках виказати.

Першим рисунком єсть вид школи з фронту. Рисунок той представляє нам дім деревляний, будований в углі з підмурованем як здає ся цегляним; двоспадовий дах єсть побитий гонтами. На рисунку продовжено без потреби підмурованє далеко по-за будинок на всхід, — але той блуд єсть ледве замітний. Взагалі рисунок сей можна би узнати яко достаточний, хотяй кліш не єсть найлучше виконаний. Кліш єсть троха замазаний, за темний, через що і відбитка єго надає школї понурій, сумовитий вигляд. О много-много виразнійшим і веселійшим єсть вигляд школи в читанці польській. Там видно значний кавалок подвіря чистого, украшеного двома травниками; наче ті цвітки на травнику, стоять гарно приодіті з книжочками під пахою школярики і дівчатка, що сходять ся на науку. Сам рисунок єсть о много старанійше виконаний, дах єсть заосмотрений вікнами а дім видно з двох сторін, з полудневої і західної.

Другим рисунком єсть рис поземний школи. Він подає нам образ внутрішнього урядження будинку шкільного а передовсім комнати шкільної.

Вже при обробленню уступу 4-го т. в. „Школи в Добр.“ мусить учитель до того рисунку заглядати майже без перестанку. Найважливішим на тім рисунку після інтенцій тексту був би плян класи.

Найбільша хіба того рисунку т. в. суперечність з самим текстом була вже вказана. Має він ще і дві інші вади. На рисунку єсть дуже много таких подробиць зазначених, о котрих нема в тексті ніякої згадки, котрі отже треба було або докладнійше пояснити або на рисунку не зазначувати. Вадою рисунку єсть також блуди в означеню дат цифрових, фальшиве означенє крпкованих ліній, непотрібні та зовсім незрозумілі додатки здаєсь самого ритовника кліша.

Мусимо припустити, що кождий цікавий школяр буде пильно слідити за кожною лінійкою і буде шукати за єї значенєм. Заспокоїти тоту цікавість єсть обовязком книжки або учителя. А не всего можна так легко з рисунку догадати ся. Догадати ся н. пр. треба, що стіни викрисковані єсть муровані а не деревляні, що отвори в тих стінах 4 менші і один більший се канал до коминів. Догадуємо ся, що лінія заосмотрена стрілкою означає куди отиврають ся двері, догадуємо ся по мозольнім доходженню про значенє початок та конець кождої викрпкованої лінії.

Блуди в означеню дат цифрових можуть також впасти в око. Виміри довготи подані в числах цілих і десятичних і розуміти тут належить метри; 2·20 н. пр. означає 2 метри і 20 цитр.; зараз коло тої дати читаємо 70 хотяй повинно було бути 0·70 (m). Декуди що правда подано перед числом десятичну крпку з пропущенєм зєра але не всюда. Крім тих похибок формальних єсть ще і отакі: 1) одно вікно широкє на 1·30 (m), другє єму противнє на 1·05 (m); 2) від вугла півн.-зах. до середини вікна першого 1·80 m.; від вугла полудн.-зах. до середини першого вікна 1·85 m.; 3) широкість класи в горі перед лавками = 6·30; широкість класи за послідними лавками = $40 + 2·20 + 70^*) + 2·20 + 1·00 = 6·50$; 4) широкість цілого будинку на 12·80 m. має ся означити лінійкою коротшою, як та, що подана на рисунку; на рисунку лінія та в однім і другім кінци перебігає значно по-за угли; 5) Навіть і в тім зайшла не мила помилка, що означено 78 місць сидячих в класі, коли в дійстности на рисунку єсть їх аж 86.

До непотрібних а бодай незрозумілих додатків на рисунку можна зачислити продовженє мурованої стіни деєь по-за стіни хати так на стороні західній як і на стороні вєхідній, та обрамованє углів хати.

Лише що вказані недостатки можна буде при новім виданню читавки легко усунути. Позволимо собі висказати ще нашу гадку, що до уступу „плян класи після скалі 1 : 100, як того жадає ся в тексті. По тім доперва ішовби плян цілої школи після скалі 1 : 200, а школярі могли би видіти тоту саму класу на тім пляні 4 рази меншою.

Рисунок третій представляє нам плян обійєста школи; и плян той представляє ся дуже користно. Вєсь простор занятий під будинки і обійєстє шкільнє обнимає $14\frac{1}{4}$ арів, а простор занятий під город обнимає також $14\frac{1}{2}$ арів, разом отже обнимає обійєстє школи враз з городом $28\frac{3}{4}$ арів т. в. около $\frac{1}{2}$ морга. На фронті перед школою ідуть вздовж границь обійєста рабати на 2 м. широкі, засаджені деревцями і корчіками. Перед школою зна-

*) має бути 0·70.

ходять ся 4 клумби цвітотві означені яко „цвітник“; пятій кльомб цвітотві знаходить ся по стороні західній салі школьної. В тій самій читанці знаходять ся уступ о цвітах (на стор. 157 уступ 124) і при обробленю того уступу може учитель покликати ся на заміщений перед школою рисунок.

За обійством школи єсть огород обнимаючий $14\frac{1}{2}$ арів $= \frac{1}{4}$ морґа простору. Город той має 4 відділи а то а) молодник дерев овочевих б) город (яринний); в) відділ під рослини ужиточні і шкідні обнимаючий 171 малих квадратних грядочок, з котрих під рослини ужиточні призначено 84 грядочок а під рослини шкідні о 6 грядочок більше т. є. 90; г) сад.

Молодник займає около 330 m^2 і складає ся з 4 загонів по 3 м. широким а ± 22 м. довгим. Молодник той єсть достаточо великий. По переділеню кождої грядки на 2 по $1\frac{1}{2}$ м. широкі грядочки одержимо 8 грядок (бо такий поділ в шкільці єсть конечний а загоны на 3 м. широкости були би навіть за широкі) — можна що року з такої шкільки виплекати звиж 150 цен високопенних вартости 45—60 зр.

По лівім боці від шкільки єсть відділ означений на рисунку назвою „огород“. Розділяє ся він на чотири відділи поменші на котрих мають управляти ся: (рослини) 1) листкові;¹⁾ 2) окінні пастівні;²⁾ 3) окінні кухонні;³⁾ 4) стручкові.

В інструкції для плянів наукових приписує ся [на стор. 101. „Ogród szkolny“ 2)] між иньшими урядженє „огорода яринного“. Крім того маємо в читанці рускій, (часть IV. уступ 100 стор 159) уступ п. т. „Огород яринний“; такий сам уступ знаходить ся в польскій Szkoła dla młodzieży cz. IV. п. т. „Ogród warzywny“ стор. 156.

Відділ отже означений на пляні школи в Добром. назвою „Огород“ повинен би бути названий: „огород яринний“ і повинен бути так поділений, як суть в заданім уступі поділені рослини яринні. В уступі тім поділ рослин яринних єсть такий: 1) ярини листисті,¹⁾ 2) ярини корінні⁴⁾ і 3) рослини стручкові.

Після нашої гадки відділ „окінних пастівних“ (як н. пр. бураків, моркви, ріпи на пашу для худоби) не знаходить доброго місця в огороді яриннім, тим більше що єсть на них окреме місце призначене в части дальшій огорода т. є. між рослинами ужиточними.

Місце окінних пастівних повинні за то заняти шпараги, полуницї (трускавки), хрін, котрі то рослини не знати з якої причини зістали уміщені в саді в тіни дерев.

Третім з ряду відділом огорода школи в Добромішлі єсть відділ рослин шкідливих і ужиточних. Відділ той займає 356 m^2 простору і поділений єсть на дві рівні часті, переділені між собою головною дорогою. По стороні лівій від дороги єсть відділ рослин ужиточних і на нім єсть $6 \times 14 = 84$ парцельок квадратних, по етороні правій від дороги єсть відділ для рослин шкідливих і на нім єсть $6 \times 15 = 90$ парцельок квадратних.

¹⁾ Треба тут підвести неоднакову термінологію, єсть н. пр. термін „листкові“ і „листисті“.

²⁾ Термін „окінні пастівні“ чи не лучше було би заступити терміном „пашні окопові“?

³⁾ О окінних „кухонних“ нема ані в читанці III, ані IV. задки; здає ся що то суть рослини означені в уступі 100 части IV. назвою „ярини корінні“.

⁴⁾ На термін ярини „корінні“ також не можна цілком згодити ся. В польскій читанці маємо „jarzyna korzeniowe“ а не „korzenne“; слово корінні нагадує нам вирази: свєп корінний, заправка корінна (Gewürz). Лучше отже було би лишити ся при назві „ярини кореневі“

На тих відділах мусять бути розміщені передовсім всі ті рослини ужиточні і шкідливі, о котрих згадується в читанках призначених для сельських шкіл народних. Того жадає інструкція до планів наукових, де читаємо на стор. 101: „Цілею огорода шкільного єсть: 1) дати дітям можливість пізнати правдиві ознаки всіх тих рослин, о котрих вони мають учити ся на підставі книжок шкільних.“ В читанці „Школа народна Ч. IV.“ знаходять ся н. пр. уступи „Рослини пастівні“ стор. 150.; „Рослини промислові“ стор. 163; „Рослини утрійні“ (удовиті) стор. 163.; надто можуть знайти ся на тих відділах ще і такі рослини пожиточні, або хопти, з котрими учитель ознайомлює школярів при науці доповнюючій. В відділі для рослин ужиточних можна закласти н. пр. маленьку шкільку найужиточніших дерев лісових, лозини кошикарської (Школа народна Ч. III. уст. 88. стор. 129.) — словом відділ той дасть ся використати для потреб науки в школі народній як найлучше.

Остатнім з ряду четвертим відділом огорода школи в Добромислі єсть сад. Відділ той займає 401 m². Містять ся там всякого рода дерева овочеві і кортики овочеві, котрі в тіні дерев овочевих ще добре удають ся. Сад школи в Добромислі єсть доброю ілюстрацією до уступу 14. уміщеного в „Школі народній“ часті IV. стор. 68, і при читанні того уступу можна би використати і рисунок.

Що шпараги, полуниця і хрін належало би з саду перенести до иншого відділу, о тім вже була згадка вище. Під „кущами“ треба розуміти ліщину та може деякі кортики оздобні н. пр. боз, котрі посідані впрочім і на фронті школи могли би бути розміщені; „вершини“, слово чисто руске і народом уживане, оно повинно виперти назву агрест. „Виница“ єсть ботанічною рускою назвою на прийнятій у нас назву „порічка“.

На тім скінчимо наш перегляд уступів о школі в Добромислі. Цілем его було вказати важність тих уступів для науки шкільної. Вказані недостатки в редакції тих уступів буде можна при новім виданні читанки усунути, а тогди уступи ті сповнили би свою задачу як найдокладніше.

Огород шкільний.

Подано: Ант. Гавдинський.

(Даліше).

VII. Шпараги. Шпараг (*Asparagus officinalis*) належить до класу рослин однопробицевих, до родини рослин лілієватих. Росте у нас і на Україні навіть дико, а по городах плекають его в „шпарагариях“, о котрих закладають говорять ся понизше.

Опис рослини: В шпарагариях на весну виходять бростулі (випустки) на палець грубі, білі, покриті притуленими трикутними білими лусками. Топі бростулі виходять з підземних корняків, повзаючих по землі, сильно закорієних; вибігши понад землю зеленіють і виростають відтак в гони. Гін шпарага єсть зелено-синій, простий, на метр високий і, як волоть розбіра, багато галузистий. Біло гона головного і галуз єсть обле, подібно як бростуль, покриті лишень малими лусочками. З кутів тих лусковатих листків виходять пучні, зложені з 6—9 простих залочків різної довготи. Суть то скоротні, безлисті, заступаючі рослині в побиранню корму листе; мають они іменно зі-

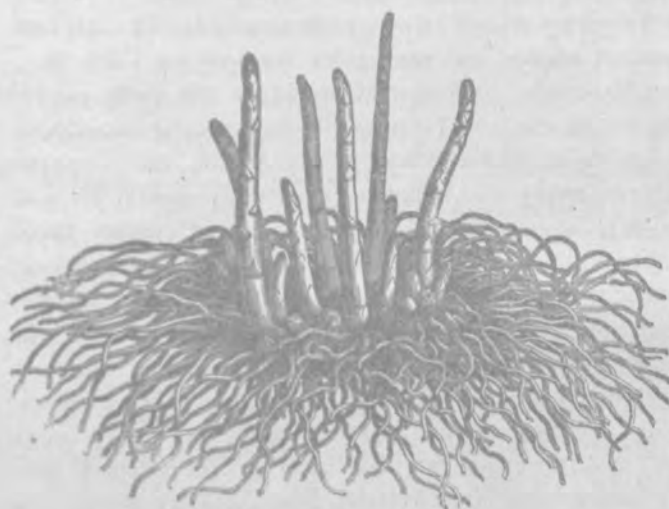
тушників (*gałęziaki*, *Blattzweige*). Цвіти виходять поодинокі або парами з кутів листків, звисні на довгих черешках. Овочем шпарага єсть червона ягода, в котрій сидить 6—10 чорних кружкових насіній.*)

Шпараг єсть билиною, его корч може жити в шпарагарні 20—30 літ подібно як н. пр. хміль в хмелярнях. Зиму і морози витримує шпараг дуже добре. В осени усихають зелені гони шпарага а з слідуючою весною вилазять з землі випустки — з одного корча кілька і кільканайцять на раз — на цаль грубі і 20—40 см. довгі.

Пожитки: Випустки шпарагів, заки єще не зазеленіють ся і не стануть ликоватими, отже заки єще добре на верх землі не видобули ся, витягати з землі і відповідно в кухні приладжені дають найдорожшу і найбільше цінну ярину.

(Управа рослини). Під більшими містами оплачує ся заложено навіть найбільшої шпарагарні. Найлучшою землею під шпарага єсть марільово-пісковата, або гнійна пісковата. На тяжких і мокрих глинах шпарага не удають ся. В кождім огороді шкільнім вистарчить для науки і для потреб учителя шпарагарня обіймаюча 100 м² (= 1 ар) простору.

Метод управи шпарагів єсть много і власне для того здає ся многим, необзнакомленим з тою рослиною, що управа єї єсть сполучена з великими

трудностями. Так однак не єсть, скоро шпараг росте у нас по поли, розсіває ся зі шпарагарні і т. д.

Корінь шпарага не іде глибоко, але зато розрастає ся широко доокола. Чим ґрунт єсть ліпше гноєвий тим сильніші і в більшім числі будуть випустки. Чим вище понад корчем єсть нагорнена земля, тим довші будуть випуст-

ки, бо тогди, мусять они перетискати ся через грубу верству землі, заки на верх не вилізуть.

Місце під шпарагарню передовсім не може бути мокре; ґрунт городний, добре погноєний і глибоко скопаний буде найліпший. Понеже шпарагарню закладає ся на яких 20—30 літ, отже і землю на ню призначену треба зріхоловати хоть до 50 см. глибоко, і если ґрунт єсть за тяжкий, з піском та вапном змішати.

Робота коло шпарагів суть найважнійші отсі:

- а) виплеканє розсади з насіння;
- б) приладженє ґрунту під засадженє розсади і єї садженє;
- в) удержанє заложеної шпарагарні.

*) Опис той взятий з ботаніки школьної Ростафінський-Верхратский стор. 42.

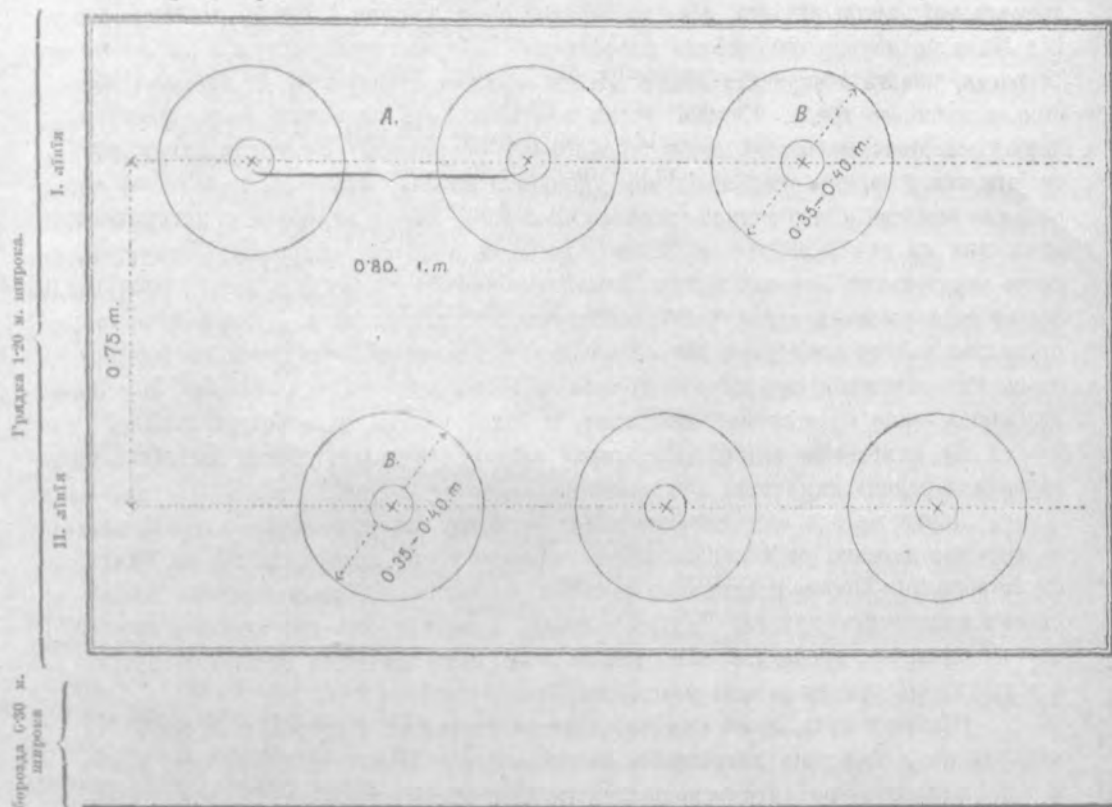
а) Виплекане розсади. Шпарафі розмножують ся лише з насінн. Городники продають молоду, з насінн виплекану розсаду, і нажуть собі добре за ню платити ($1\frac{1}{2}$ —2 кр. за штуку); для того найлучше буде собі самому розсаду виплекати. З червоненьких ягід добуте насінн переходує ся до весни а на весні садить ся его на грядці в рядах що 20 см. від себе віддалених що 1 цаль зернятка від зернятка; зернятка садить ся 2—3 см. глибоко. Щоби зернятка шпарафів борзо сходили, присипаємо їх на $1\frac{1}{2}$ —1 тижня перед засадженем вогким піском в вазонку, і в теплій комнаті. За тиждень — два покажуть ся немов зелена щетинка молоденькі ростинки. Коли ростинки підроснуть на 3—4 см., вимикаємо кожду другу слабшу ростинку а лишавмо самі сильнійші так, щоби одна від другої росла в віддаленю 5—6 см. В 4 тиждні пізнійше проріджуємо ще раз, вимикаючи слабші ростини, а коли ростини підросли на 20 см. високо, проріджуємо їх ще раз, щоби лишали ся самі найміцнійші і стояли одна від другої в віддаленю 20 см. В літї треба розсаду підливати розтонченою гноївкою, полоти, обсапати і притриєсти на цаль грубо оборником солом'ястим. Так плекана розсада виросте до осені на яких 20 см. високо і буде мати добрі корені. На весні можна буде її вже викопати і пересадити до шпарафарії на місце стале. На 1 грядці 8 м. довгій звичайної широкости можна виплекати в 5 рядах 200 корчиків розсади, а тих 200 корчиків вистане до засадженя простору обіймаючого 100 м².

б) Приладжене ґрунту під розсаду шпарафів. Грядки призначені на заложенє шпарафарії формує ся так само широкі як і всі прочі т. в. на 1-20 м. широкости. На одній такій грядці прийдуть два ряди ростин віддалених один від другого на 75 см. (= 1 крок). В осені перед заложенєм шпарафарії треба визначені на то грядки скопати в той спосіб, що збираємо верхню верству землі на 32 см. грубу і складаємо ту вибрану землю на боці н. пр. по бороздах або в купах, а оставшу ся землю на споді грядки треба еще на 1 штих скопати і поверху добре погноїти. Грядка тогди буде виглядати мов рів на 32 см. глибокий а на 1-30 м. широкий. На весні визначуємо шнуром на дні того рову дві лінії від себе 75 см. віддалені і що 75 см. на ліній шнуровій вбиваємо палик, то єсть означуємо місце, де приїде посадити шпараф. Палики на ліній сусідній повинні стояти на середині поміж двома паликами ліній попередньої. Коло вбитого в землю палика треба нагорнути троха землі якби на малий кіпчик, щоби тим легше мож було на тім кіпчику розправити рівно і на всі боки корені шпарафа. По тих приготуваннях викопуємо з розсадника дуже старанно і досить широко дококола розсаду шпарафів і кладемо кожду ростину на уформовані кіпчики так, щоби розправлені корені шпарафа той кіпчик укрили мов шапка голову. По тім закриваємо засаджені ростини на 9 см. грубо землею і на цілу грядку насипаємо часть вибраної в осені землі так, щоби дно грядки було покрито 9 см. грубою верствою землі.

Друга метода садженя єсть еще більше простою: На визначеній за шнуром ліній вибрати яму на 35—40 см. глибоку і тількиж широку. На дні тої вибраної ямки формує ся з доброї землі компостової кіпчик, і садить ся в спосіб вже попередню описану розсаду шпарафову, очевидно до кождої ямки лише по одній ростині. Ямки робить ся на одній ліній в відступах 80—100 см., ліній сусідня має бути віддалена о 75—80 см. а ямки в ліній сусідній мають стояти на череміну т. в. по середині між двома ямками ліній попередньої.

На одній грядці будуть стояти шпараги в двох рядах, як се видно на побічному рисунку.

Кільце в середині $\bigcirc$ означає кіпчик наложений в споді вибраної ями.
— А. віддалене рости на лінії 0.80—1 м. — В. широкість вибраної ями 0.35—0.40 м.

в) Удержане założеної шпарагарні. По засадженю ямок розсадою шпарагів засипає ся ті ямки доброю землею майже цілковито. Через літо треба грядки тримати чисто від хонти а можна від часу до часу підляти рослини розтощеною гноівкою. В місцях, в котрих рослини не прийняли ся, або через літо усхли, треба зараз в осени або з слідуючою весною досадити свіжі рослини. На ту ціль лишаємо собі в розсаднику на запас 1—2 копи розсади шпарагової.

В осени першого року треба в падолистї біла 10 см. понад землею позрізувати. Грядки зі шпарагами накриває ся верствою оборнику на 5—6 см. грубо, не на то виправді, щоби хоронити рослини від морозу, але лишень на то, щоби грядки добре згноїти. Ваняний груз, попіл, сьмітя, болото з улиць, компости, будуть також тутка добрі. Оборник той треба на весні присипати.

Другого року на весні — коли шпараги були саджені першим способом — підсипуємо грядки вибраною землею на дальших 12 см. Того року ще не витинає ся випусків, они собі ростуть свободіно до осени, треба лише шпарагарню чисто сполоти, обсапати, а в осени знов оборником підсипати. Той оборник присипуємо на весні третого року, насипаємо на грядки всю решту вибраної по-за тамтого року з них землі так, що грядки прийдуть назад так високі як були, і того вже року можна витинати випуски з найсильніших рослин лише не довше, як через 4 тиждні. Правильний збір шпарагів розпо-

чинає ся аж четвертого року від весни (цвітня) аж до 20 червня. Що дня ранком переглядаємо шпарагарню і скоро покаже ся випустка відгрібаємо доокола неї землю руками аж до насадн при корени і там єї відламуємо. Від 10. а найдалше 20. червня перестаємо вибирати шпараги а дозволяємо їм рости, цвисти і видавати ягоди. Ягоди можуть бути ужиті до збирання насіння, сли би єго треба. Кождої осени притинає ся в падолистї біла, доокола корчів відгрібає ся землю, щоби їх обложити оборником. Не треба однак відгрібати землі за глибоко, щоби не ушкодити коріння. На весні прикриває ся оборник землею і то можна доокола кожного корча виробити з нагорненої землі так як який копець на 30 см. високий а 40 см. широкий. Випустки, котрі через такий високий копець землі пробивають ся, будуть довгі і сочні. Земля до формованя таких кіпців найлучша легка, пісковата. Шпарагарня так проваджена буде виглядати так як загін з дуже високо підгорненими бараболями. Раз заложена шпарагарня тримає ся добре, подібно як хмеляря, 20 - 30 літ, треба лише не жалувати оборнику, а бодай сьміти, компосту і попелу.

По скасованю старої шпарагарні можна то поле ужити під шкільку, садок з деревець карлових, або винницю.

Друга метода садження шпарагів, — котру також повисше описалисьмо — єсть ще легшою до виконаня для того, що не треба землі з грядок на 30 см. грубо збирати. Також присипаємо рослини в долах від разу землею майже рівно з високостию грядки. Дальше плеканє шпарагів єсть при однім і другім способі однакове, треба так само гноїти, так само на весні високо обгортати а під зиму нагорнену землю розгрібати.

Шпараги єуть дуже смачною, легко стравною і здоровою яриною. Їх кидають враз з прочою закришкою до росолу, але найсмачнішою єсть ярина зі шпарагів, котру роблять господи́в дуже поєдинчим способом. Заварені в соленій воді випустки обливає ся по винятю з тої води маслом заасмаженим з тертою булкою. Сирі випустки шпарагів дадуть ся переховати в холодній пивниці 2—3 дни.

(Дальше буде).

Проект поліпшення долі учителів народних.

На послідній сесії поручив Соєм Виділови краєвому подумати над справою поліпшення біту материяльного учителів народних, а передовсім над підвищенням платні учителям в четвертій класі т. є. в малих містах і місточках; дальше над справою признання додатку на помешканє учителям молодшим на селі, а також над заведенєм пільг в оплаті 10 проц., котру учителі складають при іменованю в користь фонду емеритального.

Повисшою справою заняв ся Виділ краєвий з правдивою прихильністю і в порозуміню з краєвою Радою шкільною та по докладнім і всестороннім розсліду відносин, постановив предложити Соємови проект зміни обриваючого тепер закона о правних відносинах стану учительского, котра то зміна має на ціли значне підвишенє платні учителям народним, не лиш в четвертій класі, т. є. в менших містах і місточках, але також учителям пятої класи т. є. в громадах сільських.

В справозданю своїм підніс Виділ краєвий, що хочаби позискати сили учительські для шкіл сільських, котрих брак дає ся доси так дуже почувати, і єсть одним з головних причин так великої кількості клас безчинних, потреба конче поліпшити бит учителів також в останній класі т. є. в громадах сільських.

Після міння краєвою Ради шкільної єсть в школах сільських системізованих посад старших учителів 3 687, а з того числа після обовязуючого нині закона єсть лиш до 15 проц. посад або до 552 посад привязана платня 400 зр. (не числячи додатку); до 20 проц. або 736 посад єсть привязана платня 350 зр., а до 65 проц. або 2.399 посад єсть привязана платня 300 зр. Платні ті показують ся однаковж так недостаточними, що з останнього числа 2.399 посад учительських з платнею 300 зр. єсть лиш 894 обсаджених стало, а прочі 1505 посад суть обсажені або тимчасово учителями найчастійше не маючими кваліфікації, або й зовсім не суть обсажені. То найліпший доказ, що платня 300 зр. на селі мимо додатку в виді помешканя не вистає.

Виділ же краєвий висказав переконанє, що подані краєвою Радою шкільною числа так багато говорять, що в виду них не потреба близшого мотивованя внесеня о поліпшенє платні в громадах сільських. В виду тих жертв, які край робив і робить на школи народні, полишенє на дальше того стану річи було би — на погляд Виділу краєвого — зруйнованєм в значній части плодів дотеперішних змагань і накладів.

Змін, які Виділ краєвий предложив в обовязуючім законі о правних відносинах стану учительского, суть слідуєчі:

В малих містах і місточках в четвертій класі побирали доси народні учителі в половині посад кожного повіта 500 зр., в другій половині 450 зр. Після нового проєкту визначено платню (без процентового обмеженя до поодиноких повітів) для 25 проц. посад 600 зр.; для 35 проц. посад 500 зр.; для 40 проц. посад 450 зр. До найвищої платні 600 зр. в тій класі можуть бути посунені лиш учителі управляючі школами о пять або більше класах, а також такі учителі таких же шкіл, котрі мають іспит кваліфікаційний для шкіл виділових.

Обмеженє то заведено длятого, щоб в малих містах і місточках для шкіл 5 і більше класових особливо же мужеских, маючих у вищих класах виразний напрям торговельно-промисловий, позискати відповідно укваліфованих учителів, уздібнених спеціяльно в сім напрямі, отже маючих іспит виділовий з одноі з трох груп фахових. Таким учителям з вищою кваліфікацією треба було признати вишу платню.

Дальша зміна відносить ся до платні учителів в громадах сільських, т. є. в пятій класі. Доси побирали учителі в тій класі в 15 проц. посад кожного повіта 400 зр.; в 20 проц. посад 350 зр., а в 65 проц. посад 300 зр. Тепер же предкладає Виділ краєвий для 25 проц. посад кожного повіта 400 зр. для прочих же 75 проц. 350 зр.

В платнях молодших учителів предкладає Виділ краєвий слідуєче підвишенє:

В третій класі шкіл народних і в четвертій класі шкіл виділових замість 360 зр. платні і 36 додатку на помешканє, будуть побирати молодші учителі 400 зр. платні і 40 зр. на помешканє. — В четвертій класі шкіл народних будуть побирати молодші учителі замість 300 зр. платні і 30 зр. додатку — 400 зр. платні і 40 зр. додатку.

Додаток на помешкане побирали доси лиш учителі в містах і місточках у висоті 10 проц. своєї платні. В громадах сільських лиш управитель або учитель школи, котрий учив сам один в школі, мав право до безплатного помешканя в будинку шкільнім, або в браку того до відповідної винагороди. Тепер предкладає Виділ краєвий признає додатку у висоті 10 проц. побираної платні всім учителям, отже як молодшим так і старшим в громадах сільських.

Новий закон має увійти в жите з днем 1. вересня 1896 р.

З причини проєктованого підвищення платні учительської надвишка податку винесе в найближших роках 104,540 зр. отже о 1 кр. додатку по податків посередних вистане на 1897 р. для покрити звышки спонуканої поліпшенем бити учителів. Позаяк закон має увійти в жите аж від 1. вересня 1896 р., то на рік 1896 вистане на ту ціль сума 35.000 зр.

З причини підвищення платні учителям народним в найнижшій класі, заявив ся Виділ краєвий против признаваня пільг з оштатах на фонд емеритальний.

Ві доз ва

головного виділу „Руского товариства педагогічного“.

Земляки!

Кілько то разів дають ся чути у нас шумні оклики до борби за рівні права з иньшими осьвіченими народами, кілько то разів висказуємо ми бажання стати на рівні у всім з культурними народами Европи! Та тільки у нас на превеликий жаль забуває ся на се, що прислугуючі нам права та принадлежне становище серед осьвічених народів здобути собі можемо єдино тяжкою, невтомною працею в тих кругах діланя, в яких поки що тепер трудитись маємо спроможність. Високо культурні народи Европи зачинали свою працю від долу — вступаймо і ми в їх сліди!

Під тою працею від долу розуміє головний виділ Руского товариства педагогічного ревну працю учителів народних та иньших осіб, що трудять ся над осьвітою наших діточок. Умне плеканє тих иїжних літоростей принесє в будучности гарні овочі, бо-ж яка молодіж в народі, така єго будучність.

А що відомою єсть річю, що лише вихованє на народній мові в школах найнижших приносєть найгарнійші успіхи, тож ширі учителі-педагогі докладають всіх сил, для здобути собі средств улекшити собі і дітям справді утяжливу працю! Ті средства подавати і учителям і дітям поставили собі за обовязок між иньшими „Руске товариство педагогічне“. Оно засновало і веде доси два орїани свої: для учителів „Учителя“, для молодіжи шкільної найменшої „Дзвінок“. Педагогія, дидактика, методика, статті наукові пригідні для учителів, оповіданя з житя людей, стоячих в звязи зі школою, розпорядженя шкільних властей, конкурси, справозданя з діяльности нашого товариства і єго філій — отєє зміст „Учителя“; беллетристика (проза і поезия) в крузі понятій діточок, ілюстрації, відновідні для тої-ж молодіжи, статейки з области наук подаваних в школах народних, загадки, ребуси і т. п. — отєє зміст „Дзвінка“.

Земляки! Ми не хочемо тут відзиватись шумними зворотами до Вас; наколи хочемо двигнутись по-над уровень, на яким ми тепер находимось —

возьмім ся до духової праці або бодай загріваймо ділом до духової праці людий тих, що мають до неї спроможність і охоту. Таких людий між нами чим-раз більше; не відбираймо їм доброї волі! Ми не жадаємо від Вас при Ваших звичайно тяжких трудах такої праці, котра переходить Ваші сили; ні, ми очікуємо від Вас лише живійшого заінтересованя тими справами народної освіти, котрі в свою програму вложило наше товариство. А щоби їх пізнати, просимо вступати численнійше в его члени, просимо передплачувати „Учителя“ і „Дзвінок“, просимо подавати нам свої жаданя, уваги, ради, котрі ми все з вдячністю приймемо і по можности сповнювати будемо. Лише така вєспільна праця може довести до живійшої виміни гадок між Вами а виділом, може принести і ліпші успіхи для многоважної справи вихованя нашої молодіжи!

Наше товариство тішить ся з огляду на его високу місію зичливістю власній автономічних, під управою котрих суть народні школи. Тож оно дістає майже стійно підмогу на оба видавництва. Тим більший обовязок мають наші земляки, громадним вступленєм в члени ділом показати, що товариство се підпомагане властями не на дармо, що оно взростає в силу і повагу, що з его голосом числити ся треба, бо его членами є тисячки а не як доси, лиш сотки людий! Лента, яку складаєсь що річно на ту важну ціль є прецінь так мінімальна: вєсього 50 кр. річно! Тай органи наші даємо землякам за дуже низонькою передплатою. „Учитель“ коштує річно 3 злр. і виходить два рази місячно, передплату „Дзвінка“ знижаємо з 4 на 3 злр. річно не зменьшаючи цілком его обєму. Нами руководить лише одна девіза: праця з долу!

Ми сподіємось, що тих кілька простих слів трафлять до сердець дійсно щирих Русниів, правдивих патріотів, та що в слідуючім році „Руске товариство педагогічне“ по 14 літах ієтнованя буде числити бодай одну тисячку членів, що побіч сплачуваня вкладок будуть уважати своїм обовязком предплачувати органи товариства: „Учителя“ і „Дзвінок“, котрі при помочи земляків будуть ставати чим раз ліпшими і зискають собі повагу, признанє та одобрєнє у властей шкільних.

У Львові дня 16. грудня 1895.

Від головного виділу „Руского товариства педагогічного“.

Постанови властей шкільних.

Ц. к. краєва Рада шкільна ухвалила на засіданях з дня 18 і 25 надолєста с. р.: 1) Іменувати учителями в народних школах: Ке. Андрія Степка римо-кат. катихитом в 6-класовій школі мужескій в Самборі, Корн. Ліщинського управителем 2-класової школи в Наконечнім ад Яворів, Вник. Онисимова учителем в Книгининій козовій, Кипр. Вербанського старшим учителем 5-класової школи в Мостисках, Дим. Пигута молодшим учителем 3-класової школи в Тернополі, Теод. Витковицку старшою учителькою 5-класової школи женської в Кутах, Ом. Федусовича учителем в Росохачи; 2) перемінити однокласові народні школи: в Підгайчиках Юстинових, в Торскім і в Грушові на двокласові від 1 лютого 1896.

Ц. к. краєва Рада шкільна ухвалила на засіданю з дня 9. грудня с. р.: 1) Затвердити вибір Йос. Вуйцка, директора гімназії в Ярославі, на заступника предєдателя ц. к. окружної Ради шкільної в Ярославі і вибір Івана Мирковского управителя народної школи в Угнові на предєдателя учительства до ц. к. окружної Ради шкільної в Раві; 2) іменувати о. Мвх. Іцковского заступником греко-кат. катихита при рускій гімназії у Львові; 3) зорганізувати третю школу народну 1-класову в Жовтанцях від 1 лютого 1896; 4) приймати до відомости справозданє краєвого інспектора шкільного з візитації народних шкіл в повіті мостискім.

Ц. к. краєва Рада шкільна ухвалила на засіданню з дня 16 с. м.: 1) затвердити вибір Мих. Губицького, управителя 4 кл. школи мужескої ім. Конарського в Перемишлі на представителя заводу учительського до ц. к. окружної Ради шкільної в Перемишлі і вибір Людв. Лейчака, управителя 5-кл. школи в Струсові на представителя до ц. к. окружної Ради шкільної в Теревовлі; 2) заіменувати: Зигмунта Туртeltaуба учителем рел. ізр. при 6-кл. школі в Долинні, Олеко. Сененько управителем 2-кл. школи в Горнокінцях великих; 3) переобразити від 1. лютого 1896 школи народні однокл. в Хелмці, Циганах і Дубровиці на 2-класові; 4) установити другу посаду учителя р. к. релігій для шкіл народних в Вадовичах від 1. лютого 1896; 5) прийняти до відомости справоздане краєвого інспектора шкіл з люстрації гімназії в Золочеві; 6) прийняти до відомости справоздане краєвого інспектора шкіл з люстрації шкіл народних в окрузі Живецькій.

Ч. 29541.

К О Н К У Р С.

В цілі обсаджень посад ц. к. окружних інспекторів шкіл народних в округах шкільних: 1) Домброва, 2) Підгайці, 3) Скалат а евентуально в інших округах, котрі би могли опорожнитися, розписує ся сим конкурсом.

До посад тих суть получені по мысли закона з дня 8. червня 1892 (Дн. р. д. Ч. 92) права і побори урядників державних IX. рангі диякт.

Крім сего отримає інспектор ричалт диякт і коштів подорожі, відповідаючий кількості шкіл і клас, лежачих в окрузі люстраційнім, а також его обшарони і умовий місцевих.

Від кандидатів о повнішій посаду змагає ся або

1) кваліфікації учительської до шкіл середніх і що найменше пятилітної практики в заводі учительськїм, або

2) кваліфікації до обняття посади сталого катехита при школах середніх або народних а також що найменше пятилітної практики на сталій посаді катехита, або

3) кваліфікації учительської до шкіл видільових і що найменше десятилітної практики в заводі учительськїм.

Кандидати, що убігають ся о посаду в округах о народности польській і рускій, мають виказати ся знанем обох мов.

Подання заосмотрені в потрібні документи службові з виповненою таблицею службовою, списаною на приписанім формулярі (Qualifications-Tabelle) в мові німецькій, належать вносити за посередством відповідних властей до Президії ц. к. Ради шкільної краєвої найдалше по кінець грудня 1895.

В поданню можна виіменувати або одну з посад маючих ся обсадити або покликати ся на се оглошене конкурсом.

З ц. к. Ради шкільної краєвої.

У Львові дня 16. падолиста 1895

Божинський.

К о н к у р с и.

— Окружна Рада шкільна в Заліщиках розписує конкурс:

А. на 2 посади учителів старших при школі 5-кл. жіночій в Заліщиках і одну посаду учительки молодшої.

Б. при школі 5-кл. мужескій в Заліщиках: 1) одна посада учителя старшого, 2) посада катехита гр. к. обряду.

В. при школі 4-кл. мішаній в Тлуєтім посада старшого учителя і друга молодшого учителя.

Г. при 2-кл. школах мішаних в Сяйкові, Новосілці кост. Угринківцях, Винятивцях і Устечку.

Д. при школах 1-класе мішаних в Бедриківцях, Блищаниці, Дуплисках, Гинківцях, Голитородах, Головчинцях, Костельниках, Кошилівцях, Кунаківцях, Колодзівці, Литачі, Лисівцях, Милівцях, Мишкові, Почерній, Солонім, Смерівцях, Шутрошинцях, Заулицях, Жежаві, Шатівцях, Щипівцях, Хмеліві, Добро-влянах, Іваню.

Речинець подань до 31 грудня с. р.

Визнає „Руске товариство педагогічне“. — За редакцію відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, під зарядом К. Боднарського.

Д. ВИДАВАЧА БІБЛІОТЕКА

АН УРСР

№2 ИП.

